DİNÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

(İMAM-HATİP VE ANADOLU İMAM-HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİ İÇİN)

Devlet Kitapları Müdürlüğü ,Ankara

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI.....: 4602
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ .....: 271

08.06.Y.0002.3785

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığı'na aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir suretle alınıp yayınlanamaz.

ISBN 978-975-11-3152-2

Millî Eğitim Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığının ..... gün ve .....
sayılı yazısı ile 0.000 adet basılmıştır.

SUNUŞ

İslam dini ve onun oluşturduğu değerlere her zaman büyük önem veren bir milletin fertleriyiz. Kültür tarihimize baktığımızda dini anlamak sorumluluğunun gereği olarak birçok eserler yazıldığını ve bu arada sözlükler hazırlandığını görmekteyiz. Bugün de İslam dinini öğrenmek ve mesajını anlamak sorumluluğunu taşımaktayız. Bu nedenle, dinini kendi dilinde insanımıza anlatacak kaynak eserlere gereksinim vardır. Özellikle imam hatip lisesi öğrencileri ile ilk ve orta öğretim öğrencilerinin dini öğrenme, anlama ve yaşama konularında bu tür eserlere duydukları ihtiyaç çok açıktır. Ancak bunu başarabilmek için din öğretimi alanındaki eğitim ilke ve yöntemleri belirlenmeli ve onlara sunulmalıdır. Söz konusu eğitim-öğretim yöntemlerinden biri de bilginin en yoğun olduğu ve bilgiyi kullanıp paylaşmanın aracı bir yapıt olarak sözlüklerdir.

"Dinî Terimler Sözlüğü", Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Peygamber'in hadislerinin ve temel dinî eserlerin anlaşılmasına yardımcı olmayı amaç edinmektedir. Dinin anlaşılmasında insanı edilgenlikten kurtarıp özne konumuna getirmeyi hedeflemektedir. Bunu da bu sözlük din öğretimi terimlerinin anlamları üzerinde düşündürmeye ve onlar hakkında fikir üretmeye yönlendirerek yapmaya çalışacaktır. Böylece öğrenci, Kur'an'ın insandan talebi olan "etkin okuma (oku-düşün-anla-yaşa)"ya ulaşılabilecektir. Öğrenciler, bunu başardıkları zaman din alanı ile ilgili kavramları içselleştirerek kullanabilecek ve kendi aralarında terminoloji birlikteliğini sağlayacaklardır.

Dinî Terimler Sözlüğü, hem ilahiyat alanına giren dersler arasındaki bütünlüğün en etkili şekilde gerçekleştirilmesi hem de din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin amacına ulaştırılması için önemli bir öğretim malzemesidir.

Sözlüğün içeriğinde, din öğretimi terimlerinin kavram olarak tanımları verilmektedir. Hitap edilen öğrencilerin, dil bilinci verilecek çağda bulunmaları nedeniyle sözlükte kullanılan dil; dil sevgisi, dil bilinci bütünlüğünü sağlamaya yöneliktir. Bunun için diğer derslerle uyumlu, sade ve anlaşılır bir Türkçe benimsenmiştir. Bu sözlüğün tamamlanmasıyla, öteden beri hissedilen bir boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

Dinî Terimler Sözlüğü'nün hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Prof. Dr. İrfan AYCAN
Din Öğretimi Genel Müdürü

DİNÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ KULLANIM KILAVUZU

"Çeşitli bilim ve teknik alanlarına özgü kelimeler olan terimler, ilişkin oldukları dallardaki söylem düzleminin eksenini oluşturur. Her türlü özel uzmanlık etkinliğinin söylemsel biçimi, öncelikle terimlerden örülü bir yapı üstünde yükselir." (Berke Vardar, Açıklamalı Dilbilim Terimler Sözlüğü)

"Her bilim, kültür, sanat dalının kendine özgü terimleri vardır. Bu terimler bilinmeden söz konusu alanlardaki etkinlikleri izlemek, yapıtları okumak oldukça güçtür, dahası imkânsızdır." (Yusuf Çotuksöken, Dil ve Edebiyat Terimler Sözlüğü)

Sözlükte yer alan terimler, herhangi bir kitap ya da sözlük esas alınarak değil, değişik bilim dallarına ait eserler taranarak oluşturuldu. Hicri I. asırdan başlanılarak temel İslam bilimlerinin değişik alanlarında yazılmış kaynaklar başta olmak üzere, tüm ansiklopedik ve terim sözlüklerinin yanı sıra günümüzde de bu alanla ilgili hazırlanmış eserleri taradık. Tespit ettiğimiz terimleri, açık ve anlaşılır bir biçimde ve günümüz Türkçesi ile tanımladık. Yararlandığımız tüm kaynakları sözlüğün sonuna kaynakça olarak verdik. Kaynakların Kur'an'ın nüzul ortamına yakınlığının, bilginin doğruluğu ve güvenilirliği açısından önemli olduğundan, müelliflerden ulaşabildiklerimizin ölüm tarihlerini kaynakçada vermeye çalıştık. Doğrusu bu kaynaklar olmasaydı, böyle bir eser meydana getiremezdik. Bizim yaptığımız çalışma İslami ve kültürel mirasımızı Türkçemizin güzelliği ve onun gücüyle gelecek nesillere sözlük vasıtasıyla aktarma görevini üstlenmiş olmamızdır. Böylece genç nesiller, kültürel mirasımızdan haberdar olurken onları daha sağlıklı ve sağlam anlama ve yorumlama imkânına da kavuşmuş olacaklardır.

Çalışmamızı "Dinî Kavramlar veya Dinî Terimler Sözlüğü" adı altındaki diğer çalışmalarından ayıran en önemli fark şudur: Şimdiye kadar bu sahada yapılan çalışmalar, tespit edilen terimlerle ilgili bilgi vermeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Biz ise terimlere anlam verirken şu üç amaca özellikle dikkat ettik:

1. Terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmak.

2. Terimleri, ilişkin oldukları alanlara göre tanımlamak.

3. Tanımlarda bilimsellikten ödün vermemek.

Bu özellikleriyle çalışmamız sözlük tekniği içeren çalışmalar içerisinde bu alanda ilklerden sayılabilir.

Sözlükte ilgili bilim dallarının tüm terimleri detaylı ve ayrıntılı verilmemiş, sınırlandırmaya gidilmiştir. Örneğin, 'kıraat ve tecvit' terimleri tanımlanırken bu terimlerin alt konularına ilişkin terimler, alanın ihtisas sözlüklerine bırakılmıştır.

Sırf dinî terimlerin seçimine özen gösterilirken dinî nitelik kazanmış *yalavaç, Çalap* gibi terimlere de yer verilmiştir. Terimler seçilirken ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin din kültürü ve ahlak bilgisi dersi yanında türkçe, sosyal bilgiler, tarih gibi derslerde karşılaşabilecekleri dinî nitelik kazanmış bazı terimlere yer verilerek disiplinler arası bütünlük ve geçişliliğe de dikkat edilmiştir. Sözlükte ilköğretim, ortaöğretim ve imam hatip liselerinin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca sözlükte önemli şahsiyetlere, sure ve mekân isimlerine de yer verilmiştir. Yazımda Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzu'nun son baskısı esas alınmıştır. Dinî Terimler Sözlüğü hazırlanırken göz önünde bulundurulan prensipler şunlardır:

1. Terimlerdeki ilk madde, terimin sözlük ve kök anlamına ayrılmıştır.
2. Terimlerdeki anlam değişiklikleri numaralandırılarak sıralanmıştır.
3. Komisyonca uygun görülen bazı terimler kısaca açıklanmıştır.
4. Terimlerin birbirine gönderilmesinde her iki terimin de sözlükte bulunmasına dikkat edilmiştir.
5. Terimler mümkün olduğu ölçüde örneklendirilmiştir. Terimlerin cümle içindeki kullanımlarını göstermek, anlamlarına açıklık getirmek için genel olarak ayetlerden, hadislerden, Türk edebiyatındaki örnek eserlerden, atasözü ve özdeyişlerden örnekler verilmiştir.
6. Örnekler hangi maddenin altında verilmişse, o maddenin içerdiği anlama uygun örneklendirilmiştir.
7. Örneklenen terim, koyu ve italik olarak yazılmıştır.
8. Örneklerde ayet, hadis, şiir, atasözü vb. sıralamasına dikkat edilmiştir.
9. Dinî bilgilerin üretildiği dönem hakkında bilgi sahibi olabilmek için terimde geçen şahsiyetlerin hicri doğum ve ölüm tarihleri verilmiştir.
10. Tamlama şeklindeki terimlerin ayrı ayrı sözlük anlamları verilmemiş, sözlük anlamları tanım içerisinde geçecek şekilde verilmiştir. Örneğin, adabımuaşeret terimi tanımlanırken adab kelimesine ayrı muaşeret kelimesine ayrı bir anlam verilmemiştir.
11. Terimlerin değişik İslami ilimlerdeki içerdiği anlamlara göre tanımlanmıştır. Fakat bu çalışma İslami ilimler alan sözlüğü olduğu için bu disiplinlere madde başlarında işaret edilmemiştir.
12. Sözlükte Kur'an'ın ana konularına sözlük çerçevesinde ulaşılması için Kur'an-ı Kerim'deki 114 surenin özetine yer verilmiştir.
13. Sözlükte seçilen terimlerin sadece terim anlamlarıyla sınırlandırılmadığı gibi ansiklopedik bir detaya da girilmemiştir.

14. Örnek ayetler verilirken terim orijinal şekliyle ayetlerde kullanılmıştır. Örneğin, **din** terimi aşağıdaki ayette geçtiği anlama göre sözlükte örneklendirilmiştir: **din** Ceza, mükâfat, hesap, ceza ve mükâfatın karşılığının verildiği gün. *"**Din**i yalanlayan adamı gördün mü? İşte o, öksüzü iter kakar, yoksulu doyurmaya ön ayak olmaz..."* (Kur'an-ı Kerim 107/1-3)

15. Hadislerden örnek verilirken İslam dünyasındaki en meşhur hadis kaynakları göz önünde bulundurulmuştur.

16. Zorunluluk olmadığı sürece sözlükte parantez kullanımından kaçınılmıştır.

17. Tarihlerde MÖ ve MS gibi kısaltmalar kullanılmıştır.

18. Türkçedeki eş anlamlı terimlerde aynı açıklamaların tekrarlanmaması için en yaygın kullanımı olana bk. kısaltmasıyla göndermeler yapılmıştır. Örneğin, Türkçede 'namaz' ifadesi daha çok kullanıldığı için 'salat' kelimesi namaz maddesine gönderilmiştir.

19. Terimlere ayetlerden örnek verilirken, "Kur'an-ı Kerim, 3/20" şeklinde verilmiştir. Örneğin: *"**Din günü**nü yalanlayanlara yazıklar olsun."* (Kur'an-ı Kerim 83/10-11)

20. Hadislerin kaynağı örneklerde cilt, sayfa olarak gösterilmemiş ancak yararlanılan hadis kaynakları bibliyografyada verilmiştir. Örneğin: *"**Doğruluk** insanı iyiliğe yöneltir. İyilik ise kişiyi cennete götürür..."* (Hadis)

21. Şiir örneklerinde sadece şairin ismiyle yetinilmiştir. Örneğin: "*Mert dayanır, namert kaçar/Meydan gümbür gümbürlenir/Şahlar şahı **divan** açar/Meydan gümbür gümbürlenir."* (Köroğlu)

22. Türk dilinde galatımeşhur olarak kullanılan kelimelerin kullanımına aynen uyulmuştur. (ör. Evliyalar)

23. Terimlerin kullanımı ve seçiminde yararlanılan tüm kaynaklar "Kaynakça" başlığı altında sözlüğün sonunda verilmiştir.

Sözlük Danışmanı ve Editör

Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU

Türk Dili Danışmanı
Prof. Dr. Recep TOPARLI
Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcısı

Sözlük Hazırlama Komisyonu
Dr. Mehmet SÜRMELİ
Dr. Arif ALKAN
Dr. Bilal DELİSER
Yusuf MAVİLİ
Ömer AKYÜREK
Ayhan BAŞTÜRK
Ali ÇINAR

A

ab su**.**

aba 1. Dövme yünden yapılan kalın kumaş ve bu kumaştan yapılmış hırka, uzun üstlük. *"**Aba** var, post var, meydanda er yok." (*Y.K. Beyatlı) 2. Dervişlerin dünyaya gereğinden fazla önem vermediklerini göstermek amacıyla giyindikleri kalın, yünden elbise.

âbâ Bir kimsenin yakın ataları, babalar, dedeler, ecdat. Mekke müşrikleri putlara tapındıklarından dolayı Hz. Peygamber tarafından eleştirilince, onlar 'Âbâmızı bu şekilde ibadet eder bulduk.' biçiminde cevap vererek atalar kültüne körü körüne bağlılıklarını ifade etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim de, onların bu davranışını yermiştir. *"Onlara: 'Allah'ın indirdiğine uyun' denilse, 'Hayır, **âbâ**mızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız' derler. Peki ama, ataları bir şey düşünmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsa da mı (atalarının yoluna uyacaklar)?"* (Kur'an-ı Kerim 2/170)

abadile Sahabe döneminde ilimleriyle ve özellikle verdikleri fetvalarla meşhur olan Abdullah adlı dört sahabe hakkında kullanılan bir terim. Hz. Peygamber'in sahabeleri arasında üç yüz kadar Abdullah adlı kişi bulunmaktaydı. Fakat bunların içinde geniş fıkıh kültürü ve fetvalarıyla ün kazanan dört sahabe abadile unvanıyla tanınmıştır. Bunlar: Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyir ve Abdullah b. Amr'dır.

Abbasiler Hz. Peygamber'in amcası Abbas bin Abdülmuttalip (ö. 32/653) soyundan gelen, MS 750-1258 tarihleri arasında Emevilerden sonra hüküm süren sülale. Abbasiler döneminin ilk zamanları İslam kültür ve medeniyetine damgasını vuran çok önemli bir çağdır. İslam dünyasında çeşitli müessese ve ilimler bu dönemde şekillenmiş, zamanla gelişerek modern Avrupa medeniyetinin doğmasında da etkili olmuştur. İslam dünyasında din, dil, toplum ve fen bilimleri alanlarındaki ilk çalışmaların bir kısmı Emeviler devrinde başlamış olmakla birlikte bu çalışmaların sistemli bir şekilde ele alınarak bağımsız birer ilim dalı hâline gelmesi Abbasiler döneminde olmuştur.

abd 1. Kul. "**Abd** bir peygamber olmakla melik bir peygamber olmak arasında serbest bırakıldım. Abd peygamber olmayı tercih ettim." (Hadis) 2. Allah'ın yarattığı her şey, mahluk. *"Göklerde ve yerde bulunan tüm varlıklar Rahman'a **abd** olarak gelecektir."* (Kur'an-ı Kerim 19/93) 3. İnsan. *"...(Yerde ve gökte) Allah'a yönelen her **abd** için ibret vardır."* (Kur'an-ı Kerim 34/9)

abdal 1. Veliler, erenler, Allah'ın veli kulları. 2. Allah'a içtenlikle ibadet edenler. 3. Gezginci dervişler. *"Derviş Yunus **abdal** olmuş/Gezer Allah deyü deyü."* (Y. Emre)

abdest Yüzü (ağız, burun dâhil), dirseklerle birlikte elleri, topuklarla beraber ayakları yıkamak ve başı (kulaklar ve ense dâhil) mesh etmek biçiminde, özellikle namazdan önce belli bir düzen içinde yapılması gereken maddi ve manevi temizlik. Başta namaz olmak üzere bazı ibadetleri yerine getirmede abdest önemli bir şarttır. Kur'an-ı Kerim okurken, Kâbe'yi tavaf

ederken abdest almak gerekir. *"Bir kimse güzel bir şekilde **abdest** alır sonra namazlarını kılarsa iki namaz arasındaki işlemiş olduğu (küçük) günahları Allah affeder."* (Hadis)

abdest almak 1. Bazı ibadetleri yapabilmek için gerekli yıkama kurallarını yerine getirmek. 2. Boy abdesti, gusül almak.

abdest bozan Meninin dışında, küçük abdestten önce veya sonra, bazen şehvetle de gelebilen ve yalnızca abdesti bozan, beyaz renkli akıntı, mezi, vedi.

abdest bozmak 1. İdrar veya dışkı yapmak için ayakyoluna, helaya gitme. 2. Yellenmek.

abdest gerekmek Düşü azmak, ihtilam olmak.

abdest tazelemek Yeniden abdest almak.

abdesti gelmek İdrar veya dışkı yapmaya gereksinim duymak.

abdestinde namazında olmak Dindar, ibadetleri yerine getirme konusunda titiz olmak ve hiç kimseye kötülük düşünmemek.

abdestinden şüphesi olmamak Herhangi bir kötülük yapmadığı konusunda kendine güveni tam olmak.

abdestsiz 1. Abdesti olmayan, abdest almamış olan. 2. Günahkâr.

abdestsiz yere basmamak Abdestinde namazında olmak.

abdesthane 1. Abdest alınacak yer. 2. Ayakyolu, hela, tuvalet.

abdiyet 1. Allah'a –onun emirlerini yerine getirip yasakladığı şeylerden kaçınarak- içtenlikle kulluk ve ibadet etme. 2. Alçak gönüllülük. 3. Kişinin bir varlığa veya bir kimseye isyan etmeden, ondan yüz çevirmeksizin karşılıksız olarak itaat etmesi, kendi özgürlüğünü onun için sınırlayıp tam bir bağlılıkla onun emrine girmesi.

Abdullah Hz. Peygamber'in babası. Abdullah, Abdülmuttalip'in en küçük oğlu olup annesinin adı Fatıma'dır. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Abdullah'ın ahlak ve fizik güzelliği bakımından Kureyş'in en seçkinlerinden biri olduğu nakledilmiştir. Ergenlik çağına gelince Zühreoğulları Kabilesi'nden Vehb'in kızı Âmine ile evlenmiştir. Evlendikten sonra da Kureyşliler arasında en seçkin meslek olan ticaretle uğraşmıştır. Ticari bir sefer için gitmiş olduğu Suriye'den dönerken Medine yakınlarında vefat etmiştir. Ölüm tarihi kesin belli olmamakla beraber vefat ettiğinde yirmi beş yaşlarında olduğu rivayet edilmiştir.

Abdullah b. Muhammed Abdullah, Hz. Muhammed'in ikinci çocuğudur. Küçük yaşta vefat etmiştir. Adının Tayyib veya Tahir olduğuna dair rivayetler de vardır.

Abdülmuttalip Hz. Peygamber'in dedesi. Abdülmuttalip'in asıl adı Şeybe'dir. Babasının adı Haşim; annesinin adı da Selma'dır. Fiziken ve ahlaken çok mükemmel bir insan olduğu nakledilmiştir. Çocukluğunu Medine'de geçirmiş daha sonra amcası Muttalip tarafından Mekke'ye getirilmiştir. Amcası Muttalip'in vefatından sonra Mekke'nin reisi olmuştur. Kâbe'ye birçok

hizmet yapmış ve kapanan zemzem kuyusunu da o açtırmıştır. Mekkeliler arasında saygınlığı ile meşhur olmuştur. Abdülmuttalip, en küçük oğlu Abdullah'ın vefatından sonra torunu Hz. Muhammed'in velayetini üstlenmiştir. Hz. Peygamber'in yetişmesine büyük bir özen göstermiştir. Vefatı yaklaştığında onun bakımını öz amcası Ebu Talip'e vasiyet etmiştir. Hz. Muhammed sekiz yaşında iken dedesi Abdülmuttalip vefat etmiştir.

abes Yararsız, anlamsız, dünya ve ahirette yarar sağlamayan (söz), boş (eylem ve davranış), saçma, akla ve gerçeğe uymayan (şey). *"Bizim sizi **abes** yere yarattığımızı ve sizin bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi mi sandınız.?"* (Kur'an-ı Kerim 23/115)

Abese suresi Kur'an-ı Kerim'in sekseninci suresidir. Mekke'de inmiştir. Kırk iki ayettir. Adını, birinci ayetteki "Surat astı, yüz çevirdi" anlamına gelen "*abese*" kelimesinden almıştır. Surede, insanları İslam dinine çağırmanın yönteminden, Kur'an-ı Kerim'in yüceliğinden ve onun insanlık için bir öğüt oluşundan bahsedilir. Allah'ın evrende yaratmış olduğu varlıklar ve bunların insanın emrine verilmesi ele alınır. Kıyamet gününün gerçekleşmesinin kesin olduğu bildirilir ve dünyadayken insanların birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmedikleri için birbirlerinden kıyamet gününde karşılıklı olarak kaçışmaları tasvir edilir. Müminlerin ahirette mutlu olacaklarını, inkârcıların ise kötü bir konumda bulunacaklarını açıklayan ayetlerle sure son bulur.

abıhayat 1. Hayat suyu, bengi su. 2. İslam kültüründe içenin ölümsüz olacağı ve genç kalacağı varsayılan su. "*Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalur dirler/Meğer Hızır İlyas ola **abıhayat** içmiş gibi."* (Y. Emre) 3. Ahirette cezalandırılan bir kısım insanların, cehennemde kalmalarından dolayı üzerlerinde oluşacak siyahlığı giderici cennet suyu.

âbit 1. Kulluk eden, ibadet eden. 2. Allah'ın emirlerini içtenlikle yerine getiren. 3. Bütün varlığıyla Allah'a yönelen, İslam dininin gereklerini gerçek anlamıyla yaşayan. *"Tövbe edenler, **âbit**ler, hamt edenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten sakındıranlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar... İşte o müminleri müjdele. (Ne mutlu onlara)!"* (Kur'an-ı Kerim 9/112)

acbızenep 1. Kuyruk sokumu kemiğinin altında bulunan toplu iğne başı büyüklüğündeki kemik. 2. İnsanın ilk yaratılışında ve öldükten sonraki dirilişinde bedenin çekirdeğini veya özünü oluşturduğu kabul edilen madde, bir tür genetik şifre.

Acem 1. İran ülkesi. *"Bu şehr-i Sitanbul ki bî-misl ü bahâdır/Yek sengine yekpare **Acem** mülkü fedadır."* (Nedim) 2. Arap olmayan, İranlı. 3. İran'a özgü.

a'cemî 1. Hangi milletten olursa olsun, bir başka dili konuşurken dil tutukluğu ve aksan bozukluğu yüzünden dediği anlaşılamayan kimse. *"Biz Kur'an-ı Kerim'i **a'cemî** kimselerden birine indirseydik de bunu onlara okusaydı, yine ona iman etmezlerdi."*

(Kur'an-ı Kerim 26/198-199) 2. Arap olmayan.

adabımuaşeret 1. Davranış bilgisi. 2. Bir toplumda benimsenerek gelenekleşmiş nezaket, terbiye, ahlak ve görgü kuralları. İslam dinindeki muaşeret kurallarının bir kısmı şunlardır: Maddi ve manevi temizliğe dikkat etmek, çevreyi temiz tutmak, yalan söylememek, iftira etmemek, dedikodu yapmamak, haset etmemek, helal kazanmak, kişinin eşine, çocuklarına, komşularına ve iş yerindeki arkadaşlarına karşı güler yüzlü olması, yoksullara karşı yardımsever olmak, küçüklere şefkat büyüklere saygı göstermek, kadınlara nazik davranmak, selamı yaygınlaştırmak.

adak 1. Adama işi veya adanılan şey, nezir. *"Allah yolunda her neyi harcar veya bir **adak**ta bulunursanız şüphesiz ki Allah onu bilir."* (Kur'an-ı Kerim 2/270) 2. Allah'ın sevgisini ve hoşnutluğunu kazanmak, dileğinin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla dince sakıncası bulunmayan bir işi yapacağına dair Allah'a söz verme. İnsan, arzu ettiği şeylere kavuşmak, korktuklarından emin olmak, yalnızlık ve çaresizlik gibi durumlarda Allah'ın yardım ve desteğini yanında görmek ister. Bunu sağlamak için de birtakım sorumluluklar altına girer. Kişinin kendiliğinden üstlendiği bu sorumlulukların adına *adak* denilmiştir. Adakların yerine getirilmesi gereklidir. Adak, yemin sayılır ve yerine getirilmediğinde kefareti gerektirir. İslam'ın onaylamadığı söz ve davranışlar adağın konusu olamaz. Adak her dinde ve inanışta önemli bir yer tutar. *"Günah bir şey üzerine **adak**ta bulunan kimse bu adağından vazgeçsin."* (Hadis)

adalet 1. Doğruluk, eşitlik, denklik, aşırılıktan uzak ve dengeli olma, her şeye hakkını verme. 2. Bir işi yerli yerine koyma, hak sahibine hakkını verme, hak ve hukuka uygunluk. Her şeyin olması gerektiği yerde bulunması, insaf. *"Allah, **adalet**i, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder. Ahlaksızlığı, çirkin şeyleri ve azgınlığı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir."* (Kur'an-ı Kerim 16/90) 3. Dinen zararlı olan şeylerden kaçınmak suretiyle hak olan yolda dosdoğru bir biçimde devam etme. 4. Kanunları eşitlik ilkesine göre uygulama, herkesin kanun karşısında eşit tutulmasını sağlama. *"Allah, size emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman **adalet**le karar vermenizi emreder…"* (Kur'an-ı Kerim 4/58) 5. Dengeli bir kişilik ve ahlaka sahip olma, aşırılıktan uzaklaşıp her şeye hakkını verme. *"Allah, **adalet**li olanları sever…"* (Kur'an-ı Kerim 49/9) 6. Allah'ın yaratmış olduğu evrende onun istekleri doğrultusunda hareket etme.*"**Adalet**li olun. Çünkü takvaya en uygun olan adil olmaktır…"* (Kur'an-ı Kerim 5/8) 7. Haklıya hakkını verip suçluyu da işlediği suça denk bir ceza ile cezalandırma.

adap 1. İzlenmesi gereken usuller, yollar, prensipler. 2. En iyi hâl ve hareketler, ölçülü davranışlar, kişiler arasındaki iyi ilişkileri düzenleyen kurallar,

uyulması gereken görgü kuralları. 3. Ahlak, terbiye, incelik, saygı. 4. Dinin ve aklın beğendiği, insanın söz ve davranışlarında, başkaları tarafından takdir edilmesini, her türlü hata ve kusurdan korunmasını sağlayan ve ona üstün meziyetler kazandıran ahlaki davranışlar.

adavet İçte saklanıp beslenen gizli düşmanlık, kin, zarar verme ve öç alma düşüncesi. *"...Bir topluma olan **adavet**iniz sizi suç işlemeye yönlendirmesin..."* (Kur'an-ı Kerim 5/2)

adem 1. Yokluk, varlığın karşıtı. 2. Ölüm. 3. Olmama, bulunmama, hiçlik.

Âdem 1. Allah'ın yarattığı ilk insan, insan soyunun atası ve ilk peygamber. 2. Adam, insan. İlk insana edîmden (yeryüzünden) alınan topraktan yaratıldığı için Âdem denmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Âdem Peygamber'in yaratılışından, kendisine tüm varlıkların adlarının öğretilmiş olmasından, meleklerin -Allah'a mutlak itaatin simgesi olarak- Âdem Peygamber'e secde etmelerinden, eşinden ve çocuklarından söz edilmektedir. *"Hatırla ki Rabb'in meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tespih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun, dediler. Allah da onlara: Sizin bilmeyeceğinizi herhâlde ben bilirim, dedi. Allah **Âdem**'e bütün isimleri öğretti."*(Kur'an-ı Kerim 2/30-31) *"Hani biz meleklere: **Âdem**'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı. Böylece kâfirlerden oldu."* (Kur'an-ı Kerim 2/34)

âdet 1. Alışılmış şey, herkes tarafından uyulan yol, töre, gelenek, görenek, usul, alışkanlık, huy. 2. Akıl ve sağduyu sahibi kişilerin benimseyip tekrarladıkları alışkanlıklar. 3. Akla ve düşünceye dayanmaksızın tekrar edilegelen olay, durum ve davranış. *"Cahiliye devrinden kalma tüm (kötü) **âdet**ler ayağımın altındadır (kaldırılmıştır). Bütün kan davaları kaldırılmıştır..."* (Hadis)

âdet görme bk. hayız.

âdetullah İlahî kurallar, Allah'ın evrendeki değişmez yasaları, sünnetullah.

adil 1. Adaletli, adalet sahibi, doğru, hak tanır, hukuka saygılı, insaflı. *"Âbidin ibadeti kendini, **adil**in adaleti dünyayı düzeltir."* (Atasözü) 2. Farzları yerine getiren, dinin buyurduğu şeylere sıkıca yapışan, yasaklarından sakınan, davranışlarında gerçeği araştıran, dinini ve kişiliğini zedeleyici söz ve davranışlardan kaçınan. *"Allah **adil** olanları sever."* (Kur'an-ı Kerim 49/9)

Âdiyât suresi Kur'an-ı Kerim'in yüzüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. On bir ayettir. 'Hızla koşan ve nallarından kıvılcımlar saçan savaş atları' anlamına gelen "Âdiyât" kelimesiyle başladığından bu adı almıştır. Surede, Allah yolunda cihat eden kimselerin düşmanlar üzerine akın etmelerinden ve savaş atlarının öneminden bahsedilir. İnsanın, Allah'ın nimetlerine şükretmeyerek nankör davranması, dünya malına karşı aşırı tutkusu anlatılır. Yeniden dirildikten sonra insanın bütün yaptıkla-

rının karşısına çıkarılacağı ve Allah huzurunda hesaba çekileceğini hatırlatan ayetle sure son bulur.

Âd kavmi Yemen taraflarında, kum tepelerinden oluşmuş bir arazide yaşamış eski bir topluluk. Hud Peygamber'in davet ve uyarılarını dikkate almayarak Allah'a ortak koşmakta ısrar ettikleri ve doğru yoldan saptıkları için ilahî cezaya uğrayarak yok edilmişlerdir. *"**Âd kavmi**ne de kardeşleri Hud'u (gönderdik). O, (kavmine) dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. (Hâlâ ona karşı gelmekten) sakınmayacak mısınız?"* (Kur'an-ı Kerim 7/65)

adl bk. adalet.

adliilahî İlahî adalet; Allah'ın şaşmaz, değişmez adaleti. "*Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu/Gelir de **adliilahî** sorar Ömer'den onu!*" (M.A. Ersoy)

Adn 1. Cennetin en yüksek derecelerinden biri. 2. Peygamberlerin, şehitlerin, salih kulların gidecekleri cennet. *"İman edip güzel davranışlarda bulunanlara… içinden ırmaklar akan **Adn** cennetleri vardır…"* (Kur'an-ı Kerim 18/30, 31)

Adnan Arapların iki ana kolundan birini teşkil eden ve Hz. Peygamber'in soyunun da bağlı olduğu Adnanilerin atası. Adnan, İsmail Peygamber'in torunlarındandır. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. MÖ 604-561 yılları arasında yaşamış olan Buhtunnasr zamanında yaşadığı söylenir. Adnan'dan Hz. Peygamber'e kadar uzanan ve Hz. Muhammed tarafından da kabul edilen Adnanilerin soy kütüğü şöyledir: Adnan-Mead- Nizar- Mudar- İlyas- Müdrike- Huzeyme- Kinane- Nadr- Malik- Fihr (Kureyş)- Galib- Lüey- Ka'b- Mürre- Kilab- Kusayr- Abdümenaf- Haşim- Şeybe (Abdülmuttalip)- Abdullah-Hz. Muhammed.

af 1. Birinin suçunu, yanlışını bağışlama, hoş görme. "*Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği şeyleri yükleme! Bizi **af**fet, bizi bağışla, bize şefkatini göster. Sen bizim Mevlamızsın. Tüm kâfirlere karşı bize yardım et.*" (Kur'an-ı Kerim 2/286) 2. Bir suçlu hakkında hüküm verildikten sonra cezasını hafifletme veya tamamen kaldırma. "***Af**ta hata etmek cezada hata etmekten daha iyidir."* (Hadis)

afet 1. Bela, hastalık, kusur, büyük felaket, musibet, hastalıkların dokularda yaptığı bozukluk, kıran. 2. İnsan müdahalesi olmadan meydana gelen deprem, sel, fırtına vb. musibet ve zararlar.

afif 1. İffetli, namuslu, doğru, zinadan ve zinaya götüren haram yollardan sakınan (erkek). "*Evlenmeye imkân bulamayanlar, Allah kendilerine lütfuyla bu imkânı verinceye kadar **afif** davransınlar.*" (Kur'an-ı Kerim 24/33) 2. Yolsuzluğun her türlüsünden kaçınan.

afife **İffetli, namuslu, doğru, zinadan ve zinaya götüren yollardan sakınan (kadın).**

afiyet 1. Ruh ve beden sağlığı. "*Ey Allah'ım! Bütün bela, hastalık ve felaketlere karşı **afiyet** ver!*" (Hadis) 2. Ağız tadı, gönül hoşluğu, mutluluk ve esenlik. *"Ey Allah'ım! Senden af, **afiyet***

ve günahlara karşı korunma bilincini isterim…" (Hadis)

aforoz Hristiyanlıkta kilise tarafından verilen "cemaatten kovulma" cezası. Aforoz edilen kişi cemaatten uzaklaştırılır. Kilise birliğinden çıkartılır. Hristiyanlığın ilk dönemlerinden beri uygulanan bu ceza; dinden ayrılanlara, büyük günah işleyenlere, kilisenin dogmalarına karşı gelenlere ve bilim adamlarına verilmiştir. Orta Çağ'da bu ceza kilise yöneticileri tarafından, devleti idare edenlere bir baskı aracı olarak kullanılmıştır.

Afüv (el-Afüv) "Affeden, bağışlayan, acıyan" anlamında Allah'ın esmayihüsnasından biri. Allah, tövbe edip işlediği günahların farkında olarak kusurunu itiraf ile pişmanlık duyanların günahlarını affeder; affetmek Onun merhametinin gereğidir. Allah'ın rahmeti, gazabından (öfkesinden) daha geniştir. İnsanlar ne kadar günahkâr olursa olsunlar Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmemelidirler. *"Ey Allah'ım! Sen **Afüv**sün, affı seversin, bizleri affet!"* (Hadis)

ahad 1. Bir, tek, yalnız. 2. İsimlerinde, sıfatlarında, yaratmasında ve emretmesinde tek ve eşsiz olması anlamında, Allah'ın sıfatlarından biri. *"De ki Allah **ahad**dır. Hiçbir şeye muhtaç değildir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun eşi, benzeri ve dengi yoktur."* (Kur'an-ı Kerim 112/1-4) Allah'ın bir ve tek olması herhangi bir sayı dizisinin ilk basamağı anlamında matematiksel birlik değildir. Benzeri ve dengi bulunmaması anlamındadır.

ahadis Hadisler.

ahadiyet 1. Allah'ın birliği, vahdaniyet. 2. Allah'ın zatında, sıfatlarında, yaratmasında ve emretmesinde bir ve tek olması; Allah'ın eşinin, benzerinin ve ortağının olmaması durumu. 3. Allah'ın yaratmasındaki denge, düzen ve mükemmelliğin yaratmış olduğu bütün varlıklarda gözükmesi, tecellisi.

ahad haber 1. Bir kişinin naklettiği haber, hadis; haberivahid. 2. Mütevatir olmayan haber. Ahad haber, İslam'ın ilk dönemlerinde Hz. Peygamber'e ulaşıncaya kadar isnadının her tabakasında bir kişi tarafından nakledilen haberlere denilmiştir. Sonraki dönemlerde her tabakada bir veya birçok kişi tarafından nakledilen; ancak mütevatir haberde aranan "her dönemde çok sayıda ravi tarafından nakledilme" şartını taşımayan haberlere ahad haber denilmiştir. Ahad haber, İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre kesin bilgi ifade etmez.

ahbar 1. Haberler. 2. Âlimler, din büyükleri, üstün kimseler. "*Rabbanilerin ve **ahbar**ın onları günah söz söylemekten, haram yemekten sakındırmaları gerekmez miydi? Yaptıkları şey ne kötüdür.*" (Kur'an-ı Kerim 5/63) 3. Yahudiliği ve onun kutsal kitabı Tevrat'ı bilen, Yahudi dinini öğreten ve ortaya çıkan problemleri çözen din adamları, hahamlar. "*Yahudiler ve Hristiyanlar **ahbar**ı, rahiplerini, bir de Meryem oğlu İsa'yı Allah'la beraber rableri olarak gördüler. Oysa tek tanrıdan başkasına kulluk etmekle emrolunmuş değillerdi.*" (Kur'an-ı Kerim 9/31)

ahd bk. ahit.

Ahd-i Atik 1. Eski sözleşme, anlaşma. 2. İsrailoğulları'na Hz. İsa'dan önceki peygamberler aracılığıyla indirilen kitaplara verilen isim. (Tevrat ve Mezmurlar) 3. Hristiyanlara göre, İncil'den önceki mukaddes kitaplar; Tora, Neviîm ve Ketubim.

Ahd-i Cedit 1. İncil. 2. Sonradan yazılan ve İncil adı verilen kitaplar ve ekleri. İsrailoğulları, Allah'ın kendileriyle yaptığı sözleşmeyi bozunca, Allah onlara yeni bir ahit vermiştir. Hristiyanlara göre bu yeni ahit Hz. İsa vasıtasıyla yapılmıştır. Bu son ahdin yazılı belgeleri kabul edilen metinlere de Ahd-i Cedit adı verilmiştir. Ancak bu ad, MS II. yüzyılın sonlarına doğru kullanılmaya başlanmıştır.

ahi 1. Yiğit, cömert, civanmert. 2. Ahilik teşkilatı mensubu, zanaatkâr.

Ahilik Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da kurulan ve gelişen dinî ve toplumsal yönü olan bir esnaf teşkilatı. Kurucusu Ahi Evran (ö. 1262, 1300 veya 1317)'dır. O, dericilerin piri ve otuz iki çeşit esnaf ve zanaatkâr grubunun lideri olarak tanınmaktadır. Aynı zamanda bir ilim ve fikir adamıdır. Ahilik teşkilatının temel yapısını, yiğitlik ve cömertlik başta olmak üzere tüm yüksek değerleri kendisinde toplamayı amaç edinen ve bu değerlerden taviz vermeyen zanaatkâr gençler oluşturur. Ahilik, temel ilkelerini İslam tasavvufundaki fütüvvet ahlakından aldığı için ahiliğe "Fütüvvet Teşkilatı" da denir. *"Selçuklular ve ilk Osmanlılar zamanında **Ahilik** din ile zanaatı birleştirmek suretiyle çok kuvvetli bir hareket hâline gelmişti."* (M. Kaplan)

Âhir (el-Âhir) "Bütün yaratılanlar öldükten sonra ahirette hesap vermek için kendisine döndürülecek olan, varlığının başlangıcı olmadığı gibi sonu da olmayan mutlak varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah, Evvel'dir, **Âhir**'dir… O, her şeyi bilendir."* (Kur'an-ı Kerim 57/3)

ahiret 1. Dünya hayatını takip eden hayatın adı. *"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da **ahiret**te de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru."* (Kur'an-ı Kerim 2/201) 2. Dünya hayatındaki amellerin -söz, davranış ve eylemlerin- sonuçlarının alınacağı ve değerlendirileceği zaman. *"Müminler namazlarını kılarlar, zekâtlarını verirler ve **ahiret**e de kesin olarak iman ederler."* (Kur'an-ı Kerim 27/3)

ahir zaman 1. Dünyanın sonu, kıyamet. 2. Kıyametin yaklaştığı ve alametlerinin belirginleştiği zaman. İslam inancına göre evrenin başlangıcı olduğu gibi sonu da vardır. Ancak bunun zamanını Allah'tan başka kimse bilemez. *"**Ahir zaman** belirtilerinden bazıları şunlardır: İlmin kalkıp cahilliğin yerleşmesi, sarhoşluk verici şeylerin yaygınlaşması, zinanın artması…"* (Hadis)

ahir zaman peygamberi Son peygamber Hz. Muhammed. Hz. Muhammed'den sonra peygamber gelmeyecektir. Kıyamete kadar Allah yoluna yapılacak çağrı onun getirdiği dine olacaktır.

ahit 1. Söz verme, ant, yemin. "*Vermiş olduğunuz **ahit**leri yerine getiriniz. Çünkü insan ahitlerinden sorumludur.*" (Kur'an-ı Kerim 17/34) 2. Taahhüt, sözleşme, mukavele, misak. *"Ey*

*insanoğlu! Ben sizden şeytana tapınmayın diye **ahit** almadım mı?"* (Kur'an-ı Kerim 36/60) 3. İnsanın başkasına verdiği güvence. *"Anlaşma yaptığınız zaman Allah'ın **ahd**ini tam yerine getirin (verdiğiniz sözü tutun)."* (Kur'an-ı Kerim 16/91) 4. Bir şeyi her durumda koruyup gereğini yerine getirme. 5. Bir şeyin yerine getirilmesini emretme, talimat verme, anlaşma yapma. 6. İnsanın Allah'tan başka tanrı tanımayacağına dair Allah'a kesin söz vermesi, Allah'ın da bu konuda insandan kesin söz alması. Karşılıklı sözleşme, kalubela. *"Gerçek anlamda mümin olanlar **ahit**lerini ve emanetlerini (korumayı) gözetirler."* (Kur'an-ı Kerim 70/32)

ahitname 1. Antlaşma belgesi, antlaşma, anlaşma, sözleşme, mukavele. 2. Yazılı emir ve talimat; bazı şahıs ve gruplara tanınan hak ve imtiyazları, yabancılarla yapılan anlaşma hükümlerini içeren belge. 3. Hz. Peygamber'in, halife ve hükümdarların emriyle çeşitli kademelerdeki yönetici ve memurlarla ilgili olarak düzenlenen tayin kararı.

Ahkaf suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk altıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. Otuz beş ayettir. Adını, yirmi birinci ayette geçen "rüzgârların oluşturduğu kum tepeleri" anlamındaki "ahkaf" kelimesinden almıştır. Surede, evrenin amaçsız olarak yaratılmadığı ele alınır. Allah'ın, evreni ortaksız olarak yarattığı, bundan dolayı Allah'a ortaklar koşmanın büyük bir günah olduğu belirtilir. Sonraki ayetlerde Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından gönderildiği ve insan tarafından benzerinin oluşturulmasının imkânsızlığı vurgulanır. Ahiret hayatına sık sık değinilir. Anne ve babanın, çocukları üzerindeki hakları ele alınır. İnkârcıların ahirette karşılaşacakları acı durumlar anlatılır. İnkârcı bir toplum olan Âd kavmi ve onların yok oluşu örnek olarak verilir. Sure, Allah'ın peygamberlerinin çağrılarını dinlemeyen ve toplumun kötülüklerine sabreden peygamberlerden örnekler vererek son bulur. Bu çerçevede Hz. Peygamber de sabırlı olmaya çağrılır.

ahkâmışeriye 1. Şeriat hükümleri, dinî kurallar. 2. Kur'an-ı Kerim ve hadislere dayanan hükümler, emir ve yasaklar. 3. Allah-insan, insan-insan, insan-hayvan, insan-eşya arasındaki münasebetleri düzenleyen Kur'an-ı Kerim ve sünnete ait hükümler.

ahkâm-ı Kur'an 1. Kur'an-ı Kerim'in hükümleri. 2. İbadetler, insanlar arası ilişkiler, suç ve bu suçlara uygulanacak yaptırımlarla ilgili ayetlerin yorumunu konu alan bilim dalı. 3. Ahkâm-ı Kur'an alanında yazılan eserlerin ortak adı.

ahlak 1. Huylar, mizaçlar, karakterler, tabiatlar. 2. İnsanın yaratılışından gelen özellikleri ile insanların iyiliğini ve mutluluğunu hedef alan kuralların hayata geçirilmesi ile kazanılan iyi ve güzel davranışlar. *"Ben güzel **ahlak**ı tamamlamak için gönderildim."* (Hadis) 3. İnsanın, iyi veya kötü olarak vasıflandırmaya yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarının bütünü. *"İnsanların en hayırlısı **ahlak**ı güzel olandır."* (Hadis) 4. Ahlaki konularla ilgili bilim dalı.

Ahmedilik bk. Kadıyanilik.

Ahmet b. Hanbel bk. Hanbeli Mezhebi.

ahretlik 1. Ahiret kardeşi. 2. Dünyanın süsüne ve gösterişine değer vermeyip kendisini ibadete veren, çokça hayır işleyen kimse. 3. Evlatlık alınan kimsesiz çocuk.

ahsenihadis "Sözün en güzeli" anlamında Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden biri. "*Allah **ahsenihadis**i, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi.*" (Kur'an-ı Kerim 39/23)

ahsenitakvim 1. Allah tarafından insana verilen en güzel şekil, yaratılışındaki fiziksel ve manevi güzellik. 2. Allah'ın, insanı yerine getirmesini buyurduğu sorumlulukları taşıyabilecek bir donanım ve yeterlilikte yaratmış olması. *"Biz insanı **ahsenitakvim** üzere yarattık."* (Kur'an-ı Kerim 95/4)

ahyar 1. Hayırlılar, iyiler, hayrı çok olanlar, manevi bakımdan zengin olanlar, cömertler, şerefliler. 2. Çok hayırlı, erdemli, yararlı ve seçkin kimseler, peygamberler. *"Sizin **ahyar**ınız hanımlarına hayırlı olanlarınızdır."(*Hadis) *"Doğrusu onlar bizim katımızda **ahyar**dandır. İsmail'i, Elyesa'yı, Zülkifl'i de an. Hepsi de **ahyar**dandır."* (Kur'an-ı Kerim 38/47-48)

Ahzab Savaşı bk. Hendek Savaşı.

Ahzab suresi Kur'an-ı Kerim'in otuz üçüncü suresidir. Medine'de inmiştir, yetmiş üç ayettir. Adını, yirmi ve yirmi ikinci ayetlerde geçen "ahzab" kelimesinden almıştır. Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber'e karşı savaşmak üzere toplanıp Medine'yi kuşatmaya gelen müttefik düşman kuvvetlerine "ahzab" adı verilmiştir. Sure Hz. Peygamber'in kâfir ve münafıklara itaat etmeyip Allah'tan kendisine gelen vahye uymasını emreden ayetlerle başlar. Tevhit inancını kabul eden bütün müminlerin dost ve kardeş oldukları ve birbirleriyle eşit haklara sahip oldukları anlatılır. Mekkeli müşriklerin oluşturdukları güçle Medine'ye saldırdıklarında münafıkların savaştan kaçışları ve korkaklıkları tasvir edilir. Müslümanların münafıklar gibi korkak olmamaları tavsiye edilir. Savaş sonrasında elde edilen ganimetlerle ekonomik açıdan gelir seviyeleri yükselen müminlerin israfa kaçmamaları üzerinde durulur. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in eşlerine de Peygamberin kendilerine vermiş olduğu dünyalıktan daha fazlasını istememeleri hatırlatılır. Evlilik kurumu ve evliliği ayakta tutan ahlaki değerler üzerinde durulur. Evlilikte iffetli olmanın önemi vurgulanır. Evlilik dâhil Hz. Muhammed'in hayatın tüm alanlarında örnek olduğu anlatılır. İffetli kadınları huzursuz eden eylemlere ve özellikle dedikodulara karşı müminlerden uyanık olmaları istenilir. Surenin sonunda müminlere, Hz. Musa'ya eziyet eden Yahudiler gibi, Hz. Muhammed'e eziyet etmemeleri emredilir. Müminlerden Resulullah'a itaat etmeleri ve getirdiği vahye tam bir teslimiyetle bağlanmaları istenir. Onun getirmiş olduğu vahyin emanet olduğu vurgulanır. Emanete riayet etmenin müminlerin temel niteliklerinden biri olduğu söylenerek sure son bulur.

akabe 1. Tehlikeli ve dar geçit. 2. Köleyi hürriyetine kavuşturma, bir

yetim veya yoksulu doyurma, sabırlı ve haktan yana kimselerden olma gibi erdemli davranışlar. *"Sen **akabe**nin ne olduğunu nereden bileceksin? (Akabe) bir köleyi hürriyete kavuşturmak, aç kalmış bir insanı, akraba olan yetimi veya hiçbir şeyi olmayan yoksulu doyurmaktır."* (Kur'an-ı Kerim 90/13-16) 3. Allah'a giden yolda dervişin önüne çıkan aşılması güç engel.

Akabe Birinci ve İkinci Akabe Biatleri'nin yapıldığı, Kâbe'ye üç kilometre uzaklıkta olan ve Mina sınırları içinde kalan kayalık bir yer.

Akabe Biatleri Akabe denilen yerde 621-622 yıllarında Medineli Müslüman bir grupla Hz. Peygamber arasında yapılan iki anlaşma. Hz. Peygamber, Cahiliye Devri âdetlerine göre hac görevini yerine getirmek ve Mekke çevresinde kurulan fuarlara katılmak için Mekke'ye gelen Araplar arasında İslam'ı yaymak istiyordu. Peygamberliğinin on birinci yılı olan 620 yılının hac mevsiminde Medineli altı kişilik bir grupla tanıştı. Onlar İslamiyet'i kabul ettiler. Bu grup Medine'ye dönüp Evs ve Hazrec adlı iki kabileye Hz. Peygamber ve İslam dini ile ilgili bilgi verince, onlar da ertesi yıl Hz. Muhammed'le buluşacaklarına söz verdiler. Medine'den on iki kişilik bir grup Hz. Peygamber'le Akabe'de buluştular. Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayacaklarına, hırsızlık ve zina yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, birbirlerine iftira etmeyeceklerine, Allah'ın emirlerine uyacaklarına dair Hz. Peygamber'e söz verip biat ettiler. Peygamberliğin on ikinci yılı olan 621 yılı zilhicce ayında Akabe'de yapılan bu biate **Birinci Akabe Biati** denir. 622 yılı hac mevsiminde Resulullah'ı Medine'ye davet etmeye karar veren ikisi kadın yetmiş beş Medineli Mekke'ye gelip Hz. Muhammed'le Akabe adlı yerde gizlice görüştüler. Onu Medine'ye davet ettiler ve hicret etmesi durumunda yardımlarını esirgemeyeceklerine, onu koruyacaklarına ve İslam'ı yayacaklarına dair söz verdiler. Bu ikinci anlaşmaya da **İkinci Akabe Biati** denir.

Akait 1. İnanılan şeyler, akideler, dinî inançlar, gönülden bağlanılan, düğüm atmışçasına kesinlikle inanılan şeyler, itikatlar. 2. İslam dininin temel inanç esasları ve hükümleri. 3. Kur'an-ı Kerim ve hadisler çerçevesinde İslam dininin iman esaslarını konu edinen ilim alanı. **Akait ilmi** Allah'ın varlığını, birliğini, sıfatlarını, fiillerini, yaratmada ve hükmetmede eşsizliğini, ahiretle ilgili konuları, meleklere, kitaplara ve peygamberlere imanı, kaza ve kaderle ilgili konuları ele alır. Ayrıca inançsızların İslam dinine karşı yapmış oldukları itirazlara cevaplar üretmeyi konu edinir. İslam dininin akide sistemi, dinin temelidir. Bu temel olmadan ibadetlerin ve yerine getirilen emir ve yasakların Allah katında bir değeri yoktur. İslam bilginleri, mükelleflerin önce İslam akaidini öğrenmelerini tavsiye etmişlerdir. Bu konuyla ilgili hicri II. asırdan itibaren Müslümanlar arasında çalışmalar yapılmıştır. Akaitle ilgili ilk ve en önemli çalışmalardan birini Ebu Hanife yapmıştır. El-Fıkhu'l-Ekber adıyla bilinen bu çalışma akait ilminin temel eserlerinden biridir.

akıl 1. Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us. *"**Akıl** yaşta değil baştadır."* Atasözü 2. İdrak, iyiyi kötüden ayırt etme yeteneği, düşünce, hafıza, bellek, kavrayış, zekâ. *"**Aklı** olmayanın dini yoktur."* (Hadis) 3. Sadece insanda var olan; yararlı ile zararlıyı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırt etme yeteneği. *"**Akıl**, şüphesiz Tanrı'nın bağışıdır. İnsan **akıl** ile bin türlü iyi kısmet ve nimeti elde eder."* (Y. H. Hacip) Akıl, insanların tehlikeye düşmesine ve yok olmasına engel olan, insanı insan yapan, onun her türlü eylemine anlam kazandıran ve ilahî emirler karşısında insanın yükümlülük altına girmesini sağlayan, ona düşünme, kavrama ve bilgi elde etme gücü veren bir özdür. İslam, aklı olmayanları dinî emir ve yasaklardan sorumlu tutmaz.

akıl baliğ 1. Büluğ çağına ulaşmış akıllı kimse. 2. Mükellef, yükümlülük ve sorumluluk altına giren kimse. 3. Allah'ın emir ve yasaklarından sorumlu olma yaşı. Kız ve erkek çocuklarında akıl baliğ olma çağı iklimlere ve ekonomik durumlara göre farklılık gösterir.

akide bk. akait.

akif 1. İbadet eden, ibadetinde devamlı olan, kendini adayan, tutkun. *"... İbrahim ve İsmail'e: 'Tavaf edenler, **akif**ler, rükû ve secde edenler için evimi tertemiz bulundurun' diye emretmiştik."* (Kur'an-ı Kerim 2/125) 2. İtikâf yapan kişi. 3. İbadet amacı ile cami ve mescit gibi kutsal sayılan bir yerde, belli bir süre kendini ibadete veren kişi. *"Mescitlerde **akif**ler iken kadınlara (cinsel olarak) yaklaşmayın..."* (Kur'an-ı Kerim 2/187)

akika 1. İnsan ve hayvan yavrularının ana rahmindeyken başında biten tüyler, yeni doğan çocuğun başındaki saç. 2. Yeni doğan çocuk nedeniyle Allah'a şükür olarak doğumunun yedinci gününde kesilen kurban. Çocuğa, doğumunun yedinci gününde ad konulur ve saçları tıraş edilir. Kesilen saçlarının ağırlığınca fakirlere altın veya gümüş cinsinden sadaka verilir. *"Her çocuk **akika**sı karşılığında Allah'ın koruması altına girer. Doğumunun yedinci gününde onun adına bir kurban kesiniz."* (Hadis)

akika kurbanı bk. akika.

akit 1. Bağ, bağlama, düğümleme, iki veya daha fazla şeyi birbirine bağlama. 2. Sözleşme, antlaşma, yeminleşme. *"Allah, sizi bile bile yapmış olduğunuz **akit**lerden dolayı sorumlu tutar."* (Kur'an-ı Kerim 5/89) 3. Kararlaştırma, kurma, meydana getirme, bir araya getirme. 4. Hukuki sonuç doğurmak amacı ile iki veya daha çok kimsenin veya kuruluşun karşılıklı olarak birbirine uygun görüş bildirmesi ile gerçekleşen işlem, mukavele, kontrat. *"Ey iman edenler! **Akit**lerinizi tam olarak yerine getirin..."* (Kur'an-ı Kerim 5/1) 5. İnsanın Rabb'i ile ruhlar âlemindeki sözleşmesi.

aklıselim 1. Sağduyu, hüküm ve kararlarında doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırma yetisi. 2. İnsanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliği koruyan akıl.

akraba 1. Aralarında yakınlık, soyca ilgi ve kan bağı olanlar. *"**Akra-***

***ba**larıyla ilgiyi kesenler cennete giremezler."* (Hadis) 2. Hısım, evlilik dolayısıyla birbirine yakın olan kimseler. Kur'an-ı Kerim, Müslümanların akrabaya yardım etmelerini, onları ziyaret etmelerini, onlara iyilik yapmalarını, onların hakkını gözetmelerini ve adalet ölçüleri içinde onlara yakın davranmalarını emreder. *"Gerçek anlamda takva; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere iman; Allah'ın rızası için **akraba**ya, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve kölelere sadaka vermektir..."* (Kur'an-ı Kerim 2/177)

akşam namazı Güneşin batmasından yatsı namazının vaktinin girmesine kadarki süre içerisinde kılınan üç rekâtlık farz namaz. Akşam namazının farzından sonra iki rekât sünnet kılınır. *"Yıldızlar doğmadan önce **akşam namazı**nı kılmak için acele ediniz!"* (Hadis)

Hz. Ali Hz. Peygamber'in damadı ve dört halifenin sonuncusu. Hz. Ali, hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (MS 600) Mekke'de doğmuştur. Babası, Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talip, annesi de Fatıma binti Esed'dir. Ebu Talip'in en küçük oğludur. Beş yaşından itibaren Hz. Peygamber'in himayesinde yetişmiştir. Hz. Muhammed'e ilk iman edenlerdendir. Hz. Peygamber'in hicreti sırasında onun evinde kalarak Mekkelilerin emanetlerini onlara teslim etmiştir. Zaman zaman, Müslümanlar arasında yapılan kardeşlik anlaşmalarında Hz. Peygamber, kendisine manevi kardeş olarak Hz. Ali'yi (ö. 40/661) seçmiştir. Hicretin ikinci yılının sonunda Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma ile evlenmiş ve bu evlilikten Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Muhsin adlı erkek çocukları ile Hz. Zeynep ve Hz. Ümmü Gülsüm adlı kız çocukları olmuştur. Hz. Ali; Bedir, Uhut, Hendek ve Hayber başta olmak üzere Hz. Peygamber katıldığı bütün savaşlarda bulunmuş ayrıca vahiy katipliği de yapmıştır. Hz. Osman'dan sonra Müslümanlar halife olarak onu seçmiştir. Hz. Ali döneminde siyasi karışıklıklar meydana gelmiştir. Abdurrahman b. Mülcem adlı birisi tarafından hicri kırk yılı ramazan ayının on dokuz veya yirmi birinci gününde Kûfe'de şehit edilmiştir. Hz. Ali, Müslümanlar arasında ilmi, kahramanlığı ve cömertliği ile simge hâline gelmiştir.

âliaba 1. Hz. Muhammed'in ev halkı. 2. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin. Hz. Muhammed, bir sabah namazından sonra kızı Hz. Fatıma'yı, damadı Hz. Ali'yi ve torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i abasının içine almıştır. Âliaba ismi, tarihteki bu olaydan sonra kullanılmaya başlamıştır.

âlimuhammed 1. Hz. Muhammed'in aile fertleri; eşleri, çocukları, torunları. 2. Hz. Muhammed'e uyanlar. Sahabeler ve daha sonra gelen Müslümanlar da âlimuhammed'den sayılırlar. *"Ey Allah'ım! Bütün hayır, iyilik ve güzellikler **âlimuhammed**'in üzerine olsun."* (Hadis)

Âlâ suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen yedinci suresidir. Mekke'de inmiştir. On dokuz ayettir. Adını birinci ayette geçen ve "en yüce" anlamına gelen *"âlâ"* kelimesinden almıştır. Sureye, evren ve evrende var olanları eşsiz

güzellikte yaratan Allah'a övgüyle başlanır. Ayrıca Hz. Muhammed'in kalbine Kur'an-ı Kerim ayetlerinin yerleştirilmesinden, onun da bu ayetlerle insanlara öğüt vermesinden bahsedilir. Kur'an-ı Kerim'in öğüdüne kulak verenlerin kurtulacağı, bu öğütleri ciddiye almayanların da ateşe gireceği anlatılır. Ateşten kurtulmak için ruh ve gönül temizliği ile namaz kılmanın önemi vurgulanır. Bütün ilahî kitaplarda konu edilen ahiret gerçeği vurgulanarak sure son bulur.

Alak suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan altıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. On dokuz ayettir. Adını ikinci ayette geçen ve "yumurta hücresi, embriyo" anlamına gelen *"alak"* sözcüğünden almıştır. İlk beş ayeti Hz. Peygamber'e ilk gelen ayetlerdir. Sureye, peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'e ilk vahyin inişi, inen vahiyleri Hz. Peygamber'in Allah'ın adıyla okuyup duyurmasının önemi anlatılarak başlanır. Surede, insanın mala olan aşırı tutkusu nedeniyle taşkınlık yapması ve Allah'ın emirlerine karşı çıkmasının yanlışlığı anlatılır. Allah'ın, inkârcıları gözetlediği ve dinini yaşayan insanlara baskı yapmaktan vazgeçmezlerse ahirette bu kötü kişilerin cehenneme atılacağı hatırlatılır. Hz. Muhammed'e, bu inkârcı insanlara boyun eğmemesi emredilir. Hz. Peygamber ve müminlerin yalnızca Allah'a ibadet etmelerini bildiren ayetle sure son bulur.

alamet 1. Belirti, işaret, iz, nişan, damga, sembol. "*Ve daha nice **alamet**ler: (söz gelimi) yıldızlar (ki, onlar)la da insanlar yollarını bulmaktadırlar.*" (Kur'an-ı Kerim 16/16) 2. Kıyamet kopmadan önce ortaya çıkacak olan olaylar, kıyametin yaklaştığını gösteren belirtiler.

alem 1. İşaret, nişan. "*Her şeyin bir **alem**i vardır. İmanın alemi de namazdır.*" (Hadis) 2. Bayrak. 3. Lider, önder. 4. Sınır, sınır taşı. 5. Minare, kubbe, sancak direği gibi şeylerin tepesinde bulunan madenden yapılmış ay yıldız veya lale biçiminde süs.

âlem 1. Yeryüzü ve gökyüzündeki nesnelerin oluşturduğu bütün evren; gökyüzünde görünen veya görünmeyen gök cisimleri, yıldızlar, kâinat, dünya, cihan, yer yuvarlağı. *"Her türlü övgü ve şükür, **âlem**lerin Rabb'i olan Allah'adır."* (Kur'an-ı Kerim 1/1) 2. Halk, topluluk, insanlar. "*İnsanlar için (mabet) olarak ilk kurulan ev Mekke'de olandır. **Âlem**lere uğur, bereket ve hidayet kaynağı olarak kurulmuştur."* (Kur'an-ı Kerim 3/96) 3. Akıl ve duyu organlarıyla bilinebilen veya varlığı düşünülebilen Allah'ın dışındaki bütün varlıklar. "*O, **âlem**lerin Rabb'i olduğu hâlde ona ortaklar mı koşuyorsunuz ?* (Kur'an-ı Kerim 41/9) 4. Allah'ın varlığına işaret eden ve onun varlığının bilinmesini sağlayan şey.

âlemiervah Ruhlar âlemi, insanın dünyaya gelmeden önce ve öldükten sonra ruhunun bulunduğu ve varlığı duyu organlarıyla kavranamayan âlem.

Alevi 1. Hz. Ali ve Hz. Fatıma soyundan gelen. 2. Hz. Ali'ye özel ilgi ve sevgi gösteren, ona taraftar olan.

Alevilik 1. Hz. Ali'ye bağlılık noktasında birleşen çeşitli dinî ve siyasi grupların ortak adı. 2. Hz. Ali'ye bağlılık temelli din yorumunun genel adı.

aleyhisselam "Selam, esenlik, huzur, güven, sevgi ve bağlılık onun üzerine olsun." anlamında Peygamberler için kullanılan dua cümlesi.

aleykümselam "Selam, barış, esenlik, güven, huzur sizin de üzerinize olsun." anlamında "selamün aleyküm" cümlesine verilen cevap. Aleykümselam biçimindeki dua cümlesi "ve rahmetullahi ve berekâtühü" (Allah'ın acıması, rahmeti, bereketi ve bolluğu üzerinize olsun.) kelimeleri eklenerek de söylenebilir. *"Size birisi selam verdiği zaman siz de onu (ve aleykümselam ve rahmetullah) diyerek daha güzeliyle veya aynısıyla selamlayınız."* (Kur'an-ı Kerim 4/86)

âlim 1. Bilgin, iyi bilen, hakkıyla bilen, bilgili. "*İnsanlar içinde ancak **âlim**ler Allah'a bilinçli bir şekilde kulluk ederler.*" (Kur'an-ı Kerim 35/28) 2. Temel İslam bilgilerini aldıktan sonra belirli bir ilim dalında daha çok ilerleyip uzmanlaşan kimse. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber ilmi ve âlimleri övmüştür. İslam'ın en çok övdüğü âlimler ilmiyle amel edenlerdir. İlmiyle amel etmeyenleri Hz. Peygamber yermiştir. İslam dini ilmiyle amel eden bir âlime itaat etmeyi ve sözlerine uymayı tavsiye eder. Toplumlar, âlimlerinin doğru yolu izledikleri ve doğru yolda oldukları sürece ayakta kalırlar. *"Gerçek anlamda **âlim** Allah'ın emirlerine karşı duyarlı olandır."* (Abdullah b. Mesud) *"**Âlim**ler peygamberlerin varisleridir."* (Hadis)

Alîm (el-Alîm) "Her şeyi bilen, hiçbir şey kendisine gizli kalmayan ve kullarını her an gözetim altında tutan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. Allah, gizli ve açık ne varsa hepsini bilir. Yaratılmışların bilmedikleri sırları ve gizlilikleri de bilir. Allah, bütün zaman ve mekânın yaratıcısı olduğu için onun ilmi zaman ve mekânla sınırlı değildir. Allah'ın ilmi sonsuzdur. *"...Ey Rabb'imiz! Bizden (yaptıklarımızı) kabul buyur. Şüphe yok ki sen her şeyi işitensin, **Alîm**sin."* (Kur'an-ı Kerim 2/127)

alimallah "Allah bilir." anlamında anlatıma kuvvet vermek için kullanılan bir söz.

Âl-i İmrân suresi Kur'an-ı Kerim'in üçüncü suresidir. Medine'de inmiştir. İki yüz ayettir. Hz. Meryem'in babası olan İmran'ın ailesinden bahsedildiğinden dolayı sureye "İmran'ın ailesi" anlamında Âl-i İmrân suresi denilmiştir. Sureye, Allah'ın bir ve eşsiz oluşunu ve her şeyin onun varlığıyla ayakta durduğunu bildiren ayetle başlanır. Kur'an-ı Kerim'in, kendinden önceki ilahî kitapların asıllarını tasdik ettiğinden bahsedilir. Yerde ve gökte hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmayacağı belirtildikten sonra insanın ana rahmindeki cinsiyetini belirleyenin de Allah olduğu vurgulanır. Surede, Kur'an-ı Kerim'in özellikleri üzerinde durulur. Bu çerçevede Kur'an ayetlerinin bir kısmının "muhkem" bir kısmının da "müteşabih" olduğu haber verilir. Kötü niyetli insanların, değişik anlamlara ve yorumlara müsait olan müteşabih ayetleri dillerine dolayarak yanlış hükümler çıkardıklarına değinilir. Müminlerin böyle bir davranıştan kaçınmaları tavsiye edilir. Yüce Allah'ın, ayetler konusunda müminlerin sapıklığa düşmemeleri için öğretmiş olduğu bir duaya da

surede yer verilir. Surede, doğru yolu bulmanın ancak Allah'ın yardımı ile olduğu hatırlatılır ve Allah'ın yardımı olmazsa malın ve diğer maddi değerlerin insana yarar sağlamayacağı ele alınır. Allah'a inanıp ibadet edenler övülür ve onun katında tek dinin İslam olduğu vurgulanır. Dinlerini değiştiren, peygamberlerini öldüren İsrailoğulları kınanır. Peygamberliğin bir bağış olduğu hatırlatılır. Hz. Muhammed'in Müslümanlar için bir örnek olduğu belirtilir. Hz. Meryem'in doğumu, onun Zekeriya Peygamber'in gözetiminde yetiştirilmesi, Yahya Peygamber'in doğumu ele alınır ve Hz. İsa'nın yaratılışı ile ilgi kurulur. Daha sonra, Hz. İsa'nın Allah tarafından bir mucize olarak yaratılması ve büyümesi konu edinilir. Hz. İsa'ya küçüklüğünden itibaren verilen mucizeler söz konusu edilir ve Âdem Peygamber'i annesiz babasız yaratan Allah için Hz. İsa'yı babasız olarak yaratmanın da zor olmadığı vurgulanır. Hz. İsa'yı tanrı ve Allah'ın oğlu olarak kabul eden Hristiyanlar kınanır. Surede, peygamberliğin kesintisiz devam ettiği, bazı peygamberlere inanıp bazılarına inanmamanın yanlışlığı haber verilir. Surede, yeryüzünde ilk yapılan mabedin Kâbe olduğu belirtildikten sonra hac ibadetinin önemi anlatılır. Haccın bütün dünya Müslümanlarını bir araya getiren bir ibadet olduğu haber verilir ve müminlerin; Allah'ın dinine sarılmaları, ayrılığa düşmemeleri, dine zarar veren tüm hareketlere karşı tavır almaları emredilir. Surede, Uhut Savaşı sahnelerine; Allah'ın müminlere yardımına ve şehitlik konusuna da değinilir. Uhut Savaşı'nda müminlere ihanet eden münafıkların iç yüzleri sergilenir. Müminlerin birbirleriyle istişare etmelerinin önemi üzerinde durulur. Allah'ın yaratıcılığındaki eşsizlik vurgulanır ve bu çerçevede, akıllı insanların evrenin yaratılışındaki uyumdan, gece ile gündüzün birbirini takip etmesinden ve tabiat olaylarından dersler çıkarmaları öğütlenir. Hicret ve cihadın önemi anlatılır. Müminlere, sabırlı olmalarını ve ülke sınırlarını korumalarını emreden ayetle sure son bulur.

Allah 1. Esmayıhüsnanın içerdiği tüm isimlerin anlamlarını kendisinde toplayan, gerçek ve mutlak olan tek ilaha işaret eden özel isim. 2.İsmicelal, İsmiazam, Lafzayicelal. Allah'ın varlığının delilleri her yerde bulunmaktadır. Maddi bir varlık olmadığı için insanlar Allah'ı doğrudan doğruya göremezler. Onun varlığı kalplerde daha iyi hissedilir. O, mutlak varlıktır, mükemmeldir; eksikliklerden uzaktır. Ona benzer hiçbir şey yoktur. 3. Kâinatın ve bütün varlıkların yaratıcısı, tek koruyucusu olan yüce ve tek varlık, Mabut, Tanrı, Rab, Mevla, Huda, yaratma ve bütün var olanlara emretme ile ilgili tüm sıfatları kendisinde toplayan yaratıcının özel ismi. *"**Allah** iman edenlerin velisidir. Onları her türlü karanlıktan aydınlığa çıkarır. İnkârcıların velileri ise tağuttur. Onları aydınlıktan karanlıklara çıkarır..."* (Kur'an-ı Kerim 2/257) *"...İyi bilinmelidir ki, yaratmak da emir vermek de **Allah**'a mahsustur. Alemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir."* (Kur'an-ı Kerim 7/54) Allah ismi, başka bir varlık için kullanılamaz. Hiçbir dilde anlam yönünden ve dilbilimsel olarak Allah kelimesini tam olarak karşılayacak bir kelime bulunmamaktadır. Allah kelimesinin çokluk biçimi yoktur. İslam

dinine göre Allah, zatıyla bilinemez ve kavranamaz; ancak sıfatları aracılığıyla bilinir. Allah'ın sıfatları şunlardır: Vücut (Var olması), Kıdem (Ezelî olması, varlığının bir başlangıcı olmaması, bir var oluş tarihiyle kayıtlı olmaması), Beka (Ebedî olması, varlığının sonu olmaması), Muhâlefetün li'l-havâdis (Yaratılmış olanlara hiçbir şekilde benzememesi), Kıyâm bi-nefsihi (Varlığı kendinden olması, var olmakta başkasına muhtaç olmaması), Vahdaniyet (Zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olması), Hayat (Hayat sahibi ve diri olması), İlim (Her şeyi bilmesi), Kudret (Her şeyi yapmaya gücünün yetmesi), İrade (Her şeyi dilediği gibi yapması), Semî (Her şeyi işitmesi), Basar (Her şeyi görmesi), Kelam (Kendine has konuşmasının olması), Tekvin (Dilediğini, dilediği gibi yaratması).

Aliy (el-Aliyy) "Kıymeti yüce ve kudreti büyük olan, her türlü kusur ve eksiklikten uzak." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Yeryüzünü ve gökleri korumak, denetlemek **Aliy** ve Azim olan Allah'a zor gelmez."* (Kur'an-ı Kerim 2/255)

Allahu ekber bk. tekbir.

alperen 1. Kahraman, dini yaymak için savaşan derviş, mücahit. *"**Alperen** erden adını gizlemek ayıp olur,/Adın nedir yiğit söyle bana*." (Dede Korkut) 2. Tarihte Anadolu'da hem veli hem de asker olarak görev yapanlara verilen unvan.

Altın Oluk Kâbe'nin damında biriken yağmur sularının 'Hicr'e akmasını sağlamak için Kâbe'nin kuzeybatı duvarının üzerine yerleştirilmiş oluk. Oluk ilk kez, Hz. Peygamber otuz beş yaşında iken, Kâbe'nin, Kureyş kabilesi tarafından yeniden inşa edilmesi sırasında konmuştur. Kâbe'nin oluğu ilk defa Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik (705-715)'in emri ile Mekke valisi Halid b. Abdullah tarafından altınla kaplatılmış, bundan böyle Altın Oluk diye anılmıştır.

amel 1. Yapılan iş, eylem, fiil. "*Allah, sizin şeklinize ve mallarınıza değil kalplerinize ve **amel**lerinize değer verir.*" (Hadis) 2. Çalışma, didinme, davranış, uygulama. 3. Bir kural veya dinî emrin yerine getirilmesi. *"Kimi, **amel**i geri bırakırsa o kişiyi soyu sopu öne geçirmez."* (Hadis) 4. Dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan her türlü iş ve davranış. *"İnsanların en hayırlısı **amel**i güzel, ömrü uzun olandır."* (Hadis) 5. Bir niyete ve amaca bağlı olarak yapılan iş.*"**Amel**ler niyetlere göredir…"* (Hadis)

amel defteri İnsanların dünyadaki iyi ya da kötü tüm düşünce, söz ve davranışlarının Kirâmen Kâtibîn adlı melekler tarafından yazıldığı belge. *"**Amel defteri** ortaya konmuştur. Suçluların onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. 'Vay hâlimize!' derler. Bu nasıl kitapmış! Küçük büyük hiçbir şeyi bırakmaksızın (yaptıklarımızın) hepsini sayıp dökmüş."* (Kur'an-ı Kerim 18/49)

amelisalih 1. İçten davranış, gösterişsiz eylem ve hareket. 2. Dinin yapılmasını emrettiği, yararlı, güzel, insanları olumlu yönde değiştirmeye yönelik ve kendisi ile sevap elde edilen iş. İnsanların yalnızca Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yaptığı ve uygula-

mada Hz. Peygamber'i örnek aldıkları yararlı söz ve davranışlar. *"Kim Allah'a (tertemiz bir biçimde) kavuşmayı istiyorsa **amelisalih** yapmaya devam etsin."* (Kur'an-ı Kerim 18/110) *"Allah, hanginizin daha güzel **amelisalih** yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı."* (Kur'an-ı Kerim 67/2) Amelisalihin kapsamına; Allah'a iman etmek başta olmak üzere en yüce davranışlar girdiği gibi insanlara yolda sıkıntı veren taşları yoldan kaldırmak, yaşlılara yardımcı olmak, yetim ve yoksulların ihtiyaçlarını gidermek, trafik kurallarına uymak gibi toplumsal düzene katkı sağlayan her türlü davranış da girer. *"Allah'a iman edip **amelisalih** işleyenlerin, birbirlerine hakkı ve sabrı öğütleyenlerin dışındaki insanlar zarardadır."* (Kur'an-ı Kerim 103/2-3)

amenna 1. "İnandık, kabul ettik, doğrudur, böyledir." anlamında onama kelimesi. "*Müminler: "Ey Rabb'imiz! (Yalnızca sana) **amenna** derler, artık suçlarımızı bağışla ve bizi cehennemin azabından koru.*" (Kur'an-ı Kerim 3/16) Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra "Sadakallahü'l-azîm (Allah mutlaka doğruyu söyler.)" denildiğinde okunan ayetlerin içeriğini kabul ettiğini belirtmek amacıyla dinleyenlerin kullandığı onama kelimesi. Bu söz, "İnandık ve kabul ettik." anlamında "amenna ve saddakna" biçiminde de söylenir.

amentü 1. "İnandım, iman ettim." anlamında bir söz. 2. İslam dininin iman esaslarını ana hatlarıyla anlatan terim. Amentünün tamamı ve anlamı şöyledir: *"Âmentü billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusulihî ve'l-yevmi'l-âhiri ve bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî minallâhi teâlâ ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakkun. Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve rasûlüh."* "Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allahuteala'dan geldiğine, öldükten sonra dirilmeye inandım, hepsi haktır. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka Tanrı yoktur; yine tanıklık ederim ki Hz. Muhammed onun kulu ve elçisidir."

amil 1. Çalışan, iş yapan, işçi. 2. Etken, etmen, sebep. 3. Öğrenmiş olduğu şeyleri yaşayan; davranış hâline getiren. *"...Bütün âlimler helak olur; ancak ilmiyle **amil** olanlar kurtulur..."* (Hadis) 4. Herhangi bir bölgenin zekât, haraç, öşür, ganimet ve vergilerini toplamakla görevli memur. *"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) **amil**lere, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihat edenlere, yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir."* (Kur'an-ı Kerim 9/60) 5. Bir yere atanan üst düzey yönetici. *"Başınıza kafası kuru üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle bile **amil** olarak atansa Allah'ın Kitabı ile hükmettiği sürece dinleyiniz ve itaat ediniz!"* (Hadis)

âmin "Allah'ım! Kabul et, duamızı kabul eyle, dileklerimiz yerine gelsin!" anlamında duaların arasında ve sonunda kullanılan bir söz. Hz. Peygamber, çeşitli hadislerinde Fatiha'dan sonra âmin demenin önemini vurgulamıştır.

*"Sizden biriniz namazda **âmin** dediğinde melekler de semâda **âmin**, der…"* (Hadis) *"Ya İlahî! Bize tevfik gönder…/Doğru yol hangisidir, millete göster…**Âmin**…"* (M. A. Ersoy)

Hz. Âmine Hz. Peygamber'in annesi. Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Hz. Âmine'nin 577 yılında vefat ettiği söylenmektedir. Kureyş'in Zühreoğulları kolundan olan Hz. Âmine'nin babası Vehb, annesi de Berra bint. Abdüluzza'dır. Hz. Âmine, zekâsı ve güzel konuşmasıyla bilinirdi. Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalip, Hz. Âmine'yi oğlu Hz. Abdullah ile evlendirdi. Bu evlilikten Hz. Peygamber dünyaya geldi. Hz. Âmine, oğlunu Arap geleneklerine uygun olarak sütanneye vermiştir. Altı yaşlarında iken de oğlunu sütanneden almış ve beraberce Yesrib'e eşi Abdullah'ın mezarını ziyarete gitmişlerdir. Bu ziyaretten dönüşte Hz. Âmine "Ebva" denilen yerde hastalanıp vefat etmiştir. Böylece Hz. Muhammed babadan yetim kaldığı gibi anneden de öksüz kalmıştır.

Amme cüzü Nebe suresiyle başlayıp Nâs suresi ile biten Kur'an-ı Kerim'in otuzuncu ve son cüzü.

Amme Suresi bk. Nebe suresi.

Anka Halk arasında adı olup gerçekte var olmayan, Kaf dağında yaşadığına inanılan, efsanevi bir masal kuşu. Rivayetlere göre rengi yeşil olduğu için "Zümrüdüanka" da denir. "*Kişiye her işi âlâ görünür,/Kuzguna yavrusu **Anka** görünür."* (Şinasi)

Ankebut Suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi dokuzuncu suresidir. Mekke'de inmiştir. Altmış dokuz ayettir. Adını, inkârcıları dost edinmenin örümceğin ağına güvenmek kadar yararsız ve zayıf bir ilişki olduğunu belirtmek amacıyla kırk birinci ayette geçen ve "örümcek" anlamına gelen "ankebut" kelimesinden almıştır. Sureye, insanların "inandık" demekle kurtulamayıp Allah için güzel işler yapmakla zorunlu olduklarını öneren ayetlerle başlanır. Ahlaki öğütlere yer verilir. Anne babaya iyilikte bulunmak tavsiye edilir. İnsanın, Allah'ın dinini yaşama ve yayma konusunda başına gelebilecek olan belalara katlanması öğütlenir. Surede, peygamber kıssalarına yer verilir ve daha önceki peygamberlerin çekmiş oldukları sıkıntılar hatırlatılır. Hz. Muhammed teselli edilir. Bu çerçevede Nuh, İbrahim, Lut, Hud, Salih ve Musa Peygamberlerin başından geçenler Kur'an-ı Kerim'in edebî üslubuyla anlatılır. Okuma yazma bilmediği bu suredeki ayetlerle vurgulanan Hz. Muhammed'in, peygamberlerle ilgili tarihsel bilgiyi vahiy yoluyla elde ettiği haber verilir. Kur'an-ı Kerim'in özelliklerinden de bahsedilen surede ölüm gerçeği hatırlatılır ve insanların kıyamet gününün zorluklarına karşı hazırlık yapmaları tavsiye edilir. Müşrikler, evrenin yaratıcısı olarak Allah'ı kabul etmelerine rağmen gündelik hayatlarında dine yer vermedikleri için kınanırlar. Dünyanın yaratılış amacı hatırlatılıp insanların, darlık ve korku anında Allah'a yönelmek yerine genişlik zamanında Allah'a yönelmeleri önerilen ayetlerle sure son bulur.

âr 1. Utanma duygusu. "*Allah'ın gönderdiği bütün dinlerde en önemli şey güzel ahlaktır. İslam'da ise en güzel ahlak **âr**dır.*" (Hadis) 2. Ahlak, namus,

edep, hayâ. *Ne Allah'tan hayâ ettin, ne peygamberden **âr** ettin.* (M. A. Ersoy) İnsanın Allah'a olan sevgi ve saygısından dolayı kötülüklerden ve ahlak dışı şeylerden kaçınmasıdır.

A'raf 1. Herhangi yüksek bir yer. 2. Atın yelesi ve horozun ibiği. 3. Cennetle cehennem arasında bulunan perde, sur, yüksek tepe, set veya duvar. *"İki taraf (cennet ile cehennem) arasında bir perde ve **A'raf** üzerinde de hepsini (hem cennetlikleri hem de cehennemlikleri, yüzlerindeki) işaretlerinden tanıyan kişiler vardır. (Bunlar) henüz cennete girmemiş olan fakat girmeyi bekleyen (kimselerdir), cennet halkına 'selam size' diye seslenirler."* (Kur'an-ı Kerim 7/46) Sevabı günahı denk olduğu için, henüz cennete de cehenneme de gitmemiş olanların bulundukları yerdir. *"**A'raf**'ta olanlar, yüzlerinden tanıdıkları adamlara 'topluluğunuz, biriktirdiğiniz mal ve büyüklük taslamalarınız size fayda vermedi. Allah'ın, rahmetine erdiremeyeceğine yemin ettikleriniz bunlar mıydı?' diye seslenirler."* (Kur'an-ı Kerim 7/48)

A'raf suresi Kur'an-ı Kerim'in yedinci suresidir. Mekke'de inmiştir. İki yüz altı ayettir. Adını kırk altıncı ayette geçen ve "henüz cennete de cehenneme de giremeyen insanların bulunduğu yer" anlamına gelen "a'raf" kelimesinden almıştır. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in tanıtımı ve Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'le insanları uyarmasını emreden ayetlerle başlanır. Peygamberler dâhil herkesin ahirette hesaba çekileceği anlatılır. Hz. Âdem'in yaratılışı, eşiyle beraber cennete yerleştirilmesi, şeytanın onlara düşmanlık edip kandırması, cennetten çıkarılmaları, yeryüzüne inişleri ayrıntılı olarak ele alınır. Tüm insanlara, hatadan sonra tövbe etmeleri ve güzel işler yapmaları tavsiye edilir. Namaz kılmak, helalinden yiyip içmek, ahlaksızlık yapmamak, Allah'a ortak koşmamak, haram ve helaller hakkında bilmeden konuşmamak ve savurganlıktan sakınmak gibi ahlaki öğütler verilir. Cennetlik ve cehennemlikler tasvir edilir ve insanlar cenneti hak ettirecek davranışlarda bulunmaya özendirilir. Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Şuayp ve Hz. Musa Peygamberlerin toplumları ile olan ilişkileri ve bu toplumların yok oluşlarının nedenleri ele alınır. Surede, Musa Peygamber ile Firavun arasında geçen olaylar geniş olarak anlatılır. Allah'ın, İsrailoğulları'na verdiği nimetler hatırlatılırken insanlara da Firavun gibi zalim, baskıcı, kan dökücü ve alın teri sömürücüsü olmamaları emredilir. Surede, Hz. Muhammed en güzel biçimde tanıtılır ve insanların ona uyması istenir. Bilgiyi, gerçeğin ortaya çıkması için değil de kötülerin muktedir olması için kullananlar kınanır. Allah'ın ayetlerini inkâr edenlerin hayvanlardan bile aşağı oldukları belirtilir. Surede, kıyamet ve ahiretin gerçekleşeceği tekrar vurgulanır. İnsanların, Kur'an-ı Kerim'in emir ve yasaklarına uymaları tavsiye edilir. Allah'ı çokça anmanın önemini belirten ayetlerle sure son bulur.

Arafat 1. Haccın farzlarından biri olan "vakfe"nin yapıldığı Mekke'nin doğusunda bulunan yer. Arafat, Mekke'nin yirmi kilometre doğusundadır. Aynı adı taşıyan ova içinde yaklaşık yetmiş metre kadar yükseklikte bir tepe

vardır. Koyu yeşil taş yığınlarının hâkim olduğu bu tepeye Arafat tepesi denir. Arafat tepesinin diğer adı ‘‘Rahmet dağı’ anlamında ‘Cebelürrahme’ dir. ***Arafat*** *dağıdır bizim dağımız./Anda kabul olur bizim duamız./Medine’de yatar Peygamberimiz./Ya Muhammed! Canım arzular seni.* (F. K. Timurtaş) Zilhiccenin dokuzuncu günü olan Arefe günü, yani Kurban Bayramı’ndan bir gün önce hacıların dua ederek bekledikleri alan. *“Hac **Arafat**’ta vakfe yapmaktır.”* (Hadis)

Arasat Mahşer yeri. Kıyametin kopmasından sonra diriltilecek olan insanların dünyada yaptıkları tüm davranışlarından sorguya çekilmek üzere toplanacakları yer.

arefe 1. Kurban Bayramı’ndan bir önceki gün, zilhiccenin dokuzuncu günü. “***Arefe****ye saygı gösteriniz. Çünkü arefe günü Allahuteala’nın önem verdiği bir gündür.*” (Hadis) 2. Türk kültüründe hem Kurban hem de Ramazan Bayramı’ndan bir önceki gün. *Allah’a giden yol buralardadır; /Kapılar açılır şerefelerden,/Burdan uğurlanır mübarek aylar,/Bayram burada başlar **arefe**lerden* (A. N. Asya)

arif 1. Bilen, bilgili, çok anlayışlı, sezgili, herkesin anlayacağı kadar açık söylenmeyen bir sözün gerçek anlamını kavrayan. “*Cahilin fahrı, cem-i mal iledir,/**Arif**in izzeti, kemal iledir.”* (Âhi) 2. Allah’ı ve yaratmış olduğu varlıkları gerçek yönüyle bilen kişi. *“Anadolu âlim değildir, fakat **arif**tir.”* (N. S. Banarlı)

arife bk. arefe.

arraf Gelecekten haber verdiğini ve gaybı bildiğini iddia eden, kâhin, falcı. İslam, gaybı sadece Allah’ın bildiğini vurgulamıştır. Buna bağlı olarak gaybı bilme iddiasında bulunan arrafları, kahinleri ve falcıları kınamıştır. Falcılığın ve arraflığın her türlüsünü yasaklamıştır. *“Kim bir **arraf**a veya kahine gider de onun söylediklerini kabul ederse, Muhammed’e gelen dini inkâr etmiş olur.”* (Hadis)

arş 1. Taht, çardak, cumba, çatı, dam, tavan, kubbe. 2. Hükümranlık, şan, şeref. 3. Bütün âlemi kuşatan, nasıl olduğunun bilinmesi insan aklının dışında kalan ve sadece Allah tarafından bilinen şey. *“Öyleyse, artık (bilin ki) Allah yüceler yücesidir; mutlak hüküm ve egemenlik sahibidir; sonsuz gerçektir; Ondan başka tanrı yoktur; çok yüce **arşın** sahibidir.”* (Kur’an-ı Kerim 23/116) 4. Allah’ın gücünün ve büyüklüğünün en açık biçimde görüldüğü dokuzuncu kat gök. *“Fışkırır ruh-i mücerred gibi yerden naşım/O zaman yükselerek **arşa** değer belki başım.”* (M. A. Ersoy) 5. Allah’ın yaratmış olduğu bütün varlıklar üzerindeki kudret, hükümranlık, egemenlik ve iktidarı. *“O, sınırsız rahmet sahibi ki **arşı** egemenliği altına almıştır.”* (Kur’an-ı Kerim 20/5)

arz 1. Sunma, ortaya koyma, bir nesneyi gösterme, arz etme. 2. Hz. Peygamber’in her sene ramazan ayında, o ramazan ayına kadar gelen bütün sure ve ayetleri Cebrail’e, Cebrail’in de kendisine okuması. Türk kültüründe hafızların cemaate yüzleri dönük olarak Kur’an-ı Kerim okumaları (mukabele), dayanağını bu uygulamadan almıştır. *“Hz. Peygamber, Cebrail’e her yıl*

*Kur'an-ı Kerim'i bir kere **arz** ederdi. Vefat ettiği yıl ise Kur'an-ı Kerim'i Cebrail'e iki kez **arz** etmiştir."* (Ebu Hureyre) 3. Hadis ravisinin, elinde bulunan hadisleri, hadis ilminde otorite olan âlime okuması.

Arzımukaddes 1. Temizlenmiş kutsal toprak. 2. Kudüs'teki Mescidiaksa'nın bulunduğu yer. Birçok peygambere, peygamberlik görevi Kudüs ve civarında verildiği için bu topraklara Arzımukaddes denilmiştir. *"(Musa kavmine dedi ki) Ey kavmim! Allah'ın size yazıp nasip ettiği **Arzımukaddes**'e girin. İnancınızdan vazgeçmeyin, yoksa kaybedenlerden olursunuz."* (Kur'an-ı Kerim 5/21)

Asayımusa 1. Hz. Musa'nın bastonu. 2. Hz. Musa'ya verilen mucizelerden biri. Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilere göre Hz. Musa, bu asa ile çeşitli mucizeler göstermiştir. Örneğin, asası yılana dönüşerek sihirbazların sihirlerini geçersiz kılmış, denizi ortadan ikiye ayırmış ve vurduğu kayadan su çıkarmıştır.

ashab bk. sahabe.

Ashabıaraf 1. Araf halkı. 2. Sevapları ve günahları eşit olduğu için henüz cennete de cehenneme de gidememiş, fakat cennete gitmeyi bekleyen müminler. 3. Ahirette müminleri ve kâfirleri yüzlerinden tanıyacak olan melekler. *"**Ashabıaraf** simalarından tanıdıkları birtakım (günahkâr, inkârcı) adamlara şöyle seslenirler: 'Ne topluluğunuz ve biriktirdiğiniz mallar ne de kibirlenmeniz size (ahirette) hiçbir yarar sağlamadı."* (Kur'an-ı Kerim 7/48) 4. Cennetlik ve cehennemlik olan insanları birbirinden ayırmak suretiyle haklarında tanıklıkta bulunacak olan peygamberler; şehitler ve âlimler.

Ashabıbedir Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamber'in yanında bulunan ve savaşa katılan sahabeler. Bedir Savaşı'na katılan sahabelerin sayısı üç yüz civarındadır. Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde, kendilerinin üç katı olan Mekkeli müşriklerle yapılan ilk savaşta büyük kahramanlık gösteren Ashabıbedir övülmüştür. Hz. Muhammed'in, savaş esnasında yapmış olduğu şu dua Ashabıbedir'in önemini gösterir: "*Ey Allah'ım! Eğer bu insanlar bugün yok olurlarsa, yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmaz...*" (Hadis)

Ashabıeyke Hz. Şuayp'ın, peygamber olarak görevlendirildiği Kızıldeniz ile Medyen arasındaki bölgede yaşayan halk. Eyke halkı ölçü ve tartıyı tam yapmayan, hile yapan, insanların mallarını gasbeden zalim bir topluluktur. İşleri güçleri insanlar arasında yağmacılık ve bozgunculuk yapmaktır. Hz. Şuayp'ı yalanlayıp azap istemişlerdir. Bunun üzerine korkunç bir sarsıntıyla yok olmuşlardır.

Ashabıfil Fillerle Kâbe'yi yıkmaya gelen Yemen Valisi Ebrehe ve ordusu. Habeşistan kralı tarafından Yemen'e vali atanan Ebrehe bir Hristiyandır. Ekonomik, siyasal ve sosyal yönden bölgesini güçlendirmek istemiştir. Bu sebeple Kâbe'ye gelen ziyaretçileri kendi ülkesine çekmek ve gücünü artırmak için Sana'da büyük bir kilise yaptırmıştır. Herkesin gelip bu kiliseyi ziyaret etmesini istemiştir. Fakat umduğunu bulamamıştır. Hiç kimse Kâbe'yi

bırakıp da oraya gitmemiştir. Üstelik Kinane Kabilesi'nden birisi, bu kiliseye pislemiştir. Bu olay Ebrehe'yi çok kızdırmış ve Kâbe'yi yıkmak için ordusuyla birlikte Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Bu orduda bulunan filler nedeniyle Kur'an-ı Kerim onlara "Ashabıfil" adını vermiştir. Ebrehe ve ordusu Fil suresinde belirtildiği biçimde Allah tarafından yok edilmiştir.

Ashabıhicr Hz. Salih'in peygamber olarak gönderildiği Hicaz ile Şam arasındaki bölgenin halkı; Hicr halkı. Hicr bölgesinde yaşayan halkın adı Semud'dur. Bu halk taş oymacılığı ve işlemeciliği ile ün kazanmıştır. Kayaları oymak suretiyle tepelere saraylar ve köşkler dikmişlerdir. Ashabıhicr, putlara tapmak suretiyle şirk içinde yaşamıştır. Ahlaki bir çöküntü içinde bulunan Ashabıhicr, aşırı derecede kabilecilik anlayışına sahip bir ilkellik içerisinde kalmışlardır. Kendi soylarından olmayanları horlamışlardır. Yüce Allah, bu millete Hz. Salih'i peygamber olarak göndermiştir. Peygamberlik mucizesi olarak bir dişi deve vermiştir. Bu kavim peygamberlerini yalanladıkları gibi deveyi öldürmüşler ve bu davranışlarının sonucunda şiddetli bir sarsıntı ve korkunç bir gürültü ile yok olmuşlardır.

Ashabıkehf Allah'a inanmayan kavimlerinin ve zalim hükümdarlarının şerrinden mağaraya sığınan bir grup inanmış genç insan; mağara arkadaşları. Roma İmparatorluğu'nun valilerinden Dakyanus zamanında seçkin ailelerden bazı gençler putperestlikten vazgeçip Allah'a iman ettiklerini ilan etmişlerdir. Vali, toplumun çoğunluğunun bağlı olduğu dinden vazgeçen bu gençleri öldürmek istemiş, onlar da inançlarını korumak amacıyla şehirden kaçarak bir mağaraya sığınmışlardır. Kur'an-ı Kerim'e göre bu gençler bir mucize olarak yaklaşık üç yüz sene bu mağarada uyumuşlardır. Uyanıp şehre gittiklerinde ayrılırken geride bıraktıkları her şeyin değiştiğini ve halkın da Hz. İsa'nın getirdiği dini kabul ettiğini görmüşlerdir. Halkla konuşan bu insanlar tekrar mağaraya dönmüşler ve bu sefer uyanmamak üzere uyumuşlardır. O mağara onların mezarı olmuş ve zamanın valisi onların üzerine bir mescit yaptırmıştır. Kur'an-ı Kerim'in on sekizinci suresi olan Kehf Suresi, adını bu kıssadan almıştır. Bu kıssada tevhit inancına bağlılığın önemiyle beraber ölümden sonra dirilmeye de vurgu yapılmıştır.

Ashabımedyen Hz. Şuayp'ın peygamber olarak gönderildiği, Akabe Körfezi'nin kuzeyinden Sina Yarımadası'nın içlerine ve Ölü Deniz'in doğusunda Moab dağına kadar uzanan bölgede yaşayan halk; Medyen halkı. Medyen, Eyke ile komşu bir ülkedir. Medyen halkı putlara tapan, alış verişte hilekârlık yapan, bir millettir. Hilekârlık, vurgunculuk ve soygunculuk toplumu tamamen sardığı için kimsede güven kalmamıştır. Kelimenin tam anlamıyla Medyen'de iktisadi, siyasi ve sosyal bir düzensizlik olduğu nakledilmiştir. Olanca bolluğa ve zenginliğe rağmen insanlar ölçü ve tartıda hile yapmaktan geri durmamışlardır. Allah, bu millete Hz. Şuayp'ı peygamber olarak göndermiştir. Hz. Şuayp, onları Allah'a inanmaya ve yaptıkları yanlış uygulamaları terk etmeye ve namaz kılmaya çağırmıştır. Onlar alıştıkları bu uygulamadan vazgeçmeyip namaz kıl-

mayı yaşantı tarzlarına aykırı bulmuşlar ve Hz. Şuayp'a karşı gelmişlerdir. Bunun sonucunda korkunç bir gürültü ve ardından gelen şiddetli sarsıntı ile yok olmuşlardır. Hz. Şuayp ve kendisine inananlar bu felaketten kurtulmuşlardır.

Ashabıress Hz. Şuayp'ın peygamber olarak gönderildiği bir halk; Ress halkı. Ress örülmemiş kuyu, çukur, maden ocağı gibi anlamlara gelir. Ashabıress, Allah'ın birliğini inkâr eden putperest bir toplumdur. Bu halkın Yemame, Azerbaycan veya Antakya'da yaşadığı söylenmişse de hiçbiri kesin değildir. Peygamber olarak gönderilen Hz. Şuayp'ı yalanlayıp inkârcılıklarında direndikleri için Allah tarafından cezalandırılmışlardır.

Ashabısebt Cumartesi için uygulanan yasağa uymayan bir grup Yahudi; cumartesi halkı. Hz. Musa'nın dinine göre, İsrailoğulları 'sebt' yani cumartesi günü bütün dünyevi işlerden ve dolayısıyla balık avından da kaçınmakla yükümlüydüler. Bu yasağın olduğu gün balıklar sürüler hâlinde suyun yüzüne çıkıp sahile yaklaşmışlardır. Sözü edilen kasabada yaşayan Yahudiler cumartesi günü avlanma yasağına uymadıkları ve kötülüğü alışkanlık hâline getirdikleri için Allah tarafından çeşitli biçimlerde cezalandırılmışlardır.

Ashabısuffa Hz. Peygamber'in Medine'deki mescidinin bitişiğinde bulunan ve adına 'suffa' denilen üstü kapalı özel bir yerde Kur'an-ı Kerim ve din öğrenimi gören sahabeler; ehlisuffa. Ashabısuffa'nın ihtiyaçları Hz. Peygamber'le zengin sahabeler tarafından karşılanmıştır. Ebu Hureyre ve Bilali Habeşi Ashabısuffa'nın önde gelenlerindendir. Burada yetişen öğrenciler Arap yarımadasının değişik bölgelerine Hz. Muhammed tarafından öğretmen olarak görevlendirilmişlerdir.

Ashabışimal Kur'an-ı Kerim'e göre amel defterleri ahirette sol taraflarından veya arkalarından verilecekler; cehennemlikler. Ashabışimal, yaratılışın başlangıcında (Kalubela) Allah'a vermiş oldukları sözü, dünyada bozup kötülüğü bir huy edinerek insanlara kötü davranan ve bundan dolayı ahirette amel defterlerini soldan veya arka taraftan alacak olan kimselerdir. Kur'an-ı Kerim'e göre; Allah'ı inkâr edenler, ayetleri ve ahireti kabul etmeyenler, Allah'a ibadet etmekten yüz çevirenler, şirk koşanlar Ashabışimal sayılmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de, Ashabışimalin sosyal ve ahlaki durumlarından söz eden birçok ayet vardır. *"**Ashabışimal** kimdir, bilir misin? Onlar: İçlerine işleyen bir kaynar su ve ateş içindedirler. Ne serinliği ne de faydası olan kara dumandan bir gölgenin altındadırlar. Çünkü onlar bundan önce (dünya hayatında) varlık içinde şımartılmışlardı. Büyük günah işlemekte ısrar ediyorlardı. Ve diyorlardı ki: 'Biz ve atalarımız öldükten, toprak ve kemik yığını olduktan sonra bir daha mı diriltileceğiz?' De ki: 'Öncekiler de sonrakiler de belli bir günün buluşma vaktinde mutlaka toplanacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 56/41-50)

Ashabıuhdud İslamiyetten önceki bir dönemde müminleri ateş dolu hendeklere atarak diri diri yakıp bununla eğlenenler; Uhdud halkı. Ashabıuhdud'un ne zaman ve nerede yaşadıkları hakkında birçok görüş var-

dır. Bunlardan en kuvvetlisi, Necran Hristiyanlarına Yahudi bir hükümdar olan Zû Nüvas tarafından yapılan işkence ile ilgili olandır. Yemen şehrinin Yahudi Kralı Zû Nuvas, bir ticaret ve sanayi şehri olan, dokuma, dericilik suni ipek ve silah sanayisiyle ünlü Necran şehrini ele geçirmiş ve halkın Yahudi olmalarını istemiştir. Dinlerinden dönmeyeceklerini anlayınca binlerce kadın, erkek, çocuk, yaşlı ve din bilginini ateş dolu hendeklere atarak yakmıştır. Bu olay Miladi 523'de meydana gelmiştir.

Ashabıyemin Kur'an-ı Kerim'e göre, ahirette amel defterleri sağ taraflarından verilecekler; cennetlikler. Yaratılışın başlangıcında (Kalubela) Allah'a vermiş oldukları sözü bu dünyada bozmayan ve böylece hem kendilerine hem de diğer insanlara karşı olan görevlerini yerine getiren, ahirette ise amel defterlerini sağ taraflarından alarak Allah'ın nuruyla aydınlanıp bu durum üzere cennete girecek olan mutlu insanlar zümresi. *"**Ashabıyemin** kimdir, bilir misin? Onlar dikensiz kirazlar, salkım salkım muzlar, uzanmış gölgeler, fışkıran sular, tükenmeyen ve yasaklanmayan pek çok meyveler arasında ve yükseltilmiş yataklar üzerindedirler."* (Kur'an-ı Kerim 56/27-34)

asi 1. İsyan eden, karşı gelen, baş kaldıran. "*Firavun, elçiye (Musa'ya) **asi** oldu. Biz de onu kahredici bir azapla kıskıvrak yakaladık.*" (Kur'an-ı Kerim 73/16) İtaat edilmesi ve boyun eğilmesi gereken makamlara karşı gelen. Allah'ın buyruklarını yerine getirmeyen; günahkâr kişi. "*Kim Allah'a ve peygamberine **asi** olur, Allah'ın ve Resulünün koymuş olduğu (dini) sınırları aşarsa (Allah) onu cehennemine sokar.*" (Kur'an-ı Kerim 4/14)

asitane 1. Kapı eşiği, dergâh, büyük tekke. 2. Başşehir. 3. İstanbul. 4. Bir tarikat veya tarikat kolunun merkezi durumunda olan büyük tekke.

asli vatan Kişinin kendisinin ve aile bireylerinin bulunduğu, sürekli yerleşmek ve yaşamak üzere karar verdiği yer. Asli vatanda yaşayan bireyler yolcunun (seferînin) faydalandığı kolaylıklardan yararlanamazlar. Kişi, asli vatanında namazlarını kısaltamaz, özürsüz olarak cuma namazını terk edemez ve oruçlarını sebepsiz olarak kazaya bırakamaz.

Asrısaadet 1. Hz. Muhammed'in peygamberlik görevini yaptığı ve varlığıyla şereflendirdiği devir. Kur'an-ı Kerim'in indiği, bütün insanlığa rahmet ve örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber'in yaşadığı, sahabelerini eğitip yetiştirdiği, insanları İslam dinine davet ettiği ve İslam'ın en güzel biçimde yaşandığı zaman.

Asr suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz üçüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Üç ayettir. Adını; "zaman, yüz yıl, ikindi" anlamlarına gelen ve birinci ayette geçen "asr" kelimesinden almıştır. Asr Suresi, gayet özlü ve kısa olmakla beraber, bütün surelerin anlamlarını içeren bir kuşatıcılığa sahiptir. Zamanın önemini belirterek başlayan surede, her türlü ibadetin kabul edilmesinde imanın temel bir şart olduğu vurgulanır. İmanın korunup beslenebilmesi için de kişi Allah'ın onay verdiği hayırlı ve güzel

işleri yapmaya teşvik edilir. İnsanın kurtuluşa erebilmesi için iman ve ibadetlerle beraber, güzel davranışlardan olan hakkı ve sabrı öğütlemenin önemini bildiren ayetle sure son bulur.

aşar bk. öşür.

Aşereyimübeşşere Hz. Peygamber tarafından cennetlik oldukları müjdelenen on sahabe. Aşereyimübeşşere şunlardır: 1. Hz. Ebu Bekir, 2. Hz. Ömer, 3. Hz. Osman, 4. Hz. Ali, 5. Hz. Talha bin Ubeydullah, 6. Hz. Zübeyr bin Avvam, 7. Hz. Abdurrahman bin Avf, 8. Hz. Sa'd bin Ebî Vakkas, 9. Hz. Saîd bin Zeyd, 10. Hz. Ebu Ubeyde bin Cerrah.

aşır 1. Onluk. 2. Kur'an-ı Kerim'de genellikle on ayetten oluşan bölüm. Aşır denilen bu bölümler Kur'an-ı Kerim'de özel işaretlerle ayrılmıştır. 3. Bir dinî tören sırasında veya cemaatle namaz kılındıktan sonra okunan Kur'an-ı Kerim'den bir bölüm, aşrışerif. Hz. Peygamber'in, arkadaşlarına Kur'an-ı Kerim'i anlamı ve hükümleriyle beraber onar ayetlik bölümler hâlinde öğretmesi bu uygulamanın temeli olduğu kabul edilmiştir.

aşk 1. En üst biçimiyle sevgi, sevda, muhabbet, gönül verme, candan sevme. "***Aşk*** *imiş her ne var âlemde,/İlim bir kîl ü kâl imiş ancak."* (Fuzuli) 2. Bir kimsenin sevdiğine candan bağlanması, sevgilisinden başka bir şeyi gözü görmemesi. "*Dağa düşer kül eyler,/Gönüllere yol eyler,/Sultanları kul eyler,/Hikmetlü nesnedür* ***aşk****./Denizleri kaynadur,/ Mevce gelir oynadur, /Kayaları söyledür,/Kuvvetli nesnedür* ***aşk****.* (Y. Emre) 3. İnsanın sadece Allah'ı mutlak anlamda sevip ona tüm benliği ile bağlanması, hayatının her anında Allah'ı hatırlayıp tüm eylemlerine ve davranışlarına onun sevgisini yansıtması, varlığını Allah'ın isteklerine göre anlamlandırması. Aşk, ilahî ve beşeri olmak üzere ikiye ayrılır. Beşeri aşka mecazi aşk da denir. Gerçek aşk ise, Allah aşkıdır. Çünkü Allah'ı bilmenin, tanımanın yollarından biri de aşktır. Gerçek aşka ulaşmak için Hz. Peygamber'in de aşk derecesinde sevilmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim, Allah'ı gerçek anlamda sevmenin Hz. Peygamber'e bağlılıktan geçtiğini vurgulamıştır. Âşıklar, yaratandan ötürü yaratılanı sever. Bu aşk güzele değil, güzelliğedir. Varlıklarda ortaya çıkan Allah'ın sanatını, kudretini, rahmetini, lütfunu ibretle seyretmektir. Bu aşka bazen mecazi aşkla da ulaşılır. Bundan dolayı "mecazi aşk gerçek aşkın köprüsüdür." denilmiştir. "*Ben yürürüm yane yane/****Aşk*** *boyadı beni kane/Ne akılem ne divane/Gel gör beni aşk neyledi.* (Y. Emre)

aşrışerif bk. aşır.

aşure Kamerî aylardan muharrem'in onuncu günü. Aşurenin önemi, bu günde peygamberlerin ve inananların eriştiği nimetleri saygı ve teşekkürle anmak içindir. Aşure gününde, Âdem Peygamber'in tövbesi kabul edilmiş, Hz. Nuh'un gemisi Cudi dağına oturmuş, Hz. İbrahim, Nemrut'un ateşinden kurtulmuş, Hz. Musa İsrailoğulları ile beraber Firavun'un zulmünden Kızıldeniz'i geçerek kurtulmuş ve Hz. İsa dünyaya gelmiş olduğu kabul edilir. Yukarıdaki sevinçli olaylarla beraber ne yazık ki Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin bu günde Kerbelâ'da şehit

edilmiştir. Bütün Müslümanlar bu olaydan derin bir üzüntü duymuşlardır. Bunların dışında da muharrem ayının onunda gerçekleştiği kaydedilen daha birçok olay anlatılmaktadır. Bu önemli günü de içine alacak şekilde muharrem ayının 9-10 veya 10-11. ya da 9, 10 ve 11. günleri oruç tutmak sünnettir. *"Kim **aşure** günü oruç tutmak isterse tutsun, istemeyen de tutmasın."* (Hadis)

ateh 1. Bunama, aklın zayıflayıp eksilmesi, bir şeye düşkün olma. 2. Bunamaya bağlı olarak kişinin hukuki tasarruflarına belirli sınırlamalar getiren ehliyet eksikliği. Fıkıhta, bunayan insanlara matuh denir. Bu kişilerin alım, satım, kira, emanet ve ödünç verme gibi hukuki davranışları kayıt altına alınır ve aleyhlerine olan meselelerde kanuni temsilcilerine yetki verilir. İbadet konularında ise benimsenen görüşe göre matuh kimseler, mümeyyiz küçük çocuk hükmündedirler; mükellef değildirler. Bazı fıkıh bilginleri ise ibadet konularında matuh kimsenin sorumlu olduğunu söylemişlerdir.

ateist Tanrıtanımaz, mülhit, ateizm görüşünü benimseyen.

ateizm Tanrıtanımazlık. Kâinatta bir yaratıcı güce inanmayan felsefi bir ekol. Ateizmi benimseyenler; Allah'ı, ruhu ve ahiret hayatını inkâr ederlerken evrenin de tesadüfen meydana geldiği görüşünü savunurlar.

ateşgede 1. Ateş yanan yer. 2.Eski İran'da ateşe tapanların, Mecusilik inancına sahip olanların ateş yaktıkları tapınak. Mecusiler ateşi kutsal kabul ederler ve tapınaklarında ateşi hiç söndürmezlerdi.

ateşperest bk. Mecusi.

avam 1. Halk, cumhur, ahali. 2. İlim, yönetim ve bilgelik sahibi olmayan insanlar, büyük çoğunluk. 3. Manevi olgunluk eğitiminden geçmemiş, nefsinin hastalıklarını görüp bilerek iyileştirme çabasına girememiş kişiler.

avret 1. Edep yeri, ut yeri, örtülmesi gereken gizli şey. 2. İnsan bedeninde gösterilmesi ve görülmesi haram olan yerler. *"Ey Ali! Ölünün de dirinin de **avret**ine bakma."* (Hadis) Namazda veya namaz dışında örtülmesi farz olan yerler. İslam'a göre, erginliğe ulaşmış, akıllı erkek ve kadın Müslümanların "avret mahalli" denilen yerlerini örtmeleri farzdır. Fıkıhta, kadınların avret yerleri el, yüz ve ayakları dışındaki bütün vücutlarıdır. Erkeklerinki ise diz kapaklarından göbek üstüne kadar olan yerleridir.

ayet 1. İz, belirti, nişan, eser, açık alamet, işaret, delil, kesin kanıt, ibret. 2. Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden her şey. *"Göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün art arda gelişinde, akıl sahipleri için **ayet**ler vardır."* (Kur'an-ı Kerim 3/190) 3. Peygamberlerin Allah tarafından gönderildiğini ortaya koyan mucizeler. *"Allah'ın izni olmadan peygamber de olsa bir **ayet** getiremez..."* (Kur'an-ı Kerim 40/78) 4. Surelerin içinde yer alan, başından ve sonundan özel işaretlerle ayrılan bir veya birkaç cümleden oluşan ilahî söz. Birçok cümleden oluşan uzun ayetler olduğu gibi harf ve kelimelerden oluşan kısa ayetler de vardır. Örneğin "Elif, Lam, Mim", "Elif, Lam, Sad" harfleriyle "er-Rahman" kelimesi birer ayettir. Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin

sayısı yaklaşık olarak 6666 olarak bilinir. Bazı bilginlerin, sure başlarındaki harfleri (Elif-Lâm-Mîm gibi), sure başlarındaki besmeleleri, bazı uzun ayetleri iki veya daha fazla ayet saymaları, Kur'an-ı Kerim'in toplam ayet sayısı ile ilgili farklı rakamların söylenmesine neden olmuştur. Farklı rakamların söylenmesi Kur'an-ı Kerim'de bir fazlalık veya eksiklik olduğunu göstermez. Çünkü Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'e indiği şekliyle bir harfi bile değişmeden -fazlalık ve eksikliğe uğramadan- günümüze kadar gelmiştir. *"Allah,* ***ayet****lerini iletmek, onları arındırmak ve onlara Kitabı ve hikmeti öğretmek için içlerinden bir elçi göndererek müminlere lütufta bulunmuştur; hâlbuki daha önce apaçık bir sapıklık içerisinde bulunuyorlardı."* (Kur'an-ı Kerim 3/164)

Ayetelkürsi İçerisinde 'ilahî hükümranlık, ilahî ilim ve kudret' anlamındaki "kürsi" kelimesinin geçtiği Bakara suresinin iki yüz elli beşinci ayeti, kürsü ayeti. Ayetelkürsi'de, Allah'ın birliği, varlıklar üzerindeki mutlak hâkimiyeti, kudretinin ve ilminin sonsuzluğu, tüm varlıkları koruyup denetimi altına alması ve her türlü eksiklikten uzak olması anlatılır. Hz. Peygamber, vakit namazlarından sonra Ayetelkürsi'nin okunmasını ve arkasından otuz üçer defa "Sübhanallah, Elhamdülillah, Allahu ekber" denilmesini tavsiye etmiştir. *"****Ayetelkürsi*** *Kur'an-ı Kerim'in zirvesidir."* (Hadis)

ayıp 1. Eksiklik, noksanlık, kusur. "*Kim bir Müslümanı bir günahı sebebiyle* ***ayıp****larsa, o kişi aynı günahı işlemeden Allah onun canını almaz.*" (Hadis) 2. Utanılacak şey, utanç veren söz ve davranış. 3. Toplumun ahlak kurallarına aykırı olan utanılacak durum ve davranış. *"Kim bir Müslümanın* ***ayb****ını örterse Allah da kıyamet günü onun* ***ayıp****larını örter."* (Hadis)

ayin 1. Tören, merasim, ibadet tarzı, usul. 2. Müslüman olmayanların, özellikle de Yahudi ve Hristiyanların ibadet biçimleri. 3. Çeşitli tekke ve tarikatların hareket ve musiki unsurlarını taşıyan dinî merasimler. 4. Mevlevilerde sema yaparken okunmak ve çalınmak üzere bestelenmiş manzume.

Ayşe Hz. Peygamber'in eşi. Hz. Ayşe (ö. 58/678) Hz. Ebubekir'in kızıdır. Annesi Ümmü Ruman bint. Amir'dir. Hz. Peygamber'le hicretten önce nişanlanmış; hicretten sonra on sekiz yaşında iken Medine'de düğünleri yapılmıştır. Hz. Ayşe, Hz. Muhammed ile evlendikten sonra 'müminlerin annesi' unvanını alarak üstün bir konuma kavuşmuştur. Hz. Peygamber'den Kur'an-ı Kerim'in iniş süreci ile ilgili bilgileri, kendisinde kapalılık bulunan ayetlerin açıklamasını, Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmesini, onun vermiş olduğu fetvaları, hadislerini ve davranışlarını öğrenmek suretiyle tefsir, hadis, fıkıh alanlarında büyük bir bilgi birikimine sahip olmuştur. Hz. Peygamber'den iki bin iki yüz on hadis rivayet ederek 'muksirun' denilen 'çok hadis rivayet eden sahabeler' grubuna girmiştir. Sahabenin en âlimlerinden olduğu söylenmiştir. Ayrıca tıp ve edebiyat alanlarında da uzman olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber'le beraber Müslümanların yaptığı birçok savaşa katılıp yaralılara yardım etmiştir.

Hz. Hatice'den sonra Hz. Muhammed'in en çok sevdiği eşinin Hz. Ayşe olduğu söylenmiştir. Cömertliği ve fakirlere yardım etmesiyle ün kazanmıştır. Hz. Ayşe, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde siyasi olaylara katılmamıştır. Hz. Osman'ın katillerinin bulunması çerçevesinde Hz. Ali'nin halifeliği sırasında ona karşı 'Cemel Savaşı'nı yapmış ve bu hareketinden pişman olmuştur. Daha sonraları, siyasi olaylardan uzaklaşarak hayatını ilim ve ibadetle geçirmiştir. 678 yılında Medine'de vefat etmiş ve Baki mezarlığına defnedilmiştir.

azap 1. Ceza, elem, işkence, şiddetli acı hissi, bedensel ve ruhsal sıkıntı, çile, eziyet. "***Azap**, saçlarıma ak,/Yüzüme çizgi serdi;/Ruhumu çırılçıplak/Soyup çarmıha gerdi."* (N. F. Kısakürek) 2. Suç olarak kabul edilen davranışlara uygulanan yaptırımlar. Yaptırımlardan amaç; suçu önlemek, caydırıcı olmak ve suçluyu ıslah etmektir. Hangi davranışların suç sayılacağı, bu suçlara nasıl ceza verileceği ve verilecek cezanın nasıl uygulanacağı konusu, hem dinlerin, hem de hukuk ilminin ilgi alanına girer. 3. Allah'ı tanımayan veya emirlerine karşı gelenlere dünyada ve ahirette verilecek ilahî ceza. "*"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem **azab**ından koru."* (Kur'an-ı Kerim 2/201)

azat 1. Serbest bırakma. "*Ecel tuzağını açamaz mısın/Açıp da içinden kaçamaz mısın/**Azat** eyleseler uçamaz mısın/Kırık mı kanadın kolların hani?"* (Kağızmanlı Hıfzı) 2. Özgür, hür. 3. Köle veya cariyeyi hürriyetine kavuşturma. *"Kim bir köleyi **azat** ederse Allah da onun her bir organına karşılık o kişiyi cehennemden azat eder."* (Hadis) 4. Dünya ve dünya ile ilgili bütün bağlardan kurtulma, manevi özgürlüğüne kavuşma. *"Beni Allah tutmuş kim eder **azat**!"* (N. F. Kısakürek)

Azazil bk. İblis.

Azim (el-Azim) "Emirlerine hiçbir şekilde karşı gelmek mümkün olmayan ve âciz bırakılamayan, kendisinin ve sıfatlarının mahiyeti anlaşılamayacak kadar ulu ve yüce varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Yerde ve gökte olan ne varsa hepsi Allah'ındır. O, **Azim** ve Yücedir."* (Kur'an-ı Kerim 42/4)

azimet 1. Israrla isteme, kastetme, kesin karar verme. "*Felek her türlü esbab-ı cefasın toplasın gelsin/Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten*" (N. Kemal) 2. Sonradan çıkan bazı durumlar göz önüne alınmadan emir ve yasakların ilk defa konuluş biçimi. 3. Allah'ın yapılmasını emrettiği ve yapılmamasını istediği konularda tam bir titizlik gösterip bu emir ve yasaklara içtenlikle ve kararlılıkla uyma. Kur'an-ı Kerim'in gerek inanç, gerek ibadet gerekse haram ve helal konularında emirlerine titizlikle uymak azimettir. Azimetin sınırlarını Allah ve Peygamberi belirler.

Aziz (el-Aziz) "Mutlak surette güç, kuvvet ve şeref sahibi, kendisine hiçbir varlığın gücünün yetmediği, aksine, dilediği her şeye gücü yeten, emir ve iradesine kâinatta bulunan hiçbir varlığın karşı koymasının mümkün olmadığı varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Yerde ve gökte bulunan*

*her şey Allah'ı tespih eder, Onu her türlü eksik sıfatlardan uzak tutar. O **Aziz** ve Hâkim'dir."* (Kur'an-ı Kerim 61/1)

Azrail Dört büyük melekten biri, ölüm meleği, Allah tarafından insanların canını almakla görevli melek, Melekülmevt. Azrail'in adı Kur'an-ı Kerim'de (32/11) "Melekülmevt" olarak geçmektedir. "*O demde ki perdeler kalkar perdeler iner/**Azrail**'e hoş geldin diyebilmekte hüner!* (N. F. Kısakürek)

azze ve celle Allah'a saygının, sevginin ve bağlılığın bir ifadesi olarak, onun esmayıhüsnasından sonra söylenen "Rabbimizin şanı aziz ve yüce olsun!" anlamında bir söz. "*Ne var ki pazarlığa girişilecek ecelle;/Sermayem tek kelime, Allah **azze ve celle**."* (N. F. Kısakürek)

B

Babıselam 1. Selam, esenlik, barış, güven kapısı. 2. Kâbe'yi de içine alan Haremişerif'in kapılarından biri. Hz. Muhammed, Hacerülesvet'in yerini belirlemek için, Kureyşlilerce hakem tayin edildiğinde bu kapıdan Kâbe'ye girmiş ve o tarihten itibaren bu kapıya "Babıselam" adı verilmiştir. Hz. Peygamber, Kâbe'yi tavafa ve ziyarete geldiğinde genellikle bu kapıdan içeri girerdi. Medine'deki Mescidinebevi'de de aynı adı taşıyan bir kapı bulunmaktadır.

Babilik bk. Bahailik.

Bacıyanırum XIII. yüzyılda Anadolu'da kadınların oluşturduğu Ahilik benzeri bir kuruluş. Osmanlıların kuruluş dönemine tesadüf eden yıllarda, çeşitli tasavvuf okullarına mensup kadınlarca kurulmuş olan bu teşkilat; askerî, dinî, sosyal ve iktisadi alanlarda faaliyet yürütmüştür. Bu teşkilat; Orta Asya'dan göç ederek Anadolu'ya gelen Türk boylarını konuk ederek onlara bu yeni topraklarda ev sahipliği yapmıştır. Teşkilatın kurucusu, Ahi Evran'ın (ö. 1262) hanımı Fatma Bacı'dır.

baç 1. Halktan alınan öşür, haraç. "*Bir zamanlar krallardan taç aldık,/Uçan kuştan, akan sudan baç aldık,/Nice yavuz düşmanlardan öç aldık,/Bu kuvvetin kaynağıdır o eller!"* (Rıza Tevfik) 2. Ticaretle uğraşanlardan alınan gümrük vergileri. 3. Her çeşit vergi. 4. Büyük bir hükümdarın, egemenliği altındaki hükümdarlardan aldığı vergi.

Bahai İran'da Bahaullah Mirza Hüseyin Ali Nuri (1817-1892) tarafından kurulan Bahai Mezhebi'ne bağlı kişi.

Bahailik XIX. yüzyılın ikinci yarısında İran'da Bahaullah Mirza Hüseyin Ali Nuri (1817-1892) tarafından kurulan mezhep. Bab lakabıyla tanınan Mirza Ali Muhammed, 1844 yılı mayıs ayında insanlığa yeni bir haber getirdiğini bildirip Babilik Mezhebi'ni kurmuştur. Mirza Ali Muhammed, okuduğu medresede kapı önünde oturmayı alışkanlık hâline getirdiği için kendisine kapı anlamına gelen "Bab" adı verilmiştir. Bahailiğin diğer adı olan Babilik, bu "bab" sözcüğünden türetilmiştir. Kendilerine özgü inanışları, teşkilatları ve "Kitabunnur" dedikleri bir de kutsal kitapları vardır. Bu kitaba iman eden Bahailer Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin kaldırıldığını iddia ederler. Peygamber olarak da Mirza Ali Muhammed'e inanırlar. Bahailere göre her harfin ve sayının bir değeri vardır ve on dokuz sayısı kutsaldır. Kıbleleri Bahaullah'ın Akka'daki kabridir. Hac için Bab'ın Şiraz'daki evi ve Bahaullah'ın Bağdat'taki evini ziyaret ederler. Yılda on dokuz gün olarak tuttukları oruç yalnızca perhizden ibarettir. Tenasüh yani ruh göçü inancına sahiptirler. Bahailiğin genel merkezi, İsrail'in Hayfa kentidir. Günümüzde Bahailer, Batı Avrupa, Amerika ve Kıbrıs'ta küçük cemaatler hâlinde yaşamaktadırlar.

Bâis (el-Bâis) "İnsanları vahyin nuruyla aydınlatması, inkârdan ve her türlü kötülükten kurtarması için peygamber gönderen; ahirette hesap vermeleri için insanları öldükten sonra yeniden dirilten ve huzurunda toplayan."

anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri.

Bakara suresi Kur'an-ı Kerim'in ikinci suresidir. Medine'de inmiştir. İki yüz seksen altı ayet olup Kur'an-ı Kerim'in en uzun suresidir. Sureye, altmış yedi ile yetmiş birinci ayetler arasında, Yahudilerin kesmeleri emredilen sığırdan bahsedildiği için "inek" anlamına gelen Bakara adı verilmiştir. Surenin ilk beş ayetinde müminlerin sıfatları anlatılır. Surede, kâfirler ve münafıklar da çeşitli özellikleriyle ele alınırlar. Münafıklarla ilgili derin tahliller yapılır. Küfürden ve nifaktan kurtulmak için insanın Allah'a verdiği söz hatırlatılır. İnsanın yaratılışı, değeri, evrendeki konumu ele alınır. Müminlerin, Yahudilerin tarihinden ibret alarak onların düştükleri hatalara düşmemeleri öğütlenir. Bu çerçevede Yahudilere verilen nimetler ve onların ihanetleri, iddiaları, dinlerini değiştirmeleri, Allah'ın ayetlerini pazarlık konusu yapmaları, gerçeği saklamaları, dünyaya olan hırsları uzun uzun anlatılır. Müminlere, onlar gibi hakikati değiştirmemeleri tavsiye edilir. Daha sonra bütün dinlerde kutsal kabul edilen İbrahim Peygamber ve onun Kâbe'yi inşa etmesi ele alınır. Hz. Peygamber'in İbrahim Peygamber'in duasının karşılığı olarak peygamber gönderildiği vurgulanarak Yahudilerin ve Hristiyanların Hz. Muhammed'e iman etmeleri istenir. Hz. Muhammed'in peygamber oluşuyla beraber evrensel bir görev üstlendiği hatırlatılır. Müminlerin namaz kılarken Kâbe'ye dönmeleri emredilir. Namazın, haccın, şehitliğin ve sabrın önemi açıklanır. Surede, körü körüne geçmişi taklit etme, ayetlere karşı vurdumduymazlık, leş yemek, domuz etinden ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlardan yararlanmak ve içki içmek yasaklanır. Surede, suçlara dengeli bir cezanın verilebilmesi için kısasın önemi üzerinde durulur. Vasiyet etme, hac ve oruçla ilgili de ayrıntılı bilgiler verilir. Cihatla ilgili ayetler de bu surede yoğun şekilde yer alır. Evlenme, boşanma, süt emzirme gibi aile hukukuna ilişkin önemli konulara açıklık getirilir. Duanın önemi üzerinde durulur ve fiilî dua teşvik edilir. Yüce Yaratıcı kendisini surenin iki yüz elli beşinci ayeti olan Ayetelkürsi'de ayrıntılı olarak tanıtır. Allah yolunda harcama yapmanın önemi belirtilirken cimrilik, iyiliği başa kakmak, faiz alıp vermek yasaklanır. Haram mal yememek ve kul hakkından sakınmak için ticari işlemlerde yazılı ve belgeli sözleşme yapılması emredilir. İman edilecek değerlerin tanıtımı ve insanın ilahî yardım isteme biçimini ifade eden ve "Amenerresulü" diye bilinen ayetlerle sure son bulur.

Bâkî (el-Bâkî) "Ölümsüz, devamlı, kalıcı, ebedî, sürekli, bütün varlıklar yok olduktan sonra da zatıyla var olacak tek varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak, ancak celal ve ikram sahibi Rabb'inin zatı **baki** kalacaktır."* (Kur'an-ı Kerim 55/27-28)

baliğ bk. büluğ.

barekallah "Allah mübarek etsin.", "Hayırlı, uğurlu ve bereketli olsun." anlamlarında "Maşallah" gibi söylenen dua sözü. "*Yeni Cami gibi yoktur dünyada,/**Barekallah** onu yapan üstada,/Namazını onda kılan ziyade,/Daima okunur Kur'an'ımız var."* (Âşık Ömer)

Bârî (el-Bârî) "Kusursuz olan, yoktan var eden, örneksiz ve modelsiz yaratan." anlamında Yüce Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O Hâlık, **Bârî** ve Musavvir olan Allah'tır. En güzel isimler onundur..."* (Kur'an-ı Kerim 59/24)

ba's 1. Diriltme, uykudan uyandırma, topraktan çıkarma, canlandırma, ihya. "*O gün (kıyamet günü) Allah onların hepsini **ba's** edecek ve (dünyada) yapmış oldukları şeyleri kendilerine haber verecektir...*" (Kur'an-ı Kerim 58/6) Kıyametten sonra İsrafil'in sura ikinci kez üfürmesiyle insanların Allah tarafından yeniden diriltilmeleri. Ba's konusu, imanın altı esasından biri olan ahirete iman içerisinde önemli bir yer tutar. Kur'an-ı Kerim'in Allah'a imandan sonra üzerinde durduğu çok önemli bir konudur. Ba'sa, ölümden sonra diriliş anlamında "basubadelmevt" de denir. *"Sura üflendiğinde insanlar kabirlerinden çıkarak koşarlar ve derler ki: 'Vah bize! Bizi yattığımız yerden kim **ba's** etti? İşte Rahman'ın vaad ettiği şey budur. Demek ki peygamberler doğru söylemişler."* (Kur'an-ı Kerim 36/51-52) 2. Peygamber gönderme, elçi seçme. *"Biz, peygamber **ba's** etmedikçe kimseye azap etmeyiz."* (Kur'an-ı Kerim 17/15)

basar 1. Görme, bakma, anlama, kavrama, sezme, tanıma. 2. Göz, görme duyusu. 3. "Her şeyi bütün ayrıntılarıyla bilip görmesi." anlamında Allah'ın zati sıfatlarından biri. Bu anlamda basar sıfatı, baştaki göz ile görmekten öte Allah'ın kendine özgü bir biçimde her şeyi görmesini ifade eder.

Bâsıt (el-Bâsıt) "İstediği kuluna yepyeni bir hayat, neşe, huzur ve mutluluk veren, insanların sıkıntılarını gideren; yaratılanların rızkını istediği zaman, istediği kadar bollaştıran." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki Bâsıt'tır..."* (Hadis)

Basîr (el-Basîr) "Kusursuz ve eksiksiz olarak tam gören; her yönden işlere vâkıf olan, olayların içyüzünü bilen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah gerçekten **Basîr** ve Semî'dir."* (Kur'an-ı Kerim 17/1)

basiret 1. Görme, idrak etme, kavrama, bir şeyin iç yüzünü bilme, sezgi, gerçeği kavrama, akıl, zekâ, bilinç, duyarlılık. 2. Hakikati fark etme, doğru yolu tanıma, gerçeği yanlıştan ayırma yeteneği. *"İmanı olmayanın **basireti** yoktur."* (İ. H. Bursevi) 3. Allah'a bilinçli bir biçimde kul olmanın bir sonucu olarak elde edilen hak ile batılı, doğru ile yanlışı, iyi ile kötüyü birbirinden ayırma gücü. *"De ki: Budur benim yolum. **Basiret**le hepinizi Allah'a çağırıyorum."* (Kur'an-ı Kerim 12/108) 4. Bir müminin Allah'ın ayetleri, Hz. Peygamber'in sünneti, sahabelerin örnekliği, dini ve akli deliller ışığında kendini, insanları, dünyayı ve ahireti gereği gibi tanıması, hayatının her alanında yalnızca Allah'ın rızasını gözeterek amel edip kalbini, zihnini, elini, gözünü ve tüm organlarını kontrol altında tutup hayatı vahiyle anlamlandırması. İnanç ve ibadette ihlaslı olma, yalnızca Allah'a itaat edip günahları terk etme, İslam'ı en iyi şekilde bilme, topluma Kur'an-ı Kerim ile öğüt verip onları her türlü kötülüğe karşı uyarma. *"De ki: 'İnsanları çağırdığım dosdoğru*

*Allah yolu budur. Ben bu yola benimle olanlarla beraber **basiret**le çağırıyorum. Allah'ı tespih ederim ve ben (hiçbir zaman) müşriklerden olmadım."* (Kur'an-ı Kerim 12/108)

basubadelmevt Her insanın ölümden sonra Allah'ın huzurunda hesap vermek üzere yeniden diriltilmesi. Öldükten sonra diriltilme konusu, Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette anlatılmıştır. Bu konu, Kur'an-ı Kerim'in Allah'a imandan sonra üzerinde en çok durduğu ana konulardan biridir. *"Bir kimse şu dört şeye iman etmedikçe mümin olamaz. Bunlar: Allah'tan başka ilah olmadığına, benim, Allah'ın peygamberi olduğuma ve hakla gönderildiğime, ölüme ve **basubadelmevt**e, kadere (hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanma.)"* (Hadis)

batıl 1. Yok olup giden, gerçek ve doğru olmayan, esassız, boş şey, boşa giden, hükümsüz, gerçeğe aykırı, hikmetsiz, temelsiz, devamsız. *"Mallarınızı, aranızda **batıl** (sebepler) ile yemeyin…"* (Kur'an-ı Kerim 2/188) 2. Allah'ın peygamberleri aracılığıyla bildirmiş olduğu dine uymayan her türlü inanç, fikir, duygu, kanaat, tutum, davranış. *"Ey kitap ehli! Niçin hakkı **batıl**la karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?"* (Kur'an-ı Kerim 3/71) 3. Kur'an-ı Kerim'de, geçersiz sayılan amel ve ibadet, çirkin, faydasız ve gayesiz iş, Allah'ın dışında ilah diye tapınılan put, gerçeği örten perde, gerçek bilgiye dayanmayan delil, küfür, haksızlık. *"De ki: Hak geldi, **batıl** yok oldu. Batıl zaten yok olmaya mahkûmdur."* (Kur'an-ı Kerim 17/81)

batıl din 1. Gerçek olmayan din. 2. Allah'tan geldiği şekliyle korunamamış ve insan eliyle müdahale edilerek bozulmuş din. 3. Kurucusunun adıyla anılan ve vahye dayanmayan din(ler).

Bâtın (el-Bâtın) "Her şeyin iç yüzünü bilen, her şeye herkesten daha yakın olan, hiçbir gözün göremediği ve kavrayamadığı, hiçbir bilginin kuşatamadığı varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O Evvel, Âhir, Zâhir ve **Bâtın**'dır. O her şeyi bilendir."* (Kur'an-ı Kerim 57/3)

Batınilik 1. Kur'an-ı Kerim ve hadislerin sadece iç anlamına önem verip dış anlamını hesaba katmayan anlayış ve yorumlama yolu. Batınilik her ayet ve hadisin bir iç, bir de dış yüzü olduğunu söyler. Bu sebepten önemli olan ayet ve hadislerin iç yüzüdür. Batınilik, kendisini ayet ve hadisleri yorumlarken Kur'an-ı Kerim ve sünnetin genel bütünlüğü içinde kalmakla yükümlü saymamıştır. 2. Ayet ve hadislerin gerçek anlamlarını ancak Tanrı ile ilişki kurabilen "masum imam"ın bilebileceği temel görüşünü savunan aşırı fırkaların ortak adı. 3. İsmail b. Cafer es-Sadık (ö. 153/770) tarafından kurulan İsmailiye Mezhebi.

bayram 1. Dinî ve millî bakımdan önemli olan ve toplumca kutlanan gün veya günler. "*Yaz gelir de Arap atlar yarışır,/**Bayram** gelir kanlı, kinli barışır."* (Karacaoğlan) İslam dininde iki bayram vardır. Bunlar: a) Ramazan bayramı. Şevval ayının 1, 2, ve 3. günü kutlanır. b) Kurban Bayramı: Zilhicce ayının 10, 11, 12 ve 13. günleri kutlanır ve ilk üç gününde de kurban kesilir. 2.

Sevinç, neşe. 3. Cuma günü. *"Cuma günü **bayram**ınızdır. Bu bayram gününde (nafile) oruç tutmayınız."* (Hadis)

bayram namazı Ramazan ve Kurban Bayramı'nın birinci günü cemaatle birlikte ve iki rekât olarak kılınan namaz. Bayram namazı güneşin doğmasından yaklaşık olarak kırk beş dakika sonra kılınmaya başlanır. Güneşin tepe noktasına gelmesine yani öğle namazından yaklaşık bir saat öncesine kadar devam eder. Bayram namazını akıllı, hür, mukim Müslümanlar kılarlar. *"Tekbir ile, tehlil ile **bayram namazı**nda/Neslimle helalleşmeye gelsin ramazanlar!"* (A. N. Asya)

Bayramiye Halvetî tasavvuf geleneğine bağlı Hacı Bayram Veli (ö. 833/1429-30) tarafından kurulmuş bir tasavvuf ekolü. Bayramiye daha sonraları, Şemsiye-yi Bayramiye, Melâmiye-yi Bayramiye ve Celvetiye gibi kollara ayrılmıştır. Bayramiye tarikatı günümüzde, Anadolu'da hâlâ varlığını sürdürmektedir.

beddua 1. İlenç, ilenme, birinin kötülüğü için edilen dua, lanet, intizar. 2. Bir kimsenin veya toplumun Allah tarafından cezalandırılmasını isteme. İslam dinine göre yerli yersiz beddua etmek doğru değildir. *"Zulme uğrayan kimsenin **beddua**sından sakınınız. Çünkü onun duası ile Allah'ın arasında perde yoktur."* (Hadis)

Bedî (el-Bedî) "Allah'ın, evreni hiçbir model olmadan benzersiz ve eşsiz mükemmellikte yaratması." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"(Allah) Göklerin ve yerin **Bedî**'idir. Bir şeyi yaratmak istedi mi, ona sadece "ol' der, o da hemen oluverir."* (Kur'an-ı Kerim 2/117)

Bedir Savaşı Hicretin ikinci yılında (M.S. 624) Mekkeli müşriklerle Medineli Müslümanlar arasında Bedir kuyusu etrafında yapılan ilk büyük savaş. Bedir Savaşı, üç yüz civarında Müslümanla bine yakın müşrik arasında yapılmıştır. Bedir Savaşı Müslümanların zaferiyle sona ermiştir. Müslümanlar on dört şehit, müşrikler ise yetmiş ölü ve yetmiş esir vermişlerdir. Bu savaşta alınan esirlere son derece iyi davranılmış, Hz. Peygamber, mali durumu iyi olanların fidye vermelerini, fidye veremeyecek durumda olanların da Medineli on Müslümana okuma yazma öğretmelerini istemiştir. Bu savaşa katılan sahabeler Hz. Peygamber'in yanında en kıymetli insanlar olarak tanımlanmışlardır. Bu savaşın zaferle sonuçlanmasından dolayı Müslümanlar, Arap yarımadasında büyük bir itibar kazanmış ve İslam'ı tebliğ etmek için yeni imkânlar elde etmişlerdir.

beka 1. Sonsuzluk, ebedîlik, kalıcılık, ölmezlik, süreklilik. 2. "Sonsuz, ölümsüz ve ebedî olması." anlamında Yüce Allah'ın zati sıfatlarından biri. *"Şüphesiz Allah en hayırlı olandır, **beka** sahibidir."* (Kur'an-ı Kerim 20/73)

Bekke 1. Mekke. 2. Kâbe'nin de içinde yer aldığı harem bölgesi. "*Unutmayın ki insanlık için yapılan ilk mabet **Bekke**'deki Kâbe'dir. O, bereketli ve bütün insanlık için rehberlik kaynağıdır.*" (Kur'an-ı Kerim 2/96)

Bektaşi Bektaşi tarikatına giren ve bu tarikatın ilkelerine bağlı kalan kişi.

Bektaşilik XIII. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş-ı Veli (ö. 669/1271) tarafından kurulmuş tasavvuf ekolü. Bektaşilik, Ahmed Yesevi (ö. 1166) tarafından kurulan ve Türkler arasında yaygınlaşmış Yeseviye tarikatının etkisinde kalmıştır. Yeniçeri ocağının kuruluşundaki rolü dolayısıyla Osmanlı devlet hayatında etkisini sürdürmüştür.

bela 1. Gam, keder, tasa, sıkıntı, afet. "*Allah, kuluna herhangi bir hastalığı **bela** olarak verirse, (kul da bu hastalığa sabrettiği sürece) Yüce Allah kulunun günahlarını bağışlar.*" (Hadis) Büyük zarar ve sıkıntıya yol açan olay veya kimse. *"Edep bir tac imiş nur-ı Hüdâ'dan/Giy ol tacı emin ol her **bela**dan"* (Sarı Mehmet Paşa). Hak edilen ceza, eziyet. 3. İçinden çıkılması güç, sakıncalı durum. 4. Allah'ın kullarını denemesi, sınaması. *"Biz, sizi biraz korku, açlık, mallarınızdan ve ürünlerinizden azaltmak ve canlarınızı almak suretiyle **bela**lara uğratırız. Sabredenleri müjdele."* (Kur'an-ı Kerim 2/155)

belagat 1. İyi konuşma, sanatlı söz söyleme yeteneği. 2. Sözü, herkesin kolay kolay söyleyemeyeceği şekilde söyleme. Belagatli söylenen sözlerde, sözcüklerin seçimi ile oluşturulan cümlenin manası arasında tam bir uygunluk olur. Kur'an-ı Kerim en güzel belagat örneğidir. 3. Sözün düzgün, kusursuz ve yerinde söylenmesini öğreten ilim, söz sanatlarını inceleyen bilim dalı.

Bel'am Hz. Musa döneminde yaşayan; bilgisini, doğrunun ve peygamberin lehine kullanmak yerine kötülüğün ve Firavun'un zulmünün devamı için kullandığından dolayı Allah tarafından lanetlenen kişi.

Beldeyiemin 1. Güvenilen, korunulan belde, memleket, yer, bölge, şehir. 2. Mekke. "*İnciri ve zeytini düşün ve Sina dağını, bu **Beldeyiemin**'i. Gerçek şu ki biz insanı en güzel şekilde yarattık...*" (Kur'an-ı Kerim 95/1-4) 3. Hz. Peygamber'e vahyin geldiği toprakların ortak adı.

Beldeyitayyibe Hz. Peygamber'in hicret yurdu olarak seçtiği ve hicretten sonraki ömrünü geçirdiği, Mescidinebevi'nin ve kabrinin bulunduğu "güzel şehir" anlamında Medine şehri. *"Medine, **Beldeyitayyibe**'dir. Kötüleri (ve kötülükleri) barındırmaz..."* (Hadis)

Beled suresi Kur'an-ı Kerim'in doksanıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. Yirmi ayettir. Adını, ilk ayette geçen "yer, şehir ve kasaba" anlamına gelen "beled" kelimesinden almıştır. Sureye adını veren beled kelimesiyle Mekke şehri kastedilmiştir. Mekke'de inen surelerle aynı hedefleri taşır. Sureye, imanı gönüllere yerleştirmenin, hesap ve ceza gününe iman etmeyi güçlendirmenin, itaatkârlarla isyankârları birbirinden ayırmanın önemini bildiren ayetlerle başlanır. Surede, köleleri özgürlüğe kavuşturmanın, aç insanları doyurmanın ve akrabalara iyilikte bulunmanın önemi vurgulanır. İyilik yapmak suretiyle amel defterlerini ahirette sağ taraflarından alacak olanların kurtulacakları haber verilir. Kötülükleri iş edinenlerin ve inkârcıların ise ahirette

cehennemlik olacaklarını bildiren ayetlerle sure son bulur.

Belkıs Yemen'de yaşamış olan Sebe kabilesinin kraliçesi. Belkıs, Hz. Süleyman zamanında yaşamıştır. Süleyman Peygamber onu tevhit dinine davet etmiş, o da Hz. Süleyman'ın ziyaretine giderek onun getirmiş olduğu dini kabul etmiş ve Allah'a teslim olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in yirmi yedinci suresi olan Neml Suresi'nde bu kraliçenin başından geçenlerle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Beni İsrail İsrailoğulları. Lakabı İsrail olan Yakup Peygamber'in soyundan gelenler; Hz. Yakup'un çocukları ve torunları. *"**Beni İsrail**den: 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anaya babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edin, insanlara güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin' diye söz almıştık. Sonra siz pek azınız hariç verdiğiniz sözden döndünüz. Sizler zaten döneksiniz. "* (Kur'an-ı Kerim 2/83)

Berâe suresi bk. Tevbe suresi.

berat (beraet) 1. Kurtulma, uzaklaşma, temize çıkma, selamet. "*Sizin inkârcılarınız önceki inkâr edenlerden daha mı hayırlı? Yoksa sizin **berat** ettiğinize dair önceki kitaplarda bir haber mi var?*" (Kur'an-ı Kerim 54/43) 2. Nişan, rütbe, ferman. 3. Dostluğun kesilmesi, yakınlığın kaldırılması. 4. Dinen çirkin görülen herhangi bir şeyden uzaklaşma. 5. Kişinin hukuki veya cezai sorumluluğunun olmaması veya ortadan kalkması.

Berat Gecesi bk. Berat Kandili.

Berat Kandili Müslümanların günahtan kurtulup Allah'ın affını elde etmeyi umdukları şaban ayının on beşinci gecesi. Hz. Peygamber, Berat Kandili'nin ibadetle geçirilmesini istemiştir. Yüce Allah bu geceyi ibadetle geçiren mümin kullarını bağışlar ve cehennem azabından korur. *"Yüce Allah, **Berat Kandili**'nde kendisine ortak koşanlarla anne ve babaya isyankâr davrananların dışında bütün kullarını bağışlar."* (Hadis)

bereket 1. Nimet, bağış, Allah'ın karşılıksız vermesi. 2. Uğur, hayır. "*Kulu Muhammed'i bir gece Mescidiharam'dan kendisine birtakım ayetlerimizi göstermek için çevresini **bereket**li kıldığımız Mescidiaksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Doğrusu o, işitir ve görür.*" (Kur'an-ı Kerim 17/1) 3. Bolluk, gürlük, feyiz, mutluluk ve güzelliklerin artması. *"Ticarete hile karışınca **bereket** gider."* (Hadis) 4. Yağmur, rahmet.

Berr (el-Berr) "Kulları hakkında bağışı, iyiliği çok olan, onlar için kolaylık ve rahatlık isteyen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"...Allah gerçekten **Berr** ve Rahim olandır."* (Kur'an-ı Kerim 52/28)

berzah 1. İki şey arasındaki engel, iki denizin birbirine kavuşmasına engel olan kara parçası, kanal, geçit, boğaz. "*Allah (acı ve tatlı sulu) iki denizi birbirlerine kavuşup karışabilmeleri için serbest bırakmıştır. (Ama) aralarında aşamayacakları bir **berzah** vardır.*" (Kur'an-ı Kerim 55/19-20) 2. Ölümle başlayıp tekrar dirilme zamanına kadar sürecek olan ara dönem. *"İnkârcılardan birine ölüm gelince: 'Rabbim! Beni*

*dünyaya tekrar döndür, belki daha önceden yapmadığımı tamamlar, iyi işler yaparım.' der. Hayır; bu söylediği boş bir sözdür. Tekrar diriltilecekleri güne kadar arkalarında geriye dönmekten onları alıkoyan bir **berzah** vardır."* (Kur'an-ı Kerim 23/99-100) 3. Ahiret hayatının başlangıcını oluşturan dünya ile ahiret arasındaki âlem, kabir hayatı. *"Bir gün sefer düşer **berzah** iline,/Otağı kalkacak sultan eğlenmez*." (Hüdayi)

besmele "Yarattığı bütün varlıklara bol bol nimet veren, yardım eden ve bağışlayan Allah'ın adı ile" anlamına gelen ve bir işe başlarken söylenen 'Bismillahirrahmanirrahim'e verilen isim. Tevbe suresi hariç Kur'an-ı Kerim'deki bütün surelerin başında besmele bulunur. Kur'an-ı Kerim okumaya başlayan kimsenin istiaze ve besmeleyi söylemesi gerekir. Ayrıca her hayırlı işe besmeleyle başlamak sünnettir. *"**Besmele** ile başlanmayan işin sonunda hayır yoktur."* (Hadis)

beşir 1. Müjdeci, sevindirici, göze aydınlık, gönle sevinç verici. "Müslümanlara Allah'ın bağış ve yardımını, ahirette erişecekleri ilahî nimetleri müjdeleyen." anlamında Hz. Muhammed'in sıfatı. *"Biz seni hakikatle **beşir** ve nezir olarak gönderdik."* (Kur'an-ı Kerim 2/119)2. Haber getiren. "***Beşir** gelip de (Yusuf'un gömleği)ni (Yakup'un) yüzüne sürünce Yakup'un gözü derhâl açıldı…*" (Kur'an-ı Kerim 12/96)

betül 1. Namusunu ve iffetini koruyan. 2. Allah'ın emirlerine titizlikle uyan ve ibadetlerini hakkıyla yerine getirmeye çalışan; her an Allah'la beraber olma bilincini zihninde taşıyıp kendisini Allah yoluna adayan. *"Rabbinin adını (çokça) an ve olabildiğince **betül** ol."* (Kur'an-ı Kerim 73/8) 3. İffeti ve ahlakıyla örnek kadın Hz. Meryem. *"…Hz. İsa, Yüce Allah'ın **betül** olan Meryem'de 'ol' emriyle yaratmış olduğu bir ruh, Allah'ın kulu ve elçisidir…"* (Cafer b. Ebi Talip) 4. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma'nın sıfatı.

beyan 1.Bir şeyin açıklığa kavuşması, anlatma, bir şeyi delil getirerek ispatlama, açık söyleme, bildirme, anlaşılır bir dille açıklama. 2. İslam dininin birinci kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in açıklanması. Beyan ifadesi, Kur'an-ı Kerim için kullanılan bir sıfattır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'deki bazı kapalılıkları açıklayan sünnet için de beyan terimi kullanılır. Buna göre Hz. Muhammed'in peygamberlik görevi, kendisine indirilen Kur'an-ı Kerim'i halka ulaştırmak hem de Kur'an-ı Kerim'i beyan etmektir. *"(Ey Muhammed) Kur'an-ı Kerim'i (unutmamak amacıyla) hızlı hızlı okumaya çalışma, onu senin kalbinde toplamak ve sana okumak bize aittir. O hâlde sana Kur'an okuduğumuz zaman onun okunuşunu izle, onun **beyan**ı bize düşer."* (Kur'an-ı Kerim 75/16-19) 3. Kur'an-ı Kerim'in adlarından biri. *"Bu (Kur'an) insanlar için bir **beyan**, Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davranışlar gösterenlere hidayet ve öğüttür."* (Kur'an-ı Kerim 3/138) 4. İnsanları etkileyecek şekilde söz ve şiir söyleme. *"Bazı **beyan**larda büyüleyici bir etki vardır."* (Hadis) 5. Belagat ilminin, teşbih, istiare, mecaz ve kinaye gibi bölümlerini öğreten kısmı.

beynamaz Namaz kılmayan kimse.

Beytiatîk 1. Yeryüzünde yapılan ilk mescit, Kâbe. "*Sonra (hacılar, bıyıklarını, tırnaklarını kesmek, diğer temizlik ihtiyaçlarını gidermek suretiyle) kirlerinden arınsınlar, adaklarını yerine getirsinler ve **Beytiatik**'i tavaf etsinler.*" (Kur'an-ı Kerim 22/29) 2. "Hac ve umre yapmaya gelen insanları günahlarından arındıran, özgürlüklerine kavuşturan." anlamında Kâbe'nin adlarından biri.

Beytiharam "Çevresinde suç işlenmesi haram olan ev." Anlamında Kâbe'nin adlarından biri. Çevresinde suç işlemek ve canlı varlıklara zarar vermek haram olduğu için Kâbe'ye bu ad verilmiştir. *"Ey inananlar! Ne Allah'ın koyduğu dinî hükümlere, ne haram aya, ne kurbana ne gerdanlık(lı kurban)lara ve ne de Rablerinin lütuf ve rızasını isteyerek **Beytiharam**'a doğru gelenlere saygısızlık etmeyin…"* (Kur'an-ı Kerim 5/2)

Beytimukaddes Hz. Süleyman tarafından Kudüs şehrinde yaptırılan Mescidiaksa. Müslümanlar, Medine'ye hicret ettiklerinde yaklaşık bir buçuk yıl kadar Beytimukaddes'e yönelerek namaz kılmışlardır. Daha sonra Allah, kıbleyi Beytimukaddes'ten Kâbe'ye çevirmiştir. Ayrıca Beytimukaddes, Hz. Muhammed'in mirac mucizesinin de başlangıç noktasıdır. *"**Beytimukaddes**'te kılınan namaz diğer yerlerde kılınan namazdan beş yüz kat daha faziletlidir."* (Hadis)

Beytullah bk. Kâbe.

beytülmal 1. Maliye, devlet hazinesi, devlete ait mal varlığının bütünü. Hz. Peygamber'in Medine döneminden itibaren devlet gelirlerini korumak, muhafaza etmek ve yeri geldiğinde de hak sahiplerine vermek için oluşturulan devlet hazinesi. Hz. Peygamber döneminde, devlete ait mallar bir müddet Hz. Muhammed'in evinde korunmuş; daha sonra ayrı bir bina tahsis edilmiştir. Beytülmalin ilk sorumlusu Hz. Ömer'dir. 2. Devletin mal varlığını muhafaza ve kontrol eden kurum.

beyyine 1. Apaçık ve kesin delil, kanıt. 2. Bir şeyi ispata yarayan veya açıkça gösteren delil. "*Daha önceden kitap verilmiş olanlar (Yahudiler ve Hristiyanlar), kendilerine apaçık **beyyine** geldikten sonra (dinlerinde) ayrılığa düştüler…*" (Kur'an-ı Kerim 98/4) 3. Bir olayın doğruluğunu ortaya koyan yöntem. *"Allah'tan size bir rahmet ve doğruyu gösterme aracı olarak apaçık **beyyine**ler gelmiştir."* (Kur'an-ı Kerim 6/157)

Beyyine suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan sekizinci suresidir. Medine'de inmiştir. Sekiz ayettir. Adını birinci ayette geçen "apaçık delil, kanıt" anlamına gelen "beyyine" kelimesinden almıştır. Surede, müşriklerin Hz. Muhammed'e ve Kur'an-ı Kerim'in emirlerine karşı inatçı tavırları ele alınır. Müşrikler gibi olmayıp ellerinde bir kitap olmasına rağmen dinlerinde ayrılığa düşen Yahudiler ve Hristiyanlar İslam'da birleşmeye çağrılırlar. Birleşmenin ortak noktaları; yalnızca İslam'ı din olarak kabul etme, Allah'a içtenlikle ibadet etme, namaz kılma ve zekât verme olarak ele alınır. Bu ortak noktalara uymayanların İslam'la ilgilerinin olmadığı vurgulanır. Bu şartlara uyan müminlerin kurtulacaklarını ve ebedî

olarak cennette kalacaklarını haber veren ayetle sure son bulur.

bezmielest Ruhlar âleminde, Allah'ın bütün insanların ruhlarından, kendisinden başka bir ilahın varlığını kabul etmemeleri konusunda almış olduğu söz, ahit, kalubela. Bezmielest A'râf suresinin yüz yetmiş ikinci ayetinde ele alınır. Bu ayete göre Allah, ruhlara "Elestü bi-Rabbiküm" (Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?) sorusunu yöneltince ruhlar; "Belâ" (Evet! Rabbimizsin.) dediler. Bezmielest, ruhlar henüz bedenlere girmeden gerçekleşmiştir.

biat 1. Söz verme amacıyla el sıkma. "*Biz, Hz. Peygamber'e namaz kılma, zekâtı verme ve her Müslümana öğüt verme konusunda* ***biat*** *ettik.*" (Cerir b. Abdullah) 2. Birinin hâkimiyetini kabul etme ve emirlerine bağlılığını bildirme. *"(Ey Muhammed!) Sana* ***biat*** *edenler gerçekte Allah'a* ***biat*** *etmektedirler..."* (Kur'an-ı Kerim 48/10) 3. Halifelik makamına geçenin eli üzerine el koyarak veya el sıkışarak kişinin ona bağlılığını göstermesi ve itaat edeceğine dair söz vermesi. Hz. Peygamber, bir iş konusunda sahabelerden söz almak istediğinde, onlarla el sıkışarak itaat ve bağlılık sözü alırdı. Bu davranış biçimi, daha sonraki halifeler tarafından da benimsenmiştir. 4. Eskiden İslam devletinde idare edenle idare edilenler arasında yapılan seçim veya bağlılık özelliği taşıyan sözleşme.

bidat 1. Sonradan olan, sonradan ortaya çıkan, türeyen şey. 2. Daha önce mevcut olmayan ve sonradan meydana çıkan inançlar, ameller. *"Sözün en hayırlısı Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'dir. Yolun en hayırlısı Hz. Muhammed'in yoludur. Kitap ve sünnete aykırı olarak sonradan çıkarılan her* ***bidat*** *sapıklıktır."* (Hadis) 3. Hz. Peygamber döneminden sonra ortaya çıkan, dinî bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar. *"Allah,* ***bidat*** *sahibinin amellerini o kişi* ***bidat****ini terk edene kadar kabul etmez."* (Hadis)

billahi "Allah adına ant içerim, Allah adına söz veririm, Allah hakkı için." anlamında bir yemin sözü. İslam dini yemin sözlerinin gereksiz yere kullanılmasını hoş karşılamamıştır. Buna göre Müslümanların yemin etmeyi ağız alışkanlığı hâline getirmemeleri gerekir. *"Ey Yârenler yâr yoluna nem kaldı ki yanmamışam/Bunca ki yandım yanaram* ***billah*** *ki usanmamışam"* (Kadı Burhanettin)

Bi'rimaune Mekke ile Medine yolu üzerinde Süleymoğulları ve Amiroğulları kabileleri arazisinde yer alan bir kuyu. Hz. Peygamber, Amiroğulları kabilesinin reisi olan Amir b. Malik'in daveti üzerine, Medineli Müslümanlardan 70 kişilik bir Müslüman davetçi heyetini, onlara İslam'ı öğretmek üzere göndermişti. Bu heyet, konakladıkları yerde Süleymoğulları tarafından pusuya düşürülmüş ve Bi'rimaune denen yerde şehit edilmişlerdir. Resulullah'ı ve bütün müminleri derin bir hüzne boğan bu acı olay, İslam tarihine Bi'rimaune faciası olarak geçmiştir.

birr 1. İyilik ve hayrın her çeşidi; ihsan, zekât, yardım, lütuf, güzel geçinme, olgunluk, doğruluk. "***Birr****, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanmak; kendisi*

için malları ne kadar sevimli de olsa yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, muhtaçlara, köle ve esirlere harcamada bulunmak; namaz kılıp zekâtı ödemektir…" (Kur'an-ı Kerim 2/177) 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnette emredilen bütün ibadetler, salih amel, iyilik, sevap. *"Allah'a imandan sonra en hayırlı iş anne babaya yapılan **birr**dir."* (Hadis)

bi'set 1.Gönderme, iletme, elçi tayin etme. *"İnsanlar bir tek ümmetti. Allah, peygamberleri müjdeci ve uyarıcı olarak **bi'set** etti…"* (Kur'an-ı Kerim 2/213) 2. Bütün peygamberlerin, özel olarak da Hz. Muhammed'in peygamberlikle görevlendirilmesi. Hz. Muhammed'in henüz peygamber olarak gönderilmeden önceki dönemine "bi'setten önceki dönem", peygamberlik geldikten sonraki dönemine ise "bi'setten sonraki dönem" ya da "bi'set dönemi" adı verilir. *"Hz. Muhammed **bi'set**inden on üç yıl sonra Mekke'den Medine'ye hicret etti."* (Muhammed Hamidullah)

bismillah bk. besmele.

boşanma bk. talak.

boy abdesti bk. gusül.

Brahmanizm Hindistan'ın sosyal ve siyasal yapısını şekillendiren, kutsal kitap olarak "Vedalar"ı kabul eden en eski Hint dini. Brahmanizm'in en belirgin özelliği ruh göçü inancı ve rahipler sınıfının kesin egemenliğidir. Bu egemenlik 1940 yılında çıkarılan Hint anayasasıyla kaldırılmıştır. Brahmanizm'de ibadet olarak, ruhu dinlendirmek için yoga eğitiminin ve kurbanın önemli bir yeri vardır.

Budizm Buddha'nın kurmuş olduğu din. Buddha tahminen MÖ 563-483 yılları arasında yaşamış bir Hint düşünürüdür. Asıl adı Guatama'dır. Onun kurmuş olduğu din ve felsefe sistemine de "Budizm" denilir. Buddha sözcüğü, Sanskritçede "aydınlanmış kişi" anlamına gelir. Budizm'deki aydınlanma şu dört aşamayı kavramaktan geçer: 1. Bütün hayat ıstırap vericidir. Doğmak da ölmek de birer ıstıraptır. 2. Dünyadaki ıstıraptan kurtuluşa engel olan şey arzulardır. 3. Kurtuluş için arzuları terk etmek zorunludur 4. Kurtuluş, dünyadan el etek çekmekle olmaz; doğru inanış, doğru söz, doğru karar, doğru hareket, doğru yaşayış, doğru çalışma, doğru düşünme ve doğru karar verme ile olur. Budizm'in sosyal yapısında kast sistemi vardır. Her kasta mensup olan kişi dünyadan el etek çekerek ebedî kurtuluş olan Nirvana'ya ulaşabilir. Ruh göçü, Budizm'de de önemli bir inanç esasıdır.

buğuz 1. Nefret, kin, düşmanlık, tiksinme, iğrenme. "*Düşmanına bile ölçülü **buğz**et, belki bir gün dostun olabilir.*" (Hz. Ali) 2. Bir kişiye, yapmış olduğu bir kötülükten dolayı kin besleme, husumet. İslam dinine göre kişisel çıkarlarından dolayı bir kimseye buğzetmek hoş karşılanmamıştır. *"Ey Allah'ın kulları! Birbirinize haset etmeyin, **buğz**etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, kardeşler olun…"* (Hadis)

Buhari bk. Sahihibuhari.

Burak Hz. Peygamber'i Miraç Gecesi taşıyan binek. "*Ruhun kadar hafif yüreğin, kolların, başın…/Çıkmaktasın büyük yola… Cibril yoldaşın;/'Geldim dedin; uğurlayanım Mescidiharam…'/*

Bindin Burak'a, Mescidiaksa binektaşın." (A. N. Asya)

burhan 1. Kesin delil, kanıt, ispat, apaçık ve en kuvvetli kanıt. "*Öyleyse artık, kim ki, hakkında hiçbir **burhan**a sahip olmadığı hâlde Allah'la beraber başka bir tanrıya yakarırsa bunun hesabını Rabbinin katında mutlaka verecektir; (ve) şüphesiz, hakkı inkâr etmiş olanlar asla kurtuluşa, esenliğe erişemeyeceklerdir!*" (Kur'an-ı Kerim 23/117) 2. Peygamberlerin, peygamberlik iddiasını ispat için, şüpheleri ortadan kaldıracak açıklıkta ve itirazlara yer vermeyecek kesinlikte Allah'ın izniyle gösterdikleri olağanüstü deliller, mucizeler. *"(Ve şimdi) elini koynuna sok; lekesiz olarak bembeyaz (ışıl ışıl) çıksın! Ve bütün korkulardan sıyrılmış olarak (artık) kolunu kanadını indir! Bu iki şey, senin, Rabbin tarafından Firavun ve onun seçkinler çevresine (gönderilen bir elçi) olduğunu gösteren **burhan**lardır..."* (Kur'an-ı Kerim 28/32) 3. Kur'an-ı Kerim *"Ey insanlar! Rabb'inizden size **burhan** geldi ve size aydınlatıcı bir nur gönderdi."* (Kur'an-ı Kerim 4/174)

Buruc suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen beşinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yirmi iki ayettir. Adını, birinci ayette geçen ve "burçlar" anlamına gelen "buruc" kelimesinden almıştır. Surede, imanları dolayısıyla ateş dolu hendeklere atılan müminlerden ve onları ateşe atan "Ashabıuhdud" denilen zalim kimselerden bahsedilir. Ayrıca imanın gereği olan salih amelleri çokça yapmaktan ve ahiret hâllerinden bahsedilir. Mazlumlara Allah'ın yardımının gerçekleşeceği vurgulanır. Allah'ın mutlak anlamda yaratıcı olduğu ve her şeyin onun dilemesiyle meydana geldiği belirtilir. Bu çerçevede, azgın ve zorba Firavun'un askerleriyle beraber kötülük ve taşkınlıkları nedeniyle yok edilişleri açık bir şekilde haber verilir. Kur'an-ı Kerim'in yüceliğini ve bu kitabın 'Allah katında korunan levhalar'da yazılı olduğunu bildiren ayetlerle sure son bulur.

bühtan 1. İftira, suçlama. 2. Yalan söyleme, uydurma. "*Karac'oğlan der ki: Yemin etmeyin,/Ballar yalayıp da ağı yutmayın,/Var git yiğit deyi **bühtan** etmeyin,/Niçin söz verdim sen gel deyi deyi?"* (Karacaoğlan) 3. Bir kimseye günah yahut kusur sayılan bir söz, davranış veya nitelik yakıştırma, çamur atma. *"Din kardeşini, arkasından hoşlanmadığı şekilde anarsan gıybet; onda olmayan şeyleri ona yakıştırırsan **bühtan** etmiş olursun."* (Hadis)

büluğ 1. Ulaşma, yetişme, erişme, varma, kavuşma. 2.Ergenlik, çocuğun belirli çağa erişmesi ve bünyesinin belirli fizyolojik ve biyolojik nitelikleri kazanması. Bu nitelikleri kazanan erkeğe "baliğ", kıza ise "baliğa" denir. *"(Sorumluluğunuz altındaki) yetim çocukları **büluğ** çağına (evlenme yaşına) kadar sınayın; (aklen) olgunlaştıklarını tespit ederseniz mallarını kendilerine verin..."* (Kur'an-ı Kerim 4/6) 3. Bir insanın çocukluk döneminden çıkıp fiilen veya hükmen cinsî erginlik kazanarak dinî emirlere muhatap olma yaşı. *"Uyanana kadar uyuyandan, **büluğ**a erişene kadar çocuktan ve aklı olmayan deliden sorumluluk kaldırılmıştır."* (Hadis)

büyü 1. Sihir. *"...Hırsızlık yapmayın, zina etmeyin ve **büyü** ile uğraşmayın..."* (Hadis) 2. Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlar. 3. Din dışı dua ve hareketlerle insan psikolojisi üzerinde etki yapma. İslam dini, çeşitli biçimlerde yapıldığı söylenen büyü ve büyücülüğün her türlüsünü haram kılmıştır. *"Yedi büyük günahtan sakınınız: Allah'a ortak koşmak, **büyü** yapmak, haksız yere insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak ve namuslu kadınlara iftira etmek."* (Hadis)

büyük günah bk. kebire.

C

Caferî Şiiliğin bir kolu olan Caferîlik'e bağlı kimse.

Caferîlik İnanışta, ibadetlerde ve insani ilişkilerde Cafer es-Sadık'ın (ö. 148/765) görüşlerine dayanan bir Şii mezhebi. Bu mezhebe "İmamiye" adı da verilmiştir. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin'in kurmuş olduğu bir mezheptir. İmam Cafer es-Sadık ömrünü İslam'ı savunmak ve esaslarını yaymakla geçirmiştir. Emeviler döneminde kendini ilmî çalışmalara, tartışmalara ve ders öğretmeye vermiştir. İmam Sadık, dinî meseleleri çözümlerken diğer İslam mezheplerinin imamları gibi birinci derecede Kur'an-ı Kerim ve sünneti esas almıştır. Caferîler on iki imamı günahsız kabul ederler. Bu, onları diğer mezheplerden ayıran en önemli özelliklerinden biridir. Onlara göre sünnet; peygamber olsun, imam olsun masum kimsenin söz ve fiiline denir. Meşhur dört mezhep ile Şia'nın Caferiye kolunun kurucusu Cafer es-Sadık'ın görüşleri arasında birçok konuda yakınlık vardır.

cahil 1. Bilgisiz, bilmeyen. "***Cahil****i olduğunuz bir konuyu âlim kişilere sorunuz.*" (Hadis) 2. Aptal, ahmak. 3. Hak bilgisinden yoksun olduğu için gerçeğe aykırı olarak inanan ve hareket eden. *"...(Musa dedi ki:)* ***Cahil****lerden olmaktan Allah'a sığınırım."* (Kur'an-ı Kerim 2/67) 4. Allah'ı ve dinini tanımayan, İslam'ın buyruklarından habersiz (kimse). *"Affedici ol, iyiliği emret,* ***cahil****lerden yüz çevir."* (Kur'an-ı Kerim 7/199) 5. Genç, toy, acemi, tecrübesiz.*"Bağdat'a varmak gerek/Kınaya parmak gerek/****Cahil****idim bilmedim/Yâre yalvarmak gerek."* (S. Akalın)

cahiliye Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce, insanların yaşadıkları ve özünde, putlara tapma, soysopla övünme, hukuksuzluk, kibir ve zayıfları ezme gibi olumsuzlukları barındıran sosyal ve kültürel ortam. *"...****Cahiliye****den kalma her türlü çirkin âdet kaldırılmıştır."* (Hadis)

cahim 1. Çok kızgın alevli ve şiddetli ateş. 2. Cehennem. "*Kim ki (Allah'ın emirlerine karşı) azgınlık gösterir ve dünya hayatını (ahirete) tercih ederse onun varacağı yer şüphesiz* ***cahim****dir.*" (Kur'an-ı Kerim 79/37-39) 3. Cehennemin yedi katından biri. *"Allah'ın ayetlerini inkâr edip yalanlayanlar* ***cahim****in içinde kalacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 5/10)

caiz 1. Serbest ve geçerli olma. 2. Din, yasa, örf, âdet ve törelere göre yapılmasında sakınca olmayan; işlenmesine izin verilen şey. 3. İslam'da, yapılması veya yapılmaması konusunda emir bulunmayıp kişinin isteğine bırakılan, işlenmesinden dolayı bir mükafat veya işlenmemesinden dolayı da bir cezayı gerektirmeyen davranışlar, mubah.

cami 1. Toplayan, bir araya getiren, toplayıcı, kaplayan, içine alan. 2. Mabet, mescit. *"Şu dört minareli* ***cami*** *ki yoktu hiçbir eşi/Ki parlıyordu hilalinde sanatın güneşi."* (M. A. Ersoy) İçinde cuma namazı kılınabilen büyük mescit. *"Sizden biriniz cuma namazı için* ***cami****ye gittiğinde gusül abdesti alsın."* (Hadis) 3. Müslümanların ibadet amacıyla toplandıkları, dini eğitimin

gerektirdiği her türlü konunun konuşulup çözüm arandığı yer. *"Bir kişinin, **cami**ye sürekli olarak gittiğini gördüğünüzde onun mümin olduğuna tanıklık ediniz."* (Hadis) 4. Hz. Peygamber'in çeşitli konulardaki hadislerini bir araya getiren kitaplar.

can 1. Gönül, yürek. 2. Ruh. 3. İnsanlar ve hayvanlarda hayatı devam ettiren ve ölümle vücuttan ayrılan unsur, öz. *"İşbu söze Hak tanuktur/Bu **can** gövdeye konuktur/Bir gün ola çıka gide/Kafesten kuş uçmuş gibi"* (Y. Emre) 4. İnsanın varlığı, kendisi, zatı, nefis. *"Her **can** ölümü tadacaktır, sonra dönüşünüz de Allah'a olacaktır."* (Kur'an-ı Kerim 29/57) 5. Mevlevilik ve Bektaşilik'te, tarikata kabul edilmek isteğiyle gelen yeni derviş. ***"Can** olanı can bilür/İnsanı insan bilür/Her sırrı Sultan bilür/La ilahe illallah"."* (Kaygusuz Abdal) 6. Dost, arkadaş.

cariye 1. Eskiden savaşta ele geçirilen kadın köle. "*Allah'a ortak koşan (hür) kadınlarla onlar iman edinceye kadar evlenmeyin. İman etmiş **cariye** bir hanım, -hoşunuza gitse bile- Allah'a ortak koşan hür bir kadından (evlenmeniz için), daha hayırlıdır…*" (Kur'an-ı Kerim 2/221) Hukuki, iktisadi ve sosyal bakımlardan hür insanlara oranla daha aşağı bir konumda bulunan kadın köle. *"Sizden birisi kölesine ve **cariye**sine yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara köle, cariye demesin, oğlum kızım desin."* (Hadis) 2. Parayla alınıp satılan hizmetçi kız, halayık.

Casiye suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk beşinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Otuz yedi ayettir. Sure, adını yirmi sekizinci ayette geçen ve 'diz çöken' anlamına gelen "casiye" kelimesinden almıştır. Surede, öncelikli olarak Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'e indirilmesinden bahsedilir. Daha sonra yeryüzünde ve gökyüzünde Allah'ın varlığına tanıklık eden mucizeler anlatılır. Kur'an-ı Kerim ayetleri karşısında Mekkelilerin olumsuz tavırları ele alınır ve bu çerçevede cehennem tasvirleri yapılır. Daha önceki toplumlara gönderilen peygamberlerden bahsedilir. Hz. Peygamber'e, müşrikleri dost edinmemesi emredilir. İnsanların, tutkularına düşkün olmamaları tavsiye edilir. Surede, dönemin müşrikleri ahireti inkâr ettikleri için kıyamet ve ahiret sahnelerine yer verilir. Kıyamet gününden önce insanlar imana davet edilir. Başlangıcında olduğu gibi, yerde ve gökte övgüye layık olan tek varlığın Allah olduğunu bildiren ayetlerle sure son bulur.

Cebbar (el-Cebbar) "Düzeni bozulan her şeyi gerektiğinde zor kullanarak düzelten, yaratılmışların durumunu iyileştiren, hakkı üstün tutan, her güçlüğü kolaylaştıran, güç, kuvvet ve ululuk sahibi." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O, kendisinden başka ilah olmayan, hükümran, her türlü eksiklikten uzak olan, esenlik ve güven veren, (her şeyi) görüp gözeten, güçlü, **Cebbar**, ulu olan Allah'tır. Allah, müşriklerin eş koşmalarından uzaktır."* (Kur'an-ı Kerim 59/23)

Cebelürrahme bk. Arafat.

Cebrail Dört büyük melekten birinin adı. "*Söyleşirken **Cebrail** ile kelam/Geldi Refref önüne verdi selam.*" (S. Çelebi) "Allah'ın kulu, Allah eri" anlamına gelen ve Allah tarafından

peygamberlere vahiy iletmekle görevlendirilmiş melek. Kur'an-ı Kerim'de, Cebrail birçok isimle anılır. Bunların içinde en ünlüleri şunlardır: Cibril, Ruhulemin, Ruhulkudüs ve Ruh. *"(Ey Muhammed!) De ki, '**Cebrail**'e düşman olan kimse Allah'a düşmandır.' çünkü o, Kur'an'ı Allah'ın izniyle kendinden önceki (kitapları) doğrulayıcı, yol gösterici ve inananlara müjdeci olarak senin kalbine indirmiştir."* (Kur'an-ı Kerim 2/97)

Cebriye İnsanın özgürlük ve seçme hakkının olmadığını, tüm davranışlarının Allah tarafından zorla yaptırıldığını ve kişinin rüzgâr önündeki tüy gibi olduğunu savunan mezhep. Cebriye'nin kurucusu Cehm b. Safvan (ö. 128/746)dır. Cebriye, Emevi idarecilerinin yaptığı işleri haklı göstermek amacıyla kurulmuş siyasi bir mezheptir. Hristiyanlık dâhil farklı din ve fikirlerden etkilenmiştir. Cebriye'ye inananlar Allah'ın sıfatlarını kabul etmezler. Savunmuş oldukları bu ve benzeri düşüncelerinden dolayı ehlisünnet âlimleri tarafından eleştirilmişlerdir.

cedel 1. Bir konu üzerinde tartışma, çekişme, münakaşa. "*Hidayete erdikten sonra (inanç konularında) **cedel** yapan topluluklar sapıtmışlardır.*" (Hadis) 2. Tartıştığı kişiyi susturmak için üstün gelmeye çalışma. *"Biz, bu Kur'an'da insanlar(ın yararlanması) için çeşitli açılardan türlü türlü dersler ortaya koyduk. Bununla birlikte, insan **cedel**e çok düşkündür."* (Kur'an-ı Kerim 18/54) 3. Kendi mezheplerine ait görüşlerin doğruluğunu birbirlerine kanıtlamak amacıyla fıkıh âlimleri arasında meydana gelen tartışma yöntemlerini açıklayan bir ilim. 4. Bir tezin, bir düşüncenin doğruluk veya yanlışlığını ya da çelişkilerini göstermek amacıyla yapılan tartışma kurallarından bahseden ilim, tartışma sanatı.

cehennem 1. Ateş, ateş çukuru, derin hendek. "*Karac'oğlan der ki her sözüm haktır/Yiğit olmayanın yalanı çoktur./**Cehennem** yerinde hiç ataş yoktur/Herkes ataşını bile götürür."* (Karacaoğlan) 2. Çok sıcak, çok sıkıntılı yer. 3. İnanılması gereken şeylere inanmayan ya da inandığı hâlde inanmayanların hayatını sürdüren ve günahı affedilmeyen insanların ahiret âleminde cezalandırılacakları yer. Cehennem, Kur'an-ı Kerim'de şu isimlerle de anılır: Sair, sakar, cahim, hutame, leza, haviye. *"O inkâr edenler, bölükler hâlinde **cehennem**e sürülür. Nihayet oraya geldikleri zaman kapıları açılır, bekçileri onlara: Size, 'İçinizden Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bugüne kavuşacağınızı ihtar eden peygamberler gelmedi mi?' derler. 'Evet geldi.' derler ama azap sözü kâfirlerin üzerine hak olmuştur. Onlara: 'İçinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin; kibirlenenlerin yeri ne kötü!' denilir."* (Kur'an-ı Kerim 39/71-72)

Celal (el-Celal) "Yücelik ve şeref sahibi Rab, şanı ve büyüklüğü pek yüce olan, inkârcılara ve zalimlere karşı kahredici, azameti ve ululuğu her şeyi kuşatan." anlamında Allah'ın esmayı-hüsnasından biri. Kur'an-ı Kerim'de "şeref ve ululuk sahibi" anlamında "Zü'l-Celali ve'l-İkram" biçiminde geçer. Bazı İslam âlimleri 'Zü'l-Celali ve'l-İkrâm' isminin İsmiazam olduğunu söylemişlerdir. *"Göklerde ve yerde var*

*olan her şey yok olup gitmeye mahkûmdur. Yalnız Zü'l-**Celal**i ve'l-İkram olan Rabbin baki kalacaktır."* (Kur'an-ı Kerim 55/26-27)

Celil (el-Celil) "Ululuk sahibi, her şeyi kudretiyle kuşatan, zatında ve sıfatlarında büyük ve eşsiz." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"...O Allah ki **Celil**'dir..."* (Hadis)

cemaat 1. Topluluk, insan kalabalığı. "*Ölenler öldü, kalanlarla mustarip kaldık/Vatanda hor görülen bir **cemaat**iz artık.*" (Y. K. Beyatlı) 2. Aynı düşünce etrafında bir araya gelen topluluk. 3. Bir dinden veya bir soydan olanların hepsi. 4. Müslümanlığın din kardeşliği esasına dayalı olarak sevgi ve saygı temelli gerçekleştirilmesini istediği birlik, beraberlik. *"**Cemaat**te Allah'ın rahmeti, ayrılık da ise azap vardır."* (Hadis) 5. Namaz kılmak için bir araya gelen ve imama uyan topluluk. İslam dini beş vakit namazın camide cemaatle kılınmasını teşvik etmiştir. Cemaat, cuma ve bayram namazının şartlarındandır. "***Cemaat**le kılınan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha üstündür."* (Hadis) 6. Bir ülkede yaşayan dinî azınlık.

Cemal (el-Cemal) "Allah'ın mutlak güzelliğine, lütfuna ve iyiliğine işaret eden; mutlak güzelliğinin, yaratılışta mükemmellik olarak varlıklara yansıması." anlamında Allah'ın sıfat isimlerinden biri.

cenabet 1. Cinsel ilişkide bulunmak veya başka sebeplerle zevk duyarak cünüp olma durumu, cünüplük. *"Ey iman edenler! **Cenabet** iseniz, yıkanınız."* (Kur'an-ı Kerim 5/6) 2. Bazı temel ibadetlerin yerine getirilmesine engel olan manevi kirlilik. 3. Cünüp olup da yıkanmamış (gusül abdesti almamış) kimse. *"**Cenabet** kimselerin bulunduğu eve (rahmet) melekleri girmez."* (Hadis) 4. Pis, kötü, hoşlanılmayan kimse veya şey.

Cenabıhak Yüce Allah.

cenaze Gömülmemiş insan ölüsü. "Nerden çıktı bu **cenaze**, ölen kim?/Bu kaçıncı bahçe gördüm tarumar." (C. S. Tarancı)

cenaze namazı Müslüman bir kişi gömülmeden önce Allah rızası için dua amacıyla cemaatle kılınan namaz, meyyit namazı. Cenaze namazının kılınışı şöyledir: Ölen kimsenin erkek ya da kadın olmasına göre niyet edilerek imama uyulur. Tekbir alınır, Sübhaneke duası okunur, tekrar eller kaldırılmadan tekbir alınır, Salli-barik duaları okunur, tekrar tekbir alınır. Bilenler cenaze duasını, bilmeyenler ise Kunut dualarını ya da Rabbena dualarını okur ve tekrar tekbir alırlar. Rükû ve secde yapılmadan selam verilerek namaz tamamlanır. *"Müslümanın Müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selamını almak, hastalığında ziyaret etmek, cenazesine katılıp **cenaze namazı**nı kılmak, davet ettiğinde davetine katılmak, aksırdığında "Allah sana merhamet etsin." diyerek dua etmektir."* (Hadis)

cenin 1. Ana rahminde doğma zamanını tamamlayamamış veya vaktinden önce düşmüş çocuk. 2. Henüz doğmamış, doğum vaktine kadar ana rahminde kalan çocuk. Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışı anlatılırken onun anne karnında çeşitli evrelerden geçtiği ve

belli bir süre sonunda rahimdeki gelişmesini tamamlayıp dünyaya geldiği belirtilmektedir. Çocuğun anne karnında geçirmiş olduğu bu sürece cenin dönemi denilir. Fıkıh bilginleri cenini, hayat hakkına sahip bir varlık olarak kabul etmişlerdir. Hakkında miras, vasiyet vb. hükümler geçerlidir. Dinen ve tıbben geçerli olmayan bir nedenle cenini düşürmek veya aldırmak helal görülmemiştir.

cennet 1. Bahçe, çok güzel ve ferahlık veren yer; meyvelik, ağaçların, suların ve gölgelerin bol olduğu yer; uçmak. "Dediler: 'Cehennem'de odun bulunmaz;/Yolcu, yakacağını kendi götürür!'/Anladım ki **cennet**e giden de buradan/Gülünü zambağını kendi götürür!" (A. N. Asya) 2. Günahsız, günahları affedilen ya da günahlarının cezasını cehennemde çekmiş olan müminlerin, içerisinde sonsuza dek kalacakları yer. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde sekiz cennet ismi geçmektedir: Firdevs, Adn, Me'va, Naîm, Huld, Karâr, Dârüsselâm ve Dârülmukame. Her mümin, yaptığı iyi işler ve amellerine göre cennette bir derece kazanır. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde, cennet hakkında verilen bilgiler ve betimlemeler, müminlere anlayış ve kavrayış imkânı verir, yoksa bunların dünyadaki nimetlere benzemesi ve niteliklerin aynıyla orada bulunması kastedilmez. Cennetin mahiyeti ve özü akılla da kavranamaz. *"Müttakilere vadolunan **cennet**in durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren cennet şarabından ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bağışlama vardır…"* (Kur'an-ı Kerim 47/15)

Cennetülbaki Medine'de Hz. Peygamber tarafından kurulan ilk mezarlık. Hz. Muhammed tarafından mezarlık olarak kullanılmasına karar verilmeden önce Cennetülbaki, "gargad" adı verilen bir tür çalılıkla kaplı bir yerdi. Resulullah arkadaşlarından vefat edenlerin defnedilmesi için bir yer aramış ve Baki mevkiini mezarlık olarak kararlaştırmıştır. Türkler arasında Cennetülbaki adıyla meşhurdur. Cennetülbaki'ye ilk defnedilen, muhacirlerden Osman b. Mazun'dur. Daha sonra vefat eden bir kimsenin nereye defnedileceği sorulduğu zaman Hz. Peygamber "*Ahirete ilk gidenimiz olan Osman b. Mazun'un yanına.*" buyurmuştur. Ensar'dan Cennetülbaki'ye ilk defnedilen ise Esad b. Zürare'dir. Cennetülbaki, günümüzde de Medine'de mezarlık olarak kullanılmaktadır.

Cennetülmualla Mekke'nin en eski mezarlığı. Cahiliye devrinden bugüne kadar Mekke mezarlığı olan ve Kâbe'nin yaklaşık iki kilometre kuzeyinde Cin Mescidi'nin yanındaki bu yer İslam öncesi kaynaklarda "Hacun" diye geçmektedir. Hz. Peygamber'in dedelerinden Kusay ile Abdülmuttalip'in ve amcası Ebu Talip ile Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Hatice'nin buraya defnedildiği bilinmektedir. Rivayetlere göre, Kusay defnedildikten sonra burası mezarlık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Cennetülmualla'daki sahabelerin mezarlarına Osmanlılar tarafından kubbeler yaptırılmış ancak Abdülaziz b. Suûd'un emriyle 1926 yılında bütün türbeler yıktırılmış ve mezar taşları

kaldırılmıştır. Bugün hiçbir türbe ve mezar taşının bulunmadığı Cennetülmualla hâlen mezarlık olarak kullanılmaktadır.

cerh Bir hadis ravisinin temel inanç esasları, dinî sorumluluklarını yerine getirme ve duyup öğrendiği hadisleri başkalarına aynen rivayet etme bakımından bir kusurunun ve yanlışının bulunması. İslam tarihinde nesilden nesile aktarılan hadisler çok sıkı bir inceleme yapılarak hadis kaynaklarına kaydedilmiştir. Bunun için, hadisleri rivayet edenlerin; iman esasları, Kur'an ve sünnete bağlılık gibi birçok açıdan değerlendirilmeleri yapılmıştır. Bu ölçülere aykırı bulunan ravilerin naklettiği hadisler makbul sayılmamıştır. Ayrıca, bir hadis ravisi kitabındaki veya ezberindeki hadisleri değiştirmeden aynen veya farklı kelimelerle de olsa yanlış anlamaya sebep olmayacak biçimde rivayet etmelidir.

cevamiulkelim 1. Kelimeleri, ifadeleri toplayan, az sözle çok şey anlatan özlü sözler. 2. Az sözcükle çok manayı anlatma sanatı. 3. Kur'an-ı Kerim. Kur'an-ı Kerim'in özelliklerinden birisi de hem lafız hem de anlam olarak mucize olmasıdır. Söz söyleme sanatının en güzel örneklerini sunan Kur'an-ı Kerim, tüm insanlara kendisinin bir benzerinin yapılamayacağı; hatta en kısa suresinin bile insanlar tarafından söylenemeyeceği konusunda meydan okumuştur. Kur'an-ı Kerim'e bu üstünlüğü veren niteliklerden birisi de *cevamiulkelim* olmasıdır. Tek bir cümlede derin anlamları içermesi ve bir cümle ile ilgili ciltler dolusu tefsir yapılması, Kur'an-ı Kerim'in cevamiulkelim olmasının bir göstergesidir. 4. 'Az kelime ile çok zengin anlamlar içeren sözler söylemesi.' anlamında Hz. Peygamber'in sıfatı. *"...Bana **cevamiulkelim** verildi..."* (Hadis)

cevaz bk. mubah.

ceza 1. Bir şeyin bedeli ve tam karşılığı. "*Cennet halkı, yaptıklarının **cezası** olarak cennette ebedî kalacaklardır.*" (Kur'an-ı Kerim 46/14) 2. Mükâfat, ödül. *"İyiliğin **cezası** iyilikten başka bir şey olabilir mi?"* (Kur'an'ı Kerim 55/60) 3. Yaptırım. *"İnkârcılar sizinle savaşacak olurlarsa siz de onlara aynısıyla karşılık vererek savaşın. İnkârcılara verilecek **ceza** budur."* (Kur'an-ı Kerim 2/191) 4. Bir şeyin hem iyi hem de kötü karşılığı. Türkçede sadece suçluya ve kötü davranışlarda bulunanlara uygulanan maddi ve manevi yaptırımlar ceza olarak nitelenir. *"Her kim bir mümini kasten öldürürse onun **cezası**, içinde sürekli kalacağı cehennemdir..."* (Kur'an-ı Kerim 4/93) 5. Uygun görülmeyen tepki ve davranışları önlemek için üzüntü, sıkıntı ve acı veren uygulama.

ceza günü bk. kıyamet.

cezbe 1. Kendinden geçme, ruhsal coşku. 2. Bir duygu veya inanışın etkisiyle aşırı şekilde coşup kendinden geçme durumu. 3. Allah aşkıyla insanın kendi varlığından geçip kendinden habersiz duruma gelmesi ve ilahî aşk hâline ermesi. Cezbeye tutulan kişiye "meczup" adı verilmiştir; ancak bunu halk dilinde "deli/mecnun" anlamında kullanılan meczuptan ayırt etmek gerekir. 4. Allah'ın kulunu kendine çekmesi

ve bundan doğan coşkun aşk ile kulun da kendinden geçme durumu.

Cibril bk. Cebrail.

cidal bk. cedel.

cihat 1. Söz ve fiille bütün kuvvetini harcayarak çalışma, yorulma, aşırı gayret etme. "*Mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle (Allah yolunda)* ***cihat*** *ediniz.*" (Hadis) 2. İyiliğin yerleşmesi ve kötülüğün ortadan kalkması için maddi ve manevi tüm imkânlarını kullanarak gayret sarfetmek. *"(Şunu bilin ki) Gerçek müminler, yalnızca, Allah'a ve Resulüne iman edenler ve (bu konuda) bütün şüphelerden uzak duranlar; Allah yolunda bütün malları ve canları ile* ***cihat*** *edenlerdir. İşte onlar imanlarında sadık olanlardır."* (Kur'an-ı Kerim 49/15) 3. Düşmanlara karşı ülkeyi savunmak amacıyla silahlı mücadele verme. *"Amellerin en üstünü; vaktinde kılınan namaz, anne babaya iyi davranmak ve Allah yolunda* ***cihat*** *etmektir."* (Hadis) 4. İnsanın her türlü kötülüğe, şeytana karşı verdiği mücadele ve içindeki çirkin tutkuları yenme çabası. *"Gerçek mücahit; kendi nefsiyle ve tutkularıyla* ***cihat*** *edendir."* (Hadis)

cimri Elindeki imkânları kullanmaktan aşırı derecede kaçınan, her türlü sıkıntıya katlanarak mal biriktiren ve harcanması gereken yerde harcamayan; pinti, hasis. *"...İman ile* ***cimri****lik aynı gönülde bir araya gelmez."* (Hadis)

cin Duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin-kâfir gruplardan oluşan varlık türü. Cinlerin varlığı, Kur'an-ı Kerim'de haber verilmiştir. Cinler de insanlar gibi Allah'a ibadet için yaratılmışlardır. Cinlerin inkârcılarına şeytan denir. Cinler de yaptıklarından sorumludurlar. *"Ben* ***cin****leri ve insanları sadece bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Kur'an-ı Kerim 51/56)

cincilik Cinlerle uğraşmayı, muska ve büyü ile meşgul olmayı meslek edinme. Cinciler, gizemli bazı sözleri okuyup üfürerek gelecekten haber vermeye çalışıp ilme ve akla aykırı hareketlerde bulundukları için "üfürükçü" olarak da anılırlar. İslam dinine göre cincilik büyük günahlardandır.

Cin Suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş ikinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yirmi sekiz ayettir. Sure, birinci ayetten onuncu ayete kadar Hz. Muhammed'in okuduğu Kur'an-ı Kerim ayetlerini cinlerden bir grubun dinleyip iman ettiklerini ve yalnız insanların değil, cinlerin de Kur'an-ı Kerim'e uyduklarını bildirildiği için bu adı almıştır. Surede, Kur'an-ı Kerim dinleyen ve onun üstün ifade özelliği ile yüce gerçeklerinden etkilenip iman eden cinlerin ilahî vahye duydukları hayranlık dile getirilir. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin içerdiği gerçekler cinleri bile etkileyip yola getirdiği hâlde Mekke müşriklerinin bu gerçeklere karşı direnmelerindeki tutarsızlık gözler önüne serilir. Surede, Allah'ın birliği, yüceliği, gizli açık her şeyi bildiği anlatılır. Cinleri tanrı yerine koyarak onlara tapmanın yanlışlığı dile getirilir. Cinler hakkında abartılmış bilgi ve inançların asılsızlığı vurgulanır. İnsanlar ve cinler için ahiret hayatının kesin olduğu haber verilir. Allah'a inanmayan cinlerin de tıpkı insanların kâfirleri gibi cehenneme atılacağı anla-

tılır. İnanan insanların onlardan korkmasına gerek olmadığı söylenir. Cinlerin Allah'a sığınanlara ve onun koruduklarına hiçbir zarar veremeyeceği özellikle belirtilir. Cinlerin gaybı bilmesinin imkânsız olduğunu ve gaybı ancak Allah'ın bildiğini haber veren ayetlerle sure son bulur.

cizye 1. Vergi. 2. Geçmişte Müslüman devletlerin, gayrimüslimlerin canlarını, mallarını, namuslarını korumak ve inançlarını özgür bir şekilde yaşamaları için devletin sağlamış olduğu imkânlara karşılık çalışabilir durumda olan erkeklerinden almış olduğu vergi. Kişi Müslüman olursa cizye vermekten de kurtulur. Müslüman olmayanlar, İslam devletinin kendilerine sağlamış olduğu can, mal, namus, din emniyetlerine karşılık bu vergiyi öderler. Cizye ödeyenler askere alınmazlar. Hasta ve yaşlılardan, yatalak kimselerden, delilerden, görme özürlülerden, sakatlardan, din adamlarından, kadın ve çocuklardan cizye alınmaz. *"Gayrimüslimlerden kim Müslüman olursa onlardan **cizye**yi kaldırınız."* (Ömer b. Abdülaziz)

cömert 1. Karşılık beklemeden veren. 2. Elindeki maddi ve manevi imkânları meşru ölçüler içinde gönüllü olarak ve karşılık beklemeden başkalarının yararına sunup gereken yerde harcayabilen. Kur'an-ı Kerim, insanlara dünyada verilen mal ve mülkü Allah'ın bir lütfu olarak tanımlar. İnsana sadece harcama yetkisi verildiğini belirtir. Yüce Allah cömerttir. Kullarının da cömert olmasını ister. Fakirleri gözetmek için sadaka ve zekât verme emri Müslümanı cömert olmaya alıştırır. Cömertlik konusunda peygamberler kendi toplumlarına örnek olmuşlardır. *"**Cömert**, Allah'a, cennete ve insanlara yakın; cehennemden uzak olan kişidir. Cimri ise Allah'tan, cennetten ve insanlardan uzak; cehenneme yakın olan kişidir."* (Hadis)

Cudi 1. Nuh tufanı sona erdiğinde Hz. Nuh'un gemisinin karaya oturduğu dağ. Cudi Dağı'nın yeri ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu dağın Musul'da, el-Cezire'de, Diyarbakır'da veya Şam'da olduğu söylenmektedir. *"(İnkârcılar tufanda boğulduktan sonra) "Ey yer suyunu yut, ey gök (sen de suyunu) tut!" denildi. Su çekilip azaldı. (Allah'ın) hükmü yerine geldi. (Gemi de) **Cudi** (Dağı'na) oturdu. Ve "O zalimler topluluğu yok olsun!" denildi."* (Kur'an-ı Kerim 11/44) 2. Şırnak Cizre arasındaki bölgede yer alan dağ.

cuma ezanı 1. Cuma günü öğle vaktinde cami dışında okunan dış ezan. 2. Cuma namazının ilk sünneti kılınıp da hatip minbere çıktıktan sonra okunan iç ezan. Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde imam hutbe okumak için minbere çıktığında sadece iç ezan okunurdu. Medine'nin nüfusu artınca şehrin uzak yerlerindeki Müslümanların da cuma namazına yetişebilmeleri için Hz. Osman döneminde ayrıca dış ezan da okunmaya başlamıştır.

cuma günü 1. Toplama, toplanma, bir araya gelme günü. 2. Müslümanların cemaat ile topluca namaz kılmak için bir araya geldikleri perşembe ile cumartesi arasındaki gün. Cuma günü müminler için haftalık bayram günü olarak kabul edilmiştir. Hz. Peygamber cuma

gününde duaların kabul edileceği bir zaman diliminin bulunduğunu müjdeleyerek müminleri bu günde daha çok dua etmeye teşvik etmiştir.*"Güneşin doğduğu en hayırlı gün **cuma günü**dür..."* (Hadis)

cuma mescidi Cuma namazı kılınabilecek yerleşim yerlerinde sadece cuma ve bayram namazlarını kılmak için belirlenen büyük cami veya namaz kılınacak açık alan, musalla.

cuma namazı Cuma günü öğle namazı vaktinde cemaatle kılınması zorunlu olan namaz. Cuma gününde Müslümanlar namaz için bir araya gelirler; okunan hutbeyi dinlerler; bireysel ve toplumsal sorunlarına ilişkin birbirlerine çözüm önerilerinde bulunurlar. Müminlerin, cuma namazına gusül abdesti alarak, güzel kokular sürerek, temiz elbise ve çoraplarını giyerek bir bayram neşesiyle gelmeleri İslam dininin güzel gördüğü davranışlardandır. Yaşadıkları toplumun ve tüm dünyadaki insanların huzuru ve kardeşliği için dua ederler. Hz. Peygamber ilk cuma namazını Medine'ye hicreti sırasında "Ranuna" denen yerde kıldırmıştır. İslam âlimleri beş vakit namazla beraber cuma namazına da devam etmenin önemini belirtmişlerdir. Ayrıca cuma namazını terk etmenin büyük günahlardan olduğunu vurgulamışlardır.*"Ey iman edenler! Cuma günü **cuma namazı**na çağrıldığınız (ezan okunduğu) zaman, Allah'ı anmaya koşun; alışverişi bırakın…"* (Kur'an-ı Kerim 62/9)

cuma salası Cuma namazından önce okunup namazın yaklaştığını haber veren; müminlere maddi ve manevi olarak cuma namazına hazırlanmayı hatırlatan ve Hz. Peygamber'e okunan salavatışerifelerden meydana gelen çağrı sözleri.

Cuma Suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış ikinci suresidir. Medine'de inmiştir. On bir ayettir. Adını, Müslümanların, cuma ezanı okununca, her türlü işlerini bırakıp camilere gitmelerini bildiren dokuzuncu ayetten almıştır. Sureye, Allah'ı her türlü eksiklikten kutsamayı ifade eden ayetle başlanır. Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'i okumak, insanlara öğretmek ve insanların gönüllerini kötülüklerden arındırmak gibi birtakım görevlerle donatıldığı haber verilir. Onun peygamberliğinin kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlığı kapsadığı vurgulanır. Surede, Yahudilerin iki yüzlülükleri üzerinde durulur ve öğrenmiş oldukları vahiy bilgisini Allah yolunda kullanmayıp bu bilgilerle amel etmedikleri için kınanmaları anlatılır. Kendilerini Allah'ın dostu olarak tanımlamalarının Allah katında geçerli olmadığı haber verilir. Surenin son bölümünde, cuma günü ezan okunduğunda müminlerin alışverişi bırakıp namaza ve hutbeye yetişmeleri emredilir. Namazdan sonra geçimlerini temin etmek için ticaret yapmalarında bir sakınca olmadığı belirtilir. Bütün bunlara rağmen Allah'ın katındaki nimetlerin ve rızıkların daha hayırlı olduğunu haber veren ayetle sure son bulur.

cumhur 1. Çoğunluk, halk. "*Kubben altından bu **cumhur**a bakarken şimdi/Senelerden beri rüyada görüp özlediğim/Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.*" (Y. K. Beyatlı) 2. Her-

hangi bir şeyin en büyük kısmı, bir topluluğun çoğunluğu veya önde gelenleri. 3. Âlimlerin çoğunluğu.

cumhurufukaha 1. Fıkhın herhangi bir konusunda bir araya gelen ve bu konuda ortak kararlar bildiren fıkıh bilginlerinin çoğunluğu. 2. Genellikle Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeli gibi ehlisünnet mezheplerinden üçünün fıkıhla ilgili bir meselede aynı görüşte olmaları. 3. Aynı mezhep içindeki fıkıh bilginlerinin çoğunluğunun herhangi bir konuda ortak görüşe varmaları.

cülus 1. Oturma."Sizi yol kenarlarında **cülus**tan men ederim. Eğer oturacaksanız; gözünüzü haramdan sakınarak, kötülükleri engelleyerek ve selamı alarak yolun hakkını veriniz." (Hadis) 2. Allah ile baş başa kalmak üzere oturup Allah'ı anma, Kur'an okuma, düşünme ve Allah'ı görüyormuşçasına ibadet ile meşgul olma. 3. Osmanlılarda padişah tahta oturduğunda, yeniçerilere dağıtılan bahşiş.

cübbe 1. Üstlük olarak kullanılan uzun, geniş, düğmesiz, yakası dar ve dik bir giyecek. 2. Hukukçuların mahkeme salonlarında, öğretim üyelerinin törenlerde ve diyanet işleri başkanı, imam, hatip ve vaizlerin görev sırasında giydikleri bir giysi. 3. Osmanlılarda ilim adamlarının ve din bilginlerinin giymiş oldukları özel kıyafet.

cünah 1. Sorumluluk, vebal. 2. Günah, cürüm, dinen suç sayılan söz ve davranış. "*Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında anlaşma yapmalarında bir **cünah** yoktur.*" (Kur'an-ı Kerim 4/128)

cünun 1. Delilik. 2. Kişiye cinlerin dokunması suretiyle aklının çalışamaz duruma gelmesi. 3. Kişinin dini yükümlülüklerden, söz ve işlerinden sorumluluğunu kaldıran akıl bozukluğu. Cünun hâlindeki kişiye mecnun denilir.*"Üç kişiden sorumluluk kalkmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büluğ çağına ulaşıncaya kadar çocuktan ve aklı başına gelene kadar **cünun** hâlindeki kişiden."* (Hadis)

cünüp 1. Cinsel ilişki veya başka sebeplerden dolayı cinsel tatmine ulaşarak meni gelmesi sonucunda boy abdesti alması gereken kişi. 2. Cinsel tatmine ulaşsın veya ulaşmasın eşiyle cinsel ilişkide bulunan kimse. 3. Bazı temel ibadetleri boy abdesti almadığı için yerine getiremeyen kişi. Cünüp olan insanların namaz kılmak, Kâbe'yi tavaf etmek, Kur'an-ı Kerim okumak gibi bazı ibadetleri yapması yasaklanmıştır.

cürüm 1. Günah, kabahat, suç, isyan, hata. "*Ey rahmeti bol padişah!/Cürmüm ile geldim sana/Ben eyledim hadsiz günah/**Cürm**üm ile geldim sana."* (Kuddusi) 2. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yapılması yasaklanan her türlü söz ve davranış. *"Ey iman edenler! Allah için adaleti ayakta tutan şahitler olunuz. Bir topluluğa olan kininiz sakın sizi adaletten ayrılarak **cürüm** işlemenize neden olmasın. Adaletli davranmaktan ayrılmayın. Takvaya uygun olan budur..."* (Kur'an-ı Kerim 5/8) 3. Hukuken yasaklanan ve yapılması durumunda yapan kişiye yaptırım uygulanması gereken eylem.

cüz 1. Parça, bölüm, kısım, bir bütünün parçalarından her biri. "*İmanın yetmiş kadar **cüz**ü vardır. En üstün*

derecesi Allah'tan başka ilah olmadığına iman etmek; en alt derecesi ise yollardan insanlara eziyet veren şeyleri kaldırmaktır." (Hadis) 2. Kur'an-ı Kerim'in yirmi sayfadan oluşan otuz bölümünden her biri. Cüzler, Mushafın sol taraflarındaki sayfa kenarına konan işaretle gösterilir ve bu işaretin içine de kaçıncı cüz olduğu yazılır. 3. Hadis tarihinde bir kişinin rivayet ettiği hadisleri veya bir konuya dair rivayetleri toplayan hadislerin yazıldığı kitapçıklar.

cüziirade bk. irade.

Ç

Çalap Yaratıcı, tanrı, Allah, Mevla, Hüda, Rab. **"*Çalap*** *nurdan yaratmış canını Muhammed'in/Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'in*" (Y. Emre)

çarmıh bk. haç.

çelebi 1. Kibar, zarif, asil, okumuş, bilgili kimse. 2. Allah adamı, Allah'a bağlı adam. 3. Mevlana'nın soyundan gelen. 4. Osmanlı döneminde şehirli halk arasında kullanılan unvan sözcüğü. 5. Çelebi Sultan Mehmet dönemine kadar padişah çocuklarına verilen unvan.

çile 1. Zahmet, sıkıntı, yalnızlık. "*Tohumu eken bilir/Gözyaşın döken bilir/**Çile**yi çeken bilir/Dertsiz bilmez kardeşim."* (Zeynel Baba) 2. Birtakım basit arzu ve tutkulardan kurtulup ruh temizliğine ermek için girişilen sıkı perhiz. 3. Tasavvuf öğretisinde kişinin bir mürşit denetiminde kendilerini eğitmek ve kişiliklerini geliştirmek, Hakka yönelmek, manevi âlemde yetişip olgunlaşmak ve kâmil insan olmak için kırk gün kırk gece, temiz ve kimsenin rahatsız edemeyeceği, küçük bir odaya kapanıp belirli ibadetlerle meşgul olmaları hâli.

çilehane 1. Çile çıkarılan yer, tekke. 2. Dervişlerin çilelerini doldurdukları özel oda. 3. Tasavvuf öğretisinde dervişlerin kırk gün kimseyle görüşmeksizin dua ve ibadetle meşgul oldukları dar ve özel oda.

D

Dabbetülarz Kıyametin büyük alametlerinden biri olarak kabul edilen ve Kur'an-ı Kerim'in Neml Suresi 82. ayetinde "Dabbe" diye adı geçen yaratık. *"(Kıyametin alametlerinden) Üç şey ortaya çıkınca daha önce iman etmemiş olan kimsenin iman etmesi fayda etmez. Bunlar: Güneşin batıdan doğması, Deccal ve **Dabbetülarz**'ın ortaya çıkmaları."* (Hadis)

dai 1. Davet eden, çağıran, tebliğ eden. *"(Sana gelince) Ey Peygamber, unutma ki biz seni (hakikatin) bir şahidi, bir müjdecisi, bir uyarıcısı ve (herkesi) onun izniyle Allah'a **dai** ve ışık saçan bir kandil olarak gönderdik.*" (Kur'an-ı Kerim 33/45-46) 2. Dua eden. *"Eğer kullarım sana benim hakkımda sorarlarsa (bilsinler ki) ben (onlara) çok yakınım; **dai**nin yakarışına her zaman karşılık veririm. Öyleyse onlar da çağrımı kabul edip bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler."* (Kur'an-ı Kerim 2/186) 3. Vaaz eden, öğüt veren. 4. Misyoner. 5. Batıl mezheplerden birine mensup olup mezhebini ısrarla savunan ve propagandasını yapan kimse.

dâl 1. Yolunu şaşırmış, yanlış yola giden. *"(İbrahim) dedi ki: '**Dâl** olandan başka kim Rabbinin rahmetinden ümit keser..."* (Kur'an-ı Kerim 15/56) 2. İslam inanç ve hayat tarzından ayrılan, dinden çıkan, sapkın. *"Ey Rabbimiz! Bizi dosdoğru yola ilet. Nimet verdiğin kimselerin yoluna. Kendilerine gazap edilenlerin ve **dâl**e düşenlerin yoluna değil."* (Kur'an-ı Kerim 1/6-7)

dalalet 1. Doğru yoldan sapma, sapkınlık, şaşırma. *"(Ey Peygamber) De ki: Kim **dalalet**te ise, çok merhametli olan Allah ona mühlet verir. Nihayet kendilerine vaat olunan şeyi –ya azabı (müminler karşısında yenilgiyi), veya kıyameti- gördükleri zaman, mevki ve makamı daha kötü ve topluluğu daha zayıf olanın kim olduğunu çok geçmeden görecekler.*" (Kur'an-ı Kerim 19/75) 2. Bocalama, tereddüt etme. *"(Nuh) dedi ki: 'Ey kavmim! Bende hiçbir **dalalet** yok ve ancak ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir peygamberim."* (Kur'an-ı Kerim 7/61) 3. Gizleme, kaybolma. 4. Batıl ve hükümsüz olma. *"İnkârcılar hidayete karşılık **dalalet**i satın aldılar da bu yüzden ticaretleri kâr etmedi. Onlar (hiçbir zaman) doğru yolu bulamadılar."* (Kur'an-ı Kerim 2/16) 5. Haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahî buyruklara aykırı davranma. ***"Dalalet**te bırakıp da insanı/Yapma arzın en korkulu hayvanı/Unutturma doğruluğu, vicdanı/Bizi sana layık kullar eyle."* (O. S. Orhon)

Dâr (ed-Dâr) "Zarar verici şeyler dâhil her şeyi yaratan; insanları çeşitli biçimlerde zarara sokanları, azgınları ve sapkınları zarara uğratan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah'ın kullarına kim zarar verirse Dâr olan Allah da onları zarara uğratır."* (Hadis)

dârülaceze 1. Acizler, düşkünler, yoksullar evi. 2. Kimsesiz çocukları, yaşlı ve muhtaçları barındırmak amacıyla 1896'da İstanbul'da açılan ve bugün de varlığını sürdüren bir hayır kurumu.

Dârülerkam Mekke döneminde Hz. Peygamber'in, Müslümanlara İslam'ı anlattığı, gelen vahyi tebliğ ettiği, topluca ibadet veya çeşitli görüşmelerin yapıldığı ve İslami eğitimin verildiği Erkam b. Ebi'l-Erkam(ö. 55/675)'ın evi. Erkam b. Ebi'l-Erkam İslam'ı ilk kabul edenlerdendir. Kendisi, yedinci Müslüman olduğunu söylemiştir. Başta Bedir ve Uhut olmak üzere bütün savaşlara katılmıştır. Hz. Erkam, evini İslam'ın ilk yıllarında Hz. Peygamber'e ve ilk Müslümanlara bir sığınak olarak açmıştır. İslam'a gönül verenler orada toplanıp cemaat hâlinde namaz kılmışlardır. Dinî hükümleri Müslümanlar burada öğrenmişlerdir. Hz. Muhammed, Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra bu evden ayrılmıştır. Yapmış olduğu hizmetlerden dolayı Müslümanlar arasında Erkam'ın evi hep saygıyla anılmıştır. Daha sonra Hz. Erkam bu evi Müslümanlara vakfetmiştir. Haremişerif'in çevre düzenlemesi sırasında bu ev Harem'in sınırları içerisinde kalmıştır.

dârülhadis 1. Hadis öğretimi yapılan medrese. 2. Hadis ilimlerinin öğretildiği ve hadis ilimlerinde uzmanların yetiştirildiği yüksek öğretim kurumları.

dârülhuffaz Kur'an-ı Kerim ezberletilen, Kur'an ilimleri okutulan ve hafız yetiştirilen okul.

dârülkurra Kur'an-ı Kerim okuma ilmini uzmanlık derecesinde öğreten okul. Dârülkurrada, Kur'an-ı Kerim'deki kelime ve cümlelerin okunuşlarıyla ilgili incelikler ve adına ilmikıraat denilen bilgiler öğretilmiştir.

Dârünnedve Müslümanlıktan önce, Hz. Peygamber'in dedelerinden Kusay b. Kilab (ö. 480?) tarafından kurulan, Mekke'de Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinin toplanıp siyasi, hukuki ve idari konuları görüştükleri, ayrıca nikâh vb. törenler için de kullandıkları yer. Darunnedve, Kusay b. Kilab tarafından M.S. 440 tarihinde Kâbe'nin güney batısında ve Kâbe'ye dönük olarak yaptırılmıştır. Bir meclis işlevini gören Dârünnedve'ye kırk yaşını aşanlar üye olarak katılmıştır. İslamiyet'ten sonra ise burası, Hz. Muhammed'e karşı çıkan Mekke müşriklerinin, Müslümanlar aleyhine toplanıp karar verdikleri bir yer olarak işlevini sürdürmüştür. Darunnedve, Mekke'nin fethinden sonra Müslümanların eline geçmiştir.

darüsselam 1. Selamet yurdu, barış, huzur ve esenlik yeri. 2. Cennet. "*Şüphesiz ki Allah sizi **dârüsselam**a davet ediyor. O, dilediği kimseleri dosdoğru yola iletir.*" (Kur'an-ı Kerim 10/25) 3. (Büyük D ile) Bağdat.

dârüssünne 1. Hz. Peygamber'in sünnetinin en iyi bilindiği ve yaşandığı yer. 2. (Büyük D ile) Medine.

dârüşşifa 1. Sağlık yurdu, hastane. "*Nice nice imâretten, **dârüşşifa**dan,/ Asırlar boyu dua almış;/Şimdi, öbür dünyadan/Eserlerini seyre dalmış;/ Büyük insan/Sinan!*" (A. N. Asya) 2. Tımarhane, akıl hastalarının tedavi edildiği yer.

davet bk. tebliğ.

Davut Peygamber İsrailoğulları'na gönderilen, kendisine kitap olarak Zebur verilen ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bir peygamber. Yahuda kabile-

sinden Yasa'nın sekizinci oğludur. Davut Peygamber Hz. Yakup'un soyundandır. Daha küçük yaşta iken zorba bir kral olan Calut'un ordusuna karşı savaşmış ve bu savaşta Calut'u öldürmüştür. Sonra İsrailoğulları'na kırk yıl yöneticilik yapmıştır. Yönetimle beraber Allah, Hz. Davut'a peygamberlik görevi de vermiştir. İslam kaynaklarında Hz. Davut, devlet yönetiminde gösterdiği adaletle beraber Zebur'u güzel okuyuşuyla da bilinir. İsrailoğulları, Davut Peygamber zamanında tarihlerinin en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Hz. Muhammed, onun bir gün oruç tutup bir gün iftar ettiğini ve geceleri namaz kıldığını haber vermiştir. Yetmiş bir yaşında vefat ettiği ve Kudüs'e defnedildiği nakledilmiştir.

deccal 1. Çok yalan söyleyen, fesat çıkaran, düzenbaz, sahtekâr, hilekâr. "*Mahluk **deccal** oldu, insan haşarı/Asla bilen yoktur hayırı şerri/Teber çekip şu mağaradan dışarı/Çıkalım bakalım nice olursa olsun.*" (Pir Sultan Abdal) 2. (Büyük D ile) Kıyametin büyük alametlerinden biri olarak ortaya çıkacağı ifade edilen yalancı bir kişi. Deccal'in, kıyamet gününe yakın ortaya çıkıp göstereceği olağanüstü yeteneklerle insanları sapıklığa sürükleyeceği ve tanrılık iddiasında bulunacağı nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in Deccal'den haber verdiği ve inananları uyardığı rivayet edilmiştir.

dede 1. Bektaşi tarikatında şeyh, baba. 2. Mevlevilik tarikatında çile doldurup dervişlik derecesine erişmiş kişi.

defihacet İşeme, sidik ve dışkı çıkarma, abdest bozma. İslam dini temizliğe büyük önem vermiştir. Hz. Peygamber, "Temizlik imanın yarısıdır." buyurarak İslam dininin temizliğe vermiş olduğu önemi belirtmiştir. Hz. Peygamber, defihacetten sonra bol su kullanarak temizlenmeyi önermiştir. Defihacetten sonra ellerin bol sabunlu suyla yıkanması gerekir. *"**Defihacet** yaparken idrarın üzerinize sıçramasından şiddetle kaçınınız…"* (Hadis)

defin Ölüyü gömme. İslam inancına göre bir insanlık borcu ve saygı ifadesi olarak ölü yıkanıp kefenlenir, cenaze namazı kılınır, kabre götürülür, sağ yanı üzerine ve yüzü kıbleye dönük biçimde gömülür. *"Ölülerinizi **defn**etmekte acele ediniz."* (Hadis)

dehri Zamanın ve maddenin ebediliğine inanan, Allah'ın yaratıcılığını inkâr edip tüm evrenin tabiat kanunları tarafından var edildiğini savunan kimse, dehriye mezhebine inanan, materyalist.

dehriye 1. Allah'ın varlığını ve birliğini, ahiret gününü, evrenin Allah tarafından yaratıldığını inkâr edenlerin mezhebi, materyalizm. 2. Zamanın ve maddenin ebedîliğine inanan, dünyadaki tüm olayların tabiat kanunları tarafından yaratıldığını savunan felsefi akım.

Dehr Suresi bk. İnsan Suresi.

delil 1. Yol gösteren, kılavuz, rehber, işaret, iz. "*İnsanlara hayır yollarını gösterme konusunda **delil** olan kişi sanki onu işlemiş gibi sevap alır.*" (Hadis) 2. Alamet, emare. 3. Bir konu hakkında olumlu veya olumsuz hüküm vermeye götüren şey. 4. Bir davayı ispat etmeye yarayan şey, kanıt. *"Siz ihtilafa düştüğünüz bir konuda bana gelirsiniz.*

Biriniz (haksız olduğu hâlde) ***delil****lerini daha iyi anlatır. Ben de dinlediğim şekilde hüküm veririm. (Dinlediğime göre) kime kardeşinin bir hakkını vermiş olursam onu almasın. Çünkü o (haksız yere alınan şey), ateşten bir parçadır."* (Hadis) 5. İnsanlara, Allah'ın rızasını kazanmanın yollarını tutum ve davranışlarıyla gösteren kişi, mürşit.

dergâh 1. Kapı, eşik, sığınılacak yer, makam, tekke, zaviye, hankâh. 2. Bir tarikat şeyhi ile o tarikata mensup dervişlerin toplanıp ibadet yaptıkları ve kendilerini ilmen ve manen geliştirerek eğitim gördükleri yer. *"Varalım doğru raha/Yüz sürelim* ***dergâh****a/Yalvaralım Allah'a/Gelin Allah diyelim"* (Derviş Himmet)

derviş 1. Dünyanın geçici nimetlerine tutku ile bağlanmayan, kendini Allah'a veren kişi. 2. Tarihte bir şeyhin gözetiminde bir tarikata girip tekkede hizmet ederek ibadetlerle meşgul olan, kendini bireysel ve ahlaki özellikleriyle geliştirmeye gayret eden ve böylelikle nefsini arındırmaya ve gönlünü zenginleştirmeye çalışan kimse. Gerçek derviş, dinin emirlerine hakkıyla uyan, Allah'ı sevip sayarak ibadet ve itaat eden ve dünyanın geçiciliğinin farkında olan insandır. Dervişler, Anadolunun Müslümanlaşmasında çok etkin görevler yapmışlardır. ***"Derviş****ler gözü açık,/ Dünü günü uyanık/Bu söze Tanrı'm tanık,/Bakmadan gören gelsin."* (Yunus Emre)

destur 1. İzin, müsaade. "*Karacoğlan der ki: Ben de ben olsam/Güzeller üstüne serdar ben olsam/Mevlam* ***destur*** *verse, bir top gül olsam/Sokulsam zülfünün aralarına.*" (Karacaoğlan) 2. Halk arasında "İzin verin, yol verin." anlamında, kuytu, karanlık ve süprüntülü yerlerden geçerken söylenen bir seslenme sözü.

deyiş 1. Halk şiiri, halk türküsü. 2. Alevi-Bektaşi edebiyatında, çoğunlukla hece vezninde söylenmiş şiirler. Bektaşiler bu tür şiirlere genellikle *nefes* derken Aleviler ise *deyiş* adını verir.

didar 1. Yüz. "*Taşkın sular gibi akıp çağlarım,/****Didar****ın görüben gönül eğlerim,/Dünyaya geleli her dem ağlarım,/Çeşmim karışmadık seller mi kaldı."* (Karacaoğlan) 2. Görme, seyretme. 3. Sevgili. 4. İlahî güzelliği seyretme. "*Ey Allah'ım! Beni senden ayırma/Beni senin* ***didar****ından ayırma."* (Eşrefoğlu Rumi)

dil 1. Gönül. 2. Mümin kulun kalbi. 3. İlahî olgunluğun ve güzelliğin ortaya çıktığı yer.

dilenci 1. Geçimini dilenerek sağlayan kimse. 2. Israrla bir şey isteyen.*"Yetime kötü davranma.* ***Dilenci****yi de kovma."* (Kur'an-ı Kerim 93/9-10) 2. Maddi menfaat sağlamak amacıyla başkalarına el açarak para isteyen. *"Sizden birinizin bir kucak odun toplaması, sonra o odun demetini sırtına yüklenip satması,* ***dilenci*** *olmasından hayırlıdır."* (Hadis)

din 1. Âdet, yol, gidişat. "*Firavun dedi ki: 'Bırakın Musa'yı öldüreyim de, Rabbine yalvarsın bakalım. Çünkü ben onun sizin* ***din****inizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum.*" (Kur'an-ı Kerim 40/26) 2. Ceza, mükâfat, hesap, ceza ve mükâ-

fatın karşılığının verildiği gün. *"**Din**i yalanlayan adamı gördün mü? İşte o, öksüzü iter kakar, yoksulu doyurmaya ön ayak olmaz…"* (Kur'an-ı Kerim 107/1-3) 3. Galip gelmek, hâkimiyet. 4. Bir ülkede uygulanan kanun ve kurallar. *"…(Yusuf) Kralın **din**ine göre kardeşini yanında alıkoyamazdı. Meğer ki Allah dilemiş olsun."* (Kur'an-ı Kerim 12/76) 5. Boyun eğme, kulluk, itaat. *"(Müşrikler) gemiye bindikleri zaman **din**i yalnız Allah'a özgü kılarak ona yalvarırlar. Fakat Allah onları karaya çıkarınca hemen ona ortak koşarlar."* (Kur'an-ı Kerim 29/65) 6. İnanç ve ibadet sistemi. *"…Her mescitte bütün benliğinizle Allah'a yönelin ve **din**i yalnızca Allah'a özgü kılarak dua edin."* (Kur'an-ı Kerim 7/29) 7. Sorumluluk. *"Allah, sizin için **din**de zorluk yaratmadı…"* (Kur'an-ı Kerim 22/78) 8. Allah tarafından peygamberler aracılığıyla gönderilen, aslını koruyan ve insan eliyle herhangi bir değişikliğe uğramayan din, gerçek din, İslam dini. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilen bütün ilahî dinlerin ortak adı İslam'dır. *"Yakup Peygamber, oğullarına şöyle vasiyette bulundu: 'Ey oğullarım! Allah sizin için bir **din** seçti ki ondan başkasını kabul etmeyin ve ancak Müslümanlar olarak ölün."* (Kur'an-ı Kerim 2/132) 9. Akıl sahiplerini kendi istek ve hür iradeleri ile hayırlı olan şeylere sevk eden ilahî emirler bütünü. Din, Allah'ın vahyine dayanan ilahî bildiridir. İnsani ve ahlaki olgunluğa ulaşmak için tutulacak en doğru yoldur. *"Kim İslam'dan başka bir **din**e inanmak isterse, bu din Allah tarafından kabul edilmeyecektir."* (Kur'an-ı Kerim 3/85) 10. Hayat tarzı, hayatın nasıl yönlendirilmesi gerektiği konusunda benimsenen düşünce, inanç, ilke ve değerler bütünü. *"Allah, elçisini hidayet ve hak dinle gönderdi ki, o (hak) din bütün **din**lere üstün olsun. Şahit olarak Allah yeter."* (Kur'an-ı Kerim 48/28)

dindar Dinin emirlerine hakkıyla uyan ve içtenlikle yerine getiren kişi, mütedeyyin, dini bütün.*"Deve gibi kinciliği terkeyle/Kindar olmaz **dindar** olan demişler."* (Havâi)

din günü İnsanın dünyada yaşamış olduğu hayata göre ahirette iyiliklerinin ve kötülüklerinin tam karşılığının verileceği gün, ahiret günü, hesap günü. *"**Din günü**nü yalanlayanlara yazıklar olsun."* (Kur'an-ı Kerim 83/10-11)

dirayet tefsiri bk. tefsir.

dirhem 1. Gümüş para, sikke. *"(Kafile Mısır'a vardığında) Yusuf'u değersiz bir pahaya, sayılı birkaç **dirheme** sattılar."* (Kur'an-ı Kerim 12/20) 2. İslam'ın ilk dönemlerinde kullanılan ve daha sonraları da Müslüman toplumlarında geçerli olan gümüş para birimi. Dirhem, İslam hukukunda bazı cezaların ve mali sorumlulukların belirlenmesinde ölçü kabul edilmiş, İslam tarihinin çeşitli dönemlerinde farklı ağırlıklarda basılmıştır.

divan 1. Devlet işleri ile alakalı yüksek düzeydeki devlet adamlarından oluşan en yüksek idari makam. "*Mert dayanır, namert kaçar/Meydan gümbür gümbürlenir/Şahlar şahı **divan** açar/Meydan gümbür gümbürlenir.*" (Köroğlu) 2. Osmanlılarda devlet adamlarının kurduğu, padişahla vezirleri bir araya getiren toplantı yeri, kurul. 3.

Şairlerin şiirlerinin toplandığı kitap. *"Eski şairlerin **divanı**nı iyi öğreniniz. Çünkü Kur'an-ı Kerim'deki kelimelerin birçoğunun karşılığı bu şiirlerdedir."* (Hz. Ömer)

diyanet 1. Din. 2. Dinî emirlere hakkıyla uymak, dindarlık. "*Unuttum din **diyanet** kaldı benden/Bu ne mezhepdurur dinden içeri.*" (Y. Emre) 3. Türkiye'de İslam dini ile ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle ilgili kamu kuruluşu; Diyanet İşleri Başkanlığı. Diyanet İşleri Başkanlığı 1924 yılından itibaren fiilen, 1961 (md.154) ve 1982 (md. 136) anayasaları ile de anayasa gereği olarak genel idare içinde yer alan bir kuruluştur. Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluşundan bugüne kadar gerek Türkiye içinde Müslüman halka, gerekse 1960'lı yıllardan sonra yurt dışındaki Müslüman Türk toplumlarına imkânları ölçüsünde din hizmeti vermeye çalışmış; cami hizmetlerini bir disiplin içerisinde yürütmeyi amaçlamıştır. Bugün de bu görevini sürdürmektedir.

diyet 1. Bedel. 2. Kan bedeli, tazminat. 3. İslam hukukunda, öldürme ve yaralamalarda suçlunun veya velisinin, mağdurun kendisine veya yakınlarına ödemek zorunda olduğu bedel, kan parası. *"Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir **diyet** vermesi gereklidir. Meğer ki ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola…"* (Kur'an-ı Kerim 4/92)

doğruluk 1. Doğru olma hâli, dürüstlük. "*Saadette yükselmek için insana **doğruluk** lazımdır; insanlık doğruluğun adıdır, inan.*" (Yusuf Has Hacip) 2. Sıdk, sadakat. *"**Doğruluk**, hayâ ve iyi hareket bu üçü kimde birleşirse, o insan mesut olur."* (Yusuf Has Hacip) 3. Söz, iş ve davranışlarında gerçeği gözetme. *"Allah buyurdu: 'Bu, sadıklara **doğruluk**larının fayda sağlayacağı bir gündür. Onlar için içinden ırmaklar akan ve ebedi kalacakları cennetler vardır.' Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte en büyük ödül budur."* (Kur'an-ı Kerim 5/119) 4. Allah'ın emirlerine ve yasaklarına uygun bir yol izleme, insanların haklarını gözetme. *"**Doğruluk** insanı iyiliğe yöneltir. İyilik ise kişiyi cennete götürür..."* (Hadis)

dost 1. Arkadaş, sevilen kimse, sevgili. "*Kişi **dost**unun dini üzerinedir. Sizden biriniz dost seçerken dikkatli olsun.*" (Hadis) 2. Veli, koruyucu. *"Mümin erkekler ile mümin kadınlar birbirinin **dost**udurlar."* (Kur'an-ı Kerim 9/71) 3. Aynı yolda olan kişiler, dervişler. 4. Birinin iyiliğini isteyen, onu gönülden seven. *"Amellerin en hayırlısı Allah için **dost** olmaktır."* (Hadis)

dua 1. Çağırma, seslenme. "*Peygamberin **dua**sını aranızda herhangi birinizin diğerini çağırması ile bir tutmayın…*" (Kur'an-ı Kerim 24/63) 2. Yalvarma, yakarma. *"Orada Zekeriya, Rabb'ine **dua** etmiş: 'Rabbim, demişti, bana katından temiz bir nesil ver. Sen duayı işitensin."* (Kur'an- Kerim 3/38) 3. İbadet. *"Müminler, Allah ile beraber başka bir tanrıya **dua** etmezler. Hiçbir*

kimseyi haksız yere öldürmezler ve zina da yapmazlar." (Kur'an-ı Kerim 25/68) 4. Dileme, yardım isteğinde bulunma. *"**Dua**, ibadetlerin özüdür."* (Hadis) 5. İbadet ve yakarma amacıyla okunan dinî metin. *"Kim abdest aldıktan sonra: 'Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir ve ortağı yoktur. Mülk ve hamt yalnızca ona aittir ve onun her şeye gücü yeter.' anlamına gelen 'La ilahe illallahu vahdehu la şerike leh. Lehülmülkü velehülhamdü ve hüve ala külli şey'in kadir.' **dua**sını kıbleye yönelerek okursa onun için cennetin kapıları açılır."* (Hadis) 6. İnsanın, Allah'ın yüceliği ve büyüklüğü karşısında kendi zayıflığını kavrayıp ona yalvarması, şükretmesi, onu övmesi ve Allah'la her an beraber olduğunun bir göstergesi olarak onunla iletişim kurma eylemi. Kul duayı ya bir hayrın, iyiliğin ve nimetin kendisine verilmesi için ya bir bela ve kötülüğün, üstünden veya bulunduğu ortamdan kaldırılıp yok edilmesi için ya da Allah'a karşı bir ibadet, sevgi ve saygı ifadesi olarak yapar. Bütün insanlar için hayırlı şeyler istemek İslam dininde övülen bir davranıştır. İslam dini, insanın isteklerini Allah'a sunmadan önce dileğinin yerine getirilmesi için çalışıp gayret göstermesini ister. *"Kullarım, beni sana sordukları zaman (de ki): Şüphesiz Ben onlara çok yakınım. Bana **dua** ettikleri zaman dualarını kabul ederim."* (Kur'an-ı Kerim 2/186)

duha namazı Güneşin doğup bir miktar yükselmesinden tepe noktasına gelmesine kadarki sürede iki, dört, sekiz veya on iki rekât olarak kılınan nafile namaz, kuşluk namazı. *"Hz. Peygamber üç şeyi tavsiye etti: Her aydan üç gün oruç tutmak, **duha namazı**nı ve vitir namazını kılmak."* (Ebu Hureyre)

Duha Suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan üçüncü suresidir. Mekke'de indirilmiştir. On bir ayettir. Adını, "kuşluk vakti" anlamına gelen ve birinci ayette geçen "duha" kelimesinden almıştır. Surede, Hz. Peygamber'in kişiliği; Allah'ın dünya ve ahirette ona verdiği bağışlar ele alınır. Bu çerçevede Allah'ın, Hz. Peygamber'i çeşitli biçimlerde desteklemesinden, ahiretin kalıcılığından, İslam dininin yayılma sürecinin gelecekte başarılı olacağından, yetimlere ve fakirlere güzel davranmanın öneminden bahsedilir. Allah'ın verdiği nimetleri sürekli anmanın gerekliliğini vurgulayan ayetle sure son bulur.

Duhan Suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk dördüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Elli dokuz ayettir. Adını, "gökyüzünü kaplayan duman" anlamına gelen ve onuncu ayette geçen "duhan" kelimesinden almıştır. Surede, inkârcıların Allah'ın gönderdiği kitaba, Resulüne ve tekrar dirilmeye inanmayı reddedişleri ele alınır. Küfredenlerin başlarına gelecek belalara yer verilir. Bütün insanlığa rahmet olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim'in ve bu kitabın inmiş olduğu günün önemine vurgu yapılır. Surede, yerlerin, göklerin ve ikisinin arasında bulunan her şeyin Rabbinin Allah olduğu belirtilir. Allah'ın bir olduğu, öldürmeye ve diriltmeye gücünün yettiği ele alınır. Kur'an-ı Kerim'e inanmayıp alay edenleri tehdit eden ayetlere yer verilir. Müşrikler ölmeden önce tövbe etmeye çağrılır. Firavun'un

ve kavminin başlarına gelenler haber verildikten sonra insanların bu olaylardan ibret almaları öğütlenir. İnkârcılar için cehennemdeki korkunç azaplar ve müminler için de cennet tasvirleri yapılarak sure son bulur.

durak işaretleri bk. vakıf işaretleri.

Dürzilik Şiiliğin İsmailiye kolundan ortaya çıkan ve Fatımi halifelerinden el-Hâkim bi Emrillah (ö. 926-1021)'ın veziri olan Hamza b. Ali (ö. 1021)tarafından kurulan bir mezhep. Dürziliğe mensup olanlar, el-Hâkim bi-Emrillah'ın tanrılığına inanırlar. Mezhebi sistemleştiren Hamza b. Ali ise bu mezhebin peygamberi olduğunu iddia etmiştir. Günümüzde Dürziler, Lübnan Dağları, Suriye ve İsrail'de yerleşik vaziyettedirler. İbadet yerlerine "halavat" denir.

düşü azmak Rüyada boy abdesti almayı gerektirecek bir durumun başa gelmesi sonucunda meni gelmesi, ihtilam olmak, cünüp olmak.

E

ebabil Kur'an-ı Kerim'in Fil Suresinde adı geçen ve Hz. Peygamber'in doğumundan kısa bir süre önce (M.S. 570) Kâbe'yi yıkmaya gelen Habeşli komutan Ebrehe ve askerlerine taş yağdırarak yok eden dağ kırlangıcı; keçisağan da denilen kuş sürüsü. *"Ey Muhammed! Rabbinin fil ordusuna neler yaptığını bilmiyor musun? Onların kurnazca planlarını alt üst etmedi mi? Onların üzerlerine sert taşlar atan* ***Ebabil*** *kuşları gönderdi ve onları yenilmiş yaprak gibi (delik deşik) yaptı."* (Kur'an-ı Kerim 105/1-5)

ebcet Arap alfabesindeki harflerin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sistemi. Ebcet hesabına göre, Arap alfabesindeki her harfin bir rakam değeri vardır. Bu rakamlar, önemli olaylara tarih düşürmede kullanılır. Ebcet hesabında harflerin sayısal değerleri şöyledir:

Elif – 1	s - 60
b – 2	Ayın - 70
c – 3	f - 80
d – 4	Sad - 90
h – 5	k - 100
v – 6	r - 200
z – 7	ş - 300
Ha – 8	t - 400
Tı – 9	Se - 500
y – 10	Hı - 600
Kef – 20	Zel - 700
l – 30	Dad - 800
m – 40	Zı - 900
n – 50	Gayın - 1000

ebdal bk. abdal.

ebeveyn İnsanın dünyaya gelmesine, sevgiyle yetiştirilip eğitilmesine ve büyümesine sebep olan ana baba. İslam dini, ana babaya sevgi ve saygıyla davranmayı, iyilik etmeyi, onların dine aykırı olmayan isteklerini yerine getirmeyi emreder. Onlara karşı her türlü kötü davranışı yerer ve "öf" demeyi bile hoş görmez. *"Rabb'in, yalnızca kendisine ibadet etmenizi ve* ***ebeveyn****inize iyilik etmenizi emreder. Onlardan birisi yahut her ikisi, senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırlarsa sakın onlara 'öf' bile deme, onları azarlama! Onlara en güzel şekilde (kibar ve nazikçe) konuş. Onlara olan şefkatinden dolayı alçakgönüllü davran ve: 'Ey Rabbim! Onlar beni nasıl şefkatle yetiştirdilerse sen de onlara merhamet et.' de."* (Kur'an-ı Kerim 17/23-24)

ebrar 1. İyiler, hayır sahipleri. 2. İtaat edenler, Allah'a gönülden bağlı olanlar, sadıklar. "***Ebrar****dan olanlar ahirette nimetler içerisindedirler. Koltuklarına oturmuş vaziyette (sevinçle) birbirlerine bakarlar.*" (Kur'an-ı Kerim 83/22) 3. Dinin emirlerine hakkıyla uyan ve bu emirleri içtenlikle yapanlar. *"Ey Rabb'imiz! Bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu* ***ebrar****la beraber al."* (Kur'an-ı Kerim 3/193)

ebter 1. Sonunda hayır ve bereket olmayan (iş). *"Besmele ile başlanmayan her iş* ***ebter****dir."* (Hadis) 2. Hayır ve iyilikle anılmayan (kimse). *"Dağda gez belde gez, insafı koyma/İnsafsız olana* ***ebter*** *demişler."* (Yesarî) 3. Arap kültüründe kendisini takip edecek, neslini devam ettirecek erkek çocuğu olmayan veya yaşamayan. Müşrikler ebter ifadesini Hz. Peygamber için kullanmışlardır. Kur'an-ı Kerim, onların

bu ifadesini reddedip gerçek ebterin hakikati inkâr eden kimse olduğunu söylemiştir. Çünkü, Hz. Peygamber'in soyu Hz. Fatıma yoluyla devam ettiği gibi, getirdiği din de kıyamete kadar devam edecektir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in soyunun devamı ve getirdiği dini kabul edenlerin çokluğu bakımından bir ebterlik söz konusu değildir. *"Ey Muhammed! Biz sana kevseri verdik. Onun için Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl* ***ebter*** *olan şüphesiz seni kötüleyendir."* (Kur'an-ı Kerim 108/1-3)

Ebubekir İlk Müslümanlardan, dört halifenin birincisi. Hz. Ebubekir(ö. 13/634), Araplarca meşhur olan 'Fil Olayı'ndan üç yıl kadar önce dünyaya gelmiştir. Babasının adı Ebu Kuhafe Osman, annesinin adı ise Selma bt. Sahr'dır. Hz. Peygamber'den iki veya üç yaş küçük olduğu rivayet edilmiştir. 'Cehennemden azat edilen' anlamında 'Atik' lakabıyla isimlendirilmiştir. Çünkü o, İslam'dan önce de saygınlığı, dürüstlüğü ve putlara tapmayan tevhit ehli kişiliği ile anılmıştır. Hz. Peygamber tarafından ona Abdullah ismi verilmiştir. Hz. Peygamber'in İsra ve Miraç olaylarını tereddütsüz kabul ettiği için 'Sıddik' lakabıyla da meşhur olmuştur. Hz. Ebubekir, gençliğinde Hz. Peygamber'le arkadaş olmuş ve onunla beraber bazı ticari seferlere katılmıştır. Hz. Muhammed peygamberliğini ilan edince ondaki eşsiz kişiliği bilen Hz. Ebubekir hemen Müslüman olmuştur. Hz. Ebubekir'in çalışmalarıyla Mekkeli birçok kimse İslamiyeti kabul etmiştir. Araplar arasında soy ilmini en iyi bilen Hz. Ebubekir olduğu için, Hz. Muhammed bir yere İslam davetçisi gönderirken o yerle ilgili toplumsal bilgileri Hz. Ebubekir'den almıştır. İslamiyet'in Mekke'de yayılış yıllarında bütün malını İslam uğrunda harcayan Hz. Ebubekir, hicret esnasında da Hz. Peygamber'e arkadaş olmuştur. Onun hicret arkadaşı olması Kur'an-ı Kerim'de de vurgulanmıştır. İslam'ın Medine döneminde de Hz. Peygamber'e olan yardımını devam ettirmiş ve Müslümanların yapmış olduğu bütün savaşlara katılmıştır. Hicretin sekizinci yılında Müslümanlar hacca giderken Hz. Peygamber'i temsil etme görevi Hz. Ebubekir'e verilmiş ve hac emiri olmuştur. Hz. Peygamber'den onunla ilgili övücü nitelikte birçok hadis rivayet edilmiştir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanların ortak seçimiyle halife olmuştur. İki yıl süren halifelik döneminde İslam toplumunu sağlam bir temele oturtmak için gayret etmiş ve onun halifeliği döneminde Kur'an-ı Kerim tek kitap hâline getirilmiştir. Hz. Ebubekir'in, sahabelerin en âlimlerinden biri olduğu konusunda Müslümanların hepsi ittifak etmiştir. Hz. Ebubekir, 634 yılında Medine'de vefat etmiş ve Ravzayımutahhara'ya Hz. Peygamber'in yanına defnedilmiştir.

Ebu Davut bk. sünen.

Ebu Hanife Numan b. Sabit bk. Hanefi mezhebi.

ecel 1. Süre, belirlenmiş vakit. "*Ey iman edenler! Belirli bir* ***ecel****e kadar borçlandığınız vakit onu yazınız (senetleşiniz).*" (Kur'an-ı Kerim 2/282) 2. Ölüm için belirlenen ve takdir edilen zaman. *"Allah sizi topraktan yarattı ve sizin için bir* ***ecel*** *belirledi."* (Kur'an-ı

Kerim 6/2) 3. Hayatın son bulması, ölüm vaktinin gelmesi. *"Her topluluk için bir **ecel** vardır. Onların eceli geldiği zaman bir an olsun onu ne geciktirebilirler ne de öne alabilirler."* (Kur'an-ı Kerim 7/34) Kur'an-ı Kerim'e göre dünyanın, medeniyetlerin, toplumların ve insanın bir eceli vardır. Bu eceli de Allah'tan başka kimse bilemez.

ecir 1. Ücret, karşılık. *"(Nuh Peygamber) Milletine şöyle dedi: Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir **ecir** istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan âlemlerin Rabb'i Allah'tır."* (Kur'an-ı Kerim 26/108-109) 2. İbadetlere ve güzel davranışlara verilen ahiret mükâfatı, sevap. *"Allah, iman eden ve iyi işler yapanlara günahlarının bağışlanacağını ve büyük bir **ecr**e kavuşacaklarını vaat etmiştir."* (Kur'an-ı Kerim 5/9) 3. Başa gelen bela ve felaketlere sabretmenin karşılığı olarak verilecek olan ilahî mükâfat, ödül. *"...(Unutmayın ki) Sıkıntılara sabredenlere **ecir**leri hesapsız verilecektir."* (Kur'an-ı Kerim 39/10) 4. Mehir. *"(Nikâh akdi sırasında) Kadınlar için belirlenen **ecir**lerini bir hak olarak onlara veriniz..."* (Kur'an-ı Kerim 4/24)

eda 1. Yerine getirme, bir hakkı hak sahibine ödeme, verme. *"Allah, emanetleri layık olanlara **eda** etmenizi emreder."* (Kur'an-ı Kerim 4/58) 2. Bir borcu ödeme, bir görevi hakkıyla ifa etme. *"Birbirinize güvenirseniz, kendisine güvenilen kimse emaneti **eda** etsin, Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliği gizlemeyin, şahitliği gizleyen günah işlemiş olur. Allah yaptıklarınızı bilir."* (Kur'an-ı Kerim 2/283) 3. İslam dininin yapılmasını emrettiği bütün ibadetlerin ve yüklediği sorumlulukların şartlarına uygun olarak vaktinde yerine getirilmesi. *"Allah'a imandan sonra en faziletli amel vaktinde **eda** edilen namazdır."* (Hadis) 4. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun olarak okuma.

edep 1. İyi ahlak, güzel terbiye, eğitim. "*Beni Rabbim terbiye ettiği için **edeb**im güzel oldu.*" (Hadis) 2. Utanma, zarafet; insanlara söz ve hareketlerinde güzel davranışta bulunma. *"Bir baba, çocuğuna **edep**ten daha güzel bir miras bırakmaz."* (Hadis) 3. Bir toplumda örf, âdet ve kural hâlini almış iyi tutum ve davranışlar veya bunları kazandıran bilgi. *"Çocuklarınızı şahsiyetli yetiştiriniz ve onların **edep**lerinin güzel olması için çalışınız."* (Hadis) 4. Allah'ın razı olmadığı her türlü işten el çekme, günahlardan sakınma yollarını bilme ve kulluğun hakikatini kavrayarak ibadet etme. 5. Allah ve Resulünün emrettiği bütün istekleri yerine getirip sakındırdıklarından kaçınarak elde edilen güzel huy. ***"Edep** bir tac imiş nur-ı Huda'dan,/Giy ol tacı emin ol her beladan."* (Sarı Mehmet Paşa)

edep yeri Avret yeri. İnsanların cinsel organlarının bulunduğu bölge, insan bedeninde görünmesi ve başkasına gösterilmesi haram ve ayıp sayılan yerler.

edilleyierbaa bk. edilleyişeriye.

edilleyişeriye 1. Dinî deliller. 2. İslam fıkhının dört ana kaynağı: Kur'an-ı Kerim, sünnet, icma ve kıyas. Edilleyişeriye'ye edilleyierbaa (dört ana delil) da denir. Bu dört ana kaynağa ek olarak sahabe kavli, istihsan, istishab,

mesalihimürsele, seddizerayi ve örf de dinî delillerden sayılmaktadır.

efâlimükellefin 1. Dinen sorumluluk çağına gelmiş bireylerin iyi ve kötü olan bütün davranışları ve bunlarla ilgili hükümler. 2. Allah'ın yapınız veya yapmayınız şeklinde isteklerine muhatap olan insanların yapmış olduğu iş ve davranışlar. Efalimükellefin farz, vacip, sünnet, haram, mekruh, müstehap, mubah ve müfsit gibi bölümlere ayrılır.

efdal 1. Üstün, en üstün, daha üstün, daha makbul, daha uygun. "*Yapılan işlerin en **efdal**i; Allah'a ve Resulüne iman, vaktinde kılınan namaz, Allah yolunda cihat etmek ve anaya babaya yapılan iyiliktir.*" (Hadis) 2. Çok faziletli, yapıldığında sevabı çok olan. *"Amellerin **efdal**i, helal kazançtır."* (Hadis)

ehad bk. ahad.

ehlibeyt 1. Hz. Peygamber'in ev halkı ve yakın akrabaları. 2. Hz. Muhammed'in hanımları, kızları ve damatları. *"...Ey **ehlibeyt**, Allah sizden her türlü kötülüğü gidermek ve sizleri tertemiz yapmak istiyor. Sizler de evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz, Allah Latiftir ve her şeyden haberdar olandır.*" (Kur'an-ı Kerim 33/33-34) 3. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma (ö. 10/632), damadı Hz. Ali (ö. 40/661) ve torunları Hz. Hasan (ö. 49/669) ve Hz. Hüseyin (ö. 61/680). 4. Hz. Peygamber'in vefatından sonra sadaka ve zekât malı yemenin kendilerine yasak olduğu Hz. Ali, Hz. Cafer (ö. 8/629) ve amcasının oğlu Akil (ö. 60/680)'in çocukları, kan hısımları.

ehlibidat 1. İslam dinine aykırı bir görüşü benimseyenler. 2. İnanç ve davranışlarında Kur'an-ı Kerim ve sünnete aykırı bir hayat tarzını kabul eden kişi veya topluluk. 3. Dinî konularda, Hz. Peygamber'in ve seçkin arkadaşlarının yolunu ve yöntemini terk ederek İslam dışı yollara sapanlar. *"**Ehlibidat** bidatını terk edene kadar Allah onların namazlarını, oruçlarını kabul etmez."* (Hadis)

ehlidünya 1. Dünyaya tutkuyla bağlanan, dünyayı aşırı sevenler. 2. Keyf ehli, zevkine, safasına düşkün olanlar. 3. Dünyaya fazlaca bağlanarak dine ve dinî emirlere karşı duyarsız, ahiret bilinci ve hesap verme duygusu olmadan yaşayanlar.

ehlihadis 1. Hadis bilgini, hadisçi, muhaddis, hadis ilimleriyle uğraşan kimseler. 2. Hadislere göre tutum ve davranışlarını düzenlemeye çalışan kimseler. 3. Yeni ortaya çıkan olayların çözümünü Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra Hz. Peygamber'in hadisleri ve sahabelerin görüşlerine dayandıran, Kur'an ve hadisten bağımsız görüş belirtmekten sakınan İslam âlimleri, Hadis ekolü.

ehlihak 1. Hakka uyanlar, hakikat ehli, doğru kimseler, doğru yolda bulunanlar. 2. Gerçeğe uygun inanç, hüküm ve düşünceleri benimseyenler. 3. İslam dininin emir ve yasaklarını içtenlikle hayata katmaya çalışan, bunun göstergesi olarak Kâbe'ye yönelerek namaz kılması nedeniyle ehlikıble olarak da adlandırılan, inançta ve amelde İslam'ın temel ilkelerine özden bağlı kimseler.

ehlihâl 1. Hâl ehli, gönül adamları. 2. İlahi aşkı içselleştirme sürecinde örnek bir yaşantı sergileyen kişiler. 3. Tasavvuf düşüncesini benimseyip bunu davranış hâline getiren kimse.

ehlihâl velakd 1. Halifenin belirlenmesinde söz sahibi kimseler, İslam bilginleri. 2. Tarihte Müslüman toplumlarda devlet başkanını seçmek ve gerektiğinde görevine son vermekle yetkili olan, belirli ilmî ve siyasal nitelikleri taşıyan kişilerden oluşan kurul.

ehliheva 1. İsteklerine, tutkularına esir olanlar. 2. Tutum ve davranışlarını, Allahuteala'nın ve Hz. Peygamber'in gösterdiği ilkeleri gözardı ederek belirleyenler. 3. İnanç ve davranışlarını peygamberlerce bildirilen ilahî buyruklara dayandırmaksızın sadece kişisel görüş ve arzularına göre oluşturanlar.

ehlikıble 1. Kıbleye yönelerek namaz kılanlar; Müslümanlar. 2. Kâbe'ye yönelerek namaz kılmanın farz olduğunu kabul edenlerin hepsi. 3. İslam inanç esaslarını dinin özüne aykırı düşmeyecek şekilde yorumlayan farklı mezheplere bağlı bütün Müslümanlar. İnanç esaslarını açık bir şekilde inkâr etmeyen ve İslam'ın temel ilkeleriyle çatışır bir davranış sergilemeyen tüm Müslümanlar ehlikıble sayılır. İslam bilginleri herhangi bir gerekçeye dayanmadan ehlikıbleyi küfürle suçlamanın haram olduğunu söylerler.

ehlikitap 1. Kitap sahipleri, kitabi. 2. Yahudiler ve Hristiyanlar. *Müslüman hanımlar **ehlikitab**ın erkekleriyle evlenmesinler…"* (Hadis) 3. Yahudiler ve Hristiyanları müşriklerden ayırt etmek için elde bulunan Tevrat, Zebur ve İncil'e inanan kimseler. Her ne kadar Yahudi ve Hristiyanlar kendilerine Allah tarafından gönderilmiş olan kitapların asıllarını bozmuş olsalar da; Allah, peygamber, ahiret gibi inançları taşımaları nedeniyle ehlikitap denmiştir. Kur'an-ı Kerim, ehlikitaptan inançlarındaki yanlışlıkları terk etmelerini ve İslam dinine girmelerini ısrarla ister. *"Ey iman edenler! **Ehlikitap**tan herhangi bir gruba uyarsanız, onlar sizi iman etmenizden sonra inkârcı yapmak isterler."* (Kur'an-ı Kerim 3/100)

ehlikur'an 1. Kur'an-ı Kerim'i çok okuyanlar. 2. Hafız, Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen ve böylece Allah'a dost olan (kişiler). 3. Okuduğu sure ve ayetleri düşünen, anlayan ve ayetlerden çıkardığı sonuçları samimiyetle hayatına yansıtan ve başkalarının da yaşaması için diğer insanlarla paylaşanlar.

ehlirey 1. Görüş, kanaat, fikir sahipleri. 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnette çözümü açık olmayan konularda kıyas metodunu kullanarak hüküm çıkaranlar ve içtihat yapanlar. 3. Sahabe döneminden itibaren Irak bölgesinde ortaya çıkan ve Kufe ekolü olarak da bilinen fıkhi mezhep. Ehlirey, Kur'an ve sünnet yanında kendi görüşüne de yer vermiştir. Onlar da Kur'an-ı Kerim ve sünneti asli delil olarak kabul etmişlerdir. Ayet ve hadislerin yorumunda farklı bir metod takip ettikleri için ehlihadisten ayrılmışlardır. Kur'an-ı Kerim ve sünneti anlamada ve yorumlamada akla ve reye ağırlık vermeleri nedeniyle ehlirey olarak adlandırılmışlardır.

ehlisalat 1. Kâbe'ye doğru yönelerek namaz kılmanın farz olduğuna inanan, değişik mezheplere bağlı Müslü-

manların ortak adı. 2. Beş vakit namazı düzenli olarak kılan.

ehlisalip 1. Haçlılar, Hristiyanlar. 2. Baba, oğul ve Ruhu'l-Kudüs'ten meydana gelen teslis inancını haç ile sembolize edenler. *"Sen ki, son **ehlisalib**in kırarak savletini,/Şarkın en sevgili sultanı Salahaddin'i."* (M. A. Ersoy)

Ehlisuffe bk. Ashabısuffa.

ehlisünnet 1. Sünnete bağlı olanlar. 2. İslam dininin temel konularında Hz. Peygamber'in sünnetine ve sahabelerinin yoluna uymayı ilke edinenlerin izlediği yolu ve yöntemi benimseyenler. 3. Eşariye ve Maturidiye gibi inançla ilgili mezheplerin ortak adı, ehl-i sünnet ve'l-cemaat. 4. Dört Sünni fıkıh mezhebinden Hanefilik, Malikilik, Şafiilik ve Hanbelilik'ten birisinin ibadet ve hayatın diğer alanlarındaki görüşlerine bağlananlar.

ehlisünnet velcemaat bk. ehlisünnet.

ehlitarik 1. Dervişler. 2. Bir tarikata bağlı olanlar.

ehlitertip bk. sahibitertip

ehlitevhit Allah'ın varlığını ve birliğini kesin olarak kabul eden, onun varlığına iman eden ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayan

ehliyet 1. Yeterlilik, elverişlilik, liyakat. 2. Allah'ın "yapınız" ya da "yapmayınız" şeklindeki isteklerine muhatap olma hâli. 3. Kişinin hukuki haklardan yararlanmaya ve bu hakları kullanmaya elverişli olması. 4. Allah'ın koymuş olduğu dinî, hukuki emir ve yasaklarla yükümlü olma durumu, mükellefiyet. Delilik, bunama, kölelik, çocukluk, bayılma, uyku ve unutma gibi durumlarda ehliyet eksikliği meydana geldiği için dinî ve hukuki yükümlülüklerden bazıları düşer.

ehlizikir 1. Allah'ı, isim ve sıfatlarıyla veya Hz. Peygamber'in öğretmiş olduğu dualarla devamlı olarak ananlar. 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnetten çözüm üretebilen İslam âlimleri, alanlarında uzman kişiler. "*Biz senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız **ehlizikr**e sorun.*" (Kur'an-ı Kerim 16/43) 3. Allah'ın sürekli olarak kendilerini gördüğünü, duyduğunu ve davranışlarını bildiğini hissederek hareketlerine Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde yön veren Müslümanlar.

ehlullah 1. Allah dostları, veliler. 2. Allah'ı sevmenin ve saygı duymanın bir göstergesi olarak dinin bütün emirlerini yerine getiren, Allah'ı görüyormuşçasına bir ibadet bilinciyle hareket eden ve bu sayede onun yakınlığını kazanarak toplumda davranışlarıyla örnek alınan kişi veya kişiler. 3. Kur'an-ı Kerim ve sünnet ilimleriyle meşgul olan ve bu ilimlerde derinleşen âlim. *"Kur'an-ı Kerim'i çokça okuyup gereğiyle amel edenler, **ehlullah** ve Allah'ın has kullarıdır."* (Hadis)

Ehrimen bk. Zerdüştilik.

ekrem 1. En şerefli, asil, seçkin. "Sizin, Allah katında en **ekrem** olanınız Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak onun koruması altına girenlerinizdir." (Kur'an-ı Kerim 49/13) 2. Cömert, bağışı ve affı çok olan; şeref ve cömertlikte

hiçbir benzeri olmayan. *"Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı alaktan yarattı. Oku,* ***ekrem*** *olan Rabbin kalemle yazmayı öğretti."* (Kur'an-ı Kerim 96/1-5)

Ekremülekremin "Cömertliği, bağışı ve affı her şeyi kuşatan; şerefte, izzette ve cömertlikte eşi ve benzeri olmayan." anlamında Allah.

elçi bk. resul.

Elest Bezmi Allah'ın, ruhlar âleminde kullarıyla ezelde yaptığı, kulların da bizzat şahitlik ettikleri toplantıda yapılan ilahî sözleşme. Yüce Allah, kullarına "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" anlamında "Elestü birabbiküm" diye sormuş ve bütün kullar da "Evet, sen bizim Rabbimizsin." anlamında "kalubela" şeklinde karşılık vermişlerdir. Bu sözleşme ile Allah, yaratmada ve emretmede yalnızca kendisinin ilah kabul edilmesini istemiştir. Araf Suresi'nin yüz yetmiş ikinci ayetinde bu sözleşme anlatılmakta ve bunun, kıyamet gününde insanların "Bizim bundan haberimiz yoktu." şeklinde bahane ileri sürmelerine engel olmak için yapıldığı bildirilmektedir.

elhamdülillah 1. "Allah'a şükürler olsun.", "Allah'a hamdolsun." anlamında bir dua sözü.*"Duanın en güzeli* ***elhamdülillah*** *demektir."* (Hadis) 2. "Elimizde bulunan ve bulunmasını arzu ettiğimiz her türlü nimetten dolayı şükür, övgü, yücelik Allah'a özgüdür." anlamında bir övgü sözü. *"(Cennete girenler) şöyle derler: '****Elhamdülillah****! Allah bize dosdoğru olan yolu gösterdi. O, bize doğru yolu göstermeseydi biz doğru yolu bulamazdık."* (Kur'an-ı Kerim 7/43)

elli dört farz Müslümanlara inanç, ibadet ve ahlak konusunda İslam'ın temel prensiplerinin öğrenimini kolaylaştırmak amacıyla İslam âlimlerinin Kur'an-ı Kerim'den ve sünnetten çıkarmış oldukları bazı emir ve yasaklar. Türk kültüründe elli dört farz olarak bilinen dinî emir ve yasaklar şunlardır:

1. Allahuteala'nın var ve bir olduğuna inanmak.
2. Helal yemek ve içmek.
3. Abdest almak.
4. Beş vakit namaz kılmak.
5. Cünüplükten yıkanmak.
6. Rızkı yaratanın Allahuteala olduğuna inanmak.
7. Helal ve temiz elbise giymek.
8. Allah'a tevekkül etmek.
9. Kanaatkâr olmak.
10. Verdiği nimetlerin karşılığında, Allahuteala'ya şükretmek.
11. Allah'ın verdiği hükme (kazaya) razı olmak.
12. Allah'tan gelen belalara sabretmek.
13. Günahlardan tevbe etmek.
14. Allah rızası için ibadet etmek.
15. Şeytanı düşman bilmek.
16. Kur'an-ı Kerim'in hükmüne razı olmak.
17. Ölümün gerçekleşeceğine inanmak.
18. Allah'ın dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak.
19. Anaya ve babaya iyilik etmek.
20. İyiliği emredip kötülükleri yasaklamak.
21. Akrabayı ziyaret etmek.
22. Emanete hıyanet etmemek.

23. Daima Allah'ın gazabından korkup şımarıklığı ve azgınlığı terk etmek.

24. Allah'a ve Resulüne itaat etmek.

25. Günahtan kaçıp ibadetlerle meşgul olmak.

26. Yöneticilere itaat etmek.

27. Âleme ibret nazarıyla bakmak.

28. Allahuteala'nın varlığını tefekkür etmek.

29. Dilini, her türlü kötü sözden korumak.

30. Kalbini temiz tutmak.

31. Hiçbir kimseyle alay etmemek.

32. Harama bakmamak.

33. Sözüne sadık olmak.

34. Kulağını kötü şeyleri dinlemekten korumak.

35. İlim öğrenmek.

36. Tartı ve ölçü âletlerinde hile yapmamak.

37. Allah'ın azabından emin olmayıp daima korkmak.

38. Zekât vermek ve yardım etmek.

39. Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek.

40. Nefsinin isteklerine tâbi olmamak.

41. Allah rızası için (fakirlere) yemek yedirmek.

42. Yeterli miktarda rızık kazanmak için çalışmak.

43. Malının ve gelir getiren her türlü kazancının zekâtını vermek.

44. Hayız veya loğusa olan eşiyle cinsel ilişkide bulunmamak.

45. Kalbini günahlardan temizlemek.

46. Kibirli olmaktan sakınmak.

47. Rüşt çağına ulaşmamış yetimin malını korumak.

48. Lutilikten ve her türlü cinsel sapıklıktan uzak durmak.

49. Beş vakit namazı vaktinde kılıp kazaya bırakmamak.

50. Haksız yere kimsenin malını yememek.

51. Allahuteala'ya şirk koşmamak.

52. Zinadan kaçınmak.

53. Şarabı ve alkollü içkileri içmemek.

54. Gereksiz ve yalan yere yemin etmemek.

Elyesa Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. Elyesa'nın M.Ö. VIII. yüzyılda yaşadığı ifade edilmektedir. Hz. İlyas'tan sonra peygamber olarak görevlendirilmiş ve onun yanından hiç ayrılmamıştır. Allah'ın izniyle birçok mucize göstermiştir. İsrailoğulları'nı Allah'ın birliğine inanmaya çağırıp onlara sürekli öğütte bulunmuştur. Bu çağrısında başarılı olmuş ve tevhit inancını İsrailoğulları arasında yerleştirmiştir. İsrail Kralı Yoaş zamanında hastalanmış ve vefat etmiştir. Hz. Elyesa'dan sonra Hz. Zülkifl, peygamber olmuştur.

eman 1. Af. 2. İzin. 3. Yazılı olarak birisine verilen güvenlik belgesi. 4. Yardım isteme, aman dileme. 5. Emniyette olma, güvenme ve güvende olma. *"İbrahim, Allah'a şöyle dua etti: 'Ey Rabbim! Mekke'yi bir **eman** yeri yap…"* (Kur'an-ı Kerim 2/126) 6. Devletler arası ilişkilerde sığınma ve korunma hakkı. *"(Müşrikler) bir mümine karşı ne bir yemin ne de **eman** gözetirler. Onlar gerçekten saldırgan insanlardır."* (Kur'an-ı Kerim 9/10) 7. Ta-

rihte Müslüman ülkesine girmek ve Müslüman ordusuna teslim olmak isteyen bir yabancıya verilen can, mal ve namusunu koruma güvencesi. *"Müslümanların emanı birdir; onlardan herhangi birisinin vermiş olduğu **eman** diğer Müslümanları da bağlar."* (Hadis)

emanet 1. Güven verme, karşılıklı güven üzerine yapılan anlaşma. "*Ey iman edenler! Allah'a ve resulüne ihanet etmeyin; **emanet**lerinize de ihanet etmeyin…*" (Kur'an-ı Kerim 8/27) 2. Korumak için güvenilen birine veya bir yere bırakılan eşya. *"Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde sözünde durmaz ve **emanete** hıyanet eder."* (Hadis) 3. "Eminlik, güvenilirlik" anlamında peygamberlerin en önemli niteliklerinden birisi. Peygamberler her zaman ve her yerde güvenilir olup kutsal görevlerini yerine getirmede emanet üzere davranmışlardır. Hem insanların emanetlerini hem de Allah'ın emaneti olan vahyi gereği gibi korumuşlar ve insanlara gerektiği gibi ulaştırmışlardır. 4. Akıl ve özgürlük, insana verilen dileme, isteme gücü; irade. *"**Emanet**i olmayanın dini yoktur."* (Hadis) 5. Allah'ın, kullarına peygamberler aracılığıyla göndermiş olduğu dinî yükümlülükler, sorumluluklar. *"Biz, **emanet**i göklere, yere ve dağlara vermeyi teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Nihayet onu insan yüklendi…"* (Kur'an-ı Kerim 33/72) 6. Yönetimde ehliyet ve yetki. *"Allah, **emanet**leri layık olana vermenizi emreder."* (Kur'an-ı Kerim 4/58)

emin 1. İnanılan, güvenilen (kimse). "*Ben, size Rabbimin benimle göndermiş olduğu buyrukları duyuruyorum. Ben sizin için **emin** bir nasihatçiyim.*" (Kur'an-ı Kerim 7/68) 2. Emniyetli, tehlikesiz, güvenilir. *"Kâbe'de Allah'ın apaçık ayetleri ve İbrahim makamı vardır. Kim Kâbe'ye girerse **emin** olur."* (Kur'an-ı Kerim 3/97) 3. Kendisine bırakılan şeyi iyi koruyan, emanete ihanet etmeyen. *"Mümin, insanların mallarından ve canlarından **emin** olduğu kişidir."* (Hadis) 4. Doğru sözlü, sözünde duran, vefalı. *"Doğru sözlü ve **emin** bir ticaret adamı peygamberlerle beraberdir."* (Hadis) 5. (Büyük E ile) Mekkeliler tarafından Hz. Muhammed'e İslamiyetten önce verilen ve peygamber olduktan sonra da kullanılan sıfat, Hz. Muhammed'in adlarından biri. Hz. Peygamber, dürüstlüğü, iyi ahlakı, erdemli ve güvenilir kişiliği ile bütün Mekke halkının güvenini kazanmış olduğu için, daha peygamberlik gelmeden önce, gençliğinde kendisine "Muhammedü'l-Emin" denilmiştir. "Emin", onun anıldığı bir lakap olmuştur. Allah'tan, Cebrail vasıtasıyla kendilerine gelen vahyi, insanlara eksiksiz olarak aktardıkları ve ilahî emirleri en güzel biçimde uyguladıkları için, tüm peygamberlere Kur'an'da, "emin" sıfatı verilmiştir.

emir 1. Yüce Allah'ın ve Hz. Muhammed'in müminlerin kesin olarak yapmalarını istediği farzlar. *"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi **emr**eder…"* (Kur'an-ı Kerim 16/90) 2. Allah'ın göklerde ve yerde, gerek yaratma ve gerekse hüküm koymadaki yetki ve kudreti. *"…Bilesiniz ki yaratmak da **emir** de ona aittir."*

(Kur'an-ı Kerim 7/54) 3. Emretme, buyurma, bir işin yapılmasını kesin bir şekilde isteme. *"Size dinininiz hususunda bir şey **emr**ettiğim zaman onu hemen alıp uygulayınız."* (Hadis) 4. Buyruk, iş. *"Allah ve Resulü bir **emir** konusunda karar verdiği zaman mümin erkek ve kadınlar için seçme hakkı yoktur."* (Kur'an-ı Kerim 33/36) 5. Yönetici, vali, komutan. *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin, sizden olan **emir** sahiplerine de…"* (Kur'an-ı Kerim 4/59) 6. İslam'da, erginlik çağına girip dinin emir ve yasakları karşısında yükümlü tutulan erkek ve kadınların yapmakla sorumlu oldukları dinî işler.

emrihak 1. Allah'ın belirlediği kader, varlıklarla ilgili hükmü. 2. Ölüm.

emirülmüminîn 1. Müminlerin emiri, başkanı, yöneticisi, halifesi, komutanı. 2. İslam tarihinde Hz. Ömer'den itibaren halifelere verilen unvan.

emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker 1. İyiliği, hayrı tavsiye etme, kötülüğü ve çirkin olanı yasaklama. "*Ya **emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker** görevini yaparsınız; bu görevi yapmazsanız, dua edersiniz de dualarınız kabul olmaz.*" (Hadis) 2. Dine göre yapılması gereken işleri emir ve teşvik, yapılmaması gereken işleri de yasaklama, engellemeye gayret etme. *"Sizden insanları hayra çağıran, **emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker** yapan bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtulanlardır."* (Kur'an-ı Kerim 3/104) 3. Kötü söz, fiil ve ahlaka karşı tavır alıp hayatın her alanında dinin ve aklın emretmiş olduğu hayır ve güzellikler yerleşinceye kadar insanların yerine göre elleriyle, mallarıyla, dilleriyle yapmış oldukları her türlü gayret ve çalışma. *"Mümin erkekler ve kadınlar birbirlerinin velisidirler. Onlar **emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker** (görevini) hakkıyla yerine getirirler, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah'a ve Peygamberine itaat ederler. Allah onlara rahmet edecektir. Allah her zaman en üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Kur'an-ı Kerim 9/71)

en'am Dinen yenilmesi ve kurban edilmesi caiz olan evcil hayvanlardan deve, sığır, koyun ve keçi. *"Allah sizin için **en'am**ı yarattı. O (hayvanlardan) pek çok yararları yanında sizi ısıtan elbiseler, besleyen yiyecekler elde ediyorsunuz."* (Kur'an-ı Kerim 16/5)

En'am suresi Kur'an-ı Kerim'in altıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. Yüz altmış beş ayettir. Adını yüz otuz altı ve yüz otuz dokuzuncu ayetlerde geçen ve "deve, sığır, koyun, keçi" anlamına gelen "en'am" kelimesinden almıştır. Surede, tevhit inancının, peygamberliğin ve yeniden dirilişin önemi üzerinde durulur. Şirk ve diğer sapık inançların insanlara verdiği zararlar anlatılır. Eti yenilen ve yenilmeyen hayvanlarla ilgili açıklayıcı bilgilere; helal ve harama ait hükümlere yer verilir. Surede, gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğu vurgulandıktan sonra bütün varlıkları belirli ölçü ve sınırlar çerçevesinde yaratan ve yaşatanın da yine Allah olduğu bildirilir. Peygamberin bir melek olması, vahiy yerine yazılı bir kitap gelmesi gerektiği yolundaki tutarsız iddialara cevaplar verilir. Tüm evrende Allah'ın tek ilah olduğu kesin

ifadelerle açıklanır. Bir tek ilaha inanmanın önemi vurgulanır. En değerli varlık olan insanı, yaratılmışlara tapınmaktan ve onların önünde küçülmekten kurtarmak için insanlığa peygamber göndermenin bir rahmet olduğu belirtilir. Surede, inkârcıların ve müşriklerin bağnazlıkları ve tutarsızlıkları geniş geniş açıklanırken şirkin insanlığı hüsrana götüreceği söylenir. İnkârcıların, daha önceki çağlarda peygamberlere karşı direnen kavimlerin kötü akıbetlerinden ders almayı bilmedikleri dile getirilerek bazı çarpıcı örnekler verilir. Allah'ın, kitabında hiçbir şeyi eksik bırakmadığı, dolayısıyla böyle bir kitaba karşı kör ve sağır gibi davranmanın çirkinliği açıklanır. Surede, iman edenlerin yaptıkları amellerin karşılıksız bırakılmayacağı ve ahirette büyük mükâfatlar verileceği müjdelenir. İman konusunda İbrahim Peygamber'in örnek alınması tavsiye edilir. Bu çerçevede kendilerini İbrahim Peygamber'in soyundan sayan Mekkelilerin onun yolundan nasıl saptıkları anlatılır. Hz. İbrahim dâhil bütün peygamberlerin çağrısının aynı olduğu haber verilir. Evreni en güzel şekilde yaratan Allah'ın, evreni yaratırken insan, cin ve meleklerden herhangi bir yardımcısının olmadığı bildirilir. Yüz on sekizinci ayetten itibaren eti yenen ve yenmeyen hayvanlar hakkında bilgi verilir ve insanların helal ve haram koyma yetkisinin olmadığı dile getirilir. Surede, geçim korkusuyla çocukları öldürmenin, zina yapmanın, adam öldürmenin, yetim malı yemenin, ölçüde ve tartıda hile yapmanın büyük günah olduğu üzerinde durulur. Adaletli olmak, sözleşmelerin şartlarını yerine getirmek, suçlulara herhangi bir ceza uygulamada aşırılığa kaçmamak tavsiye edilir. Allah'ın dinini yaşama ve başkalarına da anlatma konusunda samimi olmanın önemini vurgulayan ayetlerle sure son bulur.

enamışerif En'am Suresiyle beraber Kur'an-ı Kerim'in bazı sure ve ayetlerini içine alan kitapçık.

enaniyet 1. Kendini beğenme, bencillik, egoistlik. 2. Büyüklenme, kibirlenme, başkasına tepeden bakma. 3. Kişinin kendi çıkarlarını, başkalarının haklarını göz ardı ederek veya çiğneyerek üstün tutması.

enbiya Nebiler, peygamberler, resuller. "*Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse işte onlar Allah'ın nimet verdiği **enbiya**, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel dosttur.*" (Kur'an-ı Kerim 4/69)

Enbiya Suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi birinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yüz on iki ayettir. Sureye, on sekiz peygamberin tebliğ hayatından ve çeşitli özelliklerinden bahsettiği için "peygamberler" anlamında "Enbiya" adı verilmiştir. Sureye, ahirete inanmayan ve gaflet içinde yaşayan Mekkeli müşriklerin cezalandırılma günlerinin yaklaştığı haber verilerek başlanır. Müşrikler, Hz. Peygamber'i bir şair, Kur'an-ı Kerim'i de onun sözleri olarak algılamaları nedeniyle kınanırlar. Surede, Hz. Peygamber'in de bir insan olduğu fakat diğer insanlardan farklı olarak vahiy aldığı vurgulanır. Tarihte, peygamberlerine karşı gelen toplumların yok olduğu hatırlatılır; fakat peygamberle ortak hareket eden insanların yüceldikleri ve

büyük birer millet hâline geldikleri açıklanır. Surede canlı cansız bütün evrenin Allah'ın egemenliği altında bulunduğu, tabiattaki düzenli işleyişin onun varlığına ve birliğine işaret ettiği ve Son Peygamber Hz. Muhammed'e verilen mucizelerin ilmî, akli ve evrensel olduğu hususlarına dikkat çekilir. Peygamberlerin getirdiği hakikate karşı çıkanların, vahiy ve mucizelerle alay edenlerin, dünya ve ahirette sonlarının kötü olacağı haber verilir. Surede, vahiy bilgisine sahip toplumların Kur'an-ı Kerim'i inkâr edişleri yadırganır. Hz. İbrahim'in tevhit mücadelesi ve onun bu uğurda çektiği çileler ayrıntılı bir biçimde anlatılır. Ayrıca Hz. Lut, Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Nuh, Hz. Davut, Hz. Süleyman, Hz. Eyüp, Hz. İsmail, Hz. İdris, Hz. Zülkifl, Hz. Yunus, Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya Peygamberlerin İslam'a davet çalışmalarına değinilir. Dünyaya gelişi başlı başına bir mucize olan Hz. İsa'nın yaratılış olayına vurgular yapıldıktan sonra surenin sonunda tevhit inancı pekiştirilir; iyilerle kötülerin sonları tasvir edilir ve yeryüzüne iyilerin hâkim olacağı hatırlatılır. Hz. Muhammed'in tüm insanlık için gönderilen bir rahmet olduğu "Biz seni bütün âlemlere rahmet olarak gönderdik." ifadesi ile vurgulanır. Allah'ın her şeyi bildiğini ve kıyamet gününde bütün varlıklara adaletle hükmedeceğini bildiren ayetlerle sure son bulur.

endüljans Hristiyanlık'ta, işlenen günahlardan dolayı dünyada çekilecek cezanın bir miktar para ödemek karşılığında affedilmesi. Endüljans yalnızca Katolikler tarafından kabul edilir. Bu uygulama XI. ve XII. yüzyıllarda başlamış ve XV. yüzyılda ölüler de endüljansın kapsamına alınmıştır. Af yetkisini tekeline alan kilise bu sayede rahip ve rahibeleri ekonomik olarak güçlendirmiştir.

enfal Ganimet, savaşta düşmandan alınan taşınır ve taşınmaz mallar. "*Sana **enfal**den sorarlar. De ki: '**Enfal**, Allah'ın ve Resulünündür. Siz gerçekten iman ediyorsanız Allah'ın koyduğu kurallara uyarak onun korumasına girin, aranızı düzeltin, Allah'a ve Elçisine itaat edin.*" (Kur'an-ı Kerim 8/1)

Enfâl suresi Kur'an-ı Kerim'in sekizinci suresidir. Medine'de inmiştir. Yetmiş altı ayettir. Adını "ganimet" anlamına gelen ve birinci ayette geçen "enfal" kelimesinden almıştır. Sureye, Bedir Savaşı'nda müşriklerden elde edilen ganimetlerin Allah'ın ve Peygamber'in koyduğu ölçülere göre paylaştırılması gerektiği açıklanarak başlanır. Müslümanların Allah'tan korkmaları, birbirleriyle iyi geçinmeleri, Allah'a ve Peygambere itaat etmeleri emredilir. Müminlerin her dönemde düşmanlarına karşı alacakları tedbirler ve ilkeler sıralanır. Savaşların kazanılmasında en önemli faktörün her türlü hazırlık yapıldıktan sonra Allah'tan gelecek yardım olduğu vurgulanır. Sonraki ayetlerde gerek savaş gerekse barış zamanlarında insanları başarıya götüren ve ahiret mutluluğunu sağlayan etkenler sıralanır. Bunlar; Allah'a ve Resulüne itaat etmek, hem kişilere hem de toplumlara hayat hakkı veren ilahî çağrıya olumlu şekilde karşılık vermektir. Surede, Allah'ın emirlerine karşı duyarlı olmanın müminlere 'iyiyi kötüden ayırma' niteliği kazandıracağından söz edilir. İlahî bir emir olarak insanların, Allah'a ve

Peygamberine itaat edip günahlardan sakınarak tövbe ettiklerinde, herhangi bir cezaya uğramayacakları belirtilir. Kâbe'de ve Allah'ın adının anıldığı diğer mescitlerde müşriklerin yönetim haklarının olmadığı üzerinde durulur. Savaşlarda zaferin elde edilmesinde belirleyici olanın sayısal çokluk değil; inanç, azim, cesaret, hazırlık ve ilahî yardım olduğu haber verilir. Bu çerçevede Müslümanların her durumda Allah'ı unutmamaları ve onu dost edinmeleri emredilir. Allah'ın dostluğu çerçevesinde bir araya gelen müminlerin birbirleriyle çekişmemeleri; birlik ve dirliklerini yitirmemeleri tavsiye edilir. Toplumları zaafa düşüren nedenlerin bazıları sayılarak bunların; gösteriş, inançsızlık ve dünyayı putlaştırmak olduğu anlatılır. Firavun ve hanedanının bu yüzden helak olduğu açıklanır. Müslümanların bu tür zaaflara düşmemeleri önerilir. Surenin sonunda surenin baş tarafı ile irtibat kurularak İslam'da savaştan amacın esir ve ganimet elde etmek değil; insanları İslam'ın aydınlığına kavuşturmak olduğu bildirilir. Bu çerçevede Allah için kardeş olmanın, din uğrunda hicret etmenin, hayırda dayanışma içerisinde bulunmanın, müminlere yardım etmenin, fitneden uzak durmanın önemi anlatılır. Müslümanlığı benimseyen bütün müminlerin aynı haklara sahip olduğunu ancak akrabaların kendi aralarında mirastan doğan farklı hak ve görevleri bulunduğunu bildiren ayetlerle sure son bulur.

engizisyon Katolik inançlarına karşı gelenleri cezalandırmak üzere kurulan kilise yüksek mahkemesi. Engizisyon mahkemeleri ilk olarak 1233'de kurulmuştur. Batı dünyasında uzun zaman faaliyette bulunmuş olan bu mahkemeler, çok sayıda bilim adamı ve düşünürü yargılayarak çeşitli cezalara çarptırmıştır. On dokuzuncu yüzyıla kadar çeşitli Avrupa ülkelerinde varlığını sürdüren engizisyon, kilisenin gücünü kaybetmesi ölçüsünde etkinliğini kaybetmiştir.

ensar 1. Yardım edenler, koruyanlar, destekleyenler, himaye edenler. "*Ey iman edenler! Allah'ın **ensarı** olun. Nitekim Meryem oğlu İsa da havarilere: 'Allah yolunda benim **ensarım** kimdir?' demişti. Havariler: 'Allah (yolun)un **ensarı** biziz' dediler. İsrailoğulları'ndan bir grup inandı, bir grup inkâr etti. Biz, inananları düşmanlarına karşı destekledik de inananlar üstün geldiler.*" (Kur'an-ı Kerim 61/14) 2. Hicret sırasında Hz. Peygamber'e ve Mekke'den Medine'ye göç eden diğer Müslümanlara kucak açıp onları misafir eden; beslenme, barınma ihtiyaçlarını gideren ve farklı bir ortamda yeni bir yaşamın kurulabilmesinde onlara yardımcı olan ve sahip oldukları her şeyi onlarla paylaşan Medineli Müslümanlar. *"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine iman yerleştirilmiş olan **Ensar**, kendilerine hicret edip gelenleri severler ve onlara verilenler karşısında içlerinde bir kaygı duymazlar. Kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim cimrilikten korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir."* (Kur'an-ı Kerim 59/9)

erbain Kırk sayısı esas alınarak dinî konularda yazılan eserler. Hz. Muhammed'e peygamberlik kırk yaşında

verildiği için erbain kelimesinin İslam kültüründe önemli bir yeri vardır. En çok erbain çalışması hadis alanında yapılmış ve çeşitli konularla ilgili kırk hadisten oluşan kitapçıklar hazırlanmıştır.

erbain çıkarmak Tarikat ehli arasından özel insani kazanımlarıyla seçilen ve kâmil bir mürşidin denetiminde gönüllerin arınması, kalplerin temizlenmesi ve ruhun yücelmesi amacıyla mescitlerde veya tekkelerde hazırlanmış özel küçük bir odaya girip kırk gün süreyle ibadet, zikir ve tefekkürle meşgul olma.

eren bk. veli.

Erhamerrahimin "Yarattığı tüm varlıklara karşı şefkati, bağışı ve merhameti çok ve eşsiz olan." anlamında Allah. *"Ben **Erhamürrahimin**'im. Bana hiçbir varlığı ortak koşmayan cennetime girsin…"* (Kudsi Hadis)

ervah bk. ruh.

esatir 1. Uydurulmuş sözler, hurafeler. 2. Mitoloji, masal. 3. Bir düşüncenin etkili bir biçimde ifade edilmesi veya yorumlanmasında şairlerin ve filozofların başvurduğu edebî bir tür. 4. Mekke müşriklerinin Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından gönderildiğini inkâr etmek ve Hz. Muhammed'in uydurduğu bir söz olduğunu ifade etmek için kullandıkları bir terim. *"Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman 'işittik, istersek biz de bunun bir benzerini getirebiliriz; çünkü bu öncekilerin **esatir**inden başka bir şey değildir.' dediler."* (Kur'an-ı Kerim 8/31)

esbabıhadis bk. Esbabıvürudilhadis.

esbabınüzul 1. Tefsir ilminin ayet ve surelerin iniş nedenlerini araştıran dalı. 2. Hz. Muhammed'in peygamberlik döneminde meydana gelen ve Kur'an-ı Kerim'in bir veya birkaç ayetinin yahut bir suresinin inmesine yol açan olayı, durumu veya ayet ve surelerin hangi ortam ve şartlarda, ne gibi nedenlerle indirildiğini bildiren ilim dalı. Kur'an-ı Kerim'in bir kısım ayet ve sureleri, meydana gelen bazı olaylar ve Hz. Peygamber'e sorulan sorulara cevap olarak indirilmiştir. Her ayet ve surenin bir indirilme sebebi de yoktur. Esbabınüzulü bilmek Kur'an-ı Kerim'i anlamaya önemli bir katkı sağlar.

esbabıvürudilhadis Hadis ilminde bir hadisin veya sünnetin Hz. Peygamber tarafından hangi ortamda, ne sebeple, hangi şartlarda söylendiğini veya yapıldığını araştıran ilim dalı. Hz. Peygamber, İslam'ı gerek Mekke gerekse Medine döneminde tebliğ ederken veya ibadetlerle ilgili uygulamaları öğretirken sahabelerine gerekli açıklamaları yapmıştır. Bu açıklamaları yaparken sahabeler de Resulullah'a dinî konularda çeşitli sorular sormuşlardır. Esbabıvürudilhadis ilmi Hz. Peygamber'in bu dönemlerdeki sözlerinin ve uygulamalarının nedenlerini araştırır. Bu sayede insanlar hadisleri ve sünneti daha iyi anlama imkânını elde ederler.

eser 1. Hadis. 2. Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri. 3. Sahabe ve tabiilere ait her türlü haber.

esfelisafilin 1. İnsanın, görev ve sorumluluklarını kasten terk edip yaratı-

lış amacından uzaklaşarak Allah katında değer kaybetmesi sonunda düştüğü manevi konum. *"Biz, insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu* ***esfelisafilin****e gönderdik. Yalnız, inanıp iyi işler yapanlar hariç. Onlar için kesintisiz bir ödül vardır…"* (Kur'an-ı Kerim 95/4-6) 2. Cehennemin dibi.

Esmayıhüsna 1. Allah'ın zatını, sıfatlarını ve fiillerini en güzel şekilde tanımlayan Allah'a ait güzel isimler. 2. Allah'ın yücelik ve aşkınlığını ifade eden, zikir ve dualarda kullanılan ve duaların kabul olmasına vesile olan, kalplere huzur veren Yüce Allah'ın isimleri. Allah, esmayıhüsna aracılığı ile gereği gibi tanınabilir. *"****Esmayıhüsna*** *Allah'ındır. Ona o isimlerle dua edin. İsimleri konusunda sapkınlığa yeltenenleri terk edin. Onlar yaptıklarının cezasını göreceklerdir."* (Kur'an-ı Kerim 7/180) Esmayıhüsna şunlardır:

Allah: Varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere layık bulunan zatın özel ve en kapsamlı adı.

el-Adl: Mutlak adalet sahibi, aşırılığa yönelmeyen.

el-Afüv: Hiçbir sorumluluk kalmayacak biçimde günahları affeden.

el-Ahir: Varlığının sonu olmayan.

el-Aliy: İzzet, şeref ve hükümranlık bakımından en yüce.

el-Alim: Hakkıyla bilen.

el-Azim: Zatının ve sıfatlarının mahiyeti anlaşılmayacak kadar yüce.

el-Aziz: Yenilmeyen yegâne galip.

el-Bais: Ölümden sonra dirilten.

el-Baki: Varlığının sonu olmayan.

el-Bari': Bütün varlıkları bir model olmaksızın yaratan.

el-Bâsıt: Rızkı genişleten, ruhları bedenlerine yayan.

el-Basir: Her şeyi gören.

el-Bâtın: Zatının görülmesi ve mahiyetinin bilinmesi açısından gizli.

el-Bedi': Örneği olmadan sanatkârane yaratan.

el-Ber: İyilik eden, vaadini yerine getiren.

el-Cami: Toplayıp düzenleyen, kıyamet günü hesaba çekmek için yarattıklarını toplayan.

el-Cebbar: İradesini her durumda yürüten, yaratılmışların hâlini iyileştiren.

el-Celil: Azamet ve yücelik sahibi.

ed-Dâr: Zalimleri ziyana uğratan.

el-Evvel: Varlığının başlangıcı olmayan.

el-Fettah: İyilik kapılarını açan, hakemlik yapan.

el-Gaffâr: Daima affeden, tekrarlanan günahları bağışlayan.

el-Gafur: Bütün günahları bağışlayan.

el-Gani: Her şeyden müstağni, kendi dışındaki her şeyin ona muhtaç olması.

el-Habir: Her şeyin iç yüzünden haberdar olan.

el-Hadi: Yol gösteren, murada erdiren.

el-Hafıd: Alçaltan, zillete düşüren.

el-Hafiz: Koruyup gözeten ve dengede tutan.

el-Hak: Fiilen var olan, mevcudiyeti ve uluhiyeti gerçek olan.

el-Hakem: Son hükmü veren.

el-Hâkim: Bütün emirleri ve işleri yerli yerinde olan.

el-Halik: Takdirine uygun bir şekilde yaratan.

el-Halim: Acele ile kızgınlıkla muamele etmeyen.

el-Hamid: Övülmeye layık.

el-Hasib: Kullarına yeten, onları hesaba çeken.

el-Hay: Sonsuz hayatla diri olan.

el-Kâbıd: Rızkı tutan, canlıların ruhunu alan.

el-Kâdir: Her şeye gücü yeten, kudretli.

el-Kahhar: Yenilmeyen, biricik galip.

el-Kavi: Her şeye gücü yeten, kudretli.

el-Kayyum: Her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinatı idare eden.

el-Kebir: Zatının ve sıfatlarının mahiyeti anlaşılmayacak kadar yüce.

el-Kerim: Şan, şeref ve cömertlik başta olmak üzere her türlü üstünlüğe sahip.

el-Kuddus: Her türlü eksiklikten münezzeh.

el-Latif: Yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan.

el-Macid: Şanlı, şerefli.

Malikü'l-Mülk: Mülkün sahibi.

el-Mâni: Dilemediği şeyin gerçekleşmesine izin vermeyen, kötü şeylere engel olan.

el-Mecid: Şanlı, şerefli.

el-Melik: Görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibi.

el-Metin: Her şeye gücü yeten, kudretli.

el-Muahhir: Geriye bırakan, erteleyen.

el-Muğni: Zenginlik verip tatmin eden.

el-Muhsi: Her şeyi tek tek ve bütün sıfatlarıyla bilen.

el-Muhyi: Can veren, dirilten.

el-Muid: Tekrar yaratan.

el-Mu'iz: Yücelten, izzet ve şeref veren.

el-Mukaddim: Öne alan.

el-Mukit: Yaratmış olduğu tüm varlıkların ayırım yapmaksızın gıda ve yiyeceklerini veren.

el-Muksit: Adaletle hükmeden.

el-Muktedir: Her şeye gücü yeten, kudretli.

el-Musavvir: Şekil ve özellik veren.

el-Mübdi: Örneksiz ilk yaratan.

el-Mücib: Dileklere karşılık veren.

el-Müheymin: Kâinatın bütün işlerini gözetip yöneten.

el-Mümin: Güven veren, vaadine güvenilen.

el-Mümit: Öldüren.

el-Müntakim: Suçluları cezalandıran.

el-Müteali: İzzet, şeref ve hükümranlık bakımından en yüce, aşkın.

el-Mütekebbir: Azamet ve yüceliğini ortaya çıkaran, gözler önüne seren.

el-Müzil: Alçaltan, zillet veren.

en-Nafi: Fayda veren.

en-Nur: Nurlandıran, nur kaynağı.

er-Rafi: Yücelten, izzet ve şeref veren.

er-Rahîm: Ahirette mümin kullarına keremiyle muamelede bulunan.

er-Rahman: Dünyada, mümin ve kâfir ayırt etmeksizin herkese merhamet eden.

er-Rakib: Gözetleyip kontrol eden.

er-Rauf: Şefkatli.

er-Reşid: Bütün işleri isabetli ve hedefine ulaşıcı, irşat edici.

er-Rezzak: Bedenlerin ve ruhların gıdasını yaratıp veren.

es-Sabur: Çok sabırlı.

es-Samed: Arzu ve ihtiyaçları sebebiyle herkesin kendisine yöneldiği,

kendisi ise hiçbir şeye muhtaç olmayan ulular ulusu.

es-Selam: Esenlik veren.

es-Semi: Her şeyi işiten.

eş-Şehid: Her şeyi gözetleyen, bilen.

eş-Şekur: Az iyiliğe çok mükâfat veren.

et-Tevvab: Kullarını tövbeye sevk eden ve tövbelerini kabul eden.

el-Vacid: Dilediğini dilediği zaman bulan bir müstağni.

el-Vahid: Bölünüp parçalara ayrılmaması ve benzerinin bulunmaması anlamında tek.

el-Vali: Kâinata hâkim olup onu yöneten.

el-Vâris: Varlığının sonu olmayan ve sonunda her şeyin kendisine kalacağı mutlak varlık.

el-Vâsi: İlmi ve merhameti her şeyi kuşatan.

el-Vedud: Çok seven, çok sevilen.

el-Vehhab: Karşılık beklemeden bol bol veren.

el-Vekil: Güvenilip dayanılan.

el-Veli: Yardımcı ve dost.

ez-Zâhir: Varlığını ve birliğini belgeleyen birçok delilin bulunması açısından âşikâr.

Zülcelali velikram: Azamet ve kerem sahibi.

esra bk. isra.

Essenilik M.Ö. II. yüzyılda ortaya çıkan, dünyadan el etek çekerek gruplar hâlinde sıkı bir keşişlik disiplini altında yaşamayı öneren mistik yapılı bir Yahudi mezhebi.

estağfirullah 1. "Allah'tan af ve bağışlama isterim.", anlamına gelen bir dua cümlesi, istiğfar. *"Ben günde yüz defa '**estağfirullah**' diyerek Yüce Allah'tan bağışlanma dilerim."* (Hadis) 2. İnsanın, yapmış olduğu güzel işlerle yetinmeyip onları daha da çoğaltma isteği ve günah işlememe azmiyle Allah'tan bağışlanma dileği.*"Hz. Peygamber namazın farzını kıldıktan sonra üç defa '**estağfirullah**' derdi."* (Hz. Sevban)

Eş'arî Eş'arî mezhebine bağlı olan kimse.

Eş'arilik Ebu'l-Hasan el-Eş'ari (ö.324/935)'nin, inanca ait konularda ayet ve hadislerden çıkardığı görüşleri kabul edenlerin bağlı olduğu itikadi mezhep. Eş'arilik, Mutezile mezhebine tepki olarak doğmuştur. Sünni kelam ekollerinin en önemli temsilcilerindendir. Bu ekol ilk önce Irak ve Suriye'de daha sonra da Nizamiye Medreseleri sayesinde geniş bir alana yayılmıştır. Eş'ariliğin temel görüşleri şunlardır: 1. Allah'ın birliği, sıfatları ve isimleri konusunda ayet ve hadisler esastır. 2. Cennetlikler ahirette Allah'ı göreceklerdir. 3. Kur'an Allah'ın sözüdür ve yaratılmış değildir. 4. Kulun iyiliğine olan şeyleri yaratmak Allah için zorunlu değildir. 5. Büyük günah işleyen günahı helal saymadıkça dinden çıkmaz. 6. Allah'ın zati ve subuti sıfatları vardır.

eşrefimahlukat Yaratılmışların en şereflisi, en değerlisi olan insan. İnsan, varlığının amacını kavrayıp bu amaç doğrultusunda çalışır ve Allah'a karşı görevlerini içtenlikle yerine getirirse eşrefimahlukat nitelendirmesine hak kazanır. *"İnsan/**eşrefimahlukat**tır, derdi babam/bu sözün sözler içinde bir yeri vardı*." (İ. Özel)

eşhürihurum Kamerî takvime göre içerisinde savaş yapmanın yasaklandığı recep, zilkade, zilhicce ve muharrem ayları. Eşhürihurumdan recep ayı hariç diğer üç ay peş peşe gelir. İslam öncesi Araplar arasında iç savaşlar eksik olmazdı. Yalnız adı geçen haram aylarda savaş yapılmazdı. Bu aylarda panayırlar kurulur, şiir yarışmaları düzenlenirdi. Birçok din bilgini kendi dininin propagandasını yapardı. İslam, eşhürihurumu olduğu gibi kabul etti. Çünkü bu aylarda insanlar savaşmadan, barış içinde yaşıyorlardı. İslam dini bu uygulamayı onaylayarak barışa katkı sağlamıştır.*"Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü eşhürihurumdur."* (Kur'an-ı Kerim 9/36)

euzü besmele "Allah'ın rahmetinden kovulup uzaklaştırılan şeytan(ın şerrin)den Allah'a sığınırım." ve "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlarım." anlamına gelen "Eûzübillâhimine'ş-şeytâni'r-racîm", "Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm." cümlelerinin kısaltılmış biçimi.

Evamiriaşere bk. On Emir.

evkaf bk. vakıf.

evliya 1. Dostlar, yakınlar, arkadaşlar. "*Müminler, müminleri bırakıp da inkârcıları **evliya** edinmesinler...*" (Kur'an-ı Kerim 3/28) 2. İdareciler, yönetenler. *"Ey iman edenler! Yahudi ve Hristiyanları kendinize **evliya** edinmeyin. Onlar birbirlerinin **evliya**sıdır. Kim onları kendine **evliya** edinirse o da onlardan olur."* (Kur'an-ı Kerim 5/51) 3. Yardım edenler, koruyanlar, himayesine alanlar. *"Sakın zalimlere meyletmeyin, sonra size ateş dokunur, cehennemde yanarsanız. Sizin, Allah'tan başka **evliya**nız yoktur. Sonra size hiçbir yardım da gelmez."* (Kur'an-ı Kerim 11/113) 4. Allah'ın özel ilgisini, sevgisini ve yardımını elde eden sevgili kulları, dostları; onun övgüsüne layık olan veliler, ermişler, erenler. *"Şüphesiz ki Allah'ın **evliya**sı ancak muttaki olan müminlerdir. Fakat insanların çoğu (bu gerçeği) bilmiyorlar."* (Kur'an-ı Kerim 8/34) 5. Allah'ı hakkıyla tanımaya çalışan, ibadetlerini içtenlikle yapan, günahlardan kaçınarak nefsiyle mücadele eden ve ruhunu arıtan, bayağı arzu ve zevklere dalmayan, Allah'a yakın, ermiş kişiler. *"Kullarımdan benim **evliya**m ve yarattığım insanlardan benim dostlarım beni sürekli zikredenlerdir, onlar beni andıklarında ben de onları anarım."* (Kudsi Hadis)

evliyaullah Allah'ın evliyası, velileri, dostları, koruması altına aldığı kimseler. Genel anlamda müminlerin hepsi Allah'ın evliyasıdır. *"İyi bilin ki **evliyaullah**a korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Çünkü onlar inandılar ve inançlarının gereğini yerine getirerek takva sahibi oldular."* (Kur'an-ı Kerim 10/62-63)

evrad 1. Hz. Peygamber'in sözlerinden alınan derin ve kuşatıcı anlamları olan ve tekrarlanması tavsiye edilen dualar. 2. Müslümanlarca belirli zamanlarda okunması âdet olan, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden alınan dua cümleleri. 3. Allah'a yaklaşmak için belirli zamanda ve belli miktarda yapılan ibadet, dua ve zikirler. *"Gülşenihüsnünde*

***evrad**a başlar/Her bülbülüşeyda seni görünce."* (Dertli)

evvabin namazı Allah'a çokça tövbe etmenin ve yalnızca ona yönelmenin sembolik bir ifadesi olarak akşam namazından sonra en az iki, en çok altı rekât kılınan ve Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilen nafile namaz.

Evvel (el-Evvel) "Yaratmayı ilk başlatan ve sürdüren, bütün var olanlar ve olaylarla birlikte tüm evreni ilk kez yaratan, kendisinden evvel hiçbir varlığın olmadığı." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O **Evvel** ve Ahirdir(her şey yok olduktan sonra onun varlığı devam edecektir)…"* (Kur'an-ı Kerim 57/3)

eyvallah 1. "Evet.", "Doğrudur." anlamında onay kelimesi. "Hak erenler buna ummam ki desin: **Eyvallah**!/Şöyle bir bak: Ne harap ortalığın manzarası…/Ama hiç deşme sakın, çünkü yürekler yarası." (M. A. Ersoy) 2. "Teşekkür ederim.", "Allah razı olsun.", anlamında bir söz. 3. "Allah'a ısmarladık." anlamında ayrılırken söylenen bir söz.

eyyamıbiyd Kamerî ayların on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günleri. Eyyamıbiydde oruç tutmak Hz. Peygamber'in sünnetidir. Hz. Muhammed, bu günlerde oruç tutmayı tavsiye etmiş ve eyyamıbiydde oruç tutan kimsenin bütün yılı oruçlu olarak geçirmiş gibi sevap kazanacağını bildirmiştir. *"Hz. Peygamber bizim her ayın on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günleri olan **eyyamıbiyd**de oruç tutmamızı tavsiye etti."* (Ebu Zer el-Gıfari)

eyyamınahr Kurban Bayramı'nda kurban kesme günleri olan zilhicce ayının onuncu, on birinci ve on ikinci günleri. *"Yeme içme günleri olan **eyyamınahr**'da oruç tutmayı Hz. Peygamber yasakladı."* (Hz. Ömer)

Eyüp Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. İbrahim Peygamber'in soyundandır. Havran bölgesinde yaşamıştır. Kendisine büyük bir servet verilmiştir. Rivayetlere göre Allah, onu hastalıklarla ve servetinin yok olmasıyla sınamıştır. O, bunları sabır ve şükürle karşılayarak insanlara örnek olmuştur. Hz. Eyüp takva sahibi, yoksullara karşı merhametli, dulları ve yetimleri koruyan, misafire ikram eden, yolcunun yardımına koşan bir peygamberdir. Hz. Yakup veya Yusuf Peygamber ile çağdaş olduğu söylenmiştir. Hz. Eyüp'ün hastalığının ayrıntıları ile ilgili verilen bilgilerin çoğunun uydurma olduğu nakledilmiştir.

Eyyubiler Adını Selâhaddin Eyyubi'nin babası Necmeddin b. Eyyub b. Şadi'den alan, 1171-1348 yılları arasında Ortadoğu, Mısır, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika'da hüküm süren bir Türk devleti. Eyyubiler en parlak zamanlarını Selâhaddin Eyyubi (ö. 589/1193) zamanında yaşamıştır. Aldığı siyasi tedbirlerle Fatımileri idareden uzaklaştırmış, Mısır'ı fethederek kendi devletine bağlamıştır. Haçlılara karşı başarılı savaşlar yapmış, 1182 yılında Haçlıları büyük bir yenilgiye uğratarak Kudüs'ü geri almıştır. Selâhaddin Eyyubi Şam'da vefat ettiğinde devletinin sınırları Trablusgarb'dan Hemedan

ve Ahlat'a, Yemen'den Malatya'ya kadar ulaşmıştır.

ezan Her gün kılınması farz olan namazların ve Cuma namazının vaktinin geldiğini Müslümanlara duyurmak için okunan ve sözleri Hz. Peygamber'in sünneti ile belirlenen namaza çağrı sözleri. Ezan, hicretten sonra Müslümanlar tarafından okunmaya başlanmıştır. Ezanı terk etmek, İslam dinine göre büyük bir günahtır. Çünkü ezan, anlamı bakımından hem namaz hem de İslam için bir davettir. Ayrıca ezan, müminleri, Allah'a ve Resulüne itaat etmeye, dini konularda uyanıklığa ve sorumlulukları yerine getirmede bir bilinç hâli kazanmaya çağrıdır. Ezan vasıtasıyla insanlar bir taraftan namaza çağrılırken diğer taraftan tüm insanlığa İslam'ın üç temel ilkesi hatırlatılır. Bunlar, Allah'ın varlığı ve birliği, Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olduğu ve asıl kurtuluşun ahiret mutluluğunda olduğudur. Ezan okuyana "müezzin", ezan okunan yere de 'mi'zene' veya 'minare' denir. Ezan, ilk defa Medine'de Bilal-i Habeşi diye meşhur olan gür ve güzel sesli sahabe Bilâl bin Rebah (ö.20/641) tarafından okunmuştur. *"Bu **ezan**lar ki şehadetleri dinin temeli/Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli."* (M. A. Ersoy)

ezan duası Ezandan sonra okunması sünnet olan dua, vesile duası. Hz. Peygamber, ezandan sonra müminlere şu duayı okumalarını tavsiye etmiştir: "Allahümme rabbe hazihi'd-dâveti't-tâmmeti ve's-salâti'l-kâimeti. Âti Muhammedeni'l-vesilete ve'l-fazilete ve'd-derecete'r-rafîate. Veb'as'hu makamen Mahmudeni'llezi veatteh. İnneke lâ tuhlifu'l-mîâd." Ezan duasının anlamı şöyledir: *"Ey bu mükemmel çağrının ve kılınacak namazın Rabbi olan Allah'ım! Resulün Muhammed'e lütuf, yüksek dereceler ve vesile ver. Onu, söz verdiğin Makamımahmut'a eriştir. Sen, verdiğin sözü mutlaka yerine getirirsin."*

ezel 1. Başlangıcı belli olmayan zaman, öncesizlik."Ben **ezel**den beridir hür yaşadım, hür yaşarım/Hangi çılgın bana zincir vuracakmış, şaşarım." (M. A. Ersoy) 2. Zihnen başlangıcı düşünülemeyen süre.

ezelî 1. Başlangıcı olmayan, öncesinde yokluk olmayan. 2. Hiç evveli olmayan varlık, Allah.

ezlam İslam öncesi Arapların fal açmak veya uğur saymak için kullandıkları kumar okları. "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), **ezlam** birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz." (Kur'an-ı Kerim 5/90)

ezvacıtahirat "Tertemiz, iffetli, namuslu, terbiyeli eşler." anlamında Hz. Peygamber'in hanımları. Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in hanımlarını "tüm müminlerin anneleri" diye nitelendirir. Onlara karşı saygılı olmak gerekir. Onlar Hz. Peygamber'in eşleri olduğundan Müslümanlar arasında ayrı bir değere sahiptirler. Müminlerin anneleri olmaları nedeniyle Hz. Peygamber'in vefatından sonra da kimse onlarla evlenemez.

F

facir 1. Günaha dalan, günahkâr, isyankâr, azgın. "*Mümin, günah işlerse sanki üzerine bir dağ düşecekmiş gibi hisseder;* ***facir*** *ise günah işlediği zaman sanki burnuna bir sinek konmuş gibi önemsemez.*" (Hadis) 2. İslam'ın koymuş olduğu emirleri ve yasakları çiğneyen. *"O gün (kıyamet günü) yüzler var ki kapkara olmuştur. Onları karanlık bürümüş (öylesine üzgün ve dertli)tür. İşte onlar kâfirler ve* ***facir****lerdir."* (Kur'an-ı Kerim 80/42) 3. İnkârcı, kâfir. *"Şüphesiz ki* ***facir****ler cehennemdedirler."* (Kur'an-ı Kerim 82/14) 4. Ahlaksız, edepsiz. 5. Zina yapan. 6. Münafık.

fahiş 1. Ölçüyü aşan, aşırı, çok fazla. 2. Ahlak ve törelere aykırı olan, çirkin, kötü. *"Kişiye günah olarak* ***fahiş*** *sözlü, cimri ve korkak olması yeter."* (Hadis) 3. Dinin koymuş olduğu ölçülere uygun olmayan. *"De ki: "Rabb'im, gözüken ve gözükmeyen* ***fahiş*** *şeyleri, günahı, zulmü, haksız yere başkasına saldırmayı haram kılmıştır…"* (Kur'an-ı Kerim 7/33)

Fahriâlem "Âlemin övünç ve gurur duyduğu kimse." anlamında Hz. Muhammed için kullanılan bir saygı ve sevgi sözü. ***"Fahriâlem*** *göç eyledi dünyadan/Evlatlarım size olsun elveda."* (Süleyman Çelebi)

Fahrikâinat "Bütün varlıkların övünç ve gurur duyduğu kimse." anlamında Hz. Muhammed için kullanılan bir saygı ve sevgi sözü.

faiz 1. Fazlalık, artma, çoğalma, nema, riba. 2. Hizmet ve emek karşılığı olmaksızın paranın kullanılmasına karşılık olarak elde edilen dinen uygun görülmeyen kazanç. *"…Allah, alım-satımı helal,* ***faiz****i haram kılmıştır…*" (Kur'an-ı Kerim 2/275) 3. Borç alacak ilişkisinde borçlunun, süresi dolan borcunu ödeyememesi durumunda sürenin uzatılmasına karşılık ödemeyi garanti ettiği fazlalık, para. 4. Bankaların tasarruf sahiplerinden vadesiz olarak veya belirli vadelerle topladığı paralar karşılığında belirlenen süre sonunda ana paraya ek olarak ödemeyi garanti ettiği miktar. 5. Kapitalist ekonomide, artık değerin değişikliğe uğramış biçimi olan paranın fiyatı, kiralanan paranın kira bedeli. İslam dini ayet ve hadislerle faizin her türlüsünü haram kılmıştır. Hz. Peygamber, bu yasağı Veda Haccı'nda bir kez daha vurgulamış ve faizi cahiliye âdeti olarak kabul etmiştir. Hz. Peygamber faizle beraber faiz şüphesi olan tüm alışverişleri yasaklamıştır. *"Ey iman edenler! Gerçekten iman etmişseniz Allah'tan korkun ve alacaklı olduğunuz* ***faiz****i, insanlardan almayın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resulü tarafından size savaş açılacağını bilin. Eğer tevbe eder (faizi bırakırsanız) sermayeniz sizindir. Ne haksızlık yapın ne de haksızlığa uğrayın."* (Kur'an-ı Kerim 2/278-279)

fakih 1. Din bilgini, fıkıh âlimi, müçtehit. "*Gerçek anlamda* ***fakih****, Allah'ın koymuş olduğu kurallara uygun davranan kişidir.*" (Abdullah b. Mesud) 2. İslam fıkhını iyi bilen ve kendisine sorulan konular hakkında fetva verme ve çözüm önerme yetkisine sahip olan kimse. *"Bir* ***fakih****, şeytana, (sadece) ibadet eden bin kişiden daha zor gelir."* (Hadis) 3. Dinî hükümler konusunda derin anlayış ve kavrayışı olan, insanın

lehindeki veya aleyhindeki hükümleri delilleriyle ortaya koyabilecek ölçüde fıkıh ilminde uzmanlaşan kimse. Bir kişinin fakih olabilmesi için Arapçayı ayrıntılı olarak bilmesi, Kur'an-ı Kerim, hadis ilimlerinde derinleşerek otorite olması, yaşamış olduğu çağın meselelerini İslam'a göre yorumlayabilmesi, davranışlarının İslam inançlarıyla uyumlu olması ve iyi niyetli olması gerekir. *"Allah, bir kimse hakkında hayır dilerse onu dinde **fakih** kılar."* (Hadis)

fakir 1. Yoksul, maddi ihtiyaç içinde bulunan kimse. "*Ey Allah'ım! **Fakir**likten, tembellikten, âcizlikten, küfürden ve korkaklıktan sana sığınırım.*" (Hadis) 2. Yeterli miktarda malı ve geliri bulunmamakla birlikte bu hâliyle geçinmeye çalışan kimse. *"Zekâtlar, **fakir**lere, düşkünlere, zekât toplamakla görevlendirilen memurlara, kalpleri (İslam'a) ısındırılmak istenenlere… verilir."* Kur'an-ı Kerim 9/60 3. Kendisinin ve ailesinin zorunlu ihtiyaçlarının dışında malı olmayan, zekât verebilecek miktarda mala sahip olmayan kimse. *"Herhangi bir yerde bir **fakir** ihtiyacından dolayı ölecek olursa o beldenin halkı Allah'ın zimmetinden çıkar."* (Hadis)

fakr 1. Kulun Allah'tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaması. 2. İnsanın iç zenginliğini sağlama sürecinde zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlardan yoksun olması ve kendisini her zaman Allah'a muhtaç hissetmesi.

fal 1. Uğur, talih, şans, meymenet. 2. Geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kağıdı, kahve telvesi ve el ayası gibi şeylere bakarak anlam çıkarma. 3. Çeşitli tekniklerle gelecekten ve bilinmeyenden haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı. 4. M.Ö. 4000 yılları civarında Çin, Mısır, Babil ve Kalde dinlerinde değişik yöntemlerle geleceğe ait olayları veya kişilerin karakterlerini söyleme sanatı. İslam dini, falcılığı yasaklamış ve büyük günahlardan saymıştır. İslam dinine göre geleceği sadece Allah bilir. *"Kim falcıya gider de **fal** baktırır ve falcının dediklerini doğrularsa; Hz. Muhammed'e indirilen(vahy)i inkâr etmiş olur."* (Hadis)

Faraklit İncil'de, Hz. İsa'nın kendisinden sonra geleceğini müjdelediği peygamber, Hz. Muhammed. İslami kaynaklara Faraklit şeklinde geçen bu kelimenin aslı Grekçedir. Latinceye "Paracletus" olarak geçmiştir. Kilise dilinde "Tesellici" anlamında kullanılmıştır. (Yuhanna 14/16-26) Müslüman âlimler ise Faraklit biçiminde geçen bu kelimenin Ahmed anlamına geldiğini söylemişlerdir. Hz. İsa'nın müjdelediği Ahmed adlı bu peygamber ise Hz. Muhammed'dir. Bu durumu Kur'an-ı Kerim şöyle dile getirmiştir: *"Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Doğrusu ben, benden önce gelmiş olan Tevrat'ı doğrulamak, benden sonra gelecek ve adı Ahmed olacak bir peygamberi müjdelemek için size gönderilmiş Allah'ın bir peygamberiyim."* (Kur'an-ı Kerim 61/6)

fariza bk. farz.

farz 1. Belirleme, tayin ve takdir etme, karar verme. 2. İslam dininde mükelleflerden yapılması kesinlikle istenen ve terk edilmesi günah olan fiiller, emirler. Farzların yapılmasında büyük sevaplar vardır. Özürsüz yere

terk edilmesi cezayı gerektirir. Müslüman, dinin farz kıldığı bütün fiilleri kayıtsız şartsız yerine getirmekle yükümlüdür. İslam fıkıh âlimleri farzları inkâr edenin İslam dininden çıkacağını söylemişlerdir. *"Ey iman edenler! Oruç, sizden önce gelip geçmiş ümmetlere **farz** kılındığı gibi size de farz kılındı..."* (Kur'an-ı Kerim 2/183)

farzıayın Dinen sorumlu sayılan kimselerin her birinin ayrı ayrı yapması zorunlu olan fiiller, emirler. Mükelleflerin farzıayın emirleri bizzat kendilerinin yerine getirmesi gerekir. Kimse kimsenin yerine namaz kılamaz, oruç tutamaz. Farzıayın olan fiil ve emirleri terk edenler günah işlemiş sayılırlar.

farzıkifaye Dinen sorumlu sayılan kimselerden bazılarının yapmalarıyla diğerlerinden sorumluluk kalkan fiiller, emirler. Farzıkifaye olan yükümlülükleri mükelleflerin bir kısmı yerine getirdiğinde diğerlerinden sorumluluk kalkar. Örneğin, bir beldede Müslüman bir kişinin cenaze namazını Müslümanlardan bır kısmı kıldığında diğerlerinden sorumluluk düşer.

fasık 1. Allah'ın emirlerine aykırı davranan, kötü huylu, kötülük yapmayı alışkanlık hâline getiren kimse, günahkâr. *"Müslümana sövmek **fasık**lık, onu öldürmek ise küfürdür."* (Hadis) 2. Çok yalan söyleyen, başkalarını aldatan. *"Ey iman edenler! Size bir **fasık** bir haber getirecek olursa haberin doğruluğunu araştırın. Aksi hâlde bilmeden bir topluma kötülük yaparsınız, sonra da pişman olursunuz."* (Kur'an-ı Kerim 49/6) 3. Allah'ın emirlerine karşı gelen, Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu dinin bir kısmını veya hepsini inkâr eden. *"Şüphesiz sana apaçık ayetler indirdik. Onları **fasık**lardan başkası inkâr etmez."* (Kur'an-ı Kerim 2/99) 4. Allah'ın indirdiği şekliyle İncil'e iman edip içindekileri uygulaması kendilerine farz olan Yahudiler, Hristiyanlar. *"İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiğiyle hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar **fasık**lardır."* Kur'an-ı Kerim 5/47 5. İslam dinine inandığını söyleyen fakat kalbiyle inkâr eden iki yüzlü, münafık. *"Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerinin velileridirler. Kötülüğü emrederler, iyiliği engellerler ve cimrice davranırlar. Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onlara unut(ul)muş (gibi) davrandı. Şüphesiz münafıklar **fasık**lardır."*(Kur'an-ı Kerim 9/67) 6. İnsanlara haksızlık yaparak onları horlayan; emeklerini sömürüp kanlarını döken. *"(Ey Musa) elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Ve bütün korkulardan sıyrılmış olarak elini kolunu indir. Bu iki şey senin Rabb'in tarafından Firavun ve onun seçkinler çevresine gönderilen bir elçi olduğunu gösteren ayetlerdir. Çünkü onlar, **fasık** bir topluluktur."* (Kur'an-ı Kerim 28/32) 7. Kötülüğe ve kendisine yapılan haksızlığa boyun eğen, zalime itaat eden. *"Firavun kavmini küçümsedi. Onlar da ona boyun eğdiler. Çünkü onlar **fasık** bir topluluktu."* (Kur'an-ı Kerim 43/54) 8. Alay eden, kötü lakap takan, yalancı şahitlik yapan, zenginliğiyle şımaran, sözünde durmayan, emri bilma'ruf nehyi anilmünker görevini yapmayan. *"Ey iman edenler! Bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesin. Belki alay edilenler alay edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka*

*kadınlarla alay etmesinler. Alay edilenler alay eden kadınlardan daha hayırlı olabilir. Birbirinizde kusur aramayın; birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın, imandan sonra **fasık**lık ne kötü bir şeydir. Kim (bu kötü davranışlarından) tövbe etmezse işte onlar zalimdirler."* (Kur'an-ı Kerim 49/11)

fasıla 1. Aralık, ayıran şey, bölme, kesinti. 2. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin son kelimesi, iki ayeti birbirinden ayıran kelime. 3. Kur'an-ı Kerim'deki bir cümleyi kendinden sonraki cümleden ayıran kelime. 4. Cümlede anlamın tamamlandığını gösteren durak işaretlerindeki birbirine uygun harfler. 5. Noktalama işaretlerinin henüz bulunmadığı dönemde, Kur'an-ı Kerim okunurken durulması gereken yerleri yani cümlenin başlangıcını ve sonunu göstermek için yapılmış düzenleme. Kur'an-ı Kerim'deki fasılalar ya Hz. Peygamber'in uygulamasıyla ya da uzman kıraat bilginlerinin içtihatlarıyla bilinir. Fasıla işaretleri, günümüzdeki Mushaflarda özel işaretlerle gösterilmektedir.

fasit 1. Bozan, hükümsüz bırakan, doğru ve uygun hareketi bozan. "Vücutta bir et parçası vardır. O, güzel olduğu zaman bütün vücut güzel olur. O, kötü olduğu zaman bütün vücut **fasit** olur. Dikkat edin! O, kalptir." (Hadis) 2. İki kişinin arasını bozan, nifak ve anarşi çıkaran, toplumsal birlik ve beraberliği yok etmeye çalışan. *"(Münafıklara) 'Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın!' denildiği zaman 'Biz ancak ıslah edicileriz.' derler. İyi bilin ki onlar **fasit** kişilerdir, fakat bozguncu olduklarının farkında değildirler."* (Kur'an-ı Kerim 2/11-12) 3. Kâfir. 4. Bir ibadetin veya hukuki işlemin nitelik ve şartlarındaki eksiklik ve bozukluk sebebiyle hükümsüz olması. İslam dinine göre nikâh akdi yapılırken en az iki şahidin bulunması şarttır. Şahitler olmadan evlilik yapılacak olursa böyle bir evlilik sözleşmesi fasit olur. 5. Dinin farz veya vacip olarak emrettiği bir ameli bozan, iptal eden şey. Namaz kılan bir insanın gülmesi fasit bir davranıştır.

Fatıma Hz. Peygamber'in en küçük kızı, Hz. Ali'nin eşi. Hz. Fatıma (ö. 11/632), Hz. Muhammed'e peygamberliğin gelmesinden yaklaşık beş yıl önce (605) Mekke'de dünyaya gelmiştir. Annesi Hz. Hatice'dir. 'Beyaz, parlak, aydınlık yüzlü hanım' anlamına Zehra, 'iffetli, namuslu kadın' manasına Betül lakaplarıyla meşhur olmuştur. Mekke döneminin sonlarında Hz. Peygamber'in uğramış olduğu işkencelere karşı ona yardım etmiştir. Kardeşleri ve yakın akrabaları ile beraber Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Fatıma ile birçok kimse evlenmek istemesine rağmen Hz. Muhammed onu amcasının oğlu Hz. Ali ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Muhsin, Hz. Ümmü Gülsüm ve Hz. Zeynep adlı çocukları dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber'in soyu Hz. Fatıma'dan olan torunları vasıtasıyla devam etmektedir. Hz. Muhammed'in, Hz. Hasan'ın soyundan gelen torunlarına 'şerif', Hz. Hüseyin'in soyundan gelen torunlarına ise 'seyit' unvanı verilmiştir. Hz. Fatıma, sahabe arasında cömertliği ve ibadete olan düşkünlüğü ile tanınmıştır. Hz. Peygamber ona ayrı bir sevgi göstermiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra derin bir üzün-

tüye kapılan Hz. Fatıma çok yaşamamış; yaklaşık altı ay sonra Medine'de vefat etmiş ve Baki mezarlığına defnedilmiştir.

Fâtır suresi Kur'an-ı Kerim'in otuz beşinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Kırk beş ayettir. Adını, birinci ayette geçen ve "Yaratan" anlamına gelen "Fâtır" kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın varlığı, birliği, onun yaratmadaki eşsizliği tanıtılarak başlanır. Yaratmış olduğu varlıklardan melekler özellikleriyle tanıtılır. Meleklerin görevleriyle ilgili bilgiler verilir. İnsanlarla ilgili psikolojik tahliller yapılır. Bu çerçevede onların nankörlükleri ve şeytanın peşine düşmelerinin nedenleri açıklanır. Hz. Peygamber'in, insanları İslam'a davet ederken kendisini çok fazla yıpratmaması hatırlatılır. Surede, yağmuru yağdırarak ölü toprağa hayat veren Allah'ın ölümden sonra da insanları aynı şekilde dirilteceği vurgulanır. Allah'ın, insanın hizmetine karaları ve denizleri vermesi ele alınır. Bütün bunları sonsuz kudretiyle yaratan Allah'a şirk koşmanın büyük bir günah oluşu hatırlatılır. Tanrı diye tapınılan varlıkların hiçbir şeyi yaratmaya güç yetiremeyecekleri haber verilir. Surede, peygamberlik konusu üzerinde de durulur. Her insanın sorumluluğunun bireysel olduğu vurgulanır. Bu sorumluluklar çerçevesinde insanlar, gayba inanmaya, namaz kılmaya, günahlardan tövbe ederek arınmaya çağrılır. Peygamberleri yalanlamanın yanlışlığı üzerinde durulur ve onları yalanlayanların ilahi cezalara çarptırılacağı belirtilir. Surede, insanı çevreleyen tabiatın önemi üzerinde durulur ve insanlar tabiatı incelemeye davet edilir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'i okuyanların, namaz kılanların, kazançlarını fakirlerle bölüşenlerin ahirette Allah'ın sevgisini kazanacakları haber verilir. Tevhit, peygamberlik ve hidayet konusu tekrar ele alındıktan sonra Allah'ın her şeyi bildiği ve her şeye gücü yettiği hâlde insanları hemen cezalandırmayıp birtakım nedenlerden dolayı cezalarını ertelediğini bildiren ayetlerle sure son bulur.

Fatiha suresi Kur'an-ı Kerim'in ilk suresidir. Mekke'de inmiştir. Yedi ayettir. Kur'an-ı Kerim bu sure ile başladığı için "açan" anlamında "el-Fatiha" adı verilmiştir. Allah ile kul arasında bir sözleşme ve anlaşma niteliğinde olan Fatiha Suresi, Allah-insan ilişkisini en güzel bir biçimde ortaya koyan surelerden biridir. Namazların her rekâtında olmak üzere günde kırk defa Fatiha Suresi okunur. Öneminden dolayı Hz. Peygamber: "*Fatiha okunmadan kılınan namaz tamam değildir*." buyurmuştur. Sure; hamt, şükür ve övgünün, âlemlerin Rabbi olan Allah'a özgü olduğunu bildirerek başlar. Bu başlangıç ayeti, yaratmada ve emretmede Allah'ın eşsizliğini bildirir. Bu ayeti Allah'ın esirgeyen ve bağışlayan, aynı zamanda din gününün sahibi olduğunu ifade eden övgü ayetleri takip eder. Bu hamt ve övgü ayetlerinden sonra insanoğlunun Allah karşısında durumunu belirleyen ayetler gelir. Bu da gönüllü olarak Allah'a kulluk etmek, ibadeti yalnızca ona yapmak ve her türlü yardımı yalnızca Allah'tan beklemektir. Surede, Allah'tan nelerin isteneceği bildirilir ve bu istemenin yolu da öğretilir. Buna göre insanın, istemeden önce ne istediğini bilmesi, sonra ona gerçekten ihtiyacı olduğunu belirtmesi, daha sonra da onu

elde etmek için yapılması gerekenleri yapması tavsiye edilir. Böylece gerçek duanın Allah'ın nimetlerini hayal ve arzu etmek değil, o nimetleri elde etmek için kararlı bir şekilde çalışmak olduğu vurgulanır. Allah'tan, peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve salihlerin yoluna tüm müminleri iletmesi istenir. Çünkü bu yol "sıratımüstakim" denilen en doğru yoldur. Gazaba uğrayanların ve sapkınların durumuna düşmemek için Allah'tan yardım istemeyi tavsiye eden ayetle sure son bulur.

fazilet 1. Olgunluk, erdemlilik, üstünlük, değer, kıymet. "Amellerin en **faziletl**isi vaktinde kılınan namaz, anaya babaya yapılan iyilik ve kabul olmuş hacdır." (Hadis) 2. İffet, namus, güzel ahlak. "*Ne irfandır veren ahlaka yükseklik, ne vicdandır;/**Fazilet** hissi insanlarda Allah korkusundandır.*" (M. A. Ersoy) 3. İnsanın doğuştan sahip olduğu ve sonradan çalışma yoluyla geliştirip zenginleştirdiği güzel nitelikler. *"Allah, insanı yarattı, seçerek yükseltti ve ona **fazilet**, bilgi, akıl ve anlayış verdi."* (Yusuf Has Hacip)

fecir 1. Güneşin doğmasından önceki vakit, tan yerinin ağarması. *"(Kadir Gecesi'nde) melekler ve Ruh Rablerinin izniyle ilahî rahmeti taşıyarak bölük bölük inerler. Bu gece, insanı **fecr**e kadar her türlü kötülükten emin kılar."* (Kur'an-ı Kerim 97/4-5) 2. Gece ile gündüzü birbirinden ayıran ve sabah namazının vaktinin girdiğini gösteren aydınlık. Fecir vakti, sabah namazının vaktinin girdiğini veya sahurun bitip oruç tutma zamanının başladığını bildirmesi açısından önemlidir. Fecrin namaz ve oruçla ilgili yükümlülükleri belirleyecek şekilde tespiti Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarına dayanır. 3. Sabah namazı. *"Ortalık ağarınca **fecr**i kılın. Çünkü (bu vakitte kılmanın) sevabı daha çoktur."* (Hadis)

fecrikâzip Sabaha karşı doğu yönünde ufuktan göğe doğru dikey olarak yükselen, piramit şeklinde ve Samanyolu ışığına benzeyen beyazlık. "Yalancı sabah" anlamına gelen fecrikâzibe Araplar arasında "*kurt kuyruğu*" da denir. Fecrikâzip, gecenin bir bölümü kabul edildiği için dinî bir hükme konu teşkil etmez. Bu vakitte sabah namazı kılınmaz, oruç tutma zamanı başlamaz.

fecrisadık Fecrikâzipten bir süre sonra ufukta yatay olarak boydan boya uzanan ve giderek genişleyip yayılan aydınlık. Sabah namazı vaktinin girmesi, sahurun sona erip orucun başlaması fecrisadıkın girmesiyle olur. Hz. Peygamber'in şu hadisi fecrisadığı tanımlamaktadır: *"İki çeşit fecir vardır. Kurt kuyruğu gibi olan fecir, herhangi bir şeyi ne helal ne de haram kılar. Ufukta genişliğine yayılan fecre gelince, sabah namazı o vakitte kılınır ve sahur yemeği de o vakit içinde haram olur.*"

Fecr Suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen dokuzuncu suresidir. Mekke'de inmiştir. Otuz ayettir. Adını üçüncü ayette geçen ve "tan yerinin ağarması" anlamına gelen "fecr" kelimesinden almıştır. Surenin ilk dört ayetinde; fecre, on geceye, çift ve tek olana ve her şeyi örten geceye yemin edilir. Fecrin, Kurban Bayramı sabahı veya Kadir Gecesi'nin sabahı; on gecenin de zilhicce ayının ilk on gecesi veya Hz. Peygamber'e ilk vahyin geldiği Ramazan

ayının son on gecesi olduğu söylenir. "Tek" olandan kastedilen Allah'ın tek ve eşsiz oluşu; "çift" olandan kastedilenin ise insanın ve diğer canlıların birbirine benzer şekilde yaratılmış olmalarıdır. Sonraki ayetlerde küfrün ve zulmün sonunun yaklaşmakta olduğuna dikkat çekilir. Ad ve Semud kavimlerinin ve Firavun'un, inananlara yaptıkları zulümler sebebiyle yok oluşları anlatılır. İnkârcıların uğradıkları felaketler birer ibret tablosu biçiminde gözler önüne serilir. Verilen bu örnekler Mekke müşriklerine bir uyarıdır. Allah'ın bu uyarısı kendisinin her şeyi görüp gözetlediğini belirten ayetle pekiştirilir. Surede, insanın bencilliğinden, kendisine bol rızık verildiği zaman sevinmesinden ve az rızık verildiğinde de sızlanmasından söz edilir. Sızlanmak yerine kazancı bol olduğunda fakirleri ve yetimleri kollayıp gözetmesi tavsiye edilir. İnsanın mala karşı düşkünlüğü, helal haram demeden biriktirme arzusu anlatılır. Geçici olan dünya malına karşı dengeli bir tutum içinde olmak tavsiye edilir ve kıyamet gününün dehşeti dile getirilir. O gün herkesin Allah'ın huzurunda hesaba çekileceği, cehennemin bütün dehşetiyle ortaya çıkacağı ve inkârcıların pişman olacağı fakat son pişmanlığın fayda vermeyeceği belirtilir.Hırslarına engel olup teslimiyetle Allah'ın emirlerine itaat edenlerin cennete gireceklerini müjdeleyen ayetlerle sure son bulur.

fedailülkur'an 1. Kur'an-ı Kerim'in üstünlükleri. 2. Kur'an-ı Kerim'in faziletini, onun tamamını veya bazı sure ya da ayetlerini öğrenip okuyan, öğreten, dinleyen, ezberleyen ve hükümlerine göre amel edenlerin kazanacakları sevaplardan bahseden Kur'an ilmi, tefsir usulü ilminin bu bilgilere dair bölümü. 3. Bazı sure ya da ayetlerin şifalı oluşuna ilişkin bilgileri nakleden eserler.

felah 1. Kurtuluş, zafer, selamet. "(Bu dünyada) Kendisini arındıran (öbür dünyada) **felah** bulmuştur." (Kur'an-ı Kerim 87/14) 2. Mutluluk, bahtiyarlık. 3. Arzu edilen şeyleri elde etme, istenmeyen şeylerden kurtulma, hayır, nimet. *"Ey iman edenler! Zorluklara sabırla katlanın ve birbirinizle sabırda yarışın, savaşa hazırlıklı, uyanık bulunun. Allah'a karşı sorumluluk bilinci duyun ki* ***felah****a erebilesiniz."* (Kur'an-ı Kerim 3/200) 4. Allah'ın affını ve bağışını kazanma. *"...Kâfirler (hiçbir zaman)* ***felah*** *bulmazlar."* (Kur'an-ı Kerim 28/37) 5. Kişinin dinî ve ahlaki yükümlülüklerini yerine getirmesinin sonucunda dünyada elde edeceği başarı ve mutlulukla, ahirette ulaşacağı ebedî kurtuluş. *"Namazlarını huşu ile kılan, boş söz ve davranışlardan uzak duran, zekâtlarını veren, namuslarını koruyan müminler* ***felah*** *bulmuşlardır."* (Kur'an-ı Kerim 23/1-5)

Felak suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz on üçüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Beş ayettir. Adını birinci ayette geçen ve "sabah aydınlığı, şafak" anlamına gelen "felak" kelimesinden almıştır. Sureye, felak'ın Rabb'ine sığınma emri ile başlanılır. Birinci ve ikinci ayetler arasındaki ilgiye bakıldığında kâinatın yokluktan bir patlama ile meydana geldiğine hükmedilebilir. Suredeki bastıran karanlıktan maksat gece karanlığı, zulmün ve cehaletin karanlığı, insanın iç dünyasını karartan kin, öfke,

şehvet ve kıskançlık olabilir. Dördüncü ayette "düğümlere üfleyenlerin şerrinden" Allah'a sığınmanın gerektiği dile getirilir. Bu ifade ile üfürükçülük ve büyücülük gibi kötülüklerin etkisinden ayrı olarak, sapık fikirlerin tesiriyle insanların içindeki inançsızlık düğümlerinin çözülüp küfür ve ümitsizlik karanlıklarına düşmemelerine de işaret edilir. Hasetçinin şerrinden Allah'a sığınmanın önemini dile getiren ayetle sure son bulur. Fakat bu sığınma sadece sözle olmamalı ve beraberinde bütün tedbirler alınarak yapılmalıdır. Felak ve Nâs Sureleri'nin ikisine birden "kendileriyle Allah'a sığınılan" anlamında "Muavvizeteyn" denilmiştir. Hz. Peygamber, İhlas, Felak ve Nâs Sureleri'ni her gece yatmadan önce okumak suretiyle zararlı şeylerin şerrinden Allah'a sığınmıştır.

felsefe 1. Hikmet, hikmet sevgisi. 2. İnsanın gücü ölçüsünde ebedî ve külli varlıkların mahiyet ve sebeplerini bilmesi. 3. İnsanın kendini tanıması. 4. Varlık, bilgi ve değer alanlarıyla ilgili problemleri, akılcı, tenkitçi yöntemlerle inceleyen ve temellendiren sistemli bilgi faaliyeti. 5. Madde ve hayatı; bunların toplum, ruh, kâinat gibi belirtilerini; sebep, prensip ve gaye bakımından inceleyen zihnî çalışma ve bu çalışmaların zihnî ürünü; varlığın ve bilginin kaynağının ilmî olarak araştırılması.

fenafillah 1. İnsanın benlik duygusundan vazgeçerek söz ve davranışlarında yalnızca Allah'ın iradesine göre hayatına anlam vermesi. 2. Tasavvuf yoluna giren dervişin, tüm davranışlarında Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmayı gaye edinmesi sonucunda ulaşabileceği hâl. 3. İnsanın yaratıcısıyla iletişim kurmasının bir sembolü olarak tüm söz, davranış ve ibadetlerinde Allah'ı görüyormuşçasına bir bilinç hâliyle sadece onun rızasını gözeterek Allah'a yönelmesi.

feraiz 1. Hisseler, paylar. "**Feraiz**i hak sahiplerine veriniz." (Hadis) 2. Müslümanlıkta yerine getirilmesi gereken emirler, farzlar. 3. İslam hukukuna göre mirasçıların her birine düşen payları ayrıntılı biçimde inceleyen ilim dalı, feraiz ilmi.

feraset 1. Çabuk seziş, zihin uyanıklığı, keskin zekâ, çok seri kavrayış kabiliyeti. 2. Akıl ve duyu organlarıyla bilinemeyen, ancak sezgi gücü ile ulaşılabilen bilgi; ilham, keşif, kalp gözüyle görme. *"**Feraset**in kuvvetli veya zayıf olması imanın kuvvetine bağlıdır. İmanı kuvvetli olanın feraseti daha keskindir. Feraset nuruyla bakan Hakk'ın nuruyla bakar. İlmini Hak'tan alır. Unutkanlık ve gaflet olmaz."* (Kuşeyri) 3. İnsanın Allah'a karşı yükümlülüklerinin ve sorumluluklarının farkında olup bunları içtenlikle yerine getirdiği zaman insanda oluşan yetenek. *"Müminin **feraset**inden sakının. Çünkü o, Allah'ın nuru ile bakar."* (Hadis) 4. Allah Teâla'nın sevdiği kullarının kalplerine ihsan ettiği bir nevi idrak, anlayış, kavrayış. *"**Feraset**, Allah'ın âlimlerin kalplerine ve dillerine yerleştirdiği bir şey (kavrayış)dir. Bu nedenle, âlimlerin feraseti karşısında dikkatli olun. Çünkü onlar, Allah'ın nuru ile bakarlar."* (Hadis) 5. İnsanın, bütün hâl ve hareketlerine Allah'ın vâkıf olduğunu bilmesi ve bu bilinç hâlinin zihninde devamlı canlı

tutması. 6. Olayların iç yüzünü keşfetme ve geleceğe yönelik doğru tahminlerde bulunma. 7. Bir kimsenin dış görünüşüne bakarak onun ahlak ve karakteri hakkında tahminde bulunma yetisi.

Ferisilik M.Ö. II. yüzyılda ortaya çıkan bir Yahudi mezhebi. Yahudiler arasında Tevrat geleneğine sıkı sıkıya bağlı, Yahudiliği yaşamanın en küçük ayrıntısına bile riayet eden bir mezheptir. Hristiyanlığın ortaya çıkmasından önce Yahudi toplumunun sosyal hayatında önemli roller oynamıştır. Ferisiler, sinagog yapımına çok büyük önem vermekle bilinirler.

fesat 1. Bozukluk, karışıklık, yolsuzluk "Onlara; yeryüzünde fesat çıkarmayın dendiği zaman 'biz ancak ıslah edicileriz.' derler." (Kur'an-ı Kerim 2/11) 2. Nifak, bozgunculuk, ifsat. *"Allah sana nasıl iyilikte bulunuyorsa sen de (insanlara) iyilikte bulun. Yeryüzünde hiçbir zaman **fesad**a uyma…"* (Kur'an-ı Kerim 28/77) 3. Bir şeyin normal hâlinden ve hedefinden çıkıp yararsız duruma gelmesi. *"Eğer yerde ve göklerde Allah'tan başka ilahlar olsaydı (her şey) **fesad**a uğrardı…"* (Kur'an-ı Kerim 21/22) 4. Kokuşma, yozlaşma, çürüme, orta yoldan ayrılma, insanlar arasında fitne çıkarıp onların durumunu ve hayat tarzlarını doğruluktan saptırıp, din ve dünyaya ait çıkarlarını zedeleme. 5. Hak ve adaletin ortadan kalkmasının bir sonucu olarak insan hayatında kaçınılmaz biçimde ortaya çıkan kargaşa. *"(Münafiklar) Hâkimiyeti ellerine alır almaz yeryüzünde **fesat** çıkarmaya, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmaya çalışırlar. Allah fesadı sevmez."* (Kur'an-ı Kerim 2/205) 6. Bir ibadetin veya hukuki işlemin, nitelik ve şartlarındaki eksiklik ve bozukluk sebebiyle geçersiz olması.

fesih 1. Hükümsüz bırakma. 2. Bir sözleşmenin veya hukuki bağın ortadan kaldırılması.

fesüphanallah "Allah'ı yanlış anlamaya ve anlatmaya neden olacak her türlü söz ve davranışlardan kaçınırım." anlamında hayret ve şaşkınlık bildiren bir söz. *"Eğer yerde, gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de (yer de, gök de) bozulup gitmişti. **Fesüphanallah**! Arşın sahibi Allah, onların nitelendirmelerinden yüce (münezzeh)dir.."* (Kur'an-ı Kerim 21/22)

feta bk. fütüvvet.

fetanet 1. Zeki olma, zihin açıklığı, bir şeyi çabuk ve iyi anlama yeteneği, kavrayış. Üstün zekâ ve kavrayış gücüne sahip olma anlamında peygamberlerin sıfatlarından biri. Allah'ın gönderdiği bütün peygamberler, insanların en zekileridir. Çünkü peygamberlik görevini yerine getirmek ve gönderilen vahiyleri kavramak için fetanet sahibi olmak gerekir.

fetih 1. Açma, açılma. 2. Bir yeri savaşla ele geçirme, zaptetme. "Allah'ın yardımı ve (Mekke'nin) **feth**i geldiği ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman Rabb'ini överek tespih et, ondan bağışlanma dile. Çünkü o, tövbeleri çokça kabul edendir." (Kur'an-ı Kerim 110/1-3) 3. Hüküm ve karar verme, anlaşmazlıklarda sorunları çözme ve arayı bulma. 4. Müslümanların, zulmü ortadan kaldırmak, adaleti yerleştirmek ve

ilayıkelimetullah için ülke veya şehirleri yönetimlerine almaları. *"Biz sana apaçık bir **fetih** verdik."* (Kur'an-ı Kerim 48/1) 5. Kıyamet günü. *"Onlar: 'Eğer söylediğiniz doğru ise **fetih** günü ne zaman?' diye soruyorlar. De ki: 'Fetih günü, kâfirlere imanları hiçbir fayda sağlamayacak, onlara (dünyaya yeniden dönmeleri için) bir süre de verilmeyecektir."* (Kur'an-ı Kerim 32/28-29) 6. Cemaatle kılınan namazlarda imamın yanlış okuyuşunu düzeltme veya unuttuğu ayeti hatırlatma.

fetihname Tarihte, İslam ve Türk-İslam devletlerinde fethedilen beldeleri, kazanılan zaferleri haber veren mektup ve fermanlarla bu fetihleri anlatan tarihsel eserlerin genel adı.

Fetih suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk sekizinci suresidir. Yirmi dokuz ayettir. Medine'de inmiştir. Adını birinci ayetteki "fetih" kelimesinden almıştır. Surede, hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber'le Mekkeli müşrikler arasında yapılan "Hudeybiye Barışı" anlatılır. Bu barış büyük fetih olan "Mekke Fethi" için bir başlangıç sayılır. Bu nedenle sure "Fetih suresi" adını almıştır. Sureye, Hz. Muhammed'e Allah tarafından apaçık bir fetih verildiğini bildiren ayetle başlanır. Tefsir bilginlerince, buradaki fethin Hudeybiye Barışı'nın doğuracağı savaşlar; Hayber'in fethi, Hz. Peygamber'e verilen peygamberlik veya Mekke'nin fethi olduğu yorumları yapılmıştır. Surede, müminlerin en büyük yardımcısı olan Allah'ın onların kalplerine güven verdiği ve bu sayede imanlarını güçlendirdiğinden söz edilir. Müminler cennetle müjdelenirken, münafıklarla müşriklerin sonlarının kötü olacağı haber verilir. Hz. Peygamber'in insanlar üzerinde bir şahit, müjdeci ve uyarıcı olduğu, ona inanmanın ve biat etmenin Allah'a biat etme anlamına geldiği vurgulanır. Surede, münafıkların ve göçebe Arapların Hudeybiye Seferi'ne katılmayışları ve iki yüzlülükleri anlatılır. Bedevilerin ve münafıkların Hz. Peygamber'den özür dilemelerine rağmen özürlerinde samimi olmadıkları üzerinde durulur. Bu kötü niyetli insanların savaşlara ganimet elde etmek için katılacakları, ganimet umudu olmayan savaşlar için ciddi bir hazırlık yapmadıkları gerçeği hatırlatılır. Daha sonra da savaşa katılmama konusunda mazereti olan gruplar haber verilir. Hz. Peygamber'e biat eden gruplardan Allah'ın razı olduğu, isim verilmeksizin Hayber'in fethedileceği, daha başka zaferler kazanılacağı ve birçok ganimet elde edileceği müjdelenir. Hudeybiye'de savaş çıkacak olsaydı kâfirlerin korkup kaçacağı ve korkakça davranacakları dile getirilir. Müminlerin Hudeybiye'de savaşmamalarının gerekçesi olarak, Mekke'de Müslümanlıklarını açığa vuramamış zayıf müminlerin varlıkları gösterilir. Mekkeliler cahiliye öfke ve taassubu ile hareket ederken Müslümanların takva ile hareket eden insanlar oldukları açıklanır. Surenin son bölümünde, Hz Peygamber'in müminlerle beraber Kâbe'ye gireceğine ilişkin gördüğü rüyanın gerçekleşeceğini haber veren ve onun hak peygamber olduğunu destekleyen ayetler yer alır. Evrensel bir din olan İslamiyet'in bütün dinlere üstün geleceği ilan edilir. Bütün bu üstünlüklerin elde edilebilmesi için Hz. Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğu-

na iman edip onu desteklemenin, namaz kılmanın ve müminlerin kendi aralarında birbirlerine yardımcı olmalarının önemini vurgulayan ayetle sure son bulur.

fetret ehli 1. Herhangi bir peygamberin daveti kendilerine ulaşmayan kimseler. 2. İslam dininin varlığından haberdar olmayan ve İslamiyet'i kabul etmesi için herhangi bir çağrıyla, dine davetle karşılaşmayan kimseler. 3. Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında geçen dönemde yaşayan topluluklar. Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında yaklaşık altı yüz yıllık bir süre vardır. Bu dönemde herhangi bir peygamber gelmemiştir. İnsanlar ilahî vahiyden habersiz olarak yaşamışlardır. Bu insanların ahiretteki durumları İslam kelam bilginleri tarafından tartışılmıştır. Birçok İslam bilgini bu dönemdeki insanların ibadetlerden sorumlu olmasalar da akıllarıyla Allah'ın varlığını ve birliğini bilmelerinin gerekliliğini savunmuşlardır. 4. Ergenlik çağına ulaşmadan ölen.

fetretiresul 1. İki peygamber arasında kalan ve yeni bir peygamberin gelmediği zaman dilimi. 2. Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında geçen ve peygamber gönderilmeyen yaklaşık altı yüz yıllık süre.

fetretivahiy İlk vahiy olan Alak suresinin ilk beş ayetinden sonra, Müddessir suresinin gelmesine kadar Hz. Peygamber'e vahyin inmediği dönem. Vahyin bir müddet kesilmesindeki hikmet, Hz. Peygamber'i ruhen peygamberliğe alıştırmak ve kalbini vahye hazırlamak içindir. Çok kısa süren bu hazırlama döneminden sonra Allah, vahyini sürekli olarak göndermeye başlamış ve Hz. Peygamber'in vefatından birkaç gün öncesine kadar vahiy devam etmiştir.

Fettah (el-Fettah) "Bütün anlaşmazlıkların hakemliğini yapmak suretiyle mutlak adaleti gerçekleştiren, hak ile batılı birbirinden ayırıp durumu açıklığa kavuşturan, mazlumlara yardım eden, mümin kullarına hayır kapılarını açan ve kurtuluş yollarını gösteren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"De ki Rabbimiz (kıyamet günü) hepinizi bir araya toplayacaktır. Sonra aranızda hak ile hükmedecektir. O,* ***Fettah*** *olan ve her şeyi hakkıyla bilendir."* (Kur'an-ı Kerim 34/26)

fetva 1. Fıkıh ile ilgili bir meselenin dinî hükmünü açıklayan cevap. *"Yüce Allah, ilmi kullarının kalbinden silerek değil de âlimlerin ruhunu alarak (ölümleri nedeniyle) kaldırır. Nihayet hiçbir âlim kalmayınca halk kendilerine cahil kimseleri önder edinir. Bunlara bir mesele sorulur. Onlar da ilimleri olmadığı hâlde* ***fetva*** *verirler de hem kendileri sapıklığa düşer, hem de halkı doğru yoldan saptırırlar."* (Hadis) 2. Hayatın akışı içerisinde Müslümanların karşısına çıkan problemlere ilişkin, sahasında uzman olan İslam fıkıh âlimlerince gösterilen çözüm yolu. *"Kim bilgisi olmadan bir konuda fetva verirse, vermiş olduğu yanlış* ***fetva****nın günahını yüklenir."* (Hadis) 3. İslam hukukuyla ilgili bir sorunun Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde çözümünü açıklamak üzere şeyhülislam veya müftü tarafından verilen belge. 4. Müftünün, herhangi bir konuda soru soran kişiye, fıkıh âlimlerinin vermiş olduğu fetvaları kaynaklarından araştırarak tercih edilen

veya kişinin faydasına olan görüşü bildirmesi, açıklaması, ifta. Müslümanların, Kur'an-ı Kerim ve sünnetin iyi anlaşılmasını ve insanlara aktarılmasını sağlayacak, bunlardan hüküm çıkaracak; fetva verecek, yol gösterecek âlimleri yetiştirmeleri farz bir görevdir. Fetva vermek, içtihat yapmaya yakın ağır ve sorumluluk gerektiren bir görevdir.

fey 1. Savaş yapmaksızın Müslümanların gayrimüslimlerden almış olduğu taşınır ve taşınmaz mallar, ganimet. *"Allah'ın, zahmet çektirmeksizin onlardan alıp Peygamberine verdiği **fey** için, siz ne at ne de deve koşturup yorulmuş değilsiniz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere üstün kılar. Allah'ın kudreti her şeye yeter."* (Kur'an-ı Kerim 59/6) 2. Eskiden Müslüman yöneticinin Müslüman olmayan vatandaşlarından aldığı cizye, haraç ve ticaret malları vergilerinin ortak adı.

feyiz 1. Verimlilik, gürlük, ongunluk. 2. Akma, taşma, taşıp çoğalma. 3. İçten gelen sevgi ve saygı ile Allah'a yönelen kimsenin kalbine doğan manevi haz, ilham, onu kuşatıp içine alan iç huzur. "*Neyle gaşyolmuş uyur Mevlana;/Uyusun tunç, uyusun mermerler!/Açılır **feyz** alarak ruhundan/Dalda güller, suda nilüferler."* (A. N. Asya) 4. Bütün bilgilerin ve varlıkların Allah'tan zuhur ve tecelli etmesi. 5. Bir karşılık beklemeksizin her şeyi yaratan Allah'ın, başta insan olmak üzere tüm varlıklara karşı sürekli lütufta bulunması.

fezailülkur'an bk. fedailülkur'an.

fıkıh 1. Derin anlayış, kavrayış; bir şeyi en ince ayrıntısına kadar bilme. *"(Savaş zamanı) müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru olmaz; onların arasından her gruptan bazılarının seferden geri kalmaları, (bunun yerine) dinde **fıkıh** sahibi olmak için çaba göstermeleri ve seferden dönen kardeşlerini aydınlatmaya çalışmaları daha yerinde olacaktır. Böylece onlar kötülüğe karşı kendilerini (daha iyi) korumuş olacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 9/122) 2. İbadet, cezalar ve muamelatla ilgili dinî hükümleri Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinden çıkarılan ayrıntılı delillerle bilme. Fıkıh, dinin ameli hayata ait hükümlerinin adı olduktan sonra kapsamı daha da genişlemiştir. Fıkıh ilminin kaynakları Kur'an-ı Kerim, sünnet, icma ve kıyastır. 3. Kişinin günlük hayatta ve ahirette yararına ve zararına olan şeyleri bilmesi. 4. İslam'ın ibadet ve hukuk ilmi. 5. Fakihin, bireyin yükümlülükleri hakkında ana kaynaklar olan Kur'an-ı Kerim ve sünnete dayanarak zihni çaba yoluyla elde ettiği bilgi. Fıkıh ilmi, inananların Allah'a, insanlara ve diğer varlıklara karşı hak ve sorumluluklarını ayrıntılı biçimde ele alır.

fıkıh usulü 1. Fıkhın asılları, delilleri. 2. İslam fıkıh metodolojisi ilmi. 3. Müçtehidin ibadet ve amelî konularla ilgili hükümleri kaynaklarından çıkarma yöntemini ele alan ilim. 4. Müçtehidin, Kur'an-ı Kerim, sünnet ve İslam fıkhının diğer kaynaklarından uygulamaya yönelik dinî hükümleri çıkarabilmesine yarayan yöntem ve kuralları içeren ilim dalı. 5. Müçtehidin, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden hükümler çıkarabilmek için bilmesi zorunlu olan; ihtiyaç duyduğu

kural ve kaideler ilmi. İslam'ın ilk dönemlerinde Müslümanlar problemlerini Hz. Peygamber'e sorarak çözmüşlerdir. Daha sonra, sahabeler de Hz. Peygamber'e olan yakınlıkları ve dini konulara olan hâkimiyetleri sayesinde insanların sorularına cevap vermişlerdir.

Fıkhıekber İmam Ebu Hanife (150/767)'ye ait, Ehlisünnet inancının özetlendiği ve birçok İslam bilgini tarafından şerh edilen meşhur akait kitabı.

fıkhılhadis Hz. Peygamber'in sünnetinin ve hadislerinin anlaşılmasını ve onlardan hüküm çıkarılmasını konu edinen ilim dalı.

fırka 1. Topluluk, grup, bölük. "Hep birlikte Allah'ın dinine sarılın **fırka** fırka olmayın." (Kur'an-ı Kerim 3/103) 2. Mezhep. 3. Siyasi parti, hizip. *"Müslüman **fırka** belasıyla zebun bir kavmi,/Medeni Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?/Ey cemaat yeter Allah için olsun, uyanın!../Sesi pek müthiş öter sonra kulaklarda çanın!.."* (M. A. Ersoy) 4. İslam düşünce tarihinde kendilerine özgü görüş ve inançlara sahip olan mezhep ve siyasi akımlar.

fısk 1. Hak yoldan ayrılma, Allah'ın emirlerine itaatsizlik etme. *"Üzerine Allah'ın adı anılmayarak kesilen hayvanların etlerinden yemeyin, böyle bir davranış (bunların etinden yemek) **fısk**tır."* (Kur'an-ı Kerim 6/121) 2. Küfür, inkârcılık. *"...Biz, zalimleri yapmış oldukları **fısk** nedeniyle gökten üzerlerine acıklı bir azap indirdik."* (Kur'an-ı Kerim 2/59) 3. Büyük günahları işleme ve küçük günahta ısrar etme. *"Bilin ki Allah'ın Resulü aranızdadır. Şayet o, birçok işte size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu sizin kalplerinizde süsledi. Size küfrü, **fısk**ı ve isyanı çirkin gösterdi. İşte dosdoğru yolda olanlar bunlardır."* (Kur'an-ı Kerim 49/7) Kur'an-ı Kerim'e göre fısk olan davranışlar şunlardır: Allah'a şirk koşma, Allah'ın ayetlerini inkâr etme, Allah'ın göndermiş olduğu vahyi değiştirme, haram yeme, yalan söyleme, Allah'ın emirlerini davranış hâline getirmeme, peygamberler arasında ayrım yapma, Allah'ı hatırlamama, çokca günah işleme, kötü söz söyleme, Müslümanın canına kıyma, uyuşturucu kullanma, insan haklarını ihlal etme, başkalarının emeğini sömürme, kamu malını korumama, insanların kişiliklerini rencide etme, sihir ve büyü yapma.

fıtra bk. fitre.

fıtrat 1. Yokken var etme, yaratma. 2. İnsanın yaratılıştan sahip olduğu fiziki özellikler. 3. İnsanın doğuştan sahip olduğu ahlak, huy, karakter, tabiat. 4. Allah'ın, tüm varlıkları kendi varlığını ve birliğini tanıyabilme gücü ve yeteneği ile yaratması, Haniflik, tevhit ve İslam inancı. *"Dünyaya gelen her insan **fıtrat** üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar."* (Hadis) 5. Geçmiş peygamberlerin ve dinlerin üzerinde ittifak ettikleri; Müslümanların yerine getirmesi gereken dini esaslar. *"Böylece sen, batıl olan her şeyden uzaklaşarak bütün benliğinle kararlı bir şekilde hak dine yönel ve Allah'ın insan bünyesine yerleştirdiği **fıtrat**a uygun davran..."* (Kur'an-ı Kerim 30/30) 6. İnsanın yara-

tılışında bulunan ve hayatı anlamlandırma çabalarına yön veren, çalışmakla elde edilemeyen ve inanmayı da içeren, insanın doğuştan getirdiği yetenek; Tanrı vergisi öz. İnsan, bütün yapıp etmelerinde, hayatını anlamlandırmayı ve fıtratını tatmin etmeyi hedefler. Fıtratına uygun hareket eden insan hem kendisiyle hem de çevresiyle barışık yaşama imkânına kavuşur.

Ficar Savaşları İslam'dan önce bazı Arap kabileleri arasında savaş yapılması yasak kabul edilen ve haram aylar olarak bilinen zilkade, zilhicce, muharrem ve recep aylarında yapılan savaşlar. Cahiliye döneminde zaman zaman haram ayların kutsallığı çiğnenmiş, şiddetli savaşlar meydana gelmiştir. İşte bu savaşlar, müşrikler tarafından, "*günahın işlendiği savaşlar*" anlamını ifade etmek üzere Ficar Savaşları diye adlandırılmıştır. Arap tarihinde dört kez Ficar Savaşı yapılmıştır. Yirmi yaşlarında olan Hz. Muhammed'in bunlardan sonuncusuna kabilesiyle beraber katıldığına dair bir görüş vardır. Hz. Muhammed bu savaşta silah kullanmamış ve kan dökmemiştir.

fidye 1. Kurtuluş bedeli, kurtulmalık. *"İnsan ölüme karşı fidye verebilseydi, hükümdarlar **fidye** verir ve ölümden kurtulurlardı."* (Yusuf Has Hacip) 2. Kefaret. 3. Esiri veya herhangi bir kişiyi içine düştüğü durumdan kurtarmak için verilen mal, para, fidyeyinecat. *"Düşmanlarınıza üstün geldiğinizde onları esir alın; savaş sona erince ya onları karşılıksız serbest bırakın, ya da **fidye** karşılığında salıverin."* (Kur'an-ı Kerim 47/4) 4. Dince geçerli bir nedenden dolayı ibadetlerde meydana gelen bir eksikliğe karşılık olarak verilen mal, para. *"Sizden hasta olan veya yolculukta bulunan, oruç tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar. Oruç tutmaya dayanamayacak kadar güçsüz olanlar ise bir fakiri doyuracak kadar **fidye** verir."* (Kur'an-ı Kerim 2/185)

fidyeyinecat bk. fidye.

fiilî sünnet bk. sünnet.

Fil Olayı bk. Ashabıfil.

Fil suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz beşinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Beş ayettir. Surede, "Ashabıfil Kıssası" anlatıldığı için bu adı almıştır. Surede, Allah'ın fil ordusunu ve bu ordudaki askerleri nasıl yok ettiği anlatılır. Ayrıca bu ordunun hazırlıkları ve Mekke halkına kurmuş oldukları tuzakların boşa çıkarılması, Allah'ın üzerlerine gönderdiği sürü sürü kuşların attığı taşlarla böceklerin yediği yapraklar gibi yerlere serilip perişan edilmeleri ele alınır. Bu olaydan insanların ibret alması tavsiye edilir. Surenin üslubundan, İslam'dan önce meydana gelen bu olaydan Mekkeli müşriklerin haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Fil olayına tanıklık eden bazı insanlar sure indirildiğinde hâlâ hayattaydılar. Nitekim Hz. Peygamber'i yalanlayan müşrikler bu sure inince Hz. Peygamber'e tepki gösteremişlerdir. Surenin gönderilişinin asıl amacı fil olayı hakkında bilgi vermek olmayıp Mekke müşriklerine, bildikleri bir olayın sonucunu hatırlatmaktır. Böylece Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'e karşı düşmanca tavır sergilemeyi sürdürdükleri takdirde müşrikle-

rin de başına böyle korkunç bir bela geleceği uyarısı yapılmaktadır.

firaset bk. feraset.

firavun Eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan. Mısır'daki eski imparatorluk dönemi olan M.Ö. yaklaşık 2400 yıllarından itibaren rastlanan bu kelime krallık sarayını ve orada oturanları ifade ediyordu. XVIII. Sülale dönemi ortalarına kadar Firavun, Mısır kralların lakabı olarak değil de saray anlamında kullanılmıştır. Per'ao kelimesinin kral anlamında kullanılışına ise M.Ö. 1370'lere doğru yazılan eserlerde rastlanmaktadır. XXII. Sülaleden önce kralın adı zikredilmeksizin kullanılan bu kelime bu sülale döneminin (M.Ö. 950-730) metinlerinde kralın adının başında bir unvan olarak kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Firavun kelimesi sadece Hz. Musa dönemindeki Mısır Kralını ifade etmektedir. Değişik sure ve ayetlerde 74 yerde geçen kelime, Hz. Musa'nın karşısında yer alan, büyüklük taslayan, böbürlenen, ilahlık iddiasında bulunan, Musa'nın Tanrısı'na ulaşmak için kuleler yaptıracak kadar taşkınlık gösteren, halkını küçümseyip zayıfları ezen ve gerçeklere sırt çeviren biri olarak tasvir edilmektedir.

Firdevs 1. İçinde her çeşit ağacın, özellikle üzüm bağlarının bulunduğu bahçe. 2. Arşın altında bulunan cennetin ortası, en yüksek ve değerli bölgesi. *"İman edip salih amel işleyenlerin konaklama yerleri **Firdevs** cennetleridir."* (Kur'an-ı Kerim 18/107) 3. Cennet ırmaklarının fışkırdığı bölge. *"(İmanlarının gereğini hakkıyla yapan) müminler **Firdevs** cennetlerine girecekler ve orada ebedi olarak kalacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 23/11) Peygamberler ve Allah'ın sevgili kullarının kalacağı cennetin en değerli bölgesi. Firdevs cennetine namazlarını vaktinde ve bilinçli bir şekilde kılanlar, boş işlerden uzak duranlar, zekâtlarını verenler, namuslarını koruyanlar, emanete titizlik gösterenler ve verdikleri sözlerde duranlar gireceklerdir. *"Cennetin yüz tabakası vardır. Her tabaka arası yerle gök arası kadardır. **Firdevs**, cennetin en üst tabakasıdır ve buradan dört tane nehir çıkar. Firdevs'in üzerinde ise Allah'ın arşı vardır. Allah'tan (cennet) istediğinizde Firdevs'i isteyiniz."* (Hadis)

fisebilillah 1. Allah yolunda, Allah uğrunda. "***Fisebilillah** harcamada bulunun, mallarınızı (Allah yolunda) harcayın. (Cihattan geri durarak ve cimrilik yaparak) Kendinizi tehlikeye atmayın…*" (Kur'an-ı Kerim 2/195) 2. Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla hiçbir karşılık beklemeksizin yapılan maddi ve manevi fedakârlıklar, çabalar. *"Ey iman edenler! Hem bu dünyada hem öteki dünyada sizi şiddetli bir azaptan koruyacak bir alış verişi haber vereyim mi: Allah'a ve Peygamberine iman edip **fisebilillah** malınız ve canınızla cihat etmenizdir. Eğer bilirseniz (bunları yapmak) sizin için gerçekten çok hayırlıdır."* (Kur'an-ı Kerim 61/10-11)

fiten 1. Fitneler, belalar, musibetler, kargaşalar. 2. Sapıklıklar. 3. Gelecekte ortaya çıkacak sosyal kargaşa, savaş gibi önemli olaylar ve kıyamet olaylarına ilişkin hadis kitaplarındaki haberler.

fitne 1. İmtihan, deneme, sınama. "Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer **fitne**dir. Bu fitnede (başarılı olanlar için) Allah katında büyük mükâfat vardır." (Kur'an-ı Kerim 8/26) 2. Bozgunculuk, karışıklık, kargaşa, geçimsizlik, genel güvenliği bozma. *"(Münafıklar) önceden de **fitne** çıkarmak istediler ve sana birçok işi tersine gösterdiler. Nihayet hak geldi onlar istemedikleri hâlde Allah'ın emri üstün oldu." (*Kur'an-ı Kerim 9/48) 3. Zulüm, haksızlık, inanç uğruna başa gelen ağır işkence, azap, baskı. *"... Mescidiharam'a karşı nankörlük etmek, halkını oradan (Mekke'den) sürüp çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahtır. **Fitne** ise, (adam) öldürmekten daha kötüdür..."* (Kur'an-ı Kerim 2/217) 4. Şeytanın hile ve tuzakları, şeytanın zayıf ruhlu kişilere aşıladığı batıl inanç, kuruntu. 5. Bela, felaket, musibet. *"Öyle bir **fitne**den sakının ki, aranızdan yalnız haksızlık edenlere ulaşmakla kalmaz (hepinizi kuşatır)..."* (Kur'an-ı Kerim 8/25) 6. Nifak, münafıklık. *"Onlar(münafiklar)dan 'Bana izin ver (Tebük Savaşı'na götürme), beni fitneye düşürme.' diyen vardır. Bilin ki onlar zaten **fitne**ye düşmüşlerdi. Şüphesiz cehennem, inkâr edenleri kuşatacaktır."* (Kur'an-ı Kerim 9/49) 7. Delilik. *"(Ey Muhammed!) Sen büyük bir ahlak üzerinesin. Yakında sen de göreceksin onlar da görecekler kimin **fitne**lenmiş olduğunu."* (Kur'an-ı Kerim 68/4-6) 8. Geçim sıkıntısı. *"...Eğer onlardan birine bir **fitne** gelirse yüz üstü döner (dini kötüleyerek ondan vazgeçer.) O, dünyayı da ahireti de kaybetmiştir. İşte apaçık ziyan budur."* (Kur'an-ı Kerim 22/11) 9. Dinsizlik, şirk, sapıklık. 10. Şiddete başvurarak bir fikri bastırma, ortadan kaldırma, baskı. *"İnsanlardan kimi vardır ki 'Allah'a inandık' der, fakat Allah uğrunda kendisine bir işkence edilince insanların **fitne**sini Allah'ın azabı gibi sayar. Ama Rabb'inden sana yardım gelse, andolsun: 'Biz de sizinle beraberdik' derler..."* (Kur'an-ı Kerim 29/10)

fitre 1. Ramazan bayramı sadakası, şükür sadakası, sadakayıfıtır. *"Hz. Peygamber, erkek, kadın, hür ve köle için **fitre** vermeyi emretti..."* (Hadis) 2. Gücü yeten Müslümanların sağlıklı olmalarının bir şükrü olarak ramazan ayının sonuna kadar fakirlere ödemekle yükümlü oldukları sadaka. Fitre, hicretin ikinci senesinde (M.S. 624) emredilmiştir. Hür olan Müslümanların yerine getirmesi gereken bir ibadettir. Dinen zengin sayılan herkes fitre vermelidir. Küçük çocukların fitrelerini velileri verir. Fitre miktarı ortalama olarak sabahlı akşamlı bir günlük yiyeceğin parası hesaplanarak belirlenir. Dolayısıyla bu miktar, fitrenin en alt sınırı olup en üst sınırı ise dinen belirlenmemiştir. Herkes zenginliğine göre fitre vermelidir. *"Hz. Peygamber **fitre**yi, oruç tutanı anlamsız ve çirkin davranışlardan temizlesin, fakirlere de yiyecek bir lokma olsun diye emretmiştir."* (Abdullah bin Abbas)

fuhuş 1. Söz ve fiilde çirkinlik, edep ve ahlak dışı söz ve davranış. "Allah adaleti, iyilik yapmayı ve akrabaya yardımda bulunmayı emreder, **fuhş**u, (her türlü) kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. Allah size, düşünüp ibret alıp tutmanız için öğüt veriyor." (Kur'an-ı Kerim 16/90) 2. Evlilik dışı cinsel ilişki,

nikâhsız birleşme, cinsel sapıklık, zina. *"İnsanlar arasında **fuhş**un yayılmasını isteyenler için dünyada da ahirette de çok şiddetli bir azap vardır."* (Kur'an-ı Kerim 24/19) Bir kadının, evlilik dışında meslek edinerek veya başta para olmak üzere herhangi bir karşılık gözeterek vücudunu bir erkeğin cinsel tatminine sunması. *"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o (zina) **fuhuş**tur ve çok kötü bir yoldur."* (Kur'an-ı Kerim 17/32) Homoseksüellik (eşcinsellik), lezbiyenlik (sevicilik). *"Lut'u da peygamber olarak gönderdik. Kavmine dedi ki: 'Siz, sizden önce dünyada hiç kimsenin yapmadığı **fuhş**u yapıyorsunuz. Siz, kadınlarınızı bırakıp erkeklere yaklaşıyorsunuz, yol kesiyorsunuz ve toplantılarınızda edepsizce şeyler yapıyorsunuz!'..."* (Kur'an-ı Kerim 29/28-29) 3. Din, ahlak, iffet ve hayâ sınırlarını aşan cinsel suçlar ve davranış bozuklukları. *"De ki: 'Rabb'im, ister açıktan isterse gizli olsun **fuhş**un her çeşidini yasaklamıştır..."* (Kur'an-ı Kerim 7/33)

fukaha Fakihler, fıkıh bilginleri, İslam hukukçuları.

Fukahayıseba Tabiin döneminde yetişen Medineli yedi meşhur İslam hukukçusu. Fukahayıseba fıkıh, hadis ve tefsir alanında şöhret kazanmış kişilerdir. İsimleri şöyledir:

1. Urve b. Zübeyr (ö. 94/712)
2. Said b. Müseyyeb (ö. 94/712)
3. Ebu Bekir b. Abdurrahman b. Haris b. Hişam (ö. 94/712)
4. Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe (ö. 98/716)
5. Harice b. Zeyd b. Sâbit (ö. 104/722)
6. Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekir (ö. 107/725)
7. Süleyman b. Yesâr (ö. 107/725)

fukara 1. Fakirler, yoksullar, muhtaçlar. *"Sizler, Allah yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz; ama içinizden kiminiz cimrilik ediyor. Cimrilik eden kendine cimrilik etmiş olur. Allah zengindir, sizler ise **fukara**sınız..."* (Kur'an-ı Kerim 47/38) 2. Gelirleri bir yıllık zorunlu ihtiyaçlarını; barınak, giyecek, yiyecek, eğitim ve sağlık giderlerini karşılayamayan kimseler. Fukaraya yardım etmek Allah'ın emridir. Kur'an-ı Kerim fukaranın her türlü maddi ihtiyaçlarının karşılanması için zengin Müslümanlara zekât, sadaka, fitre, yemin ve oruç kefaretleri gibi yükümlülükler getirmiştir. *"Sadakalarınızı açıktan vermeniz güzeldir ama **fukara**ya gizlice vermeniz sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızın bir kısmının bağışlanmasına neden olur..."* (Kur'an-ı Kerim 2/271)

furkan 1. İki şeyin arasını ayıran. 2. İyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, iman ile küfrü, helal ile haramı birbirinden ayıran. *"Kur'an-ı Kerim, insanoğluna bir rehber, bu rehberliğin apaçık bir delili ve **furkan** olarak ramazan ayında indirilmiştir. Bundan dolayı, sizden kim bu aya erişirse onu baştan sona oruçlu geçirsin..."* (Kur'an-ı Kerim 2/185) 3. Hak ile batılı ayırma, bu ayrılmayı sağlayan Allah'ın koyduğu ölçü, hak ile batılı ayırma yeteneği. *"Ey iman edenler! Allah'ın koyduğu kurallara uyarak onun koruması altına girin. O, size **furkan**ı verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah büyük bir lütuf sahibidir."* (Kur'an-ı Kerim 8/29) 4.

Kur'an-ı Kerim. *"Âlemlere uyarıcı olması için kuluna **furkanı** indiren Allah çok yücedir."* (Kur'an-ı Kerim 25/1) 5. Hz. Musa'ya indirilen Tevrat. *"Andolsun biz, Musa'ya ve Harun'a korunanlar için bir nur ve öğüt olarak **furkanı** verdik."* (Kur'an-ı Kerim 21/48)

Furkan suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi beşinci suresidir. Yetmiş yedi ayettir. Mekke'de inmiştir. Adını, birinci ayette geçen ve 'hak ile batılı birbirinden ayıran' anlamına gelen *furkan* kelimesinden almıştır. Sureye, Hz. Muhammed'e "Furkan"ı indiren ve onu bütün âlemleri uyarmak için peygamber olarak gönderen Allah'a övgüyle başlanır. Hz. Muhammed'e peygamberliğin verilişinin Allah'ın bağışı olduğu vurgulanır. İnkârcıların, peygamberin sıradan insanlardan farklı olmadığı şeklindeki itirazlarına sure içerisinde cevaplar verilir ve onların iddiaları çürütülür. Yerde ve gökte tek tanrı olduğu üzerinde durulur, müşriklerin tapındıkları putların hiçbir şey yapamadığı anlatılır, böyle uydurma tanrılara tapmalarından dolayı müşrikler kınanır. Surede, Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğu ele alınır. Onun diğer insanlardan farklı olmadığı, yiyip içtiği, gezip dolaştığı, alışveriş yaptığı hatırlatılır. Müşriklerin Kur'an-ı Kerim'in niçin toptan değil de parça parça indirildiği yönündeki sorularına surede cevap verilir. Buna göre, ayetlerin müminlerin kalbine daha iyi yerleşmesi, Kur'an-ı Kerim'in içerdiği bilgiler ve eylemsel ilkelerin gerektiği şekilde benimsenebilmesi ve hayata katılabilmesi için parça parça indirildiği vurgulanır. Surede, peygamberlerini inkâr eden eski toplumların cezalandırılma şekillerine işaret edildikten sonra, onların durumundan ibret almayan Mekkeli müşrikler kınanır. Evrende, Allah'ın birliğini gösteren deliller üzerinde insanın düşünmesi öğütlenir. Allah'a imanın ve ona secde etmenin önemine değinilir. Müslümanlığı güzel yaşayanların örnek davranışlarına yer verilir. Onların geceleri ibadet etmeleri, konuşma biçimleri, kendilerine sataşanlara aldırış etmemeleri, Allah'a yalvarmaları, israftan uzak durmaları, cana kıymaktan, zina etmekten, yalan söylemekten ve yalan yere şahitlik etmekten kaçınmaları örnek olarak gösterilir. Allah'a dua etmenin önemini belirten ayetle sure son bulur.

Fussilet suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk birinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Elli dört ayettir. Adını, üçüncü ayette geçen ve 'bir şeyin ayrıntılarıyla açıklanması' anlamına gelen *fussilet* kelimesinden alır. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından gönderilen bir kitap olduğu vurgulanarak başlanır. İnsanlar tek ilah olan Allah'a inanmaya ve yalnızca ona yönelmeye çağrılır. İnat ve kibirleri yüzünden Allah'a şirk koşanlar kınanırken inanıp salih amel işleyenlere müjdeler verilir. Allah'ın büyüklüğünü yok sayan her türlü inkârcı davranışın anlamsızlığı dile getirilir. İnkârcıların Ad ve Semud kavimleri gibi felakete uğrayabilecekleri hatırlatılır. Helak olan toplumların tarihlerinden ibret alınması öğütlenir. Çok güçlü ahiret vurguları yapılır. Bu çerçevede insanların hakikati söylemekten kaçınmaları hâlinde kulaklarının, gözlerinin ve derilerinin kendi aleyhlerine şahitlik edeceği haber verilir. Bu tip insanların

uyarılmadıkları için değil de uyarıldıkları hâlde gerçekleri kabule yanaşmadıkları için ahirette korkunç bir azap çekecekleri bildirilir. Surede, Kur'an-ı Kerim'in insanları etkileyen üslubu ile her geçen gün müminlerin sayısının artmasından dolayı, müşriklerin Kur'an-ı Kerim dinlemeyi protesto eden tavırları tasvir edilir. Onların bu çirkin tavırlarına karşılık samimi müminler öğülür. Surede kötülükleri iyilikle savmanın, sabırlı olmanın önemi üzerinde durulur. İnkârcıların büyüklük taslamakla gerçeği küçük düşüremeyecekleri ve İslam'ın Allah'ın izniyle yayılacağı, gökten yağan yağmur gibi ölü ruhların İslam'la diriltileceği anlatılır. Kur'an-ı Kerim'i inkâr edip anlamsız tartışmalara girenlerin cezalandırılacağı bildirilir. Kur'an-ı Kerim'in apaçık ve anlaşılır bir dille insanlık ve toplum için çözümler önerdiği belirtilir. Surenin son bölümünde herkesin iyiliğinin de kötülüğünün de kendisini bağladığı açıklanır. Hesap gününde, Allah'ın kullarına haksızlık etmeyeceği gerçeği hatırlatılır. Hakikate karşı kulaklarını tıkayan insanlarla ilgili örnekler verilir; onların didişmeyi seven, günaha meyilli, aceleci, sabırsız, nankör ve bencil karakterli oldukları gözler önüne serilir. Kur'an-ı Kerim'in gerçeklerinin inkâr edilemeyeceği ve bu gerçeklerin insanların gönlünü ve dünyayı etkisi altına alacağı vurgulanır. Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in değerini bilmeyen müşrikleri kınayan ayetlerle sure son bulur.

fücur 1. İsyan, günah, günahları açıktan işleme. "Doğruluk insanı iyilik yapmaya yönlendirir, iyilik de kişiyi cennete götürür. Yalan ise insanı **fücur**a yönlendirir. Fücur da kişiyi cehenneme götürür." (Hadis) 2. Küfür, inkâr. *"İyilik yapanlar naim cennetindedirler. **Fücur** sahipleri ise cehennemdedirler."* (Kur'an-ı Kerim 82/14) 3. Dince çirkin sayılan davranışlar, ahlaksızlık, edepsizlik. *"Yoksa biz, inanıp salih amel işleyenleri, yeryüzünde bozgunculuk yapanlarla (eşit) mi tutacağız? Ya da müttakileri **fücur** sahipleriyle (bir) mi sayacağız?"* (Kur'an-ı Kerim 38/28) 4. Zina, zinaya götüren söz ve davranışlar. 5. Yalan, söz ve davranışların farklı olması.

Fütuhatname bk. fetihname.

fütüvvet 1. Mertlik, yiğitlik, kahramanlık. *"Gör nur-i Muhammed'le nübüvvet bitti!/Ardınca Ali göçtü… **fütüvvet** bitti!"* (A. N. Asya) 2. Gençlik, delikanlılık. *"**Fütüvvet**, bir dava sahibi olmak ve neye mal olursa olsun bu davadan dönmemektir."* (Hallacı Mansur) 3. Cömertlik, el açıklığı. *"**Fütüvvet**, insanlara eziyet etmekten kaçınıp bol bol ikramda bulunmaktır."* (Kuşeyri) *4.* Kişinin, başkasının menfaatlerini kendisine tercih etmesi, fedakârlık. *"Bize göre **fütüvvet**, ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının yararlanmasına sunmak; ele geçmeyen bir şey için de şükretmektir."* (Cafer es-Sadık) 5. Hz. Muhammed'in sünnetine uyma, bağlanma. 6. Eskiden esnaf teşkilatlarına verilen isim.

fütüvvetname 1. Fütüvveti konu alan veya fütüvvetin kuralları hakkında bilgi veren eser. 2. Tarihte esnaf teşkilatının uyması gereken kural ve ilkelerden bahseden eser(ler).

G

Gaffar (el-Gaffar) "Bağışlaması kendinden ve sonsuz olan, tövbe eden kullarının günahlarını bol bol bağışlayarak onları cehennem azabından koruyan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Muhakkak ki ben tövbe eden, inanan ve salih ameller yapan sonra da dosdoğru yolda giden insanlara karşı **Gaffar**'ım."* (Kur'an-ı Kerim 20/82)

Gâfir Suresi bk. Mümin Suresi.

gaflet 1. Ne yaptığını bilmeme, ihmallik, dalgınlık. 2. Bir şeyi bile bile terk etme. *"(Ey Peygamber!) Sen onları pişman olacakları bir gün gelmeden evvel uyar. Çünkü onlar **gaflet** içinde bir hayat sürerlerken ve iman etmedikleri bir hâlde (bir de bakmışsın ki) ölüp gitmişlerdir."* (Kur'an-ı Kerim 19/39) 3. Günah sevap hususunda duyarsız ve dikkatsiz davranma, Allah'tan habersiz olma. *"İnsanların Allah'a hesap verme günleri yaklaştı. Hâlâ onlar **gaflet** içinde olup (Hak'tan) yüz çevirmektedirler."* (Kur'an-ı Kerim 21/1) 4. Ahiret için gereken hazırlığı yapmama. *"(Ey Muhammed!) Babaları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de **gaflet** içinde kalmış bir toplumu uyarman için (seni peygamber olarak gönderdik.)"* (Kur'an-ı Kerim 36/6) 5. Hukuki işlemlerde kolayca kandırılabilecek derecede saf ve dikkatsiz olma. 6. Kalp katılığı, dinî emirlere karşı duyarsızlık.

Gafur (el-Gafur) "Kullarını ahirette perişan etmeyen, onların günahlarını gizleyen, örten ve günahlarından dolayı cezalandırmayan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, Azizdir, **Gafur**'dur."* **(**Kur'an-ı Kerim 67/2)

galat 1. Yanlış, yanılma, hata, bozukluk. *"Söylemez asla **galat**sız sözü/Hiçbir marifette yoktur bir yüzü/Mektebi görmemiş kürsüde gözü/Elif be demeden dal olur mu ya"* (Gufrânî) 2. Cahillik. 3. Kasıt unsuru olmaksızın amaçla irade beyanı arasındaki uyuşmazlık. 4. Arapça ve Farsça olmak üzere yabancı dillerden Türkçeye geçen, biçim ve anlam değişikliğine uğrayan kelime(ler). 5. Hadis ravisinin hafıza zayıflığı, bilgisizliği, Arap dilindeki yetersizliği, rivayet konusundaki dikkatsizlik ve gevşekliği, fiziki veya psikolojik kusuru, olumsuz çevre şartları ve rivayeti yanlış anlama gibi nedenlerle farkında olmadan yaptığı hata.

galiye Şia mezhebine mensup olup Hz. Ali ve on iki imam hakkındaki düşünceleri İslam'ın inanç sistemine aykırı olan ve bu düşüncelerinde aşırı giden kimseler. Mezhepler tarihi ile ilgili çalışma yapan Sünni ve Şii bilginler, galiye terimini genellikle imamet konusunda aşırı görüşler benimseyen ve Şia'ya bağlılık iddia eden gruplar için kullanmışlardır. Galiye'nin Hz. Ali ve soyundan gelen imamlara ilahlık, peygamberlik isnat eden, onlara sahip bulundukları faziletlerin üstünde aşırı özellikler yükleyen gruplar oldukları söylenmektedir. Görüşlerindeki aşırılıklardan dolayı galiyeyi sadece Şia ile sınırlamamak da gerekir. Galiyenin genel görüşleri şunlardır: İlahi ruhun Hz. Peygamber'e ve Hz. Ali'ye geçtiğini iddia etmek, Allah'ı kullara veya

kulları Allah'a benzetmek, Allah'a cehalet isnat etmek, peygamberliğin Hz. Peygamber'le sona ermediğini söylemek, Kur'an-ı Kerim'i, İslam'ın bütünlüğüne ve Kur'an-ı Kerim'in kendi özüne aykırı bir şekilde yorumlamak.

Gani (el-Gani) "Zenginliğin kaynağı olan, hiçbir varlığın hiçbir şeyine ihtiyaç duymayan fakat her varlığın ihtiyacını en mükemmel şekilde karşılayan, kendi varlığıyla yetinip başkasına muhtaç olmayan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Sizler Allah yolunda harcama yapmaya çağrılıyorsunuz. Fakat içinizden bazıları cimrilik yapıyor. Kim cimrilik ederse kendine cimrilik etmiş olur. Allah **Gani**'dir, siz ise fakirsiniz. Eğer Allah'tan yüz çevirirseniz sizin yerinize başka bir toplum getirir. O toplum sizin benzeriniz bir toplum olmaz."* (Kur'an-ı Kerim 47/38)

ganimet 1. Herhangi bir zorluk çekmeden elde edilen şey. *"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayın, dinleyin; size selam verene, dünya hayatının geçici faydalarını gözetip 'Sen mümin değilsin.' demeyin. Çünkü Allah'ın yanında çok **ganimet** vardır. Önceden siz de öyleydiniz, Allah size lütfetti (imana geldiniz). O hâlde iyice anlayın, dinleyin (Peşin hüküm vermeyin). Çünkü Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* (Kur'an-ı Kerim 4/94) 2. Savaş sırasında Müslüman olmayan düşman ordusundaki askerlerden alınan her türlü mal ve esirler. *"Almış olduğunuz **ganimet**lerden helal ve temiz olarak yiyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah bağışlayandır, merhametlidir."* (Kur'an-ı Kerim 8/69)

garip 1. Çok az kullanılması nedeniyle anlamı kolayca anlaşılmayan kelime. 2. Senedinin herhangi bir yerinde ravi sayısı bire düşen hadis.

gasil 1. Yıkama, su ile temizleme. 2. İslam dinine göre, insana saygının ve verilen değerin bir göstergesi olarak Müslüman ölüyü dini usule uygun bir biçimde yıkayıp temizleme.

gasilhane Ölü yıkanan yer.

gasp 1. Bir şeyi zorla ve haksız bir şekilde sahibinin elinden alma. *"O (yaraladığım) gemi denizde çalışan yoksullarındı. Onu kusurlu yapmak istedim, çünkü onların gerisinde her sağlam gemiyi **gasp** eden bir kral vardı."* (Kur'an-ı Kerim 18/79) 2. Başkasına zorla üstün gelme. 3. Başkasına ait olan değerli dayanıklı malları, sahibinin izni olmaksızın elinden alma. *"Bir kimse haksız olarak başkasının bir karış yerini **gasp** ederse kıyamet günü o yer yedi katıyla o kimsenin boynuna geçirilir."* (Hadis)

gassal 1. Yıkayan, temizleyen. 2. Dinî usule uygun olarak ölü yıkayan kimse.

Gaşiye suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen sekizinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yirmi altı ayettir. Adını, beşinci ayette geçen ve 'ansızın gelip insanı kuşatan üzücü veya sevindirici haber' anlamına gelen *gaşiye* kelimesinden almıştır. Surenin ilk yedi ayetinde cehennemlikler, ondan sonraki dokuz ayetinde de cennetlikler tasvir edilir. Daha sonra ise ebedî mutluluk ve inkâ-

rın temel unsurunu oluşturan iman ve inkâr konuları üzerinde durulur. Allah'ın varlığına işaret eden tabiattaki yaratılış olaylarına dikkat çekilir. Hz. Muhammed'in İslam dinine davet ederken zor kullanmaması, bunun yerine uyarıcı bir tutum takip etmesi istenilir. Surede, bütün insanların ahirette hesaba çekileceği vurgulanır. Ahirette görülecek hesabın bireyselliğini haber veren ayetle sure son bulur.

gavs 1. Yardım etme, imdada yetişme. 2. Velilikte ulaşılabilen en yüksek manevi makam, veliler zümresinin başkanı. 3. Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının anlamlarıyla ahlaklanıp İslam'ı derin bir aşkla yaşayan, davranışlarında Hz. Muhammed'i örnek alan ve ona benzemeye çalışan Allah dostu; velilerin en büyüğü, insanıkâmil.

gâvur bk. kâfir.

gayb 1. Göz önünde olmayan, gözle görülmeyen, gizli olan, hazırda olmayan. 2. Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı. 3. Henüz içinde yaşanılmayan gelecek zaman ve gelecek zaman içerisinde meydana gelecek olaylar. *"Şüphesiz ki göklerdeki ve yerdeki **gaybı** sadece Allah bilir."* (Kur'an-ı Kerim 49/18) 4. Öldükten sonra dirilme, cennet, cehennem, hesap günü gibi insanın duyu organları ve akıllarıyla haklarında bilgi edinemeyecekleri âlem. *"Gerçek müminler **gayb**a inanırlar, namazlarını kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah rızası için harcarlar."* (Kur'an-ı Kerim 2/3) İslam'a göre Allah'ın dışında mutlak gaybı hiç kimse bilemez. Peygamberler bile ancak Allah'ın bildirdiği kadarını bilirler. Sihirbazların, falcıların, kâhinlerin ve şeytanların gaybı bilmesi mümkün değildir.

gayrimüekked sünnet bk. sünnet.

gayrimüslim 1. İslam dinini hak din olarak kabul etmeyen, mümin olmayan. 2. Yahudi, Hristiyan, Sabii, Mecusi.

gaza 1. Savaş amacıyla düşmana doğru yönelme, sefere çıkma. "*Kim **gaza** etmez veya (yeri geldiğinde) gaza etmeyi istemezse münafıklıktan bir şube üzerine ölür.*" (Hadis) 2. İslam dinini korumak, yaymak veya davetin önündeki engelleri kaldırmak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan savaş, cihat. *"Ey iman edenler! Sizler inkâr edenler gibi yeryüzünde yolculuğa çıkan veya **gaza** yapan kardeşleri hakkında 'Eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler, öldürülmezlerdi.' diyen (münafıklar) gibi olmayın."* (Kur'an-ı Kerim 3/156) 3. Osmanlılarda, İslam dinini yaymak için yapılan savaşı ifade eden fetih düşüncesi, fetih ruhu.

gazap 1. Öfke, kızgınlık, hiddet, hışım. "Allah'a sığın şahs-ı halimin **gazab**ından/Zira yumuşak huylu atın çiftesi pektir." (Ziya Paşa) 2. Hoşa gitmeyen bir şey karşısında intikam arzusuyla heyecanlanma. "Gerçek yiğit güreşte güçlü olan değil **gazap** anında kendine hâkim olandır." (Hadis) 3. Yeryüzünde işlenmiş ve işlenecek olan her türlü zulüm ve haksızlığa karşı Allah'ın verdiği veya vereceği ilahi ceza. *"Her kim bir mümini kasıtlı olarak öldürürse, onun cezası cehennemde ebedi olarak kalmaktır. Allah (böyle birine) **gazap** ve lanet eder; ahirette de onun için korkunç bir azap hazırlamış-*

tır." (Kur'an-ı Kerim 4/93) 4. İnsanlar arasındaki haksızlıklardan ötürü suçluları cezalandırması anlamında Allah'ın haberî sıfatlarından biri. *"Rahmetim **gazab**ımı geçmiştir.(Her şeyi kuşatmıştır.)"* (Kutsi Hadis)

gazavatname Osmanlılarda, Hristiyan devletlere karşı yapılan savaşları konu edinen eserler.

gazi 1. Mücahit, gaza yapan, savaşa katılan."Yüce Allah üç kişinin duasını kabul eder: **Gazi**nin, misafirin ve babanın." (Hadis) 2. İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla savaşa gidip büyük yararlılıklar gösteren ve sağ olarak dönen kişi, mücahit. *"Kim, Allah yolunda cihada çıkan bir **gazi**nin ihtiyaçlarını giderirse, o kişi Allah yolunda savaş yapmış gibi sevap alır."* (Hadis) 3. Savaşta başarı kazanan kumandanlara ve hükümdarlara verilen şeref unvanı.

gazve 1. Savaş, fetih, fetih hazırlığı, askeri saldırı. 2. Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin sevk ve idare ettiği savaşlar. Hadis ve İslam tarihi âlimlerine göre asker sayısı az veya çok olsun, savaş için veya başka bir amaçla hareket edilsin, çarpışma olsun veya olmasın Hz. Peygamber'in bütün seferlerine gazve denir.

gıpta 1. İmrenme, özenme, beğenme, hoşlanma. "Üsküdar, bir ulu rüyayı görenler şehri,/Seni **gıpta**yla hatırlar vatanın her şehri." (Y. K. Beyatlı) 2. Nimete kavuşma arzusu, sevinç. 3. Kişinin başkasının elindeki nimetin yok olmasını istemeksizin aynısının kendi elinde de olmasını istemesi. *"Ancak iki kişiye **gıpta** edilir: Birisi Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı Allah yolunda harcayan kişidir. Diğeri, Allah'ın kendisine vermiş olduğu ilimle amel eden ve bu ilmi başkasına öğreten kişidir."* (Hadis)

gılman 1. Genç hizmetçiler. 2. Cennete giren kimselerin hizmetleriyle görevlendirilen gençler. *"(Cennetliklere hizmet eden) sedefteki inciler gibi olan **gılman** (cennet ehlinin) yanlarında dolaşırlar."* (Kur'an-ı Kerim 52/24) 3. Müminlerin, büluğdan önce ölen ve anneleri babaları cennetlik olduğunda onlara hizmet edecek olan çocukları. *"Gâh Duzah'da yanam Firavun ile Haman ile/Gâh cennete varam **gılman** ile Rıdvan olam."* (Yunus Emre) 4. Kâfirlerin büluğ çağına gelmeden önce ölen ve cennet ehline hizmet etmekle görevli çocukları.

gıyar Eskiden Müslüman toplumlarda yaşayan gayrimüslimlerin taşımaya mecbur oldukları zünnar, kuşak, kemer, şal vb. simge.

gıybet 1. Dedikodu, çekiştirme, yerme, kötü sözlerle anma. *"Benim yârim bana yalan söylemez,/Söylerse de **gıybet**imi eylemez."* (Karacoğlan) 2. Kendimiz hakkında söylendiğinde hoşlanmayacağımız bir şeyi başka bir Müslümanın arkasından söyleme, onu küçültücü sözlerle anma. *"Ey iman edenler!...Birbirinizin **gıybet**ini yapmayın. Hiçbiriniz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte bundan iğrendiniz. O hâlde Allah'tan korkun! Allah tövbeyi çok kabul eden ve kullarına karşı merhametli olandır."* (Kur'an-ı Kerim 49/12) 3. Bir kimsenin aleyhindeki incitici, küçültücü söz ve davranışlar. *"Bir kimse aleyhinde konuştuğunuz*

*şeyler onda varsa **gıybet**, eğer yoksa o kişiye iftira etmiş olursunuz."* (Hadis)

gönül 1. Kalp. *"(Bilin ki ey insanlar,) inançlarınızı ister gizleyin ister açığa vurun, o **gönül**lerinizde olan her şeyi bilir."* (Kur'an-ı Kerim 67/13) 2. İstek, arzu, heves. *"Akıl akıl olsaydı ismi gönül olurdu;/**Gönül** gönlü bulsaydı bozkırlar gül olurdu.* (N. F. Kısakürek) 3. Niyet. 4. Duygu, his. *"İnsanların görmesini istemediğin ve **gönlü**nün yatışmadığı şey günahtır."* (Hadis) 5. İnanç ve duyguların kaynağı. *"Müminin **gönlü**nde imanla küfür, imanla cimrilik bir arada bulunamaz."* (Hadis)

gufran 1. Bağışlama, affetme. 2. Allah'ın azap dokunacak şeylerden kulunu koruması ve affetmesi. "*Peygamber ve müminler Allah'tan kendilerine indirilene iman ettiler. Onlardan her biri Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar ve 'Allah'ın peygamberleri arasında hiçbir ayırım yapmayız. İşittik ve itaat ettik, Ey Rabbimiz! **Gufran**ını dileriz. Dönüş yalnızca sanadır.' dediler.*" (Kur'an-ı Kerim 2/285)

Gulatışia İslam dininin inanç, ibadet ve peygamberlik gibi temel konularında Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetine uymayan yorumlar yapan; Hz. Ali ve Şia imamlarını ilahlık veya peygamberlik derecesine varan nitelemelerle anan, bu aşırı görüşlerinden dolayı İslam'ın temel prensiplerine aykırı inanışlar geliştiren Şii gruplar. Gulatışia'ya, "aşırı gidenler" anlamında "gulat" denmesinin diğer bazı nedenleri de şunlardır: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman başta olmak üzere sahabenin ileri gelenlerini tekfir etmeleri, Kur'an-ı Kerim'in değiştirildiğini iddia etmeleri, Kur'an-ı Kerim ve sünnette emredilen bazı ibadetleri inkâr etmeleri.

Gurabiye Hz. Peygamber'le Hz. Ali'nin fiziken birbirine benzetilmesinden yola çıkarak Cebrail'in vahyi yanlışlıkla Hz. Ali yerine Hz. Muhammed'e verdiğini savunan aşırı Şii grup. Gurabiye, Allah'a cehalet isnat ettiği için İslam dışı kabul edilmiştir. Çünkü Allah, peygamberliği kime vereceğini en iyi bilendir.

gurbet 1. Dervişin, nefsini eğitip geliştirerek iç dünyasında elde edeceği derinlikle kötü söz ve davranışlardan uzak kalması. 2. Tasavvuf yoluna giren dervişin vatanından ayrı yaşaması ve halkın davranış ve düşüncelerinden uzak kalması. "*Gurbette ölen kişi şehittir*". (Hadis)

gurre 1. Parlaklık, beyazlık. "*Ümmetim kıyamet gününde abdest alırken yıkadığı organların parlaklığı ile tanınır. Kim **gurre**sinin çok olmasını isterse, abdest almaya özen göstersin.*" (Hadis) 2. Anne karnındaki çocuğun dışarıdan bir müdahale ile düşmesine neden olan kişinin ödemek zorunda olduğu para, mal.

gusül 1. Yıkanma, temizlenme. 2. Cünüplük, hayız ve nifas gibi manevi kirlilikten kurtulmak için, niyet ederek ağız ve burun içleri de dâhil hiçbir kuru yer kalmadan bütün vücudu yıkama, boy abdesti. Gusül abdestinin farzları üçtür: Ağzı bol su ile yıkamak, burna su çekerek yıkamak ve tepeden tırnağa bütün vücudu yıkamak. *"Eğer cünüp olduysanız **gusül** (abdesti) yapınız…"* (Kur'an-ı Kerim 5/6)

günah 1. Suç, kabahat, hata, zulüm, israf, isyan, fesat, haram. *"**Günah**larından tövbe eden sanki onu hiç işlememiş gibi olur."* (Hadis) 2. Dinin emir ve yasaklarına aykırı olarak yapılan söz, iş ve davranışlar. Günahlar, işleyene, kendisine karşı suç işlenen varlığa ve işlenen suçun niteliğine göre büyük ve küçük diye ikiye ayırılır. Kur'an-ı Kerim ve sünnet, insanları günahlardan tövbe etmeye çağırmıştır. İnsanlar bu çağrıya olumlu cevap verir ve tövbe ederlerse Allah onların günahlarını affeder. İslam bilginleri büyük günahlara **kebire** veya **günahıkebair** adını vermiştir. "*Ahirette, insanın helak olmasına neden olacak yedi **günah**tan sakınınız: 1. Allah'a şirk koşmak, 2. Sihir ve büyü yapmak, 3. Allah'ın yasak kıldığı cana kıymak, 4. Yetim malı yemek, 5. Faiz alıp vermek, 6. Savaştan kaçmak, 7. İffetli insanların namuslarına iftirada bulunmak."* (Hadis)

günahıkebair bk. günah.

H

Haberivahid bk. ahad haber

Habibullah "Allah'ın en sevgili kulu." anlamında Hz. Muhammed için kullanılan saygı ve hürmet ifadesi, Hz. Peygamber'in sıfatlarından biri. *"Ya **Habiballah** bize imdad kıl,/Son nefes didarın ile şad kıl."* (Süleyman Çelebi)

Habil Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın küçük oğlu. Kur'an-ı Kerim, Habil'in, kardeşi Kabil tarafından haksız yere öldürülüşünden bahseder. Yüce Allah, Habil'in öldürülmesinin en büyük günahlardan biri olduğunu vurgulayarak insanları haksız yere kan dökmemeleri konusunda uyarır. Kur'an-ı Kerim, Habil'in öldürüldükten sonra kardeşi Kabil tarafından gömülmesini ve Kabil'in daha sonra onun ölümünden duymuş olduğu üzüntüyü de anlatır.

Habîr (el-Habîr) "Her şeyi tüm ayrıntılarıyla bilen ve kendisinden hiçbir şey gizli kalmayan, kullarının niyet, söz ve davranışlarından haberdar olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Sözünüzü ister gizleyin, ister onu açığa vurun (fark etmez). Çünkü Allah, insanın içinden geçenleri bile bilir. Yaratan bilmez mi? Yalnız o, (hikmetinde) erişilmez bir derinlik sahibi ve **Habîr**'dir."* (Kur'an-ı Kerim 67/13-14)

habis 1. Bayağı, kötü, fena, pis. "**Habis** olan şeyleri sadaka olarak vermeyin. Bilin ki Allah zengindir ve her türlü övgüye layıktır." (Kur'an-ı Kerim 2/267) 2. Alçak, soysuz, kötü insan. 3. Haram kazanç. *"...(O Peygamber ki) sizlere temiz olan şeyleri helal kılıyor, **habis** olan şeyleri ise haram kılıyor..."* (Kur'an-ı Kerim 7/157) 4. Kâfir. *"Öyle ki Allah, **habis**i temizden (müminden) ayırır, kötüleri bir araya toplar ve hepsini birden cehenneme koyar..."* (Kur'an-ı Kerim 8/37) 5. Zina yapan. *"**Habis** kadınlar, habis erkeklere; habis erkekler habis kadınlara layıktır."* (Kur'an-ı Kerim 24/26) 6. Kötü ve zararlı olduğu için insan tabiatının hoşlanmadığı, aklın ve dinin benimsemediği şeyler. *"De ki: '**Habis**in çokluğu hoşuna gitse bile habis ile temiz eşit değildir. Ey akıl sahipleri! Allah'(ın azabın)dan sakının ki kurtulasınız."* (Kur'an-ı Kerim 5/100)

hablullah Kur'an-ı Kerim; Allah'ın peygamberlerine bildirmiş olduğu vahiy. "Hep birden topluca **hablullah**a sarılın, ayrılığa düşmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini hatırlayın." (Kur'an-ı Kerim 3/103) 2. Allah'ın dini; İslam. 3. Allah'ın ahdi; sözü, koyduğu kurallar. 4.Hz. Peygamber'in sünneti. 5. Hayırda ve güzelde bir araya gelen, her türlü kötülüğe tavır alan insanlar topluluğu.

hac İmkânı olan Müslümanların zilhicce ayında ihram giyerek, Arafat'ta vakfe yaparak ve Kâbe'yi tavaf ederek yaptıkları farz ibadet, İslam'ın beş şartından biri. İslami kaynaklara göre haccın tarihi Hz. Âdem'e kadar uzanır. Tarih içerisinde zaman zaman unutulan bu ibadet, İbrahim Peygamber tarafından tekrar canlandırılmıştır. Kur'an-ı Kerim'e göre, Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail ile beraber Kâbe'nin eski temellerini bularak yeniden inşa etmiş ve insanları hac ibadetini yapmaya çağırmıştır. Hz. İbrahim, haccın kurallarını tespit ederek insanlara öğretmiştir.

Zamanla bu ibadet unutulmuş, insanlar İslam'ın onaylamadığı bazı uygulamaları hacca karıştırmıştır. İslam'ın doğuşu sırasında ise Kâbe'yi tavaf, umre, Arafat ve Müzdelife'de vakfe, kurban kesme gibi âdetler devam ettirilmekle beraber, hacca birçok putperest gelenek de eklenmiştir. Hz. Peygamber'e hac farz kılınınca, putperestlikten kalma bütün âdetler kaldırılmıştır. Hz. Muhammed 'Ben nasıl hac yapıyorsam siz de öyle hac yapın.' buyurarak haccın kurallarını özüne uygun olarak belirlemiş ve bu ibadeti tevhit inancına uygun hâle getirmiştir. Hac ibadeti dinen zengin sayılan, akıllı, ergin, sağlıklı Müslümanlara ömürlerinde bir kez olmak üzere farzdır. Kendilerine hac farz olan Müslümanların en kısa zamanda hacca gitmeleri gerekir. *"Kâbe'yi **hacc**etmek gücü yeten bütün Müslümanların Allah'a karşı yerine getirmek zorunda oldukları bir görevdir. Kendine hac farz olduğu hâlde, nimetlere karşı nankörlük edip hacca gitmeyenler, bilsinler ki Allah, insanlara muhtaç değildir."* (Kur'an-ı Kerim 3/97) *"Kendisine **hac** farz olan kişi hacca gitmekte acele etsin."* (Hadis)

haccıasgar 1. Küçük hac, umre. 2. Arafat vakfesinin cumadan başka bir güne denk gelmesiyle yapılan hac.

haccıekber 1. Büyük hac, hac. *"Allah'ın ve Resulünün, müşriklerden uzak olduğunun **haccıekber** gününde insanlara duyurusudur: Eğer tövbe ederseniz bu sizin için daha hayırlı olur; yüz çevirirseniz bilin ki Allah'ı âciz bırakamazsınız. Ey Muhammed! İnkâr edenlere can yakıcı bir azabı haber ver."* (Kur'an-ı Kerim 9/3) 2. Arafat vakfesinin cumaya rastlamasıyla yapılan hac. Bazı İslam âlimleri, arefe gününün diğer günlere bir üstünlük taşıdığı ve o gün yapılan duaların daha faziletli olduğuna dair rivayetlerle, Cuma gününün önemini belirten rivayetleri bir araya getirerek Arafat vakfesinin cumaya denk gelmesiyle yapılan haccın daha fazla sevap kazandırdığını söylemişlerdir.

haccıifrad İhrama girerken yalnız hacca niyet edilip içerisinde umre yapmanın olmadığı ve kurban kesmenin gerekmediği hac türü.

haccıkıran İhrama girilirken hac ve umreye birlikte niyet edilip önce umrenin yapıldığı, sonra da ihramdan çıkılmaksızın hac görevlerinin yerine getirildiği ve kurban kesmenin de vacip olduğu hac türü.

haccıtemettü Niyet edilerek önce umre için ihrama girilip umre tamamlandıktan sonra ihramdan çıkılarak aynı yılın hac ayı içerisinde ikinci kez ihrama girilmek suretiyle yapılan ve kurban kesmenin de vacip olduğu hac türü.

Haceriesvet Tavafın başlangıç yerini göstermek üzere Kâbe'nin güneydoğu köşesinde bulunan, yerden 1.5 metre yüksekliğinde, oval biçiminde, hafif kırmızı ve sarı damarcıkları bulunan, 30 cm. çapında oldukça parlak siyah bir taş. Kâbe duvarında bulunan ve Müslümanlarca kutsal sayılan Haceriesvet'in cennetten geldiğine inanılır. Haceriesvet, Kâbe'yi tavafın başlangıç ve bitiş noktasıdır. *"Ataydım Kâbe'ye özüm,/Göreydi Ravza'yı gözüm,/**Haceriesvet**'e yüzüm,/Sürsem, yalvarsam, ağlasam."* (Âşık Ruhsati)

hacet namazı Herhangi bir ihtiyacı olan Müslümanın bu ihtiyacının karşılanmasını Allah'tan istemeden önce kılmış olduğu nafile namaz. *"Kimin Allah'a veya insanlardan birine bir ihtiyacı olursa, güzelce abdest alsın, iki rekât **hacet namazı** kılsın, hacet duasını okusun sonra da dünya ve ahiretle ilgili dileğini Allah'tan istesin."* (Hadis)

hacı Hac görevini yerine getiren Müslüman. "**Hacı**nın, Allah yolunda savaşan gazinin ve mazlumun duasını Allah geri çevirmez." (Hadis)

Hac suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi ikinci suresidir. Surenin çoğunluğu Mekke'de inmesine rağmen içerisinde Medine'de inen ayetler de vardır. Yetmiş sekiz ayettir. Adını yirmi yedinci ayette geçen "hac" kelimesinden almıştır. Surede, Allah'ın birliği, kıyametin kopması, öldükten sonra dirilmenin ve Allah'ın huzurunda hesaba çekilmenin kesinliği vurgulanır. Ayrıca, Mekkeli müşrikler kendilerinin, soyundan geldiklerini iddia ettikleri İbrahim Peygamber'in getirdiği Haniflik diniyle bütün bağlarını kopardıkları ve dinlerini, ibadetlerini bir eğlenceye dönüştürdükleri için uyarılırlar. Surede, Allah hakkında bilgisizce tartışmaya girmenin yanlışlığı belirtilir. İnsanları Allah yolundan saptırmak için büyüklük taslayarak müminler üzerinde egemenlik kurmak isteyen müşrikler uyarılır. İmanla beraber salih amellerde bulunan müminlere cennet müjdesi verilir. Putperestliğin anlamsızlığına dikkat çekilir. Tabiattaki varlıklar bile Allah'a secde ederken insanların inkârı tercih etmesi sebebiyle ilahî azaba uğrayacakları anlatılır. Surede, inkârcıların Allah'a inkârla yetinmeyip insanları Allah yolundan saptırmak ve haccı engellemek suretiyle zulümde ileri gitmelerinden söz edilir. Haccın sağladığı maddi ve manevi yararlarla birlikte kurban kesmenin öneminden söz edilir. Kurban ve haccın esas amacı olan takva konusu vurgulanır. Müminlerin kendilerine yapılan saldırılara karşı inançlarını koruma uğrunda savaşabilecekleri bildirilir. Surede, Hz. Peygamber'e karşı direnen Mekke müşriklerinin psikolojik durumları ele alınır. Hz. Nuh'tan beri bütün peygamberlerin benzer direnişlerle karşılaştıkları hatırlatılır. Peygamberlerine karşı direnen bu kavimlerin yok olmasından müşriklerin ibret alması öğütlenir. Kur'an'ın içeriğinin tamamen gerçekleri yansıttığı ifade edildikten sonra bilgisizliğe dayalı bir inkârın tehlikeleri üzerinde durulur. Müminlere, imanlarının karşılığı olarak ahirette elde edecekleri makamlar müjdelenir. Hicretin, cihadın ve Allah yolunda çekilen sıkıntıların karşılığının Allah tarafından eksiksiz ödeneceği belirtilir. Allah'a ibadet edenlerle ona ibadet etmeyenlerin eşit tutulmayacakları haber verilir. Allah'tan başka ibadet edilen varlıkların batıllığı üzerinde durulur. Hatta, 'onların hepsinin bir araya gelmeleri durumunda bile bir sivrisineği yaratamayacakları' hatırlatılır. Müminlere bu gibi batıl varlıklara iltifat etmemeleri, yalnızca Allah'a secde ve rükû etmeleri, birbirlerine iyilik yapmaları, Allah yolunda sürekli çalışmaları, İbrahim Peygamber'in getirmiş olduğu haniflik yolundan ayrılmamaları emredilir. "*Namazı kılınız, zekâtı veriniz, Allah'ın emirlerine sıkıca sarılınız, o sizin dos-*

tunuzdur; ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır." öğüdüyle sure son bulur.

haç 1. İstavroz, salip. 2. Birbirini dikey olarak kesen iki çizginin oluşturduğu artı şeklinde bir işaret, Hristiyanlığın simgesi, çarmıh. Hristiyanlar haçın, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini temsil ettiğine inanırlar. Hristiyanlarca haç çıkarma işlemi günahlara tövbeden sonra yerine getirilir. Katolikler haç çıkarırken ellerini önce alın, sonra göğüs, daha sonra da sağ ve sol omuz üzerine koyarlar. Ortodokslar ise önce alna, sonra sağ ve sol omuz üzerine koyarlar. Protestanlar ise haç çıkarmazlar. *"Hilal **haça** yenilmesin! Âmin!/Türklük bitti denilmesin! Âmin!"* (Ziya Gökalp)

Haçlılar XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının, Kudüs'ü kurtarma sloganı ile Türkleri Anadolu'dan atmak ve bütün Orta Doğu'yu ele geçirmek için başlattığı siyasal amaçlı askerî harekâta katılanlar. Haçlı seferlerine katılanların elbiselerinin üzerinde haç işareti bulunduğu için bu ad verilmiştir. 1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri 1291'de Latin Hristiyanların doğuda son merkezi olan Akka'dan çıkarılmasına kadar süren yaklaşık 200 yıllık dönemi kapsar. Bu dönem içinde 9 büyük sefer yapılmış ve bazı küçük savaşlar da olmuştur. Daha sonra tarihte Türk-İslam dünyasına karşı yapılan bütün savaşlar da Haçlı Seferi olarak adlandırılmıştır.

had 1. Sınır, iki şeyin arasını ayırma. 2. İslam dininin koyduğu helal haram sınırları, ölçüleri. *"Bunlar Allah'ın **had**leridir. Her kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse Allah onları içinden ırmaklar akan cennete kor. Onlar orada ebedî olarak kalırlar. En büyük kurtuluş budur. Her kim de Allah'a ve Resulüne isyan eder ve Allah'ın **had**lerini çiğnerse Allah onu cehennemine kor ve o orada ebedî olarak kalır. Cehennemde çok şiddetli bir azap vardır."* (Kur'an-ı Kerim 4/13-14) 3. Kur'an-ı Kerim ve sünnette suçlular için öngörülen, miktarı dince belirlenmiş ve tanımlanmış ceza, müeyyide, yaptırım. *"Şüpheli olan şeylerde; kişinin suçlu olduğuna dair kesin bulgular olmadıkça **had**leri uygulamayınız."* (Hadis) 4. Bir kavramın özünü tanıtan ve başka kavramlardan farkını belirleyen mantık terimi.

hades 1. Ayıp, kir, kusur, pis olan şey. 2. Din açısından temizlenmeyi gerektiren manevi kirlilik durumu, cünüplük. 3. Abdestsiz olma hâli. *"**Hades**ten sonra abdest almak gerekir."* (Hadis)

hadesten taharet 1. Kişinin manevi kirlilik durumundan temizlenmesi. 2. Namaz kılacak kişi abdestsiz ise abdest alması; cünüp olanın cünüplük, hayız olanın hayız, lohusanın da lohusalık durumundan temizlenmesi, gusül abdesti alması.

Hâdi (el-Hâdi) "İnsanlara doğru yolu gösteren, rehberlik eden, onların zihinlerini ve gönüllerini aydınlatarak hayır ve mutluluk veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"(Senin çağında olduğu gibi) Biz her peygambere, günahlara batan kimselerin arasından düşmanlar çıkarırız. Bununla birlikte sana **Hâdi** ve yardımcı olarak Rabb'in yeter."* (Kur'an-ı Kerim 25/31)

Hadid suresi Kur'an-ı Kerim'in elli yedinci suresidir. Medine'de inmiştir. Yirmi dokuz ayettir. Adını yirmi beşinci ayette geçen ve "demir" anlamına gelen "hadid" kelimesinden almıştır. Sure, yeryüzündeki canlı-cansız bütün varlıkların Allah'ı tespih ettiğini bildiren ayetle başlar. İnsanlar tarafından görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen bütün âlemlerde Allah'ın kudretinin ve ilminin sonsuzluğu ele alınır. İnsanlar peygamberlerin yapmış oldukları çağrıyı kabul etmeye davet edilir. Dünya malının emanet olduğuna işaret edilerek Allah yolunda harcamanın, fakirleri gözetmenin gerekliliği üzerinde durulur. Mekke'nin fethinden önce Allah yolunda harcamada bulunanlar ile cihat edenlerin üstünlükleri dile getirilir. Surede, Allah'a samimiyetle inanan erkek ve kadınların ahirette elde edecekleri mükâfatlar ele alınırken, münafıkların dünyada ve ahirette uğrayacakları felaketler dile getirilir. İhtiyaç sahiplerine borç vermenin Allah'a borç vermek gibi önemli bir erdem olduğu vurgulanır. Surede, dünya hayatının geçiciliği ve aldatıcılığı ele alınır. Bundan dolayı insanların Allah'ın hoşnutluğunu kazandıracak davranışlarda yarışmaları tavsiye edilir. Mal ve servet uğruna şımarmanın çirkinliği dile getirilir. Surede, Allah'ın insanlara yeryüzünde adaleti ayakta tutmaları için kitap göndermesinden ve onlara çeşitli yararlar sağlayan demiri yaratmasından söz edilir.

hadis 1. Söz, haber. *"Herhâlde sen, onlar bu **hadis**e inanmıyorlar diye, peşlerinde üzüntüden kendini helâk edeceksin."* (Kur'an-ı Kerim 18/6) 2. Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri ve takrirleri; sahabelerin dine aykırı olmayan söz ve davranışlarını onaması. *"Benden bir **hadis** işitip ezberleyip sonra da onu başkalarına aktaran kişinin Allah yüzünü ak etsin."* (Hadis) 3. Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'den anladıklarını söz ve davranışlarıyla ifade etmesi. 4. Kur'an-ı Kerim'deki açıklanması gereken yerleri açıklama, emir ve yasakları insanlara bildirme, Kur'an-ı Kerim'de hükmü olmayan konularda hüküm koyma, bireysel ve toplumsal hayatın tüm alanlarında kişileri ahlaken geliştirme amacıyla Hz. Muhammed'in söylemiş olduğu sözler. Hadis bilginlerine göre "sünnet" terimiyle eş anlamlı olan "hadis", sünnete oranla daha genel bir anlama sahiptir. Çünkü sünnet, Hz. Peygamber'in sadece fiilleri, hadis ise hem sözleri hem de fiilleri anlamında kullanılır. *"Kim benim adıma **hadis** uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın."* (Hadis)

Hadis Ekolü bk. Ehlihadis.

hadisierbain bk. kırk hadis.

hadisikudsi bk. Kudsî hadis.

hadisinebevi bk. nebevi hadis.

hadis usulü Hz. Peygamber'den nakledilen hadis metinlerinin aslına uygun olarak muhafaza edilip rivayet edilmesini ve hadislerin rivayet olunma şartlarını, çeşitlerini, sahih olup olmadıklarını, ravilerin durumlarını ve özelliklerini inceleyen ilim dalı. Hadis usulü sayesinde, hadislerin ne derecede sahih ve kabul edilebilir oldukları ve hangilerinin uydurma oldukları anlaşılır. Ayrıca, hadisleri doğru anlayıp yorumlama-

da hadis usulünü bilmenin önemi büyüktür.

hafaza melekleri İnsanların yaptıkları iyilik ve kötülükleri yazan ve bu amaçla onları takip edip yerine göre korumakla görevlendirilen melekler, Kirâmenkâtibîn Melekleri. *"Sizinle beraber **hafaza melekleri** vardır. Bu değerli yazıcılar yapmış olduğunuz her şeyi bilirler."* (Kur'an-ı Kerim 82/10-12)

hafazanallah "Allah bizi her türlü beladan, felaketten ve kazalardan koruyup esirgesin." anlamında dua cümlesi.

Hâfıd (el-Hâfıd) "Kâfirleri, müşrikleri, münafıkları ve emirlerine karşı gelerek çok günah işleyenleri alçaltan, onlara değer vermeyen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"...O Allah ki **Hâfıd**'dır..."* (Hadis)

Hafîz (el-Hafîz) "Yaratmış olduğu tüm varlıkları rızıklandıran, koruyan, görüp gözeten, ihmalkâr ve gafil davranmayıp dikkatli bulunan ve her şeyi ayrıntısıyla bilen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Müşrikler Allah'tan başka varlıkları veliler edindiler. Şüphesiz ki Allah onların üzerinde **Hafîz** olandır."* (Kur'an-ı Kerim 42/6)

hafız 1. Ezberleyen, koruyan, saklayan, unutmayan kimse. 2. Kur'an'ı başından sonuna kadar ezberleyip okuyabilen kimse. *"Kim Kur'an-ı Kerim'in **hafız**ı olur ve ezberlediklerine göre yaşarsa, Allah o kişinin anne ve babasına ahirette altından bir taç giydirir."* (Hadis) 3. Hadis nakil ve rivayetlerinde uzmanlaşıp çok sayıda hadisi ezbere bilen kimse.

haham 1. Yahudi din adamlarına verilen unvan. "Ey iman edenler, **haham**lardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler ve insanları Allah yolundan çevirirler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlara acı bir azabı müjdele." (Kur'an-ı Kerim 9/34) 2. Yahudilik dinini iyi bilen, Tevrat'ı açıklamakla görevli, Yahudi geleneğini öğreten din adamı. Haham kadroları, hahamlık ve başhahamlık şeklinde ikiye ayrılır. Başhaham, Yahudilerin en üst düzey sorumlusudur. Hahamların iki görevi vardır: Öğreticilik ve vaizlik. *"(Yahudiler) Allah'ı bırakıp **haham**larını, (Hristiyanlar da) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Hâlbuki hepsi de tek bir tanrıya kulluk etmekle emrolunmuşlardı..."* (Kur'an-ı Kerim 9/31)

hak 1. Gerçek, doğru, gerçeğe uygun. "Bile bile **hak**kı batılla karıştırıp hakkı gizlemeyin." (Kur'an-ı Kerim 2/42) 2. Adalet. *"Yeryüzü, Rabb'inin nuru ile aydınlanır, kitap ortaya konur, peygamberler ve şahitler getirilir ve (insanlar) arasında **hak** ile karar verilir. Hiçbir insana haksızlık yapılmaz."* (Kur'an-ı Kerim 39/69) 3. Kur'an-ı Kerim. *"De ki: '**Hak**, Rabbinizden (gelmiş)dir. Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin..."* (Kur'an-ı Kerim 18/29) 4. İslam. *"**Hak** geldi batıl yok oldu. Çünkü batıl yok olmak zorundadır."* (Kur'an-ı Kerim 17/81) 5. Gerek sözün, gerekse eylemin zaman ve şartlara göre nasıl söylenmesi ve yapılması gerekiyorsa öylece yerine getirilmesi. 6. Bir iş ve emeğin maddi veya manevi karşılığı. *"İşçinin **hak**kını alnının teri kurumadan*

veriniz." (Hadis) 7. Bir şeye aslına uygun ve doğru olarak inanma, bu şekilde kazanılan inanç ve bilgi. 8. Dinin veya hukuk düzeninin tanıdığı yetki ve ayrıcalık. *"Allah'ın kulu üzerindeki **hak**kı, kendisini yaratan Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamasıdır."* (Hadis)

Hak (el-Hak) "Her şeyi bir hikmete göre -gerekçesine uygun olarak- kullarının dünyada ve ahirette yararlarını gözeterek adaletli bir biçimde yaratan, kendisinin varlığı sürekli olan ve bütün hayatı yönlendirmesi, nimetler vermesi kesintisiz biçimde devam eden." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah'ım! Sen **Hak**'sın. Senin vaadin haktır, sana kavuşmak haktır, cennet haktır, cehennem haktır, peygamberler haktır, Muhammed haktır, kıyamet haktır."* (Hadis)

Hak Din Allah'tan Hz. Peygamber'e geldiği gibi aslını koruyan; Allah'ın inanç, ibadet, ahlak ve hayatın diğer alanlarındaki koymuş olduğu hükümleri hiçbir değişikliğe uğramadan varlığını sürdüren; özüne insan düşüncesinin karışmadığı bozulmamış din, İslam. *"Allah, Resulünü dosdoğru yolu göstermek üzere **hak din** ile bütün batıl din ve görüşlere egemen olsun diye göndermiştir..."* (Kur'an-ı Kerim 9/33)

hakem 1. Hüküm ve karar veren. *"Eğer karı kocanın aralarının açılmasından endişe duyarsanız erkeğin ailesinden bir **hakem** ve kadının ailesinden bir **hakem** gönderin. Bunlar uzlaştırmak isterlerse Allah onların arasını bulur."* (Kur'an-ı Kerim 4/35) 2. Tarafların, aralarındaki hukuki anlaşmazlıkları veya davaları sonuçlandırmak için kendi istekleriyle başvurdukları hukuki kurum veya kimse. *"Allah'a yemin olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni **hakem** tayin edip sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar."* (Kur'an-ı Kerim 4/69) 3. Mevcut veya ileride çıkabilecek uyuşmazlığın çözümü için taraflarca seçilen veya kanunun gösterdiği şekilde atanan özel kişi; uzlaştırıcı; yargıç.

Hakem (el-Hakem) "Her şeyi en güzel bir biçimde, yerli yerince, mükemmel olarak yaratan, bilgisiyle ve adaletiyle en doğru hükmü veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah size kitabı açıklamış olarak indirmişken, ondan başka bir **Hakem** mi arayayım?..."* (Kur'an-ı Kerim 6/114)

hakikat 1. Bir şeyin aslı ve esası, iç yüzü. "Dış yüzüm böyle ağardıkça ağarmakta, fakat,/Sormayın iç yüzümün rengini: yüzler karası!/Beni kendimden utandırdı **hakikat** şimdi,/Bana hiç benzemeyen suretimin manzarası." (M. A. Ersoy) 2. Gerçek, doğru. 3. Sözün gerçeğe uygun olma durumu. *"Şudur cihanda en beğendiğim meslek/Sözün odun gibi olsun **hakikat** olsun tek."* (M. A. Ersoy) 4. Bir sözün, konulmuş olduğu anlamda kullanılması; sözü benzetme ve mecazdan arındırılmış olarak anlatma. 5. Dinî hayatı en yüksek seviyede yaşamak suretiyle Allah'ın koymuş olduğu ilahî hikmetlere ve olayların iç yüzüne vâkıf olma, bilme. *"Şeriat, tarikat yoldur varana/**Hakikat**, marifet andan içeri."* (Yunus Emre) 6. Gösterişten arınmış amel.

Hakîm (el-Hakîm) "Bütün sözleri ve fiilleri adalete ve ilme dayanan, her şeyi bilen, hikmetli bir biçimde yaratmasını sürdüren, dünyada adaletin kaynağı, ahirette ise tüm insanlar arasında adaleti ile hükmedecek olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Göklerde ve yerde bulunan bütün varlıklar Allah'ı tespih ederler. O, güçlüdür ve **Hakîm**'dir."* (Kur'an-ı Kerim 61/1)

hâkim 1. Hüküm veren. "Sana vahyolunana uy; Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O **hâkim**lerin hayırlısıdır." (Kur'an-ı Kerim 10/109) 2. Kadı. *"**Hâkim**, haksızlık etmediği sürece Allah onunla beraberdir."* (Hadis) 3. Yönetici. *"Birbirinizin mallarını haksız yere yiyip tüketmeyin ve başkalarına ait meşru mallardan hiçbirini bilerek haksızlıkla tüketmek için **hâkim**lere aktarmayın."* (Kur'an-ı Kerim 2/188) 4. Her şeye hükmeden; hükümlerin koyucusu ve kaynağı; Allah. *"(Ey Muhammed!) Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O, **hâkim**lerin en hayırlısıdır."* (Kur'an-ı Kerim 10/109) 5. Rivayet edilen bütün hadisleri; metin, senet ve ravilerin durumunu her yönüyle bilen hadis bilgini.

Hâkka suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış dokuzuncu suresidir. Mekke'de inmiştir. Elli iki ayettir. Adını, birinci ayetteki; 'hak, hukuk, hesap ve her şeyin ortaya çıkacağı gün' anlamına gelen "hâkka" kelimesinden almıştır. Kur'an-ı Kerim'in edebî üstünlüğünü en üst seviyede ifade eden Hâkka suresi, Mekke döneminin ilk yıllarında inmiştir. Sure iki bölümden meydana gelir. Birinci bölümde; Semud, Âd, Firavun ve Lut kavimlerinin peygamberlerine karşı gelip Allah'ın vahyini yalan saymaları yüzünden helak edildikleri haber verilir. İnkârcıların çekecekleri büyük cezanın ahiretteki azap olduğu vurgulanır. Allah'ın huzurunda herkesin hesaba çekileceği, o günde insanların amelleriyle başbaşa kalacağı anlatılır. Hesabını kolay bir şekilde verenlerin cennetlik olacakları belirtilirken Allah'a inanmayanların ve yoksullara yardım elini uzatmayanların o günde yardımsız kalacakları bildirilir. Surenin ikinci bölümünde, müşriklerin Kur'an-ı Kerim'e yaptıkları iftiralara cevaplar verilir. Görülen ve görülmeyen ilahî kuvvetlere yeminle başlayan bu bölümde, Kur'an-ı Kerim'in bir şairin ve sihirbazın sözü olmadığı üzerinde durulur. Onun şerefli bir elçiyle gelen vahiy olduğu vurgulanır. Surede, Kur'an-ı Kerim'in temiz kalplere bir öğüt, kâfirlere bir uyarı olduğu belirtilir. Allah'ı yüceltmeyi emreden ayetlerle sure son bulur.

hâl 1. Durum, oluş, vaziyet, keyfiyet, tutum, tavır, hareket, davranış. "Siz, benim yanımdaki **hâl**inizi benden ayrıldıktan sonra da koruyabilseniz yollarda melekler bile sizinle selamlaşır." (Hadis) 2. İçinde bulunulan vakit, zaman, an. *"**Hâl** dediğimiz şey yarından sonra 'mazi' olacaktır."* (Y. K. Beyatlı) 3. İlahî bir bağış olarak, tasavvuf yoluna giren müridin kalbine gelen duygu, bu duygunun davranış biçiminde ruh ve bedenine yansıması. *"**Hâl** kalbe inen bir şey olup devam etmez."* (Cüneyd Bağdadi)

hal' etme Tarihte, işbaşındaki halifenin -devlet başkanının- yönetim ehli-

yetini kaybetmesi durumunda görevden uzaklaştırılması, yetkilerine ve halifeliğine son verilmesi.

halife 1. Birinin yerine geçen, vekil; vekili olduğu kişi adına görev yapan kimse. "Allah'ın sizi Nuh kavminin yerine **halife**ler kıldığını ve yaratılış olarak da onlardan üstün kıldığını hatırlayın. (Dünyada ve ahirette) kurtuluşa erebilmeniz için Allah'ın nimetlerini düşünün." (Kur'an-ı Kerim 7/69) 2. Allah'ın emir ve yasaklarının muhatabı olan üstün varlık, insan. *"Rabb'in meleklere: 'Ben yeryüzünde bir **halife** yaratacağım.' demişti. Melekler 'Orada bozgunculuk yapacak, kan akıtacak birini mi var edeceksin, oysa biz seni överek yüceltiyor, seni devamlı tespih ediyoruz ve övüyoruz.' dediler. Allah 'Ben sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi."* (Kur'an-ı Kerim 2/30) 3. Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun yerine devlet başkanlığına geçen yöneticilerin ortak adı. *"Ömer **halife** iken kim çıkar mesul?/Ömer ne yapsın, İlahî, beşer zalûm u cehûl!"* (M. A. Ersoy) 4. Tarihte bütün Müslümanların ortak iradesiyle işbaşına geçen ve yönetimde İslami kurallara uyma konusunda titizlik gösteren, işlerini istişare ile yürüten, toplumda adaletle hükmeden. 5. Şeyhin yetkilendirmesiyle tarikata girenleri eğitme faaliyetinde bulunan ve onun ölümünden sonra tarikat sorumluluğunu üstlenen kimse.

Hâlık (el-Hâlık) "Tüm varlıkların işlerini ölçülü ve ahenkli bir şekilde var eden, evreni bir plan ve amaca uygun olarak yoktan ve örneksiz bir biçimde yaratan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O **Hâlık**, var eden ve şekil veren Allah'tır. En güzel isimler onundur. Göklerde ve yerde olanlar Onun şanını yüceltmektedirler. O galiptir, hikmet sahibidir."* (Kur'an-ı Kerim 59/24)

halil 1. Dost, arkadaş, veli. "Kişi **halil**inin dini üzerinedir. **Halil**inizi seçerken dikkat edin." (Hadis) 2. Eş, hanım. 3. Sırdaş. *"Kıyamet günü zalim kimse pişmanlıktan ellerini kemirerek: 'Keşke peygamberle beraber bir yol tutsaydım, vay başıma gelene; keşke filancayı **halil** edinmeseydim.' der."* (Kur'an-ı Kerim 25/27-28)

Halîlullah "Allah'ın dostu" anlamında İbrahim Peygamber için kullanılan övgü ifadesi, Hz. İbrahim'in unvanı. *"Nur Muhammed nurudur, **Halilullah** sırrıdır,/Sanasın kim açıldı uçmaktan bir deriçe."* (Yunus Emre)

Halîm (el-Halîm) "İnsanlara güzel muamele yapan, onlara nazik ve şefkatli davranan, işledikleri suçlara hemen karşılık vermeyen, sabırlı ve temkinli olan, acele davranmayıp ileride olacak gelişmelere fırsat tanıyan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Güzel bir söz söylemek ve affetmek, kendisine yardım edilen kişiye sıkıntı veren bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah çok yücedir ve **Halîm**'dir."* (Kur'an-ı Kerim 2/263)

Halime Hz. Peygamber'in sütannesi. Hevazin kabilesinin Sad b. Bekir koluna mensuptur. Halime es-Sadiyye olarak da bilinir. Mekke'nin havasının çok sıcak olması ve edebî Arapçayı öğrenebilmeleri için çocukların sütanneye verilmesi âdeti vardı. Bu âdetlere uyularak Hz. Peygamber de sütannesi

olarak seçilen Hz. Halime'ye verilmiş ve beş yaşına kadar onun yanında kalmıştır. Hz. Halime'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber Mekke'nin fethinden sonra vefat ettiği nakledilmektedir. Hz. Peygamber, Müslümanlığı kabul eden Hz. Halime'ye zaman zaman hediyeler göndererek onun gönlünü almıştır.

halvet 1. Dinen evlenmelerinde bir sakınca olmayan bir erkekle bir kadının bir yerde üçüncü bir şahıs olmadan baş başa kalmaları. 2. Nikâh yapıldıktan sonra ve zifaftan önce kadın ve erkeğin baş başa kalmaları. 3. Tasavvuf yoluna giren birinin zihnini ve duygularını dağınıklıktan koruyabilmesi ve günahlardan uzak kalabilmesi için, belirli bir süre mürşidin denetiminde tenha bir yerde yalnız başına kalıp, kendisini bütün varlığıyla Allah'a vermesi. *"Dün gün riyazat çeküp **halvet**lerde diz çöküp/Sohbetlerde baş çatup yanmayan âşık mıdır?"* (Yunus Emre)

halvethane 1. Tasavvuf yoluna giren dervişlerin halvete çekildikleri küçük boyutlu ve genellikle dış dünyaya kapalı yer. 2. Dervişlerin kendilerini eğitmek, ibadet ve tefekküre dalmak ve yapmış oldukları ibadetlerden manevi lezzet alabilmek için geçici bir süre bir mürşidin denetiminde yalnız başlarına kaldıkları yer.

hamail bk. muska.

hamt 1. İyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme, övme, ululama, yüceltme. *"**Hamt** o Allah'a ki, gökleri ve yeri yarattı, karanlığı ve aydınlığı var etti. Yine de inkârcılar Allah'a ortaklar koşuyorlar."* (Kur'an-ı Kerim 6/1) 2. Allah'a teşekkür, şükran. *"**Hamt**, bizi bu (bahtiyarlığa) eriştiren Allah'a yakışır; eğer o bize yol göstermeseydi biz asla doğru yolu bulamazdık..."* (Kur'an-ı Kerim 7/43) 3. Bütün övgü çeşitlerini içeren sevgi ve saygıyla Allah'a yapılan şükür. *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği, insanların dalga dalga Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman Rabbini **hamt** ile tespih et, ondan bağışlanma dile. Çünkü o tövbeleri çokça kabul edendir."* Kur'an-ı Kerim 110/1-3 4. Yapılan iyiliğin kendisine yönelik olma şartını aramadan, Allah'ın mutlak manada lütufkâr ve iyiliksever olmasını dile getirme. *"Meleklerin, arşın çevresinde dönerek Rablerini hamt ile tespih ettiklerini görürsün. İnsanlar arasında hak ile hükmedilmiş ve: '**Hamt** âlemlerin Rabb'ine mahsustur' denilmiştir."* (Kur'an-ı Kerim 39/75) 5. Nimetlerin, güzelliklerin kaynağı ve sahibi olan Allah'ı, övgü ve yüceltme sözleriyle anma, emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınma. *"Cennetliklerin oradaki duaları: 'Ey Allah'ım! Sen her türlü eksiklikten uzaksın.' birbirlerine esenlik dualarda: 'Selam', sözüdür. Onların dualarının sonu da: '**Hamt** âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.' (şeklindedir.)"* (Kur'an-ı Kerim 10/10)

hamdele "Hamt yalnızca Allah'a mahsustur." anlamına gelen "Elhamdülillah" dua cümlesinin kısaltılmış biçimi. *"Evvela **hamdele**den salveleden başlayarak,/Girmeden maksada dibâceyi serdim çabucak."* (M. A. Ersoy)

hameleyikur'an 1. Kur'an-ı Kerim'i ezberleyenler, hafızlar. 2. Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ezberleyip anlamı-

nı bilen, insanların sorunlarına Kur'an-ı Kerim'den çözümler üreten ve hükümlerini yerine getiren kimse.

Hamîd (el-Hamîd) "Bütün varlıkların kendisini güzellikle niteleyip övdüğü, verdiği nimetlerden dolayı kendisine teşekkür ettiği, zatında, sıfatlarında ve fiillerinde övgüye layık olan tek varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük yaparsa Allah'ın insanların övgüsüne ihtiyacı yoktur. Şüphesiz o **Hamîd** olandır."* (Kur'an-ı Kerim 31/12)

hamiyet 1. Aile, namus, şeref, din, vatan gibi üstün değerlere yönelik saldırılar karşısında öfkelenme. *"Eğer sende var ise **hamiyet**/Tahsiline eyle sarfi himmet."* (Ziya Paşa) 2. Utanç verici işleri yapmaktan kaçınma ve Allah'ın koyduğu yasak sınırlarına riayet etme.

hamr 1. Örtme, gizleme. 2. Şarap. 3. İnsanı sarhoş eden katı ve sıvı her şey, tüm içki çeşitleri, uyuşturucular. İçki, aklın fonksiyonlarını örtüp yok ettiği için hamr adını almıştır. Allah'ın, peygamberler vasıtasıyla göndermiş olduğu bütün dinlerde hamr haramdır. Çoğu sarhoşluk veren bir şeyin azı da haramdır. İslamiyet, hamrı aşamalı olarak yasaklamıştır. *"Sarhoşluk veren her şey **hamr**'dır ve haramdır."* (Hadis) *"Şeytan, hiç şüphe yok ki **hamr** ve şans oyunlarıyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (hamr ve kumardan) vazgeçtiniz değil mi?"* (Kur'an-ı Kerim 5/91)

Hamza b. Abdülmuttalip Hz. Peygamber'in, kahramanlığı ve savaşçı kişiliği ile ünlenen ve Uhut Savaşı'nda şehit olan amcası.Hz. Hamza, 570 yılında Mekke'de doğmuştur. Ebu Lehep'in cariyesi Süveybe'den süt emdikleri için aynı zamanda Resulullah'ın süt kardeşidir. Peygamberliğin ikinci (612) veya altıncı yılında (616) Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'le beraber Medine'ye hicret etmiş ve Bedir Savaşı'nda büyük kahramanlık göstermiştir. Uhut Savaşı'nda Ebu Sufyan'ın karısı Hind'in teşviki ve ödüllendirmesiyle Habeşli bir köle olan Vahşi tarafından şehit edilmiştir.(ö. 3/625) "Allah'ın Arslanı" olarak nitelendirilen Hz. Hamza'nın vefatına Hz. Peygamber çok üzülmüş, cenaze namazını diğer şehitlerle beraber kıldırıp Uhut mevkisinde toprağa vermiştir.

Hanbeli Hanbeli mezhebinden olan, Hanbeli mezhebinin görüşlerini benimseyen kimse.

Hanbeli mezhebi Ahmet b. Hanbel'in (ö. 241/855) görüşleri etrafında oluşan ve ona nispet edilen mezhep, fıkıh ekolü. Hanbeli mezhebi, bugün de varlığını devam ettiren dört sünni mezhepten biridir. Hanbeli mezhebinin ilk imamı olan Ahmet b. Hanbel 164/780 yılında Bağdat'ta doğmuş ve 241/855 yılında yine orada vefat etmiştir. Ahmet b. Hanbel, çok iyi bir öğrenim görmüş, ilim uğrunda birçok seyahat yapmıştır. Hadis ekolünün önderlerindendir. Hanbeli mezhebinde, meseleler çözüme kavuşturulurken önce Kur'an-ı Kerim'e sonra da Hz. Peygamber'in sünnetine başvurulmuştur. Hz. Peygamber'in sahabelerinin sözleri

de icma niteliğinde kabul görmüştür. Hanbeli mezhebinde kıyasa çok az yer verilmiştir. İstihsan ve istishaba da hüküm çıkarmada zaman zaman başvurulmuştur. Seddizerayi metodunu ise en şiddetli bir biçimde uygulayan mezhebin Hanbelilik olduğu söylenmiştir. Ahmet b. Hanbel, Mutezile mezhebinin görüşlerine karşı çıkmış ve bu mezhebin görüşlerini savunan dönemin Abbasi yöneticileri tarafından işkenceye uğramıştır. Birçok öğrenci yetiştirmiştir. Kendisinin en ünlü eseri, binlerce hadisi içinde bulunduran "Müsned" adlı hadis kitabıdır. Ahmet b. Hanbel, fıkıh alanından ayrı olarak akait konularındaki eserleriyle de kendisinden sonra ekol hâline gelecek olan Selefiye'ye öncülük etmiştir. Ahmet b. Hanbel'in görüşleri, oğulları Salih (ö. 266/879) ve Abdullah (ö. 290/903) vasıtasıyla gelecek nesillere nakledilmiştir. Ayrıca mezhebin yayılmasında öğrencileri: Ahmet b. Muhammed b. el-Esrem (ö. 273/886), Abdülmelik b. Abdullah (ö. 274/887), Ahmet b. Muhammed el-Haccac (ö. 275/888), Ebubekir el-Hallal (ö.311/923)'ın çalışmaları etkili olmuştur. Sonraki dönemlerde Şeyhülislam İbn Teymiye (ö. 728/1328) ve öğrencisi İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350) de Hanbeli mezhebinde fetvalarıyla meşhur olmuşlardır. Günümüzde Hanbeli mezhebi daha çok Suudi Arabistan'da yaygındır.

Hanefi Hanefi mezhebinden olan, Hanefi mezhebinin görüşlerini benimseyen kimse.

Hanefi Mezhebi Ebu Hanife'nin (ö. 150/767) görüşleri etrafında oluşan ve ona nispet edilen mezhep, fıkıh ekolü. Ebu Hanife, 80/699 yılında Kûfe'de doğmuş 150/767 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Önceleri kelam ilminde meşhur olmuş, daha sonra fıkıh öğrenimi yapmıştır. Ebu Hanife, Hz. Ömer döneminden itibaren büyük bir kültür merkezi olan ve Hz. Ali (ö. 40/661) ile Abdullah b. Mesud'un (ö.32/653) etkilerinin görüldüğü Bağdat fıkıh ekolünde yetişmiştir. Hocasının adı Hammad b. Süleyman (ö. 120/738)'dır. Ondan yaklaşık 30 yıla yakın ders almıştır. Ebu Hanife 800'e yakın öğrenci yetiştirmiştir. Mezhebinin sistemleşmesinde ve yayılmasında en çok pay sahibi olan öğrencileri İmam Ebu Yusuf (ö. 182/798) ile İmam Muhammed (ö. 189/805)'dir. Bu iki imama 'imameyn' lakabı verilmiştir. Kur'an-ı Kerim ve sünnetten hüküm çıkarma yönteminin oluşmasında en büyük paya sahip olan Hanefi mezhebi içtihada çok önem vermiş ve meydana gelmemiş fakat gelme olasılığı olan olaylara bile çözüm üretmiştir. Ebu Hanife, fıkhi içtihatlarını İslami ilimlerin bütün dallarından oluşturmuş olduğu büyük bir komisyonla yürütmüştür. Meseleler ortaya atılıp uzun uzun tartışıldıktan sonra ağırlık kazanan görüş çerçevesinde Ebu Hanife tarafından karara bağlanmıştır. Karara bağlanan içtihatlar öğrencisi ve Hanefi mezhebinin ikinci imamı olan Ebu Yusuf tarafından kayda geçirilmiştir. Hanefi mezhebinde, meseleler çözüme kavuşturulurken önce Kur'an-ı Kerim'e sonra da Hz. Peygamber'in sünnetine başvurulmuştur. Sünnetin tercihinde daha çok fakih sahabelerin rivayetleri öncelenmiştir. Sahabe kavillerinde de aynı esasa göre hareket edilip müçtehit sahabelerin

fetvalarına ağırlık verilmiştir. Kıyasa en çok müracaat eden mezhep olmakla meşhur olan Hanefilik, gizli kıyas denilen istihsanı da çok kullanmıştır. Hanefi mezhebi, Irak'ta doğmuş fakat dünyanın birçok yerinde yayılma imkânı bulmuştur. En yaygın olduğu yerler; Türkiye, Afganistan, Pakistan, Türkistan, Buhara, Semerkant'tır. Ayrıca Balkan Türkleri, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Irak ve Suriye Müslümanları arasında da yaygındır.

hanif 1. Doğruya ve hakka bağlanan, gerçeğe dönen. "Ey Muhammed! **Hanif** bir kişi olarak bütün benliğinle dine yönel…" (Kur'an-ı Kerim 30/30) 2. Müslüman, muvahhit, Allah'ı birleyen, tevhit ehli. *"(İbrahim, kavmine şöyle dedi:) Doğrusu ben bir **hanif** olarak bütün benliğimle gökleri ve yeri yaratana yöneldim. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim."* (Kur'an-ı Kerim 6/79) 3. Temiz, gusül abdesti alan, cünüplükten yıkanan. 4. Hac ibadetini yerine getiren, hacı. 5. Şirk ve sapıklığı hiçbir zaman iyi görmeyen, şirke meyletmeyen. *"İbrahim ne bir Yahudi ne de bir Hristiyandı. O **hanif** bir Müslümandı ve müşriklerden değildi."* (Kur'an-ı Kerim 3/67) 6. Allah'ı birleyen, tevhit ehli. 7. Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği tevhit inancını koruyan; Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden önce Allah'ın varlığına ve birliğine inanan kimse. *"Şimdi Ey Muhammed! **Hanif** olarak İbrahim'in yoluna uy! diye vahyettik..."* (Kur'an-ı Kerim 16/123)

hankâh 1. Tekke, zaviye, dergah. 2. Tarikat önderlerinin gözetiminde dervişlerin kendilerini ilmen ve ruhen geliştirmek, sohbet ve zikir yapmak amacıyla toplanmış oldukları, zaman zaman da inzivaya çekildikleri yer. 3. Minnet altında bırakmamak şartıyla fakir, derviş ve öğrencilere yemek verilip misafir edilen yer.

hannas İnsanın duygu ve düşüncelerini bozmaya çalışan, onu Allah'ı zikretmekten vazgeçirmeye zorlayan, kötü fikirleri insana sinsi bir biçimde ilham eden (şeytan). *"De ki: İnsanların kalbine fısıldayan cinlerin ve kötü insanların bütün ayartmalarından ve **hannas**ın vesvesesinin şerrinden insanların Rabb'ine, insanların Hâkimine, insanların İlahına sığınırım."* (Kur'an-ı Kerim 114/1-6)

haraç 1. Ücret, mükâfat. *"(Resulüm) yoksa sen onlardan bir **haraç** mı istiyorsun? Rabb'inin vergisi daha hayırlıdır. O rızık verenlerin en hayırlısıdır."* (Kur'an-ı Kerim 23/72) 2. Ticari mallardan alınan gümrük veya pazar vergisi. 3. Tarihte gayrimüslimlerden alınan ve miktarı şartlara göre belirlenen toprak vergisi. 4. Bir yerden, bir kimseden zorbalıkla alınan para.

haram 1. Yasaklanmış, koruluk, yasak bölge. *"Kim, yaratmada ve emretmede Allah'a ortak koşarsa şüphesiz ki Allah ona cenneti **haram** kılmıştır. Varacağı yer cehennemdir."* (Kur'an-ı Kerim 5/72) 2. Dince yasak edilmiş, din kurallarına aykırı olan. *"De ki! Benim Rabbim zinanın açık olanını da gizli olanını da **haram** kılmıştır."* (Kur'an-ı Kerim 7/33) 3. Dinen sorumluluk çağında ulaşmış olan herkese, Allah'ın yapılmasını kesin olarak yasakladığı söz ve davranış. *"De ki: 'Gelin, Rabb'inizin*

*size **haram** kıldığı şeyleri bildireyim: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin ve onların rızkını veren biziz. Gizli ve açık kötülüklere yaklaşmayın ve Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Düşünesiniz diye Allah size bunları emretti."* (Kur'an-ı Kerim 6/151) 4. Herhangi bir ayetle veya mütevatir bir hadisle yapılması ve söylenmesi yasaklanan şey. Haram işlemek, Allah katında büyük günahtır. Kişinin haramlardan kaçınması gerekir. Haramlar ayetlerle veya mütevatir ve meşhur hadislerle belirlenir. İnsan, haram bir fiili veya sözü helal kabul ettiğinde İslam dininden çıkar. *"Dinde helal olan şeyler de **haram** olan şeyler de apaçık bellidir. Helal ve haram olan şeylerin arasında ise insanların çoğunun bilemediği şüpheli şeyler vardır. Kim şüpheli şeylerden kaçınacak olursa dinini ve kişiliğini korumuş olur..."* (Hadis)

haram aylar İçinde savaş yapmanın, adam öldürmenin hatta Kâbe çevresinde avlanmanın bile yasak kabul edildiği dört kutsal ay; zilkade, zilhicce, muharrem, recep. *"Gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah'ın yasalarına göre onun katında ayların sayısı on ikidir. Bu aylardan dördü **haram aylar**dır..."* (Kur'an-ı Kerim 9/36)

haram liaynihi Geçici bir sebebe dayanmaksızın bir şeyin bizzat kendi varlığındaki bir zarar, kötülük veya çirkinlik nedeniyle Allah ve Resulünün yasaklamış olduğu söz ve davranışlar. Şirk koşma, adam öldürme, zina etme, içki içme, hırsızlık yapma, yalan söyleme, ölü hayvanın etini yeme gibi söz ve davranışlar Kur'an-ı Kerim'in gelmeye başladığı andan itibaren yasaklanmıştır. Bu fiillerin haram olması, bunların özündeki çirkinlikten ve bunları işlemekteki suçun büyüklüğünden dolayıdır.

haram ligayrihi Özünde bulunan bir zarar, kötülük ve çirkinlikten dolayı değil de, başka bir nedenden dolayı Allah ve Resulü tarafından yasaklanan şey. İnsanların helal ölçüler içerisinde yiyip içmelerinde bir sakınca yoktur. Hayatın devamı için bunlar zorunludur. Fakat başkasına ait bir malı onun izni olmaksızın yemek ise haramdır. Oruç tutmak dinin emridir. Fakat Ramazan Bayramı'nın birinci ve Kurban Bayramı'nın ilk üç günü oruç tutmak, bu günler Müslümanların yeme içme günleri olduğu için haramdır.

harem 1. Korunan yer, korunan şey, yasak bölge. 2. Herkesin girmesine izin verilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer. *"Herkesin evi **harem**idir."* (Hadis) 3. Hac ve umre için ihrama girilen yerlerden itibaren Mekke'de Kâbe'ye doğru olan kısım, Kâbe ve çevresi. 4. Mekke ve Medine'nin sınırları, Hz. Peygamber tarafından belirlenen çevresi. *"Her peygamberin bir **harem**i vardır. Benim haremim ise Medine'dir."* (Hadis) 5. Erkeğin hanımı, eşi. 6. Müslümanların evlerinde yabancıların girmesi yasak olan, kadınlara ayrılmış daire veya bölüm. 7. Eski saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm, daire.

Haremeyn 1. Müslüman olmayanların girmesi dinen yasak olan iki şehir; Mekke ve Medine. 2. Mekke'de bulunan Kâbe ile Medine'de Hz. Peygamber'in kabrinin olduğu yer. *"Toprak*

*kesilip, kum kesilip Âlem-i İslam;/Hep fışkıracak yerlerin altındaki esnam!/Bizar edecek, korkuyorum, Cedd-i Hüseyn'i/En sonra, salib ormanı görmek **Harameyn**'i!"* (M. A. Ersoy)

Haremişerif 1. Kâbe ve çevresi. 2. Hz. Peygamber'in mescidi ve çevresi. 3. Kudüs'teki Mescidiaksa ve çevresi.

Hariciler Sıffin Savaşı'ndan (M.S. 657) sonra gerçekleşen Hakem Olayında "Hz. Ali, insanların hakemliğine razı oldu." diyerek onu ve ordusunu terk edenler, bu olaya bağlı olarak Hz. Ali ve Muaviye'yi (ö. 60/670) küfürle suçlayan siyasi ve dinî gruplar. Haricilerin genel fikirleri şunlardır: Halifenin Kureyş kabilesinden olması şart değildir. Hilafet konusunda hür seçim esastır. Zalim yöneticilere isyan etmek zorunludur. Büyük günah işleyen kişi kâfir olur ve ahirette ebedî olarak cehennemde kalır.

Harun Peygamber Hz. Musa'nın kardeşi olup onun yardımcısı olarak İsrailoğulları'na gönderilen ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Kur'an-ı Kerim'de yirmi yerde adı geçmekle birlikte hayatı ve tevhit mücadelesiyle ilgili fazla bilgi bulunmayan Harun Peygamber genellikle Hz. Musa ile beraber anılır. Hz. Musa'dan üç yaş daha küçük olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Musa, Medyen'de iken o Mısır'da kalmıştır. Musa Peygamber tebliğ görevine başlayınca kardeşi Harun'la beraber Firavun'a giderek İsrailoğulları'nı özgür bırakmasını istedikleri Kur'an-ı Kerim'de haber verilmiştir. Hz. Musa, Tur Dağı'na çıkınca Harun Peygamber İsrailoğulları'nın başkanlığını üstlenmiştir. İbrani kaynaklara göre Harun Peygamber'in, Tur Dağı'nın tepesinde veya Mosera denilen yerde 123 yaşındayken öldüğü nakledilmiştir.

Harut ve Marut Kur'an-ı Kerim'in Bakara Suresi'nin yüz ikinci ayetinde adları geçen ve Babil'de yaşadıkları belirtilen iki melek.

Hz. Hasan Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin büyük oğlu (ö. 50/670). Hz. Hasan, hicretin üçüncü yılı ramazan ayının ortalarında Medine'de doğmuştur. Adını Hz. Peygamber koymuştur. Hz. Hasan, dedesi Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişmiştir. Fiziksel olarak dedesi Hz. Peygamber'e çok benzeyen Hz. Hasan'ın Resulullah vefat ettiğinde sekiz yaşında olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Hasan'ın, tarihî bir şahsiyet olarak ortaya çıkması ise babası Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra olmuştur. Kûfeliler Hz. Hasan'a babasının vefatından sonra biat edip halife olarak seçmişlerdir. Hz. Hasan halife seçildikten sonra, daha önceden Hz. Ali'ye biat etmeyen Muaviye savaşın devamına karar vermiştir. Durumun korkunçluğunu fark eden Muaviye, savaştan hoşlanmayan ve Müslümanlara karşı çok merhametli olan, onları içten bir sevgi ile seven, Müslümanlar arasında çıkacak fitneden nefret eden Hz. Hasan'la antlaşma yollarını aramıştır. Yukarıda sayılan özelliklere sahip olan Hz. Hasan, ordusu içerisinde çıkan ihtilafları da göz önünde bulundurarak Müslümanların daha fazla kanının dökülmemesi için Muaviye ile anlaşmıştır. Bu antlaşmaya göre hilafet Muaviye'ye bırakılmış ve Hz. Hasan'ın ordusuna savaş tazminatı

verilmiştir. Cömertliği ve takva sahibi olmasıyla meşhur olan Hz. Hasan iki defa bütün malını fakirlere bağışlamıştır. Hz. Hasan, 2 Nisan 670 günü vefat etmiş ve Medine'deki Baki mezarlığına defnedilmiştir. Hz. Peygamber'in soyu iki torunu olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile devam etmiştir. Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere "şerif" adı verilmiştir.

hasbünallah "Allah bize yeter!" anlamında Allah'tan sabır ve yardım dileme sözü. "Hasbünallah" şeklindeki dua ve yardım isteme sözü "Allah bize yeter. O, ne güzel Vekil; ne güzel yardımcıdır." anlamında "Hasbünallahu ve nimelvekil" biçiminde de kullanılır. *"Bir kısım insanlar müminlere, "Düşmanlar size karşı toplandılar; aman sakının onlardan!" dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha artırmış ve '**hasbünallah**ü ve nimelvekil' demişlerdir."* (Kur'an-ı Kerim 3/173)

hasenat bk. hasene.

hasene 1. Güzel, güzellik, iyilik, hayır. "Şüphesiz ki **hasene**ler kötülükleri yok eder…" (Kur'an-ı Kerim 11/114) 2. Aklın ve dinin iyi ve güzel kabul ettiği şey. *"Kim (Allah'ın huzuruna) bir **hasene** ile çıkarsa bu yaptığının on katını kazanacaktır; ama kim de bir kötü fiil ile çıkarsa onun aynısı ile cezalandırılacaktır; ve kimseye haksızlık yapılmayacaktır."* (Kur'an-ı Kerim 6/160) 3. Dünya ve ahirette kişinin yararına olan her şey. *"Ey Rabb'imiz! Bize dünyada da ahirette de **hasene** ver. Bizi cehennem ateşinden koru."* (Kur'an-ı Kerim 2/201) 4. İyi hâl ve hareketlerle hoşa giden, ulaşılmak istenen nimet ve imkânlar. *"Allah yolunda hicret edip cihat eden ve bu yolda şehit olanları Allah **hasene** bir rızıkla rızıklandıracaktır."* (Kur'an-ı Kerim 22/58) 5. Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla içtenlikle yapılan her türlü ibadet, söz ve davranış. *"Kim bir **hasene** işlerse Allah ona on katından yedi yüz katına kadar sevap verir."* (Hadis)

hasen hadis Sahih hadisin şartlarını taşımakla beraber hadisleri başkasına aynen nakletmede bazı kusurları olan ravinin naklettiği hadis. Hadisler sağlamlık bakımından üç gruba ayrılır: Sahih, hasen, zayıf. Hasen hadisler, ravide, zaptla ilgili hata etme ve yanılma gibi bir kusur sebebiyle sahih hadis derecesine çıkamayan hadislerdir. Hasen hadisler dinî konularda sahih hadisler gibi delil kabul edilirler. Hasen hadis terimi ilk defa Tirmizi (ö. 279/892) tarafından kullanılmıştır.

haset 1. Kıskançlık, çekememezlik. "Ateş odunu nasıl yakıp yok ederse **haset** de kişinin amellerinin sevabını yok eder." (Hadis) 2. Başkasının elinde bulunan maddi ve manevi imkânların kendisine verilmesi ve kıskanılan kişinin bu imkânları kaybetmesi için kalpte bulunan temenni ve istek. İslam dini, hasedi en çirkin davranışlardan biri olarak kabul etmiştir. Kur'an-ı Kerim hasetlik yapmayı münafıkların ve müşriklerin temel ahlaki niteliklerinden biri olarak haber vermiş, müminlere de bu kötü sıfattan uzak durmalarını emretmiştir. *"Bir kulun kalbinde iman ile **haset** bir arada bulunmaz."* (Hadis)

Hasîb (el-Hasîb) "Tüm yarattıklarının ihtiyaçlarını bir ölçü içerisinde

karşılayan, dünyada da ahirette de onların yardımına yetişen; dünyadaki yapmış oldukları söz ve davranışlara göre insanları ahirette hesaba çekip yapmış olduklarının karşılığını eksiksiz olarak verecek en yüce varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"(Ey yetimlerin velileri!) Yetimlerin mallarını onlar büyüyüp de alacaklar diye alelacele ve savurganlıkla yemeyin. Kim zengin ise onların mallarını yemekten çekinsin. Fakir ise ölçülü bir şekilde faydalansın. Onların mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahitler bulundurun. Allah **Hasîb** olarak yeter."* (Kur'an-ı Kerim 4/6)

hasis bk. cimri.

haşa 1. Asla, katiyen, hiçbir vakit, Allah göstermesin, Allah korusun anlamlarında bir ünlem ifadesi. 2. Bir durum veya davranışın kesinlikle kabul edilmediğini anlatan söz. *"Kadınlar, önlerine konan meyveleri soyup yerlerken Yusuf'u görünce onu gözlerinde büyüttüler. Ona hayranlıklarından ötürü ellerini kestiler ve: 'Allah için, **haşa** bu insan değildir, bu güzel bir melektir.' dediler."* (Kur'an-ı Kerim 12/31) 3. Dine aykırı olma ihtimali olan sözler için, 'tövbe, Allah göstermesin.' anlamında kullanılan bir söz.

Haşimi Hz. Peygamber'in de bağlı olduğu Kureyş kabilesinin bir kolu. Haşimiler Kureyş kabilesinin en önemli kollarından biridir. Hz. Peygamber de bu soydan gelmiştir. Haşimiler, İslamiyet'ten önce de hem Mekke'nin hem de Kureyş kabilesinin yöneticiliğini yapmışlardır. Çok önemli bir görev sayılan Kâbe muhafızlığı ve hac işlerini yönetmek Haşimilere verilmiştir.

haşir 1. Toplanma, bir araya gelme. "Kişi sevdiğiyle beraber **haşr**olacaktır." (Hadis) 2. Bütün canlıların öbür dünyada yeniden diriltilerek 'mahşer' denilen yerde dünyadaki yaptıklarının ve yapmadıklarının hesabını vermek üzere bir araya gelmeleri, getirilmeleri. *"O gün yer yarılır, onlar (mezarlarından) çabucak çıkarlar. Bu bize göre kolay olan bir **haşir**dir."* (Kur'an-ı Kerim 50/44) Kur'an-ı Kerim, bütün insanların hesaba çekileceğini haber vermiştir. Allah'ın vahyinden yüz çeviren kâfirlerin kör, sağır ve dilsiz olarak haşredileceğini bildirmiştir. Bu çerçevede insanların haşir gününde hesaplarını kolay verebilmeleri için dünyada iman edip salih ameller işleyerek hazırlıklı olmaları tavsiye edilmiştir. *"Hepsini **haşr**ettiğimiz gün ortak koşanlara 'Hani, Allah'a ortak sandığınız şeyler nerede?' denir."* (Kur'an-ı Kerim 6/22)

haşiye Fıkıh, tefsir, hadis, kelam, tasavvuf gibi İslami ilimler başta olmak üzere mantık, felsefe, astronomi ve tıp dâhil geçmişte eser veren bilginlerin yazmış oldukları herhangi bir kitabın sayfa kenarlarına ya kendilerinin ya da başkalarının yazdıkları kısa açıklamalar, tamamlayıcı notlar.

haşr bk. haşir.

Haşr suresi Kur'an-ı Kerim'in elli dokuzuncu suresidir. Yirmi dört ayettir. Medine'de inmiştir. Adını ikinci ayette geçen ve 'bir araya toplama' anlamına gelen 'haşr' kelimesinden almıştır. Sure, göklerdeki ve yerdeki bütün varlıkların Allah'ın yüceliğini dile getirdiğini, Onun güçlü ve hikmet sahibi olduğunu bildiren bir ayetle başlar. Savaş

yapmadan elde edilen başarıların Allah'ın müminlere bir yardımı olduğu üzerinde durulur. Sözleşmelerini bozan ve inançlarına bağlılıklarını yitiren toplumların dünyada da ahirette de cezalandırılacağı açıklanır. Silah kullanmadan elde edilen ganimetlerin nasıl dağıtılacağı bildirilir. Kamu mallarının sosyal adaleti sağlayacak biçimde dağıtılmasının önemi vurgulanır. Medineli Müslümanların Mekkeli muhacirlere iman kardeşliğini gözeterek yapmış oldukları fedakârlıklardan örnekler verilir. Ayrıca bencillikten, bireysel çıkarları öne çıkarmaktan kurtulmanın önemi ele alınır ve müminlerin birbirlerine kin tutmamaları tavsiye edilir. Surede, Yahudilerin ve Medineli münafıkların yalanları, sözlerinden dönmeleri, birbirlerinin aleyhinde çalışmaları da gözler önüne serilir. Yahudilerin birbirlerine tutkun gibi gözükseler de tutkun olmadıkları belirtilir. Yahudi ve münafıklar, Medine'deki çirkin eylemlerinden vazgeçmeyecek olurlarsa ilahi azap ile tehdit edilirler. Surede, müminlere ahiret için hazırlık yapmaları ve takva sahibi olmaları öğütlenir. Tüm kötülüklerin Allah'ı ve ahireti unutmaktan doğduğuna işaret edilir. Cennetlikler ile cehennemliklerin eşit olmadığı haber verildikten sonra Kur'an-ı Kerim'in önemi üzerinde durulur. Daha sonra da Yüce Allah'ın birliği, yüceliği, eşsizliği, rahmeti, şefkati, gücü ve kudreti dile getirilir. Yerde ve gökte bulunan her şeyin Allah'ı tespih edip ona boyun eğdiğini bildiren ayetle sure son bulur.

haşyet 1. Korku, endişe, üzüntü, ürperti. "Kendilerine savaş farz kılınınca hemen içlerinden (münafik) bir grup, insanlardan Allah'ın haşyeti gibi **haşyet** duymaya başladılar: 'Rabbimiz niçin bize savaşı farz kıldın? Bize (savaşı) yakın bir zamana kadar ertelesen olmaz mıydı?' dediler. De ki: Dünyanın geçimliği azdır, takva sahipleri için ahiret daha iyidir. Size kıl kadar haksızlık edilmeyecektir." (Kur'an-ı Kerim 4/77) 2. Kulun işlediği günahlar sebebiyle veya Allah'ın gazabının kendisine ulaşacağı düşüncesiyle kalbinde duyduğu endişe, ahirete yönelik Allah korkusu. *"İnsanlardan ilk kalkacak olan şey **haşyet**tir. Öyle ki insanlar arasında haşyet sahibi kimseler neredeyse bulunmayacaktır."* (Hadis) 3. Gelecekte hoşa gitmeyecek bir şeyin beklentisinden kaynaklanan endişe, üzüntü. *"(İleride başınıza gelebilecek) yoksulluk **haşyet**iyle çocuklarınızı öldürmeyin. Onların da sizin de rızkını verecek olan biziz. Çocukları öldürmek (çok) büyük bir günahtır."* (Kur'an-ı Kerim 17/31)

hat bk. hüsnühat.

hata 1. Yanlış, yanılma, kusur. "Müçtehit içtihatında **hata** ederse (çalışıp yorulmasına karışlık) bir sevap, doğru karar verirse iki sevap alır." (Hadis) 2. Düşünürken, konuşurken veya bir iş yaparken meydana gelen yanlışlık, hedefleneni ve doğruyu tutturamama. *"...'Rabb'imiz! Eğer unutacak veya **hata** edecek olursak bizi sorumlu tutma..."* (Kur'an-ı Kerim 2/286) 3. Küçük günah. *"Suyun ateşi söndürdüğü gibi fakirlere verilen sadaka da **hata**ları yok eder."* (Hadis) 4. Mükelleften sorumluluğu tamamen veya kısmen kaldıran ve Allah'a isyan kastedilmeden söylenen söz, yapılan davranış; kasıtsız günah. *"Allah, ümmetimi üç konuda bağışlamıştır: **Hata** olarak, unutarak ve*

başkasının zorlamasıyla yaptığı işlerden ve söylediği sözlerden." (Hadis)

Hatemienbiya "Peygamberlerin sonuncusu, kendisinden sonra kesinlikle peygamber gelmeyecek olan." anlamında Hz. Muhammed'in sıfatı. Peygamberlik, Hz. Âdem'le başlayıp Hz. Muhammed'le sona ermiştir. Hz. Muhammed'in getirdiği din ve kitap, geldiği günkü gibi bozulmadan aslını koruduğu için yeni bir peygamber ve kitap gelmesini gerektirecek bir durum yoktur. Ayrıca İslam dini kıyamete kadar bütün insanların ihtiyacını karşılayacak özellikte ve esneklikte gönderilmiştir. *"Muhammed, Allah'ın elçisi ve **Hatemienbiya**'dır…"* (Kur'an-ı Kerim 33/40)

Hateminübüvvet 1. Peygamberlik mührü. 2. Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu gösteren ve iki kürek kemiğinin arasındaki güvercin yumurtası büyüklüğünde olan ben.

Hz. Hatice Hz. Peygamber'in ilk hanımı, kadınlardan ilk Müslüman.

Hz. Hatice (ö. 620), Miladi 556 yılında Mekke'de doğmuştur. Kureyş'in ileri gelenlerinden Huveylid'in kızıdır. İslam öncesi hayatının temizliğinden dolayı "iffetli, tertemiz" anlamına gelen "Tahire" lakabıyla, Hz. Peygamber'in en büyük eşi olduğu için de "Kübra" sıfatıyla anılmıştır. Hz. Hatice, ticaretle uğraşmıştır. Bir ara ticaret mallarını çalıştırmayı Hz. Muhammed'e teklif etmiş, o da bu öneriyi kabul etmiş ve yaptığı ticaretten büyük kazançlar sağlamıştır. Hz. Muhammed'in doğruluğunu, ahlakının güzelliğini, vefakârlığını gören Hz. Hatice, daha sonra ona evlilik teklifinde bulunmuştur. Hz. Muhammed de bu teklifi kabul etmiş ve akrabalarının da katıldığı bir törenle nikâhları yapılmıştır. Hz. Hatice'nin bu evlilikten, Kasım, Abdullah, Zeynep, Rukiye, Ümmügülsüm ve Fatıma adlı çocukları doğmuştur. Hz. Muhammed, otuz beş yaşından sonra evrenin yaratılışı ve insanlığın gidişatı ile ilgili konularda derin bir tefekkür hayatı yaşamıştır. O, bu tefekkür hayatını yaşarken Hz. Hatice ona gerekli ilgiyi gösterdiği gibi ilk vahiy geldikten sonra da hemen iman etmiş ve bütün varlığıyla Allah yolunda eşinin destekçisi olmuştur. Hz. Peygamber'i herkes yalanlarken o doğrulamış ve onu her an destekleyerek teselli etmiştir. Bütün bu fedakârlıklarından dolayı Hz. Peygamber'in en sevgili ve en kıymetli eşi olmuştur. Hz. Peygamber'le evlilikleri yirmi beş yıldan fazla sürmüştür. Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara yapılan işkencenin en yoğun olduğu dönemde Mekke'de vefat etmiştir. (19 Nisan 620) Hz. Muhammed, onun vefatına çok üzüldüğü için o yıla "hüzün yılı" denmiştir.

hatim 1. Sona erdirme, bitirme. 2. Kur'an-ı Kerim'i ilk suresi olan Fatiha Suresi'nden başlayıp en son suresi olan Nas Suresi'ne kadar tek başına veya cemaatin huzurunda yüzüne veya ezberden okuma. *"Üç günden kısa sürede **hatim** yapmayınız. Üç günden kısa sürede tüm Kur'an'ı hatim yaparsanız bir şey anlamazsınız."* (Hadis) 3. Hadis âlimlerince muteber kabul edilen herhangi bir hadis kitabının bir hadis bilgini tarafından talebelerine baştan sona okutulup bitirilmesi veya maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmak için

cemaat tarafından okunup tamamlanması.

Hatîm Kâbe ile kuzey tarafındaki yarım daire şeklinde ve bir buçuk metre yüksekliğindeki duvarın arasında kalan yer, Hicr. Kâbe, M.S. 605 yılında yeniden yapılırken malzeme eksikliğinden dolayı yapı daraltılmış ve Hatîm denilen yer dışarıda kalmıştır. Burası Kâbe'nin içinden sayılır. Tavafın, Hatîm'in dışından yapılması zorunludur. Hatîm'de namaz kılmak Kâbe'nin içinde namaz kılmak gibidir. *"Eğer Kureyş kabilesi, küfürden yeni çıkmamış olsaydı Kâbe'yi İbrahim Peygamber'in yaptığı temeller üzerine yeniden yaptırır, **Hatîm**'i de Kâbe'nin içine alırdım."* (Hadis)

hatip 1. Bir topluluk karşısında etkili, düzgün ve güzel konuşan kimse, konuşmacı. 2. Cuma günleri, cuma namazından önce camide, İslam dininin emirlerini, yasaklarını hatırlatarak ayetlerden ve hadislerden öğütler veren kimse, imam, hutbe okuyan. *"**Hatib**in hutbeyi kısa okuyup namazda Kur'an-ı Kerim'den çokça ayet okuması onun dinî bilgisinin derinliğindendir."* (Hadis)

hatmihacegân bk. Nakşibendilik.

havaiciasliye 1. Sıkıntıların giderilmesi ve hayatın devamı için insanın muhtaç olduğu temel ihtiyaç maddeleri. 2. Zekâta tabi olmayan temel ihtiyaç maddeleri.

havari 1. Taraftar, dost, arkadaş, yardımcı, seçkin kimse. "Her peygamberin bir **havari**si vardır. Benim havarim ise Zübeyr b. Avvam'dır." (Hadis) 2. Hz. İsa'nın, kendisine yardımcı olarak seçtiği ve İncil'in içerisindeki hükümleri ve öğütleri insanlara bildirmekle görevlendirdiği on iki mümin kişiden her biri. *"Meryem oğlu İsa havarilerine: 'Allah yolunda benim yardımcılarım kimdir?' demişti. **Havari**ler: "Allah (yolu)nun yardımcıları biziz.' dediler..."* (Kur'an-ı Kerim 61/14) Havarilerin isimleri: Petrus denen Simun; Andreas; Zebedinin oğlu Yakup; Yuhanna; Filipus; Bartolomeus; Tomas, Matta; Alfeus'un oğlu Yakup; Taddeus; Gayyur Simun ve Yahuda İskariyot.

havas 1. İleri gelen, seçkin kişiler. "Kitabı sünneti icmaı kaldırıp attık/***Havas**ı maskara yaptık, avamı aldattık."* (M. A. Ersoy) 2. Tasavvuf yoluna girdikten sonra almış oldukları eğitim sayesinde Allah'ın emirlerini ve bu emirlerin konuluş nedenlerini hemen kavrayıp Allah'ı görüyormuşçasına dinin hükümlerini yaşamayı amaç edinen Müslümanlar. 3. Allah'ın sıfatları, fiilleri, yaratması ve emretmesi konularında bilgi sahibi olan ve bu bilgiye göre hayatına anlam vererek Allah'ın sevgisini kazanan kişiler.

havassıkur'an Kur'an-ı Kerim'deki bazı kelime, ayet ve surelerin belli bir düzene göre okunması veya yazılması durumunda yapılan duaların gerçekleşeceğinden bahseden ilim veya bu konuda yazılan eserler.

havassıselime İslam dinine göre bilgi elde etme yollarından biri olan ve herhangi bir etkenle kendisine ait özelliğini kaybetmemiş bulunan beş duyu; işitme, görme, koku alma, tatma ve dokunma. İslam dinine göre bilgi elde etmenin çeşitli yolları vardır. Havassıselime, akıl, vahiy ve tecrübe

bilgi elde etme yollarının en önemlileridir.

havatır 1. Hatıra gelenler, hatırlananlar, kalbe doğan düşünceler. 2. İnsanın iradesi dışında zihnine gelen veya kalpte hissedilen duygu ve düşünceler. *"Bazen gönlüme **havatır** gelir. Gelen bu havatırı Kur'an-ı Kerim ve sünnete göre test ederim. Eğer onlara uyuyorsa alırım uymuyorsa almam."* (Cüneyt el-Bağdadi)

havf 1. Korku, kaygı, endişe. "Kimseden **havf** eylemez Allah'tan havf eyleyen." (İzzet Molla) 2. Hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin kaybedilmesinden dolayı duyulan endişe. *"Ant olsun sizi **havf**, açlık, mallarınızdan, canlarınızdan ve ürünlerinizden eksiltmek gibi şeylerle deneriz; sabredenleri müjdele!"* (Kur'an-ı Kerim 2/155) 3. Allah'a onun istediği gibi ibadet edememekten, işlenen günahları çokça hatırlamaktan, ahiret hâllerini düşünmekten ve bunlara bağlı olarak Allah'ın rızasını kaybetme endişesiyle duyulan korku. *"Güzellik ve asalet sahibi bir kadının yapmış olduğu cinsel teklifi reddederek "Ben âlemlerin Rabb'i olan Allah'tan **havf** ederim." diyen kişiyi, Allah kıyamet gününde kendi korumasına alacaktır…"* (Hadis)

haviye Münafıkların ve küfürde aşırı gidenlerin girecekleri cehennemin en derin yeri, yedinci tabakası. "Kıyamet günende kimin tartıda (sevapları) daha ağır gelirse o cennette hoşnut olacağı bir hayatı sürecektir. Tartıda (sevapları) hafif gelenlerin varacağı yer ise **haviye**dir. Sen **haviye**nin ne olduğunu bilir misin? O çılgın bir ateştir." (Kur'an-ı Kerim 101/6-11)

havkale "Güç ve kuvvetin kaynağı sadece Allah'tır." anlamına gelen "La havle vela kuvvete illa billah" biçimindeki dua cümlesinin kısaltılmış şekli.

havlihavelan 1. Bir yılın geçip sona ermesi. 2. Zekâtı verilecek bir ticaret malının üzerinden bir kamerî yılın (yaklaşık 354 gün) geçmesi. Havlihavelan, ticaret mallarına zekâtın farz olmasının şartlarından birisidir. İslam bilginleri bu konuda görüş birliği içerisindedirler. Toprak mahsullerinde ise zekât verilirken havlihavelan şartı aranmaz, ürün elde edilince zekâtı verilir. *"Üzerinde **havlihavelan** gerçekleşmeyen bir (ticaret) malı için zekât yoktur."* (Hadis)

havra 1. Yahudilerin ibadethanesi, sinagog. 2. Gerek günlük gerekse haftalık ibadetin yapılması, kutsal kitapların okunması ve dinî emirlerin öğrenilmesi için Yahudi cemaatinin toplandığı ibadet yeri, küçük mabet. Havra, M.Ö. 586'da Süleyman Mabedi'nin yıkılmasından sonra Yahudiler tarafından halkın ibadet edeceği bir kurum hâline getirilmiştir. Kurban dışındaki ibadetler havrada gelişmiştir. Havradaki en kutsal şey, doğu yönündeki bir hücrede korunan Tevrat tomarlarıdır. Havrada yapılan ayinler, Tevrat'tan bazı bölümlerin okunması, belirli dualar ve vaazlardan ibarettir. İbadet için en az on iki yaşını geçmiş on erkeğin bir araya gelmesi gerekir. Kadınlar ibadete katılamaz ve erkeklerle bir arada bulunamazlar. Zorunlu olmamakla beraber çoğu aileler nikâhlarını havrada kıydırırlar. Yahudi toplumunda havra ile dini hayat iç içedir. *"Allah, bir kısım insanları diğer bir*

*kısım ile savmasaydı, manastırlar, kiliseler, **havra**lar ve Allah'ın ismi içerisinde çokça anılan mescitler yıkılıp giderdi. Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere mutlak surette yardım eder."* (Kur'an-ı Kerim 22/40)

Hz. Havva İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'in hanımı, ilk kadın, insanlığın anası. İslami kaynaklara göre Hz. Havva, Hz. Âdem ile aynı özden yaratılmıştır. Hz. Âdem'le beraber cennete yerleştirilmiş ve Allah'ın koyduğu sınırlar çiğnenince Hz. Âdem'le beraber oradan çıkarılmıştır. İslam dini Hz. Havva'yı ve onun şahsında tüm kadınları suçlayan Yahudilik ve Hristiyanlığın bu konudaki düşüncelerini benimsememiştir. İslam, Hz. Havva'nın kişiliğinde kadınlara yönelik suçlamaları reddetmiştir. Hz. Havva, rivayetlere göre cennetten çıkarıldıktan sonra Âdem Peygamberle Arafat'ta buluşmuştur. Birçok çocuğu dünyaya gelmiştir. İnsan nesli Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın çocuklarından türemiştir.

Havzıkevser bk. Kevser.

Hay (el-Hay) "Varlığı devamlı olan, hayat sahibi, ölmeyen diri, her şeyin varlığı onun varlığına bağlı olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah'tan başka ilah yoktur. O **Hay** ve her şeyi koruyup gözetendir…"* (Kur'an-ı Kerim 2/255)

hayâ 1. Utanma, sıkılma duygusu, edep, ar. *"**Hayâ** imandandır."* (Hadis) 2. Kişinin, Allah'a olan içten sevgi ve saygısından dolayı kötü, çirkin, ahlak dışı ve günah olan davranışlardan rahatsız olup onlardan kaçınması. *"Dört şey peygamberlerin sünnetlerin-dendir: **Hayâ**lı olmak, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek."* (Hadis) 3. Kınanma endişesiyle dinî kurallara aykırı davranmaktan kaçınma. *"İmanın yetmişten fazla derecesi vardır. **Hayâ** da imanın derecelerinden biridir."* (Hadis)

hayat 1. Canlılık, dirilik, sağlık, faaliyet, hareketlilik. "Allah, **hayat** veren ve öldürendir. Allah, yaptığınız şeyleri bütün ayrıntılarıyla görmektedir." (Kur'an-ı Kerim 3/156) 2. Doğumdan ölüme kadar olan süre, ömür, yaşam. "*Elindeyse zamana, dur, geçme diye dayat!/Bir sigara içmekten daha kısa bu **hayat**…"* (N. F. Kısakürek) 3. Allah'ın canlı, diri ve her an faaliyet hâlinde olmasını ifade eden bir sıfatı. *"**Hayat** sahibi olup ölmeyen varlığa tevekkül et ve onu överek tespih et…."* (Kur'an-ı Kerim 25/58)

Hayber Savaşı Hicretin yedinci yılında (M.S. 628), Medine Suriye yolu üzerinde ve Yahudilerin yerleşim merkezi olarak seçtikleri Hayber denilen yerde Hz. Muhammed ile Yahudiler arasında yapılan savaş. Medine'nin 150 kilometre kuzeyinde bir ticaret merkezi olan Hayber'de çeşitli Yahudi kabileleri yaşamıştır. Bu kabilelerin bir kısmını Medine'den çıkartılan Yahudiler oluşturmuştur. Hayber Yahudileri, Mekke müşrikleri ile ortak hareket ederek Medine'den Suriye'ye giden ticaret kervanlarına baskınlar düzenlemişlerdir. Hz. Peygamber'e saldırma konusunda bazı putperest Arap kabileleri ile anlaşma yapan Hayber Yahudilerine karşı Hz. Muhammed de savaş ilan etmiştir. Hz. Peygamber, 1500 kişilik bir ordu hazırlamış ve ordunun sancağını Hz. Ali'ye

vermiştir. Hz. Ali Hayber Savaşı'nda çok büyük kahramanlıklar göstermiştir. Bu savaşta Hayber Yahudileri yenilmiştir. Savaştan sonra yapılan anlaşmaya göre Yahudiler, Medine İslam Devleti'ne cizye verme karşılığında içişlerinde serbest bırakılmışlardır.

hayır 1. Servet, mal. "İnsanda aşırı derece **hayır** sevgisi vardır." (Kur'an-ı Kerim 100/6-8) 2. İbadet. *"Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin. Rabbinize ibadet edin, **hayır** işleyin ki kurtuluşa eresiniz."* (Kur'an-ı Kerim 22/77) 3. İlim, hikmet. *"Kim şu mescidimize girer de **hayır** öğrenir ve öğretirse Allah yolunda cihat etmiş mücahit gibidir."* (Hadis) 4. Dinin ve aklın yapılmasını iyi ve güzel gördüğü, kişinin sadece Allah'ın rızasını gözeterek yaptığı iş, amel. *"Kim zerre kadar **hayır** yaparsa onun (karşılığını) görür. Kim de zerre kadar şer yaparsa o da (karşılığını) görür."* (Kur'an-ı Kerim 99/7-8)

hayız 1. Kadınların ay hâli, âdet görmesi, aybaşı. "*Sana **hayızı** soruyorlar. De ki: 'O (bedenî ve psikolojik bir) sıkıntıdır.' Hayızlı iken kadınlarınızla cinsel ilişkiden sakının. Temizlenip yıkanıncaya kadar onlara yaklaşmayın.*" (Kur'an-ı Kerim 2/222) 2. Doğum veya bir başka rahatsızlık olmaksızın, ergenlik çağındaki kız veya kadının döl yatağından gelen ve bir süre devam ederek bazı ibadetlerin yerine getirilmesine engel olan kan. *"Biz, Resulullah'ın zamanında **hayız** olduğumuz vakit namazı bırakır daha sonra da kılamadığımız namazları kaza etmezdik. Hayızlı olduğumuz günlerde tutamadığımız oruçları ise kaza ederdik."* (Hz. Ayşe)

hayrat 1. İyilikler, güzellikler, hayırlar. "Allah, sizi vermiş olduğu nimetlerle sınamaktadır. (Sizler verilen bu nimetlerin hakkını vererek) **hayrat**ta yarışınız." (Kur'an-ı Kerim 5/48) 2. Allah'ın rızası gözetilerek toplumun faydalanması için yapılan ve kişinin ölümünden sonra da amel defterine sevap yazılmasına sebep olan güzel işler. Türk toplumunda cami, okul, yol, köprü, hastane, aşevi yaptırmak hayrattan sayılmıştır. Hz. Peygamber, Müslümanlara hayrat yapımını teşvik etmiştir. *"Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emrederler, kötülüğe engel olurlar ve **hayrat**ta yarışırlar, işte bunlar salih insanlardır."* (Kur'an-ı Kerim 3/114)

Hayrulbeşer "İnsanların en hayırlısı." anlamında Hz. Muhammed için kullanılan övgü sözü. *"Ol gece kim doğdu ol **Hayrulbeşer**/Anası anda neler gördü neler."* (Süleyman Çelebi)

hazret 1. Bir kimsenin huzuru, önü, makam. "Gel gidelim **hazret**e Ya Mustafa./Muntazırdır anda ashabısafa." (Süleyman Çelebi) 2. Saygı ve yüceltme ifadesi olarak değerli ve yüce kabul edilen kişilerin isimlerinin başına getirilen unvan.

helal 1. Dinî bakımdan kullanılmasına, yapılmasına, söylenmesine, yenilip içilmesine izin verilen şey."Peygamber, onlara iyiliği emreder; kötülükleri yasaklar; temiz olan şeyleri **helal**, çirkin şeyleri de haram kılar…" (Kur'an-ı Kerim 7/157) 2. Dinin haram kılmadığı yollardan elde edilen kazanç. *"Allah'ın*

size rızık olarak verdiği şeylerin ***helal*** *ve temiz olanlarından yeyin. Eğer Allah'a kulluk ediyorsanız onun nimetlerine şükredin."* (Kur'an-ı Kerim 16/114) 3. Nikâhlı ve hukuksal anlamda karı koca olan kimseler, eşler. "***Helal****im Ayşe, kızım Fatıma/Evlatlarım size olsun elveda."* (Süleyman Çelebi) 4. İhramlı iken yasak olan şeylerin hac ve umre görevlerini bitirdikten sonra serbest olması.

Hendek Savaşı Medineli Müslümanlarla, Mekkeli müşrikler ve bu müşriklerle ortak hareket eden Arap kabileleri arasında yapılan savaş. Bedir ve Uhut Savaşları'nda istedikleri neticeyi alamayan Mekke müşrikleri Hz. Peygamber ve Medineli Müslümanlara saldırılarını aralıksız sürdürmüşlerdir. Müslümanlara son bir darbe daha vurup onları Medine'de imha etmek amacıyla büyük bir orduyla Medine'ye hücum etmişlerdir. Mekkeli müşriklerle Medineli Müslümanlara arasında meydana gelen Hendek Savaşı hicretin 5. yılı Şevval ayının yedisinde başlayıp (1 Mart 627), zilkadenin birinci günü (24 Mart 627) sona ermiştir. Medine'yi savunma amacıyla Selman Farisî'nin teklifi üzerine şehrin etrafına hendekler kazıldığı için bu savaşa Hendek Savaşı denilmiştir. Saldırgan tarafı Kureyşliler, Hayber Yahudileri, Gatafanlılar, Fezareliler, Esedoğulları ve Süleymoğulları kabileleri oluşturmuştur. Bütün bu grupları 'hizip' kelimesinin çoğulu olan "ahzab" kelimesiyle ifade eden Kur'an-ı Kerim bu savaşa 'Ahzap Savaşı' adını vermiştir. Bu savaşta düşman ordusu on iki bin kişiden oluşmuştur. Medine'yi hendeğin gerisinde üç hafta kadar kuşatan Mekke müşrikleri kendi aralarında çıkan ayrılıklar ve bir gece ansızın meydana gelen korkunç kum fırtınası nedeniyle dağılıp gitmişlerdir. Bu savaşta yer yer vuruşmalar olsa da iki ordu hendekten dolayı karşı karşıya gelememiştir. Fırtına, açlık ve gruplar arasındaki ayrılıklara daha fazla dayanamayan Kureyş ordusu bu savaşta da yenilmiştir. Hendek Savaşı'nda beş Müslüman şehit olmuştur. Bu savaştan sonra müşrikler bir daha Medine'ye saldıramamışlardır.

hervele 1. Çabuk ve hızlı yürüme, koşturma, koşar gibi süratlice yürüme, süratli olma. *"Kulum bana yürüyerek gelirse ben ona* ***hervele*** *ile giderim…"* (Kudsi Hadis) 2. Hac ve umre yaparken Kâbe'nin yakınındaki Safa ile Merve tepeleri arasında yer alan iki yeşil direk arasında erkeklerin koşmaları veya canlı ve diri bir biçimde yürümeleri. Hz. Peygamber ve müminler Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde Mekkeli müşrikler; 'Müslümanların Medine'nin havasına alışamadıkları ve sıtmaya yakalanarak hastalandıklarına' dair aralarında söylentiler çıkarmışlardır. Bu söylentiler uzun bir müddet devam etmiştir. Hz. Peygamber ve müminler Hudeybiye Anlaşması'ndan bir yıl sonra umre için Mekke'ye gittiklerinde onlara bu söylentilerin gerçeği yansıtmadığını göstermek amacıyla Safa ile Merve arasındaki kısa bir mesafede koşar adım, omuzları dik ve çalımlı bir şekilde yürümüşler; hervele yapmışlardır. O günden itibaren bu uygulama bir sünnet olarak devam ettirilmektedir.

hesap günü Dinen yükümlü insanların inançlarından ve dünyada yaptıkları iyilik ve kötülüklerden dolayı Allah

tarafından ahirette hesaba çekilecekleri gün, ceza günü, din günü, ruziceza, ahiret günü, haşir günü. *"Ey Rabb'im! **Hesap günü** beni, anamı babamı ve müminleri bağışla!"* (Kur'an-ı Kerim 14/41)

heva 1. Arzu, istek, meyletme. "*Kim ki **heva**sını benim getirmiş olduğum dine tabi kılmazsa bana iman etmiş sayılmaz.*" (Hadis) 2. Kişinin, dinini dikkate almaksızın arzuladığı şeylere yönelmesi. *"Allah'ın yeryüzünde en çok buğzettiği ilah **heva**dır."* (Hadis) 3. Kişinin, akıl ve dince kötü görülen şeylere karşı eğilimi. *"Gördün mü **heva**sını tanrı edineni? Onun üzerine sen mi vekil olacaksın."* (Kur'an-ı Kerim 25/43)

Hevazin Savaşı bk. Huneyn Savaşı.

heybet 1. Celal, azamet, ululuk, büyüklük, haşmet. "Gökte top sesleri bir bir nerelerden geliyor?/Mutlaka her biri bir başka zaferden geliyor/*Kosava'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan…/Anıyor her biri bir vak'ayı **heybet**le bu an*." (Y. K. Beyatlı) 2. Yüce Allah'a yakın olmanın ve onu sevmenin karşılığında insanda meydana gelen manevi bir hâl. 3. İnsanda korku ile karışık saygı uyandıran hâl veya görünüş.

hezl 1. Şaka, latife."Üç şey vardır ki ciddisi de ciddidir, **hezl**i de ciddidir: Nikâh, boşama ve köleyi hürriyetine kavuşturma." (Hadis) 2. Alay, eğlenme, anlamsız söz ve davranış. *"Kur'an hak ile batılı ayıran bir sözdür. O asla bir **hezl** değildir."* (Kur'an-ı Kerim 86/13-14) 3. Sözün anlamını ve hükmünü kastetmemekle gerçekleşen ve iç irade ile beyan arasında kasıtlı uygunsuzluk durumunu doğuran ciddiyetsizlik. 4. Ciddi fikirlerin mizahi bir anlatımla dile getirildiği edebî tür.

Hıdırellez 1. Hızır ve İlyas Peygamber'in her baharın başlangıcında karada ve denizde darda kalanlara yardım amacıyla buluştuklarına inanılan Miladi 6 Mayıs, Rumi 23 Nisan'a rastlayan gün. 2. İslam öncesi, eski Orta Asya, Ortadoğu ve Anadolu yaz bayramlarına dayanan, Hızır ve İlyas kavramları etrafında dinî bir içerik kazanmış halk bayramı. 3. İnsanların kıştan kurtulma, bahardan faydalanma, piknik yapma, eğlenme, nişan, düğün, sünnet törenleri tertip etme, adak ve dilekte bulunma gibi düşünceleri gerçekleştirmek amacıyla kutladıkları bahar bayramı.

hıfz 1. Ezberleme, hatırda tutma, unutmama. 2. Saklama, muhafaza etme, koruma. *"Kur'an-ı Kerim'i biz indirdik; onun **hıfz**ı da bize aittir."* (Kur'an-ı Kerim 15/9) 3. Kur'an-ı Kerim'in belirli bir bölümünü ya da tamamını ezberleme ve ezberde tutma. 4. Allah'ın, veli denilen seçkin ve sevilen kullarını günahta ısrar etmekten koruması. *"Sen, Allah'ın koymuş olduğu buyruklara uy ki Allah da seni **hıfz**etsin."* (Hadis)

hıkd bk. kin.

Hırkayısaadet Kâb b. Züheyr (ö. 24/645) adlı şair Müslüman olup Hz. Peygamber'in huzurunda İslam dinini ve Müslümanları öven kasidesini okuduğunda Hz. Muhammed'in onu ödüllendirmek amacıyla sırtından çıkarıp hediye ettiği hırka. Hırkayısaadet, 124

santimetre boyunda, geniş kollu, siyah yünlü kumaştan dikilmiş krem renginde, yün astarlı bir hırkadır. Kumaş uzmanlarının yapmış olduğu incelemede hırkanın Hz. Muhammed devrine ait olduğu kanaatine varılmıştır. Muaviye döneminden itibaren hırka, törenlerde halifeler tarafından giyilmiştir. Moğol istilası sırasında Bağdat'tan Mısır'a götürülen hırkayı, Yavuz Sultan Selim 1517 yılında Mısır'ı fethettiğinde İstanbul'a getirmiştir. Bugün bu hırka Topkapı Sarayı'nda 'Mukaddes Emanetler Dairesi'nde bulunmaktadır.

Hırkayışerif Hz. Peygamber'in vasiyeti üzerine Hz. Ömer (ö. 23/644) ile Hz. Ali'nin (ö. 40/661) Yemen'deki Karan köyüne giderek Veysel Karani'ye (ö. 37/657) hediye ettiklerine inanılan krem renginde yünlü bir kumaştan dokunan hırka. Bugün, İstanbul'da Hırkayışerif Camisi'nde korunan Resulullah'a ait bu hırka, ramazan ayının ilk haftasından başlayarak arefe gününe kadar halkın ziyaretine açık bulundurulmaktadır.

hırs 1. Bir şeye çok düşkün olma, şiddetli arzu ve istek. "*Andolsun, içinizden size öyle bir peygamber geldi ki sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir; size karşı çok **hırs**lı, müminlere şefkatli ve merhametlidir.*" (Kur'an-ı Kerim 9/128) 2. Bir amaca ulaşma konusunda kişinin bütün benliğini saran tutku, aç gözlülük, tamahkâr olma. *"Sen, (Yahudileri) Allah'a ortak koşanlardan bile daha **hırs**lı olarak hayata sarılmış göreceksin. Onlardan her biri binlerce yıl yaşamak ister; hâlbuki uzun yaşaması böyle birini (ahirette) azaptan kurtarmaz. Zira Allah onların bütün yapıp ettiklerini görmektedir."* (Kur'an-ı Kerim 2/96)

hırsızlık 1. Başkasına ait bir malı mülk edinmek amacıyla korunmuş olduğu yerden gizlice alma, çalma, sirkat. *"Mümin, mümin olarak **hırsızlık** yapmaz."* (Hadis) 2. Hukuki ehliyeti olan bir kimsenin başkasına ait belli miktarda, dayanıklı ve kıymetli bir malı kendi isteği ile alması. *"Geliniz, bana Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmama, **hırsızlık** yapmama, zina etmeme, çocuklarınızı öldürmeme, hiçbir kimseye iftira etmeme, iyi olan şeylerde karşı gelmeme konularında kesin söz veriniz."* (Hadis) 3. Başkasının taşınabilir malını onun rızası olmaksızın yararlanmak amacıyla bulunduğu yerden alma. *"Sizden önceki toplumlar, ileri gelen ailelerden bir kişi **hırsızlık** yaptığında onlara ceza vermeyip zayıf kimselere hukuku uyguladıkları için helak oldular. Siz, cezaları herkese eşit şekilde uygulayın…"* (Hadis)

hıyanet bk. ihanet.

Hızır Hz. Musa zamanında yaşadığı rivayet edilen ve peygamber mi, melek mi, yoksa bir veli mi olduğu konusunda çeşitli görüşler olan ve kendisine ilahî ilim verilen kişi. Kur'an-ı Kerim'de Hızır'ın isminden açıkça bahsedilmez. Kehf Suresi'nin 60-82. ayetlerinde yer alan Hz. Musa ile ilgili kıssada; "Katımızdan kendisine bir rahmet ve ilim verdiğimiz kullarımızdan bir kul…" diye anlatılan şahsın Hızır olduğu söylenmektedir. Türk kültüründe Hızır'ın, Allah'ın izniyle darda kalan insanların yardımına koştuğuna inanılır. *"Karac'oğlan düşse yola/**Hızır** yardım etse bile/Yâr dediğin*

demir kale/Ya alınır ya alınmaz." (Karacaoğlan)

hızlan 1. Yardımı kesme, kendi hâline bırakma. "Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek yoktur. Eğer sizi Allah **hızlan**da bırakırsa Allah'tan başka size kim yardım edebilir? O hâlde müminler ancak Allah'a güvenip dayansınlar!" (Kur'an-ı Kerim 3/160) 2. Gaflet veya kasıt sebebiyle kişinin kendisine verilen nimetleri koruyamaması. 3. Buyruklarına boyun eğmeyen, açıkça emirlerine karşı gelen, ilahî yasalara meydan okuyan ve günahlara çokça dalan kimselerden Allah'ın yardımını kesmesi, onları kendi hâllerine bırakması.

hibe 1. Bağış, bağışlama, bir şeyi karşılıksız verme, ihsan. "Rabbimiz! Bize göz aydınlığı olacak eşler ve çocuklar **hibe** et ve bizi Allah'tan gereği gibi sakınanlara önder yap." (Kur'an-ı Kerim 20/74) 2. Hediye, sadaka. *"Kişinin yaptığı **hibe**den dönmesi helal değildir."* (Hadis) 3. Karşılıklı şart koşulmaksızın bir malın hayatta iken sahibi tarafından bir başkasına mülk edinmek amacıyla bağışlanması.

hicap 1. Örtü, perde, engel. "Ey iman edenler! Peygamber'in evine (rastgele) girmeyin. Ancak yemek için size izin verilir de girerseniz (erkenden gelip) yemeğin pişmesini beklemeyin. Çağrıldığınız zaman girin; yemeği yeyince dağılın, söze dalmayın. Çünkü bu davranışınız Peygamberi incitiyor, fakat o (size bunu söylemekten) utanıyor. Ama Allah, gerçekleri söylemekten utanmaz. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman **hicap** arkasından isteyin…" (Kur'an-ı Kerim 33/53) 2. Utanma duygusu, ar, hayâ, namus. *"Salındı bahçeye girdi/Çiçekler selama durdu/Mor menevşe boyun burdu/Gül utandı **hicab**ından"* (Ercişli Emrah) 3. Müslüman kadınların İslam dininin koymuş olduğu kurallara göre giyinmiş oldukları örtü, başörtüsü, giyinme biçimleri. *"Büluğa eren bir kızın **hicap**sız olarak namaz kılması uygun değildir."* (Hadis) 4. Kâfirlerin, peygamberlerin Allah'tan getirmiş oldukları vahye ve tüm hakikatlere zihinlerini ve gönüllerini kapatmaları; takınmış oldukları bu inkârcı tavırların vahye ve hakikate ulaşmalarına oluşturduğu engel. *"(İnkârcılar, Ey Muhammed!) derler, kalplerimiz bizi çağırdığın her şeye kapalıdır, kulaklarımız sağırdır ve bizimle senin aranda bir **hicap** vardır. Öyleyse sen (ne istersen) yap, unutma ki biz de (her zaman yaptığımızı) yine yapacağız!"* (Kur'an-ı Kerim 41/5) 5. Ahiret gününde inkârcıların Allah'ı görmelerine engel olan perde. *"Doğrusu onlar (kâfirler) ile Rableri arasında **hicap** vardır."* (Kur'an-ı Kerim 83/15)

hicabe Kâbe'nin kapısının, örtüsünün ve anahtarlarının bakımı ve korunması, Makamıibrahim'in ve Kâbe'nin belli zamanlarda ziyaretçilere açılması görevi. Hicabe görevi eskiden beri Kâbe'ye yapılan hizmetlerin en önemlilerinden birisidir. Bu görevi üstlenmeyi Mekkeliler kutsal kabul etmişlerdir. Hz. Peygamber Mekke'yi fethettiğinde Osman b. Talha'yı çağırarak Kâbe'nin anahtarlarını ona teslim etmiş ve şöyle demiştir: *"Ey Ebu Talha oğulları! Emaneti kıyamete kadar sizde kalmak üzere alın; **hicabe**yi sizden ancak zalimler alır."* (Hadis)

Hicaz Arabistan Yarımadasında Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan, Mekke ve Medine ile hac ve umre yapacakların ihrama girecekleri yerleri de içine alan coğrafi bölge. Hicaz bölgesi, Kızıldeniz'in doğusunda, kuzeyde Ürdün'ün liman şehri Eyle'den, güneyde Yemen sınırındaki Aşire'ye ve doğuda Necid çöllerinden Irak'a kadar uzanır. Bölgenin kuzey ve doğu sınırlarının nerede bittiği tartışmalıdır. Tebük ve Filistin'in de buraya dâhil olduğunu söyleyenler vardır. Bazı bilginler Mekke'yi Hicaz'ın merkezi saymışlardır.

Hicr bk. Hatim

hicret 1. Terk etme, ayrılma, ilgiyi kesme. "(Ey Muhammed!) Müşriklerin sana söylemiş olduğu şeylere karşı sabırlı davran. Onlardan en güzel biçimde **hicret** et." (Kur'an-ı Kerim 73/10) 2. Bir yerden bir yere göçme, taşınma, ayrılma. *"Ameller niyetlere göre değerlendirilir. Kişi için ancak niyet ettiğinin karşılığı vardır. Kim dünyalık (bir nimet) elde etmek için ya da bir kadınla evlenmek için **hicret** ederse onun hicreti onadır."* (Hadis) 3. Hz. Peygamber'in ve sahabelerinin İslam'ı gereği gibi yaşamak, diğer insanlara Allah'ın emirlerini duyurmak ve müşriklerin işkencelerinden kurtulmak amacıyla Mekke'den Medine'ye M.S. 622 tarihinde yapmış oldukları göç. *"Şüphesiz ki iman edip **hicret** edenler, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenler, muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler var ya işte bunlar birbirlerinin dostudurlar..."* (Kur'an-ı Kerim 8/72) 4. İnkârcıların maddi ve manevi işkenceleri karşısında can, mal, akıl, namus ve din emniyetlerini yitiren Müslümanların insanca bir hayat sürmek ve inançlarının gereğini yerine getirebilmek için yapmış oldukları göç. *"Melekler, kendilerine yazık eden kimselerin canlarını alırken '(dininiz için) ne yapıyordunuz?' dediler. (Bu insanlar): 'Yeryüzünde biz zayıf düşürülmüştük.', cevabını verdiler. Bunun üzerine melekler dediler ki: 'Allah'ın yarattığı yeryüzü geniş değil miydi ki oraya **hicret** etseydiniz ya!' İşte onların varacağı yer cehennemdir. Varacakları yer ne kötüdür!"* (Kur'an-ı Kerim 4/97) 5. İslam dininin yasaklamış olduğu şirk, münafıklık, isyan, cimrilik, haset, kin, gıybet ve dedikodu başta olmak üzere tüm kötü huyları terk ederek Hz. Muhammed'in örnek ahlakıyla ahlaklanma. *"**Hicret**, her türlü kötü davranışı terk etmektir."* (Hadis)

hicri takvim Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretini tarih başlangıcı olarak kabul eden ve ayın yörüngesi üzerinde dönüşüne göre belirlenen kamerî takvim, ay takvimi. Müslümanlar İslam tarihinde en önemli olay olarak Hz. Peygamber'in hicretini kabul etmişler ve Hz. Ömer döneminden itibaren hicri takvimi esas almışlardır. Hicri takvimde esas alınan kamerî aylar sırasıyla şöyledir: Muharrem, safer, rebiülevvel, rebiülahir, cemaziyelevvel, cemaziyelahir, recep, şaban, ramazan, şevval, zilkade ve zilhicce. Hicri takvime göre bir ay bazen yirmi dokuz bazen otuz olur. Hicri takvimin esas alındığı kamerî yıl 354 gündür. Miladi takvime göre hicri takvim her yıl 11 gün önce gelir.

Hicr suresi Kur'an-ı Kerim'in on beşinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Doksan dokuz ayettir. Adını, sekseninci ayette geçen ve Salih Peygamberin kavmi Semudluların yaşadığı bölgenin adı olan "Hicr" kelimesinden almıştır. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in her türlü bozulmadan korunacağı ve Hz. Peygambere yapılan iftiraların boşa çıkacağı haber verilerek başlanır. Peygamberlerine iftira eden zalimlerin sonlarının kötü olacağı açıklanır. Cinlerin ve şeytanların peygambere gelen vahye müdahale etmeye güçlerinin yetmeyeceği haber verilir. Allah'ın bütün evrene hâkim olduğuna dikkat çekilir. Hayat verenin de öldürenin de ölümden sonra insanları diriltip toplayacak olanın da Allah olduğu vurgulanır. Âdem Peygamber'in yaratılışına da yer verilir. Hz. Âdem'in üstünlüğünü kabul etmediği için İblis'in lanetlenmesi anlatılır ve İblis'in Allah'ın iyi kulları üzerinde herhangi bir egemenliğinin olmadığı belirtilir. Cennet ve cehennem tasvirleri yapılır. İnanan ve ibadet eden insanların cennette ağırlanacakları müjdesi verilirken cehennemliklere Allah'ın azabının şiddetli olacağı uyarısı yapılır. Surede, İbrahim Peygamberin ilerlemiş yaşına rağmen çocuk sahibi olmasına yer verilir. Lut Peygamberin, cinsel sapkınlığı huy edinen kavminin yok oluşu uyarıcı bir dille anlatılır. Peygamberlerini dinlemeyen ve peygamberlerine eziyet veren Şuayp Peygamber'in kavmi olan Eykelilerin yok oluşu da surede işlenenir. Surenin son bölümünde dağları oyan, oralara köşkler yapan fakat peygamberleri inkâr eden Salih Peygamber'in kavminin başına gelen ilahî azaba dikkat çekilir. Kur'an-ı Kerim'i vahiy yoluyla Hz. Peygambere gönderen Allah'ın gücünün Hz. Muhammed'i, diğer peygamberleri koruduğu gibi her türlü tehlikeden koruyacağına vurgu yapılır. Hz. Peygambere, kâfirlerin alaycı tavırlarına aldırış etmemesi tavsiye edilir. Ona, Allah'ı tespih etmesi ve İslam'ı tüm insanlığa tebliğ etmesi emredilir. Ölene kadar ibadeti yalnızca Allah'a yapmasını emreden ayetle sure son bulur.

hidane 1. Bir şeyi yanına alma, çocuğu kucağa alma ve besleme. 2. Boşanma, ölüm veya başka bir nedenden dolayı muhtaç duruma düşen bir çocuğa bakmakla yükümlü olan kimsenin onu yanına alarak gözetimi altında yetiştirmesi, koruması ve eğitmesi.

hidayet 1. Doğru yolu gösterme, doğru yolu bulma, rehberlik yapma, irşat etme. "Bu kitap ki doğruluğu konusunda hiç şüphe yoktur. Allah'tan gereği gibi sakınanlar için bir **hidayet**tir." (Kur'an-ı Kerim 2/2) 2. Allah'ın, insanlara kendi yolunda gidebilecek akıl, düşünme, öğrenme, hatırlama gibi yetenekler vermesi ve insanların da bunları kullanarak doğru yolu bulması. *"Allah kime **hidayet** verdiyse onu kimse hak yoldan saptıramaz."* (Kur'an-ı Kerim 39/37) 3. Allah'ın, kişiye dünya ve ahirette huzurun kaynağı olan ve onu sürekli mutlu edecek yolu göstermesi. *"Bizim uğrumuzda (rızamız için) çalışanları (mutlu edecek) yollarımıza **hidayet** ederiz."* (Kur'an-ı Kerim 29/69) 4. Günahlarla iç içe bir hayat yaşayan kimsenin dindar hâle gelmesi; günahlarını terk ederek İslam dinine uygun ahlak, ibadet ve davranışlar kazanması. "*Bir ömürdür içiyorsun, bırak*

*artık şunu! Der/Derviş Ahmet bu **hidayet**le hemen tövbe eder."* (M. A. Ersoy) 5. Müslüman olmayan bir kimsenin İslam dinine girmesi, Müslüman olması, hidayete ermesi, ihtida etmesi. *"Bir kişinin senin aracılığın ile **hidayet**e ermesi dünya ve içindeki her şeyden daha hayırlıdır."* (Hadis)

hikmet 1. Bilgelik, felsefe. 2. Allah'ı gereği gibi bilme bilgisi. *"Kime **hikmet** verilmişse ona bol hayır verilmiştir."* (Kur'an-ı Kerim 2/269) 3. Kur'an-ı Kerim, vahiy. 4. İnsanı cahilce davranışlardan alıkoyan şey. 5. Hz. Peygamber'in sünneti. *"O, daha önceden kendilerine kitap gönderilmeyen bir topluma, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, onları arındıran, ayetlerini ve **hikmet**i öğreten bir peygamber göndermiştir."* (Kur'an-ı Kerim 62/2) 6. İnsanın varlıkların hakikatini, gerçek yüzünü, gücü oranında bilip ona göre hareket etmesi. "*Allah'a dayan, sa'ye sarıl, **hikmet**e ram ol,/Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol!"* (M. A. Ersoy) 7. Nübüvvet, peygamberlik. *"Allah Davut'a mülk ve **hikmet** verdi ve daha başka dilediklerini ona öğretti…"* (Kur'an-ı Kerim 2/251) 8. Kur'an-ı Kerim ve sünneti doğru bir şekilde anlayabilme ve amel etme yeteneği. *"Ey Allah'ım! Abdullah b. Abbas'ı dinde anlayış sahibi kıl ve ona **hikmet**i öğret."* (Hadis) 9. Hüküm vermede doğru karar verme yeteneği. *"Şüphesiz biz Lokman'a **hikmet** verdik."* (Kur'an-ı Kerim 31/12) 10. Kişinin davranışlarını Allah'ın emirlerine uygun hâle getirmesi. 11. Gerçeği açıklayan, şüpheyi gideren kesin delil, kanıt. *"(Ey Muhammed!) İnsanları Rabbinin yoluna **hikmet**le ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel şekilde mücadele et…"* (Kur'an-ı Kerim 16/125) 12. Müslümanların işine yarayan her türlü doğru bilgi ve söz. *"**Hikmet** müminin yitiğidir. Onu nerede bulursa alır."* (Hadis) 13. İslam dinindeki hükümlerin konuluş amaçları.

hil 1. Bir şeyin helal olması. "Denizin suyu temizdir ve (deniz ürünlerinin) ölüsü ise **hil**dir." (Hadis) 2. Bir yeminin yerine getirilmesi. 3. Mekke'nin haremini belirleyen işaretlerin dışında kalan bölge. 4. Savaş yapılması yasak olan zilkade, zilhicce, muharrem ve recep dışındaki aylar.

hilaf 1. Karşı gelme, aykırı davranma, zıtlaşma, münakaşa etme. 2. Fıkıh ilminin konularına göre uyarlanan münakaşa tekniği. 3. İslam hukukunun fıkıh mezhepleri arasındaki ayrılıkları konu alan dalı.

hilafet 1. Birinin yerine geçme, bir kimseden sonra gelip onun yerini alma, vekâlet, başkasının yerine onun adına görev yapma. 2. İslam tarihindeki devlet başkanlığı, yöneticilik kurumu. 3. Özgür bir seçimle İslam toplumunun başına getirilen kişinin adalet, şûra ve İslam dininin ilkelerine göre Müslümanları yönetme biçimi. *"En layığınız olmadığım hâlde **hilafet** makamına getirildim… Allah'ın kitabı ile amel ettiğim sürece dinleyin ve itaat edin; Allah'ın kitabı ile amel etmezsem dinlemek ve itaat etmek zorunda değilsiniz…"* (Hz. Ebubekir)

hilal 1. Yüksek sesle haykırma, ortaya çıkma. 2. Ayın kavuşum öncesi ve sonrasında uçları sivri, ince bir yay gibi yeryüzünden görünen şekli. Kur'an-ı

Kerim'de hac, oruç ve bazı ibadetlerin vakitlerinin ayın hareketlerine bağlı olduğu bildirilir. Kamerî ayların ölçü alındığı bu tür ibadet ve muamelelerin zaman veya sürelerinin tam olarak tespit edilmesi kamerî ayların başlangıcının doğru olarak belirlenmesine bağlıdır. Kamerî aylar hilalin batıda görülmesiyle başlar. Hilalin tekrar batıda görülmesi bazen yirmi dokuz bazen de otuz gün sürdüğünden kamerî ayın başlangıcını tespit etmek hilali sürekli izlemekle mümkün olur. *"Allah,* ***hilal****leri insanlar için vakit ölçüsü yaptı.* ***Hilal****i görünce oruca başlayınız, onu tekrar görünce iftar ederek bayram ediniz."* (Hadis) 3. İslamiyet'in sembolü. "*Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor;/Bir* ***hilal*** *uğruna, ya Rab, ne güneşler batıyor!"* (M. A. Ersoy) 4. Türk bayrağı. *"Dalgalan sen de şafaklar gibi ey nazlı* ***hilal****!/Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal."* (M. A. Ersoy) 5. Cami kubbesi ile minare tepesine yerleştirilen alem.

hileyişeriye 1. Dinle ilgili bir meselede uygun yoldan bir kolaylık ve çare arama, dinî çözüm. 2. İslam hukukuna aykırı bir fiili, yerinde ve dinin amacına uygun değişiklikler yaparak hukuka uygun hâle getirme. 3. Normalde yasalara aykırı olan bir işin, yapay işlemlerle görünürde yasallaştırılması, kanunlara uydurulması, meşrulaştırma.

Hilfulfudul M.S. 580'li yıllarda Arap kabileleri arasında süregelen savaşlar sonucunda ortaya çıkan anarşi ortamında, can ve mal güvenliğinin sağlanması, zayıf ve güçsüzlerin korunması, zulmün önlenmesi gibi amaçlarla, toplumda sözü geçen, saygın ve iyi niyetli kişilerin önderliğinde kurulan ve Hz. Peygamberin de üye olduğu barış cemiyeti. Hilfulfudul cemiyeti, sadece tarihsel bir kurum değildir. İnsanların, farklı dünya görüşlerine sahip olsalar da, temel ahlaki ilkelerde haksızlığı engellemek için uzlaşmalarının toplumsal zorunluluk olduğunun bir göstergesidir. Hilfulfudul cemiyeti, Mekke'de zulme uğrayan insanların haklarını zalimlerden almak için Abdullah b. Cud'an'ın evinde kurulmuş; Hz. Muhammed de yaklaşık yirmi yaşlarındayken bu cemiyete üye olmuştur. Bu cemiyete 'erdemli ve faziletli insanların sözleşmesi' anlamında "hilfulfudul" denilmiştir.

hilim 1. Yumuşak huylu, kibar, efendi, ağırbaşlı ve akıllı olma, uygarca davranma. *"Allah, şu iki niteliği olan insanı sever:* ***Hilim*** *ve aceleci olmama."* (Hadis) 2. Gücü kuvveti yerinde olan birinin öfke anında haklı olduğu hâlde karşısındakini cezalandırmak yerine onu bağışlayıp affetmesi. *"Allah kalplerinizde olan her şeyi bilir. O,* ***hilim*** *ve ilim sahibidir."* (Kur'an-ı Kerim 33/51) 3. Akıllı ve kültürlü olmakla kazanılan kişisel davranışlarda hoşgörülü, bağışlayıcı ve medeni olma. *"Müslüman dininde güçlü ve kararlı kişidir; imanı sağlam, bilgili ve* ***hilim*** *sahibi, zeki ve merhametlidir; hem haklı hem bağışlayıcıdır…"* (Hasan el-Basri)

hilye 1. Süs, ziynet, kolye. 2. Güzel nitelikler, güzel yüz, şemail. 3. Hz. Peygamberin bedensel ve ahlaki özelliklerini ayrıntılarıyla anlatan edebî eser, hilyeyişerif. 4. Türk kültüründe, Hz. Peygamberin niteliklerinin hat sanatıyla yazılıp süslendiği levhalar.

hilyeyişerif bk. hilye.

himmet 1. Arzu, meyil, istek, azim. 2. Gayret, emek, çabalama, manevi yardım. "Sen dua et babadan topladığın mirasa,/Hep onun **himmet**idir üç satır ilmin varsa. (M. A. Ersoy) 3. Manevi olgunluğa ermek ve başkasını da eriştirmek için kalbin gaye olarak Allah'ı bilip sadece onun rızasına yönelme çabası. 4. Ermişlerin ve velilerin, manevi ilgi, yardım ve desteği; velilerde var olduğu kabul edilen çok güçlü irade. *"Erenlerin **himmet**ini ben bana yoldaş eyleyem/Her nere varır isem cümle işim hoş eyleyem."* (Yunus Emre)

Hinduizm Hintlilerin inanç, düşünüş, his ve hayat tarzı olan Hindistan'ın geleneksel dini. Günümüzde Hinduizm. büyük ölçüde Brahmanizm, kısmen putperestlik, Budizm ve Janizm gibi Hindistan'ın yerel inançlarının birleşmesi biçimindedir. Çok az da olsa İslami etkiler de vardır. Hinduizm dünya nüfusunun yaklaşık yüzde on üçünü oluşturur. Hinduizm ari ırkın üstünlüğü, kast sistemi, sınırsız bir vatan sevgisi ve bağlılık duygusu üzerine temellenmiştir. Hinduizm'de tanrı sayısı çoktur. Hinduizm'e göre dünyayı yaratan tanrı Brahma'dır. Tabiattaki olaylarda ve hayatın ayrıntılarında diğer tanrılar da etkindir. Tanrı Şiva ve Vişnu, Brahma'dan sonra gelir. Güneş tanrısı Suya, ay tanrısı Soma, rüzgar tanrısı Vayu, su tanrısı Varun, yağmur tanrısı İndra, ateş tanrısı Agni, ölüler âleminin tanrısı Yama'dır. Kutsal kitapları dört bölümden oluşan Veda'lardır. Vedalar ilahi, dua, vaaz, tılsım ve büyüleri içerir. Dualaların kabul edilmesi için kalbin aydınlanması gerekir. Bu çerçevede meditasyon şarttır. Hindistan halkı Brahman (rahip ve âlim), Satriye (asker), Vaikya (tüccar) ve Çudralar (işçi)dan oluşur. Her kast kendi içinden evlenir. Ölülerin büyük bir kısmı yakılır. Her ruh dünyadaki yaşayış şekline göre başka bir varlığa geçer ki buna "reankarnasyon" denir. Reankarnasyon Hinduizm'in inanç esaslarından biridir. Hinduizm'de inek kutsaldır ve etinin yenilmesi yasaktır. Evlerde tapınılan putlar için özel odalar vardır.

Hira Dağı Hz. Muhammed'e ilk vahyin geldiği mağaranın bulunduğu dağ. Hira, "Cebelinur (Nur dağı)" adıyla da bilinir. Hira dağı, Mekke'nin kuzey doğusunda Kâbe'ye yaklaşık beş kilometre uzaklıktadır. Hz. Peygamberin hayatında önemli bir yeri olan Hira mağarası dağın zirvesinden yirmi metre kadar aşağıdadır. İlk vahiy olan Alak Suresi'nin ilk beş ayeti Resulullaha burada indirilmiştir. Hz. Peygamberin 35 yaşından 40 yaşına kadar bu mağaraya gelerek insanlığın kurtuluşu ile ilgili derin bir düşünce hayatı yaşadığı İslam tarihi ile ilgili eserlerde anlatılmıştır.

hisbe teşkilatı Tarihte, İslam devletlerinde genel ahlakı, kamu düzenini korumak ve denetlemek; iyiliği emretmek, kötülükleri engellemek için kurulmuş bir teşkilat. İslam âlimleri fert, toplum ve devlet düzeninin korunması ile ilgili çalışmalar yapan hisbe teşkilatının kurulmasını farzıkifaye bir görev saymışlardır. Bu teşkilat çarşı ve pazarlarda denetleme görevi yapmıştır. Bu çerçevede, ölçü ve tartı aletlerini, satılan ürünlerin kalitelerini, fiyatlardaki

uygunluğu kontrol etmiştir. Bunlardan ayrı olarak kamu düzeni ile ilgili birçok görevi hisbe teşkilatı üstlenmiştir.

hitabet 1. Hutbe okuma, güzel söz söyleme, vaaz ve nasihat etme, nutuk. 2. Bir topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçlarla yapılan güçlü ve etkileyici konuşma veya güzel konuşma sanatı, retorik.

hitan Erkek çocuklarının üreme organlarının ucundaki deri parçasının alınması, sünnet olma. "Dört şey, bütün peygamberlerin önemli davranışlarındandır: **Hitan**, güzel koku sürünme, dişleri temizleme ve evlenme." (Hadis)

hiyel bk. hileyişeriye.

hizip 1. Bölük, parti, grup, cemaat, kısım, taraftar. "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Resulüne düşman olanlarla dostluk ettiklerini göremezsin. Allah, onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendinden bir ruh ile (vahiy) desteklemiştir. Onları içinden ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Orada ebedî kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş onlar da Ondan razı olmuşlardır. İşte Allah'ın **hizb**i bunlardır. Muhakkak ki Allah'ın **hizb**i başarıya ulaşacaktır." (Kur'an-ı Kerim 58/22) 2. Kur'an-ı Kerim'in beş sayfalık her bir bölümü. 3. Belli zamanlarda, belli sayıda, sürekli olarak okunan dua, zikir. *"Sizden biriniz **hizb**ini geceleyin okumayı unutacak olursa sabah ile öğle arasında okusun."* (Hadis)

hoca 1. Öğretici, öğretmen, muallim. "Yirmi dokuz hece okursun uçtan uca,/Sen elif dersin **hoca**, manası ne demektir?" (Yunus Emre) 2. İmam, müezzin, vaiz, müftü gibi din görevlilerinin ortak adı. 3. Din bilgini. 4. Bazı İslam ülkelerinde eğitim, bürokrasi, ticaret, maliye ve ilahiyat alanlarındaki çeşitli meslek sahipleri için kullanılan bir unvan.

Horasan Erenleri İslami ilimlerin merkezlerinden Horasan bölgesinde yaşamış olan Ahmed Yesevi'nin (M. 1093-1166), Anadolu'yu İslamlaştırmak için seçip gönderdiği dervişler. Ahmet Yesevi'nin, medrese tahsili görmüş ve İslami ilimleri yaşantılarıyla içselleştirmiş öğrencileri Anadolunun her tarafında İslam'ı tebliğ görevi yapmışlardır. Sözleriyle yaşantıları arasındaki uyumu gören birçok gayrimüslim bu insanlar sayesinde Müslüman olmuş ve böylece Anadolu Türklere kapılarını açmıştır. Bu dervişlerin türbeleri Anadolu'nun birçok yerinde hâlen ziyaret edilmektedir.

Hristiyan Hz. İsa'nın getirmiş olduğu ilahî dine inanan kimse, Nasrani.

Hristiyanlık Hz. İsa'ya vahyedilen dinin adı. Hristiyanlık, dünyada en çok bağlısı olan dinlerden biridir. Filistin civarında doğmuştur. Bu dine Nasranilik de denir. Hristiyanlıkta teslis inancı vardır. Buna göre tanrı; Baba-Oğul ve Ruhulkudüs'ün birleşmesinden meydana gelmiştir. Hz. İsa kendisinin peygamberliğine inanan müminlere hiçbir zaman "Mesihî" veya "Hristiyan" kelimelerini kullanmamıştır. Bu dinde peygamber, melek, ahiret ve kader inancı vardır. Fakat bu inançlar İslam dininde-

kinden çok farklıdır. Hristiyanlar Kur'an-ı Kerim'i ilahî kitap ve Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmezler. Onlara göre Hz. İsa, merkezî bir öneme sahiptir. Bugünkü Hristiyanlık Yahudi inanç, ibadet ve gelenekleriyle, Yunan-Roma kültürlerini birleştiren bir kurtarıcı tanrı dinidir. Hz. İsa'nın getirmiş olduğu dini tevhit inancından soyutlayarak kendi felsefesine göre biçimlendiren Yahudi asıllı Pavlus'dur. Pavlus havari de değildir ve Hz. İsa'yı hiç görmemiştir. Hristiyanlık terimi ilk defa Hz. İsa'dan yirmi otuz sene sonra Antakya'da kullanılmıştır. İnciller daha çok Hz. İsa'ya ağırlık verir. Hz. İsa'nın hayatı ile ilgili rivayet edilen bilgileri içerir.

Hu 1. Arapçada, Allah'ın zatına işaret eden hu (hüve) kelimesi. "Ey safa ehli sufi, gönülden Allah **Hu** de!/Ey vefalı âşık candan Allah **Hu** de!" (Mevlana) 2. Dervişlerin kendisiyle zikir yaptığı, Allah'ın güzel isimlerinden biri. *"Konsun –yine- pervazlara/Güvercinler;/"**Hu hu**"lara karışsın/ Âminler…/Mübarek akşamdır;/Gelin ey Fatiha'lar, Yasin'ler!"* (A. N. Asya)

Hucurat suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk dokuzuncu suresidir. Medine'de inmiştir. On sekiz ayettir. Adını, Hz. Peygamber'in evinin odalarından bahseden ve "odalar" anlamına gelen dördüncü ayetteki "hucurat" kelimesinden almıştır. Surede, Allah'a ve Peygambere saygılı olma emredilir. İlk beş ayette müminlerin Allah'a, Peygambere ve Kur'an-ı Kerim'e karşı takınmaları gereken ahlaki kurallar ele alınır. Hz. Peygamberin odalarının dışından kaba bir tavırla bağırıp onu ismiyle çağıran bedevilerin yanlış tutumlarına dikkat çekilir ve müminlerin bu insanlar gibi Hz. Peygambere davranmamaları öğütlenir. Ayrıca Müslümanlara her duydukları şeye inanmamaları, özellikle güven vermeyen kişilerin aktardığı yanlış haberleri araştırmaları emredilir. Önemli konuların çözümünde Allah'ın ve Peygamberinin koymuş olduğu ölçülere uymanın gereği belirtilir. Birbirleriyle çatışan Müslüman grupların barıştırılması ve saldırganlığın önlenmesi tavsiye edilir. Bu çerçevede bütün müminlerin kardeş olduğu önemle vurgulanır. Surede, müminlerin birbirleriyle alay etmesinin çirkinliği üzerinde durulur. Birbirlerine lakap takmamaları emredilir. En büyük toplumsal hastalıklardan olan gıybet ve başkasının aybını araştırmak yasaklanır. Bütün insanların bir tek anne ve babadan yaratıldığı açıklandıktan sonra üstünlüğün soyda değil, takvada yani Allah'ın emirlerine ve yasaklarına içtenlikle uymada olduğu haber verilir. İnsan hayatında imanın ve cihadın önemine vurgu yapılır. İnsana verilen en büyük nimetin İslam olduğu açıklandıktan sonra, gaybı yalnızca Allah'ın bildiğini ve göklerdeki ve yerdeki her şeyin bilgisinin Allah katında kayıtlı olduğunu belirten ayetlerle sure son bulur.

Huda Allah. "Canı, cananı, bütün varımı alsın da **Huda**,/Etmesin, tek vatanımdan beni dünyada cüda." (M. A. Ersoy)

Hudeybiye Antlaşması Mekkeli müşriklerin Medine İslam devletini resmen tanıdıklarını gösteren belgeyi imzaladıkları barış antlaşması (6/628).

Hudeybiye, Mekke'nin on yedi km batısında ve eski Cidde yolu üzerindedir. Buranın asıl şöhreti hicretin 6. yılı zilkade ayının başında (M. 628) Hz. Peygamberin gördüğü bir rüya üzerine ashabı ile birlikte umre yapmak için Medine'den Mekke'ye giderken burada konaklamasından ve Mekke müşrikleriyle bir barış antlaşması yapmasından ileri gelmektedir. Hudeybiye Antlaşması'ndan önce Medine'nin siyasi durumunun parlak olmadığı rivayet edilmiştir. Medineliler; Mekkelilerin, yağmacı Gatafan ve Fezare kabilelerinin, Hayber'e yerleşen Yahudi kabilelerinin tehdidi altında kalmışlardır. Siyasi şartların böylesine ağırlaştığı bir dönemde Hz. Muhammed, yaklaşık 1400 veya 1500 Müslümanla birlikte umre için Medine'den Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Umreye niyet ettikleri için yanlarına silah almamışlardır. Müslümanların Mekke'ye girip Kâbe'yi tavaf etmelerini hazmedemeyen müşrikler onlara şiddetle karşı çıkmışlardır. Hz. Peygamber'in Mekkelilerle antlaşmak için gönderdiği Hz. Osman'ın öldürüldüğüne dair haberler yayılmıştır. Bu haberi duyan Hz. Peygamber bir ağacın altında bütün Müslümanlardan Hz. Osman'ın intikamını alma konusunda söz almıştır. Sahabelerle Hz. Muhammed arasında yapılan bu sözleşmeye "Rıdvan Bey'atı" denmiştir. Müslümanların gerektiğinde savaş konusundaki kararlılığını gören Mekkeli müşrikler onlarla antlaşmaya karar vermişlerdir. Süheyl b. Amr'ı elçi olarak göndermişler ve Hz. Peygamberle bir antlaşma yapmışlardır. Bu antlaşmaya "Hudeybiye Antlaşması" denilmiştir. Yapılan antlaşmaya göre Müslümanlar o sene Kâbe'yi ziyaret etmeyecekler, gelecek sene umre yapacaklar, Hz. Muhammed'in yanından Mekke'ye kaçan birisi iade edilmeyecek ve bu antlaşma on yıl yürürlükte kalacaktır. Hudeybiye'de on iki veya yirmi gün kalan Hz. Peygamber ve arkadaşları, umre niyetiyle geldikleri için kurbanlarını kesip ihramdan çıkmışlardır. Bu antlaşmayla müşrikler Müslümanları devlet olarak resmen tanımışlardır. Kur'an-ı Kerim Müslümanların bu siyasi başarısını apaçık bir "zafer, fetih" olarak nitelendirmiştir.

Hud Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve Ad kavminin yaşamış olduğu Ahkaf bölgesine gönderilen peygamber. Hud Peygamberin, Hz. Nuh'un oğullarından Sam'ın soyundan geldiği rivayet edilmiştir. Hz. Nuh'un kavminden sonra gelen Âd kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Görevini hakkıyla yapmasına rağmen kavmi iman etmeyince yedi gece sekiz gün süren kasırganın sonunda kavminin iman etmeyenleri helak olmuştur. Hud Peygamber, bazı rivayetlere göre Babil'de yaşamıştır. Farklı dillerin çıkması üzerine Arapçayı ilk konuşanın o olduğu söylenmiştir. Ad kavminin yok olmasından sonra Mekke'ye gitmiş ve orada vefat etmiştir. Kabrinin Kâbe'deki Hicr'in altında olduğu nakledilmiştir.

Hud suresi Kur'an-ı Kerim'in on birinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yüz yirmi üç ayettir. Sure, adını elli ile altmışıncı ayetler arasında kıssası anlatılan Hud Peygamberden almıştır. Surenin girişinde insanların Allah'a kulluk etmelerinden ve yalnızca ona tövbe

etmelerinden bahsedilir. Daha sonra müşriklerin yapmış oldukları eziyetlere karşılık Hz. Peygamber teselli edilir. Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed tarafından uydurulduğunu iddia eden müşriklere onun bir benzerini yapmaları konusunda meydan okunur. Bütün canlıların rızkını verenin Allah olduğuna dikkat çekilir ve dünya hayatının bir sınav olduğu vurgulanır. Bu sınavı kaybeden kâfirlerin dünyada yapmış olduklarının ahirette kendilerine bir yararı olmayacağı bildirilir. Hz. Muhammed'in davetine olumlu cevap verenlerin ise cennetle ödüllendirilecekleri belirtilir. Surede Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, Şuayp ve Musa Peygamberlerin tevhit mücadelesi ele alınır. Bu peygamberlerin davetlerini kabul etmeyen kavimlerin başlarına gelen ilahî azap, Kur'an-ı Kerim'in muhataplarını sarsacak bir dille anlatılır. Surenin son bölümünde, peygamber kıssaları tahlil edilerek onların kavimlerinin başlarına gelen azaplarda kendilerine bir haksızlık edilmediği belirtilir. Geçmişte putperestler nasıl ilahî cezaya çarptırıldılarsa peygamber döneminin Mekkeli putperestleri de inkârlarının cezalarını çekecekleri vurgulanır. Bu çerçevede Hz. Peygamber ve müminler teselli edilir; onların dosdoğru olmaları, yalnızca Allah'ı dost edinmeleri, namaz kılmaları ve sabretmeleri öğütlenir. Surede, toplumu düzeltmeye çalışanların sevaplarının yok olmayacağı ve onlara herhangi bir felaket verilmeyeceği anlatılır. Surenin sonunda Allah'ın azabını gerektiren en büyük suçun zulüm olduğu vurgulanır. Her yapılan işin Allah tarafından değerlendirileceğini ve Allah'ın, insanların yapmış olduğu işlerden habersiz olmadığını bildiren uyarıcı ifadelerle sure son bulur.

hududullah 1. Allah'ın sınırları, Allah'ın koymuş olduğu helal ve haramlar. "Kim Allah'a ve Peygamberine isyan eder ve **hududullah**ı çiğnerse Allah, onu içinde ebedî kalacağı cehennem sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır." (Kur'an-ı Kerim 4/14) 2. İslam'da insanların uyması gereken dinî inanç, ibadet, ahlak ve sosyal hayatla ilgili kurallar. *"Tövbe edenler, ibadet edenler, hamt edenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten men edenler ve **hududullah**ı koruyanlar var ya işte o müminleri (cennetle) müjdele."* (Kur'an-ı Kerim 9/12) 3. Allah'a ve Allah'ın yarattığı kullarına karşı ağır suç işleyen ve insanların can, mal, akıl, namus ve din gibi dokunulmaz alanlarına tecavüz edenlere verilmek üzere miktarının dince belirlendiği cezalar, yaptırımlar.

Hulefayıraşidin Hz. Peygamber'in vefatından sonra seçimle yönetime getirilen ve halkın önderleri konumunda olan dört ünlü halife: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali. *"Benim sünnetime ve benden sonra **hulefayıraşidin**in yoluna uyun."* (Hadis) 2. Hür bir seçimle iş başına gelmiş, İslam dininin ilkelerine göre hareket etmiş, adaleti uygulamış, kamuya ait işleri görüş alış verişinde bulunarak yürütmüş halifeler.

hulul 1. Girme, sinme, geçişme, intikal etme, yerleşme. 2. Allah'ın kendisinin veya sıfatlarının yarattıklarından birine veya tamamına geçtiğine ve onların bedenine yerleştiğine inanma. İslam

dini hulul inancını kesin olarak reddeder. Hulul düşüncesi daha çok eski Mısır, Yunan, Hint ve İran dinlerinde vardır. İslam kelam bilginleri, hulul düşüncesine sahip olanların Müslüman olmadıkları hususunda görüş birliğine varmışlardır.

humus 1. Beşte bir. 2. Tarihte, İslam devletlerinde savaş ganimetlerinden elde edilen gelirlerden devlet hazinesine ayrılan beşte birlik pay. Savaş ganimetlerinden alınan beşte birlik payın dağıtım yerlerini Kur'an-ı Kerim belirlemiştir. Humustan arta kalan beşte dörtlük pay ise savaşa katılanlara dağıtılır. *"Biliniz ki ele geçirdiğimiz ganimetin **humus**u Allah'ın, Peygamberin ve yakın akrabalarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır..."* (Kur'an-ı Kerim 8/41)

Huneyn Savaşı Mekke'nin fethinden sonra Müslümanlarla Havazin kabilesinin müşrikleri arasında meydana gelen savaş. (M.S. 630) Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi için Medine'den ayrıldığı zaman, nereye gideceğini açıklamamıştır. Hevazin kabilesi de Hz. Peygamber'in kendi üzerlerine geleceği endişesi ile savaş hazırlıklarına başlamıştır. Müslümanlar Mekke'yi fethedince Hevazinliler, Hz. Muhammed kendilerine saldırmadan kendilerinin Müslümanlara saldırmalarının daha uygun olduğunu hesaplamışlardır. Taif'teki Sakif kabilesini de yanlarına alarak yirmi bin kişilik bir ordu hazırlamışlardır. Hz. Muhammed de onların bu hazırlığını haber alır almaz on iki bin kişilik bir ordu ile Mekke'den ayrılmıştır. Bu orduyla Huneyn vadisine gelmiş ve ordu komutanlığını Halid b. Velid'e vermiştir. Müslümanlar, savaşın başlarında düşmanlarına karşı direnememişler ve dağılmalar olmuştur. Hz. Peygamber ve ilk Müslümanların gayretleriyle dağılan ordu toplanmış ve yapılan yeni hücumlarla müşrikler bozguna uğratılmıştır. Müslümanların zaferiyle sonuçlanan bu savaşta müminler birçok ganimet elde etmiş ve Medine'ye dönmüşlerdir.

hurafe 1. Sapık, doğru olmayan, uydurma, asılsız söz. 2. Akla ve gerçeğe aykırı olan, yalan haber. 3. Batıl dinlerden ve halk arasında uydurulan masallardan kalma aslı esası olmayan inanışlar. "***Hurafe**ler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;/Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar!"* (M. A. Ersoy) 4. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle çatışma hâlinde olan her türlü düşünce, inanç, davranış ve bidat. "*Çalış! Dedikçe şeriat, çalışmadın durdun/Onun hesabına birçok **hurafe** uydurdun!/Sonunda bir de "tevekkül" sokuşturup araya,/Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!"* (M. A. Ersoy)

huri Cennette yaşadığına inanılan ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmış müminlere bir nimet olarak sunulan cennet kızları. *"Allah'tan gereği gibi sakınanları cennette iri gözlü **huri**lerle evlendiririz."* (Kur'an-ı Kerim 44/54)

Hurufilik Harflerden anlamlar ve hükümler çıkaran bir fırka, inanç sistemi. Hurufiliğin kurucusu olarak İranlı Fazlullah el-Hurufi (ö. 796/1394) kabul edilir. Hurufiliğe göre, birtakım harf ve rakamlar kutsal sayılmış ve bunlara çeşitli anlamlar verilmiştir. Hatta Allah'a ait sırların bu sayıların anlamlarında gizli olduğu söylenmiştir. Hurufi-

lik inancının temellerinin, eski Hint, Yunan ve Mısır medeniyetlerine dayandığı söylenmiştir. Musevilik ve Hristiyanlık'ta da Hurufilik inancının olduğuna dair görüşler nakledilmiştir. Hurufiler bütün dinî hükümleri kendi düşünceleri doğrultusunda açıklamışlardır. Kelimeişehadet, namaz, oruç, hac ve zekât gibi emirler yorumlanmış ve rakamlar çerçevesinde açıklamalar yapılmıştır. Hurufilik, İran'da XIV. asır sonlarında Esterâbat çevresinde ortaya çıkmış; daha sonra Hindistan, Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Rumeli'ye geçmiştir. İran'da sık sık takibata uğrayan Hurufiler, inançlarını yaymak için Osmanlı devletine sığınmışlardır. Fazlullah'ın baş halifesi Ali el-Âlâ (ö. 822/1419), Anadolu'ya gelerek Hacı Bektaş tekkesine yerleşmiş ve Hurufiliği yaymaya başlamıştır. Hurufilerin inançları, Bektaşiler arasında "sır" adı altında yaygınlık kazanmıştır. Kutsal kitapları Fazlullah'ın yazmış olduğu "Cavidanname"dir.

hurufumukattaa bk. mukattaa harfleri.

husuf namazı Dünyanın güneşle ay arasına girmesi yüzünden geceleyin ay ışığının tamamının veya bir bölümünün dünyaya ulaşamaması sebebiyle oluşan ay tutulması esnasında karanlıktan kurtulmanın ve Allah'ın büyüklüğünü kabullenmenin bir işareti olarak kılınan nafile namaz. Hz. Peygamber, ay tutulduğu zaman husuf namazı kılmış; Müslümanlar da Hz. Peygamber'in bu sünnetine uyarak bu namazı kılmışlardır. İslam bilginleri, ay tutulması anında isteyen Müslümanların bu namazı kılabileceklerini söylemişlerdir.

husumet 1. Düşmanlık, kin, hasım olma durumu. 2. Çekişme, delil ile karşı tarafa üstün gelme, tartışma, münakaşa etme. 3. İki veya daha fazla taraf arasında herhangi bir dinî ve dünyevi konuda meydana gelen ve bilgisizliğe, inada ve ön yargıya dayanan tartışma. *"Kim, biri aleyhine haksız yere **husumet**ten dolayı yardımda bulunursa Allah'ın gazabına uğrar."* (Hadis) 4. Yargılama hukukunda şahısların davaya taraf olma sıfat ve ehliyeti. *"Kimde şu dört özellik bulunursa halis münafıktır: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünde durmaz, emanet edildiğinde hıyanet eder, **husumet** anında doğruluktan ayrılır."* (Hadis)

huşu 1. İtaat etme, boyun eğme, tevazu gösterme, alçak gönüllü olma. "*Biz, bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirseydik muhakkak sen onu Allah korkusundan **huşu** ile paramparça olduğunu görürdün. Biz, bu tür misalleri insanların gereği gibi düşünmeleri için (sık sık) veriyoruz.*" (Kur'an-ı Kerim 59/21) 2. Mutlak bir teslimiyetle Allah'ın isteklerini yerine getirme. *"Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, Allah'a itaat eden erkekler ve itaat eden kadınlar, sözlerinde doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, **huşu**lu erkekler ve **huşu**lu kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkekler ve kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve kadınlar yok mu? İşte bunlara Allah kendi katından bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."* (Kur'an-ı Kerim 33/35) 3. Allah'a du-

yulan saygının bir gereği olarak başta namaz olmak üzere ibadetlerin yerine getirilmesi sırasında kulun sükûnet ve vakar içinde bulunması. *"Müminler namazlarını **huşu** içinde kılarlar."* (Kur'an-ı Kerim 23/2) 4. Müminin her an ve her yerde Allah'ın kendisini gördüğü bilinci içerisinde tevazu ile hareket etmesi ve gönlünü her türlü kötülükten arındırması. 5. Allah'ın büyüklüğünün kalpte hissedilip dinin emirlerine karşı tam bir bağlılık gösterme ve nefsin geçici tutkularına değer vermeme. *"Sabır ve namaz ile Allah'a sığınıp yardım dileyin. Rablerine kavuşup ona döneceklerini umanlar ve **huşu** duyanlardan başkasına namaz (kılmak) elbette ağır gelir."* (Kur'an-ı Kerim 2/45-46)

hutame 1. Cehennem. "*İftira atanın, insanların ayıp ve kusurlarını arayanın vay hâline! Serveti biriktirip onu sayanın vay hâline! O kişi zanneder ki serveti onu ebedî olarak yaşatacak. Hayır, aksine (ahirette) **hutame**ye atılacaktır. Sen **hutame**nin ne olduğunu bilir misin? Allah tarafından tutuşturulan bir ateştir ki günahkâr kimselerin gönüllerine işler. O, onların üzerine kapatılacak sonra uzatılmış direkler arasında bağlı kalacaklardır.*" (Kur'an-ı Kerim 104/1-8) 2. Cehennemin yedi katından biri.

hutbe 1. Bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma, nutuk, hitabet. 2. Cuma ve bayram namazları başta olmak üzere bazı ibadet ve törenlerin yerine getirilmesi esnasında topluluğa karşı yapılan konuşma. Cuma namazlarında hutbe okumak farz, bayram namazlarında ise sünnettir. Cuma hutbesi namazdan önce, bayram hutbesi ise namazdan sonra okunur. Hz. Peygamber cuma hutbelerinde genellikle Kur'an-ı Kerim'den ayetler ve sureler okumuş ve insanların ihtiyacına göre cemaati bilgilendirmiştir. Hutbe sırasında zorunlu olmadıkça konuşmamak gerekir. Hutbe, imamın namaz kıldırdığı mihrabın sağ yanında bulunan ve minber denilen yüksekçe bir yerde okunur. *"Cuma günü **hutbe** okunurken kişi yanındakine 'sus' diyecek olsa boş konuşmuş olur ve böylece cuma namazının sevabını kaçırır."* (Hadis)

huzur 1. Hazır bulunma, var olma. 2. Gönül rahatlığı, sükûnet. "Bir ipek seccade üstünde gibi **huzur**la…/Durdun mu toprakta namaza." (Y. B. Bakiler) 3. Hadis âlimlerinin toplantılarında, ilim meclislerinde bulunma. 4. Tasavvuf yoluna giren kişinin yalnızlığı tercih etmesi ve insanın var oluş amacıyla ilgili derin bir tefekkür hayatı yaşayıp tüm bunların sonucunda gönlünde Allah sevgisinin oluşması.

Hübel İslamiyet'ten önce müşriklerin Kâbe'de bulundurduğu kırmızı akikten yapılmış insan şeklindeki put. Hübel putu, M.Ö. III. yüzyılın ilk yarısında el-Cezire'deki Hit şehrinden getirilmiştir. Hübel'i Mekke'ye getirenin Amr b. Luhay olduğu söylenmiştir. Hübel'in getirilişiyle beraber Araplarda puta tapınma başlamıştır. Araplar gündelik hayatla ilgili birçok işini Hübel'in önünde fal oklarına bakmak suretiyle ayarlamışlardır. Hübel putu Mekke'nin fethi sırasında diğer putlarla beraber ortadan kaldırılmıştır.

hüccet 1. Delil, senet, vesika. "*De ki en üstün **hüccet** Allah'ındır. Allah*

dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi." (Kur'an-ı Kerim 6/149) 2. Bir gerçeği açığa çıkaran ve dayanaklarını akıldan, tabiattan ve dinden alan delil. 3. İslam fıkhına göre karar veren mahkemelerde şahitlik, yemin ve yeminden dönme gibi davayı ispata yarayan hukuki deliller. *"Ben de sizin gibi bir insanım. Bir konuda anlaşmazlığa düştüğünüzde bana gelirsiniz ve sizden biriniz* ***hüccet****ini bana daha iyi anlatabilir. Ben de dinlediğime göre karar veririm. Hakkı olmadığı hâlde kime bir Müslümanın hakkını (bilmeden) verirsem; haksız yere almış olduğu o şey ateşten bir parçadır. Artık ister onu alsın ister sahibine geri versin."* (Hadis) 4. Bir hükmün doğruluğunu veya yanlışlığını kanıtlamak için karşı tarafa üstün gelmek amacıyla ileri sürülen delil. 5. İslam bilginlerine verilen unvan. 6. Hadis ilimlerinde herkes tarafından otorite kabul edilen ve yaklaşık üç yüz bin hadis rivayetini metin ve senetleriyle ezbere bilen hadis âlimi.

Hücreyisaadet Hz. Peygamber'in içerisinde vefat edip sonra da defnedildiği Hz. Ayşe'ye ait oda. Hücreyisaadet, bugün Ravzayimutahhara'nın bitişiğindeki Mescidinebevi'nin içerisinde kalmıştır. Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in kabirleri de buradadır. Her yıl Hücreyisaadeti milyonlarca Müslüman ziyaret eder. Bu ziyarette: *"Vefatımdan sonra kabrimi ziyaret eden, beni sağlığımda iken ziyaret etmiş gibidir."* hadis-i şerifinin etkisi büyüktür. Hücreisaadet ziyaret edilirken Hz. Peygamber'e bol bol salatüselam okunur ve yüksek sesle konuşulmaz.

hüküm 1. Karar verme, idare etme. "Şüphesiz ki Allah size emanetleri layık olanlara vermenizi ve insanlar arasında **hüküm** verdiğiniz zaman adaletle hüküm vermenizi emreder." (Kur'an-ı Kerim 4/58) 2. Bir şeyi yerli yerince ve sağlam yapma. *"Allah'a yemin olsun ki aralarındaki çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da senin verdiğin* ***hükm****e, içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Kur'an-ı Kerim 4/65) 3. Allah'ın, sorumluluk çağına gelmiş insanların inanç, ibadet, ahlak ve davranışlarına dair yapınız veya yapmayınız şeklindeki emirleri, yasakları. *"...Hüküm ancak Allah'ındır. O gerçeği anlatır ve* ***hüküm*** *verenlerin en hayırlısı odur."* (Kur'an-ı Kerim 6/57) 4. İki farklı düşünce arasında, olumlu veya olumsuz yönde verilen karar. *"...Aralarında* ***hükm****ettiğin zaman adaletle hükmet. Allah, adaletle hükmedenleri sever."* (Kur'an-ı Kerim 5/42) 5. Mahkemede hâkimin verdiği karar, mahkeme kararları. *"Hâkim kızgınlık anında* ***hüküm*** *vermesin."* (Hadis)

hülle Kocasından kesin olarak boşanıp ayrılmış olan bir kadının boşandığı kocasına tekrar dönebilmek amacıyla bir başka erkekle, anlaşmalı bir şekilde geçici olarak nikâhlanması, evlenmesi. İslam fıkıh ekolleri hülle yapmanın dinen haram olduğunu belirtmişlerdir. Buna bağlı olarak, hülle şartıyla yapılan evliliğin önceki kocaya helal oluşunu sağlamayacağını ifade etmişlerdir. İslam bilginleri, eski kocaya dönmek için başvurulan bir hile olan hülleyi, İslam'daki nikâh kurumunu küçük düşürmeye çalışan ve insan onurunu zedeleyen bir uygulama olarak görmüşlerdir.

*"Allah, **hülle** yapana da yaptırana da lanet etsin."* (Hadis)

Hümeze suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz dördüncü suresidir. Dokuz ayettir. Mekke'de inmiştir. Adını, birinci ayette geçen ve "insanların şeref ve haysiyetleriyle alay edip kınayanlar" anlamına gelen "hümeze" kelimesinden almıştır. Sureye, fakir Müslümanlarla alay eden, Peygamber ve etrafındakileri küçük düşürmek için kaş göz işareti yapan inkârcılara 'Yazıklar olsun!' denilerek başlanır. Surede, fakir Müslümanları, zayıf konumları nedeniyle ayıplayan inkârcı insanların dünyada ebedî kalacakmışçasına mal ve servet yığmaları anlatılır. Bu kötü niyetli insanların ahirete hiç önem vermedikleri belirtilir. Serveti biriktirip fakirin hakkını vermeyen ve zenginliği tek değer ölçüsü olarak kabul eden Mekke müşrikleri ahiret azabıyla uyarılırlar. Eğer inkârlarında devam edecek olurlarsa çok çetin bir cehennem azabıyla karşılaşacakları tehdidi yapılır. Böylece, servet hırsına kapılıp zenginlikleriyle şımaranların, Allah'ın sınamak için verdiği malı mutlak bir değer ölçüsü olarak algılayan ve mal çokluğu ile insanları küçük düşüren ahlaksız kişilerin, ahirette hak ettikleri cezayı alacakları, surede veciz bir şekilde anlatılır.

hünkâr 1. Osmanlı padişahlarına verilen bir unvan. "Ne çeker kulların serhat elinde/Bilinmez **hünkâr**ım görülmeyince/Bunca memleketin kâfir elinde/Kaldı, inanmadın ayrılmayınca." (Âşık Hasan) 2. Allah'ın veli kulları ve tasavvuf büyükleri için kullanılan bir unvan.

hünsa Doğuştan kendisinde hem erkeklik hem de dişilik organları bulunan veya erkek mi kadın mı olduğu tespit edilemeyen kimse, çift cinsiyetli.

hürmüz bk. Zerdüştilik.

hürriyet 1. Özgürlük, bağımsızlık, köle olmama. "Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın **hürriyet**/Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklal!" (M. A. Ersoy) 2. Kişinin, başkalarının haklarını da gözetip saygı göstererek hareket etme özgürlüğü. 3. Bir kişinin, zümrenin veya kurumun kanuni haklarını koruma ve kullanma serbestliği. *"Ben kıyamet gününde **hürriyet** sahibi bir insanı köle olarak satıp sonra da parasını yiyen insandan davacıyım…"* (Hadis)

Hz. Hüseyin Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma ile damadı Hz. Ali'den olma torunu (ö. h.61/680). Hz. Hüseyin, 'Kerbela Şehidi' olarak tanınmıştır. Hicretin dördüncü yılı şaban ayının beşinci günü (10 Ocak 626) Medine'de doğmuştur. "Şehit" lakabıyla meşhur olmuştur. Adını, Hz. Peygamber koymuştur. Hz. Peygamber, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çok sevmiş ve "Allah'ım! Ben onları seviyorum sen de sev!" diye dua etmiştir. Her iki torununu da Hz. Muhammed kendi eğitiminden geçirmiştir. Hz. Hüseyin, raşit halifeler döneminde çok saygın bir hayat yaşamıştır. Hilafet saltanata dönüştürülüp Muaviye'nin oğlu Yezid'e siyasi iktidar verilince, bu duruma Hz. Hüseyin başta olmak üzere birçok sahabe karşı çıkmıştır. Halkın iradesinin hesaba katılmadığı bir siyasi otoriteye ömrü boyunca bağlılık göstermemiştir. Kendisi için değil, yönetim saltanatla ehliyetsiz ellere

teslim edildiği için Yezid'e karşı çıkmış ve bu karşı çıkış ikisi arasında savaşa dönüşmüştür. Kerbela'da yapılan bu savaş sonunda Hz. Hüseyin ve Hz. Peygamber'in torunlarının da içinde bulunduğu Ehlibeyt'ten yetmiş iki kişi şehit edilmiştir. Hicretin 61. yılı muharrem ayının 10. günü Hz. Hüseyin şehit edildiğinde elli yedi yaşında olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere "seyit" adı verilmiştir.

hüsnühat 1. Güzel yazı yazma, sanatkârane yazılmış yazı, hat. 2. Arap harflerinin yazımından doğarak İslam medeniyetinde başlı başına bir konum kazanan güzel yazı sanatı. Hüsnühat sanatının celi, sülüs, nesih, talik, divani gibi çeşitleri vardır. Bu sanat en çok Türkler arasında gelişmiştir. Şu söz Türklerin hat sanatına katkılarından dolayı özdeyiş hâline gelmiştir: "Kur'an-ı Kerim Mekke ve Medine'de indirildi, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı."

hüsnühatime 1. Bir işi sonunu hayır olacak biçimde bitirme, iyilikle sonuçlandırma. 2. Müslüman olarak ölme.

hüsnüzan Bir kimse hakkında iyi bir düşünceye sahip olma, biri hakkında iyimser olma, iyi zanda bulunma. İslam ahlakına göre Müslümanların birbirleri hakkında hüsnüzan sahip olmaları gerekir. Bu, onların birbirlerine karşı ahlaki görevleri arasındadır. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber müminlere hüsnüzan sahibi olmalarını tavsiye etmiştir. *"**Hüsnüzan** ibadetlerin en güzellerinden biridir."* (Hadis)

hüsran 1. Zarar etme, mal eksilmesi. 2. İmanın yokluğuna ve salih amellerin imanın üzerine bina edilmemesine bağlı olarak dünya ve ahiret mutluluğunu kaybetme. *"Kim, İslam'dan başka bir din ararsa asla kabul edilmeyecektir ve bu kişiler ahirette **hüsran** içerisinde olacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 3/85) 3. İnsanın ömrünün boşa gitmesi ve kişinin bütün manevi değerlerini kaybetmesi. "*Ne ekmiştin ki mahsül istiyorsun bir de ferdadan?/Senin meşru olan hakkın bugün **hüsran**, yarın hüsran!"* (M. A. Ersoy) 4. İmandan, hayırdan, Allah'ın hoşnutluğundan, İslam nimetinden yoksun olma durumu. Kur'an-ı Kerim şu insanların hüsranda olduğunu açıklar: Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, Allah'a şirk koşanlar, Allah'ın bağışından mahrum kalanlar, Allah'a isyan edenler, ilahi buyruklara karşı gelenler, peygamberleri inkâr edip batılı seçenler, Hz. Peygamber'e inanmayanlar, başına gelen bir musibet sebebiyle İslam'dan yüz çevirenler, İslam'dan başka din arayanlar, imandan sonra inkârı seçenler, inkârcılara itaat edenler, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar, akrabayla ilgiyi kesenler ve münafıklar. *"Asra yemin olsun ki iman edenler, salih amel işleyenler, birbirlerine Hakk'ı tavsiye edenler, birbirlerine sabretmeyi tavsiye edenler hariç bütün insanlar **hüsran**dadır."* (Kur'an-ı Kerim 103/1-3)

hüsün 1. Güzellik, beğenilen ve sevilen şey, iyilik. "*Kadın dört şey nedeniyle nikâhlanır: Soyu, malı, **hüsn**ü ve ahlakı için. Sen bunlardan ahlakı güzel olanını tercih et.*" (Hadis) 2. Allah'a kulluk etme, tevhit. 3. Bolluk, genişlik, nimet. 4. Dünya ve ahiret hayatı açısından insanın yararına ve

kurtuluşuna sebep olan söz, davranış, niyet. Hüsün ve 'çirkin, kötü, dinin onaylamadığı düşünce ve davranışlar' anlamına gelen kubuh, kelam ilminin önemli tartışma konularından biridir. Kelam bilginleri hüsün ve kubuhun akılla bilinip bilinemeyeceği konusunu ayrıntılarıyla ele almışlar ve bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

hüthüt 1. Çavuş kuşu, ibibik. 2. Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Süleyman ile Sebe Kraliçesi Belkıs arasında haber getirip götüren kuş. Hüthüt, Hz. Süleyman'a onun bilmediği Sebe ülkesinden haberler getirmiştir. Hüthüt, Sebe'yi bir kadının yönettiğini söylemiş ve onların dinî inançları hakkında bilgi getirmiştir. Bunun üzerine Hz. Süleyman hüthüte bir mektup vererek Sebe ülkesine götürmesini söylemiştir. Böylece iki yönetici arasında ilk diyalog başlamıştır. Hz. Süleyman, Belkıs'ı ve yönetmiş olduğu Sebe halkını İslam'a davet etmiştir. Bu davete olumlu cevap veren Sebe Kraliçesi Belkıs ve halkı topluca Müslüman olmuştur.

hüzün yılı Mekke Dönemi'nin en sıkıntılı anında Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hatice ile amcası Ebu Talip'in vefat ettikleri yıl. (M.S. 620) Kureyş müşrikleri bu iki insanın vefatından sonra Hz. Muhammed'e işkencelerini daha çok artırmışlardır. İşkenceler artıp İslam daveti yeni üyeler bulmada zorlanınca Hz. Peygamber hicret etmeye karar vermiştir.

I

ırz 1. İffet, namus. **"Irz**ımızdır çiğnenen, evladımızdır doğranan/Hey sıkılmaz! Ağlamazsan, bari gülmekten utan." (M. A. Ersoy) 2. Şan, şeref, haysiyet. *"Kim, şüpheli şeylerden kaçınırsa dinini ve **ırz**ını korur."* (Hadis) 3. Kişinin bedeni, ruhu, övgüye değer yaratılışı, soyu sopu. 4. İnsanın ister kendisine ister soyuna sopuna isterse sosyal çevresine yönelik olsun övgü ve yergiye konu olan varlığı. 5. İnsanı insan yapan, onun toplum içinde şeref ve saygınlığının bir ifadesi olan ve bu sebeple her türlü saldırı karşısında dokunulmazlığı bulunan kişilik değeri, insanın manevi kişiliği. *"Bütün Müslümanların kanları, malları ve **ırz**ları birbirlerine haram kılınmıştır."* (Hadis)

ıskat 1. Düşürme, silme, hükümsüz bırakma. 2. Ölen Müslümanı, sağlığında yerine getiremediği namaz, oruç gibi ibadetlerinden veya kefaretini veremediği yeminlerinden dolayı ahiretteki sorumluluğundan kurtarmak umuduyla fakirlere verilen para, fidye. Iskat, ahirette ölünün azaptan kurtulması umuduyla fakirlere verilir. Iskat verildiği zaman ölünün ahiret azabından kurtulacağına dair bir garanti de yoktur. İslam dininde esas olan insanların ibadetlerini sağlıklarında eksiksiz olarak yerine getirmeleridir. "*Önünde nâmütenahi nazar, rüba safahat,/Enîniruhunu bir türlü etmiyor **ıskat**."* (M. A. Ersoy)

ıslah 1. İyi ve yararlı olma, düzeltme, daha iyi hâle getirme. *"Rabbin, halkı birbirlerini (iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak suretiyle) **ıslah** eden bir memleketi haksız yere yok edecek değildir."* (Kur'an-ı Kerim 11/117) 2. Barışma, barıştırma. *"Müminler birbirleriyle kardeştirler. (Anlaşmazlığa düştükleri zaman) kardeşlerinizin arasını **ıslah** ediniz ki Allah da size merhamet etsin."* (Kur'an-ı Kerim 49/10) 3. Dini değerleri, inanç ve yaşama biçimini yeniden canlandırmayı, bozulan değer yargılarını düzeltmeyi amaçlayan düşünce ve faaliyetler.

ıstılam 1. Bir şeyi dibinden kesme, kökünü kazıma. 2. Kalpteki aşırı sevgi. 3. Tasavvufta Allah sevgisinin coşkulu bir şekilde kalbe doğmasının sonucunda kişinin kendinden geçmesi.

ıztıba 1. Bir şeyi koltuğunun altına alma. 2. Hac ve umre esnasında ihram elbisesinin üst kısmının bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atma, sağ omuz ve pazısını açıkta bırakma. Hz. Peygamber ve sahabeler Mekke'ye umre yapmaya geldiklerinde kendilerine "zayıflamışlar, güçlerini kaybetmişler" dedirtmemek için tavaf esnasında sağ omuzlarını ve pazılarını dışarıda bırakmışlardır. Bu uygulama daha sonra hac ve umre tavafının ilk üç şavtında sünnet olarak kalmıştır.

İ

ibadet 1. Boyun eğme, itaat etme, saygı duyma. "Ey insanoğulları! Ben size, 'şeytana **ibadet** etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır, bana ibadet edin, dosdoğru yol budur diye bildirmedim mi?" (Kur'an-ı Kerim 36/60-61) 2. Kulluk etme, tapınma. *"Şu iki adamın (Musa ve Harun'un) kavmi bize **ibadet** ederken, şimdi biz kalkıp bizim gibi iki insana mı inanacağız?" dediler."* (Kur'an-ı Kerim 23/47) 3. Ululama, övme, yüceltme. *"Ben kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'ım. Yalnızca bana **ibadet** et ve beni hatırlamak için namaz kıl!"* (Kur'an-ı Kerim 20/14) 4. Allah'ın insanlara emrettiği ve insanların da Allah'a karşı yapmakla yükümlü oldukları tüm davranışlar. *"Biz İsrailoğulları'ndan şöyle söz almıştık: 'Allah'tan başkasına **ibadet** etmeyeceksiniz; anaya babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin!' Sonra siz pek azınız hariç verdiğiniz sözden döndünüz; hâlâ da yüz çeviriyorsunuz."* (Kur'an-ı Kerim 2/183) 5. İnsanın yaratılış amacına uygun olarak, Hz. Peygamber'in uygulamalarını esas alıp niyet ederek yapmış olduğu Allah'a yaklaşma şekilleri; davranışlar. *"Onlara, inançlarında samimi bir biçimde içlerinden gelerek ve Allah dışında bütün tanrıları reddederek Allah'a **ibadet** etmelerinden, namaz kılmalarından ve zekâtı vermelerinden başka bir şey emredilmemişti. İşte gerçek din budur."* (Kur'an-ı Kerim 98/5) 6. Tevhit inancına bağlı kalarak sadece Allah emrettiği için ona sevgi, saygı ve tazim göstermek amacıyla Allah'ın rızasını kazanmak için niyet ederek belirli zamanlarda ve şekillerde yapılan iş, amel. *"Ben, insanları ve cinleri ancak bana **ibadet** etmeleri için yarattım."* (Kur'an-ı Kerim 51/56)

ibadethane Çeşitli din mensuplarının kendilerine mahsus ibadet, tapınma, ayin ve merasimlerini gerçekleştirmek için toplandıkları yer. Müslümanlıkta ibadethane mescitler ve camilerdir. Ayrıca Hz. Peygamber tüm yeryüzünün kendi ümmetine ibadethane kılındığını haber vermiştir. Yahudilerin ibadethaneleri havra ve sinagog, Hristiyanlarınki ise kilise ve katedraldir.

ibaha bk. mubah.

İbahiye Asılsız yorumlarla İslam dininin koymuş olduğu haramların bütününü veya bazılarını helal sayan, farzları ortadan kaldıran, dinî emirlerin ve ahlak kurallarının bağlayıcılığını kabul etmeyip her şeyi serbest kabul edenlerin bağlı olduğu sapık ve batıl bir mezhep.

ibadilik Abdullah b. İbad (ö. 64/683) tarafından kurulan ve günümüze kadar varlığını devam ettiren bir Haricî fırkası. Adını, kurucusu olan Abdullah b. İbad'dan almıştır. Kuzey Afrika ve Umman'da Ebaziyye de denilir. Emevilere karşı mutedil bir siyaset izlemişlerdir. Bundan dolayı Emevi idarecileri onlara karşı şiddet kullanmamışlardır. Basra, Hicaz, Yemen, Umman, Kuzey Afrika, Doğu Afrika ve Sudan'da ayrı ayrı örgütlenmişlerdir. Bugün daha çok Kuzey Afrika'da İbadi gruplara rastlamak mümkündür. En ılımlı Harici fırkası olan İbadilerin genel düşünceleri şöyledir: Devlet baş-

kanı belirlemek dinî bir görevdir ve halifenin Kureyş kabilesinden olması şart değildir. Gerekli şartları taşıyan herkes halife olabilir. İyiliği emredip kötülüğü yasaklamak Müslümanların en temel görevlerindendir. İman; inanılacak şeyleri dille ifade etmek, iman edilecek şeyleri amele dönüştürmek ve sünnete uymaktır. Farzlardan birini yerine getirmeyen kişinin imanı yok olur. Günahkâr insanlara ahirette herhangi bir şefaat olmayacaktır.

iblis "Allah'ın rahmetinden ümit kesen, hayırdan yoksun, hayırsız" anlamında şeytanların en büyüğü, Azazil. "Ey insan oğulları! Siz beni bırakıp **iblis**i ve soyunu dost mu ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar size düşmandır." (Kur'an-ı Kerim 18/50)

İbn Mace bk. sünen.

ibnisebil 1. Yolcu, bir yerden bir başka yere giden kimse. 2. Kendi memleketinde zengin bile olsa yolculuk sırasında herhangi bir nedenle yoksul ve muhtaç duruma düşerek zekât verilebilecek duruma gelen kimse. *"Zekât Allah'tan bir farz olarak fakirlere, yoksullara, zekât memurlarına, kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihat edenlere ve* ***ibnsebil****e verilir."* (Kur'an-ı Kerim 9/60)

İbrahim b. Muhammed Hz. Peygamber'in küçük yaşta vefat eden, Hz. Mariye adlı hanımından doğma oğlu. Hicretin VIII. yılının zilhicce ayında (6 Mart 630)da Medine yakınlarındaki Kuf bölgesinde doğmuştur. Hz. Peygamber, çocuğuna atası İbrahim Peygamberin adını vermiştir. Doğduktan sonra akika kurbanı kestirmiş ve fakirlere sadaka dağıtmıştır. Hz. Peygamber'in çok sevdiği oğlu İbrahim 18 aylıkken hastalanmış ve hicretin 10. yılı Şevval ayının 29'unda (M. 28 Ocak 632) vefat etmiştir.

İbrahim Peygamber Kur'an-ı Kerim'de kendisinden çok söz edilen, sabrı ve yaptığı tevhit mücadelesi ile övülen, bunun sonucunda Allah'ın kendisine dost olarak seçtiği peygamber, Halilullah. Dinî kaynaklarda İbrahim Peygamberin soyu Nuh Peygamberin oğlu Sam'a kadar uzanmaktadır. Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim'i son derece ağırbaşlı, yumuşak huylu, akıllı, kendisini Allah'a adayan, misafirperver, sabırlı ve bilge bir insan olarak tasvir eder. Hz. İbrahim'e on sayfalık ilahî bir kitap verilmiştir. Mezopotamya'nın Ur kentinde doğduğu söylenen İbrahim Peygamberin ailesini ve kardeşinin oğlu Lut'u alıp Mısır'a gittiği rivayet edilmiştir. Mısır'da bir süre kaldıktan sonra Filistin'e dönmüşler ve Hz. Hacer adlı hanımından İsmail, Hz. Sârâ'dan da İshak adlı çocukları doğmuştur. Hz. Hacer'i ve oğlu İsmail'i alıp Mekke'ye yerleştirmiştir. Son Peygamber Hz. Muhammed, Hz. İsmail Peygamberin soyundan gelmiştir.

İbrahim suresi Kur'an-ı Kerim'in on dördüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Elli iki ayettir. Otuz beş ile kırk ikinci ayetleri arasında İbrahim Peygamberden bahsettiği için bu adı almıştır. Sureye, Allah'ın insanlığa göndermiş olduğu vahyin ve kitabın önemi anlatılarak başlanır. Allah'ı gereği gibi tanımayan, ahirete inanmayan inkârcılar kınanır. Önceki peygamberler nasıl ki

kavimlerinin diliyle gönderildiyse Kur'an-ı Kerim'in de Hz. Muhammed'e Arapça olarak gönderildiği vurgulanır. Peygamberlerin ve kavimlerinin görmüş oldukları eziyetlere dikkat çekilir, özellikle de Hz. Musa örneğine yer verilir. Bu eziyetlere karşı peygamberlerin göstermiş oldukları direnç övülür. Bu çerçevede peygamberlerin kâfirler tarafından yurtlarından çıkarılışı, insanların ibret alması için anlatılır. Allah'ı inkâr etmenin çok büyük bir suç olduğu üzerinde durulur ve iman olmadıktan sonra yapılan amellerin, iyi davranışların Allah katında hiçbir değerinin olmadığı vurgulanır. Surede, hakikati inkâr eden önderlerin peşine düşen insanların ahiretteki acıklı hâlleri ele alınır. İnançları uğruna sıkıntılara katlanan müminlerin cennetteki durumları özendirici bir dille anlatılır. Müminler, her zaman meyve veren ve yere sağlamca tutunmuş bir ağaca benzetilirken; küfrün köksüzlüğü, verimsizliği ve çirkinliği ise kötü bir ağaca benzetilir. Müslümanların iman ve güzel amellerini devam ettirebilmeleri için namaza ve fakirlere yardımda bulunmaya devam etmeleri istenir. Surede, İbrahim Peygamberin Mekke'ye ailesini yerleştirmesi ve onların putperestlikten uzak kalması için yaptığı duaya da yer verilir. Onun, Allah'ın vermiş olduğu nimetler nedeniyle yapmış olduğu duada annesini, babasını, çocuklarını ve tüm inananları anması diğer insanlar için örnek dua olarak nakledilir. Surenin son bölümünde ilahî hakikatlere karşı çıkanların kim olursa olsun yenilgiye uğrayacağı üzerinde durulur. Bu hakikatlere karşı çıkanların ahirette duyacakları pişmanlıklar ve başlarına gelecek cezalar da kısaca anlatılır. İnsanların yalnızca Allah'a ibadet etmelerini, Kur'an-ı Kerim'in emirlerine uymalarını ve ayetler üzerinde düşünmelerini bildiren ayetlerle sure son bulur.

İbrani Sami ırkından olan Yahudi, İsrailoğulları milletine mensup kimse. Fırat nehrini geçerek Filistin topraklarına geldikleri için veya göçebe bir hayat sürdürdüklerinden dolayı "ırmağı geçen" veya "göçebe" anlamında İbrani adını almışlardır. Bunlar Hz. Yakup'un on iki oğlundan türeyen on iki kabilenin bir araya gelmesiyle oluşan bir kavimdir.

ibret 1. Ders alma, öğüt alma. "Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir **ibret** vardır. Zira size onların karınlarındaki işkembe ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen halis bir süt içiriyoruz." (Kur'an-ı Kerim 16/66) 2. Yanlış davranışların yol açtığı kötü sonuçlardan ders alma. *"Kişinin konuşması zikir, susması fikir, bakışı da **ibret** olmalıdır."* (Hatem-i Esam) 3. Görünenden görünmeyene geçme, nesneleri ve olayları dış yüzüne bakıp onlardaki hikmeti kavramaya çalışma, olaylardan ders alıp doğru sonuçlar çıkarma ve bunlara göre davranma. *"Allah gece ile gündüzü sürekli evirip çeviriyor. Şüphesiz bunda (hakikati görebilen) basiret sahibi insanlar için **ibret** vardır."* (Kur'an-ı Kerim 24/44)

icabet 1. Çağrıya olumlu karşılık verme. "Ey iman edenler! Allah ve Resulü her ne zaman sizi, size hayat verecek olan şeylere çağıracak olsa Allah'a ve Resulüne **icabet** edin…" (Kur'an-ı Kerim 8/24) 2. Allah'ın ken-

disine yapılan dualara karşılık vermesi. *"Kullarım sana beni soracak olurlarsa bilsinler ki ben onlara çok yakınım. Bana dua ettiklerinde dua edenlerin duasına **icabet** ederim."* (Kur'an-ı Kerim 2/186) 3. Bir anlaşmada tarafların anlaşma şartlarını kabul etmeleri.

icar 1. Bir şeyi kiraya vermenin karşılığı olarak elde edilen menfaat, bedel. 2. Mal ve hizmetin ücret karşılığı kiralanması. *"Bir işçiyi tutan **icar**ını daha önceden belirlesin."* (Hadis)

icaz Bir şeyin benzerini yapmada veya bir sözün benzerini söylemede herkesi susturma, cevap veremez duruma düşürme, çaresiz ve âciz bırakma.

icazet 1. İzin verme, onay, onaylama, müsaade etme, ruhsat verme. 2. Eskiden medreselerde, eğitim ve öğretim kurumlarında hocanın okuttuğu talebeye verdiği diploma benzeri yeterlilik belgesi. 3. Hadis ilimleri konusunda uzmanlaşan İslam bilgininin sahip bulunduğu hadisleri sözlü veya yazılı olarak rivayet etmesi için öğrencisine izin vermesi, rivayet hakkını devretmesi.

icazulkur'an 1. Kur'an-ı Kerim'in mucize olması. 2. Kur'an-ı Kerim'in sahip olduğu hem edebî üstünlük hem de içerik zenginliği nedeniyle benzerinin meydana getirilememesi özelliği. 3. Allah'ın, Kur'an-ı Kerim'in Allah kelamı olduğunu inkâr etmekte ısrar eden kişilere, bu kitabın en kısa bir suresini bile oluşturamayacakları konusunda meydan okuyarak iddia sahiplerini acze düşürüp susturması.

icma 1. Toplama, dağınık şeyleri bir araya getirme, ittifak etme. 2. Bir konuda fikir birliği etme, ortak karar verme. *"Benim ümmetim hata üzerine **icma** etmez."* (Hadis) 3. Hz. Peygamber'in vefatından sonraki dönemlerde fıkıh âlimlerinin Kur'an-ı Kerim ve sünnetten hareketle bir konuda görüş birliğine varmaları. İslam âlimlerinin ortak kararları sonucunda meydana gelen icmaya Müslüman toplumlarda icmayiümmet de denir. 4. Kur'an-ı Kerim, sünnet ve kıyas gibi dinî hükümlerin kendilerinden çıkarıldığı kaynaklardan biri. "*Kitabı, sünneti, **icma**yı kaldırıp attık;/Havassı maskara yaptık, avamı aldattık."* (M. A. Ersoy)

İcmayiümmet bk. icma.

icmali iman 1. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna inanma. 2. Hz. Peygamber'in bildirdiği dinî esasların tamamına inanma, toptan kabul etme.

içki Aklın doğru düşünme ve karar verme yeteneğini gideren, içinde alkol ve uyuşturucu bulunan, kullanıldığında sarhoşluk veren her türlü katı veya sıvı madde. *"Ey iman edenler! **İçki**, şans oyunları, putlar ve gelecek hakkında kehanette bulunmak şüphesiz şeytan işi pisliklerdir, bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."* (Kur'an-ı Kerim 5/90) *"**İçki** bütün kötülüklerin anasıdır."* (Hadis)

içtihat 1. aba gösterme, bir işi yapmak için olanca gayreti harcama, güç ve imkânı sarfetme, zahmet çekme, ısrarlı olma. 2. Dinî konularda kıyas yoluyla yeni sonuçlar elde etme, hüküm çıkarma, istinbat. *"...Dinî bir meselede Kur'an-ı Kerim ve sünnette bir çözüm bulamadığınızda konuları birbirine*

*kıyaslayarak **içtihat** ediniz…"* (Hz. Ömer) 3. Kur'an-ı Kerim ve hadislerden delil ve hüküm çıkarabilecek seviyedeki İslam fıkıh bilginlerinin, hakkında bir emir veya yasak olmayan konularda Kur'an-ı Kerim ve sünnetten yeni hükümler çıkarmaları. *"Müçtehit, içtihadında doğru sonuca varabilirse iki sevap, **içtihad**ında yanılırsa bir sevap alır."* (Hadis) 4. Ayet ve hadislerin lafız ve anlamlarından hareketle, hakkında ayet ve hadis bulunmayan konularda çeşitli hukuki çıkarım metotlarını kullanarak dinî hükümler hakkında kesin olmayan sonuçlara ulaşma çabası. İslam hukukuna göre, herhangi bir konunun çözümüyle ilgili ayet veya hadis varsa o konuda tekrar içtihada başvurulmaz. Bu durum, Kur'an-ı Kerim ve sünnetten maddeleştirilen Mecelle'de şu şekilde ifade edilmiştir: *Ayet ve hadis bulunan konularda **içtihad**a yer yoktur. "Herhangi bir meselenin çözümünü Kur'an-ı Kerim ve sünnette bulamazsam **içtihat**ta bulunurum…"* (Muaz b. Cebel)

iddet 1. Sayma, süre, zaman. 2. Evliliğin ölüm, boşanma veya hâkim kararı ile iptal edilip sona erdirilmesinden dolayı kadının yeniden evlenebilmek için dinen beklemesi gereken süre. *"Boşanmış olan kadınlar üç hayız süresi **iddet** beklerler…"* (Kur'an-ı Kerim 2/228) *"İçinizden ölenlerin geride bırakmış olduğu eşleri yeniden evlenebilmek için dört ay on günlük **iddet** süresi geçirmeleri gerekir…"* (Kur'an-ı Kerim 2/234) Boşanmış veya kocası ölmüş bir kadın hamile ise doğumla beraber iddeti sona erer. Kadın isterse bir başkası ile evlenebilir.

İdris Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. İdris'e, Şit Peygamberden sonra peygamberlik verilmiştir. Babil ya da Mısır'da doğduğu hakkında farklı görüşler vardır. Kendisine otuz sayfalık bir kitap indirilmiştir. Yazıyı ilk yazanın, elbiseyi ilk dikenin Hz. İdris olduğu rivayet edilmiştir. İnsanlar gerçek dinden ayrılmaya başladığında, Allah'ın dinini insanlara duyurmuş, onları sarhoş edici şeylerden engellemeye; namaz, oruç, güzel ahlak gibi şeyleri de tavsiye etmeye çalışmıştır.

ifa 1. Bir şeyi tam ve mükemmel bir biçimde yapma, yerine getirme, ödeme, eda etme. *"Allah için söz verdiğinizde sözlerinizi **ifa** ediniz…"* (Kur'an-ı Kerim 16/91) 2. Sorumluluk çağındaki insanların Allah'ın isteklerini şartlarına uygun bir şekilde yerine getirmesi. Namaz kılma, oruç tutma ve diğer ibadetleri yerine getirme gibi. *"…Bana olan sözünüzü **ifa** ediniz ki ben de size vermiş olduğum sözü ifa edeyim…"* (Kur'an-ı Kerim 2/40) 3. Borcun vaktinde ödenmesi. *"Zengin kişinin borcunu vaktinde **ifa** etmemesi zulümdür."* (Hadis)

ifada Hac esnasında hacıların Arafat, Müzdelife ve Mina'dan gruplar hâlinde ayrılmaları. *"Sonra insanların ifada ettiği yerden siz de **ifada** yapın ve Allah'tan bağışlanma dileyin."* (Kur'an-ı Kerim 2/199)

iffet 1. Haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma. "Kim, Allah'tan **iffet**li davranmayı isterse Allah da onu iffetli kılar…" (Hadis) 2. Yeme, içme ve diğer bedeni hazlar konusunda ölçülü olma, aşırı istekleri bastırıp dinin

ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem. *"Ey Allah'ım! Senden, beni dosdoğru yola iletmeni, bana kulluk bilinci vermeni ve **iffet**li davranmam için yardım etmeni dilerim…"* (Hadis) 3. Cinsel konularda ahlak kurallarına bağlı kalarak insanın namusunu, şerefini ve haysiyetini koruması. *"Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah kendilerini lütfu ile zengin edinceye kadar **iffet**lerini korusunlar."* (Kur'an-ı Kerim 24/33) 4. Gözü ve gönlü tok olma durumu. *"Allah yoluna kendilerini tamamen adamış oldukları için, yeryüzünde rızık aramak niyetiyle gezip dolaşamayan muhtaçlara yardım edin. Onların durumunun farkında olmayan, **iffet**lerinden dolayı onları zengin zanneder."* (Kur'an-ı Kerim 2/273)

İfk Hadisesi Münafıkların, Müstalikoğulları savaşından dönerken Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Ayşe hakkında uydurdukları yalan haber ve onun namusuna yapmış oldukları iftira. Müslümanlar, Mustalikoğulları savaşından dönerlerken Hz. Ayşe, ordunun konaklama yerinde kızkardeşi Hz. Esma'dan ödünç aldığı gerdanlığı kaybetmiştir. Hz. Ayşe, gerdanlığını aramak için konaklama yerinden uzaklaşmış ve gerdanlığını bulup döndüğünde orduyu bulamamıştır. Bir müddet beklemiş daha sonra ordunun artçıları onu görmüşler ve hemen orduya yetiştirmişlerdir. Bu durumu gören münafıklar, Hz. Peygamber'in sevgili eşi Ayşe'ye iftirada bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara bu durumu kullanarak eziyet etmişlerdir. Hz. Ayşe bu duruma çok üzülmüştür. Yüce Allah, Hz. Ayşe'nin namusunun temizliği ile ilgili ayetler göndermiş ve ona yapılan iftirayı ve iftiracıları kınamıştır. Hz. Peygamber de iftiracıları cezalandırmıştır. Allah, Nur suresinin yirmi bir ve yirmi beşinci ayetleri arasında, Hz. Ayşe'nin iffetinin güzelliği ile ilgili ayetler indirerek Hz. Peygamber ve Hz. Ayşe'yi de teselli etmiştir.

iflas 1. Kişinin ağır borç yükü altında kalıp sermayesini kaybetmesi ve borçlarını da ödeyemez duruma düşmesiyle çok az miktarda paraya muhtaç hâle gelmesi. *"Bir kimse, **iflas** eden birinin yanında kendi malını bulursa, malını almaya başkasından daha fazla hak sahibidir."* (Hadis) 2. Kişinin dünyada işlediği günahlardan ve başkalarına vermiş olduğu zarardan dolayı dünyada yaptığı bazı iyiliklerin karşılığını ahirette elde edememesi. *"Gerçek müflis kıyamet günü **iflas** eden kimsedir…"* (Hadis)

ifrat 1. öz ve işte sınırı aşma, aşırı gitme, taşkın olma, ölçüsüz davranma. *"(Musa ve Harun, Allah'a şöyle dua ettiler) : 'Ey Rabbimiz! (Firavun'un) bize karşı **ifrat**ının ve azgınlığının artmasından korkuyoruz.' dediler. Allah da 'Korkmayın! Çünkü ben sizinle beraberim, işitirim ve görürüm.' buyurdu.*" (Kur'an-ı Kerim 20/45-46) 2. Dinin koymuş olduğu kurallarda Peygamberin örnekliğini göz önünde bulundurmayarak aşırı gitme, kural tanımama. *"Kur'an'a karşı kalbini ilgisiz bulduğumuz; tutkuların esiri ve işi hep **ifrat** olan kişiye itaat etme."* (Kur'an-ı Kerim 18/28)

ifrat haccı bk. haccıifrat.

ifrit 1. Kurnaz, hileci. 2. Yaratılışı güçlü, kızgın ve öfkeli kimse. 3. Cinlerin reisi, en kurnaz ve zararlı olanı. "*Cinlerden bir **ifrit**: 'Sen yerinden kalkmadan önce onu (Belkıs'ın tahtını) sana getiririm' dedi; Bunu yapmaya gücüm yeter ve bana güvenilir.*" (Kur'an-ı Kerim 27/39)

ifsat bk. fesat.

ifta bk. fetva

iftar 1. Oruç tutan bir kimsenin güneşin batıp akşam vaktinin girmesiyle beraber yeyip içmeye başlaması, başladığı orucunu bitirmesi. *"**İftarı** vakit girer girmez yapmak, peygamberlerin sünnetlerindendir."* (Hadis) 2. Oruçlunun orucunu açmasını sağlama. *"Oruçluyu **iftar** ettiren kimse oruçlunun sevabından bir eksilme olmadan onun alacağı kadar sevap alır."* (Hadis) 3. Başlanmış bir orucu herhangi bir hastalık veya yolculuk gibi bir nedenle iftardan önce bozma. 4. Ramazan ayında özürlü veya özürsüz oruç tutmama. *"Hz. Peygamber'le beraber ramazan ayında yolculuk yaptım. Yolculuk esnasında oruç tutanlar **iftar** edenleri, iftar edenler de oruç tutanları hiçbir zaman ayıplamazlardı."* (Enes b. Malik)

iftar duası İftar etmeden önce yapılması sünnet olan dua. Hz. Peygamber iftar etmeden önce şu duayı yapardı: "Allah'ım! Senin rızan için oruç tuttum, senin verdiğin rızıklarla iftar ettim, orucumu kabul et. Şüphesiz ki sen duaları işiten ve her şeyi bilensin." (Hadis)

iftira 1. Yalan uydurma, birine haksız ve asılsız yere suç yükleme, bühtan etme. "Kim bir mümine (haklı bir gerekçe olmadan) kâfir diye **iftira**da bulunursa onu öldürmüş gibi olur." (Hadis) 2. Bir kimseye asılsız olarak haksız bir şekilde suç, günah yahut kusur sayılan bir söz, nitelik veya davranış isnat ederek onun onur ve kişiliğiyle oynama. *"Eğer, Müslüman kardeşine gıyabında yüklemiş olduğun kötü nitelik onda varsa gıybetini yapmış olursun, yoksa **iftira** etmiş olursun."* (Hadis) 3. Allah'tan başka ilahlar edinerek şirk koşma, Allah'ı zatına layık olmayan isim ve sıfatlarla niteleme. *"İslam'a davet edildiği hâlde Allah'a **iftira** eden kimseden daha zalim kim vardır."* (Kur'an-ı Kerim 61/7)

iftitah tekbiri 1. Başlangıç tekbiri, tahrim tekbiri. 2. Namaza başlarken söylenen ve "Allah'ı yüceltme ve saygı" anlamına gelen "Allahu Ekber" ifadesi. İftitah tekbiri alındıktan sonra namazın geçerliliğine zarar verecek hiçbir işle uğraşılmaz, namazın ruhuna aykırı herhangi bir söz söylenmez. Böyle bir şey yapılırsa namaz bozulur. *"Namazın anahtarı abdesttir. Namaz esnasında yapılması yasak olan şeyler **iftitah tekbiri** ile başlar ve selam verildikten sonra serbest olur."* (Hadis)

iğva 1. Yanıltma, şaşırtma, saptırma, şüpheye düşürme, ayartma, vesvese verme. 2. Bir kimseyi şaşırtıp doğru yoldan çıkartma. "(Kâfirler ahirette şöyle diyecekler) 'Ve üzerimize Rabbimizin azabı hak oldu, muhakkak hepimiz onu tadacağız. Evet, biz sizi **iğva** ettik, çünkü biz azgın bir toplumduk.' O hâlde hepsi o gün azaba ortak olacaklardır." (Kur'an-ı Kerim 37/31-33) 3. Şeytanın veya sapkınlığı huy edinmiş insanların batılı süsleyip hak

gibi göstererek veya kötülükleri çekici duruma getirerek insanları Allah'ın yolundan saptırmaları. *"(Dünyada iken insanları azdırmak suretiyle ahirette) Allah'ın azabını hak eden kişiler şöyle dediler: 'Rabbimiz, şunlar **iğva** ettiklerimiz. Kendimiz **iğva** olduğumuz gibi onları da **iğva** ettik. Onlar da bize uydular. Onların yaptıkları (kötü işlerden) uzak olduğumuzu sana arzederiz. Zaten onlar bize tapmıyorlardı."* (Kur'an-ı Kerim 28/63)

ihanet 1. Sözünde durmama, anlaşmayı bozma, haksızlık yapma, vefasızlık. "Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona **ihanet** etmez, yalan söylemez ve onu haksızlığa terk etmez..." (Hadis) 2. Emanete gereken özeni göstermeme. *"Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünde durmaz ve emanete **ihanet** eder."* (Hadis) 3. Allah'ın insanlar için koymuş olduğu kuralları hiçe sayma. *"Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamberine **ihanet** etmeyiniz. Sonra bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz."* (Kur'an-ı Kerim 8/27) 4. İnsanın din, can, akıl, namus, mal gibi değerleri koruma konusunda titiz davranmaması.

ihbat 1. Boşa gitme, değerini kaybetme, silip yok etme. 2. İslam dininin ilkelerinden hepsini veya birini inkâr etmenin veya ilahî emirlere karşı gelmenin sonunda kişinin yapmış olduğu salih amellerin değerinin yok olması; Allah'ın, yapılan amelleri karşılıksız bırakması. *"Allah, indirmiş olduğu (hükümleri) beğenmeyenlerin amellerini **ihbat** eder."* (Kur'an-ı Kerim 47/9)

ihlas 1. Samimiyet, içtenlik, kalbî ve karşılıksız sevgi, samimi bağlılık, doğruluk, temizlik, saflık, gösterişsizlik, riyanın karşıtı. 2. Tutum ve davranışlarda sadece Allah'ın hoşnutluğunu gözetme, sözün öze uyması, riyakâr ve iki yüzlülükten uzak olma. *"(Şeytan şöyle dedi): 'Rabbim! Beni (azgınlığıma karşılık) dosdoğru yoldan çıkardığın için, ant olsun ki yeryüzünde fenalıkları onlara güzel göstereceğim; **ihlas**lı kulların hariç onların hepsini saptıracağım."* (Kur'an-ı Kerim 15/39-40) 3. İnsanın bütün davranışlarında, sözlerinde, inançlarında ve ibadetlerinde yalnızca Allah'ın rızasını gözetmesi. *"Bütün insanlar helak olur, ancak âlimler kurtulur. Bütün âlimler de helak olur, ancak ilmiyle amel edenler kurtulur. Bütün amel edenler helak olur, ancak **ihlas**la amel edenler kurtulur. Onlar da büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır."* (Hadis)

İhlas suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz on ikinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Dört ayettir. İnançta ihlas ve samimiyeti, iman esaslarının özüne kesin bağlılığı konu edindiği için "ihlas" adını almıştır. Surede, İslam'ın temel ilkesi olan tevhit inancı özlü bir şekilde ele alınır. Yüce Allah, herkesin anlayıp kavrayabileceği sade bir anlatımla tanıtılır. İlk iki ayette Allah'ın birliği, onun her türlü ihtiyaçtan uzak oluşu ve her şeyin ona muhtaç olması ele alınır. Son iki ayette ise, Allah'a çocuk isnat eden müşrik, Hristiyan, Yahudi ve bu inanca sahip olan her din mensubuna da cevap olarak Allah'ın doğmadığı, doğurmadığı ve hiçbir şeyin ona denk olmadığı haber verilir. İhlas Suresinin önemiyle ilgili Hz. Peygamber'den birçok hadis gel-

miştir. Bu hadislerden birinde "İhlas Suresi Kur'an-ı Kerim'in üçte birine denktir." buyrulmuştur. Resulullah iki rekâtlı nafile namazların ikinci rekâtında genellikle İhlas Suresini okumuştur. İhlas Suresini öğrenmek İslam dünyasında ve Türk kültüründe önemli bir yer tutmuş ve çocuklar daha konuşmaya başlar başlamaz İhlas suresini ezberlemişlerdir. Hz. Peygamber, Felak, Nas ve İhlas surelerini yatmadan evvel okumuş ve bu sureleri dua niyetiyle sıkça okumanın önemini vurgulamıştır.

ihram 1. Yasaklama, haram kılma, haramlaştırma. 2. Hac veya umreye niyet eden kimsenin diğer zamanlarda yapılması helal olan bazı davranışları, bu ibadetlerin esaslarını veya bütün adabını tamamlayıncaya kadar kendisine haram kılması. *"Ey iman edenler! **İhram**lı iken sakın avlanmayın…"* (Kur'an-ı Kerim 5/95) 3. Hac ve umre yapmak isteyenlerin, Kâbe'ye varmadan önce yasakların başladığı sınır yerleri olan "mikat" bölgelerinden birinde niyet ederek giymeye mecbur oldukları dikişsiz beyaz kıyafet, altlı üstlü iki parçadan oluşan peştamal. Kadınlar için özel bir ihram elbisesi yoktur. Normal elbiseleriyle ihrama girerler.

ihsan 1. İyilik etme, iyi ve güzel davranma, güzel yapma, bağışlama, bağışta bulunma, ikram etme. *"İnsanlar, işlerini **ihsan**la yapmalarına göre değer kazanırlar."* (Hz. Ali) 2. İnsanın başta ana ve babası olmak üzere diğer insanlara yönelik sevgiye ve saygıya dayalı özverili tutumu. *"Şüphesiz Allah adaletli olmayı, **ihsan**da bulunmayı, akrabaya yardım etmeyi emreder; zinayı, kötülük yapmayı ve haddi aşmayı yasaklar. Tutasınız diye size öğüt verir."* (Kur'an-ı Kerim 16/90) 3. İnsanın, kendisinin Allah'ın huzurunda olduğunu hissetmeye çalışarak onu görüyormuşçasına ibadetlerini yerine getirmesi. *"**İhsan**, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Sen onu görmesen de o seni görür."* (Hadis)

ihsar 1. Alıkoyma, engelleme. 2. Hac yapacak kişinin hastalık, düşman tehdidi, yol parasını kaybetme gibi nedenlerle hac yapmasının engellenmesi. 3. Kişinin hac veya umre için ihrama girdikten sonra hac ve umre ibadetini tamamlamaya engel olan bir durumun ve tehlikenin ortaya çıkması. *"Başladığınız hac ve umreyi Allah için tamamlayın. Eğer **ihsar** olursanız kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, yerine ulaşıncaya kadar da başlarınızı tıraş etmeyin…"* (Kur'an-ı Kerim 2/196)

ihtida 1. Doğru yola girme, hedefe götüren doğru yolu bularak bu yola girme, yol gösterme. "Şüphesiz ki Rabbinizden size gerçekleri açıklayan vahiy gelmiştir. Bundan sonra kim **ihtida** ederse kendisi için ihtida etmiş olur." (Kur'an-ı Kerim 10/108) 2. Diğer dinleri terk edip İslam dinini kabul etme, hidayete erme. *"Eğer onlar (Yahudi ve Hristiyanlar) sizin kendisine iman etmiş olduğunuz şeylere sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse **ihtida** etmiş olurlar."* (Kur'an-ı Kerim 2/137) İhtidanın şartı, kelimeişehadet getirerek Allah'ın birliğini, Kur'an-ı Kerim'in hak kitap olduğunu ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmektir. Bunun herhangi bir törenle veya dinî bir kuru-

mun önünde gerçekleştirilmesi gerekmez. İhtida eden kişinin, iki kişinin yanında kelimeişehadet getirmesi gelenek olmuştur. Çünkü, bu insanın Müslümanlığına başkaları da tanıklık ederlerse Müslüman bir hanımla evlenme, onların mezarlığına gömülme ve Müslümanların lehine olan diğer hukuki durumlardan yararlanma hakkına sahip olur.

ihtikar 1. Ticaret malının pahalılaşması amacıyla malı stoklayıp piyasaya mal vermeme, vurgunculuk, karaborsacılık yapma. *"**İhtikar** yapana Allah lanet etsin."* (Hadis) 2. Halkın, yiyecek ve içecek gibi zorunlu ihtiyaç maddelerini ucuz şekilde piyasadan toplayıp stoklama, piyasada darlık meydana gelince elindekileri çok yüksek fiyatla satma. *"Kim Müslümanlara karşı yiyecek maddeleri konusunda **ihtikar** yaparsa Allah onu ticaretinde iflas ettirir."* (Hadis)

ihtilaf 1. Bir konudaki farklı görüş ve düşünüş, fikir ayrılığı. 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnetin kesin bir biçimde ortaya koyduğu inanç ve ibadet konularında ayrılığa düşme, vahyin getirdiği doğrulardan sapma. *"Allah katında tek hak din İslam'dır. Daha önce kendilerine kitap verilmiş olan (Yahudi ve Hristiyan)lar aralarındaki düşmanlık yüzünden **ihtilafa** düştüler."* (Kur'an-ı Kerim 3/19) 3. İslam âlimlerinin, hakkında kesin bir ayet veya hadis olmayan konularda farklı görüşler ileri sürmeleri, içtihatta bulunmaları. *"Ümmetimin **ihtilaf**ında rahmet vardır."* (Hadis)

ihtilam 1. Düş azması, cünüp olma. 2. Büluğa erme, erginlik çağına ulaşma. "Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyuyandan, deliden ve **ihtilam** olana kadar çocuktan." (Hadis) 3. Yetişkin bir erkek veya kadının uykuda iken cinsel boşalıma uğraması. İhtilam olan kişi cünüp olur ve boy abdesti alması farzdır.

ihtilat 1. Karışma, bir araya gelme, kaynaşma, ünsiyet. 2. Kişinin şuurunun bozulması, söylediklerini ve yaptıklarını karıştırması, bunama. 3. Hadis nakleden ravinin yaşlılık, aşırı üzüntü, sıkıntı ve daha başka nedenlerle aklının zayıflaması sonucu naklettiği hadisleri birbirine karıştırması. İhtilat durumuna düşen bir kimsenin naklettiği hadislere itibar edilmez.

ihtiyat 1. Ölçülü, tedbirli, temkinli davranma, en sağlam ve en garantili gözüken yolu benimseme, güvenli olana tutunma, hatadan sakınıp korunma. *"Her sözü söz diye ağzından çıkarma; lüzumlu olan sözü düşünerek ve **ihtiyat**la söyle."* (Yusuf Has Hacip) 2. Harama düşmemek için, dinin kesin olarak yasaklamadığı konularda bile günahlardan kaçınmak amacıyla en güvenli yolu ve çözümü benimseyip ölçülü davranma. *"Biz harama düşeriz endişesiyle mübahlarda bile **ihtiyat**lı davranırdık."* (Hz. Ebubekir)

ihvan 1. Kardeşler. "…Ey Allah'ın kulları **ihvan** olunuz. Bir Müslümanın kardeşiyle üç günden fazla dargın durması helal değildir." (Hadis) 2. Aynı dine bağlı kişiler. *"(Müşrikler) eğer (şirkten) tövbe ederler, namazı kılarlar ve zekâtı verirlerse, dinde sizin **ihvan**ınız olurlar. Biz, bilen bir kavme ayetleri bu şekilde ayrıntılarıyla açıklıyoruz."* (Kur'an-ı Kerim 9/11) 3. Samimi, can-

dan dostlar. *"Hep birden Allah'ın ipine (İslam'a, Kur'an-ı Kerim'e) sarılın, ayrılığa düşmeyin; Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman idiniz, (Allah) kalplerinizi birleştirdi. Onun nimetiyle* ***ihvan*** *oldunuz…"* (Kur'an-ı Kerim 3/103) 4. Tasavvufta aynı şeyhin terbiyesi altında ahlaki eğitim gören müritler; aynı tarikata mensup kişilerin birbiri hakkında kullandıkları ifade.

ihya 1. Hayat verme, diriltme, canlandırma, yeniden hayata döndürme. *"Kim bir canı* ***ihya*** *ederse bütün insanlığı* ***ihya*** *etmiş gibi olur."* (Kur'an-ı Kerim 5/32) 2. İşlenmeyen ziraat arazisinin mülkiyet veya kullanım hakkını kazanma amacıyla işlenip verimli duruma getirilerek imara açılması. *"Bir kimse sahibi olmayan bir araziyi* ***ihya*** *ederse o kimse o yere sahip olur."* (Hadis) 3. İnsanın ömrünü ibadet ederek, ilmî çalışmalar yaparak, insanlığın yararına maddi ve manevi şeyler üreterek değerlendirmesi. *"Her kim ki ramazan ayını inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek* ***ihya*** *ederse Allah onun geçmiş günahlarını bağışlar."* (Hadis)

ikab 1. Cezalandırma, ceza, azap. "Kim dünyada günah işlerse, karşılığında ahirette **ikab** vardır." (Hadis) 2. Allah'ın emirlerini hiçe sayarak ona karşı gelen inkârcılara dünyada ve ahirette verilecek ceza. *"Kim Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse (emirlerini hiçe sayarsa) şüphesiz ki Allah* ***ikabı*** *çetin olandır."* (Kur'an-ı Kerim 8/13)

ikamet 1. Oturma, yerleşme, mukim olma. 2. Kişinin, yolculuk ve misafirlik durumunda olmayıp kendi memleketinde veya bir beldede yerleşik olması durumu. 3. Yolculuk sırasında, bazı ibadetlerle ilgili kolaylıklardan faydalanmaya engel sayılan bir yerde belirli bir süre kalma, yolcu olmama durumu, mukim.

ikindi namazı Öğle vaktinin bitmesinden güneşin batmasına kadarki süre içerisinde kılınan dört rekâtlık farz namaz. İkindi namazının farzından önce dört rekât sünneti kılınır. İkindinin sünneti yatsı namazının sünneti gibidir. Her iki vaktin sünnet namazı kılınırken ikinci rekâta oturulduğunda Tahiyyat Duasından sonra Salli-Barik Duaları okunur. Üçüncü rekât için ayağa kalkıldığında da Sübhaneke duası ile başlanır. İkindi namazının sünneti kılındıktan sonra kamet getirilerek dört rekât farz kılınır. *"Kim (diğer vakit namazlarıyla beraber) özellikle* ***ikindi*** *ve sabah namazlarını kılmaya devam ederse cennetlik olur."* (Hadis)

İkra suresi bk. Alak Suresi.

ikrah 1. İğrenme, tiksinme, bir şeyden hoşlanmama. "…Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın; biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Ölü kardeşinizin etini yemeyi sever misiniz? Bak işte bundan **ikrah** ettiniz. O hâlde Allah'a karşı gelmekten sakının, şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul eden ve kullarına karşı çok merhametli olandır." (Kur'an-ı Kerim 49/12) 2. Zorla iş yaptırma, bir kimseyi inanç konularında istemediği bir sözü söylemeye veya bir işi yapmaya zorlama. *"Dinde* ***ikrah*** *yoktur. Artık iman ile küfür apaçık ortaya çıkmıştır."* (Kur'an-ı Kerim 2/256) 3. Bir kimseyi öldürmek veya

organlarına zarar vermek ya da malını yok etmek üzere korkutarak isteği dışında bir iş yapmaya zorlama. *"Allah, ümmetimi hata, unutma ve **ikrah** nedeniyle yapmak zorunda kaldıkları şeylerden sorumlu tutmaz."* (Hadis)

ikrar 1. Kabul etme, doğrulama, onaylama, itiraf etme. "…Allah, peygamberlerden şöyle söz almıştı: 'Bakın, size kitap ve hikmet verdim; Şimdi yanınızda bulunan kitabı doğrulayıcı bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanacak ve ona mutlaka yardım edeceksiniz. Bunu **ikrar** ettiniz mi? Ve bu hususta ağır ahdimi üzerinize aldınız mı?" demişti. 'İkrar ettik.' dediler. 'O hâlde tanık olun, ben de sizinle beraber tanık olanlardanım.' dedi." (Kur'an-ı Kerim 3/81) 2. Allah'ın varlığına ve birliğine iman eden bir kimsenin Müslüman muamelesi görebilmesi için inanmış olduğu değerleri sözlü veya fiilî olarak dışa yansıtması.

ikta 1. Kesme, ayırma, pay verme. 2. İslam tarihinde mülkiyeti devlete ait olan arazi ve taşınmaz malların kendisinin veya işletme haklarının yöneticiler tarafından kişilere verilmesi. *"**İkta** olarak verilen bir arazinin bir başkası tarafından geri alınması doğru olmaz…"* (İmam Ebu Yusuf)

iktibas 1. Bilgi elde etmeye çalışma, birinin ilminden yararlanma. 2. Sözü pekiştirmek, güzelleştirmek ve canlandırmak için Kur'an-ı Kerim ve hadislerden alıntı yaparak nesirde ve nazımda kullanma. İslam'ın ilk dönemlerinden beri iktibas bilinmektedir. Hz. Peygamber dualarında, hutbelerinde Kur'an-ı Kerim'den iktibaslar yapmıştır. Edebiyatta ise iktibas daha çok nazım eserlerde kullanılmıştır.

iktida 1. Uyma, tabi olma, birinin peşine düşme. 2. Örnek alma. "Sahabelerim yıldızlar gibidir. Kim onlara **iktida** ederse hidayete erer." (Hadis) 3. Cemaatle kılınan namazlarda imama uyma. *"Kim, âlim ve takva sahibi bir imama **iktida** ederek namaz kılarsa Peygamberin arkasında namaz kılmış gibi sevap alır*." (Hadis)

iktisat 1. Orta yolu tutma, aşırılıklardan uzak olma. *"**İktisat**, geçimin yarısıdır."* (Hadis) 2. Tutumlu olma. *"**İktisat** eden fakir düşmez."* (Hadis) 3. Yeme, içme, giyim, kuşam ve eşya kullanımı dâhil her türlü harcamada israf ve cimrilikten uzak durma.

ilah 1. Hak olsun batıl olsun tapınılan her türlü varlık, tanrı, mabut. *"Allah'la beraber başka bir **ilah**a dua etmeyin."* (Kur'an-ı Kerim 28/88) 2. Tapınılan, yüceliği karşısında hayranlık duyulan, gönülden bağlanılıp sığınılan, duyularla idrak edilemeyen varlık. *"Allah ki ondan başka **İlah** yoktur, daima diri ve yarattıklarını koruyup yönetendir. Kendisini ne bir uyuklama ne de uyku tutar. Göklerde ve yerde olanların hepsi onundur…"* (Kur'an-ı Kerim 2/255) 3. Hayatın tüm alanlarındaki kuralları belirleme hakkı elinde olan, sevgi, saygı ve yüceltmede eşsiz kabul edilen mutlak varlık, Allah. *"Sizin ilahınız tek **İlah**tır. Ondan başka **ilah** yoktur. O Rahman'dır ve Rahim'dir."* (Kur'an-ı Kerim 2/163)

ilahî 1. Allah'a ait, Allah'la ilgili. 2. Rabbim! Ey Allah'ım! anlamında dua ve yakarma sözü. "*Ruhumun senden,*

***ilahî**, şudur ancak emeli:/Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli"* (M. A. Ersoy)

ilahi Dinî düşünceleri içeren, Allah'ı övme ve ona dua etme amacıyla yazılıp bestelenen şiir.

ilahî gazap bk. gazap.

ilahî kitaplar İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak için peygamberler aracılığıyla gönderilen, inanç, ibadet, ahlak ve her türlü toplumsal kuralları içeren vahiyler bütünü. Allah'ın gönderdiği vahiylerin toplandığı kitaplara "semavi kitaplar" da denir. Bunlar, Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'dir. Bu kitaplardan ayrı olarak 10 sayfa Hz. Âdem'e, 50 sayfa Hz. Şit'e, 30 sayfa Hz. İdris'e ve 10 sayfa Hz. İbrahim'e verilmiştir. Bu sayfalara "suhuf" denilmiştir. Kitaplara iman konusunda ayırım yapılmaz. Allah'tan geldiği biçimiyle hepsine inanmak zorunludur. Birini inkâr etmek tamamını inkâr etmek gibidir. Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilere göre aslı bozulmadan varlığını devam ettiren tek kitap Kur'an-ı Kerim'dir.

ilahiyat 1. Allah'a ait, tanrısal ve tanrı ile ilgili. 2. İslam inanç esaslarının ilki olan Allah inancı, Allah'ın isim ve sıfatlarıyla ilgili konuların genel adı. 3. Dinin çıkış yerini, tarih içindeki etkinliğini ve değişik alanlardaki faaliyet şekillerini araştıran bilimler, teoloji.

ilayıkelimetullah 1. Allah kelimesini yüceltme. 2. Allah'ın dininin ve tevhit inancının yüceltilip yaygınlaştırılması yolunda gösterilen her türlü gayret ve faaliyet. *"...Kim **ilayıkelimetullah** için çalışırsa onun çalışması Allah yolundadır."* (Hadis) 3. Müslümanın Allah'a kulluk ve onun rızasını elde etmek için İslam dininin prensiplerini öğrenme, öğretme.

ilhad 1. Doğru ve orta yoldan sapma. 2. İslam'dan çıkıp İslam'ın dışındaki dinlerden veya görüşlerden herhangi birisine meyletme. *"Ayetlerimiz hakkında **ilhad** içinde olanlar bize gizli değildir. Ateşin içine atılacak olan mı daha hayırlıdır; yoksa kıyamet günü güven içerisinde gelecek olan mı? Dilediğinizi yapın, o, yaptıklarınızı görmektedir."* (Kur'an-ı Kerim 41/40) 4. Allah'ın varlığına, birliğine inanmama. "*Beşeriyet yeni bir din tanıyıp **ilhad**ı,/Beşerin hafızasından silinir Hakk'ın adı."* (M. A. Ersoy) 4. Dinden çıkma sonucunu doğuracak inanç ve görüşleri savunma. *"En güzel isimler Allah'ındır. Ona o güzel isimlerle dua edin. Onun isimleri hakkında **ilhad** içerisinde olanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını çekecekler."* (Kur'an-ı Kerim 7/180)

ilham 1. önle doğan şey, kalbe gelen mana, akıl yürütme ve düşünmeye dayanmaksızın elde edilen bilgi. *"Allah'ım! Bana gerçeği bulma yeteneğini **ilham** et."* (Hadis) 2. Allah'tan peygamberlerin kalbine gelen ve vahiy şeklinde inen bilgi ve düşünceler.

ilim 1. Bilgi, bilim, marifet, haber. "**İlim**, kadın ve erkek her Müslümanın üzerine farzdır." (Hadis) 2. Bir şeyi olduğu gibi ve gerçeğe uygun şekilde bilme. "***İlim ilim** bilmektir/İlim kendin bilmektir/Sen kendini bilmezsin/Ya nice okumaktır./Okumaktan mana ne?/Kişi Hakk'ı bilmektir,/Çün okudun bilmezsin/Ha bir kuru emektir."* (Yunus Em-

re) 3. İnsanın duyu organlarıyla elde ettiği veya Allah'ın vahiy yoluyla doğrudan doğruya gönderdiği ve kesinliği konusunda şüphe olmayan bilgi. *"Musa olguluk çağına ulaşınca biz ona hüküm ve **ilim** verdik. Güzel davrananları böyle mükâfatlandırırız."* (Kur'an-ı Kerim 28/14) 4. "Gerek duyular âlemine gerekse duyularla kavranılmayan âleme ait her şeyi bütün ayrıntılarıyla bilen." anlamında Allah'ın sıfatlarından biri. *"(Melekler) şöyle dua ettiler: Ey Rabbimiz! Seni her türlü eksiklikten ve kusurdan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğin hariç bizim hiçbir **ilm**imiz yoktur. Mutlak anlamda **ilim** ve hikmet sahibi sensin."* (Kur'an-ı Kerim 2/32)

illet 1. ebep, neden, gerekçe. 2. Bir hükmün amacının kendisiyle gerçekleştiği sıfat, hükmü gösteren veya gerekli kılan gerekçe, mana. İslam dininde haram veya helal gibi hükümler illetin varlığına göre belirlenir. İllet bilinmezse hüküm de bilinmez. Örneğin, içkinin haram oluşunun illeti, içinde akla ve bedene zarar veren uyuşturucunun az veya çok olarak bulunmasıdır.

ilmihâl 1. Bir Müslümanın içinde yaşadığı zaman içerisinde inanç, ibadet, ahlak, sosyal ve ekonomik hayatıyla ilgili davranışlarını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinden güncelleştirerek hayatına katma bilgisi. 2. İnanç, ibadet, ahlak, sosyal ve ekonomik hayatla ilgili dinî bilgiler kitabı. *"Yandı kitap dağlarım, ne garip bir hâl oldu!/Sonunda bana kalan, yalnız **ilmihâl** oldu."* (N. F. Kısakürek)

ilmiilahî 1. Allah'ın bilgisi. 2. Vahiy, Kur'an-ı Kerim. 3. Allah'ın yaratmış olduğu bütün varlıklar hakkında ezelde takdir etmiş olduğu; ömürleri, şekilleri, cinsiyetleri, coğrafyaları, renkleri ile ilgili bilgi, kader.

İlyas Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve İsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerden biri. İlyas Peygamber, İsrailoğlulları içerisinde çıkan bidat ve sapıklıkları düzeltmek için gönderilmiştir. Onları "Ba'l" putuna tapmayı bırakıp Allah'a inanmaya davet etmiştir. Yahudiler ise defalarca onu öldürmek istemişlerdir. Allah, ona birçok mucize vermiştir. Hızır'la beraber İlyas Peygamberin de hâlen yaşadığı bir söylenceden ibarettir.

ima 1. İşaret etme, dolaylı anlatım, üstü kapalı belirtme. 2. Geçerli bir özrü veya hastalığı bulunan Müslümanın kılmak istediği namazının rükû ve secdelerinin yerine geçmek üzere baş ve gözüyle yaptığı işaret.

imam 1. Önder, lider, rehber, devlet başkanı. 2. Büyük İslam bilgini ve mezhep kurucusu. 3. Camilerde cemaate namaz kıldıran ve başta Kur'an-ı Kerim bilgisi olmak üzere diğer İslami ilimlere sahip kişi. *"Kim âlim ve takva sahibi bir **imam**ın arkasında namaz kılarsa sanki Peygamberin arkasında namaz kılmış gibi olur."* (Hadis) 4. Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma ilmi olan kıraat ilminde yetki sahibi olan âlim. 5. Sahasında otorite ve güvenilir olan hadis âlimi.

imame 1. Fes üzerine sarılan sarık. 2. Tespihlerin baş tarafına geçirilen uzunca kısım ve başlık.

imamet 1. Camilerde Müslümanlara namaz kıldırma görevi. 2. Önderlik, liderlik, devlet başkanlığı, halifelik. 3.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam toplumunun dinî ve siyasi liderliği.

imameyn 'İki imam' anlamında olup Hanefî mezhebinin kurucusu olan Ebu Hanife'nin iki öğrencisi; Ebu Yusuf Yakup b. İbrahim el-Kûfi (ö. 182/798) ile İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybani (ö. 189/805) için kullanılan ortak unvan.

İmamı Azam bk. Ebu Hanife.

İmamiye İmamet konusunu İslam dininin esaslarından kabul eden ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali ve onun iki oğlu Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i ve bunların torunlarını Allah'ın emri, Peygamberin de tayiniyle imam kabul edenlerin mezhebi. Günümüzde, Şia denince genellikle İmamiye mezhebi anlaşılır. İsnaaşeriye adı da verilen İmamiye, inanç, ibadet ve toplumsal ilişkilerde İmam Cafer es-Sadık'ın görüşlerine dayandığından dolayı da Caferiye olarak da bilinir. İmamiye mezhebi İslam âleminde Sünnilikten sonra en yaygın mezheptir. İran'ın resmî mezhebi olan İmamiye; Irak, Suriye, Hindistan ve Pakistan'da oldukça kalabalık bir kitleye sahiptir. İmamiye'ye göre iman esasları üç tanedir: 1. Allah'ın varlığını, birliğini ve fiillerinde adaletini tasdik etmek 2. Peygamberlerin elçiliğine iman etmek. 3. Şia imamlarının imametini kabul etmek. İmamiye mezhebine göre imamet, çözümü halka bırakılacak basit bir mesele olmayıp namaz, oruç, zekât gibi dinin rükünlerinden biridir. Dolayısıyla, Hz. Peygamber kendisinden sonra yerine geçecek kişiyi hayatında belirlemiştir ki bu Hz. Ali'dir. Hz. Ali'den önce kendilerine bağlanılan ilk üç halife meşru değildir. Bu mezhebe göre imamlar, başta Hz. Ali olmak üzere insanların muhtaç olduğu her şeyi bilir. Ayrıca imamlar, peygamberler gibi günahlardan korunmuştur. Takıyye İmamiye'de vaciptir. Takıyyeyi terk eden, namazı terk etmiş gibi olur. İmamiye inanç konularında genel olarak Mutezile mezhebinin görüşlerini benimsemiştir.

iman 1. İnanma, tasdik etme. "**İman**; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaza ve kadere; hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna (kesin bir şekilde) inanmaktır." (Hadis) 2. Emniyette olma, güvende olma, güven verme. *"İbrahim: 'Rabbim! Burayı (Mekke'yi) bir **iman** yurdu kıl ve halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri çeşitli ürünlerle rızıklandır.' diye dua etti…"* (Kur'an-ı Kerim 2/126) 3. Kişinin Allah'ın varlığını, birliğini, sıfatlarını, peygamberlerini, ahiret gününü ve bunlardan başka iman edilmesi gereken şeyleri kalp ile tasdik edip dil ile söylemesi. *"Peygamber ve onunla birlikte olan müminler Rabbi tarafından ona (Hz. Muhammed'e) indirilene **iman** ettiler. Hepsi, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar. 'Onun peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz.' (dediler.) Ve yine dediler ki: '(Hakikati) işittik ve itaat ettik! Rabbimiz! Bizi bağışlamanı dileriz. Dönüşümüz sanadır."* (Kur'an-ı Kerim 2/285) 4. Son peygamber Hz. Muhammed'e ve onun tarafından insanlığa bildirilen şeylere hiçbirini dışta bırakmaksızın inanma, onun doğruluğu konusunda herhangi bir kuşku duymama. Önemin den dolayı Kur'an-ı Kerim ayetlerinin

çoğunluğunu imanla ilgili ayetler oluşturur. Kur'an-ı Kerim'den çıkarılan sonuçlara göre imanın Allah katında geçerli olabilmesi için; iman ölüm anına ertelenmemeli, inanılan şeylerin doğruluğu hakkında hiçbir kuşku bulunmamalı, dinen kesin olan bir hüküm dışta bırakılmamalı, iman ve ibadet konularında kibirlenmekten kaçınılmalıdır. *"Allah'a yemin ederim ki benim kendilerine gönderilmiş olduğum insanlardan ister Yahudi ister Hristiyan olsun, Allah katından getirdiğim şeylerin tamamına **iman** etmeden ölürse cehennemlik olur."* (Hadis)

imare Kâbe'nin bakımını yapma, çevresini bayındır duruma getirme, orada huzur ve emniyeti sağlama görevi. İmare görevi, İslam öncesi dönemde Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdülmuttalip'e verilmiştir.

imarethane 1. Osmanlılar döneminde yoksullara, yolculara, öğrencilere yardım etmek amacıyla kurulmuş hayır kurumu. 2. Aşevi, aşhane.

imsak 1. Tutma, el çekme, geri durma, çekinme, sakınma, korunma. "Şayet Allah, vermiş olduğu rızkı **imsak** edecek olursa size kim rızık verecektir?..." (Kur'an-ı Kerim 67/21) 2. Oruca başlama zamanı. 3. Oruçlunun ikinci fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar ibadet etme amacıyla yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durması. 4. Kur'an-ı Kerim'deki müteşabih ayetler konusunda herhangi bir yorum yapmama; bu ayetlerle ilgili kararı Allah'a havale etme.

imsakiye Ramazanda oruca başlangıç, iftar ve namaz vakitlerini gösteren çizelge.

inabe 1. Biat etme, söz verme. 2. Tövbe etme, vazgeçme, pişman olma. "Ey Rabbimiz! Yalnızca sana tevekkül ettik, **inabe**miz sanadır ve dönüşümüz de senin huzurunadır." (Kur'an-ı Kerim 60/4) 3. Gözüken ve gözükmeyen bütün günahlardan vazgeçip Allah'ın affına, bağışına yönelme. *"Onlar ki tağutlara (Allah'tan başka ilah sanılan uydurma şeylere) ibadet etmekten uzak durdular. Yalnızca Allah'a **inabe** ettiler. Onlara müjdeler olsun, böyle kullarımı müjdele."* (Kur'an-ı Kerim 39/17) 4. Tasavvufta ahlaken olgunlaşıp kendisini geliştirmek isteyen kişinin bir mürşide başvurup onun huzurunda tövbe ederek Allah'ın emirlerine daha sıkı bir şekilde uyma konusunda bağlılık sözü vermesi.

inam 1. Güzel ve parlak olma. 2. İyilik ve ihsanda bulunma, bağışlama, nimet verme. "Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine **inam** ettiği peygamberler, sıddikler, şehitler ve salihlerle beraber olacaklardır. Bunlarla dost olmak ne güzeldir." (Kur'an-ı Kerim 4/69) 3. Yeme, içme, nefes alma başta olmak üzere, Allah'ın kullarına her türlü hayır yollarını kolaylaştırarak ikramda bulunması. *"Allah bir kavme **inam** ettiği nimeti o kavim kendi özlerinde olanı değiştirmedikçe (ahlaken bozulmadıkça) onlardan geri almaz..."* (Kur'an-ı Kerim 8/53) 4. Osmanlılarda devlet hazinesinden padişah adına yapılan maddi yardım.

İnanç 1. İnanılan şey, itikat, iman, bir fikre olan bağlılık. 2. Birine duyulan

güven. 3. İslam dinini son din olarak kabul edip onun içerisinde bulunan her şeye gönülden bağlanıp Allah'ın emirlerine teslim olma.

inayet 1. Yardım, koruma, lütuf, kerem. "Az yemektir enbiyalar hasleti,/Az yiyenlere Hakk'ın **inayet**i." (Yozgatlı Hüzni) 2. İsteme, ilgilenme, önem verme. 3. Allah'ın, kullarına kitap, peygamber göndermesi ve bütün bunları düşünüp doğru bir şekilde yorumlayabilmesi için akıl nimeti vermesi. 4. Allah'ın, hayırlı davranışlarında kullarına yardım edip onları başarıya ulaştırması. *"Ne ilmim var ne taatim, ne gücüm var ne takatim/Meğer senin **inayet**in kıla yüzüm ak, Çalabım."* (Yunus Emre) 5. Allah'ın kullarını gözetip koruması. *"Allah'ın **inayet**i ve yardımı olmasa hiç kimse cennete giremez."* (Hadis)

İncil Hz. İsa'ya verilen ilahî kitabın Kur'an-ı Kerim'deki adı. Geçmiş peygamberlerde olduğu gibi Hz. İsa'nın sağlığında da İncil, yazılı kitap hâline getirilememiştir. Hz. İsa'nın tebliğ süresinin kısa oluşu ve yaşadığı devrin şartları buna elvermemiştir. En erken yazılan İncil, Hz. İsa'dan sonra 70'li yıllarda kaleme alınmıştır. Hristiyan kiliselerince kabul edilen ve yazarlarının adıyla anılan dört İncil vardır: 1. Matta İncili: Yirmi sekiz bölümdür. Matta, 70 yılında Hristiyanlığı yaymak için yerleşmiş olduğu Habeşistan'da ölmüştür. İncil'de İsa'nın Mesih oluşu üzerinde durur. 2. Markos İncili: Markos, havarilerin reisi olan Petrus'un öğrencisidir. Hristiyanlığı yaymak için yerleşmiş olduğu Mısır'da M. 62 yılında ölmüştür. İncil'i on altı bölüm olup Hz. İsa'nın hayatından bahsetmektedir. 3. Luka İncili: Doktor veya ressam olduğu söylenen Luka, Pavlos'un öğrencisidir. Havari değildir. İncil'ini M. 60 yıllarında yazmıştır. Yirmi dört bölümdür. İsa'nın hayatı ve tebliğ ettiği şeylerden bahsetmektedir. 4. Yuhanna İncili: Yirmi dört bölümden oluşan bu İncil'in yazarının Yuhanna'nın öğrencisi olduğu sanılmaktadır. Yuhanna İncili'nde Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu tezi ileri sürülmektedir. Bugün elde bulunan dört İncil'in dışında yirmi üç İncil daha olup toplam yirmi yedi İncil vardır. Hâlbuki Allah'ın göndermiş olduğu İncil tektir. Müslümanlar bütün peygamberlere ve ilahî kitapların asıllarına iman ettikleri gibi Hz. İsa'nın da peygamberliğine, Allah katından gönderilen ve aslı bozulmayan İncil'in ilahî bir kitap olduğuna iman ederler.

infak 1. Tükenme, tamamlanma, bitirme, son bulma, yoksul düşme. 2. Karşılıksız yardım, sadaka verme. "En çok sevdiğiniz şeylerden **infak** etmedikçe gerçek iyiliğe ulaşamazsınız. Her ne **infak** ederseniz şüphesiz Allah bilir." (Kur'an-ı Kerim 3/92) 3. Zekât. *"Müminler, gayba iman ederler, namazlarını en güzel biçimde kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden **infak** ederler."* (Kur'an-ı Kerim 2/3) 4. Kişinin kendisi, ana ve babası, çocukları ve eşi için yapmış olduğu her türlü meşru harcama. *"Sana neyi (ve kime) **infak** edeceklerini soruyorlar. De ki: 'İ**nfak** ettiğiniz mal, ana baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Allah, yaptığınız her hayrı mutlaka bilir."* (Kur'an-ı Kerim 2/215) 5. Gerek akrabalardan gerekse diğer insanlardan yoksul ve

muhtaç olanlara maddi yardım yaparak onların geçimini sağlamaya yardımcı olma. *"Ey iman edenler! Kazandığınız güzel şeylerden ve topraktan sizin için bitirdiğimiz ürünlerden başkalarına **infak** ediniz…"* (Kur'an-ı Kerim 2/267) 6. Allah'ın rızasını kazanmak için insanın kendisine verilen malların şükrünün bir göstergesi olarak onun emrettiği yerlere harcama yapması, bağışta bulunması. *"Mallarını Allah yolunda **infak** edenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren bir tanenin durumu gibidir. Allah, dilediğine kat kat artırarak verir. Allah, bağışı çok olan ve her şeyi bilendir.*" (Kur'an-ı Kerim 2/261)

İnfitar suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen ikinci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. On dokuz ayettir. Sure, adını birinci ayetteki 'göğün yarılmasından' bahseden '*infitar'* kelimesinden almıştır. Surede yerin ve göğün durumu ile ilgili kıyamet tasvirleri yapılır. Kıyamet gününde göğün yarılacağı, yıldızların etrafa saçılacağı, denizlerin sularının birbirine karıştırılacağı ve mezarlardaki insanların dışarı çıkarılacakları anlatılır. Dünyadayken Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük yapanlar, "Ey insan! Seni cömertlik ve şeref sahibi Rabbine karşı aldatan nedir?" şeklindeki soru ifadesiyle kınanırlar. Bu sorunun ardından Allah'a gerektiği gibi şükretmeyen kişilere sorumlulukları hatırlatılır. Surenin sonuna doğru inançsız insanların yalanlamalarına dikkat çekilir. Ahiret teması surenin en önemli konularından biridir. Bu çerçevede yazıcı meleklerin insanın yaptıklarının hepsini kayda aldığı, sevabı çok olanların cennete, kötülüğü çok olanların da cehenneme gideceği bildirilir. Her türlü yardımın kesildiği bir zamanda her şeye hâkim olan tek varlığın Allah olduğunu, onun dışında tanrı diye kabul edilen hiçbir varlığın kıyamet gününde bir işe yaramayacağını bildiren ayetlerle sure son bulur.

inkâr 1. Gizleme, saklama. 2. Çirkin, kötü, beğenilmeyen. 3. Reddetme, tanımama, inanmama, kabul ve tasdik etmeme. "(Müşrikler) Allah'ın nimetlerini bilirler (ve bu nimetleri Allah'ın yarattığını kabul ederler), sonra da bunları (verenin Allah olduğunu) **inkâr** ederler, çünkü onların çoğu kâfirdir." (Kur'an-ı Kerim 16/83) 4. Allah'ın varlığını ve birliğini, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeme. *"Onlar ki, Allah'ı ve elçilerini **inkâr** ederler, Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler, 'Peygamberlerin kimine inanırız, kimini inkâr ederiz.' derler; bu ikisinin (imanla inkârın) arasında bir yol tutmak isterler. İşte bunlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırladık."* (Kur'an-ı Kerim 4/150-151) 5. Allah'ın buyruklarından birini veya tamamını reddetme. *"Allah'ı ve peygamberini **inkâr** edenler ve (iman konusunda) Allah ile peygamberini birbirinden ayıran 'bir kısmına iman ederiz, bir kısmını **inkâr** ederiz.' diyenler ve imanla inkâr arasında bir yol tutmak isteyenler var ya işte gerçek kâfirler bunlardır."* (Kur'an-ı Kerim 4/150-151)

insan 1. Âdemoğlu, beşer. "Ey **insan**! Nedir seni lütuf sahibi Rabbinden uzaklaştıran, seni yaratan ve varlık amacına uygun olarak şekillendiren, tabiatını adil ölçüler içinde oluşturan ve

seni dilediği şekilde bir araya getiren (Rabbinden)?" (Kur'an-ı Kerim 82/6-8) 2. Eylemlerinde özgür olan ve en güzel bir şekilde yaratılan, ruh ve bedenden oluşan en değerli ve üstün varlık. *"Gerçek şu ki, biz emaneti (dini sorumlulukları, akıl ve özgürlüğü) göklere, yere ve dağlara sunduk; fakat (sorumluluğundan) korktukları için onu yüklenmekten kaçındılar. O emaneti (sadece)* ***insan*** *üstlendi."* (Kur'an-ı Kerim 33/72)

insanıkâmil 1. Olgun, ideal, örnek insan. 2. Hz. Muhammed ve onun ahlaki özelliklerine sahip olan kimse. 3. Kur'an-ı Kerim'deki ahlaki ilkelerle ahlaklanarak Hz. Peygamber gibi İslam'ı yaşama kararlılığında olan, öğrendiklerini ve kalbine doğan ilhamları halkla paylaşmaya çalışan ve insanlara Allah'ı sevdiren üstün nitelikli insan.

İnsan suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş altıncı suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Otuz bir ayettir. Adını, birinci ayetinde geçen '*insan'* kelimesinden almıştır. Sure insanın yaratılışını ve özelliklerini ele alan ayetlerle başlar. İnsana verilen işitme ve görme duyularının öneminden bahsedilir. Bilgiyi elde etmede göz ve kulağın yanında akli ve zihnî donanımların da önemi vurgulanır. Allah tarafından insana yolun doğrusu ve eğrisi gösterildikten sonra doğruyu tercih ederek şükretmenin veya doğruyu tercih etmeyerek nankörlük etmenin insanın elinde olduğu haber verilir. Surede, iradelerini kötülükten yana kullananların ahirette karşılaşacakları azaplar üzerinde durulduğu gibi iyilik yapmayı alışkanlık hâline getirenlerin cennette elde edecekleri nimetler üzerinde de durulur. Surede, iyi insanların nitelikleri; sözünde durmak, sorumluluk bilinci taşımak, fakirleri doyurmak, onlara maddi yardımda bulunmak ve yaptıklarını yalnızca Allah rızası için yapmak olarak sıralanır. Dünyada yapılan en küçük bir iyiliğin bile ahirette karşılıksız kalmayacağı gerçeği tüm insanlara duyurulur. Surede, Hz. Peygamber'e her türlü eziyete dayanıp sabır göstermeyi tavsiye eden ayetlere de yer verilir. Dünyaya taparcasına bağlananlar eleştirilir ve uyarılır. Allah'ın iyilik yapanlara lütufta bulunacağı hatırlatılır. Zalimlerin yaptığı zulmün karşılıksız kalmayacağı ve ahirette çetin bir azaba uğrayacakları tehdidi yapılarak sure son bulur.

inşallah 1. "Allah izin verirse, Allah isterse, Allah nasip ederse, Allah dilerse, kısmet olursa" anlamlarında bir dua ifadesi. 2. Bir işin, Allah'ın dilemesi ve iznine bağlı olarak gerçekleşebileceğini belirtmek amacıyla öncesinde veya sonrasında söylenmesi gereken bir söz. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde öğütlendiği üzere Allah'a inanan her mümin, bir iş yapacağı zaman Allah'ın gözetiminde olduğunu hissetmelidir. Bunun bir göstergesi olarak olumlu ve yararlı bir iş yaparken inşallah denilmesi İslam dinine göre ahlaki bir davranıştır. *"Şüphesiz Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı.* ***İnşallah*** *saçlarınızı tıraş ederek veya kısaltarak, korkmadan, güven içinde Mescidiharam'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediklerinizi bildi ve size bundan önce yakın bir fetih verdi."* (Kur'an-ı Kerim 48/27)

İnşikak suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen dördüncü suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Yirmi beş ayettir. 'Kıyamet gününde göğün yarılması olayı' '*inşikak'* kelimesiyle anlatıldığı için sure bu adı almıştır. Sureye, kıyamet sırasında olacak olaylardan söz edilerek başlanır. İnsanın Allah'a hesap vermek üzere onun huzurunda bulunacağı anlatılır. İnsanların amel defterlerinin dünyadaki davranışlarına göre sağ ya da sol taraflarından verilmesi ele alınır. İyilerin ahiret sorgulamalarında başarılı olacaklarından, kötülerin ise ağır bir hesaptan geçirilerek cehenneme atılacaklarından bahsedilir. Surede, Kur'an-ı Kerim okunduğu zaman secde etmeyip yalanlayanların başlarına gelecek olan ahiretteki azap konusuna da değinilir. İnananların cennette kesintisiz bir mükâfata kavuşacaklarını bildiren ayetlerle sure son bulur.

inşikakıkamer Hz. Peygamber'in Mekke müşriklerine göstermiş olduğu ayın ikiye yarılması mucizesi. Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'den mucize göstermesini istemişler, o da Allah'ın izniyle aya işaret edince ay ikiye bölünmüş, sonra tekrar birleşmiştir. İman edeceklerine söz veren müşrikler, gördükleri bu mucizeye rağmen inanmamış ve olayı sihir olarak nitelemişlerdir. Bu mucizenin amacı tüm evrene egemen olan gücün Allah olduğunun vurgulanmasıdır. Hz. Peygamber, Allah'ın izni ile bu mucizeyi gerçekleştirmiştir. Hicretten beş yıl önce meydana geldiği söylenen bu olaya Kamer suresinde işaret edilmiştir.

İnşirah suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan dördüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Sekiz ayettir. Adını, 'Hz. Peygamber'in göğsünün açılmasına' işaret eden '*inşirah'* kelimesinden almıştır. Sureye, Hz. Peygamber'in kalbinin açıldığını, cesaretinin pekiştirildiğini, tebliğ ettiği İslam davasına öncelikle kendisinin sıkı sıkıya bağlı olduğunu bildiren ayetlerle başlanır. Hira Mağarası'nda Resulullah'ın insanlığın içine düştüğü bunalımı düşünerek duymuş olduğu büyük üzüntü ve kendisine vahiy verilmek suretiyle insanlığın problemlerine getirmiş olduğu çözümler ele alınır. Hz. Muhammed'in peygamberlik göreviyle şanının yüceltildiği vurgulanır. Her güçlükten sonra kolaylığın bulunduğu gerçeği üzerinde durulur ve bir iş bitirilince boş durulmayıp yeni bir işe başlanılmasını tavsiye eden ayetle sure son bulur.

intihar 1. İnsanın kendini öldürmesi, canına kıyması. "*Kulum, **intihar** etmek suretiyle bana gelmekte acele etti; ben de ona cenneti haram kıldım.*" (Kudsi Hadis) 2. Kişinin ölümle sonuçlanacağını bilerek giriştiği olumlu veya olumsuz bir fiilin doğrudan doğruya veya dolaylı sonucu olan her ölüm olayı. İslam'da intihar etmek en büyük günahlardandır. Hiçbir insanın intihar etme hakkı yoktur.

intisap 1. Bağlanma, katılma, girme. 2. Tasavvufta bir kişinin manevi olarak kendisini geliştirmek, ruhen olgunlaşmak, yaptığı ibadetlerde ruhsal coşkuyu yakalamak amacıyla Hz. Peygamber'i örnek alan ve onun ahlakıyla ahlaklanan bir tasavvuf âliminin manevi eğitimine girmesi.

inzal 1. İndirme, inme. 2. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin Allah tarafından Hz.

Peygamber'e indirilmesi. Tefsir usulü ilminde Kur'an-ı Kerim'in olayların akışına göre Hz. Peygamber'e bölüm bölüm indirilmesine "tenzil" denir. Levhimahfuz'dan dünya semasına bir defada toptan indirilmesi için ise "inzal" terimi kullanılır. Aslında inzalin ve tenzilin birinci muhatabı Hz. Peygamber'dir. Dolayısıyla her iki terim de Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'e indirilmesiyle alakalıdır. *"Düşünün, özünde açık olan ve hakikati bütün açıklığıyla ortaya koyan bu ilahî kelamı! Biz onu kutlu bir gecede **inzal** ettik: Zaten biz, (insanı) her zaman uyarmaktayız*." (Kur'an-ı Kerim 44/2-3)

inzar 1. Uyarma, hatırlatma, sakındırma. "(Ey Peygamber) Allah'ın dışında başka bir tanrıya dua ve ibadet etme. Sonra azap edilenlerden olursun. (İslam'ı tebliğ etmeye) en yakın akrabalarını **inzar** ederek (başla)." (Kur'an-ı Kerim 26/213-214) 2. Korkutarak haber verme, bildirme. *"İnkâr edenlere gelince, onları **inzar** etsen de etmesen de birdir. Onlar (kesinlikle) inanmazlar."* (Kur'an-ı Kerim 2/6) 3. Allah'ın, göndermiş olduğu emirlerine uymayanları ahirette ilahî azabın beklediğini peygamberleri aracılığıyla uyarması. *"Bu Kur'an-ı Kerim siz (Mekkeli)leri ve kendisine vahyin ulaştığı herkesi kendisiyle **inzar** etmem için bana vahyolundu."* (Kur'an-ı Kerim 6/19)

inziva 1. Köşeye çekilme, halktan uzaklaşıp ayrı yaşama, insanlarla beraber olmaktan kaçınma. 2. Tasavvuf yoluna giren kişinin kendisini manevi yönden geliştirmesi, topluma eliyle, diliyle zarar vermediği gibi kendisinin de günaha sebep olacak davranışlardan uzak kalması amacıyla geçici bir süre insanlardan uzak yaşaması. İslam dininde esas olan insanlarla beraber yaşamaktır. Hz. Peygamber: "İnsanların arasına girip onların eziyetlerine katlanan müminin, insanlardan uzak kalan, eziyet ve sıkıntılarına katlanmayanlardan daha hayırlı." olduğunu söyleyerek insanların toplum içinde yaşamalarını öğütlemiştir. Tasavvuf ilmindeki inziva ise dervişin manevi açılımı ve ruhi gelişimi için geçici bir durumdur.

irade 1. Seçme, tercih etme, isteme, dileme, arzu etme, meyletme, karar verme. *"Kim hacca gitmeyi **irade** ederse acele etsin."* (Hadis) 2. Aklın düşünüp karar vermesi, yapılması veya yapılmaması eşit olan çeşitli davranışlardan birini beğenip tercih etmesi. 3. Allah'ın dilemesi, arzu etmesi, tercih etmesi ve dilediğini yerine getirmesi anlamlarında Allah'ın sıfatlarından biri. Allah'ın iradesi ezelîdir; irade sıfatı kendinden olup bir başkası tarafından yaratılmış değildir. Onun irade ettiği şey mutlaka olur, irade etmediği hiçbir şey meydana gelmez. Allah için bir zorunluluk da düşünülemez. Hiçbir şeyi var etmeye veya yok etmeye mecbur değildir. Kimse Allah'ı bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlayamaz.

iradeyicüziye 1. İnsana verilen sınırlı özgürlük, tercih etme kabiliyeti. 2. İnsana Allah tarafından verilen özgürlük; dileme, tercih etme kabiliyeti ve bu kabiliyetlerin tekil bir olaya bağlanması. İnsan, iradeyicüziyesi sayesinde davranışlarından sorumlu olur. Bu nedenle kişilerin iradeyicüziyelerini kendilerine hem dünyada hem de ahirette

yararlı olacak işler için kullanmaları dince tavsiye edilmiştir.

iradeyikülliye 1. Allah'ın iradesi, ilahî irade. 2. "Allah'ın istediğini istediği gibi dilemesi ve seçmesi" anlamında Allah'ın mutlak ve sınırsız iradesi. Külli irade, her şeye hâkim olan, her şeyi içine alan iradedir. Yaratma fiili ile birlikte ele alınır. Her şeyin yaratıcısı Allah'tır; hakiki irade de ona mahsustur. Evrende Allah'ın iradeyikülliyesine aykırı hiçbir olay gerçekleşemez.

İrem Sütunları ve kaleleriyle ünlü olan ve Âd kavminin yaşadığı, Kur'an-ı Kerim'de sözü edilen yerleşim merkezi. İrem'de yaşayan Âd Kavmi zenginliklerinden ve güçlerinden dolayı peygamberlerini önemsememişler ve ahlaksızlık yapmayı sürdürmüşlerdir. Şehir halkı inkârcılığı ve şımarıklıkları yüzünden Allah'tan ceza olarak yere batırılarak helak edilmişlerdir. *"(Ey Muhammed) Rabbinin hiçbir memlekette benzeri yapılmayan sütunlara sahip **İrem** şehrinde oturan Âd milletine ne ettiğini görmedin mi?"* (Kur'an-ı Kerim 89/6-8)

irfan 1. Bilme, marifet, keşif, ilham, sezgi, anlayış, kavrayış. "Ne **irfan**dır veren ahlaka yükseklik ne vicdandır,/Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır." (M. A. Ersoy) 2. Allah'a içtenlikle ibadet eden insanların ilahî hakikatleri sezmesi, ilahî sırlara ve gerçeklere ulaşması ve bu yolla elde edilen bilgi. ***"İrfan** ocağında pişen çorbayı/Tekkeyi bekleyen içer demişler."* (Yesari)

irhas Allah'ın, peygamber olarak göndereceği kimselerde peygamber olmadan önce görülen olağanüstü hâller. Bazı peygamberlerin hayatında peygamberlik öncesi olağanüstü durumlar olmuştur. Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması, Hz. Muhammed'e cansız varlıkların, bazı ağaçların selam vermesi, bulutların şemsiye gibi gölge yapması irhas türü örneklerdir. Henüz peygamberlik görevi verilmediği için bu olağanüstü durumların gözükmesinde peygamberlik iddiası yoktur. Peygamber olduktan sonra göstermiş oldukları mucizelerde ise peygamberliğin ispatı söz konusudur.

irşat 1. Rehberlik etme, yol gösterme, kılavuzluk yapma. "Yolunu kaybetmiş olan kardeşini **irşat** etmen sadakadır." (Hadis) 2. Müslüman olmayanlara İslam'ı tanıtarak onların Müslüman olmalarını sağlama veya Müslüman oldukları hâlde Müslümanlığın emir ve yasakları karşısında yanlış davrananları doğru olana çağırmak amacıyla yapılan dinî çalışma. *"Belki üç beş kişi olsun bulur, **irşat** ederim/Diye etrafa baktımsa da…"* (M. A. Ersoy) 3. Dinî konularda yeterlilik sahibi kişilerin, insanları, dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmeleri için hak ve hakikate, doğru yola, salih amele ve her çeşit iyiliğe çağırarak onların her türlü kötülükten uzaklaşmasını sağlama gayreti.

irtidat 1. Dinden dönme, dinden çıkma, küfür, riddet. "Ey iman edenler! Aranızda kim dininden **irtidat** ederse bilsin ki, Allah'ın sevdiği ve onların da Allah'ı sevdiği inananlara karşı alçak gönüllü, inkârcılara karşı güçlü, Allah yolunda cihat eden, kınayanın kınamasından korkmayan bir millet getirir…"

(Kur'an-ı Kerim 5/55) 2. Müslüman bir kimsenin İslam dininin kurallarından birini veya tamamını inkâr etmesi yahut İslam'ın dışında herhangi bir dine girmesi veya ateist olması. *"Sizden her kim **irtidat** eder de kâfir olarak ölürse onların yapmış oldukları işler dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 2/217)

İsa Peygamber İsrailoğulları'na gönderilen ve kendisine ilahî kitap olarak İncil verilen, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. İsa, Kur'an-ı Kerim'de Mesih, Kelimetullah ve Ruhullah adlarıyla da tanıtılmıştır. Annesi, İmran'ın kızı Meryem'dir. Âdem Peygamber nasıl annesiz ve babasız yaratılmışsa, Hz. İsa da mucize eseri olarak babasız yaratılmıştır. Doğumu Miladi tarihin başlangıcı sayılmıştır. Allah'ın izniyle beşikte iken konuşma, alaca hastalığını iyileştirme, doğuştan görmeyen insanların görmelerini sağlama ve ölüyü diriltme gibi mucizelerle donatılmıştır. Kaynakların bildirdiğine göre, Hz. İsa'ya otuz yaşındayken peygamberlik görevi verilmiş ve bu görev üç yıl kadar sürmüştür. Hz. İsa, insanları Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmeye çağırırken Filistin havalisindeki putperestler ve İsrailoğulları ile mücadele de etmiştir. Bütün çabalarına rağmen peygamberliği süresince kendisine sadece on iki kişi iman etmiştir. İman eden bu kişilere 'havari' denilmiştir. Yahudiler, Hz. İsa'yı öldürmek için tuzak kurmuşlar, fakat Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre Hz. İsa yerine başkasını öldürmüşlerdir. Allah'ın gönderdiği peygamberler arasında ayırım yapmayan Müslümanlar, Hz. İsa'yı da hak peygamber olarak tanımış ve onun peygamberliğine inanmışlardır.

isar 1. Bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme. "(Yusuf'un kardeşleri şöyle dediler: Ey Yusuf!) Allah'a yemin ederiz ki, Allah seni bize karşı **isar** etmiştir…" (Kur'an-ı Kerim 12/91) 2. Diğerkâmlık, özgecilik. 3. Kişinin, kendi ihtiyacı varken başkalarına yardımda bulunarak özverili davranması, onları kendisine tercih ederek fedakârlık yapması. *"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine iman yerleştirilmiş olan kimseler kendilerine hicret edenleri severler ve onlara verilenler karşısında içlerinde bir kaygı duymazlar. İhtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine **isar** ederler."* (Kur'an-ı Kerim 59/9)

İsevi bk. Hristiyanlık.

İshak Peygamber Hz. İbrahim'in oğlu olan ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. İsrailoğulları'nın İbrahim Peygamberden sonra ikinci atasıdır. M.Ö. XIX. veya XVIII. yüzyılda yaşamıştır. Annesi Sârâ'dır. Hz. İbrahim'in yaşlılık günlerinde doğmuştur. Hz. İsmail'den on üç sene sonra dünyaya gelmiştir. İbrahim Peygamberin vefatından sonra Filistin bölgesindeki insanları Allah'ın emirlerine çağırarak peygamberlik görevini yapmıştır. Hz. Yakup'un babası olup uzunca bir ömür sürmüştür. Çocukları ve torunları ile beraber Filistin topraklarına yerleşmiştir. Kudüs yakınlarında vefat etmiş ve babası Hz. İbrahim'in Mezra'daki kabri yanına defnedilmiştir.

İslam 1. Kurtuluşa erme, güven, emniyette olma. 2. Boyun eğme, itaat, teslim olma, sulh ve barış yapma. 3. Şirkten ve şirk ahlakından uzaklaşıp Allah'ın birliğini ve Hz. Peygamber'in hak oluşunu kabul ederek Allah'ın emrine, peygamberin sözüne uyup teslimiyet gösterme. *"Ey Allah'ım! Kalbimi **İslam** üzerine sabit kıl. Ben, Rab olarak sana, din olarak İslam'a razı oldum…"* (Hadis) 4. Allah tarafından peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e vahiy yolu ile bildirilerek bütün insanlığa gönderilen son ve hak din, Müslümanlık. *"Kim **İslam**'dan başka bir dine girecek olursa, kabul edilmeyecektir ve ahirette de en büyük zarara uğrayanlardan olacaktır."* (Kur'an-ı Kerim 3/85) İslam, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'den beri peygamberler aracılığıyla gönderilen ilahî dinlerin ortak adıdır. İlahî olma özelliğini yitirmeyen dinlerde ana ilkeler aynıdır. İnanç esasları sabit olan tüm ilahî dinlerde namaz kılma, oruç tutma, zekât verme, hacca gitme ve cihat ibadetleri vardır. *"Allah katında (geçerli olan) tek din **İslam**'dır."* (Kur'an-ı Kerim 3/19)

ism 1. Günah, suç. "**İsm**, gönlünün yatışmadığı ve yaptığın zaman insanların duymasını istemediğin (kötü) şeylerdir." (Hadis) 2. Sevaptan alıkoyan ve yapıldığında kişiyi hayırdan uzaklaştıran eylem. *"İyilik ve takva konusunda birbirinize yardımcı olun fakat **ism** ve düşmanlık konusunda yardımlaşmayın."* (Kur'an-ı Kerim 5/2) 3. Herhangi bir helali terk etme veya haram işlemekten dolayı yapıldığında ahirette azap, dünyada da yaptırım gerektiren dinî suç. *"Müminler, ufak tefek hatalar hariç **ism**in büyüğünden şiddetle kaçınırlar."* (Kur'an-ı Kerim 53/32)

İsmail Peygamber İbrahim Peygamberin oğlu ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. İbrahim, Allah'a salih bir evlat vermesi için dua etmiştir. Allah da onun duasını kabul etmiş ve Hz. Hacer adlı hanımından Hz. İsmail'i vermiştir. Hz. İbrahim, gördüğü bir rüya üzerine oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istemiştir. Hz. İsmail bu konuda da babasına itaat etmiş ise de Yüce Allah, Hz. İbrahim'e bir koç göndermiş ve Hz. İsmail'i kurtarmıştır. Allah'ın emri üzerine Hz. İbrahim, Hz. Hacer'i oğlu Hz. İsmail ile birlikte götürüp Mekke'ye yerleştirmiştir. Daha sonra Mekke'ye yerleşen Cürhüm kabilesinden bir kız ile evlenmiş ve bu evlilikten birçok çocuğu dünyaya gelmiştir. Kureyş kabilesi de Hz. İsmail'in soyundan gelmiştir. Hz. İbrahim ara sıra Mekke'ye gitmiş ve ailesini ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerden birinde Allah'ın emri üzerine Hz. İsmail ile birlikte Kâbe'yi yapmışlar ve ibadete açmışlardır. Kâbe'ye ilk örtüyü Hz. İsmail örtmüştür. Elli yıla yakın peygamberlik yapmıştır. Mekke'de vefat etmiş ve Hicr denilen yere defnedilmiştir.

İsmaililik Kendilerini İsmail b. Cafer b. Sadık'a (ö. 138/755) nispet eden ve İslam'ın inanç ve ibadet sistemine batını yorumlar getiren aşırı Şii bir grup. İsmaililer, İslam dünyasında batınilik inancının yayıcısı olmuşlardır. En parlak dönemlerini İsmaililerin başına geçen Hasan Sabbah (ö. 483/1090) döneminde yaşamışlardır. Alamut Kalesi'ni alarak batını İsmailiye devletini kurmuşlardır. Bu devlet

654/1256'da Moğollar tarafından yıkılmıştır. Günümüzde İsmaililer Suriye, İran, Afganistan, Hindistan ve Pakistan'da gruplar hâlinde yaşamaktadırlar. İsmailiyenin liderliğini Ağahan yapmaktadır. Bu liderlere imam da denir. İsmailiyeye göre imamı sevmek ve emirlerine uymak dinin en önemli esasıdır. Bu mezhepte hulul inancı vardır ve tanrının Ağahan'a hulul ettiğine inanırlar. Bunlara göre imam yanılmaz ve fermanları Kur'an yerine geçer. Dini emirlere kendilerine göre batını yorumlar getirirler.

ismet 1. Günahsızlık, temizlik, korunmuşluk. "…Kur'an-ı Kerim Allah'ın ipi, nuru, kendisinden faydalanılan şifa, tutunanlar için **ismet** ve emirlerine uyanlar için kurtuluştur…" (Abdullah b. Mesud) 2. Namus, iffet. 3. Allah'ın, peygamberlerini temiz bir yaratılışa sahip kılması, bedensel üstünlük vermesi, zafer ve kararlılık lütfetmesi, iç huzuru yaratması ve hayıra muvaffak kılması suretiyle koruması. 4. Allah'ın, peygamberlerini gizli ve açık her türlü günahtan; şirkten, küfürden, münafıklıktan ve zulüm yapmaktan koruması. *"Ey Allah'ım! Tüm işlerimin **ismet**i olan dinimi ıslah et…"* (Hadis)

ismetienbiya Peygamberlerin günah işlemekten korunmuş olduklarını kanıtlamak amacıyla yazılan eserler.

ismiazam 1. En büyük isim. 2. Allah'ın bütün isimlerinin anlamlarını içinde bulunduran en önemli ve en büyük ismi. İsmiazamla ilgili bilgiler, Hz. Peygamber'in hadisleri ve kelam kaynakları aracılığıyla gelmiştir. İsmiazamın ne olduğuna dair onlarca görüş ileri sürülmüştür. En meşhur olanları: "Allah lafzıcelali, el-Hayyu'l-Kayyum, Zü'l-Celâl-i ve'l-İkram, La ilahe illa ente Subhaneke inni küntü mine'z-zalimin" gibi. Âlimler, ismiazamla yapılan duaların kabul edileceğini söylemişlerdir. *"Her kim **ismiazam**la dua ederse Allah onun duasını kabul eder ve dileğini yerine getirir."* (Hadis)

İsna Aşeriye Hz. Peygamber'in vefatından sonra, imametin Hz. Ali ve onun soyundan gelen on bir imama geçtiğine inanan insanların oluşturduğu, Şia'nın bir kolu olan siyasi ve amelî mezhep. İsna Aşeriye'ye, imameti dinin esaslarından kabul ettikleri için İmamiye de denilmiştir. Bunlara göre imamet Hz. Ali'den başlar, oğlu Hz. Hasan'dan sonra Hz. Hüseyin'e geçer, Hz. Hüseyin'den itibaren kesintiye uğramadan babadan oğula devrederek on iki imamı tamamlar. On iki imam sırasıyla şunlardır: *Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ali Zeyne'l-abidin, Muhammed el-Bakır, Cafer es-Sadık, Musa el-Kâzım, Ali er-Rıza, Muhammed et-Taki, Ali en-Naki, Hasan el-Askeri, Muhammed el-Mehdi.* İsna Aşeriye Mezhebi mensupları, Şia'nın çoğunluğunu teşkil eder. On iki imamın sonuncusu olan Muhammed el-Mehdi h. 256 yılında doğmuş, küçük yaşta Samerra'da kaybolmuştur. Şia'ya göre Muhammed el-Mehdi ölmemiştir. Bir gün tekrar geri dönüp Şia Mezhebinin prensiplerini yayacaktır. Bu şahsa "Beklenen Mehdi" anlamında "Mehdi el-Muntazar" denilir. İsna Aşeriye, inanç ve ameli konularda altıncı imam olan Cafer es-Sadık (ö. 148/765)'ın içtihatlarını kabul eder. Bundan dolayı İsna Aşeriye mensuplarına Caferi de

denilir. Bu mezhep günümüzde daha çok İran ve Irak'ta yaygındır.

isnat 1. Bir sözü ilk söyleyene nispet etme. 2. Bir hadisin Hz. Muhammed'e ulaşıncaya kadar birbirine nakleden ravilerin hadis metninin başında belirtilmesi. Bir hadisin sahih ve güvenilir olmasının en önemli şartlarından birisi isnadında kopukluk olmaması; diğeri de ravilerin güvenilir (sika) olmasıdır. İsnada sened de denir. İslam kültüründe ve dini ilimlerde önemli bir yer tutan isnat sistemi sayesinde, dinin ikinci kaynağı olan hadisler nesiller boyunca aslı korunarak nakledilmiştir.

isra 1. Gece yürüyüşü. 2. Hz. Peygamber'in, hicretten yaklaşık bir buçuk sene evvel (620), Miraç gecesinde Kâbe'den Kudüs'teki Mescidiaksa'ya Allah'ın izniyle götürülmesi. *"Kulu (Muhammed'i) gecenin bir vaktinde ayetlerimizden bir kısmını göstermek için Mescidiharam'dan, çevresini bereketli kıldığımız Mescidiaksa'ya gecenin bir kısmında götüren Allah her türlü eksiklikten uzaktır."* (Kur'an-ı Kerim 17/1) İsra olayının gerçekleştiğini bu ayet haber vermektedir. Bundan dolayı hiçbir Müslüman İsra olayını inkâr etmez.

İsra suresi Kur'an-ı Kerim'in on yedinci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Yüz on bir ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'gece yolculuğu yapmak' anlamına gelen 'e*sra'* sözcüğünden almıştır. Surede, Mekkeli müşriklerin, İsrailoğulları'nın ve diğer toplulukların kötü sonlarından ders almaları öğütlenir. Başlarına ilahî bir azap gelmeden önce Mekke müşriklerinin kendilerini düzeltmeleri istenir. Ayetlerde, Allah'a iman etmenin çok önemli bir davranış olduğu vurgulanır. Buna uygun olarak Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğunu ispatlayan ikna edici deliller öne sürülür. Kâfirlerin bu gerçekler hakkındaki şüpheleri giderilmeye çalışılır ve uygun yerlerde kâfirler cahillikleri nedeniyle uyarılırlar. Bu bağlamda, İslami hayat tarzının dayandırılması amaçlanan temel ahlak ve medeniyet ilkeleri ortaya konur. Buna göre, müminlerden yalnızca Allah'a ibadet etmeleri istenir. Ana ve babalarına itaat etmeleri emredilir. Çocuklarını öldürmemeleri, zina, israf, cimrilik, ölçüde ve tartıda hile yapmamaları, haksız yere başkasının malını yememeleri ve katillikten kaçınmaları haber verilir. Müslümanların, hicret öncesi bu ahlaki kurallara mutlaka uymaları tavsiye edilir. Şayet bu ahlaki kurallar ihlal edilirse Müslümanların başarılı olamayacakları hatırlatılır. Surede, Hz. Peygamber'e çektiği sıkıntı ve zorluklara aldırmaksızın görevine devam etmesi ve hiçbir şekilde kâfirlere ödün vermeyi aklından geçirmemesi söylenir. Kur'an-ı Kerim okuması, gece ibadetine devam etmesi, namaz kılarak güç toplaması ve sabırlı olması da Hz. Peygamber'e yapılan tavsiyelerdendir. Müşriklerin, Hz. Peygamber'den mucizeler istemeleri dile getirilir ve mucize istenen fakat sonunda iman etmeyen Hz. Musa'nın kavminden bahsedilerek onların acı sonu Mekkeli müşriklere anlatılır. Allah'ın isimlerindeki ve sıfatlarındaki yüceliğini haber veren ayetle sure son bulur.

israf Saçıp savurma, harcamalarda orta yoldan sapma, ölçüyü aşma ve aşırılık yapmak suretiyle sahip olduğu

nimetleri gereksiz yere tüketme. İslam dininde, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yol, okul, hastane ve cami gibi iyi şeyler için yapılan harcamalar israf sayılmaz. Fakat Allah'ın yasaklamış olduğu herhangi bir şeye yapılan en küçük harcama bile israf sayılır. *"Müminler harcamada bulundukları zaman cimrilikten ve **israf**tan kaçınırlar. İkisi arasında orta bir yol tutarlar."* (Kur'an-ı Kerim 25/67)

İsrafil Dört büyük melekten biri olup kıyametin kopması ve kıyametten sonra tekrar dirilmenin gerçekleşmesi için sûra üflemekle görevlendirilen melek. İslam inancına göre, sûra birinci üflemede yeryüzündeki bütün canlılar ölecek, ikinci üflemede insanlar kabirlerinden kalkacak ve böylelikle ahiret hayatı başlayacaktır. *"(**İsrafil** tarafından) sûra üflendiğinde insanların mezarlarından kalkarak Allah'ın huzuruna doğru akın akın gittiklerini görürsün."* (Kur'an-ı Kerim 36/51)

İsrail bk. Yakup Peygamber.

İsrailoğulları Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yakup'un (İsrail) çocuklarına ve onların soyundan gelenlere verilen ad. Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler, Beni İsrail, Hûd, Yehûd ve Hâdû kelimeleriyle tanımlanır. Ancak 'Yehûd' kelimesi Medeni surelerde geçtiği hâlde, 'Beni İsrail' ise Mekki surelerde geçer. İslami kaynaklarda İsrailoğulları Hz. Yakup'un soyundan gelen ve ırken Yakubi olanlar; Yahudi ise hem bunları hem de başka ırklardan olup da Yahudiliğe girenleri ifade etmek için kullanılır. *"Bir zamanlar **İsrailoğulları'**na 'Yalnız Allah'a ibadet edeceksiniz, anaya, babaya iyi davranacaksınız, yakın akrabaya, yetimlere, miskinlere iyilik edeceksiniz.' diye emretmiş, onlardan bunu tutacaklarına dair söz almış ve 'İnsanlara güzel söz söyleyin, namaz kılın, zekâtı verin' demiştik. Ey İsrailoğulları! Sonunda çok azınız hariç yüz çevirerek (eski alışkanlıklarınıza ve kötülüklerinize) geri döndünüz."* (Kur'an-ı Kerim 2/83)

İsrailiyat İslami kaynaklara kasıtlı veya kasıtsız olarak aktarılan Yahudi ve Hristiyan kültürüne ait sosyal ve mitolojik olaylar veya dünyanın yaratılışı ile ilgili haberler. Tefsir usulü kaynaklarında İsrailiyata ait bilgi ve haberlerin Kur'an-ı Kerim ve hadislerle örtüşüyorsa alınıp öğrenilmesinde bir sakınca olmadığı ifade edilmiştir. Aynı kaynaklar, Kur'an-ı Kerim ve sahih hadislere aykırı olan İsrailiyatın İslam nazarında bir bilgi değeri bulunmadığına dikkat çekmişlerdir.

istavroz bk. haç.

istiaze 1. Sığınma, bağlanma, korunma, güvenme. 2. Eûzübillâhimineşşeytânirracîm. (Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım.) biçiminde söylenen ve her türlü kötülükten Allah'a sığınıp yalnızca ondan yardım istemeyi ifade eden dua sözü. *"...Ey Ebu Zer! İnsanların ve cinlerin şeytanlaşmış olanlarının şerrinden Allah'a **istiaze** et..."* (Hadis) 3. Kur'an-ı Kerim okumaya, ibadetlere ve hayırlı bir işe başlarken lanetlenmiş şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak amacıyla okunan dua. *"Kur'an-ı Kerim okumak istediğin zaman kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a **istiaze** et."* (Kur'an-ı Kerim 16/98)

istibra 1. Temizlenme, kurtulma, uzaklaşma. 2. Erkeklerin küçük abdest yaptıktan sonra herhangi bir idrar akıntısının gelmeyeceğinden emin olana kadar beklemesi. İstibra yapmak, namazın sıhhatli olabilmesi için Hz. Peygamber'in sünnetlerinden biridir. İstibra yapılmadığında gelecek olan bir idrar artığı elbiseyi kirleterek namazın kabul olmasına engel olur. Eğer istibrasız abdeste başlanır, sonra da akıntı gelecek olursa abdest bozulmuş olur. İstibra, biraz beklemek, oturmak veya birkaç adım yürümekle yapılır. 3. Soyun karışmasını önlemek amacıyla kadının, önceki evliliğinden hamile kalıp kalmadığının anlaşılması için yeni bir nikâh yapmadan önce belli bir süre beklemesi.

istidlal 1. Akıl yürütme, delil arama, delile başvurma. 2. Bilinen düşünceleri belli bir yöntem dahilinde düzenlemek suretiyle bilinmeyen bir sonuca varma. 3. Doğruluğu, hemen anlaşılmayan bir önerme ile doğruluğu kabul edilmiş başka bir önerme arasında bağlantı kurarak doğruluğu kesin olarak bilinen önermenin hükmünü, doğruluğu bilinmeyen önermeye verme. Kur'an-ı Kerim, insan sağlığına zararlı olan uyuşturucuları tek tek saymamıştır. Hâlbuki sarhoşluk veren çeşitli içecek ve maddeler değişik isimlerle üretilmektedir. İslam fıkhında, şarabın yasak olmasının nedeni olan etkiyi, bu tür içecek ve maddeler de yaptığı için istidlal metoduyla şarabın dışındaki sarhoşluk verici maddelerin de haram olduğu sonucuna varılmıştır.

istidrac 1. Adım adım ilerleme, basamak basamak yükselme, derece derece yukarı çıkma veya aşağı inme. 2. Süre verme, mühlet tanıma ve sonunda yok etme. *"Ayetlerimizi yalanlayan kimseleri hiç bilmedikleri bir biçimde **istidrac** edeceğiz."* (Kur'an-ı Kerim 7/182) 3. Allah'ın verdiği sağlık, mal vb. nimetlere karşı nankörlük ederek bu nimetleri isyan yolunda kullanma, isyanda daha da ileri gitme. *"Allah'ın bir insana, isyan edip günah işlemeye devam etmesine rağmen dünyalık olarak kişinin sevdiği şeyleri bağışladığını görürseniz bilin ki o **istidrac**tır."* (Hadis) 4. Allah'a isyan eden inkârcıların zaman zaman ellerinde meydana gelen olağanüstü olaylar. Keramet ile istidracı birbirine karıştırmamak gerekir. Keramet, Allah'ın sevgili kullarının elinde meydana gelen olağanüstü durumlardır. İstidrac ise inkârcıların elinde meydana gelen olağanüstülüklerdir.

istigase Tehlikeli veya sıkıntılı bir durumda kalan insanın bu durumdan kurtulmak için Allah'tan yardım istemesi. İslam dinine göre istigase sadece Allah'a yapılır.

istiğfar 1. Örtme, perdeleme, kirden, pastan korunma. 2. Bağışlanma ve af isteğinde bulunma. "(Ey Muhammed!) Münafıklar için **istiğfar** etme. Onlar için yetmiş defa istiğfarda bulunsan Allah yine de onları asla affetmeyecektir. (Onları affetmemesinin sebebi) münafıkların Allah'ı ve Resulünü inkâr etmelerinden dolayıdır." (Kur'an-ı Kerim 9/80) 3. Estağfirullah (Allah'tan bağışlanma dilerim.), estağfirullah el-azim (Yüce Allah'tan bağışlanma isterim.) şeklindeki dua cümlelerini okuma. *"**İstiğfar**a devam eden kişiyi, Allah hiç ummadığı yerden rızıklandırır ve içinde*

bulunduğu darlıktan çıkarır." (Hadis) 4. İnsanın yapmış olduğu güzel işleri az görüp onları artırma çabası, ahirette azap görmesine neden olacak kötü amellerini gözünde büyütüp onlardan kaçınması ve günah eylemlerinin çirkinliğini fark ettikten sonra Allah'tan bağışlanma dileğinde bulunması. İstiğfar etmek Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette teşvik edilmiştir. Hz. Muhammed, peygamber olmasına rağmen günde yüz defa istiğfar ettiğini söylemiştir. *"Yüce Allah, gecenin son üçte birinde bütün rahmetini dünya semasına indirerek şöyle buyurur: 'Yok mu dua eden? Duasını kabul edeyim. Yok mu* ***istiğfar*** *eden? Günahlarını bağışlayayım'..."* (Hadis)

istihare 1. Hayırlı olanı isteme. 2. Yapılması düşünülen bir işin Allah katında hayırlı olan şekliyle gerçekleşmesini isteme. 3. İnsanın yapmak istediği bir şeyin kendisi hakkında hayırlı olup olmadığını anlamak için olaylara vâkıf olan uzman kişilerle yapılan istişare ve fikir alışverişi. 4. Kişinin kararsız kaldığı mubah bir iş için iki rekât namaz kılıp dua ettikten sonra hayırlı olanı belirlemek üzere rüyada manevi bir işaret alma arzusu. İstihare, Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilmiştir. İstişare yapmak istihareden daha önemli sayılmıştır. *"****İstihare*** *yapan kimse zarar etmez, pişman olmaz. İktisatlı davranan kimse de muhtaç duruma düşmez."* (Hadis)

istihaze 1. Suyun akıp taşması, kanın akması. 2. Kadının rahminden hayız ve nifas hâlleri dışında, genellikle de bir hastalık sebebiyle akan kan, özür kanı. Âdet görme çağına gelen bir kadının cinsel organından üç günden az, on günden fazla gelen kan istihaze kanıdır. Gebelik sırasında gelen kan, doğumdan sonra kırk günden fazla devam eden kan, dokuz yaşından küçük kız çocuklarından ve hayızdan kesilmiş olan yaşlı kadınlardan gelen kan da istihaze kanıdır. İstihaze kanı vücudun herhangi bir yerinden akan kan gibidir. Bu kan yalnız abdesti bozar, gusül abdesti gerektirmez. Devam ederse, kadın özür sahibi olur. Böyle bir kadın her vakit için ayrı bir abdest alıp namazını kılar. Bu abdestle aynı vakit içinde istediği kadar kaza ve nafile namazı kılabilir.

istihfaf 1. Hafife alma, az, önemsiz ve değersiz sayma. "Firavun, kavmini **istihfaf** etti. Ama onlar kendisine yine de itaat ettiler. Doğrusu onlar (Firavunun kavmi) yoldan çıkmış bir milletti." (Kur'an-ı Kerim 43/54) 2. Dinin ilke, yargı ve değerlerine yönelik aşağılayıcı tavır. 3. Hz. Peygamber'in Allah'tan getirdiği vahiyleri ve bunlardan zorunlu olarak çıkan dinî hükümleri küçümseme. İslam bilginleri dinden çıkan zorunlu hükümlerden herhangi birisini istihfaf eden kimselerin Müslüman olmadıkları konusunda görüş birliğine varmışlardır. *"Şimdi sen sabret, çünkü Allah'ın vermiş olduğu söz mutlaka gerçekleşecektir. İnanmayanlar seni* ***istihfaf*** *etmesinler."* (Kur'an-ı Kerim 30/60)

istihlaf 1. Vekil bırakma, halef tayin etme, yerine birini geçirme. "Allah'a ve Resulüne iman edin. Sizi, başlarına **istihlaf** ettiği mallardan (Allah için) harcayın. Sizden inanan ve (Allah yolunda) harcamada bulunanlar için büyük mükâfat vardır." (Kur'an-ı Ke-

rim 57/7) 2. Namaz kıldırırken imamın bir özür sebebiyle namaza devam edememesi durumunda cemaatten imamlığa uygun olan birini yerine geçirmesi. 3. Hâkimin yargı görevini yapamaması durumunda, hukuki bir ihtilafta karar vermek veya yargıçlık yapmak üzere kendi yerine başka birini yargıç olarak bırakması. 4. İş başındaki devlet başkanının sağlığında veya ölümünden sonra bir başkasını devlet başkanı olarak yerine ataması.

istihsan 1. Bir şeyi iyi ve güzel görme, rağbet etme, tercih etme. 2. Fıkıh âliminin özel bir delile dayanmak suretiyle genel fıkıh kurallarından ayrılması. 3. İslam fıkhında birey veya toplum herhangi bir meselede sıkıntıya düşünce müçtehidin insanlar için en kolay olanı almak amacıyla kıyası terk etmesi. 4. Müçtehidin bir meselede icma, zaruret, örf, maslahat gibi özel ve daha kuvvetli görünen bir delile dayanarak o meselenin benzerlerinde izlenen genel kuraldan ve ilk hatıra gelen çözümden vazgeçerek hukukun amacına daha uygun bulduğu başka bir hüküm vermesi; açık kıyasa karşı gizli kıyası tercih etmesi.

istihza Başkasının söz ve davranışlarını kusurlu göstermek amacıyla alaya alma, küçük düşürme, şeref ve haysiyetini kırma, hakir görme, hafife alma, horlama. İstihza, inkârcıların ve münafıkların bir davranışıdır. Dinde, ahlak dışı bir davranış olduğu için yasaklanmıştır. Dinî değerler, ibadetler ve sembollerle istihza etmek büyük günahlardandır. *"(Allah) size kitapta indirmişti ki Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla **istihza** edildiğini işittiğiniz zaman onlar (bu alaylı sözleri bırakıp) başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın, yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Şüphesiz Allah bütün münafıkları ve kâfirleri cehennemde toplayacaktır."* (Kur'an-ı Kerim 4/140)

istikamet 1. Hak yolda olma, hak yola girme, doğruluk, dürüstlük, adalet, denge, dürüstçe yaşama. *"Rabb'im Allah de, sonra da **istikamet** üzere ol!"* (Hadis) 2. İslam'ı kabul edip, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan inanç, düşünce ve niyette, tutum ve davranışta sürekli olarak Allah'ın rızasına uygun hareket etme. *"Emrolunduğun gibi **istikamet** üzere ol. Seninle beraber tövbe eden müminler de **istikamet** üzere olsunlar."* (Kur'an-ı Kerim 11/113) 3. Yeme, içme, giyinme gibi davranışlar başta olmak üzere dinî ve ahlaki hükümlere uygun bir hayat sürme, orta yolu takip edip aşırılıktan kaçınma. *"Sizlere **istikamet** ve takvalı olmak yaraşır."* (Hadis)

istikbalikıble Namazın şartlarından olup namaza başlarken yüzü Kâbe yönüne çevirme. Namaz kılarken Kâbe'ye doğru yönelme emri, "Nerede olursanız olun yüzünüzü Mescidiharam'a (Kâbe'ye) doğru çevirin." (Kur'an-ı Kerim 2/149-150) ayetiyle bildirilmiştir. Mekke döneminde Kâbe'ye doğru namaz kılan Müslümanlar, Medine'ye hicret ettiklerinde bir buçuk yıl kadar Mescidiaksa'ya doğru namaz kılmışlar, daha sonra Allah'ın emri üzerine yeniden Kâbe'ye yönelmişlerdir.

istikbar 1. Büyüklenme, kibirlenme, insanları küçük görme. *"...Allah **istikbar** edenleri sevmez."* (Kur'an-ı

Kerim 16/23) 2. Kişinin kendini yeterli ve ihtiyaçsız görerek Allah'a isyan etmesi, insanlara karşı büyüklenme ve onlar üzerinde zorla egemenlik kurma anlayışı. *"Ona (Allah'ın ayetlerine bilgisizce davranan kişiye) ayetlerimiz okunduğu zaman onları, sanki kulaklarında sağırlık var da hiç işitmemiş gibi **istikbar** ederek döner. Ona acı bir azabı müjdele."* (Kur'an-ı Kerim 31/7) 3. Hakka teslim olmaktan ve Allah'ın emirlerini, yasaklarını ve insanlık için göndermiş olduğu kuralları kabul etmekten kaçınma. *"Ne zaman ki bir peygamber size canınızın istemediği bir şey getirdiyse **istikbar** etmediniz mi? Kimini yalanladınız, kimini de öldürdünüz."* (Kur'an-ı Kerim 2/87)

istila 1. Bir şeyi ele geçirme, egemenliği altına alma. "Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne bela…/Hani, tâûna da züldür bu rezil **istila**!" (M. A. Ersoy) 2. Hilafet makamını veya yöneticiliği ele geçirme, zorla sahip olma.

istilam 1. Selamlama. 2. Kâbe'yi tavaf sırasında Hacerulesvet'in karşısına gelindiğinde ona el sürme veya el ile dokunma, bunlar mümkün olmadığı zaman ise elleri yukarı kaldırarak onu selamlama. Tavafın başlangıç yeri Hacerulesvet'in tam karşısıdır. Tavaf eden kişi Hz. Peygamber'in yaptığı gibi Haceriesvet'i öperek veya kalabalık olduğunda uzaktan istilam ederek tavafa başlar. Başlarken 'Allah'ın adıyla başlarım, O en büyüktür.' anlamında "Bismillah Allahu ekber." ifadesini söyler. *"Hz. Peygamber'i Kâbe'yi **istilam** ederken gördüm."* (Hz. Ömer)

istimdat 1. Yardıma çağırma, tehlikeli ve sıkıntılı durumlarda yardım isteme. 2. Sıkıntılardan kurtulmak için peygamberlerin veya velilerin ruhaniyetinden yardım isteme. Bazı İslam âlimleri istimdatın yanlış anlamaya ve istismara açık bir konu olduğunu söylemişlerdir. İnsanın sıkıntılı anında doğrudan Allah'tan yardım istemesi, tehlikeli durumlarda sadece Allah'a sığınması İslam inancına en uygun olan davranıştır. *"Kendilerine güven veya korku verici bir haber geldiği zaman, onu yayıveriyorlar, hâlbuki onu Peygambere ve içlerinden buyruk sahiplerine arz etseler, elbette bunlardan **istimdat** etmeye gücü yetenler onu anlar ve bilirlerdi. Eğer Allah'ın lütfu ve rahmeti üzerinizde olmasaydı çok azınız hariç şeytana uymuş gitmiştiniz."* (Kur'an-ı Kerim 4/83)

istinbat 1. Araştırma, peşine düşme, sonuca varma. 2. Müçtehidin, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden ve Hz. Peygamber'in sünnetinden insan hayatının inanç, ibadet, ahlak ve muamelat alanlarıyla ilgili hükümler çıkarması, dinî sonuçlara varması.

istinca 1. Temizlenme, taharetlenme, pislikten kurtulma, uzak olma. 2. İdrar, dışkı, meni, hayız akıntısı gibi maddelerin temizleyici özelliği olan herhangi bir şeyle temizlenmesi. Namazın Allah katında kabul edilebilir olması istincanın güzel bir biçimde yapılmasına bağlıdır. Vücuttaki kan, idrar ve dışkı artıklarının varlığı namaz vb. ibadetlerin kabulüne engeldir.

istinşak Abdest ve gusülde burna su çekip iyice temizleme. *"Sizden biriniz abdest aldığı zaman **istinşak** yapsın."* (Hadis)

istirca Bir ölüm haberi veya bir felaket duyulduğu zaman "*Biz Allah'tan geldik ve Allah'a döneceğiz*." anlamına gelen Bakara Suresi'nin yüz elli altıncı ayeti olan "*İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.*" ayetini okuma. İstirca, İslam kültüründe bir insanın felaketler karşısında Allah'ın takdirine razı olduğunun bir göstergesidir. Böylelikle felakete uğrayan kişi teselli olur. *"Başına bir sıkıntı veya felaket gelen bir Müslüman, Allah'ın buyurduğu şekilde 'Biz Allah'tan geldik ve Allah'a döneceğiz.' diyerek **istirca**da bulunur ve 'Ey Allah'ım! Başıma gelen bu felaket konusunda bana yardım et ve benim için daha hayırlı şeyler lütfet.' biçiminde dua ederse Allah ona mutlaka daha hayırlısını verir."* (Hadis)

istishab 1. Beraber olma ve beraber olmayı isteme, birlikte olmayı sürdürme. 2. Sabit olan bir hükmün, değiştiğine delil bulununcaya kadar, olumlu veya olumsuz hâliyle devam etmesini kabul etme. İstishab, Maliki Mezhebi'nde başvurulan hüküm elde etme yollarından biridir. İstishab, ispat edici bir delil olmayıp koruyucu bir delildir. Yani başkasının aleyhinde olan bir şeyi ispat etmez. Mevcut olan hakları korur. İstishab delili yerine göre diğer fakihler tarafından da kullanılmıştır.

istiska 1. Su ve yağmur isteme. 2. Kuraklık olduğunda yağmur yağdırması için Allah'a özel bir şekilde topluca dua etme. Allah'ın rızasını kazanmak ve duaların kabul olması için istiskaya çıkmadan önce küs olanlar barıştırılır, tövbe edilir, namaz kılınır, fakirlere yemekler yedirilir. Temizliği ve saflığı sembolize ettiği için Allah'ın rahmeti daha çabuk gelir ümidiyle çocuklar da yağmur duasına götürülür. Dinimizde istiska sünnettir.

istiska namazı Yağmur duasına çıkıldığı zaman cemaatle kılınan iki rekâtlık nafile namaz. İstiska namazından sonra günün önemiyle ilgili hutbe okunur. Günahlardan tövbe edilir. Fakirlere yardım edilir.

istişare 1. Görüş alışverişinde bulunma, fikir alma, danışma. *"Kendisiyle **istişare** edilen güvenilir biri olmalıdır."* (Hadis) 2. Herhangi bir konuda doğruyu bulmak için sahasında güvenilir bir uzmanın görüşüne başvurma. *"**İstişare** eden pişman olmaz."* (Hadis) 3. Yöneticilerin halkın durumunu ilgilendiren konularda daha güzel ve yararlı sonuçlara varabilmeleri için uzmanlarla görüş alış verişinde bulunmaları. İslam dinine göre, herhangi bir konuda ayet veya Hz. Peygamber'in hadisi ya da uygulaması varsa istişareye başvurulmaz. İstişare ayet ve hadislerin olmadığı alanlarda yapılır. *"Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki sen onlara nazik davrandın. Eğer kaba ve katı olsaydın etrafından dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet, onlar için bağışlanma dile. İşlerinde onlarla **istişare** et…"* (Kur'an-ı Kerim 3/159)

istiva "Allah'ın her şeye hükümran ve egemen olması, yarattıklarını istediği gibi yönetip yönlendirmesi." anlamında Allah'ın sıfatlarından biri. *"O Allah ki, yeryüzünde bulunan her şeyi sizin (yararlanmanız) için yarattı. Sonra da göğü **istiva** etti ve yedi kat gök olarak düzenledi. O her şeyi bilendir."* (Kur'an-ı Kerim 2/29)

işrak namazı Güneş doğduktan yaklaşık kırk beş dakika sonra kılınan iki veya dört rekâtlık nafile namaz. İşrak namazı, kuşluk namazından farklı olup ondan önce kılınır. İslam dininde, isteyen kişinin sabah namazı ile işrak namazı arasında Kur'an-ı Kerim okuyup dua ederek vaktini ibadetle değerlendirmesi övülmüştür.

itaat 1. Boyun eğme, uyma, dinlenme, söz dinleme, alınan emre göre hareket etme, saygı gösterme. "Allah'a ve Peygamberine **itaat** edin. Birbirinizle çekişmeyin. Aksi takdirde korkuya kapılırsınız da gücünüz kuvvetiniz yok olur. Sabredin! Şüphesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir." (Kur'an-ı Kerim 8/46) 2. Allah'ın ve elçisinin ortaya koyduğu emir ve yasaklara uyma. *"Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne **itaat** edin, sizden olan buyruk sahiplerine de. Herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz o meselenin çözümü için Allah'a ve Resulüne baş vurun."* (Kur'an-ı Kerim 4/59) 3. Dinen, ilmen ve yaş olarak kendisinden üstün olanlara saygı duyma, onların meşru isteklerine uyma. *"Allah'a isyan konusunda yaratılmışlara **itaat** edilmez."* (Hadis)

itidal 1. Aşırı olmama, ılımlılık, ölçülülük, dengelilik, soğukkanlılık. "Hamakatin aşıyor haddi **itidal**i, yeter!/Ekilmeden biçilen tarla nerde var? Göster!" (M. A. Ersoy) 2. Yeme, içme, giyim ve kuşamda dengeli ve ölçülü olma, israftan ve cimrilikten kaçınma. *"Her şeyin bir **itidal**i, usülü ve âdâbı vardır; her şey itidal ile selamete kavuşur."* (Yusuf Has Hacip) 3. Duygu, düşünce, inanç, ibadet, ahlak ve davranışlardaki denge. 4. İnsanın yaratılış amacına uygun hareket etmesi, hayatının her anında Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'i örnek alarak yaşamayı prensip edinmesi.

itikâf 1. Bir yerde kalma, yerleşme, ayrılmama, durma. 2. Bir Müslümanın, beş vakit namaz kılınan bir camide ibadet amacıyla bir süre bulunması. *"...İbrahim ve İsmail'e şöyle emir verdik: 'Evimi (Kâbe'yi) hem tavaf edenler, hem **itikâf** yapanlar için, hem de rükû ve secde edenler için tertemiz bulundurun."* (Kur'an-ı Kerim 2/125) 3. İbadete açık olan bir mescitte, kişinin Allah'ın rızasını kazanmak için ramazanın son on gününde ibadet niyetiyle kalması. Hz. Peygamber her ramazan ayının son on günü, mescitte itikâfa çekilirdi. Bundan dolayı itikâf yapmak, İslam'a göre sünnettir. İtikâf yapan kişinin zorunlu ihtiyaçları dışında itikâf süresince camiden çıkmaması gerekir. Bu sürede Kur'an-ı Kerim okur, namaz kılar, oruç tutar ve ilim öğrenir. *"Hz. Peygamber ramazanın son on gününde **itikâf**a girme alışkanlığını vefatına kadar devam ettirmiştir..."* (Hz. Ayşe)

itikat 1. Gönülden bağlanma, kesin karar verme, samimi olarak inanma, iman. 2. Belli bir dinin, düşüncenin ya da felsefi ekolün inanç esasları, prensipleri. 3. Kişinin Allah, insan ve evren hakkındaki düşünce ve anlayışları. 4. Dünyada ve ahirette insanların mutlu olmaları için Allah'ın göndermiş olduğu kuralların hepsini kesin bir şekilde kabullenme, iman etme.

itlaf 1. Tahrip etme, yok etme. "Kim insanların mallarını **itlaf** etme arzusuyla (haksız bir biçimde) alırsa Allah da o kişiyi itlaf eder." (Hadis) 2.

Bir malın ödeme sorumluluğu doğuracak biçimde hukuka aykırı olarak kısmen veya tamamen yok edilmesi, telef edilmesi.

ittihadıislam XIX. yüzyılın ikinci yarısında özellikle II. Abdülhamid (ö. 1918) döneminde Müslümanlar arasında birliği sağlayarak sömürgeciliğe karşı koymayı amaçlayan siyasi anlayış.

ittika bk. takva.

iyafe 1. Uğur tutma amacıyla kuş uçurma. 2. Öngörü sahibi olma. 3. Cahiliye Araplarının kuş uçurmak ve iz sürmek suretiyle kehanette bulunmaları, gelecekten haber vermeleri. İslam'a göre geleceği yalnızca Allah bilir. Hz. Peygamber, müşrik Araplardan kalma iyafe âdetini eleştirerek büyük bir günah olduğunu söylemiştir. *"**İyafe**, büyü çeşitlerindendir."* (Hadis)

izdivaç Evlenme, nikâhlanma. "Evlenmeye gücü yeten izdivaç yapsın. Çünkü **izdivaç** gözü haramdan korur, neslin bozulmasını önler." (Hadis)

İznik Konsili 1. Hristiyanlık tarihindeki ilk genel konsil. 2. İmparator I. Kostantinos'un çağrısı üzerine M.S. 325 yılında İznik'te, Hristiyanlık'ta kiliseye bağlı bütün piskoposların katılımıyla düzenlenen ve önemli dini konuların tartışılıp karara bağlandığı ilk konsil. İznik Konsili'nde, Teslis anlayışı Hristiyanlığın temel inanç esaslarından biri olarak kabul edilmiştir. Teslisi kabul etmeyen Ariusçular, Hristiyanlık'tan aforoz edilmiştir. Rahiplerin uyması gereken kurallar tespit edilmiştir. Bu konsilde, yazılmış olan yüzden fazla İncil'den sadece Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri'nin geçerliliği kabul edilmiştir.

izzet Değer, itibar, şeref, yücelik, kuvvet ve kudret, galebe, üstünlük, büyüklük. *"**İzzet**, Allah'ın, Resulünün ve müminlerindir. Fakat münafıklar bunu anlamaz."* (Kur'an-ı Kerim 63/8) Kişinin insani değerlerle bezenerek geçici dünya menfaatleri karşısında şahsiyetli ve onurlu davranması, Müslüman olmayanlara karşı vakarlı olması. *"Çiğnenirsek biz bugün, çiğnenmek istihkakımız;/Çünkü **izzet** nerde, bir bak, nerdedir ahlakımız*." (M. A. Ersoy)

K

Kâbe Mekke'de Mescidiharam'ın ortasında bulunan ve Müslümanların kıblesi olan yeryüzündeki ilk mescit. Kâbe, yaklaşık bir buçuk metre genişliğindeki temeller üzerine yapılmıştır. Dıştan dışa 10.70x12 metre ölçüsünde ve on beş metre yüksekliğindedir. Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgiye göre ilk mescittir. İlk kez Hz. Âdem tarafından yapılan Kâbe, Nuh tufanında yıkılmıştır. Daha sonra aynı temeller üzerine Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail tarafından yeniden yapılmıştır. Çeşitli etkenlerle yıpranan ve yıkılan bina Hz. Muhammed'in peygamber olmasından beş yıl önce (M. 605) Kureyş kabilesi tarafından yeniden inşa edilmiştir. Yapım sırasında malzeme eksikliği yüzünden Hicr denilen yer Kâbe'nin dışında kalmıştır. Hz. Peygamber, Kureyş kabilesinin Kâbe'yi yapım işinde fiilen çalışmıştır. Kâbe'nin kapısı binanın kuzeydoğusundaki Hacerülesvet'in sağında, yerden iki metre yüksekliktedir. Kâbe'nin içi boştur. Kâbe, tüm dünya Müslümanlarının birlik ve beraberliğini sembolize eder. Dünyanın değişik bölgelerinde namaz kılan Müslümanlar Kâbe'ye yönelmek zorundadırlar. Ayrıca her yıl milyonlarca Müslüman hac ve umre için Kâbe'ye gelirler.

Kâbıd (el-Kâbıd) "Birtakım sebep ve hikmetlerden dolayı kullarının ve diğer canlıların rızkını zaman zaman daraltan, dilediği zaman insanların hayatına son veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah'ın kat kat fazlasıyla geriye ödeyeceği güzel bir borcu ona verecek olan kimdir? Allah* ***Kâbıd*** *ve Bâsıt'tır (kullarının rızkını daraltan ve bollaştırandır). Hepiniz sonunda ona döndürüleceksiniz."* (Kur'an-ı Kerim 2/245)

Kabil Hz. Âdem'le Hz. Havva'nın büyük oğlu. Kur'an-ı Kerim, Kabil'den kardeşi Habil'le birlikte bahseder. Kur'an-ı Kerim'de kurbanının kabul edilmeyişi, kardeşi Habil'i öldürmesi ve onu öldürdükten sonra cesedini gömme biçimi ele alınır. İslami kaynaklarda yeryüzünde ilk kan dökenin Kabil olduğu anlatılır.

kabir Ölen bir kimsenin toprağa gömüldüğü yer, mezar. Kabir, ahiret hayatının giriş kapısı ve başlangıcıdır. Ölen kimse ister kabre konsun, ister yansın, isterse hayvanlarca parçalansın, kabir hayatı başlamış olur.

kabir ziyareti Ölümü hatırlama, ibret alma ve kişinin, ölü de olsa, akrabalık bağlarını gözetmesinin bir göstergesi olarak yaptığı mezar ziyareti. Kabir ziyareti, Hz. Peygamber tarafından teşvik edilmiştir. Bu ziyaretin birtakım kuralları vardır. Bunlar, kabir üzerinde oturmama, kabir üzerinde namaz kılmama, orada kurban kesmeme, kabirlere bez bağlamama, mum yakmama, ölüden yardım beklememedir. Kabirleri mescit veya bir nevi tapınılacak yer durumuna getirmek İslam dinine göre haramdır. *"Kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü* ***kabir ziyareti*** *size ölümü hatırlatır."* (Hadis)

ka'de Namazda ikinci ve dördüncü rekâtlardan sonra "Ettehiyyatü" duasını okuyacak kadar oturma. Üç rekâtlık akşam ve vitir namazlarının ikinci ve üçüncü rekâtlarından sonra da ka'de

yapılır. Rekât sayısı üçten fazla olan namazların ikinci rekâtında ka'de yapmak vacip, son rekâtında ise farzdır. Bu oturmalarda süre, "teşehhüt miktarı", yani, "ettahiyyatü" duasını okuyacak kadardır.

ka'deyiahire Namazın sonunda "Ettehiyyatü" duasını okumak için oturma, son oturuş. Ka'deyiahire farzdır, yapılmadığı takdirde namaz bozulur. Ka'deyiahire namazdan çıkış için zorunludur. Ka'deyiahire, iki rekâtlı namazların ikinci rekâtında, üç rekâtlı namazların üçüncü rekâtında, dört rekâtlı namazların ise dördüncü rekâtı kılındıktan sonradır.

ka'deyiula İkiden fazla rekâtlı namazların ikinci rekâtındaki secdeden sonra "Ettehiyyatü" duasını okumak için oturma, ilk oturuş. Ka'deyiulada en az 'Tahiyyat Duası' okunacak kadar oturulur. Ancak ikindi ve yatsı namazlarının ilk sünnetlerinin ka'deyiulasında 'Tahiyyat'tan sonra 'Salli ve Barik Duaları' da okunur. Ka'deyiula vacip olup yapılmadığı takdirde sehiv secdesi yapmak gerekir.

kader 1. Hükmetme, gücü yetme. 2. Allah'ın sonsuz ilmi ve kudretiyle başlangıçtan sona kadar evrende olacak olan her şeyi programlaması, varlıkları istediği şekil ve biçimde yaratması ve insanların özgür iradelerine göre yapacakları her şeyi Allah'ın önceden bilmesi, takdir etmesi, bir plana göre düzenlemesi. Allah'ın yaratmış olduğu varlıkların bir kısmının sorumluluğu yoktur. Cansız varlıklar, bitkiler ve hayvanlar bu gruptandır. Allah, evrenin düzeni ile ilgili kurallar koymuştur. Güneşin doğması, batması, gezegenlerin hareketleri, med ve cezir olayları vb. evrenle ilgili tüm bu yasalar Allah'ın belirlemiş olduğu kadere göredir. Evrenin yaratılışından beri bu kader işlemektedir. Bitkiler ve hayvanlar için ise zorunlu ve içgüdüsel bir plan yaratan Allah onlara sorumluluk yüklememiştir. İnsan ise sorumlu bir varlıktır. Onun cinsiyeti, rengi, anne baba seçimi ve eceli Allah'ın ezeldeki bilgi ve kaderine göredir. Bu konularda insana seçme ve tercih hakkı verilmemiştir. İnsanın davranışları konusunda ise Allah, peygamber ve kitap gönderip verdiği akıl nimetiyle ona doğru tercihler yapma konusunda yardımcı olmuştur. İnsana zorlama yapmamıştır. Kişi akıl ve iradesiyle neyi isterse Allah onu yaratır. Bu ifade şöyle özetlenebilir: "*Dilemek kuldan, yaratmak ise Allah'tandır.*" Allah hiç kimseye zorunlu bir eylem planı çıkararak bir şey yapmaya veya yapmamaya zorlamaz. Fakat sonsuz ilmi ve takdiri ile herkesin ne yapacağını bilir.

Kaderiye Sorumluluk doğuran davranışlar konusunda insanın kendi eylemlerinin yaratıcısı olduğunu savunan siyasi ve itikadi bir mezhep. Kaderiye Mezhebi, Emeviler dönemindeki teslimiyetçi kader anlayışına tepki olarak doğmuştur. O dönemde idarecilerin yaptıkları zulüm ve haksızlıkları meşrulaştırmak için "her şey Allah'ın takdirine" bağlanıyor ve yönetime tepki kırılmak isteniyordu. "Allah her şeyi önceden belirlemiştir.", anlayışını öne çıkaran bu düşünceye karşı Mabet el-Cüheni (ö. 80/699) insanın kendi kaderinin yaratıcısının kendisi olduğunu söylemiştir. Kaderiye'nin kaderle ilgili görüşleri daha sonraları Mutezile Mez-

hebi içinde kendisine yer bulmuştur. Allah'ın sıfatları, Kur'an-ı Kerim, büyük günah gibi konularda aşırı fikirler öne süren Kaderiye, ehlisünnet bilginlerince eleştirilmiştir. En çok eleştiriyi de, "İnsan kendi fiillerinin yaratıcısıdır." deyip insana yaratıcılık sıfatı verdiklerinden dolayı almışlardır.

kadı 1. Hâkim, yargıç. 2. İslam fıkhına göre hukuki anlaşmazlıkları ve davaları karara bağlamak için devletçe tayin edilen görevli, hâkim. Dinin gösterdiği adaleti ortaya koyma, tarafsız davranma, zulmü ortadan kaldırma ve dinin hakikatlerini koruma, kadıların görevidir. İslam âlimleri bir kadıda bulunması gereken özellikleri şu şekilde belirlemişlerdir: 1. Müslüman ve akil-baliğ olmak, 2.Hürriyet, 3.İlim, 4. Ahlak, 5.Merhamet, 6. Adalet, 7. Sağlık. *"**Kadı**, öfkeli iken hüküm vermesin…"* (Hadis)

Kâdir (el-Kâdir) "Güç, kuvvet ve iktidar sahibi olarak, istediği her şeyi bir ilim, hikmet ve ölçü dâhilinde dilediği gibi yaratması, her şeye gücünün yetmesi." anlamında Allah'ın esmayı-hüsnasından biri. *"Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerini yaratmaya **Kadir** değil mi? Elbette onların bir benzerini yaratır. O her şeyi tüm ayrıntılarıyla bilen bir yaratıcıdır."* (Kur'an-ı Kerim 36/81)

Kadir Gecesi 1. Kur'an-ı Kerim'in inmeye başladığı ramazan ayının yirmi yedinci gecesi. Hz. Peygamber'e Kur'an-ı Kerim, gelişen olaylara göre Kadir Gece'sinde bölüm bölüm indirilmeye başlamıştır. Bu gecenin, içinde Kadir Gecesi bulunmayan bin aydan daha faziletli olduğu Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiştir. Müslümanlar Kadir Gecesi'ni dua ve ibadetle geçirirler. Hz. Peygamber bu geceye ulaşan kimselerin "Ey Allah'ım! Sen affedicisin, affetmeyi seversin, beni de bağışla." diye dua etmelerini söylemiştir. *"**Kadir Gecesi**ni, ramazan ayının son on gününde arayınız."* (Hadis) 2. Allah'ın yaratmış olduğu varlıkların başına gelecek olaylarla ilgili verdiği kararların, o yıl içerisinde olacak olanlarının karara bağlanma gecesi, hüküm gecesi. *"Kim **Kadir Gecesi**ni inanarak ve sevabını yalnızca Allah'tan bekleyerek değerlendirirse geçmiş günahları affolunur."* (Hadis)

Kadiri Abdülkadir Geylani (ö. 561/1165-66) tarafından kurulan ve sistemleştirilen Kadiri tarikatına bağlı kimse.

Kadirilik Abdülkadir Geylani (ö. 561/1165-66) tarafından kurulan ve İslam dünyasında en yaygın olan tasavvuf ekollerinden biri. 470/1077)'de Hazar denizinin güney batısındaki Gilan (Geylan) da dünyaya gelen Abdülkadir'in esas ismi Muhyiddin Ebu Muhammed b. Ebu Salih'tir. Bağdat'ta İslami ilimleri tahsil edip tasavvuf yoluna girmiştir. Daha sonra öğrencilere ders okutup insanlara vaazlar vermiştir. Ders halkaları oluşturması ve vaiz olması, görüşlerinin yayılmasına ve çevresinin genişlemesine neden olmuştur. Bağdat'ta medreseler kuran Abdülkadir Geylani'nin tarikat faaliyetlerini, medrese geleneğini devam ettiren oğulları ve torunları sürdürmüştür. Kadirilik, Anadolu'ya Hacı Bayram Veli'nin (ö. 833/1430) müridi ve damadı olan Eşrefoğlu Rumi (ö. 877/1470) tarafından getirilmiştir. Onun

sağlığında tarikat daha çok İznik, Tire ve Bursa tarafında yayılmıştır. Kadiri tarikatına girecek kimseler önce farzları, vacipleri yerine getirip sünnete uymayı prensip edinmelidir. İlim öğrenmek önemlidir. Nafile ibadetlerin en önemlisi ise açıktan yapılan zikirdir. Kadirilik bugün de İslam dünyasının değişik bölgelerinde varlığını devam ettirmektedir.

Kadir suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan yedinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Beş ayettir. Adını, Kur'an-ı Kerim'in Kadir Gecesi'nde indirildiğini bildiren birinci ayetten almıştır. Surede, Kur'an-ı Kerim'in Kadir Gecesi'nde indirilmeye başlamasından ve Kadir Gecesi'nin diğer gün ve aylardan daha üstün olduğundan bahsedilir. Bu gecede meleklerle beraber Cebrail'in yeryüzüne inişi haber verilir. Allah'ın yardımı ve bağışının o günün sabahına kadar devam ettiği vurgulanır. Kadir Suresi'nde Kur'an-ı Kerim'in indirildiği gecenin rahmet ve bereket olduğuna işaret edilir. İnsanlığın Kur'an-ı Kerim'e olan ihtiyacına dikkat çekilir. Ayrıca müminlerin bu geceyi yoğun bir ibadetle geçirmeleri durumunda meleklerin de onların bu coşkusuna katılacakları ifade edilir.

Kadıyanilik Mirza Gulam Ahmet Kadıyani (öl. 1908) tarafından kurulan dini bir hareket. Kadıyaniliğin kurucusu Mirza Gulam Ahmet 1839'da Hindistan'ın Pencap Eyaleti'nin Gurdaspur bölgesinde küçük bir kasaba olan Kadıyan'da doğmuştur. Hareket, adını Mirza Ahmed'in doğduğu yerden almıştır. Kurucusuna nispetle Ahmedilik adı da verilmiştir. Mirza Gulam Ahmet İngiliz idaresine göstermiş olduğu bağlılıkla tanınmıştır. Eğitimine Arapça, Farsça öğrenimiyle başlamış daha sonra Kur'an-ı Kerim öğrenmiştir. Mirza Gulam Ahmet kendisinin müceddid olduğunu ilan etmiş, daha sonra da mehdilik ve Mesihlik iddiasında bulunmuştur. Bu aşırı iddialarından dolayı ona Hristiyanlar da Müslümanlar da karşı çıkmıştır. Kadıyanilerin genel fikirleri şunlardır: 1. Ülkeyi istila eden düşmanlara karşı silahla cihadı reddederler. 2. Mirza Gulam Ahmed'i bazı Kadiyaniler peygamber olarak kabul ederler ve ona inanmayanları kâfir sayarlar. 3. Hz. Peygamber'in hadislerini ve hadislerin bağlayıcılığını reddederler. 7 Eylül 1974 tarihinde Pakistan Parlamentosu almış olduğu bir kararla Kadıyaniliği 'İslam dışı azınlık' olarak kabul etmiştir.

Kâfi (el-Kâfi) "Evreni ve içindekileri yaratıp onlarla ilgili her türlü kuralı tek başına koyan ve onların bütün işlerini üzerine alıp idare eden ve bütün bu konularda yeterli olan, hiçbir varlığa muhtaç olmayan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah, kuluna **Kâfi** değil mi?..."* (Kur'an-ı Kerim 39/36)

kâfir 1. İnkâr eden, tanımayan, reddeden. "O, size kitapta 'Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini ve alaya alındığını işittiğinizde başka bir söze geçmedikçe **kâfir**lerle bir arada oturmayın. Yoksa siz de onlar gibi olursunuz.' diye indirdi. Doğrusu Allah münafıkları ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır." (Kur'an-ı Kerim 4/140) 2. Gördüğü iyiliği unutan, iyilik bilmeyen, şükretmeyen, nankör, Hakk'ı tanı-

mayan. *"Allah, faizden elde edilen paraların bereketini giderir. Sadakası verilen malları ise bereketlendirir. Allah hiçbir günahkâr **kâfir**i sevmez."* (Kur'an-ı Kerim 2/276) 3. Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden, yaratmada, emretmede, isimlerinde ve sıfatlarında Allah'ı tek ve eşsiz kabul etmeyen; yaratıcı olarak Allah'ı kabul etse bile onun göndermiş olduğu elçilerin hepsine ayrı ayrı inanmayan, elçilerin getirmiş olduğu kitapları toptan reddeden veya Allah'ın vahiyle bildirdiği hükümlerin bir tanesini dahi inkâr eden. *"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr eden, (iman konusunda) Allah'la peygamberlerinin arasını ayırmak isteyen veya '(peygamberlerin) bir kısmına inanır, bir kısmını inkâr ederiz.' diyerek iman ile inkâr arası bir yol tutanlar gerçek **kâfir**lerdir. Biz kâfirlere ağır bir azap hazırladık."* (Kur'an-ı Kerim 4/150-151) 4. Allah'ın göndermiş olduğu emir ve yasaklarla alay eden, Hz. Muhammed başta olmak üzere Allah'ın elçilerinin önemsizliğine inanan, Allah'a karşı yapılması gereken ibadetler konusunda büyüklük taslayan. *"Ey iman edenler! Kendilerine sizden önce kitap verilenlerden dininizi alaya ve eğlenceye alan **kâfir**leri dost edinmeyin. Gerçek müminseniz Allah'tan korkun."* (Kur'an-ı Kerim 5/57)

Kâfirun suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz dokuzuncu suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Altı ayettir. Sure, kâfirlere hitap ederek başladığından dolayı bu adı almıştır. Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber'i anlaşmaya çağırıp bir sene onun kendi ilahlarına ibadet etmesini, bir sene de kendilerinin onun ilahına ibadet etmelerini önermişlerdir. Kâfirlerin bu isteklerini reddetmek, müminlerle kâfirler arasındaki çekişmeyi gidermek ve bu yanlış düşüncenin ne şimdi ne de gelecekte uygulanmasının imkânsız olduğunu kâfirlere bildirmek amacıyla bu sure indirilmiştir. Allah'ın birliğine iman edip şirk ve sapıklıktan uzak kalmayı açıklayan Kâfirun suresi'nde İslam inanç sisteminin özü verilir. Surede, şirk kalıntısı bulunan her türlü inanç reddedilir. Aynı zamanda surede, küfür ile İslam dini arasında hiçbir ilginin bulunmadığı ve her birinin başlı başına ayrı bir sistem olup inanç alanında İslam ile küfrün uzlaşma imkânının bulunmadığı açıklanır. İnkârcılar, Hz. Muhammed'in getirmiş olduğu vahye inanmazlarsa, müminlerle aralarında hiçbir dostluğun olmadığını vurgulayan: '*Sizin dininiz size benim dinim bana.'* biçimindeki ayetle sure son bulur.

Kaf suresi Kur'an-ı Kerim'in ellinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Kırk beş ayettir. Adını, surenin başındaki mukatta harfi olan "*kaf*" harfinden almıştır. Surede, Allah'ın birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme gibi İslam'ın inanç esasları ele alınır. Fakat surenin önem verdiği asıl konu "öldükten sonra dirilme, haşr ve hesap verme"dir. Surenin girişinde, müşriklerin kendilerine gönderilen peygamberi ve ölümden sonraki hayatı yalanlamalarına dikkat çekilir. Allah'ın, insanları öldükten sonra diriltmesi ile tabiatta meydana getirdiği olaylar arasında ilgi kurulur. Bu çerçevede, gökyüzüne, gökten inen yağmura, dağlara, hurma ağaçlarına ve diğer bitkilere insanın dikkati çekilir. Böylece insanlar bunların yaratılışındaki amacı kavramaya ve

düşünmeye teşvik edilir. Tüm bunları yaratan Allah'ın, öldükten sonra da insanları kolayca dirilteceği bildirilir. Bu çerçevede peygamberlerini yalanlayan eski kavimlerin tarih sahnesinden yok edilişleri üzerinde durulur. Böyle bir kötü sonla karşılaşmamaları için Mekkeli müşrikler uyarılırlar. Daha önceki peygamberlerin de kavimleri tarafından yalanlandığı haber verilerek Hz. Muhammed teselli edilir. Surede, insanı yaratan Allah'ın onunla ilgili her şeyi bildiği vurgulanır. Bu çerçevede insanın ahiret hayatına yoğunlaşması tavsiye edilir. Ahirette müminlere verilecek nimetlerden bahsedilir. "*Biz insana şah damarından daha yakınız*." ayetiyle kişinin tüm eylemlerinde Allah'ın hoşnutluğunu gözetmesi ve buna uygun davranışlar sergilemesi gerektiği hatırlatılır. Surenin son bölümünde, Hz. Peygamber'in müşriklerin söz ve eylemlerine karşı sabırlı olması öğütlenir. Allah'a olan saygıda ve övgüde yoğunlaşması istenir. Kıyamet ve mahşer sahneleri etkili bir şekilde tasvir edilir. Hz. Peygamber'in, Kur'an-ı Kerim'in hakikatleri ile insanları uyarmasını bildiren ayetle sure son bulur.

Kahhar (el-Kahhar) "Güç ve kuvvet sahibi olup mağlup edilemeyen, evrendeki zorbaları, zalimleri, ahlaksızları ve azgınları çeşitli sebep ve vasıtalarla dünyada ve ahirette cezalandırıp yok eden." anlamında Allah'ın esmayı-hüsnasından biri. *"De ki, ben ancak bir uyarıcıyım, birtek ve **Kahhar** olan Allah'tan başka ilah yoktur."* (Kur'an-ı Kerim 38/65)

kâhin 1. Duyular alanına girmeyen âlemden haber verme iddiasında bulunan kimse, falcı. 2. Evrendeki sırları, herkesin bilemeyeceği bazı gizli şeyleri bildiğini söyleyen ve gelecekten haberler verdiğini iddia eden; kehanette bulunan kişi. Kehanet ve falcılığın her türü İslam dinine göre yasaktır. İslam'ın doğduğu çağda Arabistan'da kâhinler hem gelecekle ilgili haber verme iddiasında bulunuyorlar hem de insanları çeşitli yönlerden tedavi ettiklerini söylüyorlardı. İslam bu uygulamalara son vermiştir. Halkı, kâhinlere gitmeme konusunda uyarmıştır.

kalp 1. Gönül. "Şüphesiz maddi gözler kör olmaz fakat göğüslerde olan **kalp**ler kör olur." (Kur'an-ı Kerim 22/46) 2. İman, küfür, sevgi, nefret, cesaret, korkaklık, iyilik ve kötülük gibi duyguların merkezi. *"Vücutta bir et parçası vardır. O iyi olduğunda bütün vücut iyi olur, bozulduğunda ise bütün vücut bozulur. İyi bilin ki o **kalp**tir."* (Hadis) 3. İslam'a göre imanın merkezi ve bilgi elde etme yollarından biri olan duyu. *"Allah, onların (münafıkların) **kalp**lerini ve kulaklarını mühürlemiştir."* (Kur'an-ı Kerim 2/7) 4. Her türlü manevi faaliyetin merkezi.

kalp gözü 1. Gönül gözü, gerçeği kavrayabilecek anlayış, sezgi gücü. 2. Kişinin, Allah'la kurmuş olduğu sevgi temelli ahlaki iletişim sayesinde meydana gelen bilme, anlama ve kavrama gücü, feraset, basiret.

Kalem suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış sekizinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Elli iki ayettir. Adını, ilk ayetinde geçen "*kalem"* kelimesinden almıştır. Sureye, İslam'ın okumaya ve yazmaya vermiş olduğu değerden dolayı kalem üzerine yemin ile başlanır.

Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e yapmış oldukları iftiralara cevap verilir. Hz. Muhammed'in ahlaki üstünlüğü vurgulanır. Onun cin çarpmış birisi olmadığı, aklının ve fikrinin yerinde olduğu belirtilir. Surede, insanlar arasında laf götürüp getirmenin, iki yüzlülüğün, kabalığın, yapılan iyilikleri başa kakmanın çirkinliği üzerinde durulur. Bu çerçevede eldeki nimetlerle şımarmanın, iyiliğe engel olmanın ve başkalarının haklarını vermemenin kötü sonucuna dikkat çekilir. Mal ve çocukların insana imtihan için verildiği vurgulanır. Mal mülk konusunda cimri davrananların, fakirin hakkını gasp edenlerin ahirette karşılaşacakları azap hatırlatılır. Surenin sonunda, Hz. Yunus kıssasına yer verilir. Onun çektiği sıkıntılarla Hz. Peygamber'in çektiği sıkıntılar arasında ilgi kurularak Resulullah teselli edilir. Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim'in emirlerini tebliğ ederken ona karşı Mekkeli müşriklerin sergiledikleri düşmanca tavrı tasvir eden ayetle sure son bulur.

kalender 1. Dünyaya fazla değer vermeyip Allah'ın emirlerine göre yaşamayı ilke edinen kimse. 2. Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı, söz ve davranışlarında dinin prensiplerine sadık, inanç ve amellerinde her türlü sapıklıktan uzak, yeme ve içmelerinde haram - helal sınırlarına dikkat eden kimse.

Kalubela Allah'ın yaratma ve emretmede kendisinden başka ilah olmadığını kabul etmelerini ruhlar âleminde insanlara bildirdiğinde, onların da bu gerçeği işitip kabul ettiklerini anlatan ifade, Yüce Allah'a verilmiş söz. Ruhlar âleminde Allah, kıyamete kadar yaşayacak olan tüm insanların ruhlarına "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" diye soru yöneltmişti. Onlar da "Kalubela (Evet Rabb'imizsin.) demişlerdi." Kulların Allah'a verdikleri bu söz "Kalubela" ifadesiyle meşhur olmuştur. Bu sözleşme, Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılır: "*Kıyamet gününde 'Biz bundan habersizdik.' demeyesiniz diye Rabb'in âdemoğullarından; onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı ve onları kendilerine şahit tuttu: 'Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?' dedi. Onlar da, 'Evet, Rabb'imiz olduğuna şahit olduk.' dediler.*" (Kur'an-ı Kerim 7/172)

kamerî ay Ayın hareketine bağlı olarak oluşan ay. Kamerî ayda, ayın hilal olarak göründüğü gece başlangıç kabul edilir. Bir sonraki hilal şeklini almasına kadar geçen süre bir aydır. Ay takvimine göre belirlenen kamerî on iki ay yirmi dokuz veya otuz günden oluşur. Bir yıl üç yüz elli dört gündür. Arabi aylar da denen kamerî aylar sırasıyla şöyledir: Muharrem, safer, rebiülevvel, rebiülahir, cemaziyelevvel, cemaziyelahir, recep, şaban, ramazan, şevval, zilkade, zilhicce. Oruç, hac, kurban, zekât, fitre gibi ibadetlerde kamerî aylar esas alınır.

Kamer suresi Kur'an-ı Kerim'in elli dördüncü suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Elli beş ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'ay' anlamına gelen "*kamer"* kelimesinden almıştır. Surenin girişinde kıyametin yaklaştığından ve ayın yarılmasından bahsedilir. Sure, Hz. Muhammed'in göstermiş olduğu mucizelere alaycı tavır takınan Mekke müşriklerine uyarılarla doludur. Ayrıca

Nuh, Âd, Semud, Lut ve Firavun kavimlerinin de peygamberlerini yalanlayıp alaya aldıkları için başlarına gelen felaketler ele alınır. İnsanların, özellikle de Mekke müşriklerinin Kur'an-ı Kerim'in öğütlerinden ibret almaları sık sık tekrarlanır. Kur'an-ı Kerim'i okuyup anlama ve üzerinde düşünme teşvik edilir. Surede, sarsılmaz zannedilen toplumların yok oluşları dile getirilirken, Allah'ın Hz. Muhammed ve müminlere yardım edeceğine dair açıklamalara yer verilir. Yaratılan her şeyin Allah'ın ilmi ve planlaması dâhilinde olduğu vurgulanır. Allah'a ve Resulünün emirlerine inanıp Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği doğrultuda bir hayat yaşayanların cennet nimetlerine kavuşacaklarına dair ayetlerle sure son bulur.

kamet Gerek tek olarak gerekse cemaatle namaz kılarken farz namazların öncesinde "hayye ale'l-felah"tan sonra 'namaz ibadeti başlamak üzeredir.' anlamına gelen "kad kameti's-salah" cümlesinin ezana eklenip okunması. Kamet, farz olan namazların sünnetlerindendir. Kamet getirilirken ayakta durulur ve kıbleye dönülür. Vitir, bayram, teravih ve nafile namazlar için kamet gerekmez. Erkekler, tek başlarına veya cemaatle namaz kılarken kamet getirirler. *"Ey Bilâl! Ezan okuduğun zaman ağır ağır oku,* ***kamet****i ise hızlı oku."* (Hadis)

kanaat 1. Yetinme, razı olma. "Her bakımdan tam zengin olmak istersen, **kanaat**kâr ol; böylece kendi nasibini elde etmiş olursun." (Yusuf Has Hacip) 2. İnsanın yaşamak için zorunlu olan ihtiyaçları dışında kalan bütün istek ve arzularından uzak durmak suretiyle yeme, içme ve çeşitli konularda aşırıya kaçmaması. "*Sabır ilmin başı/****Kanaat****tir yoldaşı/Huzurlu olan kişi/Ahlak içinde olur."* (Zeynel Baba) 3. Kişinin kendi elindekilerle yetinip başkasının mal, mülk ve kazancında gözü olmaması. *"****Kanaat*** *tükenmez hazinedir."* (Hadis)

kandil gecesi Müslümanlarca mübarek sayılan ve çeşitli dinî etkinliklerle kutlanan gece(ler). Kandil gecelerinde veya bu gecelerin sabahında önemli olaylar meydana geldiği için kandiller kutsal sayılır. Kandil geceleri şunlardır: Rebiülevvel ayının on ikinci gecesi Mevlit, recep ayının ilk cuma gecesi Regaip, yirmi yedinci gecesi Miraç, şaban ayının on beşinci gecesi Berat ve ramazan ayının yirmi yedinci gecesi Kadir Gecesi'dir. Kandil gecelerinde dua etmek, Kur'an okumak, ilim öğrenmek ve ibadet yapmak güzel davranışlardır. Kandiller, Türk milletinin dine olan saygısından dolayı büyük bir coşku ile kutlanır.

Karia suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz birinci suresidir. Mekke'de inmiştir. On bir ayettir. 'Kıyamet' manasına gelen "*karia"* kelimesiyle başladığından bu adı almıştır. Surede, kıyamet ve dehşetinden, ahiret ve ahiret sıkıntılarından, orada meydana gelecek büyük olaylar ve korkulu hâllerden bahsedilir. İnsanların amellerinin tartılıp azlık veya çokluğuna göre ahirette ya mutlu bir hayat sürecekleri ya da azap görecekleri anlatılarak sure son bulur.

Karun Kur'an-ı Kerim'de zenginliği ile tanıtılan, Hz. Musa ve Hz. Harun'un zamanında Allah'ın emirlerine karşı

çıkarak mal varlığını Hz. Musa'nın getirdiği hakikatleri yok etmek için kullandığından dolayı ilahî azapla cezalandırılan kişi. Kur'an-ı Kerim'de Firavun, siyasi zorbalığın simgesi olarak tanıtıldığı gibi Karun da zenginliğin ve yasal olmayan yollarla para kazanmanın bir sembolü olarak anlatılmıştır. Dinî kaynakların verdiği bilgilere göre Karun, Tevrat'ı bilen ve okuyan dindar bir kişi iken sonradan, edinmiş olduğu, malları kötülük yolunda kullandığı için ilahî azapla cezalandırılmış, malları ve kendisi Allah tarafından helak edilmiştir.

karzıhasen 1. Güzel bir biçimde borç verme. 2. Hiçbir kişisel kazanç veya çıkar gözetmeksizin, ihtiyaç sahibi kişilere Allah rızası için verilen borç, karşılıksız verilen para. *"Eğer, Allah'ın rızası için **karzıhasen**de bulunursanız, Allah onu (malı) kat kat artırır ve sizi bağışlar."* (Kur'an-ı Kerim 64/17) 3. Bir kimsenin nakit para, ölçülebilir, tartılabilir ve sayılabilir bir malı, benzerini almak üzere bir şahsa ödünç vermesi. Müslümanların kendi aralarında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmada bulunmaları İslam dininin bir emridir. Bu emir gereğince birbirlerini ekonomik sıkıntılardan kurtarmak için zengin kimselerin ihtiyaç sahiplerine borç vermesi teşvik edilmiştir. Borç veren kişi ihtiyaç sahibinden alacağını isterse almayabilir. Verdiğini alacaksa en güzel biçimde tahsil etmesi gerektiği gibi borçlunun da ödemelerini vaktinde yapması gerekir. *"Sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar ve Allah rızası için **karzıhasen** yapanlar var ya, işte onlara (verdikleri) kat kat ödenir. Onlar için çok değerli bir ödül vardır."* (Kur'an-ı Kerim 57/18)

Kasas suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi sekizinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Seksen sekiz ayettir. Adını yirmi beşinci ayetinde geçen ve "olaylar, kıssalar" anlamına gelen "kasas" kelimesinden almıştır. Sureye, Firavun'un yönetimi altındaki insanlara zulmedip onların erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını sağ bıraktığından bahseden ayetlerle başlanır. Daha sonra Hz. Musa'nın doğumu, çocukluğu, gençliği, Medyen'e gidişi ve tekrar dönüşü ele alınır. Hz. Musa'nın, Firavun'u İslam'a davet etmesine ve onun da Hz. Musa'ya tepkisine yer verilir. Surede, Hz. Muhammed'in peygamber oluşuna değinilir. Hz. Musa ile Hz. Muhammed'in tebliğleri arasındaki ortak noktalara işaret edilir. Hz. Musa'nın Firavun ile yapmış olduğu mücadele ile Hz. Muhammed ve Mekkeliler arasındaki mücadeleye değinilir. Hz. Peygamber'in insanları hidayete erdirmeye zorlayamayacağı, bilakis hidayetin Allah'tan olduğu hatırlatılır. Bu hatırlatmayla Hz. Peygamber'in, akrabalarından iman etmeden ölenlere çok fazla üzülmemesi tavsiye edilir. Surede yer yer kıyamet tasvirleri de yapılır. Surenin sonlarına doğru Karun kıssası ele alınır. Onun şımarıklığı, malı kötü amaçlar uğruna kullanması, fakirlere yardım etmemesi kınanır. Karun kıssası ile Hz. Muhammed'e karşı çıkan Mekke müşriklerine "Allah sizi ve mallarınızı, Karun gibi yok eder." mesajı verilir. Allah'tan başka ilah olmadığını ve onun dışında her şeyin yok olacağını bildiren ayetlerle sure son bulur.

kasem bk. yemin.

Hz. Kasım b. Muhammed Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den doğma ilk çocuğu. Hz. Kasım, Hz. Muhammed'in ilk çocuğu olduğu için Araplardaki uygulamaya göre Hz. Peygamber onun adıyla künyelenmiş ve "Kasım'ın babası" anlamında "Ebulkasım" lakabını almıştır. Hz. Kasım çok küçük yaşta vefat etmiştir. Müşrikler onun ölümü üzerine Hz. Peygamber'in soyunu devam ettirecek erkek çocuğu kalmadığı için Resulullah'ı üzecek sözler söylemişlerdir. Hz. Peygamber çok üzülmüş ve bunun üzerine onu teselli etmek için Kevser suresi indirilmiştir.

Kasideyibürde Cahiliye Döneminin tanınmış şairlerinden Kâ'b b. Züheyr (öl. 24/645)'in Hz. Peygamber'i öven, onun din ve insanlık için önemini anlatan şiiri. Kâ'b, Müslüman olmadan önce Hz. Peygamber'i ve onun peygamberliğini yermiştir. Daha sonra kardeşinin teşviki ve kendisinin hakikati görmesi üzerine Müslüman olmuştur. Önceki şiirinden vazgeçtiğini anlatmak ve Hz. Peygamber'den özür dilemek amacıyla yazdığı meşhur kasidesini bir sabah namazından sonra Hz. Peygamber'in önünde Müslümanlara okumuştur. Hz. Muhammed de sırtındaki hırkasını (bürdesini) çıkarıp ona hediye etmiştir. Bundan dolayı bu kaside "Kasideyibürde" adıyla meşhur olmuştur.

kasrısalat 1. Namazın kısaltılması. 2. İslam dininin, yolculuğa çıkanlara sağladığı bir kolaylık olmak üzere yolculuk şartlarını taşıyan kimselerin dört rekâtlı farz namazları ikişer rekât kılmaları. *"**Kasrısalat**, Allah'ın size verdiği bir hediyedir; kabul ediniz."* (Hadis)

Katolik Hristiyanlığın en büyük üç kilisesinden biri olan Katolik Kilisesine bağlı kimse.

Katoliklik İnanç ve ahlak alanında papanın otorite kabul edildiği, Hristiyanlığın en kalabalık cemaatini teşkil eden Hristiyan kilisesi. Hristiyanlık, 1054 yılında büyük bir sarsıntı geçirmiş; Baba, Oğul ve Kutsal Ruhun ne ve kim olduğu tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmalar sonunda kilisede yaşanan bölünme sonucu Roma kilisesi Katoliklik, Bizans kilisesi ise Ortodoksluk adını almıştır. Hz. İsa'nın kilisesini Petrus'un Kayası üzerinde kuracağını söylemesi, Petrus ve Pavlos'un mezarlarının Roma'da bulunmasından dolayı Roma, Katoliklerce Hristiyanlığın merkezi kabul edilmiştir.Dünya Hristiyanlarının çoğunluğunu Katolikler oluşturur. Katoliklerin dinî liderleri olan Papa aynı zamanda Vatikan devletinin başkanıdır. Katolik kilisesi; kutsal kitap, gelenekler ve kilisenin resmi görüşleri olmak üzere üç esasa dayanır. Kilise Kutsal Ruh tarafından sevk ve idare edilir. İncil'in yorumunu sadece kilise yapabilir. Katoliklikte önemli bir yeri olan ruhbanlar evlenemezler. Rahip olmayanlar da evlendikten sonra boşanamazlar. Avrupa'nın yarısında, Kuzey Amerika'nın dörtte birinde ve Güney Amerika'da Katoliklik yaygındır.

Kavi (el-Kavi) "Her şeye gücü yeten, kudret sahibi, gücünde ve kuvvetinde kendisine denk olmayan, yarattığı varlıklara da dilediği kadar kuvvet veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsna-

sından biri. *"Şüphe yok ki Allah, kendi dinine yardım edene yardım eder. O **Kavi** ve Azizdir."* (Kur'an-ı Kerim 22/40)

kavli sünnet bk. sünnet.

kayyum 1. Vekil bırakmadan ortadan kaybolan veya hayatta olup olmadığı bilinmeyen kimsenin yahut hukuki tasarruflarını ehliyet eksikliğinden dolayı yerine getiremeyenlerin yerine tayin edilen kişi, onların veliliğini üzerine alan kimse. 2. Cami ve imaretlerin bakım ve temizliğini üstlenen kişi.

Kayyum (el-Kayyum) "Varlığının başlangıcı ve sonu olmayıp varlığı kendinden olan, tüm evrenin varlığını sürdürmesi onun varlığına bağlı bulunan, bütün yaratılmışları dilediği gibi idare eden, her şeyin gözetimini üzerine alan, yok olmayan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O Hay ve **Kayyum**'dur."* (Kur'an-ı Kerim 3/2)

kaza 1. Hükmetme, karara bağlama, emretme, mahkeme etme, yargı. "Siz, ihtilafa düştüğünüz bir konuda benim hakemliğime başvurmak için bana gelirsiniz. Biriniz davasının delillerini (haksız olduğu hâlde) daha güzel anlatır. Ben ancak bir insanım. Duyduğumla **kaza** ederim. (Haksız olduğu hâlde) kime kardeşinin hakkından bir pay vermişsem o ateşten bir parçadır. Sakın onu almasın." (Hadis) 2. Allah'ın, kulları için belirlemiş olduğu şeylerin zamanı ve yeri gelince tek tek ortaya çıkması, uygulanıp gerçekleşmesi. Allah'ın, olacak her şeyin ne zaman ve ne şekilde gerçekleşeceğini önceden bilmesine, belirlemesine kader; Allah'ın takdirinin yeri ve zamanı gelince, o şeylerin Allah tarafından yaratılmasına ise kaza denir. Bu anlamda kaza, kader ile birlikte kullanılır. Buna göre önce kader, sonra kaza gelir. 3. Yerine getirme, ödeme. *"Malının zekâtını verdiğin zaman üzerinde olan (zekât) borcunu **kaza** etmiş olursun."* (Hadis) 4. Zamanında yerine getirilememiş olan dinî görevlerin sonradan yerine getirilmesi. Esas olan, ibadetlerin vaktinde ve şartlarına uygun olarak yerine getirilmesidir. Hiçbir ibadetin kazası vaktinde yapılan bir ibadetle eş değerde değildir. Buna rağmen herhangi bir engel veya özür sebebiyle yerine getirilemeyen ibadetler sonradan kaza edilirler. Vaktinde kılınamayan namaz kılınır, verilemeyen zekât verilir, tutulamayan oruç tutulur. Bu ibadetlerin sonradan kaza edilmesi Kur'an-ı Kerim'in emri ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayanır. *"Sizden her kim o aya (ramazan ayına) yetişirse oruç tutsun. Kim de hasta olur, yahut yolculukta bulunursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde orucunu **kaza** etsin…"* (Kur'an-ı Kerim 2/185)

kaza namazı Çeşitli nedenlerle vaktinde kılınamayan farz bir namazın vaktinin dışında sonradan kılınması. İslam'da ibadetlerin belli vakitleri vardır. İbadetlerin bu vakitler içinde yapılması zorunludur. Namaz da vakte bağlı ibadetlerden biridir. Vaktinde kılınmadığında kazaya kalmış olur. Hz. Peygamber vaktinde kılınamayan farz namazların kaza edilmesini emretmiştir. Hanefi mezhebine göre vitir namazı vacip olduğu için onun da kaza edilmesi gerekir. *"Kim uyur kalır veya unutarak*

*namazı vaktinde kılmamış olursa, hatırlayınca namazını **kaza** etsin."* (Hadis)

kazf Namuslu bir erkek veya kadına zina iftirasında bulunma veya bir kimsenin soyunun bozuk olduğunu iddia etme. Kazf, İslam hukukunda yaptırımı gerektiren büyük suçlardan biridir. Şaka amaçlı da olsa hiç kimsenin namusu aleyhinde konuşulmaz, hiçbir kimse hakkında imalı da olsa namusa yönelik suçlayıcı bir söz söylenmez. İslam, namusa yapılan iftirayı ahirette kişiyi azaba sürükleyen en büyük günahlardan sayar. *"Cehennem ateşini gerektiren şu günahlardan sakınınız: Şirk, katillik, **kazf**..."* (Hadis)

Kebir (el-Kebir) "Zatının ve sıfatlarının özü bilinemeyecek kadar ulu, yüce ve aşkın olan, kudret ve hükümranlığının sınırı olmayan, hiçbir şeye ihtiyaç duymayan ve yaratılmışlara benzemeyen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"(Allah) görüleni de görülmeyeni de bilendir, **Kebir** ve en yüce olandır."* (Kur'an-ı Kerim 13/9)

kebire 1. Büyük günah. "**Kebire**nin en büyükleri şunlardır: Allah'a ortak koşma, ana babaya isyan etme ve yalan yere tanıklık yapma." (Hadis) 2. Yapılması Kur'an-ı Kerim ve sünnetle kesin olarak yasaklanan, yapanlara ahirette cehennem azabı vadedilen, dünyada da hukuki yaptırımlar gerektiren ve yapıldığında büyük kötülüklere sebep olan suç. Kebirenin neler olduğu konusunda âlimler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bazı âlimler kebirenin sayısını yedi yüze kadar çıkarmışlardır. Her günah kendisinden küçük olana göre büyük, büyük olana göre de küçüktür. Günahlardan tövbe edilecek olursa, günahlar kebire olmaktan çıkar. Buna rağmen Hz. Peygamber yedi büyük kebireden kaçınmayı emretmiştir. Bu kebireler şunlardır: Allah'a ortak koşma, haksız yere adam öldürme, namuslu kadınlara ve erkeklere zina iftirasında bulunma, zina suçu işleme, savaştan kaçma, sihirbazlık yapma, yetimlerin malını yeme, anne babaya isyan etme, emredileni yapmama ve yasakları yapma. *"Eğer siz yasaklanan **kebire**den kaçınırsanız küçük günahlarınızı bağışlar ve sizi cennete girdiririz."* (Kur'an-ı Kerim 4/31)

kefaet 1. Eşitlik, denklik, benzerlik, yeterlilik, küfüv. 2. Evlenecek olan kadın ile erkek arasında dinî, ahlaki, ekonomik ve sosyal bakımdan olması gereken yakınlık ve denklik. Ailede mutluluğun oluşumunda ve devamında kefaet önemli bir etkendir. Kur'an-ı Kerim özellikle, dinî ve ahlaki kefaet üzerinde durmuştur. Hz. Peygamber de Kur'an-ı Kerim'deki emirleri açıklar mahiyette şöyle söylemiştir: *"Bir kadınla dört şey sebebiyle evlilik yapılabilir. Soyu, malı, güzelliği ve dini için. Siz bunlardan dini ve ahlakı güzel olanı seçin ki mutlu olun." "Ey Ali! Üç şeyi erteleme: Vakti girdiğinde namazı, hazır olduğunda cenazeyi defnetmeyi ve **kefaet** sahibi birini bulduğunda kızı evlendirmeyi."* (Hadis)

kefalet 1. Bir şeyi bir şeye ekleme, katma, bitiştirme. 2. Birinin bakım ve gözetim sorumluluğunu üstlenme. *"Ben ve yetimin **kefalet**ini üstlenen kimse cennette yan yanayız."* (Hadis) 3. Bir hakkın güvenceye bağlanması amacıyla bir kimsenin asıl borçluya kefil olması,

alacaklı karşısında borçlunun sorumluluğunu üstlenmesi.

kefaret 1. Yerine getirilmeyen bir ibadeti, işlenen bir günahı veya yapılan bir hatayı telafi etmek umuduyla kesilen kurban, verilen sadaka veya tutulan oruç. 2. Dinin koymuş olduğu yasakları çiğnemek suretiyle veya yanlışlıkla ya da bir zorunluluk sonucu işlenen bir günahın bağışlanması için yerine getirilmesi gereken mali veya bedenî ibadet. *"Allah, sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz. Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu kılar. Bu yemini bozmanın* ***kefareti*** *ailenize yedirdiğinizin orta derecesinden (yemeği) on fakire yedirip doyurmak, yahut onları giydirmek, ya da bir köleyi hürriyete kavuşturmaktır. Bunu bulamayan kimse üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğiniz zaman yeminlerinizi bozmanın kefareti budur. Yeminlerinizi yerine getirin. Allah şükredesiniz diye ayetlerini size böyle açıklıyor."* (Kur'an-ı Kerim 5/89)

kefaretihac Hac için ihrama giren kişinin bazı yasakları çiğnemesi durumunda işlemiş olduğu suça karşılık kurban, oruç ve sadaka türünden ödemesi gereken ceza.

kefaretisavm Ramazan orucunu bilerek bozan kimsenin bir köleyi özgürlüğüne kavuşturması, buna gücü yetmezse altmış gün peş peşe oruç tutması, bu da mümkün değilse altmış fakiri doyurması biçiminde yerine getirmesi gereken ceza.

kefaretiyemin Allah adına yemin edip de yeminini bozan bir kimsenin on fakire sabahlı akşamlı yemek yedirmesi veya elbise giydirmesi ya da bir köleyi özgürlüğüne kavuşturması, buna da gücü yetmiyorsa üç gün peş peşe oruç tutması biçiminde yerine getirmesi gereken ceza.

kefen Ölen kimselerin yıkanıp kurulandıktan sonra gömülmek için sarıldıkları beyaz bez. Cenazenin kefenlenmesi farzıkifayedir. Yapılmadığı zaman bütün Müslümanlar sorumlu sayılır. Erkeklerin kefeni üç, kadınlarınki ise beş parçadan oluşur. Savaşlarda şehit olanlar kefenlenmeden elbiseleriyle gömülür. *"Din kardeşinizi* ***kefen****lediğinizde kefenleme işini güzel yapınız."* (Hadis)

kefil bk. kefalet.

kehanet bk. kâhin.

Kehf suresi Kur'an-ı Kerim'in on sekizinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yüz on ayettir. *Ashabıkehf* diye bilinen mağaradaki gençlerin inançlarını koruma uğruna verdikleri mücadeleden bahsettiği için sureye bu ad verilmiştir. Surede, insanlar iman etmeye ve salih amel işlemeye teşvik edilir. Allah'ın göndermiş olduğu Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir yanlışlık ve çelişkinin olmadığı bildirilir. Her türlü putperestlik ve şirk reddedilir. Yahudi ve Hristiyan düşüncesindeki Allah'a çocuk isnat etme anlayışı kınanır. Hz. Peygamber'in, İslam'a davet yöntemi övülür ve müşriklerin yalanlamalarına karşı Hz. Peygamber teselli edilir. Surede, putperest bir kavim içinde Allah'ın varlığına ve birliğine inanan, inançlarını açıkça dile getiren, daha sonra da siyasi yetkililerin kendilerini öldürmekten veya dinlerinden döndürmelerinden

endişe eden gençlerin iman mücadelesine yer verilir. Zorba yöneticilerin işkencesinden kurtulmak ve inançlarını korumak için gençlerin mağaraya gizlenmeleri anlatılır. Bu gençlerin mağarada Allah tarafından yüzlerce sene uyutulması ve sonra da uyandırılmasıyla ölümden sonra dirilme arasında ilgi kurulur. Mağaradaki genç yiğitler övülerek insanların inançlarını koruma uğrunda gayretli olmaları teşvik edilir. Surede, zaman zaman dünya ve ahiret karşılaştırması yapılır. İnsanın, Allah'ın rızasını tercih edip ahiret için hazırlık yapması öğütlenir. Allah'ın kendilerine nimetler verdiği iki insan tipi karşılaştırılır. Bunlardan, malı ve çocuklarının çokluğu ile övünen, ürününden fakirlere pay ayırmayan ve yaratılış amacını unutan kişinin mal ve mülkünün yok oluşuna işaret edilir. Malının ve mülkünün zekâtını veren, fakirleri gözeten diğer kişi ise örnek olarak gösterilir. Surede, ağırlıklı olarak Musa Peygamber ile "salih bir kul" arasındaki arkadaşlık ilişkisine de değinilmiştir. Tefsirciler, bu salih kulun Hızır olduğunu söylemişlerdir. Kıssaya göre Musa Peygamber, Hızır'ın ilminden yararlanmak için ona arkadaşlık teklif etmiş, o da yapacağı şeylerin iç yüzünü sormaması şartıyla kabul etmiştir. Fakat Musa Peygamber dayanamayıp her seferinde kendisine ters gelen olayların iç yüzünü sorunca Hızır beraberliklerine son vermiş ve Hz. Musa'nın kavrayamadığı olayların iç yüzünü anlatmıştır. Surede, Zülkarneyn kıssasına da yer verilir. Onun doğuya ve batıya yapmış olduğu seferlere ve gitmiş olduğu yerlerdeki insanları uyarması anlatılır. Zülkarneyn'in bazı insanları diğerlerinin şerrinden korumak amacıyla yapmış olduğu setten bahsedilir. Surede, inkârcıların yapmış oldukları amellerin boşa gidip ahiretteki uğrayacakları azap üzerinde durulur. Müminlere ise Allah'ın hazırlamış olduğu Firdevs Cennetinin tasviri yapılır. İlmin ve hikmetin önemi üzerinde durulur. Allah'ın ilminin sonsuzluğu vurgulanır. Allah'a kavuşup onun katında güzel bir yer edinebilmek için iman etmenin ve salih amelde bulunmanın önemini belirten ayetle sure son bulur.

kelam 1. Söz. "İnsan, kendine göre hiçbir sakıncasının olmadığına inandığı bir **kelam** eder, bu kelam sebebiyle doğu ile batı arası kadar Allah'ın rahmetinden uzaklaşır." (Hadis) 2. Söz söyleme. *"Selam **kelam**dan öncedir."* (Hadis) 3. "Dilediği varlıkla kendine özgü bir biçimde konuşması." anlamında Allah'ın ezelî sıfatlarından biri. Allah'ın peygamberlerine vahiy göndermesi ve ilham etmesi onun kelam sıfatının gereğidir. Allah'ın bazı peygamberlerle konuştuğunu Kur'an-ı Kerim haber vermektedir. Onun konuşması insanların konuşması gibi harf ve ses aracılığıyla olmayıp kendine özgüdür.

kelam ilmi 1. İslam dininin inanç esaslarını konu edinen ilim. 2. Allah'ın zatından, sıfatlarından, isimlerinden, fiillerinden, başlangıç ve sonuç itibariyle tüm yaratılmışların durumlarından İslam dininin kurallarına göre bahseden ilim. 3. İslam inanç esaslarını dışardan gelen saldırılara karşı savunmayı ve onların İslam dinini bozmak için yapmış oldukları saldırılara karşı İslam'ı korumayı amaç edinen ilim.

Kelimeişehadet İslam dinine girişin şartı olan ve "Ben tanıklık ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve yine tanıklık ederim ki Hz. Muhammed onun kulu ve elçisidir." anlamında "Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlühû" cümleleri. Kelimeişehadeti Hz. Peygamber öğretmiş, iman ve İslam'ın tanımı ile ilgili hadislerinde kelimeişehadetin sözlerini belirlemiştir. Kelimeişehadetin bilinçli bir biçimde okunması İslam dininde övülen bir davranıştır.

Kelimeitevhit İman esaslarının özünü ifade eden "Allah'tan başka ilah yoktur, Hz. Muhammed Allah'ın elçisidir." anlamına gelen "Lailahe illallah Muhammedün Resulullah" cümlesi. Kelimeitevhit, Allah'ın yaratmada ve emretmede eşsiz ve tek oluşu ile Hz. Muhammed'in hak peygamber oluşu esasını vurgular. Bu iki esas birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Allah'a iman etme ile Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmenin arasını ayıranların Müslümanlıklarının geçerli olmadığını Kur'an-ı Kerim birçok ayette, Hz. Peygamber de hadislerinde belirtmiştir. *"Kim bilerek, anlamını kavrayarak **kelimeitevhit** okursa cennete girer."* (Hadis)

Kelimullah "Allah'ın kendisiyle konuştuğu kişi." anlamında Hz. Musa'ya verilen ad. *"Size Musa'yı tavsiye ederim. Çünkü o **Kelimullah**'tır."* (Hadis)

kerahet 1. İğrenme, tiksinme, kötü görme. 2. Bir şeyi zorla yapma veya yaptırma. 3. Yapılmasını dinin onaylamadığı, Hz. Peygamber'in sünnetinde yapılabilirliğine dair bir örneği bulunmayan söz ve davranışlar. 4. Yasaklığı konusunda Kur'an-ı Kerim'den bir ayet veya mütevatir bir hadis olmayan söz ve davranışlar.

kerahet vakti İçerisinde kaza namazının, vacip bir namazın veya nafile namazların kılınması mekruh olan vakit(ler). Kerahet vaktinin hangileri olduğunu Hz. Peygamber belirlemiştir. Resulullah'ın hadislerinden yola çıkan âlimler şu üç vakti kerahet vakti saymışlardır: 1. Güneşin doğuşundan itibaren kırk, kırk beş dakikalık zaman. 2. Güneşin tam tepe noktasında bulunduğu zaman. 3. Güneşin batma anındaki gözleri kamaştıramaz hâle gelmesinden batmasına kadar olan zaman.

keramet 1. Şeref, üstünlük, kıymet. 2. Herhangi bir peygambere iman edip onun getirmiş olduğu dini, Allah'ı görüyormuşçasına bir bilinç içerisinde yaşayan; farzlara, vaciplere ve nafilelere en ince noktasına kadar dikkat eden salih bir mümine bağışlanan olağanüstü durum. Keramet, Allah dostu kişinin elinde, peygamberlik iddiasında bulunmaksızın meydana gelir. Peygamberden meydana gelen olağanüstü durumlara mucize denilir. Keramet de mucize de Allah'ın izniyle meydana gelir. Her ikisini de Allah yaratır. Mutasavvıflar, kerametin varlığını veya yokluğunu, azlığını veya çokluğunu velilerin üstünlük nedeni olarak görmezler.

Kerbela Olayı Bağdat'ın yaklaşık yüz kilometre güneybatısında yer alan Kerbela adlı yerde 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin ve aile fertlerinden yetmiş kadar kişinin Emevi hükümdarı

Yezid b. Muaviye (ö. 64/683) ve ordusu tarafından şehit edilmesi olayı. Kerbela Olayı, İslam tarihindeki en üzücü olaylardan biridir. Çünkü bu olayda, Hz. Peygamber'in aile fertleri şehit edilmiştir. Tarihçiler Kerbela Olayı'nın nedenlerini şu şekilde açıklarlar: Muaviye (ö. 41/661) daha sağlığında iken oğlu Yezid'i kendisinden sonraki hükümdar olarak belirlemiştir. Onun ölümünden sonra idareyi ele alan Yezid'e Hz. Hüseyin, İslam'da yönetimin saltanata dönüşeceği, yetersiz insanların bu yolla yönetici olacakları, Yezid'in de birçok günahı açıkça işleyen bir kimse olması gibi nedenlerle karşı çıkmıştır. Uzun uğraşılardan sonra Iraklılar Hz. Hüseyin'e, Yezid'e karşı destek sözü vermişler, Hz. Hüseyin ile Yezid arasındaki anlaşmazlık savaşa dönüştüğünde ise sözlerinde durmamışlardır. Yezid'in ordusu Kerbela'da Hz. Hüseyin ve aile fertlerinden oluşan grubu abluka altına alıp günlerce aç susuz bırakmıştır. Daha sonra da ani bir hücumla Hz. Hüseyin başta olmak üzere yetmişten fazla kişiyi şehit etmişlerdir. Bu olay bütün dünya Müslümanlarını üzmüştür. Müslümanlar, bu üzüntülerini çeşitli biçimlerde dile getirirler.

Kerim (el-Kerim) "Yarattıklarını rızıklandırmayı, yaşatmayı, şefkat göstermeyi sürdüren, nimetlerini karşılıksız veren, insanların bir kısmını inkâr ve isyanlarına rağmen cezalandırma hususunda acele etmeyen, tövbeleri çokça kabul eden, cömert, ulu, büyük ve en şerefli." anlamlarında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Kim ki Allah'a karşı nankörlük ederse bilsin ki* ***Kerim*** *olan Rabb'im her türlü kötü yakıştırmadan uzaktır."* (Kur'an-ı Kerim 27/40)

keşf 1. Perdeyi ve örtüyü kaldırma, bir şeyi açığa çıkarma. 2. Kalp gözüyle görme. 3. Tasavvufta, aklın ve duyuların yetersiz kaldığı kabul edilen konularda ilham yoluyla bilgi edinme.

keşiş 1. Hristiyanların âlim, zahit ve ileri gelen din adamı, kıssis. "*İman edenlere düşmanlıkta en ileri gidenlerin Yahudiler ve müşriklerin olduğunu görürsün. Müminlere sevgice en yakın olanların ise (Peygambere gelerek görüşmelerde bulunan, onun peygamberliğini takdir eden ve) 'Biz Nasranileriz.' diyenler olduğunu görürsün. Çünkü onların içinde büyüklük taslamayan* ***keşiş****ler ve ruhbanlar vardır.*" (Kur'an-ı Kerim 5/82) 2. Hristiyanlık'ta bir tarikata bağlı olarak hiç evlenmeden yaşayan din adamı veya papaz. 3. Bazı dinlerde ıssız bir yerde tek başına veya manastırlarda toplu hâlde mistik bir hayat süren, dünyadan elini eteğini çekmiş kimse.

kevser 1. Sınırsız bolluk, maddi ve manevi çokluk. 2. Hz. Peygamber'e cennette verilecek olan ırmak veya havuz, havzıkevser. Hz. Peygamber, Kevser havuzunda Müslümanlığı çok güzel bir biçimde yaşayan ümmetini konuk edecektir. Hz. Muhammed, İslam'a aykırı işler yapanların bu nimetten yararlanamayacaklarını haber vermiştir. *"(Ey Muhammed) Biz sana* ***kevser****i verdik. Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes. Şüphesiz sana soyu kesik diyenlerin kendilerinin soyu kesiktir."* (Kur'an-ı Kerim 108/1-3)

Kevser suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz sekizinci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in en kısa suresi olup üç ayettir. Adını birinci ayette geçen "kevser" kelimesinden almıştır. Surede, Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed'e dünyada ve ahirette verilen birçok hayır ve nimetten bahsedilir. Kevser Irmağı veya Havuzunun da bu nimetlerden biri olduğu nakledilir. Bu sure aracılığı ile Hz. Peygamber, kendisine verilen nimetlere karşılık Allah'a şükretmeye çağırılır. Bu şükrünün göstergesi olarak ondan namaz kılması ve kurban kesmesi istenir. Hz. Peygamber'in erkek çocukları yaşamadığı için ona 'soyu kesik' anlamında "ebter" diyenlere "asıl soyu kesik olanlar onlardır." denilerek cevap verilir. Hz. Muhammed bu cevapla teselli edilir. Çünkü Hz. Peygamber'in soyu bugün bile kızı Hz. Fatıma vasıtasıyla devam ettiği gibi dünyadaki milyarlarca Müslümanın da Hz. Peygamber'in manevi çocukları olduğuna işaret edilir. Sonuçta inkârcıların gerçek anlamda soyu kesik kimseler olduğu vurgulanır.

kıble Başta namaz olmak üzere bazı ibadetleri yaparken yönelinen taraf, Kâbe. Kıbleye dönmek namazın şartlarındandır. Kasıtlı olarak kıbleye dönmemek namazı bozar. Kıblenin kesin olarak bilinememesi durumunda namaz kılacak kişinin kıbleyi araştırması gerekir. Araştırdıktan sonra yanlış bir yöne dönse bile kıldığı namaz geçerli olur. *"(Ey Peygamber) Biz senin sık sık yüzünü göğe çevirdiğini görüyoruz ve şimdi seni hoşnut edecek bir **kıble**ye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescidiharam'a çevir. Ve siz nerede olursa olsun yüzünüzü namaz esnasında kıbleye döndürün."* (Kur'an-ı Kerim 2/144)

kıble ehli bk. ehlikıble.

kıdem "Varlığının başlangıcı olmayan ve varlığında başkasına ihtiyaç duymayan." anlamında Allah'ın ezelî sıfatlarından biri. Kıdem, Allah'ın ezelî olması anlamına gelir. Allah'ın sonradan yaratılan bir varlık olmadığını, varlığının kendinden olduğunu ifade etmek için kullanılır. Allah'ın dışında hiçbir varlık için kıdem sıfatı kullanılmaz.

kıraat 1. Okuma, telaffuz etme, tilavet. "Kim Kur'an-ı Kerim'den bir harf **kıraat** ederse ona on sevap verilir…" (Hadis) 2. Hz. Peygamber'in okuma biçimini örnek alarak Kur'an-ı Kerim'i harflerin çıkış yerlerine ve tecvit kurallarına uygun olarak okuma. *"Kur'an-ı Kerim'i **kıraat** eden ve içerisindeki emirlere ve yasaklara uyan Müslüman narenciye gibidir; kokusu da tadı da güzeldir. Kur'an-ı Kerim'in içerisindekileri yaşayıp da **kıraat** etmeyen mümin ise hurma gibidir; tadı güzel, fakat kokusu yoktur. Kur'an-ı Kerim'i **kıraat** eden ama içerisindekileri yaşamayan münafık ise reyhan gibidir; kokusu güzel tadı acıdır. Ne Kur'an-ı Kerim'i **kıraat** eden ne de içindekileri yaşayan inkârcı kişiler ise Ebu Cehil karpuzu gibidir. Tadı da kokusu da acıdır."* (Hadis) 3. Namazın bir şartı olarak ayakta iken Kur'an-ı Kerim'den yeterli miktarda sure veya ayetler okuma. *"Kur'an-ı Kerim'den kolayınıza geleni (namazda) **kıraat** ediniz. Namaz kılınız, zekât veriniz."* (Kur'an-ı Kerim 73/20) 4. Hadislerin toplanma döneminde hadis toplayan ve öğrenen bir öğrenci-

nin, bir hadis âliminin naklettiği hadisleri o âlimin önünde okuması; hocasının da, varsa öğrencinin hatalarını düzeltmesi ve hadisi başkalarına nakletme konusunda ona icazet yani izin vermesi.

kıran haccı bk. haccıkıran.

kırk hadis Hz. Peygamber'in, *"Ümmetimden kim benden kırk hadis ezberleyip naklederse kıyamet günü benim dostluğumu ve yardımımı elde etmeye hak kazanır."* hadisine dayanarak çeşitli konularla ilgili yazılan ve kırk hadisi içeren eserlerin ortak adı, hadisierbain.

kısas 1. Aynıyla karşılık verme, herhangi bir hakkı aynıyla ödeme, misilleme yapma, eşitleme. "Ve onlar için (Tevrat'ta) hükmettik: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş; yaralamalarda da **kısas** vardır. Ama kim hayır için kısastan vazgeçerse, bu, geçmiş günahlarının bir kısmına kefaret olacaktır..." (Kur'an-ı Kerim 5/45) 2. Kasıtlı adam öldürme ve yaralamalarda suçlunun işlemiş olduğu suça aynı cinsten denk bir cezanın verilmesi. Kur'an-ı Kerim'e göre haksız yere adam öldürmek en büyük suçtur. Bu suçu işleyen kendi dokunulmazlık hakkını da kaybeder. Öldürülen kişiyle kan bağı bulunan akrabaları katilden kan bedeli almazlarsa veya af yoluna gitmezlerse kısas isteğinde bulunabilirler. *"Allah'ın öldürülmesini yasaklamış olduğu bir canı haksız yere öldürmeyin. Kim ki haksız yere öldürülürse biz onun velisine **kısas** konusunda bir yetki verdik. Onlar da bu (kısası uygulama) konusunda aşırı gitmesinler."* (Kur'an-ı Kerim 17/33)

kısasıenbiya 1. Peygamberlerin hayat hikâyeleri, onların başından geçen önemli olaylar, kıssalar. 2. Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberlerin hayat hikâyelerini, başlarından geçen önemli olayları ve dini tebliğ çalışmalarını konu edinen bütün eserlerin ortak adı.

kıssa 1. Hikâye, hikâye etme ve anlatma, haber verme. "(Ey Muhammed!) Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle **kıssa**ların en güzelini de anlatıyoruz. Sen daha önce (bu kıssaları) bilmiyordun." (Kur'an-ı Kerim 12/3) 2. Kur'an-ı Kerim'deki geçmiş peygamberler ve milletlerle ilgili ibretli ve tarihi olay(lar). *"Peygamberlerin **kıssa**larından senin kalbini sağlamlaştıracak her şeyi sana anlatıyoruz."* (Kur'an-ı Kerim 11/120) Kur'an-ı Kerim'de kıssa anlatımından amaç; insanların ibret almasını sağlamaktır. Yoksa tarihî bir olayın yalın bir hâlde anlatılması amaçlanmamıştır. Kur'an-ı Kerim'in anlattığına göre Allah'a isyan eden ve başkalarının hukukuna saygı göstermeyen milletler yok olmuş, iyiler ve ilahî emirlere göre hayat yaşayanlar ise varlıklarını ve medeniyetlerini devam ettirmişlerdir. Kur'an-ı Kerim kıssa sanatıyla insanlara iyilikten yana bir tavır sergilemelerini öğretmeyi amaçlamıştır.

kıyam 1. Kalkma, ayakta durma. "Hz. Peygamber, Allah'a şükreden bir kul olmak için geceleyin ibadet için kalkar ve uzun süre **kıyam** ederdi." (Hz. Ayşe) 2. Bir işe girişme, teşebbüs etme. 3. Namazın şartlarından olmak üzere Kur'an-ı Kerim'den sure veya ayetler okumak için namazın başlama tekbiriyle rükûsu arasında ayakta kalınan süre.

Kıyam farzdır. Hastalık vb. özrü bulunan kimselere ise kıyam farz değildir. Böyle kimseler dinin kendilerine sağladığı kolaylık nedeniyle oturarak, yaslanarak veya yatarak namazlarını kılabilirler. *"Geceleyin secde ve **kıyam** ederek boyun büken, ahiret gününden çekinen, Rabb'inin rahmetini isteyen kimse inkâr eden kimse gibi olur mu? Ey Muhammed! De ki: Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri öğüt alırlar."* (Kur'an-ı Kerim 39/9) 4. Gece namaza kalkma, gece ibadeti yapma. *"Bir mümin geceleyin kendisi **kıyam** eder eşini de kaldırır; beraberce namaz kılarlarsa Allah onları 'Allah'ı çok zikreden erkekler ve kadınlar' grubuna dâhil eder."* (Hadis) 5. Ölümden sonra dirilip ayağa kalkma. *"Sûr'a üflenince, Allah'ın diledikleri bir yana, göklerde olanlar, yerde olanlar hepsi ölürler. Sonra sûra bir daha üflenince hemen **kıyam** edip birbirlerine bakışıp dururlar."* (Kur'an-ı Kerim 39/68) 6. Kişinin veya bir toplumun, manevi değerlerini elde etmek ve onlara sahip çıkmak, kendilerine yapılan baskıları reddetmek ve kaybolan tüm haklarını elde etmek amacıyla verdikleri meşru mücadele. *"Allah yolundaki mücadele için kişinin bir anlık **kıyamı**, altmış yıllık (nafile) ibadetten daha hayırlıdır."* (Hadis)

Kıyam binefsihi "Varlığı kendinden olup varlığı konusunda hiçbir şeye muhtaç olmayan." anlamında Allah'ın sıfatlarından biri.

Kıyame suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş beşinci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Kırk ayettir. Adını kıyamet gününün mutlaka gerçekleşeceğini haber veren birinci ayetteki "*kıyamet"* kelimesinden almıştır. Sureye, kıyamet gününe ve yapmış olduğu kötülüklerden pişmanlık duyan nefse yeminle başlanır. Ölümden sonra kemiklerin bir araya getirilemeyeceğini iddia eden müşriklere cevap verilir. Bu çerçevede Allah'ın, parmak uçlarını bile bir araya getirmeye gücünün yeteceği gerçeği vurgulanır. Surede, kıyamet gününde insanın yaşayacağı güçlüklere ve evrende meydana gelecek olan kozmik değişikliklere değinilir. Surede, kendisine vahiy gelen Hz. Muhammed'in vahyi okuma şekli ve koruması üzerinde de durulur. Vahyi koruyacak olanın Allah olduğu vurgusu yapılır. Bundan dolayı Hz. Peygamber'e bu konularda herhangi bir endişe duymaması tavsiye edilir. Surede, Allah'ın rızasını elde eden müminlerin cennette kavuşacakları nimetlerden de bahsedilir. En büyük nimet olarak da müminlerin Allah'ı görebilecekleri haber verilir. Surenin son bölümünde müşriklerin Hz. Peygamber'i yalanlamalarından, ona karşı kibirlenmelerinden ve namaz kılmamalarından dolayı ölümlerinin korkunç bir tasviri yapılır. İnsanın başıboş bırakılmadığı belirtilir. Çeşitli aşamalardan geçirerek insanı yaratan Allah'ın, ölümden sonra da onu diriltmeye kadir olduğunu bildiren ayetlerle sure son bulur.

kıyamet 1. Kalkma, doğrulma, dikilme, ayaklanma, dirilme. 2. Evrende bulunan her şeyin yok olmasıyla, ölen tüm insanların yaptıklarının hesabını vermek üzere diriltilecekleri zaman. *"Kim beni anmaktan (emirlerime ve yasaklarıma uymaktan), yüz çevirirse onun için dar bir geçim vardır. **Kıyamet** gününde onu kör olarak haşrederiz."*

(Kur'an-ı Kerim 20/124) 3. Dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde meydana gelecek değişimin ardından ölülerin diriltilmesiyle başlayıp ebediyen devam edecek olan âlem, ceza günü. *"Siz, **kıyamet** günü muhakkak diriltileceksiniz."* (Kur'an-ı Kerim 23/16)

kıyamet günü bk. kıyamet.

kıyas 1. Eşitleme, ölçme, mukayese etme, karşılaştırma. 2. Hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özellik ve benzerliğe dayanarak Kur'an-ı Kerim veya sünnette hükmü belirtilen bir meseleye göre belirleme. *"Ey Ebu Musa!...Hüküm verirken önüne benzer meseleler geldiğinde olayları birbirine **kıyas** et..."* (Hz. Ömer) 3. Herhangi bir şeyin helal, haram veya mubah olup olmadığını belirlemede Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icmadan sonra kendisine başvurulan İslam fıkhının dördüncü delili. Hayatta meydana gelen olayların sayısı sonsuzdur. Ayet ve hadislerin sayısı ise sınırlıdır. Gelişen yeni olayları çözüme kavuşturabilmek için ayet ve hadislerden çıkarılan kurallardan da yararlanılır. Kıyas yoluyla yeni meseleler de çözüme kavuşmuş olur. Bu sayede İslam dini hayatın her alanında görüş belirtir ve ilmî yönden çalışkan ve üretken bir toplum oluşturur. 4. Belirli öncüllerden hareketle benzer olay ve olgular arasındaki sebep sonuç ilişkilerinden de yararlanarak mantıksal sonuçlar elde etme yöntemi.

kibir 1. Büyüklenme, büyüklük taslama, kendini üstün görme, böbürlenme. *"...Allah, **kibir**li olanları sevmez."* (Kur'an-ı Kerim 16/23) 2. Kişinin, yaratılış amacını ve varlığının özünü kavrayamayarak kendini büyük görüp başkalarını küçük görmesi. *"Sizin tanrınız tek Tanrı'dır; ne var ki, ahirete inanmayanların kalpleri bu (gerçeği), boş bir **kibir** yüzünden kabule yanaşmazlar."* (Kur'an-ı Kerim 16/22) 3. Kişinin sahip olmadığı özelliklerle övünerek kendini olduğundan farklı göstermeye çalışması ve başkalarını aşağılaması. *"Kalbinde zerre kadar **kibir** bulunan hiç kimse cennete giremeyecektir."* (Hadis)

kilise 1. Hristiyanlık inancını benimseyenlerin ibadetlerini yapmış oldukları yer, tapınak, Hristiyan mabedi. 2. Hristiyanlığın temel inanç konularında aynı görüşü paylaşan Hristiyan cemaati, ekolü. İmparator Kostantinos'un IV. yüzyılda Hristiyanlığa tanıdığı özgürlük ortamından önce mimari birim olarak herhangi bir kilisenin varlığına dair delil yoktur. Hristiyanlar I. yüzyılın sonuna kadar sinagoglarda ibadet ediyorlardı. Bu tarihlerde Yahudilerin onları sinagoga sokmama kararından sonra Hristiyanların evlerde toplanmış oldukları düşünülmektedir. M. IV. yüzyıldan itibaren oluşan serbest ortamdan sonra Hristiyanların toplu ibadet için özel mimari yapılar yaptıkları bilinmektedir.

kin 1. Gizli düşmanlık, öç alma duygusu, nefret, hınç, hıkd. "Dostunu ölçülü sev, belki bir gün düşmanın olabilir. Düşmanına da ölçülü bir şekilde **kin** besle, belki bir gün dostun olabilir." (Hadis) 2. Başkasından içten içe öç almaya yönelik şiddetli düşmanlık. Kin beslemek, İslam ahlakının onaylamadığı kötü huylardan biridir. Allah bu konuda

müminleri uyarmıştır. Kin, şeytanın işidir. Böyle kötü davranışların giderilmesi gerekir. Bu bakımdan Kur'an-ı Kerim ve sünnette kin beslemek yasaklanmıştır. *"Şeytan içki ve kumar ile aranıza **kin** ve düşmanlık sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Buna rağmen hâlâ vazgeçmeyecek misiniz?"* (Kur'an-ı Kerim 5/91)

kiramen kâtibin 1. Yazıcı melekler. 2. İnsanların her birinin yapmış olduğu iyi kötü, büyük küçük bütün amellerini, söz ve davranışlarını Allah tarafından yazmakla görevlendirilen melekler. *"Üzerinizde koruyucu melekler olan **kiramen kâtibin** vardır. Yapmış olduğunuz her şeyi (bütün ayrıntılarıyla) bilirler(yazarlar)."* (Kur'an-ı Kerim 82/10-12)

kitap 1. Karar verme, hükmetme. "Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka bir azap dokunurdu." (Kur'an-ı Kerim 8/68) 2. Yazma, mektup, belge. "(Belkıs) danışmanlarına dedi ki 'Ey ileri gelenler! Bana çok değerli bir **kitap** gönderildi. O Süleyman'dandır. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlamaktadır." (Kur'an-ı Kerim 27/29-30) 3. Dinî hükümlerin kendisinden çıkartıldığı İslam dininin temel iki kaynağından birincisi, Kur'an-ı Kerim. *"Allah'ın öğrettiği şekilde hüküm vermen için hakikatin açıklayıcısı olarak biz sana **Kitabı** indirdik."* (Kur'an-ı Kerim 4/105) 4. İnsanların dünyada yapmış oldukları iyiliklerin ve kötülüklerin kaydedilip sevaplarının ve günahlarının durumuna göre kendilerine ahiret gününde verilecek olan amel defteri. *"**Kitap** ortaya konulmuştur. Suçluların onun içindekilerden korkarak: 'Vah bize! Bu kitaba da ne oluyor? Ne küçük ne de büyük hiçbir şeyi bırakmamış, (dünyada yaptığımız) her şeyi sayıp dökmüş' dediklerini görürsün."* (Kur'an-ı Kerim 18/49) 5. Tevrat, İncil, Zebur gibi ilahî kitaplar. *"Biz İbrahim'e İshak'ı ve (torunu) Yakup'u armağan ettik. Onun soyuna da peygamberlik ve kitap verdik..."* (Kur'an-ı Kerim 29/27) 6. Allah katındaki bilgi, her şeyin kendisinde kayıtlı olduğu levhimahfuz. *"Biz **kitap**ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."* (Kur'an-ı Kerim 7/38) 7. Ecel. *"Yok ettiğimiz her kasabanın (bizim katımızda) bilinen bir **kitabı** vardır."* (Kur'an-ı Kerim 15/4)

kitabi bk. ehli kitap.

Konfüçyüsçülük Konfüçyüs (Kung Fu-Tzu M.Ö. 551-479) tarafından kurulduğu ileri sürülen dinî, ahlaki, siyasi, sosyal ve ekonomik konularla alakalı düşüncelerin ve uygulamaların bütünü. Konfüçyüsçülüğün kurucusu olan Konfüçyüs, Çin'in Lu eyaletindeki Tsou'da doğmuştur. Erken yaşta kendini ilme vermiş, yirmi yaşından itibaren de öğrenci yetiştirmiştir. Din, ahlak ve siyaset felsefesi ile ilgili şu görüşleri savunmuştur: Gençler politik görevlerde yer almalıdır. Onlar edebiyat, tarih, felsefe ve ahlak eğitim ve öğretimi yapmalıdırlar. Yöneticilerle yönetilenler karşılıklı güven içinde olmalıdırlar. Konfüçyüs, Çin'deki bilge insanların hikmetli sözlerini bir araya getirmiş, kendi konuşmalarını da öğrencileri toplamış, böylece Konfüçyüsçülüğün kutsal metinleri oluşmuştur.

Konfüçyüsçülük bugün de Çin'in millî dinlerinden biridir.

kovuculuk 1. Dedikodu yapma. 2. Bir yerde konuşulan sözleri başka birilerine götürme, söz taşıma. İslam dini kovculuğu haram kılmıştır. Çünkü kovculuk toplum huzurunu bozan, insanları birbirine düşüren bir davranış bozukluğudur. *"**Kovculuk** yapan cennete giremez."* (Hadis)

köle 1. Esir, tutsak, bende. 2. Hukuki, soysal ve iktisadi birçok hakkı başkasının denetimi altında olan savaş esiri. İslam'ın geldiği dönemde kölelik mevcuttu. İslam köleliği kaldırmaya çalışmıştır. Bunun için birçok çözüm getirmiştir. Onların özgürlüklerine kavuşmaları için zekâttan fon ayırmış, birçok günahtan kurtulmak için kefaret olarak köleleri özgürlüğe kavuşturmayı şart koşmuştur. Bugün ise kölelik, yaşayan bir kurum olmaktan çıkmıştır. *"**Köle**lerinize yediğinizden yedirin; giydiğinizden giydirin; yapamayacakları ağır işleri buyurmayın; onlara 'kulum, kölem.' demeyin; 'oğlum, kızım.' diye çağırın."*(Hadis)

Kuba Mescidi Hz. Peygamber'in, Mekke yolu üzerinde ve Medine'ye on bir kilometre uzaklıkta bulunan Kuba köyünde, 622 yılında Medine'ye hicreti sırasında yaptırdığı ilk mescit, cami. Kuba Mescidi, Kur'an-ı Kerim'de "temeli takva üzere kurulan mescit" diye anılır. Hz. Peygamber ve ilk muhacirler bu mescidin yapımında özveri ile çalışmışlardır. Medine'ye hicretten sonra da Resulullah cumartesi günleri Kuba Mescidi'ni ziyaret etmiştir. *"Kim güzelce abdest alır, **Kuba Mescidi**'ne gelir ve orada namaz kılarsa onun için umre sevabı vardır."* (Hadis)

Kubbetüssahra Kudüs'ün fethedilmesinden sonra Hz. Ömer tarafından yaptırılan mescidin yerine Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan tarafından yaptırılan (H.66-72/M.685-691) ortası kubbeli sekizgen yapı. Batılılar, Kubbetüssahra Camisini Hz. Ömer Camii olarak bilirler. Kubbetüssahra, tarihi boyunca bölgeye hâkim olan hükümdarlar tarafından büyük ilgi ve saygı görmüş, özenle tamir ettirilmiştir. Osmanlılar zamanında ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından çok köklü biçimde tamir ettirilmiş ve harap olan dış mozaik kaplama çinilerle değiştirilmiştir. Diğer Osmanlı sultanları da Kubbetüssahra'ya önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

kuddise sırruhu Allah'ın veli kullarından, genellikle vefat etmiş olanlarının ardından büyüklüklerini ifade etmek için kullanılan; "Allah, sırrını mübarek ve kutsal kılsın." anlamında bir dua cümlesi. Bu dua cümlesindeki "sır" kelimesinin ruh anlamına geldiği söylenmiştir. Buna göre de cümlenin anlamı şöyle olur: "Allah onun ruhunu temizlesin ve arındırsın; cennetine koyarak ondan razı olsun."

Kuddus (el-Kuddus) "Her türlü ayıptan, eksiklikten, hatadan uzak ve temiz olan, bütün sıfat ve isimlerinde en güzel, mutlak kemal ve güzellik sahibi." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O Allah ki ondan başka hiçbir ilah yoktur. O, Melik ve **Kuddus** olandır."* (Kur'an-ı Kerim 59/23)

kudret "Her şeye gücünün yetmesi, dilediğini dilediği zamanda var veya yok etmesi" anlamında Allah'ın sıfatlarından biri. Allah'ın kudreti sonsuzdur. İnsanların kudreti ise sonlu ve sınırlıdır. Bütün insanlık bir araya gelse Allah'ın yarattıklarından en küçüğünü bile yoktan var edemezler. *"Allah'ın **kudreti** her şeye yeter."* (Kur'an-ı Kerim 18/45)

Kudüs Müslümanlarca kutsal kabul edilen üç önemli şehirden biri. Kudüs, Lut Gölü'ne yirmi dört, Akdeniz kıyılarına kuş uçuşu mesafe olarak elli iki kilometre uzaklıktadır. Şehrin deniz seviyesinden yüksekliği Haremişerif'te 747 m'dir. Şehrin İbranice adı Yeruşalem'dir. Dârüsselam kelimesinin karşılığıdır. Kudüs, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında fethedilmiş ve İslam topraklarına katılmıştır. Birçok peygamberin nübüvvet görevini yaptığı yer olarak bilinmektedir. Hz. Süleyman tarafından yaptırılan ve Süleyman Mabedi olarak da bilinen tarihteki en eski mabetlerden biri olan Mescidiaksa Kudüs'te bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in Miracının başlangıç yeri de Kudüs'teki Mescidiaksa'dır.

kul bk. abd.

kumar 1. Şans ve talih oyunu. 2. Şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir olay veya yarışmanın ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerinde bahisleşme, iddiaya girme ve bu yolla para kazanma, menfaat elde etme. *"Ey iman edenler! İçki (tüm uyuşturucular), **kumar**, tapınmak için dikilen heykeller, fal okları şeytan işi pisliklerdir. Bütün bunlardan kaçınırsanız kurtulursunuz."* (Kur'an-ı Kerim 5/90) 3. Nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan ihtimalli bir şeye bağlı kalarak mal veya para verme ya da alma. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde kumar en büyük günahlardan biri olarak belirtilmiştir. Kumar nedeniyle birçok aile yıkılmakta, insanlar arasındaki dostluk ilişkileri bozulmaktadır. Toplum yapısında dostluğa ve kardeşliğe önem veren İslam dini kumarla beraber insanı kumar oynamaya sevk eden şeyleri de hoş karşılamamıştır. *"Bir kimse arkadaşına (şaka bile olsa) gel seninle **kumar** oynayalım derse bu sözünden dolayı sadaka versin."* (Hadis)

kunut 1. İbadet, boyun eğme, itaat, saygı, huşu, dua etme. 2. Allah'ın emirlerine kendini tam olarak verme, bağlanma ve itaate devam etme hâli. *"Şüphesiz ki İbrahim sadece Allah'a **kunut** eden Hanifti. O asla müşriklerden değildi."* (Kur'an-ı Kerim 16/120) 3. Allah'ın yaratmış olduğu herhangi bir hayrı elde etmek veya düşman şerrinden, doğal afetlerden, salgın hastalıklardan kurtulmak için dua ederek namazda Allah'a sığınma. *"Namazın en faziletlisi **kunut**u uzun olanıdır."* (Hadis) 4. Vitir namazının üçüncü rekâtında Fatiha ve sure okunduktan sonra okunan dualar.

Kur'an-ı Kerim 1. Fatiha suresi ile başlayıp Nâs Suresi ile biten, Hz. Muhammed'e indirilen ve kendine has özellikleri olan Allah kelamı. *"İnsanlara mutlak doğruyu gösteren, doğrunun en açık kanıtlarının bulunduğu, hak ile batılın kendisi ile ayırt edildiği **Kur'an-ı Kerim** ramazan ayında indirilmiştir."* (Kur'an-ı Kerim 2/185) 2. Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla gelen, mushaflarda

yazılı olan, değiştirilmeden nesilden nesle nakledilen, okunması ve yaşanması ile ibadet edilen, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı, Allah'ın mucize kelamı. *"Her kim ki **Kur'an-ı Kerim**'i öğrenir, ezberler ve içindekilerle amel ederse Allah o kimsenin anne ve babasına ahiret gününde güneşten daha parlak bir taç giydirir."* (Hadis) Kur'an-ı Kerim, 114 sure, yaklaşık 6666 ayet ve 30 cüzden oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim, 610 ile 632 yılları arasında Mekke ve Medine'de indirilmiştir. Başta Allah'a iman olmak üzere insanlık âlemine kıyametin kopacağı güne kadar her konuda ışık tutacak olan ve hiçbir harfi değişmemiş ilahî bir kitaptır. el-Furkan, el-Hâdi, el-Kitap, eş-Şifa, el-Müheymin, ez-Zikir gibi içeriğine uygun birden fazla isimleri vardır. Kur'an-ı Kerim, Hz. Ebubekir tarafından kitap hâline getirilmiş, Hz. Osman tarafından da çoğaltılıp İslam âleminin değişik yerlerine gönderilerek meydana gelebilecek yanlışlıkların önüne geçilmiştir. O günden beri milyonlarca insan ezberlemiş, Müslümanlar Kur'an-ı Kerim'in orijinal dilini namazlarda okumuş, böylece bu ilahî kitap, unutulmaktan ve değiştirilmekten korunmuştur.

kurban 1. Kendisiyle Allah'a yaklaşılan şey. 2. Belli nitelikleri olan bir hayvanı belirli günlerde ibadet niyetiyle usulüne uygun bir biçimde kesme. Kurban kesme ibadeti bütün peygamberlerin uygulamalarında vardır. Hz. Peygamber de kurban kesmiş ve ümmetinin de kesmesini istemiştir. Kurban, zengin sayılan müminlerin yerine getirmesi gereken bir ibadettir. Koyun, keçi, deve ve sığırdan kurban olur. Tavuk, horoz, kaz gibi hayvanlardan ise kurban olmaz. Kurban kesilecek hayvanlar sağlıklı olmalı, birtakım kusur ve sakatlıklardan uzak olmalıdır. Kurban, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan bir ibadettir. Kurban eti üçe ayrılır; üçte biri ev halkına, üçte biri fakirlere, üçte biri de yakınlara dağıtılması tavsiye edilir. *"Kim **kurban** kesebilecek zenginlikte olur da kurban kesmezse bizim mescidimize yaklaşmasın."* (Hadis)

Kurban Bayramı Zilhiccenin onuncu günü bayram namazından sonra başlayıp dört gün süren ve Allah'a ibadet amacıyla kurban kesilen bayram. Kurban, bayramın ilk üç gününde kesilir. Bayram günlerinde akraba ve dostlar ziyaret edilir, dargınlar barıştırılır, fakirler yedirilir, giydirilir; bu suretle toplumsal barışın sağlanmasına katkıda bulunulmuş olunur.

Kureyş Kabilesi Hz. Peygamber'in bağlı olduğu kabilenin adı. Kureyş kabilesi adını, Kureyş lakabıyla bilinen Fihr b. Malik'ten almıştır. Kureyş, Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi olan Kusay b. Kilâb (M. 480) zamanında Mekke'de siyasi üstünlük ve nüfuz gücü kazanmıştır. Kusay'dan itibaren Mekke'nin idaresi, orduların kumanda edilmesi, savaşlarda sancaktarlık, Kâbe'nin korunması, hacılara su dağıtımı ve hacıları konuk etme görevi Kureyş kabilesinin olmuştur. Bu niteliklere sahip olan kabile İslam geldikten sonra da itibarını korumuştur.

Kureyş suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz altıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. Dört ayettir. Birinci ayette Kureyş kabilesinin seyahat geleneğinden söz ettiği

için bu adı almıştır. Sureye, Allah'ın Kureyşlileri ticaret için yaz ve kış yolculuklarına alıştırmasından ve bu yolla kazanç temin etmelerinden bahseden ayetlerle başlanır. Allah'ın lütfu ile kendi içinde güven ve sevgi tesis eden Kureyşlilerin, ticaret amacıyla yaz mevsiminde Suriye'ye, kışın da Yemen taraflarına gitmeleri ele alınır. Bu sayede Kureyş kabilesi hem ekonomik durumunu iyileştiriyor hem de farklı kültürleri tanıyordu. Surede, Kureyşlilerin bulundukları bölge ve bu bölgedeki Kâbe sayesinde Allah'ın kendilerini açlıktan ve korkudan emin kıldığı vurgulanarak her türlü putperestlikten uzak kalmak suretiyle yalnızca Allah'a ibadet etmeleri istenmektedir.

kurra 1. Okuyucular, çok okuyanlar. 2. Kur'an-ı Kerim'i ezberleyip okuma konusunda uzmanlaşan, ibadet niyetiyle de Kur'an-ı Kerim'i çokça okuyup namaz kılan ve okuduklarını da başkalarına öğreten kimseler. *"Sizin en hayırlılarınız müezzinlik yapsın. **Kurra**nız da size imam olsun."* (Hadis) 3. Kur'an-ı Kerim'i, Hz. Peygamber'den rivayet edilen ve kıraat imamlarınca onaylanmış olan on çeşit okuyuşa göre rahatlıkla okuyabilen uzman Kur'an-ı Kerim okuyucuları.

kuru' bk. hayız.

kuşluk namazı Güneşin doğuşundan kırk beş, elli dakika sonra başlayıp tepe noktasına gelmesine kadarki sürede iki, dört, altı, sekiz ve on rekât olarak kılınan nafile namaz, Duha namazı. *"**Kuşluk namazı**na Allah'a çokça tövbe eden insanlar devam eder."* (Hadis)

kutsi hadis 1. Allah'ın, Hz. Muhammed'in gönlüne ilham ettiği, onun da bu ilham edilen şeyleri kendi ifadesi ile dile getirdiği hadis(ler), rabbani hadis. 2. Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim dışında Allah'a nispet ederek söylediği sözler, hadisler. Kutsi hadislerle Kur'an-ı Kerim'in ayetleri arasındaki farklar şöyledir: Kutsi hadisin anlamı, Allah tarafından Hz. Peygamber'e ilham edilmiş olup kelime ve ifadeleri –diğer nebevi hadisler gibi- Hz. Peygamber'e aittir. Ayetlerin ise hem anlamı hem de kelime ve ifadeleri Allah'a aittir. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'in ayet ve sureleri mucizedir. Kur'an-ı Kerim tevatür yoluyla –hiçbir değişiklik olmadan- günümüze kadar gelmiştir. Kutsi hadisler ise tevatür yoluyla nakledilmediği için sahih, hasen ve zayıf olanları vardır. Kur'an-ı Kerim ayetleri gerek namazda gerekse namaz dışında ibadet amacıyla okunur. Kutsi hadisler ise ibadet amacıyla okunmaz.

kutup Tasavvufta veliler zümresinin başkanı, dünyanın ve âlemin manevi yöneticisi olduğuna inanılan en büyük veli, insanı kamil.

küfür 1. Örtme, gizleme, yok etme. 2. İnkâr etme, inanmama. "Şüphesiz ki küfredip sonra da bu **küfür** hâli üzerine ölenlere Allah'ın laneti vardır." (Kur'an-ı Kerim 2/161) 3. Nankörlük. *"Beni anın ki ben de sizi anayım, bana şükredin, **küfr**etmeyin."* (Kur'an-ı Kerim 2/152) 4. Allah'ın, varlığını veya birliğini inkâr etme, dinin kutsal saydığı gerçeklere inanmama ya da İslam'ın hak din olduğunu kabul etmeme. *"Ey inananlar! İmana karşı **küfrü** seviyorlarsa (tercih ediyorlarsa) babalarınız ve*

kardeşleriniz de olsa onları dost edinmeyiniz…" (Kur'an-ı Kerim 9/23) 5. Allah'ın göndermiş olduğu İslam dinini toptan veya içerisindeki hükümlerden herhangi birini inkâr etme, peygamberlerin bazısına inanıp bazısını reddetme. *"Onlar ki inandıktan sonra küfre düştüler, sonra da **küfür**leri arttı. Onların tövbeleri kabul edilmeyecektir. Onlar gerçekten sapık olanlardır."* (Kur'an-ı Kerim 3/90) 6. Allah'a şirk koşma yahut Allah'ı yakışmayacak isim ve sıfatlarla anma. *"Allah, Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler şüphesiz **küfre** girmişlerdir."* (Kur'an-ı Kerim 5/17) 7. Allah'a inanmayan veya onu yüce otorite, kendinin ve tüm evrenin mutlak hâkimi ya da ibadet edilecek tek tanrı olarak kabul etmeyen. *"İman ettikten sonra tekrar **küfre** dönüp **küfür**de ileri gidenler var ya, Allah onların tövbelerini kesinlikle kabul etmeyecektir. Onlar sapıkların ta kendileridir."* (Kur'an-ı Kerim 3/90)

küfranınimet 1. Yapılan ve görülen iyiliği unutup iyiliği yapanı tanımama, teşekkür etmeme, nankörlük. 2. Bütün nimetleri veren Allah'ın emirlerine aykırı hareket ederek davranışlarıyla veya sözlü olarak onun verdiklerini görmezlikten gelip şükretmeme. *"Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı ve eşlerinizden size oğullar ve torunlar verdi. Sizi güzel rızıklarla besledi. Böyleyken onlar, batıla inanıp da Allah'a karşı **küfranınimet**te mi bulunuyorlar?"* (Kur'an-ı Kerim 16/72)

küfüv bk. kefaet.

küllî irade bk. iradeyikülliye.

kürsi 1. Taht, üzerinde oturulan sandalye. 2. İlim, güç, sulta, egemenlik, otorite. 3. Her şeyi kapsamına alan ve bütün mahlukatı egemenliği altında tutan anlamında Allah'ın hükümranlığı ve mülkü. *"...Allah'ın **kürsi**si, gökleri ve yeri kaplamıştır. Gökleri ve yeri (ve arasındaki her şeyi) koruyup gözetmek ona ağır gelmez. O yücedir, uludur."* (Kur'an-ı Kerim 2/255) *"Yedi kat gökleri seyran eyleyen/**Kürsü**'nün üstünde cevlan eyleyen/Miracında ümmetini dileyen/Adı güzel kendü güzel Muhammed."* (Yunus Emre) 4. Her şeyi kuşatıp denetim altına alan Allah'ın sonsuz ilmi.

kürsi ayeti bk. Ayetelkürsi.

kürsü Cami ve medreselerde ders vermek veya nasihat etmek için konulan yüksek mekân, taht.

küsuf namazı Güneş tutulması durumunda kılınan iki rekâtlık nafile namaz. Küsuf namazı cemaatle kılınır ve sünnettir. Namazdan sonra güneş tamamen açılıncaya kadar dua edilir. Küsuf namazı evlerde tek başına da kılınabilir.

Kütübisemaviye Kaynağı vahiy olan Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim gibi büyük kitaplar ile bazı peygamberlere gönderilen kitapçıklar, sayfalar. Semavi kitaplardan sadece Kur'an-ı Kerim, Allah'tan geldiği şekliyle korunmuş ve korunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in ifadesine göre herhangi bir değişikliğe uğramayan tek semavi kitap Kur'an-ı Kerim'dir. Kitapların asıllarına, ayırım yapmadan iman etmek Kur'an-ı Kerim'in buyruğudur. İlahî kitapların asılları arasında ayrım

yapmanın insanı İslam'dan uzaklaştıran bir durum olduğu belirtilmiştir.

Kütübisitte İçerisinde Hz. Peygamber'den nakledilen sahih hadislerin toplandığı ve İslam dünyasında şöhret bulmuş altı temel hadis kitabı. Kütübisitte ve yazarları şunlardır: 1. Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhari (h. 256/870), el-Camiu's-Sahih. 2. Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyri en-Nisaburi (h. 261/875), el-Camiu's-Sahih. 3. Ebu Davut Süleyman b. Eş'as es-Sicistani (h. 275/892), es-Sünen. 4. Ebu İsa Muhammed et-Tirmizi (h. 279/892), Sünen (el-Cami'). 5. Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayp en-Nesai (h. 303/915), es-Sünen. 6. Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid Mace el-Kazvini (h. 273/887), es-Sünen.

L

Lafzatullah bk. Lafzayicelal.

Lafzayicelal 1. Allah. "Biri hattın; biri mermerin, tuncun/Kurşunun sırrını aramış, bulmuş;/Yesârî elinde '**Lafzayicelal**'/*Sinan'da kubbeyle minare olmuş."* (A. N. Asya) 2. Yücelik ve ululuğunu belirtmek amacıyla yalnızca "Allah" ismi için kullanılan bir saygı ifadesi. Esmayıhüsnasının hepsinin anlamı Allah Lafzayicelalinin içinde vardır. Bu ismin çoğul kullanımı yoktur. Kur'an-ı Kerim'de 2697 kez geçer. Allah ismi, Medine'de inen ayetlerde, Mekke'de inen ayetlerden daha çok kullanılmıştır. Lafzayicelale Lafzatullah da denir.

lafzen rivayet bk. rivayet.

lağv 1. Yararsız ve boş konuşma, hükümsüz ve asılsız söz söyleme, gereksiz iş yapma. "*Cuma günü hutbe okunurken yanınızdaki kimseye 'sus' bile diyecek olsanız* ***lağv*** *yapmış olursunuz...*" (Hadis) 2. İnsanın dünyasına ve ahiretine yararı olmayan veya zararlı olduğundan dolayı terk edilmesi gerekli olan boş şeyler. İnsanları eğlendirmek için şaka da olsa yalan söylemek, lüzumsuz konuşmak ve dinen hoş görülmeyen uğraşlarda bulunmak lağv kabul edilmiştir. *"(Ahirette) kurtulacak olanlar sadece ve sadece müminlerdir. Onlar ki namazlarında alçak gönüllü bir duyarlılık içerisindedirler ve* ***lağv****dan yüz çevirirler."* (Kur'an-ı Kerim 23/1-3)

la havle Hz. Peygamber'in "Evrende mutlak anlamda gücün ve kuvvetin kaynağı yüce ve ulu Allah'tır." anlamına gelen "La havle vela kuvvete illa billahi'l-aliyyi'l-azim." biçimindeki övgü sözünün kısaltılmış biçimi. Hz. Peygamber bu saygı ve övgü cümlesinin çokça okunmasını istemiştir. İnsan bu sayede kendi konumunu hatırlar ve Allah'la sürekli iletişim kurar. Kültürde bir sıkıntı, bir bela anında, sabrın tükendiğini göstermek için söylenir. *"****La havle*** *vela kuvvete illa billahi'l-aliyyi'l-azim' cennetin hazinelerinden bir hazinedir."* (Hadis)

lahik 1. Yetişme, ulaşma, yakalama, katılma. 2. Namaz kılmaya imamla başladığı hâlde unutma, uyku, gaflet, abdestinin bozulması veya herhangi bir özür sebebiyle namaza ara vererek namazının bir kısmını imam ile birlikte kılamayan kimse.

lahn 1. İma, dokundurma (tariz) ve kinaye gibi örtülü anlatım. "… Sen onları (münafıkları) yüzlerinden ve konuşmalarındaki **lahn**dan tanırsın…" (Kur'an-ı Kerim 47/30) 2. Hatalı okuma, hatalı konuşma, dil bilgisi kurallarında ve tecvitte hata yapma. 3. Sesi güzelleştirmek veya sese değişik bir biçim vermek amacıyla ezgili bir sesle Kur'an-ı Kerim okurken yapılan hata, yanlış okuma. Kıraat bilginleri, namazda Kur'an-ı Kerim okurken aşırı derecede lahn yapmayı sakıncalı görmüşlerdir. *"Kur'an-ı Kerim okumayı öğrendiğiniz gibi miras paylaşım ilmini, sünnetleri ve (nelerin)* ***lahn*** *olduğunu öğrenin (ki* ***lahn*** *yapmayasınız.)"* (Hz. Ömer)

Lailaheillallah "Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur." anlamına gelen ve İslam inancının temeli olan "kelimeitevhit." Kelimeitevhidin tamamı "La ilahe illallah Muhammedün Resulullah"tır. Dolayısıyla Hz. Mu-

hammed'in elçiliğini kabul etmeyen kimsenin tevhit inancı tam değildir. Onun peygamberliğini kabul etmeyen mümin sayılmaz. Kelimeitevhit, Hz. Muhammed'in peygamberliğine kesin olarak inanmakla tamamlanır. Çünkü Kur'an-ı Kerim, Allah ile elçileri arasında iman bakımından ayrım yapmayı yasaklamakta, bu ayrımı yapanları Müslüman olarak kabul etmemektedir. (Kur'an-ı Kerim 4/150-151) *"Çokça '**Lailaheillallah**' diyerek imanınızı yenileyiniz."* (Hadis) "Kim, anlamını bilerek Lailaheillallah derse cennete girer." (Hadis)

lakap 1. Kişinin özel isminden ayrı olarak takılan övgüye veya yergiye işaret eden bir isim ya da sıfat. "Ey iman edenler! Hiçbir toplum (başka) insanları alaya alıp küçümsemesin. Belki o (alay edip küçümsedik)leri kendilerinden daha hayırlı olabilirler ve hiçbir kadın da (başka) kadınları (küçümseyip alaya almasın); alay edilenler alay edenlerden daha hayırlı olabilirler. Hiçbiriniz başka birini karalamasın, birbirinizi (yaralayıcı, incitici) **lakap**lar ile aşağılamayın…" (Kur'an-ı Kerim 49/11) 2. Bir insanın veya kabilenin adının benzerlerinden ayrılması için sonradan verilen ad.

lanet 1. Uzaklaştırma, kovma. 2. Beddua etme, hakaret, sövüp sayma, gazap etme, buğzetme, ilenç. *"Ben **lanet** eden bir peygamber olarak gönderilmedim."* (Hadis) 3. Allah'ın, kişiyi bağış, merhamet ve nimetlerinden uzak tutması. *"Namuslu, hiçbir şeyden habersiz mümin hanımlara zina iftirasında bulunanlar dünyada da ahirette de **lanet**e uğramışlardır. Onlar için büyük bir azap vardır."* (Kur'an-ı Kerim 24/23) 4. Allah'ın kişiyi hayırdan ve rahmetinden yoksun bırakması. *"Biz kitapta açıkça belirttikten sonra indirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah **lanet** eder, hem de bütün **lanet** ediciler **lanet** eder. "* (Kur'an-ı Kerim 2/159)

Lat İslam öncesi dönemde Arapların en çok saygı duyduğu putlardan biri. Cahiliye Döneminde, Lat putuna Taif kentinde oturan Sakif kabilesi özel bir önem vermiştir. Beyaz bir kaya parçası olan bu putun altındaki çukurda kendisine sunulan hediyeler korunmuştur. Arabistan'ın değişik yerlerinde bu put için sunak yerleri yapılmıştır. Taif kenti Müslümanlarca ele geçirilince bu put ortadan kaldırılmıştır.

Latif (el-Latif) "Her şeyi bütün incelikleri ile bilen, bütün yarattıklarına en kibar bir biçimde davranan, kullarına sürekli merhamet ve lütufta bulunan, insanların ihtiyaçlarını anında bilip onlara sayısız nimetler veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Yaratan Allah (yaratmış olduğu varlıkların ihtiyaçlarını, gizli ve açık her şeylerini) hiç bilmez mi? O **Latif** ve Habir'dir."* (Kur'an-ı Kerim 67/14)

lebbeyk bk. telbiye.

ledünni ilim Kişinin herhangi bir çabayla; okumak, araştırmak ve tefekkürle elde etmeyip Allah tarafından bağış olarak kendisine verilen ilim, vehbi ilim. Tasavvuf kaynakları, ledünni ilmin düşünce ve davranışları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetine uygun düşen Allah'ın sevgili

kullarına verilebileceğini savunmuşlardır. Fakat bu ilmin, Kur'an-ı Kerim ve sünnetle uyum içerisinde olması gerekir. Kur'an-ı Kerim'e ve sünnete aykırı olan bir ilme 'ledünni ilim' denilemez. *"Bu gelen **ilmi ledün** sultanıdır./Bu gelen tevhidü irfan kânıdır."* (Süleyman Çelebi)

Lehep suresi bk. Tebbet suresi.

Levhimahfuz Tüm varlıklar ve olaylarla ilgili Allah'ın takdirinin ve bilgisinin kayıtlı olduğu ve nasıl olduğunu insan aklının kavrayamayacağı Allah katındaki kitap. *"(Kur'an onların söylediği gibi bir söz değil) O, şerefli bir Kur'an'dır. Ve o **Levhimahfuz**'da (yazılı)dır."* (Kur'an-ı Kerim 85/21-22)

Leyleyiberat bk. Berat Gecesi.

Leyleyikadir bk. Kadir Gecesi.

Leyleyimirac bk. Miraç Gecesi.

Leyleyiregaip bk. Regaip Gecesi.

Leyl Suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan ikinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yirmi bir ayettir. Adını birinci ayette geçen ve "gece" anlamına gelen "*leyl"* kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın yaratmış olduğu gecenin ve gündüzün ve içerisindeki varlıkların önemine dikkat çekilerek başlanır. İnsanın yapmış olduğu çalışmalardan bahsedilir. Yapılan çalışmaların amacına ve Allah katındaki değerine göre insanın cennetlik veya cehennemlik olacağı vurgulanır. Mekke'deki fakirlere karşı zenginlerin duyarsız davranışları kınanır. Bu çerçevede cimrilik yapan insanların tasviri yapılır. Başkalarına karşı cimri davrananları Kur'an-ı Kerim bedbaht, yalancı, hakikate karşı sırtını dönen kimseler olarak tanıtır. Cömertlik yapan ve fakirlere karşı merhametli olanlar ise, Allah yolunda mallarını veren, verdiklerinde yalnız Allah'ın rızasını arayan ve ibadetlerinde bilinçli insanlar olarak övgüyle anlatılır. Allah'ın, inancıyla davranışları arasında uyum bulunan müminleri hem bu dünyada hem de ahirette hoşnut edeceğini bildiren ayetle sure son bulur.

Lihyeyişerif Hz. Peygamber'in saç ve sakalından alınıp korunan ve ülkemizde mübarek gün ve gecelerde Müslümanların ziyaretine açılan saç ve sakal telleri.

Livayişerif Hz. Muhammed'in savaşlarda ordu komutanlarına verdiği sancak, bayrak. Livayişerif, Topkapı Sarayı'nın Mukaddes Emanetler Bölümünde korunmakta olup eskiden savaşlarda açılır, savaş bitince katlanıp tekrar yerine konurdu.

Livayihamd Mahşer günü Hz. Muhammed'in kendisine iman eden müminleri korumak için altına alacağı manevi sancak. Dinî kaynaklarda, Livayihamd'ın altına girip Hz. Peygamber'in himayesini elde edebilmek için kişinin Müslümanca bir hayat sürüp yaşantısında Hz. Muhammed'i örnek alması ve Müslüman olarak vefat etmesinin zorunlu olduğu haber verilmiştir. *"Övünmek için söylemiyorum! Kıyamet gününde ilk diriltilecek benim. İlk şefaat isteyen ve şefaati kabul edilen benim. **Livayihamd** benim elimde olacaktır."* (Hadis)

lohusalık Kadınların doğum yapmalarından itibaren en az bir, en fazla

kırk gün süre ile rahimlerinden gelen kana bağlı olarak ortaya çıkan özel bir durum, nifas hâli. Kadınlar, lohusalık süresince namazlarını kılamaz, Kâbe'yi tavaf edemez, oruç tutamazlar. Oruçlarını lohusalık hâli bittikten sonra uygun bir zamanda kaza ederler. Kadınların, lohusalık döneminde dua etmelerinde herhangi bir sakınca yoktur. Lohusa hâlindeki kadınlar kocalarıyla cinsel ilişkide bulunamazlar.

Lokman Kur'an-ı Kerim'de kendisine ilim ve hikmet verildiği açıklanan fakat bir veli mi yoksa peygamber mi olduğu belirtilmeyen büyük bir şahsiyet. Adı, Lokman b. Âd'dır. Kur'an-ı Kerim'de örnek bir kişi olarak sunulmuştur. Çok uzun bir ömür yaşadığı söylenmiştir. Hikmetli söz söylemesiyle meşhur olmuştur. Eyüp Peygamberin kız kardeşinin veya teyzesinin oğlu olduğu rivayet edilmiştir. Davut Peygamber zamanına yetişip ondan ilim öğrendiği, fetva verdiği ve Hz. Davut'un yardımcısı olduğu nakledilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki Lokman suresinin on iki ile on dokuzuncu ayetleri arasında onun bilgisinden, çocuk yetiştirme konusundaki öğütlerinden bahsedilmiştir. Lokman, kendisine verilen bilgi ve hikmetin yanında hekimliğin de atası olarak tanınmıştır. Bütün bitkilerin özünü bildiği ve bu bitkilerden dertlere deva olacak formüller ürettiği haber verilmiştir.

Lokman suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen birinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Otuz dört ayettir. Adını, sure içinde oğluna yaptığı öğütleri anlatılan Lokman adlı ilim ve hikmet sahibi şahıstan almıştır. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in özellikleri anlatılarak başlanır. Daha sonra da bu kitaba iman eden müminlerin namaz kılmak, zekât vermek, ahirete inanmak gibi güzel özelliklere sahip oldukları bildirilir. Kur'an-ı Kerim'i bir eğlence gibi değerlendiren, onun getirdiği gerçeklere sırt çeviren müşriklerin çirkin davranışlarına yer verilir. Müşriklere, Allah'ın evrende yarattığı mucizeler hatırlatılarak iman etmeye davet edilirler. Surede, kendisine ilim ve hikmet verilen Lokman'ın oğluna vermiş olduğu öğütler, çocuk eğitiminde bir model olarak sunulur. Bu çerçevede Lokman, oğluna, Allah'a şirk koşmamasını, yalnızca Allah'a ibadet etmesini, Allah'a isyan içermeyen konularda anne ve babasına saygılı olmasını, iyi insanlarla dostluk yapmasını, namazını kılmasını, Allah'ın emirlerini başkalarına anlatmasını, kötülükleri engellemesini, başına gelen musibetlere sabretmesini, insanları küçük görmemesini ve alçak gönüllü olmasını öğütler. Surede, Allah'ın yer ve gökte yaratmış olduğu varlıkların önemine dikkat çekilir. Allah'ın sadece varlığını kabul edip birliğini kabul etmeyen Mekke müşrikleri uyarılır. Allah'ın varlığıyla beraber yaratma ve emretmede de bir olduğunu kabul etmeleri emredilir. Allah'ın ilminin ve kudretinin sonsuzluğu vurgulanır. Gaybı yalnızca Allah'ın bildiğini haber veren ayetlerle sure son bulur.

Luka İncili Yirmi dört bölümden oluşan, Pavlus'un arkadaşı olan Luka tarafından yazılan ve Hristiyan dünyasında meşhur olan İncil. Luka, Havari olmayan Pavlus ile beraber çalışmış ve onun etkisinde kalmıştır. Bu İncil genellikle Hz. İsa'nın hayatından ve dinî öğretilerinden bahseder. Hristiyan dün-

yasında yüzlerce İncil yazılmış; M.S. 325 tarihinde toplanan İznik Konsili'nde yalnızca dört İncil kabul edilmiştir. Luka İncili de kilisenin kabul ettiği dört İncil'den biridir.

Lut Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Lut Peygamber, Hz. İbrahim'in kardeşinin oğludur. Peygamberlik görevini Filistin topraklarındaki Sedum şehrinde yapmıştır. Buranın halkının her türlü ahlaksızlığı yapan ve eşcinsel ilişkilerde bulunan kişiler oldukları rivayet edilmiştir. Lut Peygamber de en büyük mücadeleyi eşcinsellere karşı vermiştir. Ondan, Kur'an-ı Kerim'de yirmi yedi yerde bahsedilmiştir. Surede, Lut Peygamber hüküm vermedeki üstünlüğü, ilmi ve salih bir peygamber olmasıyla övülmüştür. Tüm uyarı ve gayretine rağmen ahlaksızlıktan vazgeçmeyen kavmi ilahî cezaya çarptırılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, Lut Peygambere inanan çok küçük bir grubun dışında bütün sapıkların helak olduğu haber verilmiştir.

lütuf 1. Bağış, iyilik etme, yardımda bulunma. 2. Nazik ve merhametli davranma. 3. Kulu, Allah'ın af ve rahmetine yaklaştıran, günahlara düşmekten uzaklaştıran her türlü ilahî yardım. *"Hiç kimse Allah'ın lütfu olmadan cennete giremez."* (Hadis) 4. İnsanın özgür bir biçimde Allah'a iman edip onun emirlerine uymasını kolaylaştıran ilahî fiil, Allah'ın yardımı.

M

maazallah 1. "Allah esirgesin, Allah korusun, Allah saklasın." anlamında bir dua sözü. 2. Tehlikeli bir durum veya kötü bir haber karşısında "Tek sığınılacak varlık Allah'tır; ondan başka sığınılacak kimse yoktur." anlamında söylenen bir dua cümlesi. *"(Kadın), Yusuf'a 'Hadi gelsene!' (diyerek günah işlemeye çağırdığında) Yusuf "**Maazallah!**" dedi…"* (Kur'an-ı Kerim 12/23)

mabet 1. İbadet edilen yer, tapınak, ibadethane. Her dinin kendine özgü mabetleri vardır. Yahudilerin mabetlerine havra ve sinagog, Hristiyanlarınkine kilise, Müslümanlarınkine ise cami veya mescit denir. 2. Müslümanların toplu olarak ibadet edebilmeleri için yapılmış olan yer, cami, mescit. *"Ruhumun senden ilahî şudur ancak emeli:/Değmesin **mabed**imin göğsüne namahrem eli./Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli/Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli."* (M. A. Ersoy)

mabut 1. Kendisine ibadet edilen, tapınılan varlık, ilah, rab. 2. İbadet edilmeye layık olan tek varlık, Allah. *"Ey benim her taşı bir mabed-i iman yurdum/Seni er geç bana bir gün verecek **Mabud**um."* (M. A. Ersoy) Hz. Peygamber, Allah'tan başka varlıkları mabut edinen müşrik bir toplumu tek mabut olan Allah'a ibadet etmeye çağırmıştır. İslam dinine göre Allah'tan başka hiçbir varlık mabut edinilemez. Çünkü Allah'tan başka hiçbir varlık ibadete layık değildir. *"Ey iman eden kullarım! Şüphesiz, benim yarattığım yeryüzü geniştir. Her durumda (ve her yerde) yalnız beni **mabut** edininiz."* (Kur'an-ı Kerim 29/56)

Macid (el-Macid) "Şanı, şerefi, değeri büyük, kendisine ibadet ve samimiyetle yaklaşan kullarına bağışı ölçüye sığmayacak kadar çok olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"… O Allah ki **Macid**dir…"* (Hadis)

mağfiret 1. Örtme, gizleme, bağışlama, af, yarlıgama. "*Rabb'inizden bir **mağfiret**e ve genişliği göklerle yer arası kadar olan ve müttakiler için hazırlanan cennete koşun!*" (Kur'an-ı Kerim 3/133) 2. Allah'ın, kendisine içtenlikle tövbe eden ve hatasını kabul edip bir daha günah işlememe konusunda söz veren kullarının günahlarını bağışlaması, affetmesi. Allah'ın af ve mağfireti herkese açıktır. Şirk ve küfürde devam etme hariç, tövbe edilen bütün günahları, Allah'ın mağfiret edeceği Kur'an-ı Kerim'de haber verilmektedir. *"İnkâr edenlere büyük bir azap vardır. İman edip Allah için yararlı işler yapanlara ise **mağfiret** ve büyük bir ecir vardır."* (Kur'an-ı Kerim 35/7)

mahcur 1. Engellenen, kısıtlı, kayıtlı. 2. Çocukluk, akıl hastalığı, bunaklık, savurganlık ve aptallık gibi sebeplerden dolayı sözlü veya fiilî olarak yapacakları hukuki işlemleri sınırlanan, engellenen kişi. Fıkıhta, esas olan özgürlük olup kimsenin mali veya hukuki yetkileri kısıtlanamaz. Fakat kişi davranışlarıyla kendini, çevresini ve mali haklarını sıkıntıya sokarak büyük zararlara sebep olursa, bazı davranışlarına sınırlama getirmek; mahcur etmek gerekir. Bununla, doğacak olan daha büyük zararlar önlenmiş olur.

mahfil 1. Toplantı yeri. "Yunus imdi avunur/Dostu gördü sevinir/Erenler **mahfil**inde/Işka cünbiş eyledi." (Yunus Emre) 2. Camilerde halifelerin, hükümdarların veya bunlara vekâlet eden üst düzey yöneticilerin, yakın çevresiyle beraber namaz kılmaları için ayrılan özel bölme.

mahrem 1. Saygıya ve gizlenmeye değer şey. 2. Herkesin bilmesi gerekmeyen şey. 3. Aralarındaki kan bağının yakınlığından dolayı birbirleri ile evlenmeleri yasak olan çok yakın akrabalar. İslam'a göre bir erkek için annesi, kızları, büyük anneleri, kız kardeşleri, yeğenleri, hala ve teyzeleri; kadın için ise babası, oğulları, dedeleri, amcası, dayısı, yeğenleri, erkek kardeşleri mahremdir.

mahşer Kıyamet günü ikinci kez sûra üflendikten sonra bütün insanların diriltilerek mezarlarından kalkıp dünyada iken yaptıkları her şeyin hesabını vermek üzere toplanacakları yer. Mahşere inanmak, ahirete iman konusu içinde ele alınır. Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in sünnetinde bu konuya çokça yer verilmiştir ki bunun nedeni; insanlara sorumluluk duygusu kazandırıp Allah'ın ve insanların hukukunu gözeten sağlıklı ve duyarlı bir toplum oluşturmaktır. *"**Mahşer** gününde huzurunda toplanıp bir araya geleceğiniz Allah'ın emir ve yasaklarına uygun bir hayat yaşayarak onun koruması altına girin."* (Kur'an-ı Kerim 5/96)

mahv Dervişin, Allah'a olan sevgisinin coşkusuyla her türlü iyi huylarını eğitip geliştirmesi ve tüm kötü huy ve davranışlarını bırakması. İslam tasavvufunda, dervişlerin benliklerini kontrol ederek tüm davranışlarında Allah'ın rızasını gözetmeleri, Allah'ı görüyormuş gibi hareket etme bilinci kazanmaları "mahviyat makamı" ile açıklanmıştır.

mahya 1. Birden çok minaresi bulunan camilerde özellikle ramazan aylarında minareler arasına yazılan dinî içerikli ışıklı yazı. ***"Mahya** olmak için Sultan Selim'e/Göklerden yıldızlar ordusu gelir."* (A. N. Asya) 2. Hz. Peygamber'e toplu hâlde salatüselam getirilen meclis; zikir meclisi.

Maide suresi Kur'an-ı Kerim'in beşinci suresidir. Medine'de inmiştir. Yüz yirmi ayettir. Sure, yüz on ikinci ve yüz on dördüncü ayetlerinde Hz. İsa ve arkadaşlarına inen '*maide'* (sofra) mucizesinden söz ettiği için bu adı almıştır. Sureye, müminlerin Allah'a vermiş oldukları sözler ve aralarında yapmış oldukları antlaşmalara uygun davranmalarını emreden ayetlerle başlanır. Müminlere, hac ve umre için ihram giydiklerinde Harem sınırlarında dinin koyduğu yasaklara uymaları, İslami usullere göre kesilmeyen hayvanları yememeleri, iyilik ve takva üzerine yarışmaları ve Allah'ın insanlık için seçmiş olduğu son dine uymaları emredilir. Surede, abdestin nasıl alınacağı, teyemmümün nasıl yapılacağı da açıklanır. Ayrıca hukuk önünde adaletin zayi olmaması için şahitliğin öneminden ve şahitlikle ilgili meselelerden de bahsedilir. Medine Dönemi'nin sonlarında gelen bu surede, Hristiyanların Allah'a oğul isnat etme gibi çarpık düşünceleri eleştirilir. Böyle bir inancın apaçık bir küfür olduğu anlatılır. Bu çerçevede Yahudilerden de bahsedilir

ve onların Hz. Musa'ya yapmış oldukları kötü davranışlar haber verilir. Peygamberlerine karşı gelen toplumların kurtuluşunun imkânsızlığı ele alınır. Daha sonra, yol keserek eşkıyalık yapmak kınanır. Mal emniyetinin üzerinde durulup hırsızlık ve hırsıza verilecek cezalar belirtilir. İslam dininde sebat etmenin önemi belirtilir; dinden dönmenin yanlışlığı anlatılır. Bu çerçevede dinden toplu bir dönüş de olsa Allah'ın insanlara muhtaç olmadığı vurgulanır. Allah'ın, dilerse dinine sahip çıkacak başka toplumlar yaratacağı hatırlatılır. Dinin boş bir temenni olmadığı, aksine insanın dinî emirleri yaşadığı sürece hayatının anlam kazanacağı ve gerçek bir kimlik elde edebileceği söylenir. Surede, Allah'ın helal kıldığı şeylerden insanın kendini mahrum etmemesi önerilir. Yemin ve yemin kefareti ile ilgili hükümlere yer verilir. İçki ve kumar dâhil her türlü uyuşturucu, kumar ve şans oyunlarının yasaklanması hikmetleriyle birlikte açıklanır. Vasiyet hukuku ile ilgili önemli açıklamalar yapılır. Allah'ın, Hz. İsa'ya vermiş olduğu lütuflar, mucizeler ve yardımcıları olan havariler de surede anılır. Surenin adına konu olan gökten 'maide' (sofra) indirilmesi mucizesine de surenin sonunda yer verilir. Yerde ve gökte her türlü hâkimiyetin yalnızca Allah'a ait olduğunu belirten ayetle sure son bulur.

makam 1. Ayak üstü durulacak yer, mertebe, konum, ikametgâh, mevki. "Takva sahipleri gerçekten güvenilir bir **makam** içerisindedirler. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. Karşılıklı oturarak, ince ipekten ve parlak atlastan (elbiseler) giyerler." (Kur'an-ı Kerim 44/51-53) 2. Velilerin kabirleri veya onların sembolik türbeleri. 3. Tasavvuf yoluna giren dervişin, yaratılışında var olan iyi huy ve temiz duygularını kalıcı ve sürekli bir duruma getirme çabası sonucunda kazandığı derece; ahlaki donanım.

Makamıibrahim Hz. İbrahim'in, Kâbe'yi yaparken duvar yükselip boyu ulaşamayacak bir duruma geldiğinde iskele olarak ayağını bastığı, daha sonra üzerine çıkarak insanları hacca davet ettiği taş. Makamıibrahim, günümüzde Kâbe'de, Mescidiharam içinde tavaf yerine açılan Benî Şeybe kapısı kemeriyle Beytullah arasında bulunan küçük, kubbeli yapıdır. Tavaf namazı Makamıibrahim'in arkasında kılınır. *"(Kâbe'de insanlara doğruyu gösteren) apaçık deliller ve **Makamıibrahim** vardır. Kim ki Kâbe'ye girerse orada emniyet ve huzur bulur."* (Kur'an-ı Kerim 3/97)

Makamımahmud Hz. Peygamber'in, kıyamet gününde ümmetinin günahkâr müminlerinin ateşten kurtulmaları veya iyilerinin derecelerinin daha da artması için Allah'ın izniyle kullanacağı yardım etme, şefaat makamı. Her peygamber duasını ve ümmetine yardım hakkını dünyada kullanmasına rağmen Hz. Muhammed bu hakkını ahirete bırakmıştır. Ona verilen bu hak ve yardım etme yetkisi Makamımahmud'dur.
*"**Makamımahmud**, ümmetime şefaat etmem için Allah'ın bana (kıyamet gününde) vereceği makamdır."* (Hadis)
*"Gecenin bir kısmında uyanarak sana ait bir nafile olarak namaz kıl. (Böylece) Rabb'inin seni **Makamımahmud**'a*

yükselteceğini umabilirsin." (Kur'an-ı Kerim 17/79)

makber Mezar, kabir, medfen; ölünün gömüldüğü yer. "Ey şehit oğlu şehit isteme benden **makber**/Sana aguşunu açmış duruyor peygamber." (M. A. Ersoy)

mâlâyani 1. Anlamsız, yararsız söz ve iş, insan için arzu edilmeye değmez boş şey, abes. "Her belaya tahammül kıl/Her nefeste Yaradan'a şükreyle/Her kelamı derûnundan fikreyle/Açma **mâlâyani** dil kapısını." (Sümmâni) 2. Konuşan kişiye veya dinleyenlere, gerek bu dünyada gerekse ahirette herhangi bir yararı dokunmayan gereksiz söz ve davranışlar. *"Kişinin **mâlâyani**yi terk etmesi Müslümanlığının güzelliğindendir."* (Hadis)

Malik Cehennemin bekçisi olduğu söylenen melek.

Malik b. Enes bk. Maliki Mezhebi.

Maliki Maliki Mezhebi'nden olan, Maliki Mezhebi'nin görüşlerini benimseyen kimse.

Maliki Mezhebi Malik b. Enes'in (ö. 179/795) görüşleri etrafında oluşan ve ona nispet edilen fıkıh mezhebi. Maliki Mezhebi'nin kurucusu Ebu Abdullah Malik b. Enes (ö. 93/712) Medine'de doğmuştur. Medine'nin seçkin âlimlerinden fıkıh ve hadis öğrenimi görmüştür. Kendisi de daha sonra hadiste otorite olmuş ve İslam dünyasının en meşhur hadis kaynaklarından el-Muvatta'yı hazırlamıştır. Bu kitap aynı zamanda Maliki Mezhebi'nin de temel kaynağıdır. İmam Malik, Muvatta'yı, yetmişten fazla İslam hukukçusunun onayını aldıktan sonra yayınlamıştır. Maliki Mezhebi, sünnetin beşiği olan Medine'de doğduğu için Medineli sahabelerin görüşlerine özel önem verir. Mezhep içinde Hz. Ömer (ö. 23/644), Zeyd b. Sabit (ö. 45/665) ve Hz. Ayşe'nin (ö. 58/678) görüşlerinin ağırlıklı bir yeri vardır. Sahabeler, Medine'yi yurt edinip Hz. Peygamber'in hayat tarzını en güzel biçimde yaşadıkları için bu hayat tarzı Medine halkı tarafından da benimsenmiştir. Bundan dolayı Malikiler, Medine halkının yaşayışını hüküm çıkarmada bir dayanak olarak ele almışlardır. Maliki Mezhebi'nde herhangi bir meselenin hükmü araştırılırken başvurulan kaynak ve dayanaklar önem sırasına göre şöyledir:

1. Kur'an-ı Kerim.
2. Hz. Peygamber'in sünneti.
3. Sahabelerin konuyla ilgili fetvaları.
4. İslam bilginlerinin icması.
5. Medine halkının uygulamaları.
6. Kıyas.
7. İstihsan.
8. İstishab.
9. Mesalihimürsele.
10. Seddizerayi.
11. Örf ve âdet.

Maliki Mezhebi bazı Kuzey ve Batı Afrika ülkelerinde yaygındır.

Malikülmülk "Tüm var olanların; bilinen ve bilinmeyen her şeyin sahibi, onların sevk ve idaresini elinde tutan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"De ki: Allah'ım! Ey **Malikülmülk**! Sen dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden mülkü alırsın, dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın,*

hayır senin elindedir. Senin her şeye gücün yeter." (Kur'an-ı Kerim 3/26)

manastır 1. Rahiplerin dünya ile ilişkilerini keserek içerisinde yaşadıkları ve Hristiyanlara dinî eğitim verdikleri yer. 2. Bazı dinlerde din adamlarının dünyadan el etek çekerek topluca yaşadıkları yer. *"Eğer Allah bazı insanları savunmasız bıraksaydı;* ***manastırlar****, kiliseler, havralar ve Allah'ın isminin çokça anıldığı mescitler yıkılırdı. Allah kendi dinine yardım edene elbette yardım eder."* (Kur'an-ı Kerim 22/40)

manen rivayet bk. rivayet.

Mâni (el-Mâni) "Hiçbir kötülüğe razı olmayan, kötülükleri engelleyen, ibadet ve itaatle kendisine yakın olan kullarına gelebilecek olan her türlü kötülüğü savan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki* ***el-Mâni****'dir..."* (Hadis)

Maniheizm III. yüzyılda İran'da Mani (M. 216-?) tarafından kurulan felsefi içerikli bir din. Müslümanlar, Maniheistlerle VII. yüzyıldan itibaren Mezopotamya ve İran'da karşılaşmışlar; onlara ehlikitap muamelesi yapmışlardır. Kutsal kitapları, Mani'nin sağlığında öğrencileri tarafından kaleme alınan, Hayat İncili, Hayat Hazinesi, Şapuragan, Pragmateia, Sırlar Kitabı, Devler Kitabı ve Mektuplar'dır. Maniheistler âlemin ezelî olduğunu savunurlar. Evrende ışık ve karanlık olmak üzere ikili bir ilah inancını benimserler. Maniheizm'de dua ve oruç önemli bir yer tutar. Ele, dile ve bele sahip olmak Maniheistlerin önemli ilkelerindendir.

marifet 1. Bilme, tanıma. "**Marifet**, iltifata göredir." (Atasözü) 2. Derin düşünme yoluyla bir şeyin anlaşılması veya ilhama dayanan aracısız bilgi, irfan. *"Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış;/****Marifet*** *bu, gerisi yalnız çelik çomakmış."* (N. F. Kısakürek)

marifetullah 1. Allah'ı gereği gibi bilip tanımaya çalışarak ona bağlanma. Marifetullah sahibi olanlara arif denir. İmanı kuvvetli, takva sahibi müminler marifet sahibi olabilirler. Bunun için özel unvanlara, sıfatlara, sahip olmak gerekmez. Marifetullah yolu herkese açıktır. 2. Allah'ı isimleriyle, sıfatlarıyla ve fiilleriyle tanımaya çalışma, isimlerinin ve fiillerinin anlamlarından çıkan manaları kavramaya gayret ederek bu anlamlarla nasiplenme, davranış hâline getirme.

maruf 1. Herkesçe bilinen, tanınan, ünlü, aşina olunan. 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnete uygun olan, dinin ve aklın güzel gördüğü (her şey). Kur'an-ı Kerim'de marufu emreden pek çok ayet vardır. Marufu emretmek, bütün ilahî dinlerin ortak konusudur. Peygamberlerin hepsi bu konuda yoğun çalışma yapmıştır. Bu görevin yapılmasıyla toplumsal huzur, güven ve barışın oluşacağına dair birçok ayet ve hadis vardır. *"Siz, tüm insanlık için gönderilmiş en hayırlı ümmetsiniz;* ***maruf****u emreder, kötülüklere engel olursunuz ve Allah'a iman edersiniz."* (Kur'an-ı Kerim 3/110)

Marunilik Yaygın olarak Lübnan ve Suriye taraflarında oturan Katolik kilisesine bağlı bir topluluk. Maruniler V. yüzyıl başlarında Aziz Maro denilen ve yalnız yaşayan bir keşişe bağlanmış-

lardır. Hz. İsa'nın insan olmayıp ilah olduğunu savunurlar. Günümüzde toplam nüfusları iki milyona yakındır. Fransa, ABD, Kanada, Avustralya ve bazı Güney Amerika ülkelerinde Maruni cemaatler vardır.

Marut bk. Harut ve Marut.

masiva 1. Allah'ın dışındaki her şey; bütün varlıklar. "Hem bilün kim **masiva** fani durur/Daim Allah'dur kim ol baki durur." (Süleyman Çelebi) 2. Mutlak anlamda sevilip sayılarak gönüle girmesi hoş görülmeyen şeyler. *"Şu üç nitelik kimde bulunursa imanın tadını alır: Kendisine, Allah ve Resulünün **masiva**dan daha sevimli olması, kişinin sevdiğini yalnızca Allah için sevmesi, küfre dönmekten ateşe atılmaktan korkar gibi korkması."* (Hadis)

masiyet 1. Başkaldırma, isyan etme, dinin sınırlarını çiğneme. "Allah'a **masiyet**in olduğu yerde hiçbir kimseye itaat edilmez." (Hadis) 2. Allah ve Resulünün koymuş olduğu emir ve yasaklara bile bile karşı çıkma, günahlara dalma. *"(O hâlde) Ey iman etmiş olanlar! Gizli konuşmalarınızda, kötü fiiller, saldırgan davranışlar ve Peygambere **masiyet** niyetiyle fesat kurmayı bırakın; (bunun yerine) fazilet ve Allah'a karşı sorumluluk bilinci üzerinde görüşmeler yapın ve huzurunda toplanacağınız Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun."* (Kur'an-ı Kerim 58/9) 3. Kur'an-ı Kerim ve sünnette işlenmesi kesinlikle yasaklanan, işleyenlerin cehennemle uyarıldığı suçlar. *"Allah'ım! Beni yaşattığın sürece **masiyet**lerden uzak kalmayı lutfederek merhamette bulun!"* (Hadis)

maslahat 1. İnsanlığın yararına olan şeyler. 2. Bütün ilahî dinlerin ortak gayesi olan ve kişinin ahlakını geliştirip güzelleştirmesine yarayan kurallar. *"Eğer (insanlığın) **maslahat**ı için çalışır, Allah'ın emir ve yasaklarını gereği gibi gözetirseniz şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve şefkatlidir."* (Kur'an-ı Kerim 2/224) 3. Varlığı insanlık için zorunlu olan; dini, canı, soyu, aklı ve malı korumakla ilgili olarak Allah'ın koyduğu temel ilkeler.

masum 1. Suçsuz, günahsız, kabahatsiz, korunmuş. "…**Masum**, Allah'ın günah işlemekten koruduğu kimsedir." (Hadis) 2. Peygamberlerin kasıtlı olarak günah işlemekten uzak olmaları hâli. Peygamberler, bizzat Allah tarafından günahtan uzak tutuldukları ve işlemelerine izin verilmedikleri için günahsızdırlar. Özellikle de peygamberler inanç, ibadet, ahlak ve tebliğ alanında masumdurlar.

maşallah 'Allah'ın istediği olur!', 'Allah nazardan saklasın!', 'Allah korusun!' gibi anlamlara gelen hayret, dilek, beğenme ve dua cümlesi. *"Bahçene girdiğin zaman '**Maşallah**, kuvvet Allah'a mahsustur.' demen gerekmez miydi?"* (Kur'an-ı Kerim 18/39)

maşatlık Yahudi ve Hristiyan ölülerinin gömüldüğü mezarlık.

materyalist bk. dehri.

materyalizm bk. dehriye.

matuh bk. ateh.

Maturidi İnançla ilgili konularda ehlisünnet mezheplerinden Maturidi Mezhebi'ne bağlı olan kişi.

Maturidilik İnanç konularında Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed el-Maturidi'nin görüşleri çerçevesinde oluşan ehli sünnet mezhebi. Kurucusu olan İmam Maturidi, Türkistan'daki Semerkant şehrine bağlı Maturid köyünde tahminen h.238/852 yıllarında doğmuş, h.333/944 yılında Semerkant'ta vefat etmiştir. Döneminin ünlü âlimlerinden dersler alan İmam Maturidi, Ebu Hanife'nin kelam anlayışının temsilcisi olarak bilinir. Bu konuyla ilgili en meşhur eseri "Kitabu't-Tevhit"tir. Maturudi, aklı bilgi kaynağı olarak yeterince kullanmış bir İslam bilginidir. Başlıca görüşleri şunlardır:

1. Allah akılla bilinir fakat dinî emir ve ibadetler ise akılla bilinemez.

2. Allah'ın zatından ayrılmayan sıfatları vardır.

3. Cennete giden müminler, Allah'ı göreceklerdir.

4. Büyük günah işleyen, yaptığı günahın haram oluşunu inkâr etmedikçe dinden çıkmaz.

Maun suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz yedinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yedi ayettir. Adını yedinci ayette geçen ve 'komşuların günlük olarak birbirinden alıp verdikleri ihtiyaç maddeleri' anlamına gelen "maun" kelimesinden almıştır. Sureye, ahiret gününü inkâr eden ve bu inkârları nedeniyle yetimlere kaba davranan, fakirlere de maddi yardımda bulunmayıp onları yedirip içirmeyen Mekke müşriklerini kınamakla başlanır. Çünkü onların ihtiyaç sahiplerine çok cimri davrandıkları ve fakirleri kazançlarından mahrum bıraktıkları nakledilir. Surede, insanlar yaptıkları her şeyde samimi olmaya davet edilir ve bu çerçevede ibadetlerin de özünde samimiyet olması gerçeği vurgulanır. Gösteriş için namaz kılan ve kıldığı namaz, ahlakında en küçük bir değişiklik yapmayan münafık tabiatlı insanlar eleştirilir. İnancında ve ibadetlerinde bozukluk olan insanların komşuluk ilişkilerini gözetmedikleri anlatılır. Bu kişilerin günlük ev eşyalarını veya komşuların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamakta cimri davrandıkları haber verilerek sure son bulur.

maunet 1. Yardım, destek. 2. Allah'ın, mümin bir kuluna darda kaldığı ve sıkıntıya düştüğü zaman gönderdiği olağanüstü yardımı ve desteği.

Mazdekizm Hava, su, mal ve kadınlarda ortaklığı savunan ve M. 495 yılında İranlı din reformcusu Mazdek tarafından kurulan dinî akım. Mazdek, din adı altında kendisine has felsefi düşüncelerini insanlara anlatmaya çalışmış; bu arada peygamber olduğunu da ilan etmiştir. Birçok sapık fikri olduğu söylenen Mazdek, zamanın hükümdarı Anuşirevan (M. 531-578) tarafından idam ettirilmiştir.

mazmaza 1. Gargara, ağza bol su alarak çalkalama. 2. Abdestte ve özellikle gusül abdestinde ağzı bol su ile çalkalayarak yıkama. "*On şey peygamberlerin sünnetlerindendir: 1. Bıyıkları kısaltmak 2. Sakal bırakmak 3. Dişleri temizlemek 4. Bol su ile burun temizliği yapmak 5.* ***Mazmaza*** *6. Tırnakları kesmek 7. Parmak aralarını güzel yıkamak 8. Koltuk altlarını tıraş etmek 9. Kasıkları tıraş etmek 10. Suyu ölçülü kullanmak."* (Hadis)

mazur bk. özürlü.

meal 1. Anlam, kavram, mefhum. 2. Kur'an ayetlerinin tam karşılıkları başka dillere aktarılamadığından, ayette anlatılmak istenileni kelimesi kelimesine değil de biraz eksiği ile başka bir dile çevirme, yakın anlamlar verme. "Meal" kelimesi Kur'an-ı Kerim'in aynen tercümesine imkân olmadığı için kullanılmaktadır. Böylelikle mealde, Kur'an-ı Kerim metninin anlamının aynen verilmesine ilişkin bir eksikliğin olduğu ima edilmektedir. Bu yüzden meal kelimesi Kur'an-ı Kerim tercümelerinde daha yaygın ve geçerli bir terim olarak kullanılmaktadır. Türkçede birçok meal çalışması yapılmıştır. Her mealde yorumsal özellikler vardır. Hiçbir meal Kur'an-ı Kerim değildir. Mealler, meali hazırlayan kişinin dil, din, kültür, tarih ve sahip olduğu diğer ilimlerin etkisi altında ortaya çıkan bir çeviridir. İslam âlimlerine göre, ibadetler Kur'an-ı Kerim'in asıl metinleriyle yapılır.

Mearic suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmişinci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Kırk dört ayettir. Sure, adını üçüncü ayette geçen ve "yükseklikler" anlamına gelen '*meâric'* kelimesinden almıştır. Sureye, Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e "dünyada ve ahirette başlarına gelecek belanın ne zaman gerçekleşeceğini" sormalarına cevap verilerek başlanır. Onların bu tip alaycı ve inkârcı yaklaşımlarına Hz. Muhammed'in sabretmesi, onlara iyilikle davranması istenir. Onların arzu ettiği azabın kıyamet gününde mutlaka başlarına geleceği belirtilirken kıyamet tasvirleri de çokça yapılır. Cehennem ehlinin karşılaşacağı korkunç azaplar anlatılarak insanların ateşten kurtulmak için iman etmeleri ve fakirlere karşı cömert davranmaları tavsiye edilir. Bu çerçevede cehennem azabından kurtulmak için Allah'a iman, namaz kılma, fakirlere yardım etme, Allah'ın emirlerine karşı duyarlı olma, namusu koruma, emaneti muhafaza etme, sözünde durma ve davalarda dosdoğru şahitlik yapma öğütlenir. Bu sayılan kurallara uymayanların cehennemdeki durumları anlatılır. Müşriklerin, mezarlarından korkudan dolayı gözleri dönmüş bir vaziyette kalkışlarını ve mahşer yerine koşuşlarını anlatan ayetle sure son bulur.

mecazıkur'an 1. Kur'an-ı Kerim'de mecazi anlamda kullanılan kelimelerin açıklamasını ve yorumunu konu alan ilim dalı. 2. Kur'an-ı Kerim'de mecazi anlamda kullanılan kelimelerin tefsiri ile ilgili olarak yazılan eserlerin ortak adı.

Mecelle Osmanlılarda Tanzimat'tan sonra, İslam hukuku kurallarına ve bu konudaki değişik çalışmalara dayanılarak hazırlanmış olan ilk medeni kanun çalışması. Hanefi Mezhebi içtihatları çerçevesinde hazırlanan Mecelle'de, sosyal ve ekonomik şartlardaki değişmeler ve yeni ihtiyaçlar dikkate alınmıştır. Mecelle, 1869-1876 yılları arasında Ahmed Cevdet Paşa (1823-1895) başkanlığındaki bir komisyonca hazırlanmış, parça parça yürürlüğe konulmuş, 16 kitap ve 1851 maddeden oluşmuştur. Mecelle, 4 Ekim 1926 yılında yeni Medeni Kanun'un uygulanmaya başlamasıyla beraber yürürlükten kaldırılmıştır.

Mecid (el-Mecid) "Her türlü lütuf ve nimeti kullarına verme hususunda

cömert, övülmeye layık, güç ve kuvvet sahibi." anlamında Allah'ın esmayı-hüsnasından biri. *"Ey Allah'ım! Rahmetin, esenliğin, bağışın İbrahim Peygamber ve ümmetinin üzerine olduğu gibi Hz. Muhammed ve onun ümmetinin de üzerine olsun. Şüphesiz sen Hamid ve **Mecid**'sin."* (Hadis)

Me'cüc bk. Ye'cüc ve Me'cüc.

Mecusi Mecusilik dininden olan kimse, Zerdüşti, ateşperest; ateşe tapan.

Mecusilik 1. Ateşe tapanların bağlı bulundukları din. 2. Temel inançları ateşe tapmak olan Zerdüştlük, Mithrailik, Zürvailik, Manilik, Mazdekilik dini gibi çeşitli fırka ve dinlerin ortak adı. Mecusilikte iki ilah vardır: Hayır ilahı Ehrimen, şer ilahı Hürmüz. Evrende iyilik çoğaldığı zaman iyilik ilahının, kötülük çoğaldığı zaman da kötülük ilahının galip geldiğine inanılır. Tarihte Müslümanlar, Mecusilere karşı ehlikitap muamelesi yapmışlardır. Onların canlarını, mallarını, namuslarını, dinlerini cizye karşılığında korumayı garanti etmişlerdir. Fakat İslam âlimleri, Mecusiler müşrik oldukları için kestiklerinin yenmeyeceği ve onların kadınlarıyla evlenilmeyeceği şeklinde görüş bildirmişlerdir.

meczup 1. Allah aşkıyla kendinden geçmiş kimse. 2. Allah aşkının vermiş olduğu coşkuyla alışılmış davranışların dışında kalan kişi. 3. Halkın alışılmış değerlerine ve hayat tarzına aykırı davrandığı için deli gibi muamele gören kimse.

Medeni sure Hz. Peygamber'e Medine'ye hicretinden sonra inen sureler. Mekke'de inen surelerin içinde Medeni ayetler; Medine'de inen surelerin içinde de az da olsa Mekki ayetler bulunabilir. Medeni sure ve ayetlerin özellikleri şunlardır:

1. Medeni sureler daha çok ibadet ve muamelata ilişkindir.

2. Toplumsal ilişkiler ve yönetim işlerini düzenlemeyi öğreten ayetler sıklıkla yer alır.

3. Mekki ayetlere göre daha uzundurlar.

4. Bir kısım ayetler İslam toplumunun koruması altına giren Yahudi, Hristiyan ve münafıklarla ilgili davranışları belirler.

5. Zaferde ve yenilgide, zenginlikte ve fakirlikte, savaşta ve barışta uygulanması gereken ahlaki kuralları açıklarlar.

6. Savaş ve barış hukuku ile ilgili ayetler vardır.

7. Hitap şekli olarak daha çok "Ey iman edenler…" ifade kalıbı kullanılır.

Medine Hz. Peygamber'in hicret edip ilk İslam devletini kurduğu, yeryüzünde namaz kılmak için yolculuğun yapılması tavsiye edilen üç mescitten biri olan Mescidinebi'nin bulunduğu, Arabistan'ın Hicaz bölgesinde bir şehir. Medine, Mekke'den yaklaşık 400 kilometre kuzeyde Kızıldeniz'den yaklaşık 200 kilometre içerdedir. Deniz seviyesinden yüksekliği 639 metredir. Medine'nin hicretten önceki adı "Yesrib"tir. Mekkeli Müslümanların buraya göç etmesiyle Hz. Peygamber tarafından adı "Medine" olarak değiştirilmiştir. Hz. Muhammed'in kabri, "Ravzayımutahhara" buradadır. Hz. Peygamber'in hicretiyle şehrin vahyin nuruyla aydınlandığını ima etmek için

"Nurlu Şehir" anlamında "Medineyimünevvere" de denir.

medrese 1. Ders yapılan yer, okul, mektep. 2. İslam tarihinde dinî ilimler ile sosyal ve fen bilimlerinin öğretildiği yüksek öğretim seviyesindeki eğitim-öğretim kurumu, fakülte. İslam'ın ilk asırlarında eğitim-öğretim faaliyetleri daha çok âlimlerin denetiminde mescit ve camilerde yürütülürdü. Hicri III. asır ile V. asır arasında başta Horasan ve Maveraünnehir olmak üzere İslam dünyasının ilim merkezlerinde medreseler kurulmaya başlandı. İlk olarak Hicri V. asırda Selçuklular tarafından "Nizamiye Medreseleri" kuruldu. Medreselerin bulunduğu başlıca yerler Kurtuba, Bağdat, Horasan, Maveraünnehir, Semerkand, Buhara, Mısır, İstanbul, Konya, Kayseri, Sivas, Bursa, Erzurum, Edirne, Elâzığ vb. idi.

Medyen bk. Ashabımedyen.

mefsedet 1. Bozulmaya neden olan, fesat ve zarar içeren. 2. Ruhi veya bedenî, bireysel veya toplumsal, dünyevi veya uhrevi zararları acıya yol açan nedenler. 3. İslam dininin korunmasını ilke edindiği can, mal, akıl, namus ve din emniyetini ihlal eden zararlar ve kötülükler. "***Mefsedet****leri ortadan kaldırmak menfaatleri elde etmeye çalışmaktan daha önemlidir."* (Mecelle Maddesi)

megazi 1. Savaşlar, harpler, gazalar. 2. Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen Siyer ilminin bir kolu olarak Hz. Peygamber'in savaşları ile ilgili bilgileri içeren kitaplar.

Mehdi 1. Doğru yolu bulan, gösteren, hidayete götüren. 2. Kıyamete yakın bir zamanda zulüm ve kötülüğü ortadan kaldırıp adaleti ve İslam'ı hâkim kılacağı öne sürülen kişi. Kur'an-ı Kerim'de Mehdi ile ilgili bir ayet yoktur. Buhari ve Müslim gibi güvenilir hadis kaynaklarında da Mehdi ile ilgili bir hadise rastlanmamıştır. Bu iki eserin dışındaki hadis kaynaklarında Mehdi ile ilgili rivayetler vardır. Şiilerde ise Mehdi inancı iman esaslarındandır. Onlara göre beklenen Mehdi gelecek ve yeryüzündeki zulme son verecektir. Kur'an-ı Kerim, Müslümanların Mehdi'yi beklemelerini değil İslam'ın emirlerine iman etmeyi ve imanlarının gereğini yapmayı tavsiye eder. Her Müslümanın insanlığa doğru yolu gösterme konusunda büyük bir gayret göstermesi gerekir. 3. Şairler tarafından Hz. Peygamber için kullanılan bir övgü ifadesi.

mehir bk. mihr.

Mekke Yeryüzünde yapılan ilk mescit olan Kâbe'nin bulunduğu, Hz. Peygamber'in doğup büyüdüğü Arabistan'ın en önemli iki şehrinden biri. Mekke'nin Kur'an-ı Kerim'deki adı "Bekke, Ümmülkura (şehirlerin anası), Beledülemin (güvenli şehir)" olarak geçer. Harem'in tamamını içine alan kısma Mekke, sadece Kâbe'nin bulunduğu yere Bekke denir. Mekke, Cidde limanının yüz kilometre doğusunda olup, güneyinde Taif vardır. Medine'ye olan uzaklığı yaklaşık dört yüz kilometredir. Mekke'nin ortaya çıkışı Hz. Âdem dönemine kadar uzanır. Önemli su kaynağı olan Zemzem, Mekke'de Kâbe'nin yanından çıkar. Her sene milyonlarca Müslüman, hac ve umre ibadeti amacıyla Mekke'deki Kâbe'yi ziyaret eder. Hz. Peygamber, Mekke'ye

Müslüman olmayanların girmesini yasaklamıştır.

Mekki Sure Hz. Peygamber'e hicretten önce Mekke döneminde inen sureler. Medine döneminde inen sureler içinde de az da olsa Mekki ayetler bulunabilir. Mekki ayet ve surelerin özellikleri şunlardır:

1. Ayetler Medeni surelere göre daha kısadır.
2. Hitap ettikleri topluluğun dil zevkine uygun olarak akıcı ve etkileyici üslubu en üst düzeydedir.
3. Hitap şekli olarak "Ey insanlar..." ifadesi daha çok kullanılır.
4. İnanç ve ahlakla ilgili ayetler yoğunluktadır.
5. Ahiret vurgusunu içeren ayetler daha çoktur.
6. İbret için, tarihten silinmiş toplumlardan örnekler verilir.
7. Peygamber kıssalarına daha çok yer verilir.
8. Bakara ve Âl-i İmran sureleri hariç, Mukatta harfleri ile başlayan bütün sureler Mekkidir.

mekruh 1. Sevilmeyen, tiksindiren, iğrenç, çirkin görülen, hoş görülmeyen. 2. Yapılması dince hoş görülmeyen (şey). 3. Yapılması (kesin olmayan delillerle) yasaklanmış (söz ve davranışlar). Mekruhtaki yasaklık haramdaki kadar kesin ve bağlayıcı delillere dayanmaz. Bu durum, mekruhun işlenebilir bir fiil olduğu anlamını da taşımaz. Bir şeyin mekruhluğu, yasaklamayı bildiren ayet ve hadislerde kullanılan ifadelerden anlaşılır. Yasaklanan şey harama yakın ise *tahrimen mekruh*, helale yakın ise *tenzihen mekruh* adını alır.

melek Erkeklik ve dişilikleri olmayan, yemeyen, içmeyen, evlenmeyen, doğmayan ve doğurmayan, Allah'ın izniyle çeşitli şekillere girebilen, gözle görülmeyen, Allah'ın emirlerine tam olarak itaat eden, nurdan yaratılmış varlık, elçi. İnsanlar, meleklerin varlığına iman etmekle yükümlüdürler. Melekleri inkâr etmek, peygamberleri, kitapları inkâr etmek gibidir. Meleklerin sayısı bilinemeyecek kadar çoktur. Cebrail(a.s), Mikâil(a.s), Azrail(a.s) ve İsrafil(a.s) adlı dört büyük melek ile Kiramen Kâtibin ve Münker-Nekir melekleri meşhurdur. *"İman; Allah'a, **melek**lerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmandır."* (Hadis)

Melekülmevt bk. Azrail.

Melik (el-Melik) "Her şeyin sahibi, hâkimi, varlıklar üzerinde her türlü denetleme ve yönetme hakkına sahip olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O Allah ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. O; **Melik**, Kuddus ve Selamdır."* (Kur'an-ı Kerim 59/23)

melun 1. Lanetlenmiş, lanete uğramış. "*Kim, Lut kavminin yapmış olduğu çirkin işi yaparsa **melun**dur.*" (Hadis) 2. Allah'ın rahmetinden, bağışından, affından uzaklaştırılmış. *"**Melun**, Müslümana (kasten) zarar veren veya ona tuzak kurandır."* (Hadis) 3. Şeytan, iblis.

memnu 1. Engellenmiş, yasaklanmış, haram. "(Amel defterleri sağ tarafından verilenler için cennette) Tükenmeyen ve **memnu** olmayan meyveler

vardır." (Kur'an-ı Kerim 56/23) 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnete göre yasaklığı hakkında kesin hüküm olan söz, davranış.

menasik 1. İbadet yerleri. 2. İslam dininde ibadetlerin yapılış şekilleri. "(Hz. İbrahim ve Hz. İsmail şöyle dua ettiler): Rabbimiz! İkimizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olanlardan bir ümmet yetiştir. Bize **menasik**imizi göster, tövbelerimizi kabul et. Çünkü tövbeleri daima kabul eden ve merhametli olan ancak Sen'sin." (Kur'an-ı Kerim 2/128) 3. Hac sırasında yapılan Kâbe'yi tavaf, Arafat'ta vakfe, Safa ile Merve arasında say, ihram giyme gibi hacca ait işlerin hepsi. "*(Hacda)* ***menasik****inizi tamamladığınızda Allah'ı çokça zikredin...*" (Kur'an-ı Kerim 2/200) 4. Kurban kesme yerleri.

Menat Arapların Müslüman olmadan önce Cahiliye döneminde taptıkları büyük putlardan biri. Menat putu, Kızıldeniz sahilinde Kudeyd denilen yerdeki tanrıçadır. Bu tanrıçaya, Huzaa kabilesi ile Evs ve Hazreç denilen Medineli iki kabile taparlardı. Bu tanrıça için hac ve tavaf yapılıp kurban kesilirdi. Müşrikler, hac mevsiminde Kâbe'yi tavaftan sonra Arafat ve Mina'ya geçer ve oradan Menat'ı ziyaret etmeye giderlerdi.

mendup 1. Güzel, hoş, iyi, makbul, yapılması dinen güzel olan şey. 2. Hz. Peygamber'in bazen yapıp, bazen terk ettiği işler, nafile. 3. Yapılması tavsiye edilip övülen fakat yapılmamasında da bir sakınca bulunmayan eylem veya davranış. 4. Farz, vacip ve sünnetimüekkede dışında kılınan namazlar, tutulan oruçlar ve verilen sadakalar. İslam dini, mendup sayılan ibadet ve davranışları ahlakı güzelleştirmeye ve geliştirmeye destek eylemler olarak tanımlamıştır. Mendup sayılan bazı ibadetler şunlardır: Gece namazı, kuşluk namazı, camiye ilk girildiğinde kılınan namaz, misafire ikram, yollarda sıkıntı veren şeyleri kaldırma vb.

meni 1. Erlik suyu, sperm, bel suyu, döl suyu. "O (insan) rahme dökülen **meni**den bir damlacık su değil midir?" (Kur'an-ı Kerim 75/37) 2. İnsan ve hayvan gibi canlılarda soyun devam edebilmesi için üreme organından gelen hafif yapışkan sıvı madde. Meninin şehvetle veya cinsel ilişki sonucu vücuttan çıkmasıyla cünüplük gerçekleşir. Bu durumda gusül abdesti almak farz olur. İnsanın meni geldikten sonra üzerinden bir namaz vakti geçecek kadar durması dinen doğru değildir. *"**Meni** geldikten sonra mutlaka gusül abdesti almak gerekir."* (Hadis)

menkıbe 1. Ahlaken olgun ve büyük bir insanın davranışlarını yahut hayat tarzını anlatan yazı türü. 2. Peygamberlerin, sahabelerin, âlimlerin, evliyanın örnek davranışlarını ve yaşayışlarını anlatan yazılı ve sözlü haberler. Türk kültüründe Hz. Ali, Battal Gazi, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaşi Veli gibi örnek insanların menkıbeleri çok yaygındır. Bunları okuyup güzel davranışlarından ibret almak yaygın bir âdettir. "*Türbeler, camiler, eski bahçeler/Şanlı* ***menkıbe****si binlerce erin/Sesi arşa çıkmış hengamelerin/Nakleder yâdını gelen geçene."* (A. H. Tanpınar)

Mennan (el-Mennan) "Yaratmış olduğu varlıklara hiçbir karşılık bekle-

meksizin bol bol veren, onlara sınırsız iyiliklerde bulunan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"(Ey Allah'ım!) Senden başka ilah yoktur. Sen **Mennan**'sın, yerleri ve gökleri yaratansın. Sen yücelik ve ikram sahibisin*" (Hadis)

mensuh bk. nesh.

merfu hadis Bir sahabe tarafından, "Hz. Muhammed şöyle buyurdu.", "Hz. Peygamber şunları söyledi." gibi ifadelerle Hz. Peygamber'in bizzat söylediği vurgulanarak rivayet edilen hadis.

merhaba 1. "Günaydın ve hoş geldiniz" anlamında bir esenleşme veya selamlaşma sözü. 2. 'Allah, sana bolluk ve rahatlık, huzur ve afiyet versin.' anlamında bir dua ve selamlama sözü. 3. Misafir karşılarken 'Buyur, evimiz senin için geniş ve rahat bir yer olacak. Burada dostluk bulacaksın, kendini rahat hisset!' anlamında bir selamlama ve karşılama sözü. *"Hz. Peygamber'in yanına geldiğim zaman, '**Merhaba** ey Ümmühâni!' diye karşılardı."* (Ümmühâni bt. Ebu Talip)

merhamet 1. Şefkat gösterme, acıma, yumuşak huylu olma. "Küçüklerine **merhamet** etmeyen, büyüklerini saymayan bizden değildir." (Hadis) 2. Affetme, bağışlama, iyilik etme. "***Merhametim** gazabımı geçti.*" (Kudsi Hadis) Allah'ın, insan dâhil tüm yarattıklarını, yedirmesi, içirmesi, koruması, bağışlaması ve şefkat göstermesi onun merhametinin görünümlerindendir. İnsanların da Allah'ın merhamet sıfatıyla ahlaklanmaya gayret etmesi gerekir. İslam ahlakına göre, insanlara merhamet etmeyen kimse, Allah'ın merhametine ve bağışına layık olamaz. İslam, merhameti güzel ahlakın en belirgin özelliklerinden biri olarak kabul eder. Kur'an-ı Kerim, birbirlerine karşı merhametli olmayı müminlerin başlıca nitelikleri arasında saymıştır.

merhum 1. Ölü, ölmüş. 2. "Allah'ın rahmetine kavuşmuş." anlamında ölmüş bir Müslümanı anarken kullanılan iyi dilek sözü. *"-Söyleyin, Allah için, şu **merhum**u,/Nasıl bilirsiniz ey Müslümanlar?/- İyi biliriz!"* (M. A. Ersoy)

Merve Mekke'de Kâbe'nin yakınlarında bulunan iki küçük tepeden biri. Hac sırasında Safa'dan Merve'ye dört gidiş ve Merve'den Safa'ya üç geliş olmak üzere aradaki mesafeyi yürümek haccın vaciplerindendir. Hac ve umre ibadetinde Safa tepesinden başlayan sa'y Merve'de biter. Rivayete göre, Hz. İbrahim'in hanımı Hz. Hacer, oğlu İsmail için su ararken Safa ile Merve arasında gidip gelmiştir. Hacılar, sa'y yapmakla Hz. Hacer'in bu eylemini canlı tutarlar."*Şüphesiz ki Safa ile **Merve** (sıkıntılara göğüs germe ve inanç uğruna yapılan fedakârlık konusunda) Allah'ın sembollerindendir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse bu iki tepe arasında sa'y etmesinde bir sakınca yoktur.*" (Kur'an-ı Kerim 2/158)

Hz. Meryem Kur'an-ı Kerim'de iffeti ve edebi ile övülen, Hz. Peygamber tarafından gelmiş geçmiş en mükemmel kadınlardan biri olarak tanıtılan Hz. İsa'nın annesi. Hz. Meryem'in babasının adı İmran'dır. Hz. Meryem henüz ana karnında iken babası vefat etmiş ve annesi, doğacak çocuğunu Beytimak-

dis'e adamıştı. Annesi adını Meryem koymuş ve Allah'a onu ve soyunu, şeytanın şerrinden koruması için dua etmiştir. Hz. Meryem, iffetiyle örnek olduğu için 'namuslu ve iffetli' anlamına gelen "betül" adıyla da anılmıştır. Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Meryem, Zekeriya Peygamberin terbiyesinde özel bir eğitimden geçmiştir. Allah, bakire olan Meryem'den mucize olarak İsa Peygamberi yaratmıştır.

Meryem suresi Kur'an-ı Kerim'in on dokuzuncu suresidir. Mekke'de inmiştir. Doksan sekiz ayettir. İçerisinde (16-37 ayetleri arasında) Meryem kıssası anlatıldığı için bu adı almıştır. Sureye, Zekeriya Peygamberin Allah'tan aldığı emirleri insanlara tebliğ edecek ve kendisine mirasçı olacak bir oğul istemesini anlatan ayetlerle başlanır. Onun, bu isteğini Allah'a dua ederek arz ettiğini ve duasında ahlaki ölçülere uyduğu haber verilir. Allah'ın da Zekeriya Peygamberin duasını kabul ettiği anlatılır. Kur'an-ı Kerim'de, Zekeriya Peygamberin oğlu olan Hz. Yahya merhametli, kibar, günahlardan sakınan, anne ve babasına iyilik eden, toplumsal barışa katkı sağlayan bir kişi olarak tanıtılır. Surede, Hz. Meryem ile oğlu Hz. İsa'nın kıssasına da ayrıntılı bir biçimde yer verilir. Hz. Meryem'in Allah'ın emri ile hamile kalması, onun iffeti ve terbiyesi, doğum için kavminden uzak bir yere çekilmesi, doğum esnasındaki sıkıntıları ve Allah'ın ona ikramları, doğumdan sonra çocuğunu alıp kavminin huzuruna gelmesi ve kavminin ona karşı yapmış olduğu çirkin saldırılar anlatılır. Zekeriya Peygamber'in çocuğu olmayan hanımından çocuk yaratan Allah, bakire olan Meryem'den de babasız çocuk yaratmak suretiyle yaratmadaki kudretinin eşsizliğini tüm insanlığa göstermiştir. Her şey Allah'ın 'ol' demesiyle olur. Allah için, yaratmada hiçbir güçlük yoktur. Hz. İsa'nın annesinin kucağında konuşması, Hristiyanların Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu sayan bütün yanlış düşüncelerini ve inanışlarını reddedercesine "Ben, Allah'ın kuluyum ve onun peygamberi olacağım." demesi, Allah'ın gönderdiği bütün dinlerin özü olan tevhit inancına vurgu yapması, namaz ve zekâtı emretmesi, anne ve babaya iyi davranmanın önemli bir ahlaki ilke olduğunu belirtmesi, surede işlenen en önemli konulardandır. Surede, Hz. İbrahimle Azer arasında geçen tevhit mücadelesine de yer verilir. Hz. İbrahim, tevhit dinini tebliğ edip putperestliğe karşı çıkarken Azer'in bu nedenle onu öldürmek istemesi anlatılır. Hz. İbrahim'in ise onun bu karşı çıkışına iyilik ve dua ile karşılık verdiği belirtilir. Surede, Hz. Musa ve onun Tur dağında aldığı vahiy, Hz. İsmail ve onun tebligatı da çok kısa olarak anlatılır. Bu çerçevede müminlerin sahip olması gereken özelliklere de yer verilir. Müminlerin vahye uymaları, imanlarında sadık olmaları, günahlardan tövbe etmeleri, namaz kılmaları, zekât vermeleri emredilir. Ahiret hayatının mutlaka gerçekleşeceğine dair açıklamalar yapılır. Allah, vahye karşı çıkanlara ve ahirete inanmayanlara süre tanıdığını hatırlatır. Peygamberden, müşriklere gelecek azabı isteme konusunda acele davranmaması tavsiye edilir. Ayrıca Hz. İsa'yı veya melekleri Allah'ın çocukları diye anan tüm müşriklere uyarılar yapılır. Bu uyarılara kulak vermeyenlerin

ahiret gününde cezalandırılacağı haber verilir. Kur'an-ı Kerim'in müminler için bir müjde olduğunu bildiren, vahye inanmayanların ise helak olacaklarını anlatan ayetlerle sure son bulur.

mesalihimürsele Hakkında ayet, hadis, icma ve kıyas gibi emir veya yasak edici dini bir delil bulunmayan ve İslam dininin ruhuna uygun olan faydalı şeylere göre hüküm verme veya davranma. İslam hukukçuları, mesalihimürselenin dini bir delil olup olmadığı konusunda ayrılığa düşmüşlerdir. Hanefiler ve Şafiiler mesalihimürseleyi kıyasın içinde düşünürlerken, Malikiler ise hüküm çıkarmada başvurulan ayrı bir kaynak olarak ele almışlardır. Maliki Mezhebi'ne göre mesalihimürseleyle varılan hüküm akla aykırı olmamalı, bir güçlüğü veya zorluğu ortadan kaldırmalı ve İslam dininin gönderiliş amacına uygun olmalıdır.

mesbuk 1. Geçilen, geride kalan kimse. 2. Cemaatle kılınan namazın birinci rekâtını kaçırıp namazın arasında veya sonunda imama uyan kimse. Mesbuk, imamla birlikte son oturuşa oturduğunda selam vermez. İmam selam verince ayağa kalkar ve imamla birlikte kılamadığı rekâtleri yalnız başına kılar.

mescit İçerisinde beş vakit namaz, cuma ve bayram namazlarının kılındığı Müslümanların ibadet yeri, cami, namazgâh. Türk toplumunda içinde ibadet edilen küçük yerlere mescit, büyüklerine de cami denir. Yeryüzünde ilk yapılan mescit Kâbe'dir. Hz. Âdem tarafından yapılmış, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından da yeniden inşa edilmiştir. Hz. Peygamber'in yaptırdığı ilk mescit ise Kuba Mescidi'dir. Bu mescitten sonra Medine'de Mescidinebi yapılmıştır. Mescidin bölümleri şunlardır: 1. Mihrap: İmamın öne geçip namaz kıldırdığı, mescidin en ön kısmında ve kıble tarafında bulunan genellikle oyuk olan yer. 2. Minber: Basamaklarla çıkılan ve üzerinde ayakta hutbe okunan yer. 3. Kürsü: Vaizlerin halka İslami bilgileri anlatmak için oturdukları yüksekçe yer. *"Bir kimsenin (cemaatle namaz kılmak için)* ***mescid****e sürekli gittiğini gördüğünüz zaman onun mümin olduğuna şahitlik ediniz."* (Hadis)

Mescidiaksa Kudüs'te bulunan, Kâbe ve Mescidinebi'den sonra Müslümanların en önemli üçüncü mescidi. Mescidiaksa, Hz. Süleyman Mabedi'nin bulunduğu yerde Süleyman Peygamber tarafından yapılmıştır. Beytimakdis adı da verilir. Mekke'ye çok uzak olmasından dolayı 'en uzak mescit' anlamında Mescidiaksa adı verilmiştir. Müslümanlar hicretten sonra bir buçuk yıl kadar Mescidiaksa'ya yönelerek namaz kılmışlardır. Hicretten önce gerçekleşen İsra ve Miraç olaylarında da Hz. Peygamber'in uğrak yeri olmuştur. Mescidiaksa'nın bulunduğu yerler Hz. Ömer'in hilafeti döneminde fethedilmiştir. "*Kulu (Muhammed'i) gece vakti ayetlerimizden bir kısmını göstermek için Mescidiharam'dan çevresini mübarek kıldığımız* ***Mescidiaksa****'ya götüren Allah'ın yüceliğinde sınır yoktur. O her şeyi işitir ve görür.*" (Kur'an-ı Kerim 17/1) *"****Mescidiaksa****'da kılınan bir rekât namazın sevabı diğer yerlerde kılınan beş yüz rekât namazın sevabından daha çoktur."* (Hadis)

Mescidiharam bk. Kâbe.

Mescididırar Hicretten sonra H.9-M. 630 yılında Tebük seferi öncesi münafıklar tarafından Müslümanları gözetim altında tutmak, onlara tuzak kurmak için Kuba Mescidi'nin tam karşısında yapılan bir mescit. Mescididırar'ın yapılış amacı Allah tarafından bildirilmiştir. Hz. Peygamber de bu mescidi Tebük seferinden (9/630) sonra yıktırmıştır. Dırar mescidinin yapılma fikrini veren Ebu Amir er-Rahip adlı Medine asıllı Hristiyan bir münafıktır. O, İslam'ın Medine'de yayılmasını engellemek ve Hz. Peygamber'in varlığına son vermek için bu mescidin yapılmasını planlamıştır. Ebu Amir; Hz. Peygamber ve arkadaşları, cumartesi günleri Kuba mescidine geldiklerinde bu planını gerçekleştirmek istemiştir. Allah'ın, peygamberine bildirmesi üzerine bu kötü planını gerçekleştirememiştir. *"(Sefere katılmayanlar arasında) bir de müminlere zarar vermek, hakikati inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resulüne karşı savaş açmış olan (adamın gelmesini) beklemek için **Mescididırar**'ı kuranlar ve '(bununla) iyilikten başka bir şey kastetmedik.' diye yemin edecek olanlar vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder.*" (Kur'an-ı Kerim 9/107)

Mescidinebi Hz. Peygamber'in hicretten sonra Medine'de yaptırdığı Kâbe'den sonra en önemli ikinci mescit. Hz. Peygamber hem ibadet hem de eğitim, öğretim amacıyla Mescidinebi'yi yaptırmıştır. İlk İslam üniversitesi olan Suffa'yı da bu mescidin yanında kurmuştur. Çeşitli dönemlerde ihtiyaç oldukça genişletilmiş ve bugün yüz binlerce insanın namaz kılabileceği duruma gelmiştir. Mescidinebi'nin arsasını Hz. Peygamber, Neccaroğullarından Sehl ve Süheyl adlı iki kardeşten paralarını ödeyerek satın almıştır. Yapımı sırasında Resulullah sırtında taş ve kerpiç taşıyarak çalışmıştır. Bu mescit o gün için üstü açık olarak inşa edilmiş daha sonraları hurma dalı ve yapraklarıyla üstü örtülmüştür. Hz. Peygamber, hutbelerini burada bir hurma kütüğünün üzerine çıkarak okumuştur. Mescidin doğu tarafında duvara bitişik olarak Resulullah'ın hanımları için odalar yapılmıştır. Mescidinebi o gün için tüm devlet işlerinin görüldüğü merkezi bir konuma sahip olmuştur. Müslümanların nüfusunun artmasıyla zaman zaman genişletilmiştir. "***Mescidinebi**'de kılınan namaz diğer mescitlerde kılınan bin rekât namazdan daha faziletlidir.*" (Hadis)

Meset suresi bk. Tebbet suresi.

mesh 1. Silme, sıvazlama, ıslak eli bir şey üzerine sürme. 2. Abdest alırken ıslak eli başın üzerine sürme. 3. Abdest alırken ıslak eli ayağa giyilen mestin üzerine sürme. Abdestte başı mesh etmek farzdır. Ayağa giyilen mest üzerine mesh etmek ise dinin ibadetlerde tanıdığı bir kolaylıktır. "*Ey iman edenler! Namaz kılmak istediğiniz zaman (abdest alırken) yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başınızı **mesh**edin ve topuklara kadar da ayaklarınızı yıkayın...*" (Kur'an-ı Kerim 5/6)

Mesih bk. İsa Peygamber.

Mesnevi Büyük Türk İslam düşünürü Mevlana Celaleddin Rumi'nin (ö.

672/1273), 25618 beyitten oluşan Farsça eseri. Mevlana, Mesnevi'yi öğrencisi Hüsamettin Çelebi'nin teşviki ve ısrarı ile yazmıştır. İlk 18 beytini bizzat Mevlana kendisi yazmış geri kalan kısmını ise Hüsamettin Çelebi'ye (ö. 683/1284) söyleyerek yazdırmıştır. Akıcı bir üslupla insanları aydınlatmak ve onlara yol göstermek amacıyla yazılan eserde, birçok hikâye vardır. Ayrıca peygamber kıssaları ve evliya menkıbeleri de bolca yer alır. Mesnevi, hem doğu hem de batı ülkelerinde tanınan bir eserdir. Doğu ve batı dillerine çevirileri yapılmıştır.

mest Topukları örtecek biçimde ayaklara giyilen ve belli mesafede yola dayanıklı, bağsız olarak ayakta durabilecek şekilde kalın, suyu hemen içine çekmeyen, deri veya keçe gibi maddelerden yapılan bir çeşit ayakkabı. Mestler üzerine mesh vermek müminler için bir dinî kolaylıktır. Mest üzerine mesh müddeti: yolcu olmayanlar için 24 saat, yolcular için ise 72 saattir. Mest üzerine mesh yapılabilmesi için mestin ayağa abdest alındıktan sonra giyilmesi, mestin topukları örtmesi, üzerinde geniş bir yırtığın olmaması gerekir. "*Yolcu olmayanlar bir gün bir gece, yolcular ise (isterlerse) üç gün üç gece* ***mest*** *üzerine mesh ederler.*" (Hadis)

mesture bk. tesettür.

Meş'ariharam 1. Saygıya değer, ibadetlere ait dini sembolleri taşıyan yer. 2. Arafat'la Mina arasındaki Müzdelife adlı yerde "Kuzah" denilen ve üzerinde "Mikade" adında silindir şeklinde bir taşın bulunduğu tepe. Hz. Peygamber, Veda Haccı'nda Müzdelife'ye gelince Meşariharam denilen bu tepenin yanında sabaha kadar dua ve ibadet etmiştir. Meşariharam'da bir süre kalmak haccın sünnetlerindendir. *"Arafat'tan kitleler halinde ayrılırken* ***Meşariharam****'da Allah'ı zikredin."* (Kur'an-ı Kerim 2/198)

meşru 1. Yapılmasına dinen izin verilmiş, dine uygun olan şey. *"…Yöneticilere itaat ancak* ***meşru*** *konulardadır…"* (Hadis) 2. İslam hukukunda farz, vacip, sünnet, müstehap ve mübah olan tüm davranışlar.

meşru müdafaa 1. Mal, can, namus ve akla yönelik haksız bir saldırı karşısında kişinin kendini savunması. 2. Bir kimsenin haksız bir saldırıyı kendisinden veya başkasından uzaklaştırmak amacıyla zorunlu tepki göstermesi ve bunu uzaklaştıracak ölçü ve oranda kuvvet kullanarak bir hakkı koruması. Meşru müdafaa, hukukun kişiye tanıdığı bir haktır. Kişi bu hakkı haddi aşmamak şartıyla yerinde kullanabilir. "*Kim malı, namusu ve canı için* ***meşru müdafaa*** *yaparken öldürülürse şehit olur.*" (Hadis)

meşveret bk. istişare.

metaf Hac, umre ya da ibadet amacıyla Kâbe'nin etrafında tavaf yapılırken dönülen alan. Tavaf, Mescidiharam denilen ve sınırları belirlenmiş olan alan içerisinde yapılır. Bu alanın dışında yapılan tavaf geçerli değildir. Kâbe duvarının hemen bitişiğinde yarım ay şeklindeki 'Hicr' denilen yer, metaftan sayılmadığı için tavafın Hicr'in dışından yapılması gerekir.

Metin (el-Metin) "Kuvveti ve gücü eksilmeyen, kendisine zarar verile-

meyen, zalimlere ve zorbalara karşı gücünü gösteren ve yalnızca kendisine güvenilen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. "*Şüphesiz ki Allah tüm yaratıklarına bol bol rızık veren, kuvvet sahibi ve* ***Metin*** *olandır.*" (Kur'an-ı Kerim 51/85)

mevhibe 1. Hibe edilen, bağışlanan şey. 2. Allah'ın kullarına ve tüm yaratıklarına karşılıksız olarak verdiği her şey, nimet.

mevize 1. Dini öğüt, nasihat, vaaz. 2. Kişinin kalbini yumuşatma, Allah'a olan sevgisini çoğaltma ve azabından koruma amacıyla verilen öğütler. "*Rabbinin yoluna hikmetle,* ***mevize*** *ile çağır ve (hak yoldan ayrılmış olan kimselerle) en güzel şekilde mücadele et…*" (Kur'an-ı Kerim 16/125)

Mevla 1. Rab, efendi, seyit, sahip, malik, terbiye eden, birinin işini üzerine alan, veli. *"Şüphesiz ki Allah müminlerin Mevlasıdır. Kâfirlerin ise* ***Mevla****ları yoktur."* (Kur'an-ı Kerim 47/11) 2. Dost, yardımcı, lütuf ve bağışta bulunan. "*Ey Rabbimiz! Bizi affet; bizi yarlıga; bize merhamet et; sen bizim* ***Mevla****mızsın; kâfirlere karşı bize yardım et.*" (Kur'an-ı Kerim 2/286) 3. Allah. *"Allah('ın emirlerine ve yasakların)a uyun. O sizin* ***Mevla****nızdır. O ne güzel* ***Mevla*** *ne güzel yardımcıdır."* (Kur'an-ı Kerim 22/78)

Mevlana Celaleddin Rumi İslam dünyasının yetiştirdiği büyük şair, tasavvuf ve düşünce adamı. Mevlana, Harzemşahlar döneminde 1207 yılında Belh'te doğmuştur. Asıl adı Mehmet Celaleddin'dir. Babası 'bilginler sultanı' anlamına gelen Sultanü'l-ulema Muhammed Bahaeddin Velet, annesi Mümine Hatun'dur. Moğol istilasının yaklaşması ve Harzemşahlarla arasının açılması üzerine babası dört yaşındaki oğlu ile birlikte Belh'ten ayrılmıştır. Irak, Hicaz ve Suriye'den geçerek Anadolu Selçuklu Devleti'nin en parlak devrini yaşadığı III. Sultan Alaeddin zamanında Konya'ya gelip yerleşmiştir. "Her ne kadar Farsça söylüyorsam da aslım Türk'tür." diyen Mevlana, önce Şerafettin Semerkandi'nin kızı Gevher Hatunla, onun ölümünden sonra da Konyalı İzzettin Ali'nin kızı Kerra Hatunla evlenmiştir. Birincisinden Sultan Velet, Muhammed Alaeddin, ikincisinden Emir Muzaffereddin Âlim Çelebi, Melike Hatun adlı çocukları olmuştur. İlmiyle ve ahlakıyla kendisini çevresine tanıtmış ve sevdirmiş; bu sebeple asıl ismi unutulup 'efendimiz' anlamına 'Mevlana' adıyla tanınmıştır. Mevlana, Şemsi Tebrizi ile buluştuğu 23 Ekim 1244 tarihine kadar vaazla ve dinî ilimlerde dersler vermekle meşgul olmuştur. Bu tarihten Şems'in öldürüldüğü 5 Aralık 1247 tarihine kadar gönül âleminin coşkusuna yönelmiştir. Şems'in ölümünden sonra kuyumcu Selahaddin Zerkub ve 29 Aralık 1258 tarihinde onun da ölümü üzerine Çelebi Husameddin Hasan'ı yakın dost edinen Mevlana, 17 Aralık 1273'de pazar günü vefat etmiştir. Eserleri:

1. Mesnevi (25618 beyit).
2. Divan-ı Kebir (21000 beyit gazel ve 1791 rubai).
3. Fihimafih.
4. Mecalis-i Seba.
5. Mektubat.

Mevlevilik Mevlana Celaleddin Rumi'nin (ö. 1273) düşünceleri çerçe-

vesinde oğlu Sultan Velet (ö. 1312) tarafından sistemleştirilip kurulan ve İslam dünyasında birçok taraftara sahip olan tarikat. Mevlana, düşüncelerini ve İslam'ı yaşama yolunu sağlığında iken sistemleştirmemiştir. Sultan Velet, babasının vefatından sonra birtakım kurallar koyarak düşüncelerini tasavvufi bir ekol hâline getirmiştir. Bu tarikatın amacı, insanın gerçek anlamda kendini tanımasını ve bulmasını sağlamaktır. Bunun yolu olarak da Allah aşkı ve zikir gösterilir. Allah sevgisinde yok olmak, Mevlevilerin en önemli düşüncelerin-dendir. Bu sevgide yok olmayanların dünya ve içindekilerin kulu olacağını söylerler. Mevlevi tarikatında kâmil bir mürşide teslim olma, Allah'a itaat edip Peygambere bağlanma, ruhen yücelmenin esasıdır. Mevlevilik yolunda ilerleyen kişiler derecelerine göre isim alırlar. Mevlevilik, Osmanlılar Dönemi'nde ülkedeki en yaygın tarikatlardan biri hâline gelmiştir.

mevlit 1. Doğma, doğum zamanı, doğum yeri, doğum yıldönümü, veladet. 2. Hz. Peygamber'in doğumunu, doğum sırasında meydana gelen olağanüstü olayları ve hayatından bazı kesitleri anlatan manzum eserler. 3. Süleyman Çelebi'nin Hz. Peygamber'in doğumu ve hayatı ile ilgili manzum eser. 4. Hz. Peygamber'in doğum ve hayatıyla ilgili yazılan mesnevinin okunduğu dinî tören. Hz. Muhammed'in doğumunu anlatan birçok manzum eser yazılmıştır. Türk toplumunda en yaygın olanı ve en çok sevileni, Süleyman Çelebi'nin (ö. 1422) yazdığı Vesiletünnecat adlı eserdir. Bu eser şu bölümlerden oluşur: Münacat (Allah'a yakarış), Veladet (Hz. Peygamber'in doğumu), Risalet (peygamberliğin gelişi), Miraç, Rıhlet (Hz. Peygamber'in vefatı) ve Dua.

mevlithan Mevlidi bestesine uygun musiki ile okuyan kimse.

mevzu hadis Hz. Peygamber söylemediği hâlde siyasal, sosyal ve dinî birtakım sebeplerle ona iftira ederek onun adına hadis diye uydurulan söz. Hz. Peygamber'in vefatından sonra değişik sebeplerle hadisler uydurulmuştur. Ancak muhaddisler, uydurma hadisleri tespite yönelik kriterler belirlemeye yönelik çalışmışlardır. Muhaddislerin en sahih hadislerden oluşturdukları hadis kitapları tarih boyunca kaynak olarak kullanılagelmiştir. Hz. Peygamber de kendi adına hadis uyduranlara şu uyarıyı yapmıştır. "*Kim benim söylemediğim bir sözü, 'Söyledi.' diyerek bana iftirada bulunursa cehennemdeki yerine hazırlansın.*" (Hadis)

meysir 1. Şans oyunları, kumar. 2. İslamiyet'ten önce, cahiliye Arapları arasında yaygın olan bir kumar türü. Kumar oynayarak kazanılan para zahmetsiz ve yorulmaksızın elde edilen bir kazanç olduğu için "meysir", kolaylık manasındaki "yusr" kökünden türetilmiştir. İslam dini kumarın her çeşidini yasaklamıştır. "*Ey iman edenler! Uyuşturucu, **meysir**, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki kurtulasınız.*" (Kur'an-ı Kerim 5/90)

meyte Etinin yenmesi helal olduğu hâlde İslami usullere göre kesilmemiş olan hayvan, leş. "Allah size **meyte**yi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası için kesilen hayvanların yenilmesini

haram kılmıştır…" (Kur'an-ı Kerim 2/173)

meyyit namazı bk. cenaze namazı.

mezar bk. kabir.

mezhep 1. Gidilecek yer, gidilecek yol, takip edilen yöntem, metot, ekol. 2. İslam kültüründe dinî ilimlerde uzman olan bir müçtehidin, dinin ayrıntılarına ilişkin konularda, kendine özgü kural ve metotla meydana getirdiği görüşler toplamı, içtihatlar. İslam tarihinde hukuki, siyasi ve itikadi bütün görüşler ve akımlar hakkında 'mezhep' kavramı kullanılmıştır. Mezhep imamları, "Biz bir mezhep kurduk, gelin bize katılın." dememişlerdir. Onların çeşitli meseleler hakkında verdikleri fetvalar, yaptıkları içtihatlar zamanla Müslümanlar tarafından benimsenmiş, uygulanmış ve kitaplarda bir araya toplanmıştır. Hiçbir mezhep imamı 'Benim görüşüm mutlak doğrudur.' şeklinde bir iddiada bulunarak görüşlerini dinleştirmemiştir. Ehlisünnet mezhepleri birbirinin içtihat ve kanaatlerine saygı göstermişlerdir. Herhangi bir meselede kendi mezheplerinde görüş olmadığında diğer mezheplerin görüşlerinden de yararlanmışlardır. İslam tarihinde ortaya çıkan mezhepleri üç grupta sınıflandırılır: 1. Uygulamayla ilgili çalışmaları içine alan fıkıh mezhepleri, amelî mezhepler. 2. İnanç konularıyla ilgili mezhepler, itikadi mezhepler. 3. Yönetimle ilgili konuları esas alan mezhepler, siyasi mezhepler.

mezi Cinsel içerikli şeyleri düşünmek, bakmak veya cinsel arzulara yoğunlaşmak sonucu insanın erkeklik organından gelen şeffaf, yapışkan sıvı. Mezi geldiğinde insan cünüp sayılmaz ve gusül abdesti alması da gerekmez. "*Meni gelmesinden dolayı gusül, **mezi**den dolayı abdest almak gerekir.*" (Hadis)

mezmur 1. Nefesli çalgılarla söylenen ilahî. 2. Hz. Davut'un makam ile okuduğu Zebur surelerinden her biri. 3. Kitabımukaddes içinde Hz. Eyüp ile Hz. Süleyman'ın Meselleri arasında yer alan 150 bölüm.

mihr Müslüman bir erkeğin nikâh sırasında evleneceği hanıma verdiği veya vermeyi kabul ettiği mal ya da para, mehir. İslam dininde mihr, kadının yalnız başına ayakta durabilmesinin ekonomik güvencesi olarak kabul edilmiştir. Mihr miktarı kişilerin ekonomik durumu ve sosyal konumuna göre değişir. Mihr, İslam hukukuna göre sadece kadının hakkıdır. Bu sebeple babası veya ailesi tarafından "başlık parası" veya başka bir ad altında alınması doğru değildir. "***Mihr**in en hayırlısı ödemesi en kolay olanıdır.*" (Hadis)

mihrap Cami ve mescitlerde kıble yönünde bulunan ve imamın namaz kıldırırken önünde durduğu genellikle oyuk ve girintili bölüm. *"(Zekeriya Peygamber) **mihrap**tan kavminin karşısına çıkıp onlara: 'Rabbinizi sabah akşam tespih edin.' diye işaret etti."* (Kur'an-ı Kerim 19/11)

Mikail Dört büyük melekten Allah'ın izni ile tabiat olaylarının oluşumu ve rızıkların dağıtımı ile görevli olan melek. "*Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve **Mikail**'e düşman olursa, bilsin ki Allah da inkâr*

edenlerin düşmanıdır." (Kur'an-ı Kerim 2/98)

mikat 1. Bir iş için belirtilen zaman, yer. "Şüphesiz ki (hak ile batılın) ayrıldığı kıyamet günü **mikat**tır." (Kur'an-ı Kerim 78/17) 2. Hac ve umre yolculuğuna çıkanların Mekke çevresinde ihrama girmek zorunda oldukları sınırlar, yerler. Mikat yerlerini Hz. Peygamber belirlemiştir. Hac ve umre için Mekke'ye girmek isteyenlerin ihram giyecekleri mikat yerleri: Zülhuleyfe, Zatu Irk, Cuhfe, Karn ve Yelemlem'dir.

millet 1. Din, şeriat, takip edilen yol. "(Ey Muhammed) Yahudi ve Hristiyanlar, sen onların **millet**ine uymadıkça senden asla razı olmayacaklardır. De ki: '*Gerçek din Allah'ın göndermiş olduğu din (olan İslam)dir. Sana verilen bunca ilimden sonra (inkârcıların) arzu ve isteklerine uyacak olursan, senin için Allah'tan ne bir yardımcı ne bir dost vardır.* " (Kur'an-ı Kerim 2/120) 2. Allah'ın kullarına peygamberler aracılığı ile gönderdiği hayat tarzı, yaşama biçimi. *"(Ey Muhammed) De ki: "Rabbim beni dosdoğru yol olan, Allah'ı birleyen İbrahim'in **millet**ine iletti. O (İbrahim) ki ortak koşanlardan değildi.*" (Kur'an-ı Kerim 6/161) 3. Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan; aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus. *"Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal!/Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal!/Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal,/Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet,/Hakkıdır, Hakk'a tapan, **millet**imin istiklal."* (M. A. Ersoy)

Milletiibrahim bk. Haniflik.

Mina Mekke ile Arafat arasında bulunan ve ibadet amacıyla hacıların kurban kesip sonra da şeytan taşladıkları yer. Mina, Hz. Peygamber'in Akabe Sözleşmeleri'nde Medinelilerle görüşme yaptığı ve onları İslam'a davet ettiği yerdir. Kuzeyinde Sabir Dağı vardır. Akabe Cemresi ve Muhassir Vadisi arasında kalan yere Mina denilir. Kurban bayramının birinci günü Mina'da kurban kesilir. Bayramın birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri de yine Mina'da şeytan taşlanır.

minare Camilerde müezzinin ezan okuduğu, bir veya birden çok şerefesi bulunan yüksek ve ince kule biçimindeki yapı. Minare, ezanın uzaklara duyurulması amacıyla yapılmıştır. İlk minare Emevi hükümdarlarından Abdülmelik b. Mervan (ö. 86/705) zamanında yaptırılmıştır. *"Sanki bir hatıra serinliğinden/Ovanın yeşili, göğün mavisi/Ve **minare**lerin en ilahîsi."* (A. H. Tanpınar)

minber Cami ve mescitlerde imamın üzerinde hutbe okuduğu, basamaklarla çıkılan ve mihrabın sağında bulunan yüksekçe yer. Hz. Peygamber ilk önceleri bir hurma kütüğünü minber yerine kullanmış, hutbelerini onun üzerinde okumuştur. Daha sonraları sahabeler ona üç basamaklı bir minber yaptırmışlardır.

minhac 1. Yol, yöntem, metot, program, öngörülen işler bütünü. 2. Allah'ın göndermiş olduğu peygamber-

lerinin uymalarını ve ümmetlerine de açıklama yapmalarını istediği hayat tarzı. "*Sizden her biriniz için bir sistem ve (uymanız gereken) bir* ***minhac*** *belirledik...*" (Kur'an-ı Kerim 5/48)

miraç 1. Göğe çıkma. 2. Çıkılacak, yükselecek yer. 3. Hz. Peygamber'in, recep ayının 27. gecesinde, Mekke'den Kudüs'teki Mescidiaksa'ya götürülmesi ve oradan göğe yükseltilerek Allah'ın ayet ve olağanüstü nimetlerinin gösterilmesi. Hz. Peygamber'in, recep ayının 27. gecesinde Mekke'den Kudüs'teki Mescidiaksa'ya götürülmesine 'isra', göklere çıkarılmasıyla meydana gelen büyük mucizeye de 'miraç' denilir. Kur'an-ı Kerim'de geçen isra olayını inkâr etmek insanı İslam'dan uzaklaştırır. Müslümanlar isra ve miraç olayını coşkulu bir biçimde kutlarlar. *"Cebrail davet kılınca/****Miraca*** *Muhammed'i/ Miracında diledüğü/Ümmetinin varıdur."* (Yunus Emre)

Miraç Gecesi Hz. Muhammed'in Mekke'den Kudüs'teki Mescidiaksa'ya, oradan da Allah'ın ayetlerini görmek için göklere yükseltildiği recep ayının 27. gecesi. Müslümanlar Miraç Gecesi'ni Kur'an-ı Kerim okuyarak, namaz kılarak, Hz. Peygamber'e salatüselam göndererek değerlendirirler. Ayrıca bu gecede miraciye de okunur.

Miraç Kandili bk. Miraç Gecesi.

miraciye Hz. Peygamber'in miracı hakkında yazılan kaside ve manzume. Miraciyeler daha çok Miraç Gecelerinde okunur. En meşhur miraciyeler Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'indeki "miraç bölümü" ve Osman Dede'nin *Miraciye*'sidir.

miras Ölen kimsenin, hukuken akrabası olan kimselere belli ölçüler içerisinde paylaştırılmak üzere bıraktığı para ve her türlü taşınır, taşınmaz mal(lar). "*Ana baba ve akrabaların* ***miras*** *olarak bıraktıklarında erkeklerin bir payı olduğu gibi kadınların da ana baba ve akrabalarının bıraktığı* ***miras****tan payları vardır...*" (Kur'an-ı Kerim 4/7)

misafir 1. Yolcu, yoldan gelen, yola giden, seyyah. "*Allah üç kişinin duasını kabul eder: Babanın,* ***misafir****in ve mazlumun.*" (Hadis) 2. Davet veya ziyaret sebebiyle bir başkasının evine giden, konuk. "*Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa* ***misafir****ine iyilik ve ikramda bulunsun*."(Hadis) 3. Yaşamakta olduğu yerden yaklaşık 90 km uzağa giden ve orada on beş günden fazla kalmayan kimse. Misafir olan kimse dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kılar. İsterse Ramazan orucunu tutar isterse kazaya bırakır; cuma namazını kılamazsa yerine öğle namazını kılar.

misak 1. Kesin olarak söz verme. "Allah'ın size olan nimetini ve ona kesinlikle uyma konusunda vermiş olduğunuz **misak**ı hatırlayın; 'İşittik ve itaat ettik.' demiştiniz. Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak onun korumasına girin. Allah, insanın içinden geçenleri bile mutlaka bilir." (Kur'an-ı Kerim 5/7) 2. Yapılan ve mutlaka yerine getirilmesi gereken antlaşma, ahit. *"Onlar (müminler) Allah'ın ahdini yerine getirirler ve Allah'la yapmış oldukları* ***misak****ı bozmazlar. Onlar, Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten (akrabalık bağlarını koparmayarak onlara iyilik eden), Allah'ın büyüklüğü*

karşısında saygı duyan ve (ahirette) kötü hesaptan sakınan kimselerdir." (Kur'an-ı Kerim 13/20-21) 3. Allah'tan başka ilah tanımama ve hayatın her alanında Allah'ın emirlerine bağlı kalma konusunda Allah'ın ruhlar âleminde kullarıyla yapmış olduğu antlaşma, insanlardan almış olduğu söz. Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilere göre Allah, kulları ile ruhlar âleminde sözleşme yapmıştır. Bu sözleşmeye göre Cenabı Allah, kıyamete kadar gelecek olan insanların ruhlarını yarattıktan sonra onlara şöyle buyurmuştur: "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Ruhlar da hep birlikte Allah'a şu cevabı vermişlerdir: "Elbette sen bizim Rabbimizsin...*" (Kur'an-ı Kerim 7/172) Allah'ın ezelde almış olduğu bu söz, Allah ile kulları arasında yapılan bir sözleşme; misaktır.

miskin 1. Hiçbir şeyi bulunmayan, yiyeceği ve giyeceği için başkalarına muhtaç olan. "*Zekâtlar Allah'tan bir farz olarak yoksullara, **miskin**lere... verilir.*" (Kur'an-ı Kerim 9/60) 2. Kendisini geçindirecek zenginliğe sahip olmayan; ancak durumu da bilinmediği için kendisine sadaka verilmeyen ve kendisi de sadaka istemeyen kimse. Fakir, karnını doyuracak yiyecek ve gıda bulabilene denildiği hâlde, miskin bunu da bulamayan yoksul kişidir. "*Yakın akrabaya, **miskin**e, yolcuya (zekât ve sadakadan) haklarını ver...*" (Kur'an-ı Kerim 17/26) 3. Allah'ın yüceliği ve büyüklüğü karşısında kendi varlığını önemsemeyen, evrendeki tüm yaratılanlarda Allah'ın eşsizliğini görebilen derin kavrayış sahibi kimse, derviş. *"Bir kuru ağaç idim, yol üzre düşmüş idim,/Er bana kıldı nazar, taze civan oldum ben./Dünya cefasın almak, sonucu vefa imiş,/Cefayı ben vererek seni satın aldım ben./Yunus sen âşık isen adını **miskin** ko sen/Cümlesinden seçerek **miskin**liği aldım ben."* (Yunus Emre)

mistisizm 1. Kendinden geçiş ve tanrıya bağlanışla olgunluğa ulaşılabileceğini ileri süren felsefi bir öğreti. 2. Allah'a ve gerçeğe akıl ve araştırma yolu ile değil de gönül yolu, his ve sezişle ulaşılabileceğini kabul eden felsefi inanç.

misvak Diş temizliğinde kullanılan arak ağacının küçük ince dalı. Hz. Peygamber, bütün temizlik çeşitleri ile beraber diş temizliğine ayrı bir önem vermiş ve bu konuda şu tavsiyede bulunmuştur: "*Ümmetime zorluk vermeyeceğini bilseydim, her abdest alışta veya her namazda **misvak** kullanmalarını emrederdim.*" (Hadis) "***Misvak** ağız için temizliktir ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya da vesiledir.*" (Hadis)

misyoner Yetkili, görevli, kendisini bir fikrin yayılmasına adamış kimse. Bütün dinler için geçerli olan bu kavram daha çok Hristiyan yayılmacılığını ifade eder. Hristiyanların dışında bugün; Yahova Şahitleri, Bahailer, Hindular ve Budistler de organize bir şekilde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmaktadır.

mizan 1. Ölçü aleti, tartı, terazi. "Tartıyı adaletle yapın, **mizan**da eksiklik yapmayın." (Kur'an-ı Kerim 55/9) 2. Doğru ve yanlışın, hak ve batılın, zulüm ve adaletin, iyilik ve kötülüğün farkını bildiren hüküm. *"Şüphesiz ki Allah, kitabı (Kur'an-ı Kerim) ve **mizan**ı gerçek olarak indirdi."* (Kur'an-ı Kerim

42/17) 3. Ahirette insanların günah ve sevaplarının, iyilik ve kötülüklerinin tartılacağı manevi terazi. *"(Ahirette) Kimin **mizanı** ağır gelirse (cennette) mutlu bir hayat sürecektir.*" (Kur'an-ı Kerim 101/7-8)

molla 1. Âlim, hoca. 2. Medrese hocalığından sonra kadılık unvanını kazanan âlim. 3. Dinî yönü ağır basan kimse, dindar. *"Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme/Seni sıygaya çeker bir **Molla** Kasım gelir."* (Yunus Emre)

Muahat Hicretten sonra Hz. Peygamber'in, Mekke'den hicret eden muhacirlerle Medineli ensardan olan Müslümanlar arasında yapmış olduğu kardeşlik antlaşması. Bu antlaşma ile Mekke'deki mallarını bırakıp tamamen yoksul durumda kalan Müslümanlar, Medine'deki din kardeşlerinin yardımıyla yoksulluktan kurtulmuşlardır. Medineli Müslümanlar, evlerine, tarlalarına, paralarına muhacirleri ortak etmişlerdir. *"Hz. Peygamber, Medine'ye geldiklerinde Mekkeli muhacirlerle Ensar arasında **muahat** yapmıştı."* (Abdullah İbn Abbas)

muamelat 1. Muameleler, işler, ameller. 2. İslam fıkhının; alım satım, kiralama, şirketler, anlaşmalar, yitik mallar, emanetler, kefalet, gasp, bağış, vasiyet, miras, davalaşma, suçlar ve cezalar gibi insanlar arası ilişkileri düzenleyen bölümü. 3. İslam fıkhının ibadetlerle ilgili hükümlerinin dışında kalan ve insanların birbirleriyle veya bireyin toplumla yahut da toplumların birbirleriyle olan hukuki, idari, mali, iktisadi ve beşeri ilişkilerini düzenleyen bölümü.

muaşeret bk. adabımuaşeret.

Muavvizeteyn sureleri İçeriğinde tanımlanan her türlü kötülüğün şerrinden Allah'a sığınmak için okunması öğütlenen Kur'an-ı Kerim'deki Felak ve Nâs Surelerine verilen ortak ad. Hz. Peygamber, her gece yatmadan önce üç defa İhlas Suresini sonra da Muavvizeteyn Surelerini okumuştur. Müslümanlara da okumalarını tavsiye etmiştir.

mubah 1. Dinen sorumlu kişilerin yapıp yapmamakta serbest olduğu şey. 2. Haram veya mekruh olmayan, yapılması dinen yasaklanmamış olan davranışlar. Yenilmesi, içilmesi veya kullanılması ayet ve hadislerle yasaklanmamış olan şeyler mubah ve caizdir. Mubah olan bir şeyi haramlaştırmak büyük bir günahtır. Çünkü İslam dininde haramı ve helali belirleyen Allah'tır.

mucize 1. İnsanın benzerini yapmaktan âciz kaldığı, alışılagelmiş şeylere aykırı olan, olağanüstü işler. 2. Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla gösterdikleri olağanüstü olaylar. Mucize göstermek Allah'ın iznine bağlı olarak peygamberler tarafından gerçekleştirilir. Mucizelerin iki yönü vardır: 1. Mucize bir yönüyle inkârcılara meydan okumaktır. 2. Peygamberlere inanmayanları âciz ve güçsüz bırakmaktır. Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi, Kur'an-ı Kerim'dir. Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim ile döneminin bütün şair ve edebiyatçılarına onun hiç olmazsa tek bir suresinin benzerini yapmaları konusunda meydan okumuştur. Onun bu meydan okumasına tarihin hiçbir döneminde kimse ce-

vap verememiştir. *"Hiçbir peygamber yoktur ki ona insanların imanına sebep olan **mucize**ler verilmiş olmasın. Bana verilen **mucize** ise, ancak bana vahyolunan bir vahiydir. Onun için kıyamet gününde ümmeti en fazla olan peygamberin ben olacağımı ümit ediyorum."* (Hadis)

mudarabe 1. Rızık peşinde koşma. 2. İslam hukukuna göre ortaklardan bir tarafın sermaye diğer tarafın emek ve işletmecilik olmak üzere oluşturdukları, kâr-zarar, emek-sermaye ortaklığı. İslam'da mudarabe ortaklığı uzun veya kısa vadede her çeşit krediyi sağlamak için elverişli bir yöntemdir. Toplumda, elinde büyük miktarlara ulaşan nakit parası olan birçok kimse bunu işletmek, ticari bir işte kullanmak ister. Ancak işletme bilgisi ve tecrübesi olmadığı için bunu gerçekleştiremez. Yine toplumda işletme kabiliyeti olan, yetenekli ve ticarete yatkın birçok kimse de sermaye yokluğundan dolayı ticarete atılamaz. Mudarabe, birbirine muhtaç olan bu iki kesimi bir araya getirir ve iki taraf da bu ortaklıktan kârlı çıkar. Piyasaya da bu sayede bir canlılık gelmiş olur.

Muğni (el-Muğni) "Tüm varlıkların her türlü ihtiyacını karşılayan, kendi katından bol bol karşılıksız nimet veren, onlara maddi ve manevi zenginliğin yollarını gösteren, kendisi ise hiçbir şeye muhtaç olmayan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki **Muğni**'dir..."* (Hadis)

muhacir 1. Göç eden, hicret eden, yerleşmek üzere yurdundan başka bir yere giden kimse. 2. İslam dinini Kur'an-ı Kerim'in emrettiği gibi yaşamak, Mekkeli müşriklerin her türlü baskısından kurtulmak ve din, can, namus, akıl ve soy emniyetini sağlayıp her türlü tehlikeden korunmak amacıyla Mekke'den Medine'ye hicret eden Hz. Muhammed ve arkadaşları. "*Allah yolunda göç eden kimse, yeryüzünde gideceği yerde bolluk ve (her türlü maddi, manevi) genişlik bulur. Kim Allah ve Resulü için **muhacir** olarak evinden çıkar da hicret esnasında ölürse onun mükâfatını Allah verir. Allah çok bağışlayan ve merhamet edendir.*" (Kur'an-ı Kerim 4/100) 3. Allah'ın yasakladığı her türlü kötü davranışı ve haramı terk edip güzel davranışları benimseyip yaşayan kişi. "***Muhacir** Allah'ın yasakladığı şeyleri terk edendir.*" (Hadis)

muhaddis 1. Haber veren, söz nakleden, rivayet eden, ravi, hadis nakleden. 2. Hadislerin sahih olanlarını sahih olmayanlarından ayırt edebilme donanımına sahip, hadis ilminin terimlerini ayrıntılarıyla bilen, kendinden önceki hadis âlimlerinin naklettikleri hadislere vâkıf olan hadis âlimi. *"'Evladım Cüneyd! Allah seni önce **muhaddis** sonra sufî yapsın..."* (Serî es-Sakatî)

muhadram 1. Hz. Peygamber zamanında yaşayıp Müslüman olduğu hâlde onunla görüşüp sohbet etme fırsatı bulamayan kimse. Kadı Şureyh b. el-Haris (ö. 80/699) ve Uveys (Veysel) el-Karani (ö. 37/657) en meşhur muhadramlardandır. Muhadramlar, Hz. Peygamber döneminde yaşamalarına rağmen onunla sohbet etme imkânını bulamamışlardır. Bu nedenle muhadramlar sahabelerden sayılmazlar. 2. Hem İslam öncesi Cahiliye Döneminde hem de İslam geldikten sonra

yaşayan ve hayatını Müslüman olarak tamamlayan şair(ler). İslam tarihinde muhadram şairlerden bazıları; Kâb b. Züheyr (ö. 24/645), Hassan b. Sabit (ö. 60/680), Lebid b. Rebia (ö. 560/661)'dır. 3. Hz. Peygamber döneminde iman etmeden yaşamış oldukları hâlde, onun vefatından sonra iman eden kimseler.

muhalefetün lilhavadis "Zatında ve sıfatlarında yaratılan hiçbir varlığa benzemeyen." anlamında Allah'ın sıfatlarından biri. Yüce Allah, hiçbir varlığa benzemez. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği şöyle haber vermiştir: "*Hiçbir şey Allah'ın benzeri değildir*." (Kur'an-ı Kerim 42/11)

Hz. Muhammed (SAV) Allah'ın bütün insanlığa rahmet olarak gönderdiği en son peygamber. Hz. Muhammed, Mekke'nin önde gelen kabilesi olan Kureyş kabilesinin Haşimoğulları soyundandır. Annesi Âmine, babası Abdullah'tır. 571 yılında Mekke'de doğmuştur. Doğumundan kısa bir süre önce babasını, altı yaşında iken de annesini kaybetmiştir. Sekiz yaşına kadar da dedesi Abdülmuttalip'in koruması altında kalmıştır. Abdülmuttalip'in ölümünden sonra amcası Ebu Talip'in gözetimi altında yaşamıştır. Onunla beraber ticaret amaçlı yolculuklar yapmıştır. Bu yolculuklar sayesinde büyük bir ticari deneyim kazanmış ve Arabistan'ı kültürel ve coğrafi yönden tanıma imkânı bulmuştur. Gençlik yıllarında haksızlıklara karşı tavır alan "Hılfulfudul" gibi hayır amaçlı kuruluşlarda aktif görev üstlenmiştir. Çevresinin sosyal ve kültürel yozlaşması karşısında yaratılıştan getirdiği temizliğini ve özelliğini korumuştur. Bu sayede toplum onu en güvenilir insan anlamına gelen "emin" unvanı ile adlandırmıştır. Yirmi beş yaşına geldiğinde Hz. Hatice ile evlenmiştir. Bu evlilik yirmi beş yıldan fazla sürmüştür. Hz. Peygamber'in Kasım, Abdullah, Ümmü Gülsüm, Zeynep, Rukiye ve Fatıma adlı çocukları bu evlilikten doğmuştur. Kırk yaşına geldiğinde Hz. Muhammed'e peygamberlik görevi verilmiştir. Bu görevi on üç yıl Mekke'de sürdürmüştür. İslam, Mekke'de yayılma imkânı bulamayınca Müslümanlar ve Hz. Peygamber 622 tarihinde Medine'ye hicret etmişlerdir. Medine'de Hz. Peygamber hem İslam'ı yaymış, hem de Medine İslam devletinin başkanı olmuştur. Kültürel, siyasi, askerî ve ahlaki alanda birçok düzenleme yapmıştır. Mekkelilerden gelen saldırılar üzerine onlarla Bedir, Uhut ve Hendek savaşlarını yapmıştır. Güçlü bir askerî ve siyasi birlik kuran Hz. Peygamber, M. 630 yılında Mekke'yi fethetmiştir. Arabistan'ın her tarafında İslam dinini egemen kıldıktan sonra M. 632 yılında altmış üç yaşındayken Medine'de vefat etmiştir. Vefat ettiğinde kendi evine defnedilmiştir. Kabri buradadır ve burası 'tertemiz gül bahçesi' anlamında "Ravzayimutahhara" adıyla anılmaktadır.

Muhammed b. İdris eş-Şafii bk. Şafii Mezhebi.

Muhammed suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk yedinci suresidir. Medine'de inmiştir. Otuz sekiz ayettir. Adını ikinci ayette geçen Hz. Muhammed'in isminden almıştır. Sureye, Allah'ı inkâr edenlerin yapmış oldukları salih amellerin

boşa gittiği haber verilerek başlanır. Kurtuluşun Hz. Muhammed'in getirmiş olduğu hakikatlere iman etmekten geçtiği vurgulanır. İman edenlerin hak ve hakikate, küfredenlerin ise batıl şeylere uydukları anlatılıp savaş şartlarında onlara karşı verilecek olan mücadele ele alınır. Bu çerçevede müminlere Allah'ın yardımının gelmesi için Allah'ın koyduğu kurallara uymanın zorunluluğu hatırlatılır. Müminlerin, inkârcıların durumuna düşmemeleri için yeryüzünü dolaşmaları ve onların yurtlarından ve bırakmış oldukları izlerden ibret almaları öğütlenir. Allah'a iman edip salih amel işleyen müminlerin ahirette elde edecekleri nimetler anlatılır ve ayrıntılı cennet tasvirleri yapılır. Surede, Hz. Muhammed'e ve getirdiği hakikatlere karşı iki yüzlü davranan ve Resulullah'la alay eden münafıklara da yer verilir. Kıyametin meydana geleceği hatırlatılarak münafıklar uyarılır. Kurtulmak için bilinçli bir iman, günahlara tövbe ve kuvvetli bir öz denetim bilincine sahip olma emredilir. Münafıkların ölüm korkusuna bağlı olarak savaşlardaki korkak tavırlarına da değinilir. Ölümden yersiz yere korkmak yerine Allah'a ve Peygamberine verdikleri sözlere sadık kalmaları, bozgunculuk yapmamaları, güzel söz söylemeleri, insani ilişkilerini düzeltmeleri önerilir. Surede, iman ettikten sonra tekrar küfre dönen kişilerin ölüm anında çektikleri sıkıntılar ve onların ahirette amellerinin boşa gitmesine bağlı olarak çekecekleri sıkıntılar da anlatılır. Hz. Peygamber'e itaat etmek ve ona nankörlük etmemek emredilir. Ona karşı itaatsiz davrananların ve nankörlük edenlerin amellerinin boşa gideceği belirtilir. Münafıklara, dünya hayatının geçiciliğini hatırlatan ve Allah yolunda harcama yaparken cimri davranmamayı emreden ayetle sure son bulur.

muharref din Allah tarafından gönderildiği hâlde aslı bozulan, zamanla insan sözü karıştırılarak tevhit inancından uzaklaştırılan din.

muharrem ayı Hz. Peygamber'in hicretini esas alan ay takviminin birinci ayı. Ay takvimi, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini esas alır. Buna göre muharrem ayı birinci aydır. Muharrem ayında hicret başladığı gibi İslam kültürüne göre şu olayların gerçekleştiği de nakledilir: Nuh Tufanı sona ermiş, Hz. İbrahim ateşten kurtulmuş, Hz. Musa Kızıl Deniz'den geçmiş ve Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin ve aile fertleri şehit edilmiştir. *"Ramazan orucundan sonra sevabı en çok olan oruç 'Allah'ın ayı' diye bilinen* ***muharrem*** *ayında tutulan oruçtur."* (Hadis)

muharremat İslam dinine göre kendileri ile evlenilmesi geçici veya ebedî olarak yasaklanmış kadınlar. Kur'an-ı Kerim, kendileri ile evlenilmesi yasak olan kadınları şu şekilde açıklamıştır: Kişinin annesi, kızları, kız kardeşleri, üvey anneleri, halaları, teyzeleri, erkek kardeşlerinin kızları, kız kardeşlerinin kızları, sütanneleri, süt kardeşleri, kaynanaları, üvey kızları, gelinleri, eşiyle beraber eşinin kız kardeşi ve evli kadınlar.

muhkem ayet 1. Sağlam, anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayet. 2.

Manasının anlaşılması için herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmayan, Allah'ın ayette kastettiği anlam herkes tarafından hiçbir yoruma gerek olmaksızın anlaşılan ayet. "*Allah'ın sana indirmiş olduğu kitabın esasını* ***muhkem ayet****ler oluşturur...*" (Kur'an-ı Kerim 3/7)

muhkem hadis Hz. Peygamber'in kastettiği anlam herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmaksızın herkes tarafından anlaşılan ve amel edilen hadis.

muhlis 1. Her davranışı içten ve gönülden olan, gösterişsiz, ihlaslı, samimi kimse. "*De ki: Allah'a* ***muhlis*** *bir şekilde ibadet etmekle emrolundum...*" (Kur'an-ı Kerim 39/11) 2. Allah'ın her türlü şirk ve günahlardan arındırdığı kişi. 3. Sanki onu görüyormuşçasına tam bir samimiyet ve bağlılıkla, gösterişten uzak bir biçimde Allah'a inanma ve ibadet etme. *"(İnsanlar) Allah'ı birleyip ve dinde* ***muhlis*** *olarak Allah'a ibadet etmekle emrolundular.*" (Kur'an-ı Kerim 98/5)

muhrim Hac ve umre niyetiyle ihrama giren ve normal zamanlarda serbest ve helal olan avlanmak, tıraş olmak ve yeşili koparmak gibi bazı davranışlar kendisine yasak olan kişi. *"Hem kendinize hem de yolculara bir geçimlik olmak üzere deniz avı ve yiyeceği, size helal kılındı.* ***Muhrim*** *iken kara avı yapmanız yasaklandı. Huzurunda bir araya geleceğiniz Allah'tan sakının."* (Kur'an-ı Kerim 5/96)

muhsan bk. ihsan.

muhsar Hac ve umre için niyet edip ihrama girdikten sonra düşman veya yöneticiler tarafından haccın farzlarını yerine getirmesi engellenen ya da savaş, salgın hastalık, tutukluluk, sakatlık ve parasını kaybetme gibi nedenlerden dolayı bulunduğu yerde kalıp haccın farzlarını yerine getiremeyen kimse. Hac ve umre yapmak niyetiyle ihrama giren kişi, birtakım nedenlerle Arafat'ta vakfe ve Kâbe'yi tavaf gibi görevlerini yerine getiremezse kurban kesip ihramdan çıkması gerekir. "*Allah için haccı ve umreyi tamamlayınız. Eğer* ***muhsar****sanız kolayınıza gelen kurbanı (gönderin), kurban yerine varıncaya kadar da başlarınızı tıraş etmeyiniz.*" (Kur'an-ı Kerim 2/196)

Muhsi (el-Muhsi) "Yaratmış olduğu varlıklara belirli bir ölçüye göre nimetler veren, kullarının söz ve davranışlarını bilen, bütün mahlukatı denetimi altında tutan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki* ***Muhsi****'dir..."* (Hadis)

muhsin 1. Güzel davranan, bağışlayan, ikram eden, ihsan eden, iyilik eden. *"Allah'ın emir ve yasak sınırlarına uyarak korunan müminler bollukta ve darlıkta Allah (rızası) için (fakirlere) harcamada bulunurlar, öfkelerini yenerler, (hata ettiklerinde) insanları bağışlarlar. Şüphesiz Allah (böyle davranan)* ***muhsin****leri sever."* (Kur'an-ı Kerim 3/134) 2. Davranışlarında Kur'an-ı Kerim ve sünneti esas alan ve toplumun kabul ettiği üstün değerlere aykırı hareket etmeyen. "*Kim ki* ***muhsin*** *olarak Allah'ın emirlerine teslim olursa onun mükâfatını Rabb'i verir.*" (Kur'an-ı Kerim 2/112) 3. Allah'ı görüyormuş gibi bilinçli bir şekilde ona ibadet eden. *"Her kim ki* ***muhsin*** *olarak Allah'a mutlak anlamda teslim olursa şüphesiz*

ki o çok sağlam bir kulpa sarılmış demektir." (Kur'an-ı Kerim 31/22

muhtekir 1. Stokçuluk yapan, haksız kazanç elde eden, vurguncu, karaborsacı. *"Buğdayın bir mutu oldu yüz elli/**Muhtekir**e düştü fırsat bu sene."* (Seyrani) 2. İnsanların ihtiyaç duyduğu her türlü gıda maddesini ucuza alıp stoklayan, darlık anında piyasaya sürüp aşırı fiyatla satan. İslam'da insanların ihtiyaç duydukları bir maddeyi, fiyatların yükselmesini beklemek ve yüksek fiyatla satmak üzere gizlemek yasaklanmıştır. Stokçuluk yapmak hem piyasayı olumsuz yönde etkiler ve daraltır hem de ihtiyaçlı kimselerin sıkıntıya düşmelerine neden olur. "***Muhtekir** Allah tarafından lanetlenmiştir.*" (Hadis)

muhtesip 1. İyiliğin emredilmesini ve kötülüklerden sakınılmasını kontrol eden, denetleyen. 2. Tarihte, İslam dünyasında insanlara iyiliği emretmek, kötülükleri yasaklamak; çarşıların ve pazar yerlerinin düzenini sağlamak, ölçü ve tartıyı kontrol etmek, komşu haklarını gözetmeyenlere gerekli yaptırımı uygulamak ve toplumun huzurunu bozan her türlü hareketi denetlemekle görevli kişi.

Muhyi (el-Muhyi) "Tüm canlıları dirilten, hayat, sağlık ve esenlik veren, kıyamet koptuktan sonra dünyadaki yaptıklarının karşılığını görmeleri için onları yeniden dirilten." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. "*Şüphesiz ki Muhyi olan Allah ölüleri de diriltecektir. Onun her şeye gücü yeter.*" (Kur'an-ı Kerim 30/50)

Muid (el-Muid) "Yaratmış olduğu varlıkların hayatına son verdikten sonra onları tekrar yaratan ve yaratma eylemini tüm evrende sürekli olarak tekrarlayan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki **Muid**'dir..."* (Hadis)

Muiz (el-Muiz) "Mutlak anlamda güç ve kuvveti elinde tutan, hiçbir şekilde mağlup edilemeyen, evrene hâkim olan, kendisine inananları ve ibadet edenleri mümin olmakla, rızasıyla ve cennetiyle onurlandıran." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki **Muiz**'dir..."* (Hadis)

mukabele 1. Karşılaştırma, karşılık verme, karşı karşıya bulunma. 2. Hafızların cami ve mescitlerde cemaate dönerek Kur'an-ı Kerim okurken cemaatin de mushafları açarak takip etmeleri şeklinde gerçekleşen bir okuma biçimi. Hz. Peygamber'in sağlığında Kur'an-ı Kerim'i korumayı garanti altına alma amacıyla Cebrail ile Resulullah arasında ramazan aylarında gerçekleşen mukabele, günümüzde de özellikle ramazan aylarında sürdürülmektedir.

mukadderat 1. Alın yazısı, kader, yazgı. 2. İnsanın cinsiyet, renk, vücut organlarının yapısı, hangi anne babadan doğacağı ve ne kadar yaşayacağının belirlenmesi gibi seçme alanına girmeyen şeylerin tümü. 3. Allah'ın evrenle ilgili koymuş olduğu ve kimsenin değiştirmeye gücünün yetmeyeceği kanunlar, sünnetullah.

mukaddesat 1. Kutsal, mübarek, temiz ve kutlu şeyler. "Evet, ulûmunu asrın şebâba öğretelim;/**Mukaddesat**a, fakat, çokça ihtiram edelim." (M. A.

Ersoy) 2. Yüce Allah'la ilgili ve manevi büyüklüğü olan; din, iman, namus, Kâbe, peygamber, melek, kitap, cami, mescit, vatan, millet, bayrak vb. dinî ve millî değerler.

mukaddes emanetler Hz. Peygamber'e ait olduğu belirtilen ve onun kullanmış olduğu bazı giyecekler ve ev eşyaları. Mukaddes emanetler, Yavuz Sultan Selim (ö. 1470-1520) tarafından Mısır'dan İstanbul'a getirilmiş (M. 1517) ve Topkapı Sarayı'nın Mukaddes Emanetler Bölümüne konulmuştur.

Mukaddim (el-Mukaddim) "Kendisine inanıp iman eden, ibadetlerini içtenlikle yapan kullarına yeryüzündeki bütün güzellikleri bağışlayan, sevgisine layık olduklarında onları toplumsal önderlik makamına getiren, ahirette ise iman edenleri iman etmeyenlerin, günahsızları günahkârların, iyileri kötülerin önüne geçiren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki **Mukaddim**'dir..."* (Hadis)

mukallit Delil aramaksızın bir başkasının sözüne veya iş yapmasına göre iş gören, başkalarının görüşüyle hareket eden, taklit eden, taklitçi kimse. *"Bilmem ki neden her işte mutlak/Avrupalıya mukallit olmak"* (Ziya Paşa) 2. İslam dininin inanç, ibadet ve muamelat ile ilgili alanlarında Kur'an-ı Kerim ve sünnetten hüküm çıkarma yetki ve becerisi olmadığı için müçtehit olan bir İslam âliminin görüşlerine göre hareket eden kişi.

mukattaa harfleri Herhangi bir konuda hitap ettiği kitlenin dikkatini çekmek için Kur'an-ı Kerim'de bazı surelerin başında yer alan Elif-Lam-Mim, Ya-Sin, Nûn gibi harf veya harfler grubu. Mukattaa harfleri Kur'an-ı Kerim'de yirmi dokuz surenin başında bulunmaktadır. Tamamı on dört harften meydana gelir. Bu tür harflerin kullanımı Kur'an-ı Kerim'in indiği döneme ait bir dil özelliğidir. Araplar İslam öncesi şiir ve nesirde bu tür harfleri kullanırlardı. O dönemin ünlü şair ve edebiyatçıları bunların anlamlarını sorma gereği duymamışlardı. Zamanla şiir ve nesirde bu harflerle başlama geleneği kaybolunca insanlar kendi görüşleri doğrultusunda değişik anlamlar yüklemişlerdir.

mukim 1. Yerinde duran, yerleşik olan, yolcu olmayan, ikamet eden kimse. *"Hareminde **mukim** idim bir zaman/Kâbe yolun ettim emn ile eman/Emrinde çöllerde olursam kurban/Bilirsin hayr ile şer padişahım."* (Hükmî) 2. Vatanında ya da vatanı hükmünde olan bir yerde on beş günden fazla kalmaya niyet eden kişi. 3. Kendi evinde ve beldesinde yaşayan kimse. Mukim olanlar namazlarını tam olarak kılarlar, oruçlarını tutarlar, cuma ve bayram namazlarını kılarlar, Kurban Bayramı'nda kurbanlarını keserler. *"Şüphesiz ki Allah, namazı Peygamberinizin ifadesiyle; **mukim** için dört, misafir için ise iki rekât olarak farz kılmıştır."* (Hadis)

Mukit (el-Mukit) "Yaratmış olduğu tüm varlıklar arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın onların her türlü yiyecek ve ihtiyaçlarını karşılıksız olarak karşılayan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Kim güzel bir işe aracı ve destek olursa, onun da o*

*işten bir payı vardır. Kim de kötü bir işe destek ve aracı olursa onun da o işten bir payı vardır. Her şeyin **Mukit**i Allah'tır."* (Kur'an-ı Kerim 4/85)

Muksit (el-Muksit) "Bütün işlerini yerli yerinde yapan, hiçbir varlığa haksızlık etmeyen, üstün adalet ve merhamet sahibi." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki **Muksit**'tir..."* (Hadis)

muktedi 1. Birine uyan, tabi olan, peşinden giden. 2. Cemaatle kılınan bir namazda imama uyan kişi.

Muktedir (el-Muktedir) "Her şeye gücü yeten, yarattığı varlıklara hâkim olan, evrendeki her şeyin idaresini elinde tutan tek varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah'a karşı bilinçli bir şekilde kulluk yapan müminler, cennetlerde ve (cennetin) nehirlerinde (dinlenmekte) dirler. Onlar **Muktedir** bir melik olan (Allah'ın huzurunda) üstün bir konuma sahiptirler.*" (Kur'an-ı Kerim 54/54-55)

murakabe 1. Koruma, bakma, denetleme, göz altında bulundurma. *"Ben (Hz. İsa) onlara: 'Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin.' diye senin bana emretmiş olduğundan başka bir şey söylemedim. Ben onların içinde olduğum sürece onları **murakabe** ettim, fakat sen beni vefat ettirince onları murakabe eden (yalnız) sen oldun. Sen her şeyi görensin."* (Kur'an-ı Kerim 5/117) 2. Kişinin kendi iç âlemine bakması, yaratılış amacı üzerinde düşünmesi. 3. Tasavvuf yoluna giren kişinin ahlaken gelişip ruhen olgunlaşması için iç âlemini kontrol altında bulundurmaya, Allah ile birlikte olma bilincini diri tutmaya ve Allah'ın kendisini gördüğünün farkındalığını güçlendirmeye çaba harcaması.

murdar 1. Leş, kendiliğinden ölmüş hayvan. 2. İslami usule uygun olarak kesilmemiş ölü hayvan. İslam dinine göre murdar olan hayvanların hiçbirisi yenmez. Bu tip hayvanlar pis kabul edilmiştir. Tıbben de murdar hayvanların çok büyük zararları vardır. Kasıtlı olarak besmele çekilmeyen, Allah'tan başkası adına kesilen, yenilmesi helal olmayan, yırtıcıların parçaladığı, yüksek bir yerden düşerek ölen, boğulan, putlar adına kesilen hayvanların hepsi murdar hükmündedir.

Hz. Musa İsrailoğulları'na gönderilen, kendisine Tevrat adlı kitap verilen ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. Musa, Mısır'da dünyaya gelmiştir. Firavun, İsrailoğulları'na düşmanca davranıp esir muamelesi yapar ve sonunda onların çocuklarını da öldürmeye başlar. Bu sırada Hz. Musa doğar. Annesi, öldürülme korkusundan onu bir sandığa koyup Nil nehrine bırakır. Bunu Mısır hükümdarının karısı görüp nehirden çıkarır. Bu masum çocuğu çok sever ve sarayında büyütür. Hz. Musa'nın annesi de bir vesileyle saraya girip sütanneliğine kabul edilir. Böylece Hz. Musa, kendisini öldürmek isteyenlerin sarayında büyür. Daha sonra kardeşi Harun ile birlikte peygamberlikle görevlendirilir. Peygamberliği döneminde kendisine 'tanrı' diyen Firavun ve onun kabilesi Kıptilerle mücadele eder ve kendi kabilesi olan İsrailoğulları'nı onların zulmünden kurtarır. Peygamberliğinin işareti olarak Hz. Musa'ya mucizeler

verilmiştir. Bunlardan bazıları; asasının büyük bir yılan olması, asasının denizde yol açması ve cebinden çıkardığında sağ elinin bembeyaz olmasıdır. Hz. Musa, Mısır'dan çıkarak Hicaz tarafına gider. Orada Şuayp Peygamberle görüşür ve onun kızlarından biriyle evlenir. Daha sonra Mısır'a dönerken, Tur Dağında kendisine vahiy gelir ve peygamberlikle görevlendirilir. Kardeşi Hz. Harun'a da onunla birlikte peygamberlik verilir. Hz. Musa, Mısır'a varınca Firavun ile görüşür, onu iman etmeye davet eder. Birtakım mucizeler gösterir. Fakat Firavun iman etmez. Hz. Musa'yı sihirbaz zannederek bütün sihirbazları toplatır. Sihirbazlar, Hz. Musa'ya meydan okurlar, fakat hepsi de Hz. Musa'nın mucizeleri karşısında yenilirler ve iman ederler. Firavun ise yine inkârında ısrar eder ve iman eden sihirbazları öldürtür. Hz. Musa, İsrailoğulları'nı bir gece yarısı Firavun'un zulmünden kurtarmak için Mısır'dan çıkarır. Firavun, ordusuyla onların peşine düşer ve Kızıldeniz'in kenarında onlara yetişir. Allah'ın izniyle deniz ikiye ayrılır ve İsrailoğulları karşıya geçer. Onları izleyen Firavun ve ordusu ise Kızıldeniz'de boğulurlar. Daha sonra Hz. Musa, Filistin ve Ürdün bölgesinde peygamberlik görevini sürdürür. Kavmini iman ve ahlaki yönden eğitir. Kardeşi Hz. Harun'dan sonra vefat eder.

musafaha Birbirleriyle buluşan kişilerin kardeşlik, dostluk, esenlik ve saygı göstergesi olarak el sıkışmaları, tokalaşmaları. Musafaha yapmak Hz. Peygamberin sünnetidir. Müslümanlar bu sünneti aralarında her zaman canlı tutarlar. *"Birbiriyle karşılaşan iki Müslüman **musafaha** yaptıklarında daha ayrılmadan, Allah günahlarını bağışlar."* (Hadis)

musahere Evlenme yoluyla meydana gelen akrabalık; kadının kan hısımlarıyla kocası arasında kurulan akrabalık.

musalla 1. Namaz kılınan, dua yapılan yer, cami, mescit. 2. Yerleşim yerlerinin dışında cuma, bayram ve cenaze namazlarının kılındığı, toplu dualaların yapıldığı açık ve geniş alan. *"Kurban kesebilecek zenginlikte olup da (kasıtlı olarak) kurban kesmeyen bizim **musalla**mıza gelmesin."* (Hadis)

musalla taşı Cenaze namazı kılınırken cenazenin üzerine konulduğu yüksekçe taş ya da yüksek bir masa. "Neylersin ölüm herkesin başında/Uyudun uyanamadın olacak/Kim bilir nerde, nasıl, kaç yaşında?/Bir namazlık saltanatın olacak/*Taht misali o **musalla taşı**nda"* (C. S. Tarancı)

musalli Beş vakit namazını sürekli ve düzenli olarak kılan. "*Ey **musalli**! Dua et ki kabul olunsun.*" (Hadis)

Musavvir (el-Musavvir) "Yaratmada hiçbir varlığı örnek almaksızın bütün varlıkları yoktan yaratıp onları dilediği gibi şekillendiren ve onlara layık oldukları en güzel biçimi veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. "*O Allah ki **Musavvir**, halik ve her şeyi yoktan var edendir. En güzel isimler onundur.*" (Kur'an-ı Kerim 59/24)

Musevi bk. Yahudi.

Musevilik bk. Yahudilik.

Mushaf 1. Kur'an-ı Kerim'in adlarından biri. 2. Hz. Peygamber'e gelmiş

olan vahiylerin tümünün iki kapak arasında toplanmış olan biçimi. 3. Fatiha Suresi'nden Nas Suresi'ne kadar tüm Kur'an surelerinin iki kapak arasına girmiş biçimi. Hz. Peygamber gelen vahiyleri, okuma yazma bilen vahiy kâtiplerine yazdırmıştır. Yazılı malzemelerin bir nüshasını kendi özel arşivinde tutmuştur. Diğer Müslümanlar ise, yeni gelen veya öğrenmek istedikleri ayetleri Hz. Peygamber'den almışlardır. Hz. Peygamber hayatta iken ve vahiy de devam ederken gelen Kur'an-ı Kerim ayet ve surelerini tek mushaf hâline getirmek mümkün olmamıştır. Onun vefatından sonra Yemame Savaşında pekçok hafız şehit olunca yazı malzemesinin azlığı ve hafızların da savaşlarda şehit olmalarından dolayı Kur'an-ı Kerim'in kaybolma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Hz. Ömer'in teklifi üzerine Hz. Ebu Bekir (ö. 12/634), Zeyd b. Sabit (ö. 54/674) başkanlığında bir komisyon kurup eldeki Kur'an-ı Kerim surelerini cem ederek tek mushaf hâline getirmiştir. Hz. Ebu Bekir'in vefatından sonra Hz. Ömer döneminde bu tek mushaf örnek alınmıştır. Hz. Ömer vefat edince bu Mushaf'ı kızı Hz. Hafsa'ya bırakmıştır. Hz. Osman (ö. 35/656) döneminde ise bu Mushaf çoğaltılarak o günkü yerleşim merkezlerine gönderilmiştir.

Mushafıosmani Hz. Ebu Bekir tarafından tek kitap hâline getirilen Mushaf'ın esas alınarak, Hz. Osman'ın emriyle yazı şekli, imla kuralları tespit edildikten sonra çoğaltılıp önemli yerleşim merkezlerine gönderilen Mushaf'lar. Hz. Osman'ın halifeliği zamanında Azerbaycan ve Ermenistan savaşlarına katılan sahabeler arasında Kur'an-ı Kerim'i okuma konusunda bazı farklılıklar ortaya çıkınca Hz. Osman, Hz. Hafsa'nın elindeki ana mushafı isteyip bir komisyon oluşturarak çoğalttırmıştır. Okumada birliği sağlamak amacıyla çoğalttırmış olduğu Mushaf'ları Mekke, Basra, Kûfe ve Şam gibi önemli yerleşim merkezlerine göndermiştir.

muska Bazı hastalıkları, kötülükleri ve nazar değmesini insanlardan uzaklaştırdığına inanılan ve dua amaçlı yazılan, genellikle üçgen biçiminde meşin, teneke ve gümüş kaplarda korunarak boyna asılan nesne. Muska taşıma geleneği eski dinlerde de vardır. İslam dininde muska ve muskacılık hoş karşılanmamıştır. İslam dininde, muskadan, hayatın akışını etkilemesini umarak yardım istemek haramdır. Ancak şifa niyetiyle bazı ayet, sure ve dualar okunabilir.

muta nikâhı Evlenme engeli bulunmayan bir kadınla belirli bir mal karşılığında, sadece cinsel yönden faydalanmak amacıyla geçici bir süre için yapılan evlilik. Eskiden birçok toplumda yaygın olan muta nikâhını Hz. Peygamber yasaklamıştır. Çünkü muta nikâhı kadınlık ve insanlık onurunu ortadan kaldırdığı için İslam dininde haram kılınmıştır. "***Muta nikâhı*** *kıyamete kadar kaldırılmıştır*." (Hadis)

mutaassıp 1. Tutucu, bağnaz, kendi tarafını tutmakta aşırı giden. 2. Daha çok kendi din ve görüşlerini tutmakta aşırı gitmekle birlikte başka din ve düşüncede olanlara düşmanlık gösteren. 3. Hiçbir ilerleme ve yenilik kabul etmeyen, eski âdet ve gelenekleri devam

ettirmede katı davranan, bilinçsiz bir tutum izleyen.

Mutaffifin suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen üçüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Otuz altı ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'ölçü ve tartıda insanları aldatan' anlamına gelen "*mutaffif*" kelimesinden almıştır. Sureye, ölçüde ve tartıda hile yapanları kınayan ayetlerle başlanır. Bu hilekâr insanların bir şey aldıkları zaman ölçüyü tam yaptıkları, kendileri sattıkları zaman ise eksik ölçtükleri anlatılır. Bu tip hilekârlar ahiret gününün varlığı ve yaptıklarından dolayı hesaba çekilecekleri uyarısıyla tehdit edilirler. Ölçüde ve tartıda hile yapmanın insanlardaki ahiret bilincinin zayıflığından olduğu vurgulanır. Allah'ın ayetlerine karşı onların umursamaz tavırları ele alınır. Kıyamet gününü yalanlamalarından dolayı düşecekleri korkunç durum tasvir edilir. Surede, güzel davranışlarda bulunup hayatlarını salih amellerle zenginleştirenlerin cennetteki hayatlarına da yer verilir. Onların cennetteki yiyecekleri, içecekleri ve zevk aldıkları şeyler özendirici bir dille resmedilir. Allah'ın emirlerine ve yasaklarına uymayanların ve dünyada iken müminlerle alay edenlerin ahiretteki azabını haber veren ayetlerle sure son bulur.

mutasavvıf 1. Tasavvufçu, tasavvufu yaymaya ve tanıtmaya çalışan, tasavvuf yoluna giren kimse. 2. İslam'ın ahlaki değerlerini hayata katmayı ön plana çıkaran; insanın benliğini karartan, inançsızlık, cimrilik, korkaklık, kin, haset ve dedikodu gibi kötü davranışlardan kişiyi uzaklaştırmaya çalışan kimse. 3. Nefsin bütün mertebelerini geçmeye çalışarak nihai hakikati elde etmeye ve Hakk'a ulaşmaya çalışan, insani davranışlarda İslam'ın ahlaki prensiplerini huy ve karakter hâline dönüştürmeyi amaçlayan ve bütün bunları gerçekleştirmek için tasavvuf yoluna giren kimse. Mutasavvıflar, ahlaki ve kişisel gelişimlerini sağlayabilmek için Kur'an-ı Kerim ve sünnet ilimleriyle donanmış yetkin bir mürşidin gözetiminde olgunlaşmaya gayret ederler. İlk mutasavvıflar, tasavvuf yolunda herhangi manevi bir tehlikeyle karşılaşmamak için Kur'an-ı Kerim ve sünnet ilimlerinde yeterince derinleşmeyi önermişlerdir.

Mute Savaşı Medine'ye hicretten sonra Müslümanlarla Rumlar arasında h. 8/629 yılında yapılan ilk savaş. Hz. Peygamber, komşu devletlerin başkanlarını İslam dinine davet ederek onları uyarmıştır. Bu çerçevede Bizans'ın Busra Valisi Şurahbil b. Amr'a da mektup yazmıştır. Vali, Hz. Peygamber'in elçisi Haris b. Umeyr'i öldürterek diplomatik kuralları çiğnemiştir. Bu olay üzerine Hz. Peygamber 3000 kişilik bir ordu hazırlayıp Zeyd b. Harise'yi (ö. 8/629) ordu komutanı olarak tayin etmiştir. İslam ordusu Mute denilen yere vardığında 100.000 kişilik Hristiyan ordusuyla karşılaşmıştır. Şiddetli savaşın sonunda Hz. Peygamber'in en sevdiği sahabelerinden Zeyd b. Harise, Cafer b. Ebi Talip ve Abdullah b. Revaha ordu komutanı olarak şehit edilmişlerdir. Ordunun kumandasını Halid b. Velid almış ve bazı askerî düzenlemeler yapmış, İslam ordusunu yok olmaktan kurtararak savaştan başarıyla çıkarmıştır.

Mutezile Mezhebi Vasıl b. Ata (ö. 131/748) tarafından kurulan ve inanç konularında aklı ön plana çıkaran itikadi mezhep. Mutezile'nin kurucusu olan Vasıl b. Ata büyük günah konusunda hocası Hasan el-Basri'nin (ö. 110/728) görüşlerine önce karşı çıkmış sonra da ondan ayrılarak kendi ekolünü kurmuştur. Hocasının ders halkasından ayrıldığı için bunlara 'ayrılanlar' anlamına Mutezile denilmiştir. Bu mezhebin hem siyasi hem de itikadi görüşleri vardır. İnsanın kendi kaderini kendisinin yarattığına inandıkları için Mutezileye, Kaderiye adı da verilmiştir. Doğuş dönemine kadarki felsefi fikirlerden Mutezile çok etkilenmiştir. Bundan dolayı Mutezile Mezhebine bağlı olanlara 'İslam rasyonalistleri' de denilmiştir. Abbasiler döneminde yaygınlık kazanmış; altın çağını Halife Memun (ö. 218/833) döneminde yaşamıştır. Mutezile Mezhebinin beş temel prensibi vardır: 1. Tevhit; Allah'ın birliğini savunmakla beraber Allah'ın sıfatlarını zatının aynı kabul ederler, zatından ayrı sıfatlar kabul etmezler. 2. Adalet; insan tamamen özgür bir varlıktır. Yapmış olduğu her türlü iyilik de kötülük de kendisine aittir. 3. el-Va'd ve'l-Vaid; Allah, adalet sıfatının bir gereği olarak iyilere cennet sözü vermiş, kötülere de cehennem vaidi, tehdidi yapmıştır. 4. el-Menziletü beyne'l-menzileteyn; büyük günah işleyen ne mümindir ne de kâfirdir; imanla küfür arasında bir yerdedir, fasıktır. 5. Emr-i bi'l-maruf ve nehyi ani'l-münker; iyiliği emretmek, kötülüğü engellemek her Müslümanın temel görevidir.

Mutezili Mutezile mezhebinden olan, Mutezile mezhebinin görüşlerini benimseyen.

muti 1. İtaat eden, boyun eğen, emri yerine getiren, itaatkâr kimse. 2. İslam dininin emir ve yasaklarını yerine getiren ve koyduğu kurallara uymaya çalışan, saygılı kul ve ümmet. *"Kim Allah'a ve Resulüne **muti** olursa Allah onları içerisinden ırmaklar akan cennetlere girdirecektir."* (Kur'an-ı Kerim 4/13)

muttaki 1. Korunan, sakınan, çekinen, takvalı, dinî konularda bilinçli, şuurlu kimse. "*Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda çalışın, cihat edin. Şüphesiz ki Allah **muttaki**leri bilir.*" (Kur'an-ı Kerim 9/44) 2. Şirkten sakınan, Allah'tan korkan kimse. *"...Ancak **muttaki**ler Allah'ın dostlarıdır. Fakat insanların çoğu bunu bilmiyor."* (Kur'an-ı Kerim 8/34) 3. İslam'ın farzlarını yerine getiren, nafileleri çokça yapan, kendini günahlardan uzak tutarak Allah'ın gazabından korunan ve böylece Allah'ın emirlerine karşı çok duyarlı olup ona saygı ve sevgide kusur etmemeye çalışan kimse. "*Allah'ın bağışını elde etmek ve genişliği yerler ve gökler kadar olan cennete girebilmek için hayırlı işler yapmakta yarışın ki o cennet **muttaki**ler için hazırlanmıştır.*" (Kur'an-ı Kerim 3/133) 4. Allah'a iman edip namaz kılan, zekât veren, hiçbir ibadetini aksatmayan, Allah'ın yasaklarından sakınan, şirke ve diğer günahlara düşmeyen, inancının bilincinde olan duyarlı Müslüman. *"Ahirette **muttaki**ler cennetlerde, pınar başlarındadırlar. '(Onlara) oraya esenlikle ve güven*

içinde girin!' denilir." (Kur'an-ı Kerim 15/45-46)

muvahhit 1. Birleyen, bir tek kabul eden. 2. Allah'ın varlığına ve birliğine inanan, imanını her türlü şirkten koruyan mümin. 3. Yaratmada ve emretmede yalnızca Allah'a iman eden, inanç, ibadet, muamelat ve ahlaki konularda yalnızca Allah'ı rab olarak kabul eden kişi.

Muvatta İmam Malik b. Enes'in (ö. 179/795) fıkhi konuları esas alarak hazırladığı hadis kitabı. Muvatta, konularına göre hazırlanan ilk hadis kitaplarındandır. 1720 rivayeti kapsayan Muvatta'da önemli sayıda sahabe ve tabiin sözü de vardır. Hadis âlimleri tarafından güvenilir bir kaynak olarak görülür. İlim adamları Muvatta'dan tarih boyunca yararlanmışlardır.

mübarek 1. Bereketli, hayırlı, uğurlu, kutlu, feyizli. "Yeryüzünde (mabet olarak) ilk yapılan ev Mekke'deki **mübarek** ve insanlara hidayet kaynağı olan (Kâbe)'dir." (Kur'an-ı Kerim 3/96) 2. Sevilen, beğenilen ve yüce kabul edilen şeyler için kullanılan bir saygı sözü. *"Desem ki sen benim için,/Hava kadar lazım/Ekmek kadar* ***mübarek/****Su gibi aziz bir şeysin."* (C. S. Tarancı)

Mübdi (el-Mübdi) "Tüm evren ve içindekileri ilk kez ve örneksiz olarak yoktan var eden." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. "*O (Allah) ki* ***Mübdi*** *ve (öldükten sonra varlıkları) tekrar yaratandır. O, çok bağışlayan ve (kullarını) çok sevendir.*" (Kur'an-ı Kerim 85/13-14)

Mücadele suresi Kur'an-ı Kerim'in elli sekizinci suresidir. Medine'de indirilmiştir. Yirmi iki ayettir. Bir kadının kocasıyla ilgili sorunlarını Hz. Peygamber'e anlatıp kocası hakkında onunla mücadele yaptığı için sureye "Mücadele Suresi" adı verilmiştir. Sureye, eski Arap âdetlerine göre hanımına yaklaşmama konusunda yemin eden kişinin hanımının, kendi haklarını korumak için Hz. Peygamber'e şikâyetini dile getiren ayetlerle başlanır. Kur'an-ı Kerim'de, bir kocanın hanımına yaklaşmama konusundaki yemini "zıhar" kavramı ile açıklanır. Bu tip bir olay, bir boşama olarak değil, yemin olarak ele alınır. Zıhar yapanların eşleri ile tekrar beraber olabilmeleri için ya bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları, buna imkânları yoksa iki ay peş peşe oruç tutmaları, buna da güçleri yetmiyorsa altmış fakiri doyurmaları istenir. Allah'ın koymuş olduğu kurallara herkesin uyması, aksi hâlde ahiret gününde kurallara uymayanların hesaplarının ağır olacağı vurgulanır. Surede, müşriklerin, insanların işlerine karışmayan ilah anlayışına karşılık, Allah'ın insanlara çok yakın olduğu belirtilir. Kaç kişi bir araya gelirse gelsin Allah'ın onlarla beraber olduğu benzetmelerle açıklanır. Toplumda ahlaki kurallara uymanın önemi üzerinde durulur ve kişilerin toplum içinde birbirleriyle fısıltı hâlinde konuşmalarının hoş olmadığı anlatılır. Allah, kendisine karşı tavır alan inkârcıları 'şeytana yakın olanlar' veya 'şeytanın grubu' olarak nitelendirir. Allah'a ve Peygamberine karşı hiçbir kurala uymayan bu kişileri en yakın akraba bile olsalar dost ve sırdaş edinmenin

haramlığını belirten ayetle sure son bulur.

mücahede 1. Çalışıp çabalama, gayret etme, uğraşma. "*Hayır, hayat-ı vatandır umum için gaye;/'Vatan!' deyip giriyor her gün* ***mücahede****ye.*" (M. A. Ersoy) 2. Allah'ın adını yüceltmek amacıyla yapılan savaş, çarpışma. *"Kim Allah yolunda* ***mücahede*** *etmez ve mücahede etmeyi içinden geçirmezse münafıklıktan bir hâl üzerine ölür."* (Hadis) 3. İnsanın iç dünyasını eğiterek güzelleştirme ve zenginleştirme çabası; bu amaçla insanın içini karartan her türlü olumsuz düşünce ve davranışı yenip nefsinin aşırı isteklerinden uzaklaşması, Allah'a manevî olarak yaklaşabilmek için Hz. Peygamber'i örnek alarak yapmış olduğu her türlü gayret. "*Kim* ***mücahede*** *yaparsa kendi (iyiliği) için yapar. Allah yaratılmışlara muhtaç olmaktan uzaktır.*" (Kur'an-ı Kerim 29/6)

mücahit 1. Gayret eden, çok çalışan, cihat eden. 2. Din, can, akıl, mal ve namus emniyetini sağlamak için çalışan; vatanı uğrunda düşmanlarla savaşan; her türlü şirk ve kötülüğün ortadan kalkıp adaletin egemen olması için gayret eden ve tüm bu çalışmalarında yalnızca Allah'ın rızasını gözeten kimse. "*Herhangi bir gerekçe olmadan evlerinde oturan müminlerle Allah yolunda savaşan* ***mücahit****ler eşit değildir. Allah* ***mücahit****leri yerlerinde oturup hiçbir çalışma yapmayan kimselere karşı kat kat üstün kılmış ve onlara büyük bir sevap sözü vermiştir."* (Kur'an-ı Kerim 4/95) 3. İç dünyasını eğiterek güzelleştiren ve zenginleştiren; bu amaçla içini karartan her türlü olumsuz düşünce ve davranışı yenen; nefsinin aşırı isteklerinden uzaklaşıp Allah'a manevi olarak yaklaşabilmek için Hz. Peygamber'i örnek alan kimse. "*Gerçek* ***mücahit*** *nefsinin kötülükleriyle mücahede edendir.*" (Hadis)

müceddit 1. Yenileyen, düzenleyen, ıslah eden kimse. 2. Hz. Peygamber'in sünnetleri terk edilip hurafeler yaygınlaşmaya başlayınca, insanları yeniden Hz. Peygamber'in sünnetine uymaya davet eden İslam âlimi. 3. Toplumun dinin özünden sapma göstermesi durumunda onların dini doğru anlayıp yaşamalarına öncülük eden İslam bilgini.

müçtehit 1. Gayret ve çaba sarfeden, çok çalışan, uğraşan kimse. 2. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde açıkça karşılığı bulunamayan yeni konulara Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde yeni çözümler bulabilmek için çalışan ve çözüm üreten İslam hukuk bilgini, fıkıh âlimi. Müçtehit, çözüm arayışında önce Kur'an-ı Kerim'e sonra da sünnete başvurur. Peygamber döneminin uygulama ve bilgi birikimi de çözüm bulmada müçtehide yol gösterir. Müçtehit olabilmek için Arapçayı, Kur'an-ı Kerim'i, sünnet ve İslam tarihini çok iyi bilmek, İslam hukukçularının görüş birliğinde oldukları ve ayrı görüşte oldukları konuları kavramak gerekir. Ayrıca müçtehit, sağlam bir inanca ve güzel ahlaka sahip olmalı; iyi niyet taşımalı ve dinin amacını iyi anlamalıdır. *"****Müçtehit****, içtihat yapıp da doğru görüşü bulabilirse iki sevap, içtihadında yanılırsa bir sevap alır."* (Hadis)

Müddessir suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş dördüncü suresidir. Mek-

ke'de inmiştir. Elli altı ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'örtünen' anlamına gelen "*müddessir"* kelimesinden almıştır. Sureye, Hz. Peygamber'in şahsında bir İslam davetçisinin önemsemesi gereken kurallara dikkat çekilerek başlanır. Buna göre, insanları kötülüklere karşı uyarmanın, dine davete başlarken Allah'ı ululamanın, ahlaken temiz olup her türlü kötülüğü terk etmenin, yapılan iyilikleri başa kakmamanın ve Allah yolunda başa gelecek belalara sabretmenin önemi vurgulanır. Surede, Allah'ın bolca nimet vermesine karşılık İslam'a karşı düşmanca tavır takınan Kureyş ileri gelenlerinden birine ahiretle ilgili hatırlatmalar yapılır. Bu kişiye, yoktan yaratılışı, oğullar ve mallar verilmesi gibi Allah'ın bağışları hatırlatılır. Bu nimetler verilen şahsın, Hz. Peygamber'in getirdiği hakikatlere sihir diyerek karşı çıkması kınanır. İnkârcı tiplerin cehennemde karşılaşacakları korkunç tablolar resmedilir. Herkesin yaptığının karşılığını bulacağı ve işlenen suçların cezasının bireyselliği üzerinde durulur. Cehennem azabından ancak müminlerin kurtulacağı belirtilir. Surede, insanları cehenneme götüren suçlar; inançsızlık, fakirlere yardım etmeme, İslam dininin aleyhinde çalışma, İslami değerlerle alay etme ve ahireti inkâr olarak anlatılır. Ahirette inkârcıların yardımcılarının olmayacağı bildirilir ve insanın yaptığı tüm davranışların kaydının insanın önüne konulacağı haber verilir. Kur'an-ı Kerim'in bir öğüt ve hatırlatma olduğu, bundan da ancak Allah bilinci olan insanların gerekli dersleri alabileceğini vurgulayan ayetlerle sure son bulur.

müdrik 1. Anlamış, aklı ermiş. 2. Namazın başından sonuna kadar imama uyup bütün rekâtları imam ile beraber kılan kimse.

müellefeyikulub Henüz Müslüman olmadıkları için İslam'a girmeleri umulan veya Müslüman olmalarına rağmen İslam inancının gönüllerine daha da yerleşmesini sağlamak amacıyla zekâttan kendilerine pay ayrılan kimseler. İslam âlimleri müellefeyikulu-bu üç kısımda ele alırlar: 1. İslam'a yeni girip de inançlarını güçlendirebilmek için desteğe gereksinimi olan kimseler. 2. Kötülüklerini savmak ve Müslümanlara yapabilecekleri eziyetleri gidermek için kendilerine zekât verilen gayrımüslimler. 3. Kendilerine zekâttan daha çok pay vermekle İslam'a girmeleri umulan toplumdaki ileri gelenler ve onların yönetimi altındakiler. *"Zekâtlar Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan memurlara,* ***müellefeyikulub****a, kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışan mücahitlere ve yolculara verilir. Allah her şeyi bilendir ve yaptıklarında hikmet sahibi olandır."* (Kur'an-ı Kerim 9/60)

müezzin Camilerde namaz vakitlerini bildirmek için belirli kurallara göre ezan okuyan din görevlisi. İslam dini, müezzinliği önemli bir görev saymıştır. İslam'a göre müezzinin ezan okuması, ezanın içeriğine ilişkin bir duyuru ve şahitliktir. Dolayısıyla bu duyuru ve şahitliği yapacak kişilerde bazı özelliklerin bulunması gerekir. Bunlar; Müslüman olmak, akıllı ve ergin olmak, sünneti iyi bilmek ve güzel ahlakla donanmaktır. Hz. Peygamber'in ilk müezzinleri Bilal el-Habeşi ve Abdullah

b. Ümmi Mektum'dur. "*Ezanı duyduğunuzda, müezzinin söylediklerini siz de tekrar edin.*" (Hadis)

müfessir 1. Açıklayan, yorumlayan, tefsir eden, kapalı manaları ortaya çıkaran kimse. 2. Kur'an-ı Kerim'i insanların anlayabileceği şekilde, Kur'an ilimlerinden yararlanarak yorumlayan, Allah'ın ayetlerindeki esas amacı ortaya çıkarmaya çalışan ve tefsir ilminde otorite olan din bilgini. Kur'an-ı Kerim'in ilk müfessiri Hz. Peygamber'dir. O, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini kendi hayatında uygulayıp yaşayarak ve açıklayarak tefsir etmiştir. Kur'an-ı Kerim'i tefsir edecek kimselerin; bütün incelikleriyle Arap dilini, ayetlerin nerede ve niçin indiğini, nasih-mensuhu, Hz. Peygam-ber'in tefsirini, kıraat ilimlerini, Kur'an-ı Kerim'deki meseller ve kıssaları, edebi sanatları bilmesi gerekir.

müflis 1. Elindeki malı borçlarını karşılamayan veya borçlarına karşılık elinde hiç malı olmayan; borcu malından, gideri gelirinden fazla olan kimse. *"Bir kişi iflas etse; **müflis**e mal veren kişi de malının bizzat kendisini **müflis**in yanında bulsa bu kişi diğer alacaklılara göre malını almaya daha layıktır."* (Hadis) 2. Dünyada elde etmiş olduğu sevap ve iyiliklerin ahiret günündeki hesaplaşma sonucunda, haksızlık yaptığı kimselere verilmesiyle kendisine hiçbir sevap kalmayan ve bunun sonunda azabı hak edecek kimse. *"Benim ümmetimin **müflis**i, kıyamet günü namaz, oruç ve zekâtla gelecek fakat filana sövmüş, filana zina iftirası yapmış, filancanın malını yemiş, şunun kanını dökmüş, bunu dövmüş olarak gelecektir. Sonra yaptıklarının hesabını vermek için oturacak; kısas olarak bu haksızlığa uğrayanlar onun sevaplarından alacaklardır. Eğer sevapları yeterli olmazsa, haksızlık ettiği kişilerin günahlarından alınıp ona yükletilecek ve cehenneme atılacaktır."* (Hadis)

müfsit 1. Bozan, geçersiz kılan. 2. Toplumun birlik ve beraberliğini yok etmek için karışıklık çıkaran, bozgunculuk yapan, münafık, fitneci. *"Yeryüzünde hiçbir zaman bozgunculuk isteme. Şüphesiz ki Allah **müfsit**leri sevmez."* (Kur'an-ı Kerim 28/77) 3. Başlanan bir ibadeti bozan veya dinin onay vermiş olduğu hukuki bir işlemi geçersiz kılan iş, söz, davranış. Namazda iken konuşmak, abdestli iken vücuttan kan çıkması müfsit olup ilki namazı ikincisi abdesti bozar.

müftü 1. İslam fıkhı ile ilgili konuların hükmünü açıklamaya yetkili olan İslam âlimi, fıkıh bilgini. "Kim bilmediği bir konuda fetva verirse vermiş olduğu fetvanın günahı bu fetvayı veren **müftü**ye aittir." (Hadis) 2. İslam fıkhı ile ilgili açıklık olmayan konularda Kur'an-ı Kerim ve sünnetten çözümler sunabilen, içtihat yapabilen din bilimleri uzmanı, müçtehit. 3. İl ve ilçelerde Müslümanların din işlerine bakan ve din görevlilerinin idari işlerinden sorumlu, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı din görevlisi.

Müheymin (el-Müheymin) "İnsanların yaptıklarını gözetleyen, onları koruyup kollayan, kıyamet gününde kendisine itaat edenlerin sevaplarından hiçbir şey eksiltmeden karşılıklarını tam olarak veren, eşya ve varlıklar üzerinde her an denetleyici olan." anlamında

Allah'ın esmayıhüsnasından biri. "*O Allah ki kendisinden başka ilah yoktur. O mutlak hâkim, her türlü ayıptan ve kusurdan uzak, kurtuluşun tek kaynağı, güven veren,* ***Müheymin****, Aziz ve Cebbar'dır."* (Kur'an-ı Kerim 59/23)

mühtedi 1. Doğruyu bulan, hakkı bulup ona uyan, hidayete erişen kimse. 2. Müslüman değilken iman edip İslam dinini kabul eden ve bu dinin kurallarını içtenlikle yaşayan kimse. *"****Mühtedi****, Allah'ın kendisine mutlak doğruyu gösterdiği (ve bu sayede Hakk'a teslim olan) kişidir."* (Kur'an-ı Kerim 7/178)

mükellef 1. Sorumluluk ve yükümlülük taşıyan kişi. 2. Akli dengesi yerinde, ergenlik çağına ulaşmış, dinin emir ve yasakları karşısında sorumlu bulunan erkek ve kadın. Deliler, çocuklar ve bunaklar dinen mükellef sayılmazlar. Akıl ve fizik bakımından gelişimini tamamlayan bir insan, emir ve yasaklardan sorumludur. İslam dinine göre mükellefin davranışları farz, vacip, sünnet, müstehap, mubah, haram, mekruh veya müfsit olarak sınıflandırılır ve değerlendirilir. *"Allah,* ***mükellef*** *olan hiçbir kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez..."* (Kur'an-ı Kerim 2/286)

mükreh Öldürülme, organları kesilme veya malına zarar verilmekle tehdit edilerek dinen yükümlü olmadığı bir işi yapmaya zorlanan, tehdit edilen kişi. Mükreh olan kişi, özgürlüğü yok edildiğinden dolayı yapmış olduğu fiillerin sonuçlarından sorumlu değildir. Sorumluluk, ancak insanın hür iradesi ile yaptığı davranışlarda geçerlidir. Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde buna işaret edilmiştir. *"Allah, unutma, yanılma ve* ***mükreh****in yaptıklarından dolayı işlenen suçların günahlarını ümmetimden affetmiştir."* (Hadis)

mülhit 1. Hak din olan İslam'dan ayrılan. 2. Allah'a ve gönderdiği dine inanmayan. 3. Dinsiz, imansız, tanrı tanımaz. 4. Allah'ın ayetleri, isimleri ve sıfatlarının anlamları konusunda kasıtlı olarak dine aykırı yorumlar yapan, dinin özünü bozmaya ve buna bağlı olarak insanları yanıltmaya çalışan kişi. *"Müminlere imdada yetiş merhametinle/****Mülhit****lere lakin daha çok merhamet eyle."* (M. A. Ersoy)

Mülk suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış yedinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Otuz ayettir. Adını surenin ilk ayetinde geçen "*mülk"* kelimesinden almıştır. Allah'ın evrene ve tüm varlıklara hâkimiyetini bildirerek başlayan surede, insanın yaratılış amacının hayırlı işler yapmak ve salih amelde bulunmak olduğu vurgulanır. Gökyüzünün kusursuz bir şekilde yaratılışına ve yıldızlarla donatılışına dikkat çekilir. Bu mükemmel yaratılışla Allah'ın tek tanrı oluşu arasında ilgi kuramayan inkârcıların ahiretteki sıkıntılı durumlarına ve günahlarını pişmanlıkla itiraf etmelerine değinilir. Allah'ın her an her şeyi denetlediği üzerinde durulur. Yeryüzünün insanın hizmetine verilmesi, gökyüzünden yağmurun yağdırılmasından bahsedilerek Allah'ın nimetleri hatırlatılır. Bu nimetleri yalanlayanların başına gelen toplumsal cezalar haber verilir. Allah bir azap veya felaket verecek olursa bunları kimsenin durduramayacağı söylenir. Bu çerçevede insanın şükredip nankör olmaması için Allah'ın

verdiği göz, kulak ve akıl nimetlerinin önemi anlatılır. Kıyametin vaktini soran inkârcılara onun bilgisinin sadece Allah katında olduğu hatırlatılır. Allah'ın yaratmadaki eşsizliğine ve gücünün sonsuzluğuna değinilen ayetlerle sure son bulur.

mümeyyiz Doğru ile yanlışı, hak ile batılı ayırt edip lehine ve aleyhine olan hak ve sorumluluklara sahip yedi ile on iki yaş arasındaki çocuk. Bazı İslam bilginleri mümeyyiz olan çocukların imanlarının ve ibadetlerinin geçerli olduğunu söylemişlerdir. Bundan dolayı mümeyyiz çocuklara İslam inancı öğretilir ve ibadetleri yerine getirmesi teşvik edilir. Hz. Peygamber, yedi yaşındaki mümeyyiz çocuklara namaz kılmalarını öğütlemiştir.

mümin 1. İnanan, iman eden, gönülden bağlanan, güven veren, güvene kavuşturan kimse. 2. Allah katından peygamberleri aracılığı ile gelen her şeyi, tereddütsüz olarak doğrulayan ve kabul eden kişi. *"**Mümin**lerin, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, onun ayetleri okunduğunda imanları artar ve yalnızca Allah'a güvenirler. Namazlarını en güzel şekilde kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (gerekli yerlere) harcarlar. Gerçek anlamda **mümin** olanlar bunlardır."* (Kur'an-ı Kerim 8/3-4) 3. Allah'a, onun birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna, Hz. Muhammed'in onun kulu ve Resulü olduğuna, Allah'ın Peygamberi aracılığıyla göndermiş olduğu emirlerin hepsine ayrıntılarıyla inanan, inandığını diliyle söyleyen, davranışları ve ibadetleriyle inancını dışa yansıtan kimse. *"Allah ve Resulü bir şeye karar verdikleri zaman **mümin** erkek ve kadınlar için o konuda seçme hakları yoktur."* (Kur'an-ı Kerim 33/36)

Mümin (el-Mümin) "Emin kılan, güvene kavuşturan, kullarını tehlikeden koruyup onların zararına olan şeyleri haber veren ve verdiği sözde doğru olan, iyi kullarını azaptan uzaklaştırıp onlara haksızlık etmeyen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O Allah ki ondan başka ilah yoktur. O her şeyin sahibidir, mukaddestir, bütün varlıklara esenlik verendir. **Mümin** ve Müheymin (varlıkları koruyup gözetleyen), Aziz, Cebbar ve çok Ulu olandır. Allah, kendisine ortak koşulmasından yücedir.."* (Kur'an-ı Kerim 59/23)

Mümin suresi Kur'an-ı Kerim'in kırkıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. Seksen beş ayettir. Adını, yirmi sekizinci ve kırk beşinci ayetler arasında Firavun soyundan gelen bir müminin, inanmayanlara karşı verdiği mücadeleden almıştır. Sureye 'Gâfir Suresi' de denilmiştir. Sureye, Kur'an-ı Kerim'i insanlara gönderen Yüce Allah'ın bazı sıfatları tanıtılarak başlanır. Allah'ı ve onun gönderdiği mesajları inkâr eden kavimlerin durumları ele alınır. Meleklerin, Allah'a iman eden müminlere yapmış oldukları duaya yer verilir. Kâfirlerin ahiret azabını hak edişleri gerekçeleriyle anlatılır. İnanan insanlara dinlerinde samimi olmaları emredilir. Bu samimiyeti göstermeyenlere kıyamet gününün gerçekleşmesi ve ahiret azabı ile ilgili hatırlatmalar yapılır. Ahirette her türlü cezanın bireysel olacağı belirtilir. Böyle bir günde Yüce

Allah'ın dilerse insanların içinden geçenleri bile hesaba çekebileceği hatırlatılır. Ancak Allah'ın insanları içlerinden geçenlerden sorumlu tutmayıp yaptıklarına göre cezalandıracağı vurgulanır. Allah'ın insanlar arasında adaletle hükmedeceği özellikle belirtilir. Surede, insanların gezip dolaşıp medeniyet merkezlerinden ve tarihî kalıntılardan ibret almaları tavsiye edilir. Hz. Musa'nın, Firavun'u İslam'a çağırmasına ve Hz. Musa'nın dine davet metoduna yer verilir. İnanç konularında ödün vermeyen müminler övülür. Ayrıca Hz. Peygamber'in Mekkeli hemşehrilerine Nuh, Âd ve Semud kavimlerinin başına gelenleri hatırlatması emredilir. Surede, tekrar Hz. Musa ve Firavun Kıssasına dönülerek Firavun'un Hz. Musa'ya düşmanca tavrı ele alınır. Firavun'un zulmüne karşı direnen ve hakka çağıran mümin bir kişinin İsrailoğulları'na yaptığı çağrıya ayrıntılı olarak yer verilir. Firavun ve çevresinin uğrayacağı ahiret azabı anlatılarak onların Allah'a karşı ileri sürebilecekleri mazeretlerin geçerli olmayacağı belirtilir. Surede, Allah'ın yer, gök ve insanları yaratmadaki eşsizliğine işaret edilir. Böyle yüce niteliklere sahip bir ilahın insana yakınlığı hatırlatılarak, müşriklerden yalnızca Allah'a dua etmeleri ve putları bırakmaları istenir. İnsanın topraktan yaratılması ve anne rahminde geçirdiği devreler, dünya hayatı ve ölümden sonra dirilişi de ele alınır. İnkârcıların cehennemdeki hâlleri tasvir edilir. Allah'ın gönderdiği elçilere önce iman etmeyip ilahî azabı gördükten sonra inananların imanlarının kendilerine yarar vermeyeceğini bildiren ayetlerle sure son bulur.

Müminun suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi üçüncü suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Yüz on sekiz ayettir. Adını müminlerin kurtuluşunu müjdeleyen birinci ayetteki 'müminler' anlamına gelen '*müminun'* kelimesinden almıştır. Sureye, ebedî kurtuluşa eren müminlerin sıfatlarını tanıtılarak başlanır. İlk on ayette kurtuluşun gerekçesi olarak sağlam bir iman, Allah'a tam bir teslimiyetle kılınan namaz ve namaza devamlılık, kişinin dünya ve ahirette kendisine faydası olmayan şeylerden yüz çevirmesi, fakirin hakkı olan zekâtın verilmesi, evliliğin teşvik edilip zinanın her türlüsünden kaçınılması, Allah'a ve insanlara verilen sözlerin yerine getirilmesi üzerinde durulur. Hz. Peygamber de ilk on ayete göre hayatını düzenleyen müminlerin cennetlik olacağı müjdesini vermiştir. Surede, insanın hiçbir şey değilken önce topraktan yaratılması sonra da ana rahminde geçirdiği evrelere yer verilir. Belirli bir amaç uğrunda yaratılan insana, Allah'ın gökyüzünden indirdiği yağmurun ve suyun önemi anlatılır. Bu nimetleri veren Allah'a, insanın şükretmesi tavsiye edilir. Allah'ın nimetlerine karşı nankör davranan kavimlerle ilgili haberler surede yer alır. Bu çerçevede Hz. Nuh ve onun kavmi ile olan mücadelesi anlatılır. Hz. Nuh'un yalnızca ibadet etmeye çağırdığı kavminin inatçı ve inkârcı tutumları eleştirilir. Sonra da tufanla helak oluşlarına yer verilir. Bütün müşrik toplumların ortak hastalığı olan ahiret gününü inkâr konusu üzerinde durulur. Onlara ahiret gününün hak olduğu anlatılır. Ahirette, inkâr edenlerin başlarına gelecek olan azaplarla ilgili çarpıcı açıklamalar yapılır.

Toplumların ve medeniyetlerin ebedî olmadığı vurgulanır. Bu hatırlatmayla insanların kendileri için belirlenen sürede faydalı işler yapmaları önerilir. Surede, İsrailoğulları'nı köleleştiren ve onlara kendisini ilah olarak tanıtan Firavun ile onun zulmüne karşı çıkan Musa Peygamberin kıssasına da kısaca değinilir. Hz. İsa'nın Allah tarafından babasız olarak yaratılması, doğumu ve bu konuda Hristiyanların içine düştüğü yanlış düşüncelere yer verilir. Müminler, inançlarındaki tutarlılık, Allah'a içtenlikle teslimiyet, hayır işlerinde yapmış oldukları yarış ve ahiret bilinçlerinin mükemmelliğinden dolayı yüceltilir. Buna karşılık Allah'ın ayetlerine karşı kibirlenen, Resulünü tanımayan, Kur'an-ı Kerim'e uymayıp heveslerine uyan müşrikler kınanır. Onların tüm bu yanlış davranışları, ahiret bilincinden uzak oldukları için yaptıkları belirtilir. Bu insanların, Allah'ın azabını görünce şaşkınlıkları tasvir edilir. Suredeki ana konulardan birisi de müşriklerin Allah inançlarının eleştirilmesidir. Onlar, Allah'ı uzak bir ilah olarak tanırlar; her şeyi yaratan fakat kulların gündelik işlerine karışmayan bir tanrı tasavvur ederler. Müşrikler emretmeyi, hayatı çekip çevirmeyi, yönlendirmeyi, ayrıntılarda Allah'ı hesaba katmamayı, Allah'tan başkasına özgü kıldıkları için kınanırlar. Surede, Allah'a yardımcı ve çocuk isnat etmenin çirkinliği üzerinde durulur. Hz. Peygamber'in, müşrikleri İslam'a davet yöntemi ile ilgili açıklamalara da yer verilir. Buna göre onun, kötülüğe iyilikle karşılık vermeyi, sabretmeyi, yalnızca Allah'a güvenmeyi ilke edinmesi tavsiye edilir. Kâfirlerin iman etmedikleri için pişmanlıkları, öldükten sonra tekrar dirilip iman etmeye olan arzularına da surede vurgu yapılır. Onların bu pişmanlıkları karşılıklı konuşma üslubuyla anlatılır. Yaşadıkları sürece hayatlarını güzelce değerlendirmediklerinden dolayı tenkit edilirler. Her şeyin sahibi olan Allah'a ibadetin övüldüğü ve duanın da yalnızca ona yapılmasını emreden ayetlerle sure son bulur.

Mümit (el-Mümit) "Yarattığı tüm varlıklar için ölümü yaratıp takdir eden; var olanların varlığına son veren ve dilediğini dilediği zaman yok eden." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Yerin ve göklerin sahibi Allah'tır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O,* ***Mümit*** *ve Muhyidir (diriltendir)."* (Kur'an-ı Kerim 7/158)

Mümtehine suresi Kur'an-ı Kerim'in altmışıncı suresidir. Medine'de inmiştir. On üç ayettir. Sure, adını onuncu ayette Kureyş'in zulmünden kaçıp gelen kadınların imtihan edilmesi, gerçekten Müslüman olup olmadıklarının sorgulanmasını konu edindiği için, 'sorgulanan kadın' anlamına gelen '*mümtehine'* kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın kendisine düşman ilan ettiği Mekke müşriklerini dost edinmemeyi emreden ayetlerle başlanır. Surede, müşriklere karşı müminlerin sabretmeleri ve belirli kurallar dâhilinde karşı koymaları emredilir. Birçok surede olduğu gibi bu surede de kıyamet konusu işlenir ve ahirette insanlara sahih inanç temelli amelin dışında hiçbir şeyin yarar sağlamayacağı anlatılır. Surede, tekrar ilk ayete vurgu yapılarak Hz. İbrahim'in, müşrik olan Âzer'e karşı sergilediği örnek tavır övgü ile

sunulur. Bu çerçevede onun Allah'a güvenen ve müşriklerin zulmünden kurtulmayı öneren duasına yer verilir. Din konusunda müminlerle savaşmayanlara karşı Müslümanların da güzel davranmaları önerilir. Fakat, müminlerle din konusunda savaşmış, onlara zulmetmiş veya sürgüne göndermiş inkârcıların dost edinilmemesi tavsiye edilir. Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra İslam'a girenlerin sayısında büyük artışlar olduğu nakledilir. Müslüman olanlar, kitleler hâlinde hicret yurdu olan Medine'ye gitmiştir. Bu çerçevede, kadınlar da inançları uğruna Mekke'yi terk etmişlerdir. Surede, Hz. Peygamber'e, inançları konusunda samimi olup olmadıklarının bilinmesi için bu hanımları dini konularda imtihan etmesi tavsiye edilir. Eğer bu hanımlar imanlarında samimi ise onları müşrik olan akrabalarına geri vermemesi emredilir. Onlarla evlenecek müminlerin bu hanımların her türlü hukukunu gözetmeleri istenir. Surede, hicret eden bu hanımların ve onların şahsında tüm mümin hanımların şu ilkelere uymaları emredilir: Allah'a iman edip ona hiçbir varlığı ortak koşmama, hırsızlık yapmama, zina etmeme, çocuklarını öldürmeme, kimsenin namusuna iftira etmeme, iyi şeyleri yapmada kimseye karşı gelmeme. Ahirete inanmayan hiçbir inkârcıyı dost edinmemeyi emreden ayetlerle sure son bulur.

münacat 1. Allah'a yalvarıp yakarma, sessizce ve içtenlikle dua etme. "Benim **münacat**ım senden yanadır/Sana varır yolum, sensiz varılmaz." (Yunus Emre) 2. Rahmeti, şefkati ve cömertliği bol olan Yüce Allah'a istekleri bildirmek ve yalvarmak için yazılan şiir.

münafık 1. İnsanların arasını bozan, bölücülük yapan, toplumu karıştıran, fesatçı, nifak çıkaran, iki yüzlü kimse. "**Münafığın** alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, kendisine verilen emanete ihanet eder, söz verdiğinde sözünde durmaz." (Hadis) 2. Kalbiyle inanmadığı hâlde diliyle Müslüman olduğunu açıklayan fakat gerçekte inkârcılardan olduğunu gizleyen kimse. 3. İslam toplumunda müminlere sağlanan birtakım sosyal, siyasi ve hukuki ayrıcalıklardan faydalanabilmek amacıyla, inanmadığı hâlde inanıyormuş gibi görünen, davranan veya yaşayan kişi. Kur'an-ı Kerim, münafıkları birçok surede ele alıp tanıtmıştır. Kur'an-ı Kerim'de münafıklar, inançlarında hastalık olan, Müslümanların toplumsal düzenini alt üst eden, entrika peşinde koşan, Allah'ın ayetlerini ciddiye almayan, namaz kılmaktan kaçınan, Allah'ı az hatırlayan, kişiliklerini açıkça ortaya koyamayan, Müslümanlara tuzak kurup inkârcılardan yana tavır koyan, korkak ve korkaklığı topluma yayan, İslami değerlerle alay eden, emanete ihanet eden, sözlerinde durmayan, gösteriş yapmayı seven ve çok yalan söyleyen kimseler olarak tanımlanırlar. *"**Münafık** erkekler ve **münafık** kadınlar birbirlerinin dostudur. Kötülük yapmayı emrederler, iyilik yapmaya engel olurlar, (fakirlere karşı) cimrilik yaparlar. Onlar Allah'ı unuttuğu için Allah da onlara unutulmuş muamelesi yapar. Münafıklar gerçek anlamda yoldan çıkmış kişilerdir."* (Kur'an-ı Kerim 9/67)

Münafikun suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış üçüncü suresidir. Medine'de inmiştir. On bir ayettir. İlk ayetten itibaren münafıkların tutum ve davranışları konusunda yorumlar yapıldığı için sure bu adı almıştır. Sureye, münafıkların inançlarındaki faydacı anlayışa ve samimiyetsizliğe dikkat çekilerek başlanır. Yapmış oldukları yeminlerindeki sadakatsizliklerine dikkat çekilir. Bu çerçevede Allah'a verdikleri sözde bile durmayışları ve imandan sonraki inkârları anlatılır. Münafıkların gerçek anlamda insani değerlerden uzak olduklarına vurgu yapılır. Onlar, hissiz, duygusuz, kurumuş hurma kütüklerine benzetilir. Müminlere, böyle iki yüzlü insanlara dua etmemeleri ve cenaze namazlarını kesinlikle kılmamaları emredilir. Surede, münafıkların, Resulullah'a ve müminlere karşı tavırları ele alınır. Onların müminlere mali yardımda bulunmama konusundaki anlaşmalarına ve Müslümanları Medine'den çıkarma isteklerine değinilir. Müminlere de mal ve mala bakış konusunda münafıklar gibi olmamaları hatırlatılır. İnsanın mal ve çocuklarla imtihan edilebileceği hatırlatılır. Hiçbir maddi değerin insanı Allah'ı anmaktan ve ona ibadet etmekten alıkoymaması öğütlenir. Ölüm gelmeden önce Allah yolunda ve fakirlere cömertçe harcama yapmanın önemi vurgulanır. Vakti geldiğinde insanın ecelinin ertelenmeyeceği ve yapmış olduğu tüm davranışlardan Allah'ın haberdar olduğunu bildiren ayetle sure son bulur.

müneccim Yıldızların hareketlerini inceleyerek gelecek hakkında yorumlar yapan ve insanın kaderiyle ilgili hükümler verip tahminlerde bulunan kişi; kâhin, falcı. Müneccimlik dinen yasak olduğu hâlde, tarih boyunca insanın geleceği öğrenme merakını istismar ederek bunu kendine kazanç yolu yapanlar eksik olmamıştır. Bu konuda 'Yıldızname' adıyla kitaplar yazılmıştır. *"Ey Ali!* ***Müneccim****lerle arkadaşlık etme!"* (Hadis)

münker 1. Kabul edilmeyen, hoş karşılanmayan, sevimsiz şey, kötü, çirkin. "*Ey oğulcuğum! (Rükûsuyla, secdesiyle) Namazını dosdoğru kıl. İyiliği emret.* ***Münker****i yasakla ve (Allah tarafından) başına gelen (musibet)lere sabret."* (Kur'an-ı Kerim 31/17) 2. Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'in sünnetine aykırı olan şey. *"İçinizden, (insanları) hayra çağıran, iyiliği emredip* ***münker****den kaçındıran bir topluluk olsun; İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."* (Kur'an-ı Kerim 3/104) 3. İslamiyet açısından işlenmesi doğru olmayan, akılca da çirkin ve kötü kabul edilen şey. İslam dini iftira etme, inkârcılık, yalan söyleme, başkasının hakkını alma, zina, haksızlık, dedikodu vb.ni münker olan davranışlardan saymıştır. *"Kim bir* ***münker*** *görürse, onu eliyle engellesin, buna gücü yetmezse diliyle engellesin, buna da gücü yetmiyorsa hiç olmazsa kötülüğe ve kötülüğü işleyene kalbiyle tepki duysun. Sadece kalp ile tepki duymak ise imanın en zayıf hâlidir."* (Hadis)

Münker ve Nekir Kişi kabre konulduktan sonra imanı, ibadetleri, ahlakı ve hayatının tüm alanlarında Kur'an-ı Kerim ve sünnete göre yaşayıp yaşamadığını sorgulayan ve hesaba çeken iki melek. *"Kul mezara konulduğunda dost*

*ve akrabaları çekip giderler. Mezardaki kişi onların ayak seslerini bile işitir. Bu esnada **Münker ve Nekir** adlı iki melek gelip onu oturturlar ve Hz. Muhammed hakkında nasıl bir inanca sahip olduğunu sorarlar. Şayet kişi mümin ise 'ben iman ediyorum ki o Allah'ın kulu ve elçisidir.' der. Allah da bu kişiye cennetteki yerini gösterir."* (Hadis)

münkir 1. Kabul etmeyen, reddeden, tanımayan, inanmayan, inkâr eden, kâfir, inançsız kimse. 2. Allah'ın varlığını ve birliğini, onun peygamberi aracılığı ile göndermiş olduğu emir ve yasakların tümünü veya bir kısmını ya da tek birini bile inkâr eden. *"Yine sordum çiçeğe tamuya girer misiniz?/Çiçek eydür ey derviş ol **münkir**ler yeridir."* (Yunus Emre)

Müntakim (el-Müntakim) "Haddi aşanlara layık oldukları ile muamele edip toplumu ahlaken bozan, insanlara çeşitli eziyetler yaparak onların onurunu hiçe sayan, kişilerin din, namus, can, akıl ve mal emniyetlerini çiğneyenlerden intikam alan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah kime doğruyu gösterirse onu kimse saptıramaz. Allah Aziz ve **Müntakim** olan değil midir?"* (Kur'an-ı Kerim 39/37)

mürahik Büluğ çağına ulaşmasına rağmen ihtilam olmayan erkek. Büluğ çağının son sınırı erkeklerde ve kadınlarda on beş yaştır. On beş yaşına ulaşan erkek, ihtilam olmasa bile hükmen büluğa erişmiş kabul edilir. Bu gibi kişiler çocukluktan çıkmış sayılırlar ve Allah'ın emir ve yasaklarından sorumludurlar.

mürahika Büluğ çağına ulaşmasına rağmen hamile olabilmenin özellikleri gözükmeyen, hayız olmayan kız. Büluğ çağının son sınırı olan on beş yaşına ulaşmış olan kızlar hükmen büluğa ulaşmış sayılırlar ve Allah'ın emir ve yasaklarından sorumludurlar.

mürcie 1. Erteleyen, geriye bırakan, tehir eden kimse. 2. (Büyük M) Büyük günah işleyen kimsenin inancı ve ahiretteki durumu ile ilgili herhangi bir karar vermeyip böyle bir kişinin hükmünü Allah'a havale eden mezhep, inanç ekolü.

mürit 1. Dileyen, arzu eden, isteyen, seçen kişi. 2. Bir tarikat şeyhine bağlanarak ondan Allah'ın rızasını kazanmanın yollarını öğrenen, bu uğurda yetişmek için mürşidin verdiği ahlaki öğütleri uygulayan ve kendisine öğrettiği dua ve zikirleri belli vakitlerde okuyarak tasavvuf yolunda ilerlemeye çalışan kimse. 3. Hz. Peygamber'in edep ve davranışlarını örnek alarak kalbini Allah'tan başka her şeyden çekip sadece Allah'ı arzulayan, ona bağlayan ve bu uğurda basit tutkularından vazgeçmeye çalışan kimse, derviş. *"**Mürit**, her aradığını Kur'an-ı Kerim'de bulan kimsedir."* (Cüneyd el-Bağdadi)

Mürselat suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş yedinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Elli ayettir. Sure, adını birinci ayette geçen 'gönderilen melekler' anlamındaki '*murselat'* kelimesinden almıştır. Sureye, insan hayatına manevi bir güç katan meleklerin, yağmurların habercisi olan rüzgârın, Allah yolunda durmadan çalışan davetçilerin önemini belirten ayetlerle başlanır. Kıyametin mutlaka gerçekleşeceği hatırlatılır.

Kıyamet sahnesi, gökyüzündeki yıldızların boşluğa savrulması, semanın yarılması ve dağların pamuk gibi atılması şeklinde tasvir edilir. Kıyamet gününü inkâr etmenin yanlışlığına değinilir. İnsana, Allah'ın yaratmasındaki mükemmellik hatırlatılır. Ana rahminde çocuğun geçirdiği evreler ele alınır. "Allah'ın ayetlerini yalanlayanlara yazıklar olsun!" şeklinde sık sık tekrarlar yapılır. Allah'ın ölüden diriyi çıkarması, suları, yeryüzünü ve dağları yaratmasındaki hikmetler hatırlatılır. Surede, ahireti inkâr edenleri bu inkârlarından caydırmak için cehennemle ilgili tanıtıcı ayetlere yer verilir. Müminler için ise Allah'ın ikramlarının gerçekleşeceği yer olan cennet tanıtılır. İnkârcıların ahirette pişmanlıklarını ve azabı gördükten sonra iman etmelerinin kendilerine yarar vermeyeceğini açıklayan ayetlerle sure son bulur.

mürsel hadis 1. İsnadında sahabe ismi belirtilmeden nakledilen hadis. 2. Tabiin döneminden olan bir ravinin, Hz. Peygamber'in hadislerini nakleden sahabenin ismini isnadda belirtmeden Hz. Peygamber'den duymuş gibi rivayet ettiği hadis.

mürşit 1. Rehber, kılavuz, doğru yolu gösteren, öğretmen, irşat eden kimse. *"Her ne iş olursa bir **mürşit** gerek,/Kurulmaz direksiz çadır demişler."* (Hakkı) 2. İslam dininin göstermiş olduğu yoldan sapan kişileri İslami hayat tarzına döndürmeye çalışan, onları olgunlaştıran ve belirli ilmî ve ahlaki niteliklerle donanan âlim kişi. 3. Kendisine bağlananlara tasavvufu ve İslam ahlakını öğreten, dinî gerçekleri gösteren tarikat önderi. *"Canın cellada teslim etmeyen/Rehberin gittiği yola gitmeyen/**Mürşid**inin buyruğunu tutmayan/Çürükdür yuları, kırılsın gitsin."* (Kul Büdela)

mürteci Yeni düzene karşı direnen gerici. Yeniliklere karşı direnen *"Zamanı kokutanlar mürteci diyor bana;/Yükseldik sanıyorlar, alçaldıkça tabana."* (N. F. Kısakürek)

mürtet 1. İslam dinini terk edip başka bir dine geçen, din değiştiren kimse. "*Sizden her kim ki din değiştirip **mürtet** olur ve kâfir olarak ölürse onun dünya ve ahirette bütün amelleri boşa gitmiştir.*" (Kur'an-ı Kerim 2/218) 2. İslam'ın kesin olan emirlerinden veya yasaklarından herhangi birini inkâr eden kişi. *"Ey iman edenler! Sizden kim **mürtet** olursa (bilsin ki) Allah, yakında öyle bir toplum getirecek ki (O) onları sever onlar da onu severler..."* (Kur'an-ı Kerim 5/54)

mürüvvet 1. Mertlik, yiğitlik, cömertlik, iyilikseverlik, insanlık."Göz nuru Muhammed'le… nübüvvet bitti!/Ardından Ali göçtü… fütüvvet bitti!/Bulmuştu kerem de bir zaman, Hatem'ini…/Hatem çekilip gitti… **mürüvvet**, bitti!" (A. N. Asya) 2. İnsanlığın gereği olan şeyleri yapma, güzellik ve hayır ile ilgili şeyleri alma, insan onuruna yakışmayacak söz ve davranışlardan sakınma. *"Müminin şerefi takvasında, asaleti dininde, **mürüvveti** de ahlakındadır."* (Hadis) 3. Dinin, aklın ve örfün kabul ettiği şeyleri yapmaya teşvik eden manevi güç. 4. Açıkça yapılmasından utanılan şeyi gizlice de yapmama. 5. Güzel işleri kabul, çirkin şeyleri terk etme. *"Hastayı ziyaret ne güzel âdet/Komşulara saygı*

*ayrı **mürüvvet**/Küçüklere şefkat hayra alamet."* (Zeynel Baba)

müsamaha 1. Hoşgörü, bağışlama, kolaylık gösterme. *"Ben Yahudi ve Hristiyanlıkla değil, **müsamaha**lı olan Haniflik dini ile gönderildim."* (Hadis) 2. İslam'da, bir kimsenin hatasını yüzüne vurup mahcup etmeksizin hoş görme, anlayış göstererek bağışlama veya hatasını düzeltmesi için imkân hazırlama. Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra, kendisine çeşitli kötülükler eden Mekkelilerin hepsini bağışlamıştır. Bu davranış İslam'daki müsamaha ile ilgili en güzel örneklerdendir. *"Başkalarına karşı **müsamaha** göster ki başkaları da sana **müsamaha** göstersin."* (Hadis) 3. Başkalarının dinine, inancına, örf ve adetlerine saygı gösterme.

müskir Yenilmesi veya içilmesi veya vücuda herhangi bir yoldan verilmesiyle kişiye sarhoşluk veren, aklının faaliyetlerini durduran sıvı veya katı her şey. Müskir olan şeyler ikiye ayrılır: 1. Katı olanlar; afyon, eroin, esrar vb. 2. Sıvı olanlar; üzüm, arpa, buğday ve diğer bazı meyvelerden elde edilen içkiler. *"Her **müskir** içkidir. Her **müskir** de haramdır."* (Hadis)

Müslim bk. Müslüman.

Müslim bk. Sahihimüslim

Müslüman 1. İslam dinine girerek bütün benliği ile Allah'a teslim olan, onun koyduğu ilkelerle barış ve esenliğe kavuştuktan sonra kendisine güven duyan ve başkalarına da güven veren kimse. *"**Müslüman**, elinden ve dilinden başkalarının zarar görmediği kimsedir."* (Hadis) 2. Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve onun Allah katından getirmiş olduğu şeylerin hepsine kesin olarak iman eden kimse. 'Müslüman', sadece Hz. Muhammed'e tabi olan ümmetin adı değildir. Ondan önceki bütün peygamberler ve onlara uyanlar da tevhit sürecinin halkaları olarak Müslüman adını alırlar. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar Allah'ın gönderdiği bütün dinlerin adının İslam olduğu belirtilmiştir. *"Yakup da "Oğullarım, Allah sizin için İslam'ı din olarak seçti. Bundan dolayı sadece **Müslüman**lar olarak ölünüz." dedi."* (Kur'an-ı Kerim 2/132)

müsnet Hadisleri ravilere göre sınıflandıran hadis kitapları. Müsnet türündeki hadis kitaplarında hadisler konularına göre değil, nakleden ravilere, özellikle de sahabelere göre bölümlere ayrılmıştır. Derli toplu ilk hadis kitapları sayılabilecek müsnet şeklindeki kitapların en meşhuru ve güveniliri Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) 'Müsned' isimli eseridir.

müsnet hadis İlk ravisinden son ravisine kadar hiçbir ravi atlamadan ve Hz. Peygamber'e nispet edilerek rivayet edilen hadisler.

müsrif 1. Saçıp savuran, savurgan, harcamada ölçüyü kaçıran, tutumsuz kimse. "Ey insanoğlu! Mescitlere giderken mutlaka güzel elbiselerinizi giyiniz. (Helal olan şeylerden) yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz. Allah **müsrif**leri kesinlikle sevmez." (Kur'an-ı Kerim 7/31) 2. Aşırıya giden, inançta ve amelde hak yoldan ayrılan, dengeyi bozan. *"Şüphesiz ki Firavun yeryüzünde çok kibirlenen **müsrif**lerdendi."*

(Kur'an-ı Kerim 10/83) 3. Allah'ın koymuş olduğu hem doğal hem de dinî kuralları çiğneyen, inkâr eden. *"(Allah) buyurur ki: Nasıl sana ayetlerimiz geldiği zaman, sen onları unuttuysan, bugün de sen öyle unutulursun! İşte **müsrif**leri ve Rabb'inin ayetlerine inanmayanları böyle cezalandırırız. Elbette ahiretin azabı daha çetin ve daha süreklidir."* (Kur'an-ı Kerim 20/126-127)

müstazaf Kur'an-ı Kerim'de, insani değerleri hiçe sayan ve hukuku gözetmeyen kişiler tarafından horlanan, küçük düşürülen, hakları ellerinden alınarak sömürülen insan(lar). *"Size ne oluyor da 'Rabb'imiz! Halkı zalim olan bu şehirden bizi çıkar, katından bize bir koruyucu gönder, katından bize bir yardımcı lutfet.' diyen **müstazaf** olan çocuklar, kadınlar ve erkekler uğrunda ve Allah yolunda savaşmıyorsunuz."* (Kur'an-ı Kerim 4/75)

müstehab 1. Allah'ın farz kılmaksızın kullarını yapılmasına teşvik ettiği şey; farz ve vaciplerin dışında yapılan ve kaynağını Hz. Peygamber'in davranışlarından alan, onun da bazen yapıp bazen de terk ettiği fiiller. 2. Dinin yapılmasını hoş gördüğü, tavsiye ettiği ama yapılmasını zorunlu kılmadığı işler. Fakirlere zekâtın dışında yardımda bulunmak, temiz ve düzgün giyinmek, selamı yaygınlaştırmak, Müslümanlara karşı güler yüzlü olmak ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermek Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği müstehab davranışlardandır.

müstekbir 1. Büyüklenen, kendinden başka büyük tanımayan, kendinde mutlak ve sınırsız bir güç olduğunu zanneden kimse. *"(Allah'ın ayetlerine inanmayan) kişiye ayetlerimiz okunduğu zaman sanki onları hiç işitmemiş, kulaklarında ağırlık varmış gibi **müstekbir** olarak yüz çevirir. Ona acı bir azabı müjdele!"* (Kur'an-ı Kerim 31/7) 2. Elde ettiği nimetleri, malını, fiziki varlığını ve makamını kötüye kullanarak kendinden aşağı gördüğü kişileri ezmeye, sömürmeye çalışan ve yaratılış amacını unutan kimse. *"İlahınız tek bir ilahtır. Ama ahirete inanmayanların kalpleri inkârcıdır, onlar **müstekbir**dirler. Gerçekten Allah, onların gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da. O **müstekbir**leri sevmez."* (Kur'an-ı Kerim 16/22-23)

müsteşrik 1. Doğunun din, dil ve kültürleri ile uğraşan kimse, oryantalist, şarkiyatçı. 2. Gerek ilmî araştırmalar yapmak, gerekse dinlerinin tanıtımını ve propagandasını yapabilmek amacıyla doğu ve İslam toplumlarının sosyal, tarihî, kültürel ve dinî yapılarını araştıran ve çalışmalar yapan batılı bilim adamı. Müsteşrikliğin tarihi XVI. yüzyıla kadar uzanır. Müsteşriklik; dinî, siyasi ve ekonomik nedenlerden doğmuştur. Oryantalizm de denilen müsteşrikliğin temelini ilk önce Hristiyanlar atmıştır. Müsteşrikler, XIX. yüzyılın ilk yarısı ile XX. yüzyılın ilk yarısında kendi dil ve kültürlerini doğu toplumlarında yaymak amacıyla Müslümanlar arasında çok yoğun çalışmalar yapmışlardır.

müşkililkur'an Tefsir ilminin, Kur'an-ı Kerim ayetleri arasında ilk bakışta ihtilaf ve çelişki gibi görünen konularını inceleyip açıklığa kavuşturan kolu. Kur'an-ı Kerim ayetleri arasında

kesinlikle bir çelişki yoktur (Kur'an-ı Kerim 4/117). Kur'an-ı Kerim ilimlerinde derinleşmeyen ve Kur'an-ı Kerim'i bir bütün olarak değerlendiremeyen kimseler, ilk defa Kur'an-ı Kerim okuduklarında bazı ayetler arasında sanki çelişki varmış gibi bir anlayışa kapılabilirler. Bu durum bazı ayetlerdeki ifade kapalılıkları nedeniyledir. Tefsir ilminde derinleştikçe bu kapalılıklar aşılır. Âlimler, Kur'an-ı Kerim'deki kapalılıkların giderilmesiyle ilgili birçok eser vermiştir. Bu alanda yazılan eserler 'müşkililkur'an' ilmi içerisinde yer alır.

müşavere bk. istişare.

müşrik 1. Allah'a ortak, yardımcı ve eş koşan kimse. "*İbrahim ne Yahudi, ne de Hristiyan idi. Fakat tevhit ehli bir Müslümandı ve* ***müşrik****lerden değildi.*" (Kur'an-ı Kerim 3/67) 2. Allah'a inandığını söylediği hâlde birçok tabiat olayının yaratılmasını ve idaresini Allah'ın dışında birtakım güçlere bağlayan ve bu güçleri kutsallaştırarak Allah'a ortak koşan kimse. *"Ey Muhammed! Emrolunduğun şeyi açıkça duyur.* ***Müşrik****lerden yüz çevir, onların yoluna uyma."* (Kur'an-ı Kerim 15/94) 3. Evreni yaratma ve insanların uyması gereken kurallar konusunda Allah'ın iradesine sınırlama getiren kimse. *"İnsanların çoğu Allah'a* ***müşrik*** *olarak inanırlar."* (Kur'an-ı Kerim 12/106) 4. Şeytanı, tutkularını, atalarını, din büyüklerini, kendince nitelikli sayılan bazı kişileri, Allah'ı sever gibi sevip sayan onlara mutlak itaat eden kimse. *"Hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu mesihi Allah'ın dışında Rab edindiler. Oysa kendilerine yalnız tek bir ilah olan Allah'a ibadet etmeleri emredilmiştir. Ondan başka ilah yoktur. O,* ***müşrik****lerin ortak koşmuş olduğu şeylerden uzaktır."* (Kur'an-ı Kerim 9/31) 5. İbadetlerini Allah'tan başkasının rızasını gözeterek yapan kişi, riyakâr kimse.

mütedeyyin İslam dininin emirlerini eksiksiz bir biçimde yerine getirmeye çalışan, dinin emrettiklerini yapmak ve yasakladıklarından sakınmak konusunda dikkatli ve titiz davranan, dindar, dinine bağlı.

Mütekebbir (el-Mütekebbir) "Her türlü güç ve kuvveti elinde tutan, kendisinden daha büyük bir varlık olmayan, yücelik ve ululuk sahibi." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O Allah ki ondan başka ilah yoktur. Melik, Kuddüs, Selam, Mümin, Müheymin, Aziz,* ***Mütekebbir*** *ve Cebbar'dır."* (Kur'an-ı Kerim 59/23)

müteşabih 1. Aralarında benzerlik olan, birbirine benzeyen, çok benzediğinden dolayı birbirinden ayırt edilemeyen. "*Allah, sözün en güzeli olarak (Kur'an'ı)* ***müteşabih*** *ve gerçeğin her türlü ifadesini çeşitli biçimlerde tekrarlayan bir ilahî kelam şeklinde indirmiştir.*" (Kur'an-ı Kerim 39/23) 2. Birçok anlama gelebilen, açıklamaya ihtiyaç duyulan veya anlamı akılla bilinemeyecek olan, tefsirinde güçlük çekilen kelime ve ayetler. Allah'ın sıfatları, kıyametin kopması, cennet nimetleri, cehennem azabı vb. hakkındaki ayetler müteşabihtir. 3. Manasını anlamak için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç olan, manadan ne kastedildiği açık olmadığından birtakım ihtimallere elverişli olan ayetler. Müteşabih ayetler birden

fazla anlama gelir. Bu anlamlardan birini seçebilmek için Kur'an ilimlerinde uzman olmak gerekir. Ayrıca müteşabih ifadelerin Kur'an-ı Kerim bütünlüğü içerisinde kullanış biçimleri dikkate alınmalıdır. Tarih boyunca, bu özelliklere sahip olmayan ve Kur'an-ı Kerim'in bütünlüğünü dikkate almayan kötü niyetli kişiler müteşabih ayetleri keyfî olarak yorumlamışlardır. Kur'an-ı Kerim, bu konuya şu şekilde açıklık getirmiştir: *"Sana kitabı indiren odur. Onda kitabın temeli olan muhkem ayetler vardır. Diğer bir kısım ayetleri de* ***müteşabih****dir. Kalplerinde eğrilik olan kimseler, fitne çıkarmak, kendilerine göre yorumlamak için* ***müteşabih*** *olanlarına uyarlar. Oysa onların yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar: 'Ona inandık, hepsi Rabb'imizin katındandır." derler. Bunu ancak akıl sahipleri düşünebilirler.'* (Kur'an-ı Kerim 3/7)

mütevatir Arkası kesilmeden birbirini izleyen, birbiri ardına gelen, toplumdan topluma kesintisiz olarak aktarılan, nakledilen.

mütevatir hadis Sahabeden itibaren her devirde yalan üzerinde birleşmeleri mümkün olmayan topluluklar tarafından rivayet edilen hadis, haber. Bir hadisin mütevatir olması için üç şart vardır: 1. Her dönemde çok sayıda ravi tarafından nakledilmesi. 2. Nakledenlerin sayısında azalmanın olmaması. 3. Olayı veya haberi, nakledenlerin görmüş veya duymuş olmaları.

mütevazi bk. tevazu.

mütevekkil Her işinde gerekli yollara, sebeplere başvurup yeterli çalışmaları yaptıktan ve gerekli önlemleri aldıktan sonra kendi gücünü aşan konularda Allah'a dayanan, güvenen kimse. *"Allah'ın rahmeti sebebiyle sen insanlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın çevrenden dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet, onlar için bağışlanma dile. Yapacağın işlerde onlarla istişare et. Karar verince de Allah'a güven. Allah* ***mütevekkil*** *olanları sever."* (Kur'an-ı Kerim 3/159)

mütevelli 1. Sorumluluk üstlenen, bir görev ve makamdaki sorumlu kişi, vekil, mesul, kayyım. 2. Vakıf işlerini ve yararlarını dini ölçüler ve vakfın şartları çerçevesinde yönetmek üzere atanan kimse veya kimseler. İslam hukukunda, mütevelli olacak kişilerin akıllı, güvenilir, vakıf işlerini yürütebilecek yetenekte ve Müslüman olmaları şart koşulmuştur.

mütref Allah'ın vermiş olduğu nimetlerle şımarıp azgınlaşan, başkalarına zulmeden, zenginliğini küfrün hizmetinde kullanıp fakirleri ezen kimse. Kur'an-ı Kerim'de mütref, Allah'ın birliğini inkâr edip peygamberlerine karşı gelen toplumların zengin elebaşları olarak anılır. Bunlar, her türlü zenginliklerini dinî değerlerin, ahlakın ve adaletin aleyhinde kullanırlar. "*Biz hangi memlekete uyarıcı (bir peygamber) göndersek o beldenin* ***mütref****leri onlara biz sizinle gönderilen hakikatleri inkâr ediyoruz diye karşı çıktılar.*" (Kur'an-ı Kerim 34/34)

müttefekun aleyh 1. İmam Buhari ve İmam Müslim'in sahihliği konusunda ortak görüş bildirip kitaplarına aldıkları hadis. 2. Herhangi bir meselede müçtehit imamların ortak görüş bildir-

meleri, icma. 3. Bir mezhep içerisindeki müçtehitlerin herhangi bir meselede hüküm bildirirken ortak görüşe varmaları, mezhep içi icma.

Müzdelife Hac ibadeti sırasında hacıların vakfe yapmak üzere geceyi geçirdikleri Arafat ile Mina arasındaki yer. Müzdelife'de bir miktar bekleyip dua etmek haccın vaciplerindendir. Hacılar burada akşam ile yatsı namazını birlikte kılarlar. Kur'an-ı Kerim'de 'Müzdelife' sözcüğü yerine "Meşariharam" ifadesi kullanılır.

Müzil (el-Müzil) "Kendisine isyan edenlere değer vermeyen, başkalarını ezmeye çalışan insanları dünyada ve ahirette küçük düşüren ve onlara çeşitli biçimlerde ceza veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"(Ey Muhammed) De ki: Mülkün sahibi olan Allah'ım! Dilediğine mülkü verir, dilediğinden mülkü çekip alırsın. Dilediğini aziz kılar, dilediğine karşı da **Müzil**'sin. İyilik senin elindedir. Doğrusu senin her şeye gücün yeter."* (Kur'an-ı Kerim 3/25)

Müzzemmil suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş üçüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Yirmi ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'örtüye bürünen' anlamına gelen "*müzzemmil"* kelimesinden almıştır. Sureye, Hz. Muhammed'in, toplumsal bozulmanın zirveye çıktığı bir ortamda dinlenmek yerine insanları uyarmasını emreden ayetle başlanır. Bu çerçevede, Hz. Peygamber'in şahsında İslam davetçilerine öğütler verilir. Hz. Peygamber'den bir peygamber ve davetçi olarak geceleyin namaz kılması, ibadet etmesi, Kur'an okuması istenir. Surede, Allah'ın tüm varlıkların Rabb'i olduğu vurgulanır. Hz. Peygamber'e, Mekkeli hemşerilerinin yapmış oldukları işkencelere karşı sabırlı olması tavsiye edilir. Allah'ın kendisine nimet verdiği hâlde, bu nimetlere karşı nankörlük yapan Mekke ileri gelenlerinin ahirette karşılaşacakları azaplar hatırlatılır. Hz. Peygamber'in peygamberliğine iman etmeleri istenir. Kureyş kabilesinin, peygamberlerini yalanlayan Firavun ve kavminin başına gelenlerden ders almaları öğütlenir. Bu arada Kur'an-ı Kerim'in de bir öğüt olduğu ve bu öğüdü insanların sürekli okuyup göz önünde bulundurmaları emredilir. Hz. Peygamber ve arkadaşlarının geceleyin yapmış oldukları namaz, zikir, tespihat ve diğer ibadetleri öğülerek anlatılır. Namaz ve zekâtın önemi üzerinde ayrıca durulur. Surede, Müslümanlar borçlu kimselerin ihtiyaçlarını karşılamaya ve onlara karşılıksız borç vermeye teşvik edilirler. Müminlerin Allah'tan sürekli af ve bağış dilemelerini tavsiye eden ayetle sure son bulur.

N

naaş 1. Ölen kimsenin cesedi, vücudu. "Annemin **naaş**ını gömdümdü;/Bakıyorken bana sabit ve donuk gözlerle,/Acıdan çıldıracaktım." (Y. K. Beyatlı) 2. İçerisinde ölü bulunan tabut, cenaze.

naat Hz. Muhammed'in niteliklerini övmek amacıyla yazılan şiir, kaside. "Büyük Itrî'ye eskiler derler/Bizim öz musıkîmizin pîrî/Bize mirası kaldı yirmi eser/'**Naat**'ıdır en mehîbi, en derini." (Y. K. Beyatlı)

nafaka 1. Harcanan, bağışlanan, sarf edilen ve infak edilen şey. 2. Bir şahsın normal ölçülerde, temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan harcama, geçimi için ayrılan para. 3. Yetim, yaşlı ve yoksul kimseler veya boşanmış olduğu hâlde kocalarıyla henüz ilişkileri tam olarak kesilmemiş olan kadınlar için belirlenen yiyecek, giyecek, ev ve benzeri şeyler veya bunları karşılayacak para. "*Hâli vakti geniş olan nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılan fakir de **nafaka**yı Allah'ın ona verdiğinden versin. Allah hiçbir kişiye gücünün yettiğinden başkasını yüklemez.*" (Kur'an-ı Kerim 65/7)

nafile 1. Fazlalık, fazladan yapılan iş, tatavvu. 2. Farz ve vacip dışında sevap kazanmak amacıyla yapılan ve Hz. Peygamber'in de yapmış olduğu ibadetler ve davranışlar. *"Kulum bana **nafile**lerle yaklaşır; ben de böylece kulumu severim. Onu sevince de kulumun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli olurum…"* (Kudsi Hadis) 3. Savaşlarda düşmanlardan alınan ganimet, her türlü mal, para. *"Sana **nafile**ler hakkında soruyorlar. De ki: 'Nafile**lerin** paylaştırılması Allah'a ve Resulüne aittir. Gerçek anlamda mümin iseniz Allah'a ve Peygamberine itaat edin, aranız(dak)i anlaşmazlıkları düzeltin ve Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak onun koruması altına girin!"* (Kur'an-ı Kerim 8/1)

Nahl suresi Kur'an-ı Kerim'in on altıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. Yüz yirmi sekiz ayettir. Adını altmış sekizinci ayette geçen ve 'bal arısı' anlamına gelen '*nahl'* kelimesinden almıştır. Sureye, şirkin kötülüğü ve çirkinliği dile getirilerek başlanır. Vahyi melekler aracılığıyla gönderen Allah'ın birlik ve yüceliğine dikkat çekilir. İnsanın yoktan yaratılışı ve hizmetine verilen nimetler sıralanır. Allah'ın yağmuru yağdırması, ekinleri, meyveleri yaratması, gezegenleri, yeryüzünü ve güneşi insanların emrine vermesi, birçok yarar için denizleri var etmesinin birer lütuf olduğu üzerinde durulur. Surede, dağların, ırmakların ve yolların yaratılış hikmet ve gerekçeleri anlatılır. Bütün bunları yoktan var edenin sayısız nimetler veren Allah olduğu vurgulanır. Allah'ın gizli açık her şeyi bildiğinden bahsedilir. Putların dualara cevap veremeyen âciz varlıklar olduğu belirtildikten sonra insanlarda ahiret bilincinin kuvvetlenmesi için kıyamet ve ölümün mutlaka gerçekleşeceği ile ilgili açıklamalar yapılır. Salih müminlerin ölüm anında canlarının çok kolay bir şekilde çıkması ve ahirette onlara bağışlanacak nimetlere yer verilir. İnkârcıların ölüm anı anlatıldıktan sonra onların hesaba çekilirken, yaptıkları kötülükleri itiraf etmeleri ve inançlarında başkalarını

taklit ettikleri için duydukları pişmanlıklar gözler önüne serilir. Bu çerçevede elçi göndermenin amacına değinildikten sonra tekrar dirilme üzerinde durulur. Dünyada, dini uğrunda zulme uğrayıp sabreden müminlere cennetteki konumlarıyla ilgili müjdeler verilir. Kur'an-ı Kerim'in gönderiliş amacı açıklandıktan sonra müminler Kur'an-ı Kerim'in ayetleri üzerinde düşünmeye davet edilirler. Tabiattaki tüm varlıklar, ayrıca melekler Allah'a sürekli kulluk ederken insanların bazısının ibadet yapmaması ve inkârcı davranışlar sergilemesi kınanır. Surede müşriklerin, melekleri Allah'ın kızları olarak kabul edip sonra da kendilerinin kız çocuğu olunca bu durumdan utanma duymalarındaki çelişkiye dikkat çekilir. Her topluma içine düştükleri inanç alanıyla ilgili yanlışları düzeltmek için peygamber gönderilmesine ve gönderilen bu peygamberlerin görevlerine değinilir. Tüm canlıların insana hizmet için yaratıldığı ve bal arısının da Allah'ın emri üzerine insanların yararlanması için gösterdiği çaba açıklanır. İnsanlara çocuklar, eşler, torunlar ve rızık veren Allah'ı ululamanın önemi belirtilerek kişiler Allah'a şükretmeye davet edilirler. Bütün bu nimetleri insanlara karşılıksız verenin Allah olduğu vurgulanır. İnsanın, bu nimetlerin şükrü için tabiata ve içindeki olaylara bakıp ibret alması öğütlenir. Evler, hayvanlar, elbiseler ve savunma amaçlı yapılan savaş aletlerinin her birisi birer nimet olarak takdim edilir. Tüm bu nimetlere şayet insan nankörlük eder ve Allah'a şirk koşarsa bu durumun insanın aleyhine olacağı belirtilir. Hz. Peygamber'in, ümmeti ve tüm insanlık için şahit ve örnek olduğu belirtildikten sonra insanlık için çok önemli evrensel ilkeler açıklanır. Bunlar; adalet, iyi ve güzel davranma ve akrabalara yardım etmektir. Ayrıca zina, zulüm, akla ve dine aykırı olan her türlü davranış yasaklanır. Surede, Allah'a ve insanlara verilen sözlerde durmanın gereği hatırlatılıp yapılan yeminleri yerine getirme tavsiye edilir. Kur'an-ı Kerim'i okumanın önemi üzerinde durulduktan sonra Kur'an-ı Kerim'in yaşanan olaylar üzerine inen ve insanların sorunlarını çözen ilahî kelam olduğu anlatılır. Bu ilahî kelama karşı çıkanların hüsrana uğrayacaklarına işaret edildikten sonra da ahirette verilecek olan cezaların bireyselliğine değinilir. Leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların haram oluşu anlatılarak insanların Allah'a rağmen haram ve helal koymada yetkili olmadıkları buyrulur. Günahlara tövbe etmenin önemi üzerinde durulur. Müminlerin inançlarını korumakta İbrahim Peygamber gibi olmaları önerilir. İnsanların dinin özünde düştükleri ayrılıkları Allah'ın kıyamet günü açıklayacağı bildirilerek Yahudilerin düşmüş olduğu dinî ayrılıklara Müslümanların düşmemesi tavsiye edilir. Surede, İslam dinine davetin evrensel ilkelerine vurgular yapılır. Her İslam davetçisinin Allah yoluna bilgi ve öğütle çağırıp insanlarla en güzel biçimde iletişimde bulunmaları emredilir. İnkârcılar İslami davete olumlu cevap vermezlerse davetçilerin sabır ahlakı ile ahlaklanmaları önerilir. Allah'ın inanç ve ibadetlerine karşı duyarlı olan Müslümanları koruyacağını bildiren ayetle sure son bulur.

Nakşibendilik Büyük İslam Bilgini Şeyh Muhammed Bahauddin Nakşi-

bendi'nin (öl. 791/1389) insanlara Allah sevgisini kazandırmayı amaçlayan ve hayatın akışı içerisinde gönülde sessizce zikretmeyi esas alan bir tasavvuf ekolü. Nakşibendilik Muhammed Bahauddin, 718/1318'de önderliğinde Buhara yakınlarındaki Kasrı Arifan kasabasında doğmuştur. Devrinin büyük âlimlerinden çeşitli ilimler okumuş ve hadis ilimlerinde uzmanlaşmıştır. Kendisi Hanefi mezhebine mensuptur. Nakşibendiliğin esası sohbet, vaaz ve nasihate dayanır. Dinin emirlerine sıkı sıkıya sarılma, tarikat vasıtasıyla gönül dünyasını temizleme, aşkla Allah'a yaklaşma, bilgi ve marifetle Allah'a ulaşma Nakşibendiliğin temel ilkelerindendir. Bu tarikatta ilimle meşgul olma, pozitif ilimlerden bilhassa fizik, kimya, biyoloji gibi Allah'ın kudret ve yüceliğini anlamaya vesile olan ilimlerden faydalanma zikir olarak tanımlanır. Dinin kurallarına uyma, mekruhlardan birini terk etme zikirden ve diğer nafile ibadetlerden daha önemlidir. İnsanların kendilerini geliştirip iç dünyalarını temizlemeleri için kötü alışkanlıkları bırakmaları, günahlardan tövbe ve istiğfar etmeleri, zikir, tefekkürle meşgul olmaları ve nafile namaz kılmaları önemle tavsiye edilir. Bu tarikatta yapılan toplu zikirlere 'hatmihacegân' denilir. Nakşibendilik Fatih Sultan Mehmet zamanında Molla Simavi (ö. 896/1490) vasıtasıyla İstanbul'a girmiştir. Osmanlı padişahları da Nakşibendiliği himaye etmişlerdir.

Nakşibendi Nakşibendi tarikatına bağlı olan kimse.

namahrem 1. Mahrem olmayan, yasak olmayan, el, yabancı. "Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli,/Değmesin mabedimin göğsüne **namahrem** eli." (M. A. Ersoy) 2. Evlenilmesi dinen yasak olmayan yani birinci dereceden akraba sayılmayan kişi.

namaz 1. Allah'a imandan sonra her Müslümanın yerine getirmesi gereken İslam'ın beş temel esasından biri. *"İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehadet getirme; **namaz** kılma; zekât verme; oruç tutma; hacca gitme."* (Hadis) 2. Tekbir ile başlayıp selam ile son bulan, Hz. Peygamber'in yapıp öğrettiği belirli fiil, söz ve dualarla yerine getirilen ibadet. *"Allahuteala, insanlara farz kıldığı beş vakit **namazı**, hakkını vererek eksiksiz olarak kılan kimseyi cennetine girdirmeye söz vermiştir."* (Hadis) 3. Allah'ın verdiği nimetlere şükrün bir gereği olarak onun rızasını kazanmak, manevi yönden Allah'la iletişim kurup ruhen yücelmek ve Kur'an-ı Kerim'in teşvik ettiği güzel ahlakla donanmak için her Müslümanın yerine getirmesi emredilen ibadet. Namaz Allah'ın gönderdiği bütün dinlerde vardır. Kur'an-ı Kerim Hz. Nuh'un, Hz. İbrahim'in, Hz. İsmail'in, Hz. Şuayp'ın, Hz. Musa'nın, Hz. Zekeriya'nın, Hz. İsa'nın namazlarından bahseder. Bütün peygamberlerin ümmetlerinin yerine getirmiş olduğu bu ibadet, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin başlangıcından itibaren Müslümanlara da farz kılınmıştır. İslam bilginleri, insan ile Allah arasındaki iletişimi gerçekleştiren en önemli ibadetin namaz olduğunu belirtmişlerdir. Namaz akıllı, ergin her Müslümana farzdır. Namazın farz, vacip ve nafile çeşitleri vardır. *"Beş vakit **namaz** sizden birini-*

zin evinin önünden akan bir nehir gibidir. Günde beş defa bu nehirde yıkanan kimsede nasıl ki kir kalmazsa, beş vakit namazı kılan insan da (manevi yönden) arınarak tertemiz olur." (Hadis)

namazgâh Açıkta namaz kılmak üzere hazırlanmış olan ve kıble yönünde Kâbe'yi göstermek için dikili taş bulunan geniş alan, musalla. Namazgâhlar, mevcut cami ve mescitlerin halkın tamamını almaması nedeniyle oluşturulmuşlardır. Bazı mezheplerde cuma ve bayram namazlarının tek yerde; büyük bir namazgâhta kılınması esas kabul edilmiştir. *"Kim kurban kesebilecek zenginliğe sahip olur da kurban kesmezse **namazgâh**ımıza yaklaşmasın."* (Hadis)

namus 1. Irz, edep, haya, iffet, şeref, haysiyet. "Asım'ın nesli… Diyordum ya… Nesilmiş gerçek;/İşte çiğnetmedi **namus**unu, çiğnetmeyecek." (M. A. Ersoy) 2. Kanun, hüküm, din. *"Helal apaçık bellidir. Haram da apaçık bellidir. İkisinin arasında ise şüpheli şeyler vardır. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa dinini ve **namus**unu korumuş olur."* (Hadis) 3. (Büyük N ile) Dört büyük melekten biri olan Cebrail, Namusuekber. *"Sana (Hz. Muhammed'e) gelen melek Hz. Musa'ya da vahiyler getiren **Namus**'tur."* (Varaka b. Nevfel)

Namusuekber bk. Namus 3.

nankör Kendisine yapılan iyiliğin değerini bilemeyen, iyiliğe kötülükle karşılık veren. Nankörlük, insanlar arası ilişkilerde olabildiği gibi, verdiği sayısız nimetleri fark etmeyerek Allah'a karşı da olabilir. Kur'an-ı Kerim, nankörlüğü kâfirlerin ve münafıkların bir sıfatı olarak anlatır. *"Doğrusu biz insana bir nimet tattırırsak, ona sevinir ama kendi yaptıkları yüzünden başlarına bir kötülük gelirse işte o zaman insan pek **nankör** olur."* (Kur'an-ı Kerim 42/48)

Nasara bk. Hristiyan.

nasih bk. nesh

nasihat 1. Öğüt, akıl verme, yol gösterme, doğruya yönlendirme, güzel tavsiyede bulunma. *"(Hud, kavmine dedi ki) 'Size Rabb'imin gönderdiklerini tebliğ ediyorum ve ben size **nasihat** eden güvenilir biriyim."* (Kur'an-ı Kerim 7/68) 2. İnsanın dünya ve ahirette zararlı şeylerden kurtulmasını sağlamak amacıyla yapılan öğüt ve uyarı. *"(Salih Peygamber kavmine) döndü de onlara 'Ey kavmim! Ben size Allah'ın bana verdiği peygamberliğin gereklerini tebliğ ettim ve **nasihat** ettim, hayrınıza çalıştım. Fakat sizler **nasihat** edenleri sevmiyorsunuz.' dedi."* (Kur'an-ı Kerim 7/79) 3. İslam'ın pratik hayata aktarılması, ahlaki prensiplerin yaşanması, insani değerlerin, görgü kurallarının öğrenilmesi amacıyla bilenlerin bilmeyenlere öğretmesi ve hatırlatması amacıyla yaptığı öğütler. *"Namazı dosdoğru kılma, zekâtı verme ve her Müslümana **nasihat**te bulunma konusunda Resulullah'a söz verdik."* (Cerir b. Abdullah)

Nasrani bk. Hristiyan.

Nasr suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz onuncu suresidir. Medine'de indirilmiştir. Üç ayettir. Kur'an'ın en son inen suresidir. Adını birinci ayette geçen ve 'yardım etme' anlamına gelen "*nasr*"

kelimesinden almıştır. Sureye, Mekke'nin fethinin yakın olduğunu bildiren ayetle başlanır. Bu fetihle Müslümanlar kuvvetlenmiş, İslam Arap Yarımadasına yayılmış, şirk ve sapıklık sona ermiştir. Mekke'nin fethiyle insanlar bölük bölük Allah'ın dinine girmiş ve putperestlik yıkılmıştır. Surede, henüz Mekke fethedilmeden Mekke'nin fethinin önceden haber verilmesi, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin doğruluğunu gösteren en açık delillerdendir. Bu surenin işlemiş olduğu konudan Hz. Muhammed'in, peygamberlik görevinin sona erdiği ve vefatının yaklaştığı anlamı çıkarılmıştır. Hz. Peygamber, surede vurgulanan tövbe etme emrine bağlı olarak Allah'a tövbe edip çokça bağışlanma dilemiştir. Allah'ın kendisine yönelen ve sık sık tövbe eden kullarının tövbelerini kabul edeceğini bildiren ayetle sure son bulmuştur.

nass 1. Anlaşılması konusunda yoruma ihtiyacı olmayan, anlamı açık, ihtimalden uzak, tek bir anlama işaret eden söz. 2. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir konu hakkındaki açık hüküm ve bunu gösteren sözler. Kur'an-ı Kerim ayetleri ve hadisler. Herhangi bir hükmün nassa dayandığını söyleme, onun ayetlerde ve hadislerde bulunduğunu ifade eder. *"Herhangi bir konuda nass varsa içtihada gerek yoktur."* (Mecelle Maddesi)

Nâs suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz on dördüncü ve son suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Altı ayettir. Felak Suresi ile birlikte "Muavvizeteyn" diye anılır. Adını birinci ayette geçen ve 'insanlar' anlamına gelen "*nâs"* kelimesinden almıştır. Sureye, şeytanın ve şeytanın denetimine girmiş olan insanların şerrinden Allah'a sığınmayı tavsiye eden ayetlerle başlanır. Mekkeli müşriklerin İslam'ın mesajını yok etmek ve Hz. Peygamber'i susturmak istedikleri bir zamanda bu sure nazil olmuştur. Allah'ın, Peygamberini ve ona inananları şeytanların ve şeytanlaşmış insanların zararından korumak için bu sureyi gönderdiği rivayet edilmiştir. Surenin ilk üç ayetinde Allah'ın rablık, hükümranlık ve ilahlık sıfatlarına yer verilir. Dolayısıyla şeytan ve benzeri kötü varlıkların şerrinden insanları ancak ilahî sıfatlara sahip olan Allah koruyabilir. İnsanları doğrudan, güzelden, iyiden saptırmak için şeytanın ve onun kullandığı bir araç olan vesvesenin şerrinden Allah'a sığınma tavsiye edilir. Vesvesenin, insanın anlayışını ve davranışlarını etkileyen bir alışkanlık hâline gelmeden önce Müslüman birey tarafından önlem alınması önerilir. Önlem olarak da Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in rehberliği ile zihni aydınlatıp sonra da Allah'tan yardım isteme gösterilir.

nasuh tevbe 1. Bir daha bozmamak üzere içtenlikle ve kesin bir karar ile yapılan tövbe. 2. Kulun yapmış olduğu günaha pişman olup Allah'a sığınıp bağış dilemesi ve bir daha o günaha dönmemek üzere yapılan tövbe. İslam bilginleri bir tövbenin nasuh tövbe olabilmesi için şu şartların bulunması gerektiğini söylemişlerdir:

1) Günahı terk etme.

2) O günahı işlemiş olmaktan ötürü gönülden pişmanlık duyma.

3) Ölünceye kadar bir daha aynı günahı işlememeye kararlı olma.

4) Tövbe edilen günah, kul hakkı ile ilgili ise, hak sahibine hakkını ödeyerek helalleşme. *"Ey iman edenler! Allah'a **nasuh tövbe** ile tövbe edin. Şüphesiz ki Allah sizin kötülüklerinizi örter; Allah, Peygamberi ve ona iman edenleri utandırmayacağı bir günde sizi içinden ırmaklar akan cennetlere koyar."* (Kur'an-ı Kerim 66/8)

nazar 1. Göz atma, bakma, bakış. 2. Göz değmesi, nazara gelme. Kur'an-ı Kerim, nazardan bahsetmiş ve Hz. Peygamber de hadislerinde nazarın gerçek olduğunu bildirmiştir. Hz. Muhammed, nazardan korunmak için Allah'a sığınmayı, Felak ve Nâs sureleri başta olmak üzere bazı duaları okumayı önermiştir. Nazardan korunmak için nazarlık denilen mavi boncuk, sarımsak, at nalı vb. nesnelerle, içinde ne yazılı olduğu bilinmeyen acayip birtakım şifrelerle yazılmış muskaları takmak batıl inançtır. *"**Nazar**dan Allah'a sığınınız. Çünkü nazar, gerçektir."* (Hadis)

Naziat suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş dokuzuncu suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Kırk altı ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'meleklerin insanların ruhlarını bedenlerinden çekip alması' anlamına gelen "*naziat"* kelimesinden almıştır. Sureye, inkârcıların canlarının bedenlerinden zor bir şekilde çıkması, müminlerin ise ruhlarını kolay bir biçimde Allah'a teslim etmelerini anlatan ayetlerle başlanır. Kıyamet gününün ve ölümden sonraki hayatın varlığı ile ilgili ayetlere sıkça yer verilir. Ölümden sonraki hayatı inkâr edenlere ahiret hayatının mutlaka gerçekleşeceği anlatılır. Allah'ın birliğini ve ahiret hayatını inkâr ederek Hz. Muhammed'e karşı çıkan Mekke müşriklerine Hz. Musa ile Firavun arasında geçen olaylar hatırlatılarak Hz. Peygamber teselli edilir. Allahuteala, Hz. Musa'yı mucizelerle donatarak Firavun'a göndermiş fakat o ve kavmi Hz. Musa'ya inanmamıştır. Hakikate sırtını dönmüş ve ilahlığını iddia edecek kadar ileri gitmiştir. Allah da onu ve sapkın kavmini helak etmiştir. Bu olayın anlatılmasında "Hz. Peygamber'e karşı çıkarsanız siz de helak olursunuz." mesajı vardır. Surede, Allah'ın gücünün büyüklüğünden bahsedilir. Bu çerçevede Allah'ın; yeri, göğü, denizleri, ırmakları ve dağları yaratması anlatılır. Bu büyük varlıkların yaratılmasının yanında insanın yaratılışının daha kolay olduğu vurgulanır. Surenin sonunda çok canlı kıyamet tasvirleri yapılır. Kıyamet gününün bilinemeyeceği belirtildikten sonra iyilerin cennete kötülerin de cehenneme gideceği bir defa daha hatırlatılır. Kıyametle beraber inkârcıların duymuş olduğu pişmanlığın kendilerine hiçbir yarar sağlamayacağını bildirilen ayetlerle sure son bulur.

Nebe suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş sekizinci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Kırk ayettir. Adını ikinci ayette geçen ve 'önemli haber' anlamına gelen "*nebe"* kelimesinden almıştır. Sureye meşhur adıyla 'Amme Suresi' de denir. Sureye ad olan önemli haberin, kıyametin kopması olduğu belirtilir. İnsanlar, bu büyük gün için hazırlık yapmaya çağırılır. Kıyametin kopmasını ve yeni bir yaratılışı imkânsız görenlere Allah'ın yaratmasındaki eşsizliğinden örnekler verilir. Buna bağlı olarak yeryüzünün, dağların, insanların çift çift,

gecenin dinlenme, gündüzün çalışma için, bulutların ve meyve bahçelerinin yaratılışına ve bunlardaki hikmetlere dikkat çekilir. Bütün bunların sonlu olduğu belirtilerek kıyametin gerçekleşeceği hatırlatıldıktan sonra, kıyametle ilgili sahnelerin tasvirleri yapılır. Sura üfleniş, dağların pamuk gibi atılışı ve ardından cehennemin hazırlanışı, inkârcıların cehenneme girişi, küfürlerinin karşılığı olarak orada ebedî kalışları ayrıntılı olarak verilir. Surede, insanları imana davet etmek için cennetle ilgili çok güzel tasvirlere de yer verilir. Cennetteki bahçelerden, içeceklerden ve hizmetçilerden bahsedilir. Allah'ın her topluma uyarıcı olarak peygamberler gönderdiği belirtildikten sonra bir defa daha inkârcıların cehennem korkusundan dolayı 'Keşke toprak olsaydık da bugünleri görmeseydik.' şeklindeki pişmanlık dilekleriyle sure son bulur.

nebevi hadis Hem manası hem de sözleri Hz. Peygamber'e ait olan hadis, hadisinebevi. Hadislerin çoğunluğu nebevi hadis şeklinde olduğu için hadis denildiğinde nebevi hadis anlaşılır.

nebi 1. Elçi, peygamber, resul, yalavaç. "*Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği* ***nebi****ler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır.*" (Kur'an-ı Kerim 4/69) 2. Allah'ın kendisine vahyettiği şeyleri öğrenip olduğu gibi insanlara aktaran, onları vahye inanmaya ve itaat etmeye çağıran peygamber. Nebi kelimesinin çoğulu enbiyadır. Nebi kavramı resul kavramından daha geneldir. Her resul nebidir fakat her nebi resul değildir. Bununla birlikte nebi ve resul kavramları Kur'an-ı Kerim'de eş anlamlı olarak da kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Hz Muhammed'e hem nebi, hem de resul denilmiştir. O hem nebilerin, hem de resullerin sonuncusudur. Ondan sonra bir daha peygamber gelmeyecektir. Onun getirmiş olduğu din de kıyamete kadar geçerlidir. Müslüman olabilmek için İslam'ın diğer prensipleri ile beraber Hz. Muhammed'in nebiliğini de kabul etmek şarttır. *"Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları Resule; ümmi olan* ***Nebi****'ye (Hz. Muhammed'e) uyarlar. O (peygamber) ki kendilerine iyiliği emreder, kötülüklerden meneder. Onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haram kılar. İnsanların üzerlerindeki yükleri ve sırtlarındaki (kölelik) zincirlerini kaldırıp atar. Ona inanan; destekleyerek saygı gösteren; yardım eden ve onunla beraber indirilen nura (Kur'an'a) uyanlar; işte kurtuluşa erenler bunlardır."* (Kur'an-ı Kerim 7/157)

necaset 1. Pislik, murdarlık, temiz olmama, kirlilik, necislik. "*Necasete müştak olan kargalar,/Has bahçede gülün kadrin ne bilsin?*" (Seyrani) 2. Dince pis sayılan, elle tutulabilen, gözle görülebilen, ağırlığı ve hacmi olan kan, sidik, dışkı, leş gibi şeyler.

necasetten taharet 1. Pisliklerden arınma ve temizlenme. 2. Dince pis sayılan; elle tutulabilen; gözle görülebilen; ağırlığı ve hacmi olan kan, sidik, dışkı ve leş gibi şeylerden bedeni, elbiseleri ve namaz kılınacak yeri arıtma; temizleme. Necasetten taharet, namaza durmadan önce yerine getirilmesi gereken şartlardan birisidir. Kişinin üzerinde veya namaz kılacağı yerde bulunan

pislik, Allah katında namazın kabulüne engeldir. Hz. Peygamber, hem manevi hem de maddi temizliği teşvik etmiş ve temizliği "imanın yarısı olarak" değerlendirmiştir. Bunun için müminlere sık sık banyo yapmalarını tavsiye etmiştir.

neceş Alışverişte satış bedelini artırma, müşteri kızıştırma, bir kimsenin gerçek alıcı olmadığı hâlde alıcı gibi gözüküp o malın fiyatını yükseltmesi. *"Birbirinize haset etmeyiniz, birbirinize kin gütmeyiniz, birbirinizin gizli hâllerini ve kusurlarını araştırmayınız,* ***neceş*** *yapmayınız. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz."* (Hadis)

Necm suresi Kur'an-ı Kerim'in elli üçüncü suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Altmış iki ayettir. Sure adını ilk ayette geçen ve 'yıldız' anlamına gelen "*necm"* kelimesinden alır. Sureye, Allah'ın evrende yaratmış olduğu gezegenlerin önemini belirten bir ayetle başlanır. Hz. Peygamber'in Allah tarafından desteklendiği, vahiyle hareket ettiği, onun yolunun dosdoğru ve bütün konuşmalarının ilahî isteğe uygun olduğu vurgulanır. Vahiy meleği Cebrail'in, Hz. Muhammed'e yakınlığı ve vahyin keyfiyeti ile ilgili açıklamalar yapılır. Mekkeli müşriklerin hayatlarında önemli bir yer edinen Lat, Menat ve Uzza putlarına değinilir ve bu putların herhangi bir fayda veya zarar vermeye güçlerinin yetmediği anlatılır. Allah katında, onun izni olmadan hiçbir varlığın şefaatçi olamayacağı haber verilir. Bu çerçevede melekleri 'Allah'ın kızları' olarak değerlendiren Mekkeli müşrikler kınanır. Her şeyin sahibinin Allah olduğu belirtildikten sonra Allah'ın tüm varlıkları sürekli olarak denetlediği açıklanır. Surede, müminlerin temel ahlaki vasıfları üzerinde durulur. Bunlar, 'her türlü ahlaksızlıktan ve dine aykırı davranışlardan kaçınmak' olarak tanımlanır. Surede, insanın yoktan yaratılışı hatırlatıldıktan sonra vahye kulak asmayan ve insanlara karşı cimri davranan müşrikler ayıplanır. İşlenen günahların cezasının bireysel olacağı haber verilir. Her insanın hiçbir haksızlığa uğratılmadan yaptığının karşılığını alacağı belirtilir. Kıyamet günündeki tekrar dirilmeye dikkat çekilir. Ahiret bilinci olmayan ve buna bağlı olarak kötülük yapmayı alışkanlık hâline getiren Semud ve Nuh kavminin helak oluşlarına değinilir. Hz. Peygamber'in, insanların yeniden bir helak yaşamamaları için uyarıcı olduğu vurgulanır. İnsanın vurdum duymaz tavırlardan vazgeçerek ahiret için hazırlık yapması emredilir. Allah'a mutlak itaatin simgesi olan secde ayetiyle sure son bulur.

nefhayisani 1. İkinci üfürüş, İsrafil adlı meleğin sura ikinci kez üfürmesi. 2. Tüm insanlar öldükten sonra Allah'a hesap vermeleri ve bu hesaplarının sonucuna göre cennet veya cehenneme gönderilmeleri amacıyla tekrar dirilmeleri için İsrafil isimli meleğin sura ikinci kez üflemesi. *"Allah'ın (yaşamasını) dilediği varlıklar hariç yerde ve gökteki bütün canlılar (korkudan) bayılıp ölmüştür. Sonra* ***nefhayisani*** *gerçekleştiğinde (akıl sahibi) bütün varlıklar kalkmışlar ve (hesap için) bekliyorlar."* (Kur'an-ı Kerim 39/68)

nefhayiula 1. Birinci üfleme, İsrafil adlı meleğin sura ilk üfürüşü. 2. Kıyametin koparak Allah'ın evrenle

ilgili koymuş olduğu düzenin bozulması ve Allah'ın diledikleri hariç tüm canlıların ölmesi için İsrafil adlı meleğin sura üflemesi. *"**Nefhayiula** gerçekleştiği, yeryüzü ve dağlar yerlerinden kaldırılıp şiddetle birbirine çarpılarak darmadağın olduğu zaman, işte o gün olan olmuştur. (Kıyamet kopmuştur.)"* (Kur'an-ı Kerim 69/13-15)

nefis 1. Kişi, zat, varlığın kendisi. "O gün her **nefis** yaptığı her hayrı karşısında hazır olarak bulacaktır; işlediği kötülüğü de hazır bulacaktır." (Kur'an-ı Kerim 3/30) 2. Can. *"Allah'ın öldürmesini haram kılmış olduğu **nefsi** sakın öldürmeyin."* (Kur'an-ı Kerim 5/151) 3. Gönül, iç dünya. *"Rabb'ini, **nefsi**nde içtenlikle yalvararak ve saygıyla (dua ve zikirle) an."* (Kur'an-ı Kerim 7/205) 4. Ruh. *"Allah, öleceklerin ölümleri anında ölmeyeceklerin de uykuları esnasında **nefis**lerini alır."* (Kur'an-ı Kerim 39/42) 5. Arzu, istek, tutku. *"Kim **nefsi**nin cimriliğinden korunursa onlar (dünyada ve ahirette) kurtuluşa erecektir."* (Kur'an-ı Kerim 59/9) 6. Kötü huy ve çirkin davranışların kaynağı. *"Ben **nefsi**mi temize çıkarmam. Şüphesiz ki nefis insanlara kötülükleri emreder."* (Kur'an-ı Kerim 12/53) İslam ahlak bilginleri insanın istek ve arzularının yönelmiş olduğu alana göre nefisle ilgili tanımlar ortaya koymuşlardır. İnsanın istek ve arzuları, sürekli günah işlemeye eğilimli olup dine aykırı davranışları yapmaktan sakınmıyorsa, buna *nefsiemmare*, yaptığı kötülükten pişmanlık duyuyor vicdanen rahatsız oluyorsa buna da *nefsilevvame* demişlerdir. İnsanın Allah'a olan yakınlığı ibadet ve ahlakta tam bir ilahî aşka dönüşmüşse *nefsimülhime*, istek ve arzular Allah'ın emirlerine tam tabi olup, kişi şehvetlerini ön plana çıkarmıyorsa *nefsimutmainne* adını vermişlerdir. Allah'tan gelen her türlü kaza ve belaya razı olup sabreden nefse *nefsiradiye*, Allah'ın razı olduğu kulun manevi hâli ise *nefsimardiye* olarak ifade edilmiştir. Her türlü istek ve arzularını vahye tabi kılan, basit tutkularını dizginleyen ve hayatında model olarak Hz. Muhammed'i örnek alan nefis ise *nefsikâmile* olarak tanımlanmıştır.

nehiy 1. Yasaklama, engelleme, menetme. "Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder kötülükten **nehy**edersiniz…" (Kur'an-ı Kerim 3/110) 2. İslam'ın, haram olan söz ve davranışları ve yapılmasında fayda olmayan şeyleri hoş görmemesi, çirkin kabul etmesi, yasaklaması. *"Allah, adaleti, her türlü hayırda güzel davranmayı, akrabaya yardım etmeyi emreder. Edepsizlikten, çirkin davranışlardan ve azgınlıktan **nehy**eder. Öğüt almanız için size böyle öğüt verir."* (Kur'an-ı Kerim 16/90)

nemime 1. Söz getirip götürme, kovculuk yapma, arabozuculuk, münafıklık. "(Yalan yere) yemin edip duran, aşağılık, (insanları arkadan veya yüzüne) çekiştiren, **nemime** yapanlara sakın itaat etme." (Kur'an-ı Kerim 68/10-11) 2. İnsanlar arasındaki iletişimi zedeleyen, engelleyen ve toplumdaki dayanışmayı bozan sözleri bir kişiden başka bir kişiye taşıma. *"**Nemime** yapan kişi cennete giremez."* (Hadis)

Neml Suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi yedinci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Doksan üç ayettir. Adını on sekizinci ayette geçen ve 'karınca'

anlamına gelen "*neml"* kelimesinden alır. Sureye, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin apaçık oluşunu ve Kur'an'ın müminlere en doğru yolu gösterdiğini belirten ayetle başlanır. Müminlerin namaz kılma, zekât verme ve ahirete inanma gibi inanç ve ibadetle ilgili niteliklerine değinilir. Surede, Hz. Musa'nın Medyen'e yaptığı yolculuğa, kendisine peygamberlik görevinin verilmesine, Allah'ın ona bağışlamış olduğu mucizelere yer verilir. Görmüş oldukları mucizelere rağmen inanmayan inkârcıların helak olmasından bahsedilir. Hz. Süleyman ve Hz. Davut'a verilen ilim ve hükümdarlık üzerinde durulur. Bu çerçevede cinlerin, kuşların Hz. Süleyman'ın emrine verilmesi, onun yapmış olduğu askeri seferler ve Belkıs'la olan diyaloğu anlatılır. Hz. Süleyman'ın şahsında yöneticilerin ruhsal ve siyasal duruşlarının tahlilleri yapılır. Hz. Salih'in bozguncu, inatçı ve inkârcı kavminin onun davetine kulak vermeyip sonra da toptan helak oluşlarına değinilir. Eşcinsellikten vazgeçmediği için ilahî azaba çarptırılan Lut kavmine de kısaca yer verilir. Allah'ın yaratmasındaki eşsizlikler üzerinde durulur ve konuyla ilgili insanın fiziki yapısındaki ve tabiattaki olaylardan örnekler sunulur. Gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği açıklandıktan sonra ahiret hayatı ile ilgili vurgular yapılır. İnkârcıların atalarını körü körüne taklit etmeleri ve akıllarını gereği gibi kullanmamaları eleştirilir. İnsanların tüm davranışlarının Allah katında kayıtlı olduğuna dikkat çekilir. Kur'an-ı Kerim'in yol göstericiliğine inanmayan inkârcılar ölülere benzetilir. Kıyamet alameti olarak çıkacak 'Dabbe' denilen bir canlıdan bahsedilir. İnkârcıların başına gelen musibetlerin işledikleri günahlar yüzünden olduğu hatırlatılır. Sura üflendikten sonra dağların, taşların yok oluşu heyecan verici bir dille sunulur. Günahların ve sevapların bireyselliği belirtilir. Mekke'nin insanlık için önemine vurgu yapılır. Kur'an-ı Kerim'le doğru yolu bulmanın mümkün olduğunu ve Allah'ın her şeyi bildiğini anlatan ayetlerle sure son bulur.

Nemrut Hz. İbrahim'in yaşadığı dönemin hükümdarı. Kur'an-ı Kerim'de adından açıkça söz edilmeyen fakat Hz. İbrahim ile mücadele ettiği belirtilen bir kraldır. Kendisini krallıktan da öte, tanrı olarak ilan ettiği için inkârcılığın simgelerinden biri sayılmıştır. Nitekim Hz. Musa ile mücadele eden Mısır kralı Firavun da aynı ölçüde inkârcılık ve tanrılık iddiasından dolayı Nemrut'la benzeşmektedir. Nemrut'un, Şanlıurfa, Ninova (Musul), Harran gibi bölgelerde yaşadığı rivayet edilse de kesin değildir. Kur'an-ı Kerim'de doksan bir ayette Hz. İbrahim ile Nemrut arasındaki mücadeleden bahsedilir.

Nesai bk. sünen.

nesep Soy, baba tarafından soy, nesil, silsile, akrabalık. İslam dini nesebin korunması için meşru evliliği tavsiye eder ve nesebin bozulmasına yol açan zinayı ve zinaya götüren yolları haram sayar. Nesebe dil uzatıp insanların şerefleriyle oynamayı da yasaklar. *"İnsanların yapmış olduğu iki şey Allah'ın nimetlerine karşı nankörlüktür. Bunlar: Ölüye yaka paça yırtarak ağlama ve insanların* ***neseb****ine dil uzatma(insanların soyları ile ilgili dedikodu yapma)dır."* (Hadis)

nesh 1. Değiştirme, yok etme, nakletme, iptal, bir şeyin başka bir şeyin yerine konulması, kaldırma, hükümsüz kılma. 2. Dinî bir hükmün sonradan gelen dinî bir hükümle ortadan kaldırılması, geçerliliğine son verilmesi. Kendinden önceki hükmü kaldıran dinî hükme "nasih", yürürlükten kalkan hükme de "mensuh" denir. Örneğin, Hz. Peygamber, insanlar putperestliğe kayar endişesi ile mezar ziyaretini bir dönem yasaklamış fakat İslam inancı gönüllere yerleşince serbest bırakmıştır. Nesh, ancak ayetle ayet, hadisle hadis arasında gerçekleşir. *"Biz, bir ayeti ondan daha iyisini veya onun gibisini getirmeden **nesh**etmeyiz ve unutturmayız..."* (Kur'an-ı Kerim 2/106)

neuzübillah 1. İmanı, ibadeti ve ahlakı tehlikeye sokacak şeylerden veya yaratılmışların şerlerinden Allah'a sığınmak amacıyla söylenen "Allah'a sığınırız; Allah korusun." anlamında dua sözü. 2. Kötü bir haber, bir felaket veya kötülük karşısında duyulan hayret ve şaşkınlığı bildiren ünlem cümlesi.

nezafet 1. Temizlik, taharet, saflık, paklık. 2. İnsan bedeninin, giysilerinin ve ibadet ettiği yerlerin ibadeti engelleyecek her türlü pislikten temiz tutulması. *"**Nezafet** imandandır."* (Hadis)

nezahet Ahlaken temiz olma, kötü huy ve davranışlardan uzak durma, nazik ve kibar olma.

nezair 1. Eş anlamlı kelimeler. 2. Kur'an-ı Kerim'de birkaç kelimenin tek anlama gelecek biçimde kullanılması. Kur'an-ı Kerim, nezairden bir kelime olan cehennemi; 'nar', 'sakar', 'hutame', 'cahim', 'veyl' biçimleriyle kullanmıştır.

nezir 1. Uyarıcı, korkutucu, sakındırıcı. "Ey Muhammed! Müminlere karşı şefkatli ol, onları koru. Onlara 'ben apaçık bir **nezir**im' de!" (Kur'an-ı Kerim 15/89) 2. 'Allah'ın emirlerine karşı gelen insanları onun azabıyla korkutan ve inançsızlara, günahkârlara ilahî emirleri duyurmak suretiyle onları uyaran.' anlamında peygamberlerin sıfatı. *"Biz seni gerçeklerle birlikte müjdeleyici ve nezir olarak gönderdik. Her millet için mutlaka bir **nezir** gelip geçmiştir."* (Kur'an-ı Kerim 35/24) 3. İnsanları doğru yola iletmek için gözdağı vererek korkutan. Nezir, Hz. Peygamber'in niteliklerinden biridir. O, hem müjdeleyici hem de uyarıcıdır. O, müminlere istikamet üzere olma başarısının ödülü olarak cenneti müjdeleyici, mümin olmayanlara istikamet üzere olmak yerine inkârcılığı tercihlerinden dolayı cehennemle uyarıcıdır. *"Ben ancak bana vahyolunana (Kur'an'a) uyarım. Ben (size gönderilen) apaçık bir **nezir**im."* (Kur'an-ı Kerim 46/9)

nezr bk. adak.

nifak 1. Çok yüzlü olma, içi dışı ayrı olma, iki yüzlülük. "İnsanlara kötü söz söyleyerek eziyet etmek ve **nifak** çıkarmak münafıklığın iki türüdür." (Hadis) 2. Bir kimsenin İslam'ı gerçekten kabul etmediği hâlde Müslüman gibi görünmesi. *"Üç şey **nifak** alametidir: Konuşunca yalan söyleme, söz verince sözünde durmama, emanete ihanet etme."* (Hadis) 3. İslam'a inandığını söylemekle beraber, yaşayışta sorumsuz davranma, ibadetlere kayıtsız, haramlara karşı duyarsız olma ve İslam

ahlakına aykırı olan her türlü kötü durum. *"Ey Allah'ım! İhtilaftan, **nifak**tan ve kötü ahlaktan sana sığınırım."* (Hadis)

nifas bk. lohusalık.

nikâh Evlenmelerine dinî bir engel bulunmayan ve belirli şartları taşıyan erkek ve kadının beraberce bir hayat sürmek için şahitler önünde gerçekleştirdikleri evlilik anlaşması. Nikâh akdi eşlerin serbest seçimleri ile gerçekleşir. Mutlu bir yuvanın kurulabilmesi için İslam hukukuna göre anne babanın rızası, sosyal, ekonomik ve ahlaki denkliğin göz önünde bulundurulması gerekir. Geçici bir süre için nikâh akdi (anlaşması) yapılmaz. İslam, hem kadını ve erkeği hem de nesli koruyup devam ettirmeyi ve ahlaken temiz kalmayı amaçladığı için evliliği tavsiye etmiştir. *"**Nikâh** benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi terk ederse benden değildir."* (Hadis)

nimet 1. İyilik, mutluluk, bağış, ihsan. *"Allah'ın (size verdiği) **nimet**lerini sayamazsınız."* (Kur'an-ı Kerim 14/34) 2. Hayırlı mal, servet, varlık, yiyecek, içecek gibi şeyler. *"Bizi hidayete erdiren, yediren, içiren ve **nimet**lendiren Allah'a hamdolsun."* (Hadis) 3. Ekmek. 4. Allah tarafından insanlara iman başta olmak üzere her çeşit iyiliğin verilmesi ve her çeşit zararın uzaklaştırılması. *"Kim Allah'a ve elçiye itaat ederse işte onlar, Allah'ın **nimet** verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır."* (Kur'an-ı Kerim 4/69)

nisap Zekât ve fıtır sadakası verebilmek, hacca gidebilmek, kurban kesebilmek ve diğer bazı mali ibadetleri yerine getirebilmek için Allah ve Resulü tarafından belirlenen dinen mali yeterlilik ve zenginlik ölçüsü. Borçlarının ve temel gereksinimlerinin dışında, sermayesinin üzerinden bir yıl geçmesine rağmen nisap miktarı mala sahip olan kişi dinen zengin sayılır. Nisap altın, gümüş, nakit para, hayvanlar, madenler, hububat ve meyvelere göre değişir. Nisap miktarı gümüşte 640 gram, altında ise yaklaşık 80 gramdır. Nakit paralarda ise nisap, altına göre hesaplanır.

Nisâ suresi Kur'an-ı Kerim'in dördüncü suresidir. Medine'de indirilmiştir. Yüz yetmiş altı ayettir. Adını, kadınların ekonomik ve sosyal haklarıyla ilgili birçok konuyu ele aldığı için 'kadınlar' anlamına gelen '*nisâ'* kelimesinden almıştır. Sureye, insanlığın aslının bir kadın ve bir erkekten yaratıldığını haber veren ayetle başlanır. Surede, yetim ve öksüzlerin hukukunu gözetme emredilir. Özellikle yetim kızların mallarını yemek için yapılan evlilikler kapalı bir üslupla eleştirilir. Yapılan evliliklerde kadınların mehirlerinin tam olarak ödenmesi istenir. Velilerinin denetimindeki yetim çocuklara büluğ çağına erişince kendilerine ait malların teslim edilmesi tavsiye olunur. Surede, kadınların ve erkeklerin mirastan alacakları paylar ayrıntıları ile anlatılır. Ayrıca ölenin bırakmış olduğu mirastan anne, baba ve kardeşlerin alacağı hisselere de ayrıntılı olarak yer verilir. İslamiyetten önce mirastan pay verilmeyen kadınların, mirastan kesinlikle mahrum edilmemesi ve Allah'ın miras

konusunda ortaya koyduğu sınırlara titizlikle uyulması emredilir. Fuhuş yapanlara karşı uygulanan yaptırımlar ele alınır. Bu çirkin hareket şahitlerle tespit edilirse yapanlara hapis cezası verilir. İnsanlar, fuhuş dâhil her türlü günahtan ölüm anı gelmeden evvel tövbe etmeye çağrılır. Ölüm anındaki tövbenin ise geçerli olmadığı bildirilir. Kadının bir eşya gibi alınıp satılması, mallarına zorla mirasçı olunması yasaklanır. Kadınlara mehir olarak "kantarla altın" verilse bile onlardan geri alınmaması buyrulur. Dinen evlenme yasağı olan kimseler tek tek sayılır. Bu arada, evli kadınlarla evlenmek ve zina yapmak da yasaklanır. Savaş tutsağı kadınlara insanca muamele yapıp onlara iyi bir ev ortamı hazırlama tavsiye edilir. Büyük ve küçük bütün günahlara karşı duyarlı olma konusunda uyarılar yapılır. Surede, kadınların ve erkeklerin mal ayrılığı üzerinde durulur. Erkeklere, geçimlerini sağlamakla yükümlü oldukları kadınların her türlü mali haklarını korumaları söylenir. Kadınlardan yana bir geçimsizlik ortaya çıkarsa, aile düzeninin nasıl korunacağı ve bu konuda kocaya düşen görevler sıralanır. Bu konuların arasına ahlaki öğütler yerleştirilir ve Allah'a şirk koşmanın çirkinliği, ana baba ve komşu hakları üzerinde durulur. Surede, münafıkların inanç konularındaki tutarsızlıkları ve psikolojik durumları ile ilgili bilgiler verilir. Sarhoşken namaz kılma yasaklanır. Yahudilerin kaypaklıkları üzerinde durulur ve Müslümanların onları dost edinmemeleri emredilir. Allah inancı konusunda bile samimi olmayan Yahudilerin ahirette karşılaşacakları cezalar anlatılır. Müminlerin Allah'a ve Peygambere mutlak itaat etmeleri emredilir ve anlaşmazlıklarını Kur'an-ı Kerim ve sünnetin hükümlerine göre çözmeleri önerilir. Surede, sıkça anlatılan münafıkların iki yüzlülükleri, inanç konusundaki samimiyetsizlikleri sergilenir. Ayrıca onların, başları sıkışınca veya maddi bir kazanç elde etme amacıyla müminlere karşı riyakâr tavırları haber verilir. Münafıkların, Müslümanca muamele görmeleri tek şarta bağlanır: 'Tüm davranışlarında Hz. Muhammed'i örnek almak.' Surede, münafıkların savaşlarda ağır davranmaları, yurt savunmasını önemsememeleri de ele alınır. Onlardan namaz kılmaları, zekât vermeleri ve cihat etmeleri istenir. "Nerede olsanız, sağlam kaleler içinde bulunsanız bile ölüm sizi bulacaktır." ayeti delil getirilerek ölüm korkusuyla cihadı terk etmenin anlamsızlığına yer verilir. Surede, Hz. Muhammed'e inanmanın önemi üzerinde durulur. Hz. Peygamber'e iman etmeden Allah'a iman etmenin gerçek bir iman olmadığına dikkat çekilir. İnsanlar, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini okumaya ve üzerinde düşünmeye davet edilirler. Hz. Peygamber'den, müminleri cihada teşvik etmesi istenir. Müminlere, münafıklara aldanarak ayrılığa düşmemeleri konusunda uyarılar yapılır. Savaşta anlaşmalara uymaları ve adaletli olmaları tavsiye edilir. Herhangi bir mümini haksız yere öldürmenin "ebedî cehennemde kalmayı gerektiren" bir suç olduğu belirtilir. Surede, özürsüz olarak savaştan kaçma yerilir. Savaşa katılmama konusunda hiçbir maddi ve manevi gücü olmayan zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar özür grubundan sayılır. Savaş şartlarında bile namaz kılmanın önemi üzerinde

durulur ve bu olağanüstü durumlarda kılınacak olan "korku namazı" tarif edilir. Günaha, zulme ve her türlü kötülüğe karşı duyarlı olma konusunda öğütler verilir. Şirkin çirkinliği ve şirk konusunda şeytanın, insanları doğru yoldan saptırma çabası ile ilgili örnekler sunulur. Şirke sapmayıp Müslümanca kalanların ahirette elde edecekleri mükâfatlar anlatılır. Müminlere, tevhit konusunda İbrahim Peygamber gibi mükemmel davranışlar sergilemeleri önerilir. Kadın hakları ile ilgili açıklamalara tekrar dönülerek kadınlara zulmetmeme emredilir. Çok eşlilikte adaletin sağlanamayacağı endişesiyle tek eşliliğin tercih edilmesi tavsiye edilir. Surede, Allah'ın gönderdiği hak din İslam'dan çıkanlara cehennem tehdidi yapılırken Kur'an-ı Kerim'in hükümleri ile alay eden kimselerle birlikte olmak yasaklanır. Bu durumla münafıklık arasında bir ilgi kurulur. Münafıkların inkârcılıkları, namaza ve Allah'ı zikretmeye karşı üşengeç tavırları ve Yahudileri dost edinmeleri teşhir edilir. Bu ahlaktan kurtulmak için tövbenin önemi üzerinde durulur. Surede, inancın sahih olmasının şartları anlatılır. Bunlar: 'Allah'a tam bir teslimiyet ve Allah'ın elçilerine iman etmede herhangi bir ayırım yapmamaktır.' Bir peygamberi inkâr etmenin bütün elçileri inkâr etmekle aynı oranda suç olduğu önemle açıklanır. Hz. Musa ve kavmi arasındaki sorunlara değinilir. Yahudiler yaptıkları haksızlıklar, bilgiyi gizlemeleri ve yiyip içtikleri şeylerde helal haram sınırlarını gözetmemeleri nedeniyle eleştirilirler. Hz. İsa'nın bir insan olduğuna; tanrı olmadığına ve ölümlü oluşuna vurgular yapılır. Onu tanrılaştırmanın dinde aşırılık olduğu belirtilir. Diğer peygamberlerle ümmetleri arasındaki ilişkilere de kısaca değinilir. İnsanlara, 'Hz. Muhammed'e iman edin, ona yardımda bulunun, çünkü bütün yaptıklarınızı Allah görüyor.' uyarısı yapılır. Anası, babası ve çocukları olmayan bir kişinin mirasının kimlere verileceğini bildiren ayetle sure son bulur.

niyet 1. Kastetme, yönelme, meyletme. 2. Mükellefin yapacağı ibadetlerin geçerli olabilmesi için hangi ibadeti yapacağına kalben karar vererek bütün ibadetlerinde Allah'ın rızasını kastedip ona yönelmesi. İslam'da yapılan ibadetlerin değeri niyetlere bağlıdır. Niyet edilmeden kılınan namazın, tutulan orucun, verilen zekâtın değeri yoktur. Niyet kalben yapılır ve dil ile de söylenir. *"Ameller, ancak **niyet**lere göredir: Herkesin niyeti ne ise eline geçecek olan da odur. Kimin hicreti, Allah ve Resulünün rızası ve hoşnutluğu ise, onun hicreti Allah ve Resulünedir. Kim de elde edeceği bir dünya malı ve nikâhlanacağı bir kadından ötürü hicret etmişse, onun hicreti de hedeflediği şeye göredir."* (Hadis)

Noel Hristiyanların Hz. İsa'nın doğum günü olarak kabul ettikleri gün dolayısıyla yaptıkları bayram. Bütün kiliselerin ortak kararına göre 25 Aralık'tan itibaren Noel kutlamaları başlar. Noel gecesi Hz. İsa'nın doğum günü olarak kabul edilse de Hz. İsa'nın doğum günü kesin olarak belli değildir. Kudüs civarında dünyaya gelen Hz. İsa'nın doğumu hakkında o zamana ait eserlerde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Anlatılanlara göre putperest-

likten Hristiyanlığa geçiş yapan Büyük Kostantin (M.S. 313) Noel'le ilgili kutlamaları Hristiyanlığa sokmuştur.

Nuh Peygamber Tevhit mücadelesinin ve sabrının büyüklüğü ile övülen ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem, Hz. Şit ve Hz. İdris peygamberlerden sonra adı geçer. Babil yöresinde bir topluma peygamber olarak gönderilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilere göre peygamberlik süresi 950 yıldan fazla sürmüştür. Gece gündüz insanları İslam'a davet etmesine rağmen insanlar bu davetten kaçınmışlar, başkalarına kötülük yapmada çok aşırı gitmişlerdir. Bunun üzerine Allah, Hz. Nuh'a bir gemi yapmasını ve bu gemiye her canlıdan bir çift almasını emretmiştir. Gemiyi yaptıktan sonra gökten yağmurlar boşalmış, yerden sular fışkırmış ve tarihte Nuh Tufanı diye bilinen olay meydana gelmiştir. Tufandan sadece gemiye binen müminler kurtulmuştur. Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilere göre tufan bittikten sonra gemi Cudi Dağının üzerine oturmuş ve yeni bir hayat başlamıştır. Bundan dolayı Hz. Nuh'a, Hz. Âdem'den sonra insanlığın ikinci babası denilmiştir. Sabrının ve çalışma temposunun büyüklüğünden dolayı Kur'an-ı Kerim Nuh Peygamberi en önde gelen beş peygamberden biri olarak tanıtmıştır.

Nuh suresi Kur'an-ı Kerim'in yetmiş birinci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Yirmi sekiz ayettir. Hz. Nuh ile kavmi arasındaki mücadeleyi anlattığı için bu adı almıştır. Sureye, Hz. Nuh'un kavmine uyarıcı olarak gönderildiğini bildiren ayetle başlanır. Nuh Peygamberin, kavmini Allah'a iman ve ibadete çağırması, onları yaptıkları günahlardan dolayı tövbeye davet etmesi, çağrısına olumlu davet alamayan Hz. Nuh'un çaresizliği, Nuh Peygamberin dilinden şöyle anlatılır: "*Ey Rabb'im! Kavmimi hem gece hem gündüz, hem açıktan hem gizlice (İslam'a) davet ettim. Fakat onlar benden kaçtılar.*" Bu ifadelerle Hz. Nuh, kavminin durumunu Allah'a havale etmiştir. İnatçı ve inkârcı kavmini bu tutumlarından vazgeçirmeye çalışırken Hz. Nuh, onlara Allah'ın nimetlerini hatırlatarak vicdanlarına hitap etmiştir. Bu çerçevede toplumuna Allah'ın yağmuru yağdırdığını, onlara çocuklar ve bahçeler verdiğini, çeşitli aşamalardan sonra onları yarattığını, gökleri, ayı ve güneşi insanların emrine verdiğini, çeşitli bitkiler bitirdiğini, yollar açıp yeri döşek gibi yaydığını ve tekrar onları dirilteceğini hatırlatmıştır. Bütün bu nimetlerin kadrini bilen ve bunların bir kısmına sahip olan kendisi de bu nimetler için Allah'a şükretmiştir. Putperestlerin, taptıkları cansız varlıklardan yardım ummalarının anlamsızlığına değinmiştir. Sure, uzun süreli ve çok yorucu bir çalışmaya rağmen kavminden hiçbir olumlu cevap alamayan Hz. Nuh'un şu duası ile son bulur: "*Rabb'im! Yeryüzünde kâfirlerden tek kişi bırakma. Çünkü sen onları bırakırsan kullarını şaşırtırlar ve sadece ahlaksız, inkârcı (insanlar) doğururlar. Rabb'im! Beni, babamı-anamı, inanarak evime gireni, inanan erkek ve kadınları bağışla, zalimlerin de sadece helakini artır. (Onların köklerini kurut.)*"

Nun suresi bk. Kalem Suresi.

nur 1. Aydınlık, parlaklık, ışık. *"Hamdolsun o Allah'a ki gökleri ve yeri yarattı; karanlıkları ve **nur**u var etti."* (Kur'an-ı Kerim 6/1) 2. Elle tutulup gözle görülemeyen ama hissedilen parıltı, insanı neşelendiren coşku, güzellik, ferahlık. 3. İslam dini. *"Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar oysa kâfirler hoşlanmasa da Allah **nur**unu tamamlayacaktır."* (Kur'an-ı Kerim 61/8) 4. Kur'an-ı Kerim *"Ey insanlar! Size Rabb'inizden kesin deliller geldi ve size apaçık bir **nur** indirdik."* (Kur'an-ı Kerim 4/174) 5. Allah'ın verdiği hidayet. *"Allah dilediği kimseleri **nur**una ulaştırır."* (Kur'an-ı Kerim 24/35)

Nur (en-Nur) "Evrendeki her şeye aydınlık veren, katından vahiy göndererek insanları küfrün, şirkin ve zulmün karanlığından İslam'ın aydınlığına çıkaran, onlara hak ile batılı birbirinden ayırt etme yeteneğini veren, kullarının gönüllerini ilahî rahmetle dolduran." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah, göklerin ve yerin **Nur**'udur. Onun **Nur'**u, içinde lamba bulunan bir kandile benzer. Lamba cam içerisindedir. Cam ise sanki inciden bir yıldız. Yakıtı ne doğuda ne de batıda bulunan, yağı neredeyse ateş değmese de ışık veren bereketli bir zeytin ağacından sağlanır. Işığı parıl parıldır. Allah dilediği kimseyi **Nur**'una iletir. Allah, insanlara misaller verir. Allah, her şeyi bilendir."* (Kur'an-ı Kerim 24/35)

Nur suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi dördüncü suresidir. Medine'de indirilmiştir. Altmış dört ayettir. Adını otuz beşinci ayette geçen "*nur*" kelimesinden almıştır. Sureye, içerisindeki hükümlere uymanın zorunluluğunu bildiren ayetle başlanır. Fert ve toplum için zinanın çirkinliği, zina yapanlara verilecek ceza ve insanlara zina iftirasında bulunmanın yanlışlığı dile getirilir. Karı ve kocanın birbirlerini zina yapmakla suçladıklarında izlenecek hukuki yol üzerinde durulur. Surede, Hz. Peygamber'in tertemiz eşinin namusuna iftira eden münafıkların ahlaksızlıkları sergilenir. Onların iftira kampanyasından etkilenen Müslümanlara uyarılarda bulunulur. Münafıkların, Hz. Peygamber'in ailesini yıpratarak dine yapacakları saldırılara karşı müminlerin dikkatli olmaları istenir. Resulullah'ın ailesinin şahsında namuslu kadınlara zina iftirası yapanlar, acıklı bir azapla tehdit edilirler. Surede, evlilikte denkliğin önemi üzerinde durulur. Namuslu kadınların namuslu erkeklere, namuslu erkeklerin de namuslu kadınlara layık olduğu bildirilir. Zenginlerin fakir akrabalarına yardım etmeleri söylenir. Evlere girerken izin isteme dâhil bir kısım ahlaki öğütler verilir. Bu çerçevede erkeklerin ve kadınların harama bakmaktan sakınmaları, Müslüman kadınların, yabancı erkeklerin yanında örtünmeleri emredilir. Evlenmeye gücü yeten bekârlara da iffetlerini korumaları için evlenmeleri tavsiye olunur. Surede, yer ve göklerin Allah'ın varlığı sayesinde ayakta durduğu, Allah'ın evrene değişmez yasalar koyduğu, peygamber ve kitap göndererek insanlara yardımda bulunduğu anlatılır. Müminlerin Allah'tan başka bir varlığa ibadet etmemeleri öğütlenirken İslam'ı güzel yaşarlarsa ahirette elde edecekleri mükâfattan bahsedilir. İnkârcılarla ilgili psikolojik

değerlendirmeler yapılır. Küfür kavramı ile karanlık arasında ilgi kurularak insanlar, Allah'ın gönderdiği vahyin aydınlığına çağrılır. Allah'ın yaratmadaki eşsizliğine örnekler verilir. Allah'la beraber Peygambere de iman etmenin zorunluluğu vurgulanır. Hz. Peygamber'e karşı iki yüzlü tavırlar sergileyen, onun hükümlerini hiçe sayan münafıklar kınanır. Namaz ve zekâtın önemi hatırlatılır. Çocukların ahlaken iyi yetiştirilmesi istenir ve aile içerisinde uymaları gereken görgü kuralları ele alınır. Herkesin uyması gereken bir kural olarak selamlaşma, topluca veya ayrı ayrı ya da dostların birbirlerinin evlerinde yemek yemelerinin sınırları belirlenir. Surenin son bölümünde Hz. Muhammed'e iman, ona gönülden bağlılık ve emirlerine itaat etmenin önemi tekrar vurgulanır. Allah'ın her şeyi görüp denetlediğini ve ölümden sonra onun huzurunda toplanılacağını bildiren ayetle sure son bulur.

Nusayrilik Muhammed b. Nusayr (ö. 270/883) tarafından kurulan ve Hz. Ali'nin ilahlığını savunan bir mezhep. Mezhebin kurucusu olan Muhammed b. Nusayr, kendisinin peygamber olduğunu ilan etmiştir. Karmatilerin M. 903 yılında Suriye'yi ele geçirmesi üzerine genellikle Suriye bölgesinde yayılmış bulunan Nusayrilerin bir kısmı Suriye'de kalırken diğer bir kısmı Antakya'ya yerleşmiştir. Malazgirt savaşından sonra (1071) Antakya'yı ele geçirmişlerdir. Nusayriler, Haçlı seferleri esnasında Müslümanların aleyhine olarak haçlılara yardım etmişlerdir. Bundan dolayı Selahattin Eyyubi onları cezalandırmıştır. Daha sonra da Moğollara yardım ettikleri için Memluklu Sultanı Baybars cezalandırmıştır. Osmanlı devleti zamanında tüm dinî grup ve azınlıklara sağlanan haklardan yararlanarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bugün Suriye'nin çeşitli bölgelerinde, Hatay, Tarsus, Adana ve Lübnan'da Nusayri gruplarına rastlanmaktadır. Nusayriliğin inanç esasları: 1. Şehadet: Nusayriler şehadeti şöyle tanımlarlar: "Ben Ali'den başka ilah bulunmadığına şehadet ederim." Hristiyanlarda olduğu gibi bir tür teslis inancı vardır. Bu anlayışa göre Ali tanrı, ruhundan Muhammed'i o da Selmanı Farisi'yi yaratmıştır. 2. Namaz sadece duadan ibarettir. 3. Oruç sessizliktir. 4. Zekât dini öğrenmek ve anlatmaktır. 5. Hac da Nusayrilerin dini liderlerinin mezarını ziyaret etmektir. Tenasüh denilen ruh göçü Nusayriliğin en temel inanç esaslarından biridir. Buna iman etmek zorundadırlar. Nusayrilerden bir kısmı Hz. Ali'nin güneşte, bir kısmı da ayda oturduğuna inanır. Onlara göre şarap kutsaldır. 1920 yılında Fransızlar Suriye bölgesini işgal ettiğinde Nusayrilere bazı ayrıcalıklar tanımışlardır. Nusayriler günümüzde, Suriye nüfusunun ancak yüzde onunu oluştururlar.

nübüvvet 1. Peygamberlik, nebilik, elçilik, risalet. 2. Allah'ın gönderdiği vahiyleri, emir ve yasakları alıp insanlara dinin gerçeklerini duyurma; söz, tutum ve davranışlarıyla açıklama makamı olan peygamberlik. 3. İslam akait ilminde, Allah'ın birliği, sıfatları ve isimleri konusundan sonra üzerinde en çok durulan konu, peygamberlik. *"Benim gönderilişimle beraber* ***nübüvvet*** *sona ermiştir."* (Hadis)

nüzulülkur'an 1. Kur'an'ın indirilmesi. 2. Kur'an-ı Kerim'in Levhimahfuz'dan dünya semasına; insanların ihtiyaçlarına ve olaylara göre dünya semasından yeryüzüne yirmi üç yılı bulan peygamberlik süresince ayet ayet, sure sure indirilmesi.

nüzul sebebi bk. esbabınüzul.

O

On Emir Allah'ın, Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda verdiği ve İsrailoğulları'nın uymalarını istediği inanç ve ahlakla ilgili kurallar, Evamiriaşere. Yahudiliğin temel ilkelerini içine alan On Emir; Hz. Musa'ya iki taş levha üzerine yazılı olarak verilmiştir. On Emir'in içerdiği buyruklar şunlardır:

1. Seni Mısır diyarından, esirlik evinden kurtaran Allah benim.
2. Benden başka hiçbir varlığa ve putlara tapmayacaksın.
3. Tanrı'nın adını boş yere ağzına almayacaksın.
4. Cumartesi gününü kutsal sayacak, çalışmayacaksın.
5. Anne ve babana hürmet edeceksin.
6. Hiçbir insanı haksız yere öldürmeyeceksin.
7. Zina yapmayacaksın.
8. Başkasının malını çalmayacaksın.
9. Yalancı şahitlik yapmayacaksın.
10. Hiç kimsenin evine barkına, çoluk çocuğuna, malına, mülküne göz dikmeyeceksin.

On İki İmam Şia mezheplerinden Caferiye veya İsnaaşeriye'ye göre din ve dünya işlerini düzenleyen ve idare eden on iki önder, rehber. Şiilerin inancına göre on iki imamın görevi Hz. Muhammed'in çağrısını sürdürmek, insanların dünya ve ahiret hayatlarını düzenlemektir. İmamlara itaat etmek ve onlara gerektiğinde yardım etmek şarttır. Şiilerce kabul edilen On İki İmam şunlardır:

Ali b. Ebi Talip (ö. 40/661)
Hasan b. Ali (ö. 50/670)
Hüseyin b. Ali (ö. 61/680)
Ali Zeynel Abidin b. Hüseyin (ö. 94/712)
Muhammed el-Bakır (ö. 114/733)
Cafer es-Sadık (ö. 148/765)
Musa el-Kâzım (ö. 183/799)
Ali er-Rıza (ö. 203/818)
Muhammed el-Cevad (ö. 220/835)
Ali el-Hadi (ö. 254/868)
Hasan el-Askerî (ö. 260/874)
Muhammed el-Mehdi (ö.?)

Ortodoks 1. Hristiyanlığın üç büyük kilisesinden biri. 2. Ortodoks kilisesine bağlı olan kişi. Ortodoksluk, M. 1054 yılında Roma'dan ayrılmıştır. Geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bir mezheptir. XI. yüzyıldan sonra Slavlar arasında yayılmaya başlamıştır. Aynı yüzyılda Bulgarlar ve Sırplar da Ortodoksluğu kabul etmişlerdir. Ortodoksluğun en büyük ruhani lideri İstanbul Fener'de oturmaktadır. 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldığında Ortodoks patriğini de koruması altına almıştır. 1839 Tanzimat Fermanıyla birlikte Ortodokslara daha fazla haklar tanınmıştır. Ortodoksluğun başlıca inanç esasları şunlardır:

1. Patrik ruhani liderdir.
2. Hz. Meryem, Hz. İsa ve azizlerin resimleri (ikona) saygıya değerdir.
3. Ruhulkudüs, oğul yoluyla babadan çıkmıştır.
4. Her ülkenin Ortodoksları kendi dillerinde ibadet ederler.
5. Haç sağdan sola doğru çıkartılır.
6. Keşişler, piskoposlar ve patrikler evlenemez. Papazlar ise evlenebilir.
7. Ekmek-şarap ayinleri kutsaldır.

8. Ayinler günlük, haftalık ve yıllık olarak yapılır.

9. Kitab-ı Mukaddes ve kilise imanın kaynağı ve rehberidir.

oruç İslam'ın beş temel şartından biri olarak sorumluluk çağına gelmiş olan Müslümanların ibadet niyetiyle imsak vaktinden itibaren, güneşin batışına kadar yemeden, içmeden ve cinsel yakınlıktan uzaklaşmaları. Ramazan orucunu tutmak sorumluluk çağına gelmiş olan akıllı, sağlıklı ve yolcu olmayan her Müslümana farzdır. Farz orucun dışında nafile oruçlar da vardır. Oruç Müslümanları ruhen geliştirir, ahlaken olgunlaştırır. Orucun olumlu etkisi ile ilgili olarak Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Kim (oruçlu iken) yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa Allah'ın onun yemeyi, içmeyi terk etmesine ihtiyacı yoktur."* (Hadis) *"Ey iman edenler! Sizden öncekilere **oruç** farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Bu sayede Allah'ın emirlerini yerine getirir, yasaklarından sakınırsınız."* (Kur'an-ı Kerim 2/183) Kur'an-ı Kerim'in vermiş olduğu bilgilere göre Yüce Allah, Hz. Âdem'den itibaren bütün ümmetlere oruç ibadetini emretmiştir. Her peygamber oruçla ilgili bilgileri kavimlerine açıklamıştır.

oryantalist bk. müsteşrik.

Hz. Osman Hz. Peygamber'in damadı ve dört halifenin üçüncüsü. Hz. Osman b. Affan (ö. 35/656), Ümeyyeoğulları ailesine mensuptur. Soyu, beşinci kuşakta Hz. Peygamber'le birleşir. Meşhur Fil Olayı'ndan altı sene sonra Mekke'de doğmuştur. Hz. Muhammed, peygamberlikle görevlendirildiğinde, Hz. Osman'ın otuz dört yaşlarında olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Ebubekir'in davetiyle Müslümanlığı kabul etmiştir. Sağlığında cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Hz. Osman, önce Hz. Peygamber'in kızı Rukiye ile, Rukiye'nin vefatından sonra da diğer kızı Ümmügülsüm ile evlenmiştir. Hz. Muhammed'in iki kızı ile evlendiği için 'iki nur sahibi' anlamında 'Zinnureyn' lakabıyla meşhur olmuştur. İslam'ı yaşamak ve tebliğ etmek için Habeşistan'a hicret edenlerin içinde yer almıştır. Daha sonra da Habeşistan'dan Hz. Peygamber'in emriyle Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Osman zengin sahabelerdendir. Bu zenginliğini Allah yolunda kullandığı için Hz. Peygamber'in övgüsünü kazanmıştır. Cömertliği, nezaketi, merhameti ve ahlakının güzelliği ile meşhur olmuştur. Hz. Peygamber'in sağlığında onun yanından ayrılmamıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, hilafet merkezi olan Medine'de kalmıştır. Hz. Ömer'in vefatından sonra ise Müslümanlar Hz. Osman'ı halife olarak seçmişlerdir. Halifelik müddeti yaklaşık on iki yıl sürmüştür. Hilafeti döneminde birçok fetih yapıldığı gibi, Hz. Ebu Bekir döneminde tek kitap hâline getirilen Kur'an-ı Kerim, okuma farklılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla çoğaltılarak o günkü yerleşim merkezlerine gönderilmiştir. Halifeliğinin son dönemlerinde iç karışıklıklar sonucunda evi abluka altına alınmış, sonra da isyancılar tarafından M. 656 yılında şehit edilmiştir.

Otuz iki farz Her Müslümanın yerine getirmesi gereken, Kur'an-ı Kerim ve sünnetten çıkartılan iman, İslam, abdest, gusül, teyemmüm ve namazla ilgili farzlar, emirler. Otuz iki farzın

altısı imandan, beşi İslam'dan, dördü abdestten, üçü gusülden, ikisi teyemmümden, on ikisi namazın şartlarından oluşmaktadır. Otuz iki farzın geniş açılımı şu şekildedir:

1. İmanın şartları

İmanın şartları altıdır:

- Allah'a iman.
- Meleklere iman.
- Kitaplara iman.
- Peygamberlere iman.
- Ahirete iman.
- Kaza ve kadere iman.

2. İslam'ın şartları

İslam'ın şartları beştir:

- Allah'a ve Peygamberine iman.
- Namaz kılma.
- Zekât verme.
- Haccetme.
- Oruç tutma.

3. Abdestin farzları

Abdestin şartları dörttür:

- Yüzü yıkama.
- Dirseklerle birlikte el ve kolları yıkama.
- Başı mesh etme.
- Ayakları, ayak bileklerine kadar yıkama.

4. Guslün farzları

Guslün şartları üçtür:

- Ağzı bol su ile yıkama.
- Burnun içini yıkama.
- Bütün vücudu tepeden tırnağa kuru yer kalmayacak şekilde yıkama.

5. Teyemmümün farzları

Teyemmümün şartları ikidir:

- Niyet etme.
- Elleri toprağa veya toprak cinsinden bir şeye iki kere vurup, yüzü ve kolları meshetme.

6. Namazın farzları

Namazın şartları on ikidir:

Altısı namazın dışında, altısı içindedir. Dışında olanlara şart, içinde olanlara rükün denir.

Namazın dışındaki şartlar şunlardır:

- Hadesten taharet.
- Necasetten taharet.
- Setr-i avret.
- İstikbal-i kıble.
- Vakit.
- Niyet.

Namazın içindeki şartlar şunlardır:

- Başlama tekbiri.
- Kıyam.
- Kıraat.
- Rükû.
- Sücud.
- Kadeyiahire.

Ö

öğle namazı Güneşin gökyüzünün tam ortasından batıya döndüğü andan itibaren kılınan beş vakit namazdan biri. Hz. Peygamber ve arkadaşları öğle namazını dört rekat ilk sünnet, dört rekat farz ve iki rekat son sünnet olmak üzere toplam on rekât olarak kılmıştır. *"Kim bir gün ve gecede (farzların dışında) on iki rekât namaz kılarsa onun için cennette bir köşk yapılır. Bunlar **öğle namazı**ndan önce dört, sonra iki; akşam namazından sonra iki; yatsıdan sonra iki ve sabah namazının farzından önce iki rekâttır."* (Hadis)

ölüm 1. Vefat, ecel, canlıların hayatının sona ermesi. *"Ağzınızın tadını bozan **ölüm**ü sıkça hatırlayın."* (Hadis) 2. İnsan hayatına canlılık veren ruhun bedenden ayrılması. Ölüm, bedende olup biten bir olaydır. Ruh ise canlılığını ölümden sonra kendisine ait bir âlemde devam ettirir. Mahşer günü Allah, ruhları bedenleriyle yeniden bir araya getirecek ve dünyada yapmış olduğu tüm davranışlarından sorguya çekecektir. İslam inancına göre, bu sorgulamanın sonunda insan ya cennetlik ya da cehennemlik olacaktır. *"Her nerede olursanız olun; isterseniz sapasağlam kalelerin içinde olun **ölüm** mutlaka sizi gelip bulur..."* (Kur'an-ı Kerim 4/78)

Ölüm Meleği bk. Azrail.

ölüm iddeti bk. iddet.

Hz. Ömer Dört halifenin ikincisi ve Hz. Peygamber'in en önde gelen sahabelerinden biri. Hz. Ömer b. Hattab, Fil Olayı'ndan on üç sene sonra Mekke'de doğmuştur. Kureyş Kabilesinin Adiyoğulları boyundandır. İslam'dan önce Mekke eşrafı arasında yer almış ve Mekke şehir devletinin büyükelçilik görevini yapmıştır. Hz. Ömer(ö. 23/644), Hz. Muhammed'in peygamberliğinin altıncı yılında Müslüman olmuştur. 'Hak ile batılı ayıran ve hakkın yanında yer alan' anlamında 'Faruk' lakabıyla anılmıştır. Onun Müslüman olmasıyla birlikte güçlenen Müslümanlar Kâbe'de ilk kez cemaatle açıktan namaz kılmışlardır. İslamiyeti yaşamada Mekke'de sıkıntıya düşen Müslümanlarla birlikte o da Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Ömer, Medine döneminde Hz. Peygamber'in yanında aktif olarak görev almıştır. Bedir, Uhut, Hendek, Hayber ve Mekke'nin fethi savaşlarına katılmıştır. Hz. Peygamber döneminde; ilmi, takvası, inkârcılara karşı tavrı ve Kur'an-ı Kerim'i anlamaya yönelik nitelikleriyle öne çıkmıştır. Resulullah'ın vefatından sonra, ilk halife olan Hz. Ebu Bekir'in yanında etkin görev almıştır. Onun vefatından sonra da bütün Müslümanların ortak isteği üzerine halife olmuştur. Halifeliği döneminde İran, Mısır gibi ülkeler fethedilmiş, devletin sınırları oldukça genişlemiştir. Hz. Ömer, devletin teşkilatlanması ve yargılama usulü ile ilgili yeni düzenlemeler de yapmıştır. Hz. Peygamber, birçok hadisinde Hz. Ömer'i övmüştür. O da bu övgüye layık olmuş, Kur'an-ı Kerim'e, İslam fıkhına ve İslam toplumuna hizmet etmiştir. Devlet yönetiminde adaletiyle meşhur olmuştur. Ebu Lü'lü denilen Mecusi bir köle tarafından vurulmuş sonra da almış olduğu yaranın etkisiyle şehit olmuştur (ö. 23/644). Kendisi hilafete kimseyi aday göstermemiştir. Altı kişiden olu-

şan şûraya halife seçimini havale etmiş ve onlar da içlerinden Hz. Osman'ı halife seçmişlerdir.

örf 1. Güzel ve iyi iş, iyilik, ihsan. "Bağışlayıcı ol. **Örf**ü emret, cahillerden yüz çevir." (Kur'an-ı Kerim 7/199) 2. Aklın ve dinin iyi ve güzel bulduğu, akıl tarafından reddedilmeyen güzel şeyler. 3. Toplumun alışkanlık hâline getirdiği söz veya davranış olarak sürdürdüğü durumlar. 4. Kanunla sınırlı ve belirlenmiş olmayıp zamanın gereğine, yöre âdetlerine uyan uygulama biçimi. Hukuki kuralların bulunmadığı durumlarda örf, insanlar için hukuki bir delil ve kuraldır. Fıkıhta örf, İslam esaslarına aykırı düşmüyorsa iyi örf; aykırı düşüyor ve kötülüğe yol açıyorsa bu da kötü örf olarak adlandırılır. *"**Örf** ile sabit olan nass ile sabit olmuş gibidir."* (Mecelle Maddesi)

örtünme bk. tesettür.

öşür 1. Onda bir, ondalık. 2. Toprak mahsullerinden, gümrüklerden ve devlet arazilerinden alınan vergi, toprak mahsullerinin zekâtı. Türk toplumunda öşür, daha çok topraktan çıkan ürünlerden alınan zekât anlamında kullanılır. Yeni ürün çok masraflı bir biçimde elde ediliyorsa 1/20'si, az masraflı olarak elde ediliyorsa 1/10'u zekât olarak verilir. Bazı İslam bilginleri topraktan çıkartılan her türlü üründen fakirlik problemini çözmek için öşür alınmasının zorunluluğunu savunmuşlardır. Öşür oranı, öşrü verilecek olan ürün ve mallara göre değişir. *"Nehirlerin ve yağmur sularının suladığı ürünlerde **öşür** vardır."* (Hadis)

özür 1. Kusur, sakatlık, bozukluk, eksiklik, elverişsizlik. 2. İbadetlerin tam olarak ve vaktinde yapılmasına engel olan durum. Vücuttan devamlı akan kan, idrar, üç günden az veya on günden çok gelen hayız kanı, kırk günden fazla süren lohusalık hâlleri özürdür. Bir kimsenin ibadetleri konusunda özürlü sayılabilmesi için özrünün bir vakit namaz içinde abdest alıp namaz kılacak kadar kesilmeden devam etmesi gerekir. Oruçlular için yolculuk, ağır hastalık, hamilelik, süt emzirme, açlık veya susuzluktan ölme korkusu birer özürdür. *"Herhangi bir **özür** olmadan üç cumayı peş peşe geçiren kimsenin Allah kalbini mühürler (Ona rahmet nazarıyla bakmaz.)."* (Hadis) 3. Bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep, elde olmadan ve zorlama ile yaptırılan bir suçun bağışlanması için ileri sürülen bahane.

P

pagan 1. Uydurma tanrılara inanan veya çok tanrılı dinden olan kimse; putperest. 2. Hristiyanların, Hristiyanlığı kabul etmemiş topluluklara verdikleri ad.

Panislamizm Bütün Müslümanları aynı yönetim altında toplama amacını güden siyasi akım.

panteizm Yaratanla yaratılan şeyler arasında ayrılık tanımayan, tanrı ile kâinatın tek varlık olduğunu iddia eden ve temeli eski Yunan'a dayanan doktrin. Panteizmle İslam düşüncesindeki vahdetivücut arasında farklılıklar vardır. Vahdetivücut, âlemdeki bütün varlıkları Allah'ın zuhur yani gözükme yeri olarak görme ve Allah'ı tek varlık olarak tanıma anlayışıdır. Varlıkları Allah'ın kudretinin ve cemalinin bir tecellisi olarak kabul eden vahdetivücut, tabiatı tanrı olarak gören panteizmden tamamen ayrılır.

papa Tüm Katoliklerin kendisine bağlanmakla yükümlü oldukları Roma Katolik Kilisesinin başkanı, Katolik Kilisesinin ruhani lideri. İlk Papa M. I. asırda yaşayan Aziz Petro'dur. Papalar Hz. İsa'nın vekili sayılan Aziz Petro'nun halifeleri kabul edilirler. 726 yılına kadar sadece ruhani bir liderliğe sahip olan Papalar, bu tarihten sonra dünyevi bir egemenliğe de sahip olmuşlardır. Günümüzde papalığın merkezi İtalya'nın Roma kentidir. Papalık, Roma'nın merkezinde bağımsız bir devlettir. Bu devletin adı Vatikan'dır. Vatikan dünyanın en küçük devleti olmasına rağmen çok büyük parasal ve gayrimenkul servete sahiptir. Papalığın resmi dili Latincedir.

papaz Hristiyan din adamı, rahip, keşiş, Orta Çağ'daki Hristiyan din adamlarının genel adı. Papazlar, Hristiyanlığın yayılmasında emeği olan kişilerdir. En başta gelen görevleri vaaz verme, eğitime katılma ve günah çıkarma ayinlerini yönetmektir. Papazlar kendilerini tanrının temsilcisi olarak görürler. Kilisenin faaliyetlerinde papaz en etkin görevi üstlenmiş kişidir.

patrik Ortodoksların ve bazı doğu kiliselerinin ruhani lideri. Patrik unvanı daha önceleri batı kiliseleri için de kullanılmakla birlikte günümüzde yalnızca Ortodoks Kilisesi için kullanılmaktadır. Bu unvan ilk defa Kadıköy Konsili'nde kullanılmıştır (M. 451). Patriklik, piskoposların büyük şehirlerde yoğunlaşmalarının bir sonucu olarak şehrin dinî idaresinin sağlanması amacıyla piskoposlar arasından seçilmiş idarecinin unvanıdır.

patrikhane Hristiyanların dinî ve resmi işlerini yürüten Ortodoks Kiliseleri Başkanlığı.

peygamber 1. Resul, elçi, nebi, yalvaç. *"İman; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, **peygamber**lerine, ahiret gününe, kaza ve kaderin, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmaktır."* (Hadis) 2. Allah'ın kendi katından kullarına göndermiş olduğu inanç esaslarını, ibadet biçimlerini, ahlaki kuralları, tüm emir ve yasaklarını bildirmek, insanlara güzeli, doğruyu ve yanlış olan şeyleri açıklamak üzere görevlendirdiği ve vahiyle desteklediği seçilmiş insan. Peygamberlere iman Müslümanlığın

şartlarındandır. Peygamberlerden birisini inkâr etmek, hepsini inkâr etmek gibidir. İlk peygamber Hz. Âdem, son peygamber Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed'den sonra bir daha peygamber gelmeyecektir. Allah, her topluma bir peygamber göndermiştir. Kur'an-ı Kerim, vermiş oldukları mücadeleyi çok önemli bulduğu bazı peygamberlerin kıssalarını anlatmıştır. Kur'an-ı Kerim'de kıssaları anlatılan ve isimleri geçen peygamberler şunlardır: Hz. Âdem, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Eyyub, Şuayp, Musa, Harun, Davut, Süleyman, İlyas, Elyasa, Zülkifl, Yunus, Zekeriya, Yahya, İsa, Muhammed (as.). Kur'an'da ismi geçen Lokman, Üzeyir, Zülkarneyn'in ise peygamber olup olmadıkları kesin değildir. Peygamberlerde şu nitelikler bulunur: İsmet (günah işlemekten korunma), emanet (gerek peygamberlik gerekse diğer konularda güvenilir olma), sıdk (her hususta doğru sözlü olma), fetanet (akıllı, sağlam bir düşünce ve zekâya sahip olma) ve tebliğ (emrolundukları dini hükümleri tüm insanlara olduğu gibi bildirme). *"Onlar ki Allah'ı ve **peygamber**lerini inkâr ederler, Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler. 'Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz.' derler. Bu ikisinin (imanla inkârın) arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar gerçek kâfirlerdir..."* (Kur'an-ı Kerim 4/150-151)

pir 1. Yaşlı, ihtiyar. 2. Şeyh, mürşit, üstad. "Ana başta taç imiş,/Her derde ilaç imiş,/Bir evlat **pir** olsa da/Anaya muhtaç imiş" (H. Nail Kubalı) 3. Bir tarikatın kurucusu durumunda olan kişi, tasavvuf yoluna giren ve kendini bu yolda geliştirmek isteyen insanlara yararlı ve zararlı şeyleri göstererek örnek olan kimse. ***"Pir**i olmayan erişmez menzile,/**Pir** gerek kim aynayı her dem sile"* (Kaygusuz Abdal)

piskopos Baş papaz, papazlığın en yüksek derecesine ulaşan ve bir bölgenin ruhani yönetimine başkanlık eden kilise adamı.

Protestanlık On altıncı yüzyılda Martin Luther (ö. 1546) ve Jean Calvin'in(ö. 1564) öncülüğünde Katolik kilisesine ve Papa'nın otoritesine karşı girişilen reform hareketinin sonunda doğan (M. 1529) ve Hristiyanlığın en büyük üç kilisesinden biri. Protestanlık, XVI. yüzyılda Avrupa ve diğer kıtalarda daha çok Katolikler arasında yayılma imkânı bulmuştur. Papazlara ihtiyaç duyulmaksızın İncil'i okuyabildikleri için Protestanlığa 'İncil Kilisesi' de denilmiştir. Protestanlık, Aziz Pavlus'un öğretisine sadık kalarak dinin emir ve yasaklarına aynen uymayı Hristiyanlığın temeli sayar. Protestanlığın temel ilkeleri şunlardır: İman ve kilise düzeni konularında mukaddes metinler üstündür. Her Hristiyan, din adamı sayılır. Dua ve metinler her milletin kendi diliyle yapılabilir. Günümüzde Protestanlar genellikle Kuzey Amerika'da bulunmaktadır. İngiltere, Almanya, Kanada, Avustralya, Brezilya, Hollanda, İsveç, Danimarka ve Finlandiya'da da Protestanların sayısı çoktur.

put 1. Bazı ilkel toplumlarda doğaüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapıncak, sanem, fetiş. 2. Kendisine tapılmak, ibadet edilmek üzere taş, ağaç, maden,

toprak vb. şeylerden yapılmış olan heykel, resim ve oymalar. "*Ey inananlar! İçki, kumar, **put**lar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."* (Kur'an-ı Kerim 5/90) 3. İnsan ya da insanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan varlıklara aşırı sevgi ve saygıdan kaynaklanan ve tapınmak amacıyla yapılan heykeller. *"İbrahim, Rabb'ine şöyle dua etmişti: 'Ey Rabb'im! Bu beldeyi (Mekke) güvenli kıl, beni ve oğullarımı **put**lara tapmaktan uzak tut."* (Kur'an-ı Kerim 14/35)

putperest 1. Puta tapan, şirk ve küfür içinde bocalayan kimse. 2. Allah'a yapılması gereken ibadeti, ona gösterilmesi gereken saygı ve sevgiyi, Allah'ın dışında ilah kabul edilen herhangi bir varlığa gösteren, tapınan. İslam'a göre putperestliğin hiçbir değeri yoktur. İslam, putperestliğin her türlüsünü yasaklar ve kaldırılmasını emreder. Bütün peygamberler, toplumlarındaki putperestlerle mücade-le etmişlerdir. Hz. Muhammed de dönemindeki putperestliği ortadan kaldırdığı gibi yeniden putperestliği çağrıştıracak olan söz ve davranışları da yasaklamıştır.

R

Rab 1. Yetiştiren, besleyen, büyüten, olgunlaştıran. "(O) göklerin, yerin ve ikisinin arasında bulunan her şeyin **Rabb**'idir. Yalnızca ona kulluk et ve ona ibadette devamlı ol." (Kur'an-ı Kerim 19/65) 2. Allah. *"De ki O her şeyin **Rabb**'i iken ben Allah'tan başka bir Rab mı arayım?"* (Kur'an-ı Kerim 6/164) 3. Yaratan ve yarattıklarını başıboş bırakmayıp terbiye eden. *"Hamd, âlemlerin **Rab**bi Allah'a özgüdür. O Rahman ve Rahîm'dir."* (Kur'an-ı Kerim 1/1-3) 4. Rızık veren, bütün varlıkların ihtiyaçlarını karşılıksız olarak bol bol veren. *"Herkese, onlara da bunlara da (müminlere de kâfirlere de) **Rabb**'inin nimetlerinden bol bol veririz. Çünkü **Rabb**'inin nimetleri eksilmez."* (Kur'an-ı Kerim 17/20) 5. Yaratmış olduğu varlıkları sürekli gözetim altında tutan, tüm varlıkların hayatlarını devam ettirmeleri için onlarla ilgili doğal kurallar koyan, dünyada mutlu olmaları için katından kanunlar ve vahiy gönderen. *"De ki: "Benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm yalnızca bütün âlemlerin **Rabb**'i olan Allah içindir."* (Kur'an-ı Kerim 6/162)

Rab (er-Rab) "Yaratan, olgunlaştıran, besleyip büyüten, tüm varlıkları gözetim altında tutan, onlarla ilgili her türlü kuralı koyan ve bütün varlıkların rızkını veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Allah'tan başka ilah yoktur. Öldüren de dirilten de odur. O sizin de sizden öncekilerin de **Rabb**'i olan Allah'tır."* (Kur'an-ı Kerim 44/8)

rabbani 1. Âlim, ilim adamı, din ilimlerinde uzmanlaşan kişi, fakih. *"**Rabbani**, hikmet sahibi ve takva ehlidir."* (Said b. Cübeyr) 2. Sözleri ile davranışları, inancı ile ameli birbiriyle uyumlu, yiyip içtiklerinde helal ve haramı gözeten, iffetini koruyan, işlerinde yalnızca Allah'ın rızasını gözettiği için insanların güvenini kazanan ve ilimde derinleşerek insanların sorunlarına Kur'an-ı Kerim ve sünnetten çözümler üreten en üst düzeydeki İslam âlimi. *"**Rabbani**lerin ve hahamların onları günah söz söylemekten ve haram yemekten sakındırmaları gerekmez miydi? Onların yaptıkları şey ne kötüdür."* (Kur'an-ı Kerim 5/63)

rabbani hadis bk. kutsi hadis.

rabıta 1. Bağ, bağlantı, ilişki, alaka. 2. Cesaret ve sabır gösterme, savaş hazırlığı yapma, sınırda nöbet bekleme. *"Ey iman edenler! Sabredin, direnin, **rabıta** edin. Allah'ın emirleri ve yasakları konusunda titiz davranarak onun korumasına girin ki kurtulasınız."* (Kur'an-ı Kerim 3/200) 3. Tasavvuf yoluna giren kimsenin, eğitimine girmeyi kabul ettiği kâmil bir mürşidin ahlakından ve güzel davranışlarından yararlanmak amacıyla onun tüm güzel yönlerini ve davranışlarını örnek alarak İslam'ı en güzel bir biçimde yaşayabilme çabası; müridin, mürşidin hâliyle hâllenmesi. *"Bizim gibi Kur'an-ı Kerim ve sünnete uygun yaşamadıktan sonra postumuzu da giyseniz **rabıta** yapmış olmazsınız."* (Bayezid-i Bistami)

rada 1. Süt emme, emzirme. 2. Bir kadının kendi sütü ile bir başkasının çocuğunu iki yaşını bitirene kadarki süre içerisinde bir veya birkaç kez emzirmesi veya çeşitli biçimlerde sütünü vermesi. İslam'da akrabalık ya soy

yoluyla veya süt emzirme yoluyla gerçekleşir. Bir kadın, yabancı birisinin çocuğunu emzirdiğinde o çocuk, kadının süt çocuğu, kadının diğer çocuklarının da süt kardeşi olur. Bir kişinin süt evlatlığının gerçekleşebilmesi için doğumundan iki yaşının bitimine kadar bir süre içerisinde emzirilmesi gerekir. İki yaşından sonra emzirilse bile süte bağlı akrabalık oluşmaz. Sütten doğan bu yakınlık emzirme yoluyla olduğu gibi kaşıkla vermek veya başka bir sıvıyla karıştırarak vermekle de olabilir. Süt akrabaları arasındaki evlenme yasaklığı şu şekilde ifade edilmiştir: "Emenin emzirene kendisi, emzirenin emene nesli (soyu) haramdır." İslam, süt kardeşler arasındaki evliliği yasakladığı için başkasını emziren ailelerin, emzirdikleri çocukların kaydını tutması ve evlendirmelerde bu durumun göz önünde bulundurulması gerekir.

radıyallahu anh "Allah ondan razı olsun." anlamına gelen dua sözü. 'Radıyallahu anh' ifadesi, sahabelerden herhangi birinin adı anıldığında veya İslam büyüklerinin adı geçtiğinde onların insanlığa hizmet ve katkılarını hayırla anıp dua etmek amacıyla kullanılır. Bu ifade, yazımda (r.a) kısaltmasıyla gösterilir.

Ra'd suresi Kur'an-ı Kerim'in on üçüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Kırk üç ayettir. Adını 'gök gürültüsü' anlamına gelen ve on üçüncü ayette geçen '*ra'd'* kelimesinden almıştır. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından Hz. Peygamber'e indirilen ilahî bir kitap olduğu bildirilerek başlanır. Allah'ın gökyüzünü ve yeryüzünü mükemmel bir biçimde yaratmasına dikkat çekilir. Dağların yaratılmasındaki hikmetler üzerinde durulur. Gecenin ve gündüzün yaratılmasının nedenleri açıklanır. İnsan için yaratılan meyvelerin öneminden ve güzelliklerinden bahsedilir. Bu kadar nimet kendisi için yaratılan insanın ahireti ve ölümden sonraki dirilişi inkâr etmesinin yanlışlığına vurgular yapılır. Ahireti inkâr edenlerin, inkârlarını doğrulamak amacıyla acele bir azap istemelerinin yanlışlığına değinilir. Allah'ın, evrendeki her şeyi ayrıntılarıyla bildiği açıklanır. Surede, Allah'ın sosyal değişimle ilgili koyduğu evrensel bir kural üzerinde durulur. Bu kural şöyledir: "*Bir toplumun bireyleri kendilerini olumlu yönde değiştirmedikçe Allah, onların durumlarını zorla değiştirmez.*" İnsanların sahip oldukları iyilikleri ön plana çıkararak, kötülüklerden de kaçınarak toplumsal değişime iyi yönde katkıda bulunmaları istenilir. Surede, şimşeğin çakmasının ve gök gürlemesinin rahmetin, yağmurun habercisi olduğuna dikkat çekilir. Bulutlar ve gök gürlemesiyle gelen yağmurun, Allah'ın koyduğu yasalara uygun hareket ederek yağması bir tespih, Allah'ı zikir olarak anlatılır. Surede, duanın yalnızca Allah'a yapılacağı vurgulanır. Allah'tan başka dua edilen varlıkların hiçbir şeyi yaratmaya güçlerinin yetmediği anlatılır. Her şeyi yaratan Allah'a, tüm varlıklar itaat ederken insanın nankörce davranmasının yanlışlığı üzerinde durulur. Bu çerçevede, insana verilen nimetler hatırlatılır. İnsanın, bu nimetleri veren Allah'a inanması ve onun isteklerini yerine getirmesi durumunda ahirette elde edeceği mükâfatlar sayılır. Hz. Peygamber'in getirdiği ilahî vahye uyma-

nın, ezelde Allah'a verilen sözü doğrulamak olduğu belirtilir. Bu söze sadık kalan müminlerin nitelikleri açıklanır. Bunlar: 'Başa gelen musibetlere sabırlı olup haramlardan kaçınmakta kararlı olma, namaz kılma, ihtiyaç sahiplerine maddi yardımda bulunma ve kötülüğe karşı tavır almadır.' Bu sıfatlarla donanan müminlerin 'Adn' cennetine girecekleri müjdelenir. Allah'a verdiği sözde durmayanların da cehennemlik olacakları haber verilir. Surede, insanların ruhen doyuma ulaşmasının ancak Allah'ı çokça zikretmekle gerçekleşeceği belirtilerek Allah'ı ve onun nimetlerini çokça anmanın önemi anlatılır. Hz. Muhammed'in Peygamber olarak gönderildiği kavmin özelliklerine ve inkârcı tavırlarına değinilir. Onların Kur'an-ı Kerim'e karşı takındıkları inatçı tutumları kınanır. Allah'ın ilim ve kudretinin büyüklüğü açıklanırken müşriklerin tapındığı putların güçsüzlüğü haber verilir. Allah'ın emirlerine itaat eden kimselerin cennete girecekleri müjdelenir. Kur'an'ın her şeyi açıklayan Arapça bir kitap olarak Hz. Peygamber'e indiği bir kez daha belirtilerek Resulullah'ın Kur'an-ı Kerim gibi bir rehber geldikten sonra müşriklerin arzularına boyun eğmemesi öğütlenir. Surede, Hz. Peygamber'in insani yönüne vurgular yapılır. Onun da diğer peygamberler gibi yiyen, içen, evlenen, çoluk çocuk sahibi bir insan olduğu söylenir. Hz. Muhammed'in görevinin insanlara hakikatleri açıklamak olduğu hatırlatılır ve ona karşı duranların ahirette karşılaşacakları çeşitli azaplar haber verilir. İnkârcıların, Resulullah'ı kabul etmemelerine karşılık Hz. Peygamber'in şöyle bir cevap vermesini emreden ayetle sure son bulur: "*De ki: "Benimle sizin aranızda Allah'ın ve yanında kitap bilgisi bulunanların tanık olması yeter.*"

Rafi (er-Rafi) "Kendisinin buyruklarına boyun eğerek emirlerini yerine getirmede ve yasaklarından kaçınmada titizlik gösterenleri, bütün söz ve davranışlarında Kur'an ve sünnete uygun hareket edenleri dünya ve ahirette yüksek derecelerle ödüllendiren, yücelten, şan ve şeref veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki **Rafi**'dir..."* (Hadis)

Rafızi 1. İnanç ve hilafetle ilgili konularda ehlisünnet mezheplerinden farklı düşünerek onlardan ayrılan ve Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halifeliğini meşru saymayan Şii gruplar. 2. Hz. Ali'ye ilahlık payesi verecek kadar ileri giden ve bu aşırı görüşleri ile İslam inanç esaslarından ayrılan aşırı Şiiler. 3. Emevilere karşı verdiği mücadelede Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'yi (80-122/699-740) terk ederek yalnız bırakanlar, Zeyd b. Ali'nin ordusundan ayrılanlar.

rahibe Dünyadan el etek çekerek manastırda yaşayan Hristiyan kadın rahip. Rahibe terimi, Budizm ve Mecusilik'te de kullanılır.

Rahîm (er-Rahîm) "Yaratmış olduğu bütün varlıklara karşılıksız rızık veren, yarattıklarını koruyan, esirgeyen, bağışlayan ve merhamet eden, ahirette ise sadece mümin kullarına şefkat edecek olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Şüphesiz, Allah çok **Rahîm** ve tövbeleri mutlaka kabul edendir."* (Kur'an-ı Kerim 4/16)

rahip Hristiyanlık'ta, dünyadan el etek çekerek manastırlarda evlenmeden yaşayan, erkek din adamı, keşiş. Rahipler, Hristiyanlıkla ilgili dini bilgilere sahip uzman kişilerdir. Hristiyanlar rahipliğin temelini Hz. İsa'nın on iki havarisine dayandırırlar. Hristiyanlığın bütün mezheplerinde, kiliselerde yapılan dinî törenleri rahipler yönetirler. Rahiplik kurumu, Budizm ve Mecusilik gibi dinlerde de vardır.

rahle Üzerinde Kur'an-ı Kerim, kitap okumak veya yazı yazmak için yapılmış, genellikle camilerde bulunan küçük dar masa.

Rahman (er-Rahman) "Dünyada, bütün canlılara şefkat gösteren, mümin kâfir ayrımı yapmaksızın insanlara merhamet eden, her türlü nimeti sürekli veren, rahmeti sonsuz olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. "Rahman" Allah'ın özel isimlerindendir. Allah'tan başka hiçbir varlığa isim olarak verilmez. *"Sizin bir tek ilahınız vardır. O da **Rahman** ve Rahîm olan (Allah)dır."* (Kur'an-ı Kerim 2/163)

Rahman suresi Kur'an-ı Kerim'in elli beşinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yetmiş sekiz ayettir. Adını surenin ilk ayeti olan "rahman" kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın insanlara karşı sevgi ve merhametini haber vererek başlanır. Allah'ın insanı yaratmasına, ona konuşmayı öğretmesine dikkat çekilir. Güneş, ay ve diğer gezegenlerin kendi yörüngelerinde bir hesap üzerine hareket ettikleri haber verildikten sonra insanların da kendi ellerinde bulundurdukları ölçü ve tartıda haddi aşmamaları emredilir. Yeryüzünde insanlar için yaratılan bitki ve meyveler sayılır. Daha sonra da insanların bu nimetleri ve bu nimetleri veren Allah'ı inkâr etmemeleri istenir. Surede Allah'ın, doğusuyla batısıyla tüm evrene sahip olduğu, denizlerin sularının birbirine karıştırılmadığı, denizlerden süs eşyalarının çıkarıldığı, gemilerin denizlere batmadan yürütülmesinin de birer nimet olduğu belirtilerek bu nimetlerin de inkâr edilmemesi istenir. Tüm bu yaratılanların bir sonunun olduğu ve tek sonsuz olan varlığın Allah olduğu vurgulanır. Göğün yaratılması ve yaratılışındaki olağanüstülüğe vurgu yapılır. Fakat bu olağanüstü yapının kıyametle beraber Allah tarafından yok edileceği hatırlatılır. Kıyametin kopuşundan sonra suçluların cehenneme konulması üzerinde durulur. Birçok nimete sahip olan insanın, Allah'ın emirlerini yerine getirip inkârcı davranmaması tavsiye edilir. Allah'ın emirlerine gereği gibi uyan insanlara verilecek olan cennetin tasviri yapılır. Cennet; ağaçlarıyla, kaynak sularıyla, meyveleriyle, köşkleriyle, dinlenme yerleriyle, içindeki hurilerle, inci ve yakutlarıyla, hurmalarıyla ayrıntılı olarak tanıtılır. Tüm bu tanıtımlarda "Rabb'inizin nimetlerinin hangisini yalanlayabilirsiniz?" biçiminde vurgular yapılır. Bütün bu nimetleri veren Allah'ın yüceliğini ve ululuğunu bildiren ayetle sure son bulur.

rahmet 1. İncelik, sevgi, şefkat, merhamet. *"...Benim **rahmet**im her şeyi kuşatmıştır..."* (Kur'an-ı Kerim 7/156) 2. Birinin suçunu bağışlama, yarlıgama, affetme. *"Rabb'iniz, sizden her kim bilmeyerek günah işler de ardından tövbe eder ve kendini düzeltirse ona **rahmet** etmeyi kendi üzerine almıştır."* (Kur'an-ı Kerim 6/54) 3. Sevap, lütuf

ve ihsan. *"Ey Rabb'imiz! Bizleri dosdoğru yola ulaştırdıktan sonra kalplerimizi (gerçeklerden) kaydırma. Katından bize **rahmet**ini bağışla. Şüphesiz ki Sen bol bol lütufta bulunansın."* (Kur'an-ı Kerim 3/8) 4. Bütün varlıkların iyiliğini arzu edip onlara her türlü yardımda bulunma isteği. *"(Ey Muhammed) Biz seni âlemlere **rahmet** olasın diye gönderdik."* (Kur'an-ı Kerim 21/107)

rahmetullahi aleyh 'Allah'ın rahmeti, bağışı ve şefkati üzerine olsun.' anlamında dua sözü. 'Rahmetullahi aleyh' ifadesi, İslam dinine hizmet etmiş âlimlerin, mezhep imamlarının ve din büyüklerinin adı geçtiğinde onların yapmış oldukları hizmet ve örnek davranışları hayırla anıp dua etmek amacıyla kullanılır. Bu ifade, yazımda (rh.a) kısaltmasıyla gösterilir.

rakabe 1. Köle, cariye, hür olmayan kişi. "Allah, sizi bilerek yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutar. Böyle bir yeminin kefareti ailenize yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir **rakabe**yi özgürlüğe kavuşturmaktır." (Kur'an-ı Kerim 5/89) 2. Bir malın mülkiyet hakkı, malın mülkiyetine sahip olma.

Rakib (er-Rakib) "Yarattıklarından bir an bile gafil olmayan, kendisinden hiçbir şey saklı ve gizli kalmayan, yarattıklarını sürekli denetleyip kontrol altında tutan ve koruyup gözeten." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"...Sizin üzerinize **Rakib** olan yalnızca Allah'tır."* (Kur'an-ı Kerim 4/1)

rakım 1. Kitabe, yazılı taş, maden ve benzerlerinden yapılmış levha. 2. Ashabıkehf'in adlarının yazılı olduğu levha. "*Yoksa sen (Ey Muhammed!) Ashabıkehf ve **rakım**i hayret edilecek ayetlerimizden mi sandın? (Bunların dışında da Allah'ın birliğine ve yaratmasındaki eşsizliğine işaret eden birçok ayetlerimiz vardır.)*" (Kur'an-ı Kerim 18/9)

rakk 1. Üzerine yazı yazılabilecek duruma getirilen ince deri. 2. Kur'an-ı Kerim'in yazımında kullanılan işlenmiş ince deri. *"Andolsun Tur'a, satır satır yazılmış kitaba ve yayılmış **rakk**a."* (Kur'an-ı Kerim 52/1-3)

ramazan 1. Müslümanların oruç tutmakla yükümlü oldukları ay takviminin dokuzuncu ayı. "***Ramazan**, insanlara dosdoğru yolu gösteren ve doğru ile yanlışı ayırt edip açıklayan Kur'an-ı Kerim'in indiği aydır. Sizden kim bu aya yetişir ve (hilali) görürse oruç tutsun..."* (Kur'an-ı Kerim 2/185) 2. Üç aylar adı verilen recep, şaban ve ramazan aylarının sonuncusu. *"Kim iman ederek ve sevabını yalnızca Allah'tan bekleyerek **ramazan**da oruç tutarsa, geçmiş günahlarını Allah affeder."* (Hadis)

Ramazan Bayramı Bir aylık oruç ibadetinden sonra kamerî aylardan şevval ayının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde Müslümanların kutladığı dinî bayram. Müslümanlar, birbirlerine karşı duydukları saygı ve sevgiyi; bayramlarda ziyaretleşme, hediyeleşme, fakir ve kimsesizlere yardım etme, yetimleri sevindirme, dargınlıkları giderme, kabir ziyareti yapma gibi davranışlarla ortaya koyarlar. Böylece top-

lumsal yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örnekleri verilir. *"Allah, size **ramazan** ve kurban bayramlarını hediye etmiştir."* (Hadis)

rasih âlim 1. İlimde derinleşip uzmanlaşan, alanıyla ilgili konularda yeterliliği bilginler tarafından onaylanan kimse. 2. Öğrenmiş olduğu şeyleri en güzel biçimde yaşayan, söylediklerriyle davranışları birbirine ters düşmeyen, Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin içeriğini kavramakta gerekli olan ilimlere sahip âlim, bilgin. *"**Rasih âlim**, yemininin gereğini yerine getiren, doğru sözlü, iffetli, kalbi hak ve hakikat üzere olan ve haram yemeyen kişidir."* (Hadis)

raşit Öğrendiklerini hayata katmada yüksek gayret sahibi olan ve bu birikimleriyle insanları uyaran, onları aydınlatıp onlara doğru yolu gösteren önder, imam, kılavuz, rehber. *"Bilin ki, Allah'ın Resulü aranızdadır. Eğer o, birçok işte size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu sizin kalplerinizde süsledi. Size küfrü, Allah'a itaatten ayrılmayı ve isyanı çirkin gösterdi. İşte **raşit** olanlar bunlardır."* (Kur'an-ı Kerim 49/7)

raşit halifeler Seçimle iş başına gelmiş, ümmetin sorunlarını istişare yoluyla çözüme kavuşturmuş, tevhit inancını ve adalet prensibini ilke edinmiş ve Hz. Peygamber'den sonra devleti yönetmiş ilk dört halife. Raşit halifeler, yönetime geçiş sırasıyla şunlardır: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali. *"Benim sünnetime ve benden sonra da (benim sünnetimi devam ettiren) **raşit halifeler**in yoluna uyun."* (Hadis)

Rauf (er-Rauf) "Yarattığı varlıklara karşılıksız ikramda bulunan, cömert davranan, iyilik edip şefkat gösteren, tehlikelerden koruyan ve yardım eden." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"...Gerçekten Allah (sizlere karşı) çok **Rauf** ve Rahim'dir."* (Kur'an-ı Kerim 16/47)

ravi 1. Hadis nakleden kimse. 2. Hz. Peygamber'in hadislerini, senetleriyle beraber kitaplaşma dönemine kadar rivayet eden kimse. Bir hadisin sıhhati, onu nakleden ravilerin güvenilir (sika) olmalarına bağlı olduğundan, hadis bilginleri ravilerde şu temel nitelikleri aramışlardır: a. Adalet: Ravinin Müslüman olması, büyük ve küçük günahlardan kaçınması, güzel ahlaklı olması. b. Zabt: Ravinin, gerek sözlü gerekse yazılı olarak aldığı ve öğrendiği hadisleri sonraki raviye aynen naklet-mesi. 3. Kur'an-ı Kerim'in okunuşu ile ilgili sahih olan on kıraati temsil eden imamların okuyuş tarzlarını, sonraki nesillere aktaran Kur'an bilgini.

Ravzayimutahhara 1. Hz. Peygamber'in kabrinin bulunduğu yer. 2. Hz. Peygamber'in Medine'deki mescidinde, kabri ile minberi arasındaki "tertemiz gül bahçesi." anlamına gelen bölüm. Ravzayimutahhara, on metre genişliğinde yirmi metre uzunluğunda iki yüz metre kare bir alandır. Burada namaz kılmak çok sevap olduğu için, müminler Ravzayimutahhara'da ibadet etmeye ayrı bir önem verirler. *"Evimle minberim arasında bulunan **Ravzayimutahhara** cennet bahçelerinden bir bahçedir."* (Hadis)

rebiyülahir Ay takvimine göre senenin dördüncü ayı.

rebiyülevvel Ay takvimine göre senenin üçüncü ayı. Hz. Peygamber rebiyülevvel ayının on ikinci gecesinde dünyaya gelmiştir.

reca 1. İnsanın, olmasını istediği şeyleri umması, arzu etmesi. 2. Müminlerin günahlarının affedilip cennete gireceklerine dair Allah'a karşı besledikleri duygu, hüsnüzan, Allah'ın bağış ve affını umma. Müslüman ne ibadet ve davranışlarına güvenerek kesinlikle cennetlik olduğunu iddia edebilir, ne de günahlarının çokluğundan dolayı cennete girme konusunda Allah'tan ümidini kesebilir. Müslümana yakışan ibadetlerini samimi bir biçimde yerine getirmek ve Allah'tan da yardım beklemektir. *"Tüm mahşer halkına cennetten bir ses yükselse:/- Bir kişi cennetlik olacak!/Acaba ben miyim? diye* ***reca*** *ederim. Cehennemden de bir ses yükselse:/-Bir kişi cehennemlik olacak!/Acaba ben miyim? diye korkarım."* (Hz. Ömer)

recep 1. Ay takviminin yedinci ayı, Müslümanlarca kutsal kabul edilen üç ayların ilki. Üç aylar recep, şaban, ramazan şeklinde sıralanır. Recep ayının ilk cuması Regaip Kandili; yirmi yedinci gecesi de Miraç Kandili'dir. *"****Recep*** *Allah'ın, şaban benim, ramazan da bütün müminlerin ayıdır."* (Hadis) 2. Tarihte, Araplar tarafından içerisinde savaş yapmanın ve kan dökmenin yasak olduğu dört haram aydan biri. Savaşmanın haram olduğu bu aylar şunlardır: recep, zilkade, zilhicce, muharrem.

recim Semavi dinlerde, zina eden evli veya dul erkeklerin ve kadınların bu suçları mahkemece kanıtlandığında taşlanarak öldürülmeleri. Zina, bütün semavi dinlerde haram kılınmış ve en büyük günahlardan biri olarak kabul edilmiştir. İslam dini de zinayı, namus ve insan soyuna yapılan bir hakaret kabul ettiği için en büyük suçlardan saymıştır.

refref 1. Döşek, taht, karyola, yaygı. "(Cennete girenler) yeşil **refref**ler ve güzel işlemeli döşeklerde yaslanarak dinlenirler." (Kur'an-ı Kerim 55/76) 2. Hz. Muhammed'in Miraç Gecesi'nde binmiş olduğu binitlerden biri. *"Söyleşirken Cebrail ile kelam/Geldi* ***refref*** *önüne, verdi selam."* (Süleyman Çelebi)

Regaib Gecesi bk. Regaib Kandili.

Regaib Kandili Allah'ın, mümin kullarına sayısız nimetler verip bağışta bulunduğu, tövbelerini kabul ettiği, Müslümanlarca kutsal kabul edilen recep ayının ilk cuma gecesi. Regaib Kandili'nde dua etmek, Allah'tan af dilemek, Kur'an-ı Kerim okumak, Hz. Peygamber'e salatüselam getirmek ve ibadet etmek tavsiye edilmiştir.

regaib namazları Beş vakit namazın sünnetlerinden ayrıca kılınan kuşluk, teheccüd ve evvabin gibi nafile namazlar.

rehin 1. Bir hak karşılığında güvence olarak alıkonulan herhangi bir mal, paraya karşılık olarak gösterilen şey, ipotek, teminat. 2. Verilen borcu güvence altına almak için, borçlunun alacaklıya verdiği herhangi bir şey. *"Eğer bir yolculuk yapıyorsanız, borcu*

*yazacak bir kâtip de bulamadıysanız; borçludan aldığınız **rehin**ler yeter."* (Kur'an-ı Kerim 2/283)

rekât Namazın, ayakta durma, rükû ve iki secdenin tamamlanmasıyla oluşan bölümü. Bir namaz, 'ayakta durma' anlamına gelen kıyam, rükû ve secdelerin toplamından oluşur. Namazların rekât sayıları şu şekildedir: Sabah namazının iki rekât sünneti iki rekât da farzı vardır. Öğle namazının dört rekât ilk sünneti, dört rekât farzı ve iki rekât da son sünneti vardır. İkindi namazının dört rekât sünneti dört rekât farzı vardır. Akşam namazının üç rekât farzı iki rekât sünneti vardır. Yatsı namazının dört rekât ilk sünneti, dört rekât farzı, iki rekât son sünneti vardır. Vitir ise üç rekâttır. Ramazan ve Kurban Bayramı namazları ikişer rekâttır.

remel Hacda ihramın bir ucunu sağ koltuğun altından alıp sol omzun üzerine atmak suretiyle, tavafın ilk üç dönüşünde adımları kısa atarak, omuzları silkeleyerek süratli bir biçimde yürüme. Remel, haccın sünnetlerinden olup hacıların canlılığını ve zindeliğini göstermek amacıyla yapılır. Hz. Peygamber "Umretu'l-Kaza'da" arkadaşları ile beraber bu biçimde tavaf ederek Mekkelilere Müslümanların güçlü ve kuvvetli olduklarını göstermek istemiştir.

remyicimar bk. şeytan taşlama.

resmihat bk. Resmiosmani.

Resmiosmani Hz. Osman döneminde, Kur'an-ı Kerim'in yeniden yazılıp çoğaltılmasında sahabelerden oluşan yazım komisyonunun kabul ettiği ve Kur'an-ı Kerim'in okunmasında uyulması zorunlu olan imla, yazı şekli. Resmiosmani, günümüze kadar aynen korunmuştur. Müslümanlar başlangıcından beri bu mushafın yazımına titizlikle uymuşlar ve yazım tarzına bağlı kalmışlardır.

resmülmushaf Kur'an-ı Kerim'in yazımıyla ilgili olarak ortaya çıkan bir ilim. Resmiosmani denilen yazı şekli Hz. Osman zamanında çoğaltılan mushafta da belirlenmiş ve günümüze kadar aynen korunmuştur. Müslümanlar da başlangıçtan beri bu mushafların yazısına titizlikle uymuşlar ve yazım tarzına bağlı kalmışlardır. İslam bilginlerinin çoğunluğuna göre, mushafın yazım tarzına uymak zorunludur. Mushaf, ilk kez Avrupa'da basılmıştır. Eldeki en eski baskı, 1694 yılında basılan Hamburg nüshasıdır. Çeşitli vilayetlerde ve değişik tarihlerde basılan mushaflarla birlikte İstanbul'da ilk basım 1288/1871 ile 1291/1874 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Kahire basımı ise 1281/1864 tarihlidir.

resul 1. Allah tarafından kendisine yeni bir kitap verilen, insanları hak dine çağırmakla, dinî ve toplumsal hayatı Allah'ın emirlerine göre düzenlemekle görevli olan peygamber, nebi, Allah elçisi. *"O (Allah), **resul**ünü hidayet ve hak dinle gönderdi ki, o (hak din)i bütün dinlere üstün kılsın. Şahit olarak Allah yeter."* (Kur'an-ı Kerim 48/28) 2. Allah tarafından seçilip kendisine vahiy gönderilen, peygamberliğin özelliklerini taşıyan, Allah'ın kendisine bildirdiği emir ve yasakları, gönderildiği milletin dili ile onlara ulaştırmakla görevli peygamber. Kur'an-ı Kerim'de resullerin hepsinden bahsedilmemiştir. Bazı resul-

lerin inanç konusunda verdikleri mücadele ibret alınması için anlatılmıştır. Resullere iman etmek İslam dininin iman esaslarındandır. Bir resulü dahi inkâr etmek hepsini inkâr etmek sayılır. Kur'an-ı Kerim, herhangi bir resulün peygamberliğini inkâr edenin İslam'la bir ilgisinin olmadığını bildirir. *"Biz, her **resul**ü kendi toplumunun dili ile gönderdik ki onlara (Allah'ın emirlerini) açıklasın."* (Kur'an-ı Kerim 14/4) 3. Allah'ın özel bir görevle göndermiş olduğu melek. *"Ve gerçek şu ki İbrahim'e **resul**lerimiz müjdeyle geldiler ve selam verdiler. O da (onların) selamlarına karşılık verdi."* (Kur'an-ı Kerim 11/69)

Reşid (er-Reşid) "Yaratmış olduğu tüm varlıkların takip edecekleri doğru yolu belirleyen, onları hakka ve hayra yönlendiren, eğiten, insanlara akıl gibi güzel bir nimet veren, onlara peygamber göndererek gerçeği bulmalarına yardım eden." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki **Reşid**'dir..."* (Hadis)

reşit 1. Akli yeteneklerini en güzel biçimde kullanabilen ergin kimse. *"(Lut Peygamber, kavmine şöyle dedi): ...Allah'ın emirlerini yerine getirerek onun korumasına girin. Misafirlerime (eziyet ederek) beni sıkıntıya sokmayın. Sizin içinizde hiç mi bir **reşit** adam yok?"* (Kur'an-ı Kerim 11/78) 2. İslam dininin koyduğu helal ve haram sınırlarına uyan, dinî görevlerini yerine getiren, Kur'an ve sünnet çizgisinden ayrılmayan. *"Biliniz ki Allah'ın Resulü aranızdadır. Eğer birçok işte o size uysaydı kötü duruma düşerdiniz. Ama Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde güzelleştirdi. Ve hakikati inkâr etmeyi, günah işlemeyi, (Allah ve Resulüne) isyan etmeyi size çirkin gösterdi. İşte bunlar **reşit** olanlardır."* (Kur'an-ı Kerim 49/7) 3. Aklını gereği gibi kullanan, güzel davranışları alışkanlık hâline getirip topluma güven veren ve malını mülkünü saçıp savurmadan en güzel biçimde idare eden kimse. *"Eğer (yetim çocukların) **reşit** olduklarına kanaat getirirseniz (onların sizin denetiminizdeki) mallarını kendilerine geri veriniz."* (Kur'an-ı Kerim 4/6)

revatip namazları Beş vakit namazın farzından önce veya sonra kılınan nafile namazlar. Revatip namazları sünnettir. Hz. Peygamber'in kılıp teşvik ettiği revatip namazları şunlardır: Sabah namazının farzından önce iki rekât, öğle namazının farzından önce dört, farzından sonra iki rekât, ikindi namazının farzından önce dört rekât, akşam namazının farzından sonra iki rekât, yatsı namazının farzından önce dört, farzından sonra iki rekât.

rey 1. Görüş, inanç, akıl, düşünce. 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnetin açıkça çözüme kavuşturmadığı meseleleri ayet ve hadislerin ışığında karara bağlamak ve bir çözüm bulmak için takip edilen yol, bu konularda görüş belirtme. İslam bilginlerinin bir kısmı; özellikle Kûfe Ekolü, hukuki konularda reye çokça başvurarak görüş bildirmişlerdir. Reye çok başvurarak olaylara çözüm bulmaya çalışan bu âlimlere Rey Ekolü de denilmiştir. Olayları daha çok hadisler çerçevesinde çözüp reyi az kullananlara da hadis ekolü denilmiştir.

Rey Ekolü bk. rey.

Rezzak (er-Rezzak) "Yaratmış olduğu tüm canlıların hava, su başta olmak üzere tüm ihtiyaçlarını karşılayan, onların yeme, içme, mal mülk edinmelerini sağlayan, akıl fikir verip vahiy göndermek suretiyle onları destekleyen, her türlü rızkı sürekli veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Şüphesiz, **Rezzak** olan da güç ve kudret sahibi olan da Allah'tır."* (Kur'an-ı Kerim 51/58)

Rıdvan Cennetin bekçiliğini yapan ve cennete girecek olan müminlere cennetin kapısını açacak melek. *"**Rıdvan**'dır kapı açan/İdris'tir hülle biçen/Kevser şarabını içen/Kanar Allah deyü deyü."* (Yunus Emre)

Rıdvan Beyati bk. Hudeybiye Antlaşması.

rıfk Bir Müslümanda olması gereken incelik, naziklik, yumuşak huyluluk ve kibarlık gibi ahlaki özellikler. Rıfk, Hz. Muhammed'in temel özelliklerinden biridir. Gerek Kur'an-ı Kerim gerekse Hz. Peygamber tüm Müslümanların 'rıfk' ile ahlaklanmalarını tavsiye etmiştir. *"Şüphesiz ki Allah her konuda **rıfk** ile davranılmasını ister."* (Hadis)

rıhlet 1. Bir yerden bir yere yolculuk yapma, göç etme. "*Hiç olmazsa Kureyş (kabilesin)in güvenliğini, onların kışın ve yazın yaptıkları **rıhle**tin emniyetini sağladığı için, onları açlıktan doyurduğu ve korkudan güvende kıldığı için şu Beyt(Kâbe'n)in Rabb'ine ibadet etsinler.*" (Kur'an-ı Kerim 106/1-4) 2. İslam'ın ilk dönemlerinde hadis bilginlerinin, Hz. Muhammed'in hadislerini toplamak için yaptıkları yolculuklar. 3. Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu Mevlit'te Hz. Peygamber'in vefatını anlatan bölüm.

rıza 1. Razı olma, hoşnut olma, memnun olma, bir şeyi kendi hür iradesiyle isteme, kabul etme, benimseme. *"Allah'ın **rıza**sını kazanmak ve ruhlarındaki (imanı) kökleştirmek için mallarını harcayanların durumu tepe üzerinde bulunan bir bahçeye benzer; bol yağmur yağınca iki kat ürün verir…"* (Kur'an-ı Kerim 2/265) 2. Mümin bir kulun Allah'tan gelen sevindirici veya üzücü her şeyden hoşnut olması, sevinçli şeylerden memnun olduğu gibi başına gelen olumsuz şeyleri de gönül huzuru ile karşılayıp isyan etmemesi. *"(Ve hesap günü) Allah şöyle buyuracaktır: Bugün sadıklara, doğruluklarının fayda sağlayacağı gündür, onlar için içinden ırmaklar akan ebedî kalacakları cennetler vardır; Allah onlardan razı olacak, onlar da Allah'ın verdiklerine **rıza** göstereceklerdir. Bu büyük bir kurtuluştur."* (Kur'an-ı Kerim 5/119)

rızık 1. Kendisinden faydalanılan her şey. "*Müminler gayba iman ederler, namazlarını en güzel biçimde kılarlar ve kendilerine verdiğimiz **rızık**tan (Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine) harcarlar.*" (Kur'an-ı Kerim 2/3) 2. İnsan ve diğer canlıların beslenip yaşayabilmeleri için yedikleri ve içtikleri her şey. *"Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların **rızkı** Allah'a aittir."* (Kur'an-ı Kerim 11/6) 3. Allah'ın tüm canlılara kendi katından verdiği yenilen, içilen, giyilen ve maddi manevi yararlanılan mallar, çocuklar, eşler, ilim ve iman gibi şeylerin hepsi. Bütün canlıların rızkını yaratan Allah'tır. Allah, insanların rızıkları-

nı helal yoldan aramalarını emreder. Bu nedenle, rızık elde etmek için çalışmak en büyük ibadetlerden biridir. Çalışmalarına rağmen insanlar rızık elde etmekte güçlük çekerler ve geçimlerini sağlayamazlarsa; Yüce Allah, zekât başta olmak üzere fakirlere yardım etmeyi emreder. *"Allah'ı bırakıp kendilerine göklerden ve yerden **rızık** veremeyen şeylere mi tapıyorlar."* (Kur'an-ı Kerim 16/73)

riba bk. faiz.

ribat 1. Nöbet bekleme, sınır boylarında düşmanı gözetleme. "Allah yolunda sınırda bir gün **ribat** yapmak; dünya ve içindeki her şeyden daha hayırlıdır." (Hadis) 2. Düşmana karşı her türlü savaş teknolojisi ile hazırlıklı olma ve onlara karşı uyanık bulunma. 3. Eskiden sınır boylarında, vatanı ve milleti koruma, emniyeti sağlama, işlenmeyen toprakları işler hâle getirme gibi görevleri üstlenmek için kurulan tekke. 4. İbadetlere özen gösterme ve devam etme, bir vakit namazı cemaatle kıldıktan sonra diğer vakit için de camiye gitmek amacıyla bekleme. *"**Ribat**, zor şartlarda bile güzelce abdest alma, uzak da olsa camiye gitme ve namazı kıldıktan sonra tekrar cemaate gitmek üzere beklemedir."* (Hadis)

rics 1. Pis, murdar, necis, temiz olmayan. "*...Leş, akıtılmış kan ve domuz eti **rics**tir...*" (Kur'an-ı Kerim 6/145) 2. Dinen pis kabul edilen şey. *"Ey iman edenler! Uyuşturucu, şans oyunları, putlar, fal okları şüphesiz şeytanın işi **rics**tirler. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."* (Kur'an-ı Kerim 5/90) 3. İslam dininin yasaklamış olduğu yapılması günah olan ve kişinin maneviyatını bozan, ruhunu kirleten, kalbini karartan söz ve davranışlar. *"Kalplerinde (nifak) hastalığı olanlara gelince bu nifak hastalığı **rics**lerini artırır ve onlar kâfir olarak ölürler."* (Kur'an-ı Kerim 9/125) 4. Azap, sıkıntı, felaket, musibet. *"...Allah iman etmeyenlere **rics** verir."* (Kur'an-ı Kerim 6/125)

riddet bk. irtidat.

rifade 1. Fakir hacılara bakmak için Araplar arasında toplanan yiyecek, mal ve para. 2. Tarihte, Kâbe'yi ziyarete gelen hacılara yapılan yemek dağıtma görevi. Rifade görevini yürüten kişilere ve kabilelere Kureyşliler tarafından para toplanır, bu paralarla hurma, kuru üzüm ve hububat çeşitleri satın alınır, hac mevsiminde de hacılara dağıtılırdı.

Rifailik Seyyid Ahmed er-Rifai (ö. 578/1182) tarafından kurulmuş olan tasavvuf okulu, tarikat, Rufailik. Ahmet Rifai, bazı kaynaklara göre Basra'nın Bataih nahiyesinin Umm Ubeyde köyünde H. 500 tarihinde doğmuştur. Bazı kaynaklar ise Basra'nın Hanan köyünde H. 512'de doğduğunu rivayet etmişlerdir. Ahmet Rifai, genç yaşta İslami ilimlerde uzmanlaşmıştır. Yirmi yedi yaşına geldiğinde insanların ahlaken olgunlaşması için topluma rehberlik yapmaya başlamıştır. H. 578/1182 'de vefat etmiştir. Rıfailer, Allah'a ulaşmanın gönül temizliği ile mümkün olacağını savunurlar ve dokuz aşamadan oluşan bir zikir programı uygularlar. Halka hâlinde oturup def çalmak ve sema yapmak onların âdetlerindendir. Senenin belirli zamanlarında vücutlarına şiş sokmak, kızgın demir yalamak gibi hareketler yapsalar da bu davranış-

ların Rifailiğe sonradan girdiği söylenir. Çünkü İslam dini bu davranışları onaylamaz.

rikaz 1. Yer altından çıkan altın, gümüş ve diğer madenler. 2. Müslüman olmayanların kendi elleri ile toprağın içine gömdükleri hazine, define. 3. İster sonradan konulsun isterse doğal hâlde olsun, yer altında gizlenmiş olan değerli mal, para ve madenler. *"**Rikaz**da beşte bir zekât vardır."* (Hadis)

risalet bk. nübüvvet.

rivayet 1. Nakletme, nakil, haber verme, haber, anlatma. 2. Hz. Peygamber'in söz, onay ve eylemlerinin yazılı veya sözlü olarak sonraki nesillere metin ve senetleriyle aktarılması. 3. Hz. Peygamber'e ait olan hadis-i şerifi ya da sahabeye veya tabiinden birine ait olan bir sözü, kendisine kadar nakleden kişileri isimleriyle beraber iyice dinleyip ezberledikten veya yazdıktan sonra bir başkasına sözlü veya yazılı olarak aktarma, nakletme. Bir hadisi, Hz. Peygamber'den duyduğu gibi kelimesi kelimesine rivayet etmeye 'lafzen rivayet', sadece manasını aktarmaya 'manen rivayet' denir. İslam inanç ve hükümlerinde hadislerin yeri çok önemli olduğu için, bütün hadis bilginleri, rivayetleri son derece titiz bir incelemeye tabi tutmuşlardır. *"Benim bir sözümü duyup da onu tıpkı duyduğu gibi **rivayet** eden kimsenin Allah yüzünü ak etsin."* (Hadis)

rivayet tefsiri Kur'an-ı Kerim'i ayetlerle, Hz. Peygamber'in hadisleri ve sahabenin sözleri ile açıklama, tefsir etme. Rivayet tefsirinin en önemli özelliği Hz. Peygamber'in hadisleri ve sahabenin sözlerinin ağırlıklı olmasıdır. Bu tefsirlerde Kur'an dili ve kavramları ile ilgili sahabe ve tabiin rivayetleri de yoğunluktadır. Bu tür tefsirlerde rivayetlere öncelik verilir. En önemli rivayet tefsiri İbn Cerir et-Taberi (310/922)nin yazdığı Camiu'l-Beyan adlı eseridir.

riya 1. Gösteriş, iki yüzlülük, sahtekârlık, özü sözü bir olmama. "*Namazlarından gaflet edenlerin (kılmayanların) vay hâline! Onlar, **riya** için ibadet yaparlar. (Komşularına) en küçük bir iyiliği bile yapmazlar; yapanları da engellerler.*" (Kur'an-ı Kerim 107/4-7) 2. İnsanlar arasında şöhret, çıkar sağlama veya manevi bir konum elde etme amacıyla gösteriş için ibadet veya iş yapma. *"Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey küçük şirk yani **riya**dır."* (Hadis) 3. Allah rızası için yapılması gereken ibadetleri ve güzel davranışları, insanlara gösteriş için yapıp kendini ve ibadetini beğendirme isteği, ibadetleri Allah'tan başkasına sunma. *"Ey inananlar! İnsanlara **riya** yaparak malını verip Allah'a ve ahiret gününe inanmayan adam gibi başa kakmak ve eziyet etmekle sadakalarınızı boşa çıkarmayın."* (Kur'an-ı Kerim 2/264)

riyakâr 1. Gösteriş yapan, iki yüzlü, sahtekâr, özü sözü birbirine uymayan. 2. Allah rızası için yapılması gereken ibadet ve davranışları başkalarının takdirini kazanıp onlara beğendirmek arzusuyla yapan, samimiyetsiz kişi. *"**Riyakâr** bir şekilde oruç tutan, namaz kılan, sadaka veren kimse Allah'a şirk koşmuştur."* (Hadis)

riyazet Müminlerin, İslam dininin onaylamadığı kötü söz ve davranışlar-

dan kurtulma, kendini eğiterek iyi olan özelliklerini geliştirme, Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde ahlaken olgunlaşma çabası. Riyazet, Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde yapılmalıdır. İslam'a aykırı ve bidatlarla dolu olan bir ibadet ve uygulama tarzıyla riyazet yapılmaz. İnsanın yaradılışına aykırı bir biçimde riyazet yapmak isteyenleri Hz. Peygamber uyarmış ve böyle bir riyazet anlayışına onay vermemiştir.

rububiyet 1. Tanrılık, ilahlık, uluhiyet. 2. Allah'ın, yaratmış olduğu tüm varlıkların hayatlarını devam ettirmeleri için kurallar koyması, evreni sevk ve idare etmesi, insanların dünyada ve ahirette mutlu olmaları için vahiy ve kitap göndermesi, yarattığı varlıklarla tek tek ilgilenmesi.

Rufailik bk. Rifailik

ruh 1. İnsanda ve hayvanda canlılık unsuru, hayat, can, öz. "**Ruh** taşıyan hiçbir hayvanı atış yaparak hedef edinmeyiniz." (Hadis) 2. Hz. Muhammed'e Allah'ın göndermiş olduğu kitap, Kur'an-ı Kerim, vahiy. *"İşte sana böylece emrimizden bir **Ruh** vahyettik."* (Kur'an-ı Kerim 42/52) 3. Cebrail. *"... Derken biz ona (Meryem'e) **Ruh**umuzu gönderdik."* (Kur'an-ı Kerim 19/17) 4. Hz. İsa. *"Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın elçisi, onun Meryem'de "ol" emriyle yaratılan bir kelimesi ve ondan bir **Ruh**tur."* (Kur'an-ı Kerim 4/171)

ruhani 1. Gözle görülmeyen, elle tutulmayan melek ve cin gibi varlıklar. 2. Hristiyan din adamları. 3. İslam dışındaki dinlerin dinî otoriteleri.

ruhban 1. Evlenmeyen papazlar, Hristiyan din adamları, keşişler, İslamiyet dışındaki dinlerin din adamları. 2. Hristiyan mezheplerinin veya Hristiyanlığı kabul etmiş ülkelerin kilise adamlarının hepsi. *"Onlar; hahamlarını, **ruhban**larını ve Meryem oğlu Mesih'i Allah'tan ayrı rabler edindiler. Oysa, kendilerine tek tanrı olan Allah'a ibadet etmeleri emredilmişti. Kesinlikle Allah'tan başka ilah yoktur. Allah, (Yahudi ve Hristiyanların) koşmuş oldukları şirkin her türlüsünden uzaktır. "* (Kur'an-ı Kerim 9/31)

ruhbanlık Dünya işlerinden tamamen uzaklaşarak, manastırlarda, kiliselerde veya insanlardan uzak yerlerde kurulan ibadet yerlerinde sırf ahiret işleriyle meşgul olma, dünyadan el etek çekme, rahiplik, keşişlik. Hz. Muhammed, İslam'da ruhbanlığın bulunmadığını belirtmiştir. Ruhbanlık, Hristiyanların ortaya koyduğu bir yaşayış ve anlayış tarzıdır. Tarihî kaynakların bildirdiğine göre, Hz. İsa'dan sonra müminler, inkârcılar tarafından yok edilmeye çalışılmış, girişilen üç savaşta ağır kayıplar vermişlerdir. Sağ kalan iman ehli, kendilerinin de ölümü hâlinde dine davet edecek kimsenin kalmayacağı endişesiyle savaş yapmama kararı almışlar ve sadece ibadetle meşgul olmaya başlamışlardır. İşte bu şekilde fitneden kaçarak dinlerinde ihlas ve samimiyet gösteren bu insanlar dünyanın bütün zevklerinden, fazla yiyip içmekten ve evlenmekten vazgeçmişler; dağlarda, mağaralarda ve gizli yerlerde ibadetle meşgul olmuşlardır. Fakat birçoğu böyle bir hayat tarzına uymayarak, Hz. İsa'nın dinini inkâr etmişler, hükümdarların dinine girerek teslis

inancını ortaya atmışlardır. Tarihte, Hristiyanlar arasında ruhbanlığın ilk önce Mısır'da başladığı kayıtlıdır. Kurucusu Aziz Anthony (M. 250-350)'dir. Hristiyanlık ismini ilk kullanan Aziz Anthony, Feyyum Bölgesinin, bugün Deyru'l-Meymun olarak bilinen Pespir'de ilk manastırı kurmuştur. Aynı rahip, ikinci manastırı da Kızıldeniz kıyısında açmıştır. Aziz Anthony'nin başlattığı bu hareket Mısır'da çığ gibi büyümüş ve kısa bir zamanda ülkede çoğalmıştır. *"Sonra bunların peşinden ardı ardına elçilerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da onlara (peygamber olarak) gönderdik. İsa'ya İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerinde şefkat ve merhamet meydana getirdik. İcat ettikleri* ***ruhbanlığı*** *ise onlara biz emretmemiştik…"* (Kur'an-ı Kerim 57/27)

ruhlar âlemi bk. âlemiervah**.**

ruhsat 1. Kolaylık, izin, müsaade, müsamaha, serbestlik. 2. Dinen yükümlü sayılan kişilerden özel durum ve zorunluluk zamanlarında dinî görevlerini hafifletmek, güçlüğü ortadan kaldırmak amacıyla Allah ve Resulünün koyduğu geçici hükümler, mubah kılıp izin verdikleri şeyler. Ramazan ayında yolcu veya hasta olan bir kimsenin oruç tutmaması ruhsattır. Yolculuk sona erer, hasta sağlığına kavuşursa ruhsatı kullanmanın gerekçesi ortadan kalkar. Ruhsatlar, İslam'ın her şart ve ortamda kolaylıkla yaşanabilmesi, yükümlülerden ağır sorumlulukların kaldırılması. Ruhsatları din belirler. Kişiler kendi istek ve arzularına göre ruhsat belirleyemezler.

Ruhulemin bk. Cebrail.

Ruhulkudüs bk. Cebrail.

Ruhullah bk. İsa Peygamber.

Hz. Rukiye Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den doğan ikinci kızı. Hz. Muhammed'in ilk kızı Zeynep, ikinci kızı Rukiye'dir. Hz. Rukiye, Hz. Osman ile evlenmiştir. Kocası Hz. Osman ile Habeşistan'a hicret eden ilk muhacirlerdendir. Hz. Rukiye'nin tek çocuğu olmuştur. Abdullah adlı bu çocuk 6 yaşında vefat etmiştir. Hz. Rukiye, Habeşistan dönüşünde Bedir Savaşı öncesi hastalanmış ve H.2/624 tarihinde vefat etmiştir. Kabri, Medine'de Cennetülbaki'dedir.

rukye 1. Dua. Hz. Peygamber Fatiha, İhlas ve Muavvizeteyn Surelerini okuyarak hastalara rukye yapmıştır. Fakat esas olanın ise rukye yapmak değil, doktora gidip tedavi olmak olduğunu şu hadisiyle vurgulamıştır: *"Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Allah her hastalığın şifasını yaratmıştır." "Hz Peygamber: 'Ey insanların rabbi olan Allah'ım! Hastalığı iyileştir, şifa ver, senden başka şifa veren yoktur' diyerek* ***rukye*** *yapardı."* (Hz. Ayşe) 2. Efsun, muska. 3. Sihirbaz ve üfürükçülerin okudukları şey. Anlaşılmaz sözler, anlamsız ifadeler, bilinmeyen isimler ve harflerle rukye yapmak ve muska yazmak, düğümlere üflemek İslam dininin onay vermediği rukyedir. Allah'tan başkasından yardım beklemek, cin ve melek gibi ruhani varlıklara sığınarak okuyup üflemek hem haram hem de şirktir.

Rum suresi Kur'an-ı Kerim'in otuzuncu suresidir. Mekke'de inmiştir. Altmış ayettir. Sure, adını ikinci ayette

geçen ‘Rum’ kelimesinden almıştır. Surenin ilk ayetleri, Bizans ile İran arasında meydana gelen savaşların iman ve inkâr açısından ilişkilendirilmesi çerçevesinde indirilmiştir. Bu ayetler M. 615 yılında Rumların İranlılara yenildiği sırada Hz. Peygamber’e vahyedilmiştir. Bu sırada Mekke müşrikleri İslam dininin yayılmasını engellemek için Müslümanlara baskı uyguluyor ve onlara: “İşte görüyorsunuz, putperest İranlılar zafer kazanıyor ve peygamberli bir dine inanan Hristiyanları yeniyorlar. Aynı şekilde biz de sizi yeneceğiz ve yaymaya çalıştığınız din ortadan kalkacaktır.” mesajını vermeye çalışmışlardır. Allah, olayın hiç de onların zannettikleri gibi olmadığını ve ateşe tapan putperestlerin büyük bir yenilgiye uğrayacağını, surenin giriş kısmında bildirmiştir. Buna göre zaferin Allah’ın elinde olduğu ve müminlere, zafer kazanmak için her türlü maddi ve manevi savaş hazırlığı yapmaları önerilmiştir. Mekke’de inen diğer surelerde olduğu gibi bu surede de Allah’ın yaratmadaki eşsizliğinden bahsedilir. İnkârcıların ahiretin varlığını inkâr etmelerindeki yanlışlığa değinilir. Yine inkârcılara, yapmış oldukları seyahatlerde çevrelerine iyi bakmaları ve tabiattaki varlıklar arasında bulunan uyumla Allah’ın yaratmadaki eşsizliği arasında ilgi kurmaları tavsiye edilir. Allah inancı tam olmayan ve davranışları kötü olanların ahirette uğrayacakları azaba, kıyamet sahnelerine de surede sıkça yer verilir. İnsanların, Allah bilincini hatırlarında canlı tutmaları ve bunun göstergesi olarak içtenlikle ibadet yapmaları emredilir. Surede, Allah’ın insanlara vermiş olduğu nimetlerin hatırlatılmasındaki amacın; bu nimetleri veren Allah’a insanın şükretmesini sağlamak olduğu vurgulanır. Bu nimetler şöyle sıralanır: İnsanın topraktan yaratılması, huzur bulması için kendisine bir eş yaratılması, insanların renklerinin ve dillerinin farklı olması, dinlenmek için gecenin, çalışmak için gündüzün yaratılması ve tabiatın canlanması için gökten yağmurun yağdırılması. Bu kadar nimeti var eden Allah’a ortak koşmanın, ahireti inkâr etmenin yanlışlığı üzerinde durulur ve tevhit inancına sıkı sıkıya bağlılık öğütlenir. Zaman zaman müşrikler ile ilgili psikolojik tahliller yapılır. Bu çerçevede, onların sıkıntı anlarında yalnızca Allah’a dua etmeleri, sıkıntı geçince tekrar eski hâllerine dönmelerindeki tutarsız davranışlar eleştirilir. Surede, faizin çirkinliğine vurgu yapıldıktan sonra fakirlere mali yardım yapmanın önemi hikmetleriyle açıklanır. İnsanların başlarına gelen belalarla, işledikleri günahlar arasında ilgi kurulur. Allah’ın huzurunda hesapları görülmeden önce kişiler, günahlarından tövbeye davet edilir. Surede rüzgârın, yağmurun habercisi olması ve yağmurun önemi açıklandıktan sonra yağmurun ölü araziyi diriltmesiyle insanın kıyametten sonra yeniden diriltilmesi arasında ilgi kurulur. İnsanın çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık evreleri benzetmelerle açıklanır. Kur’an-ı Kerim’in bu tip örnekleri verme gerekçeleri anlatıldıktan sonra, Hz. Peygamber’in inkârcılara karşı sabırlı davranmasını tavsiye eden ayetle sure son bulur.

ruyetihilal 1. Hilalin görülmesi, hilalin gözetlenmesi. 2. Ramazan orucuna başlamak, bayramı belirlemek veya hac

mevsiminin girdiğini tespit etmek için ayın hareketlerini esas alan kamerî takvime göre hilalin gözetlenmesi. İslam dininin temel ibadetlerinden olan oruç ve haccın vakitleri ayın dünya etrafındaki dönüşüne göre belirlenmiştir. Kur'an-ı Kerim bu konuya şöyle açıklık getirir: "*Sana hilalleri soruyorlar. De ki: Onlar insanlar ve hac için vakit ölçüleridir.*" (Kur'an-ı Kerim 2/189) Kamerî aylar hilalin batıda görülmesiyle başlar. Hilalin doğmasıyla onun tekrar batıda görülmesi bazen yirmi dokuz bazen otuz gün sürdüğünden, kamerî ayın başlangıcını tespit etmek hilali sürekli izlemekle mümkündür. *"**Hilal**i görmedikçe oruca başlamayın, hilali görmedikçe orucu bozmayın, şayet hava kapalı olursa şaban ayını otuz sayın."* (Hadis)

ruyetullah 1. Allah'ı görme, Allah'ın görülmesi. 2. Bazı Kur'an ayetlerinin ve Hz. Peygamber'den nakledilen bir kısım hadislerin bildirdiğine göre, Allah'ın mümin kulları tarafından cennette görülmesi. Ehlisünnet mezhepleri, Kur'an-ı Kerim ve hadislerin açık ifadelerine dayanarak ruyetullahın mümkün olduğunu savunmuşlardır. Ehlisünnetin, Allah'ın görülebileceği konusundaki delilleri şunlardır: *"O gün öyle yüzler vardır Rablerine bakıp parıldarlar."* (Kur'an-ı Kerim 72/22-23), *"Siz bulutsuz bir gecede birbirinize sıkıntı vermeden ayı nasıl ki dolunay hâlinde görüyorsanız Rabb'inizi de öyle göreceksiniz."* (Hadis)

ruziceza 1. Dünyada yapılan her şeyin karşılığının görüleceği hesap günü, mahkeme günü, karar günü, haşr günü. 2. Kıyametin başlangıcından itibaren cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme gidecekleri zamana kadar geçecek süre.

rükû Namazın farzlarından olmak üzere, kıraatten sonra ellerin dizlerin üzerine konulup tespih dualarını okumak için eğilme. Rükûya, "Allahüekber" denilerek varılır. Rükûda, "Yüce Allah'ım! Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim." anlamına gelen 'Sübhane Rabbiyel Azim' duası üç defa okunur. Sonra, "Allah kendisine yapılan hamd ve şükrü işitir." anlamına gelen "Semiallahu limen hamideh" duası okunarak rükûdan kalkılır. Rükûda kişi, sırtını olabildiğince düz tutar. Cemaate gelen kişi ayakta tekbir alıp imama rükûda yetişirse o rekâta yetişmiş sayılır. Tekbiri rükûda veya rükûya yakın vaziyette alırsa o rekâtı kaçırmış olur. *"Namazı tam olarak kılınız, zekâtı veriniz, **rükû** edenlerle beraber **rükû** ediniz."* (Kur'an-ı Kerim 2/43)

rükün 1. Bir şeyi oluşturan asıl parçalardan her biri, dayanak. 2. Bir ibadet veya muamelenin varlığı kendisine bağlı olan esas(lar). 3. Hukuki bir işlemin tamamlanabilmesi için yerine getirilmesi gereken şartların her biri.

rüşt 1. Akıl, akıl sahibi olma, ergenlik, büluğa erme, iyiyi kötüden ayırt etme, doğru yolu bulma. "(Ey yetimlerinin mallarını koruma altına alan veliler!) Yetimlerin **rüşd**üne tanık olduğunuzda mallarını kendilerine veriniz…" (Kur'an-ı Kerim 4/6) 2. Çocukluk devresini geçirip ergin hâle gelme, kişinin dinine ve dünyasına zarar verip vermeyecek şeyleri bilmesi. 3. Kişinin malını her türlü savurganlıktan koruyabilmek için gerekli tedbirleri alması ve malını

kendisi, ailesi ve toplumun yararına kullanabilmesi hâli. *"Kişi, sakalından tutulacak kadar büyük olmasına rağmen **rüşd**ünü kazanmamış olabilir."* (İmam Şa'bi) 4. Hak din, İslam. *"Dinde zorlama yoktur. Artık **rüşt** ile batıl iyice ayrılmıştır."* (Kur'an-ı Kerim 2/256)

rüşvet 1. Yetkili şahıs ve makamlara hakkı olmayan bir şeyi verme, özel çıkar sağlama. ***"Rüşvet** ile yaşayan ahmaktır/Anı bilmez ki sonu topraktır."* (Taşlıcalı Yahya) 2. Memurun yapmaya zorunlu olduğu şeyi yapmaması veya yapmamak zorunda olduğu şeyi yapması için ona yarar sağlama. *"Allah **rüşvet** alana da verene de lanet etsin!"* (Hadis) 3. Kişinin lehine hüküm vermesi için hâkime verilen mal ve para. *"Mallarınızı aranızda batıl (helal olmayan) yollarla yemeyin; insanların mallarından bir kısmını bilerek haram bir biçimde yemeniz için hâkimlere **rüşvet** vermeyin!"* (Kur'an-ı Kerim 2/188)

rüyayısadıka 1. Doğru ve görüldüğü gibi çıkan, gerçekleşen rüya, rüyayısaliha. "***Rüyayısadıka**yı doğru sözlü kişiler görür ve bu kişilerin rüyası Allah'ın bir müjdesidir.*" (Hadis) 2. Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce, peygamber olacağının müjdesi olarak Allah'ın ona gündüz aydınlığı gibi göstermiş olduğu rüya. *"Resulullah'a vahiy **rüyayısadıka** ile başlamıştır. Hz. Peygamber'in gördüğü bütün rüyalar, sabah aydınlığı gibi apaçık rüyalardı…"* (Hz. Ayşe)

rüyayısaliha bk. rüyayısadıka.

S

saat 1. Zaman, belirli bir zaman, vakit, an, günün yirmi dörtte biri ölçüsünde zaman dilimi. *"Onların ecelleri geldiği zaman ne bir **saat** ertelenir ne de bir **saat** öne alınır."* (Kur'an-ı Kerim 10/49) 2. Kıyamet, kıyametin kopması, kıyametin kopma zamanı. *"Ey insanlar! Allah'ın emir ve yasaklarına titizlikle uyarak Rabbinizin korumasına giriniz. Şüphesiz ki **saat**in sarsıntısı çok korkunç bir şeydir."* (Kur'an-ı Kerim 22/1)

sabah namazı Sabaha karşı doğu tarafında görülen beyazlığın yayılmasından veya tan yerinin ağarmasından güneşin doğmasına kadar geçen sürede kılınan iki rekâtlık farz namaz. Sabah namazının önce iki rekât sünneti, daha sonra da iki rekât farzı kılınır. En önemli sünnet namaz, sabah namazının sünnetidir. *"İki rekâtlık **sabah namazı**nın sünneti dünya ve içindeki her şeyden hayırlıdır."* (Hadis) *"Münafıklara **sabah namazı**ndan ve yatsı namazından daha ağır gelen bir namaz yoktur. Hâlbuki insanlar bu namazdaki sevabı bilselerdi emekleye emekleye de olsa gelir, cemaate katılırlardı."* (Hadis)

sabır 1. Tutma, engelleme, direnç gösterme, kararlılık, cesaretli olma, acele etmeme. 2. Hoşa gitmeyen olaylar, nefse ağır gelen şeyler ve insanı zorlayan durumlar karşısında ruhsal dengeyi bozmamak için, dünya ve ahiret yararlarını düşünerek insanın kalbinde yer tutan sükûnet ve dayanma kuvveti, Allah'a sığınıp güvenerek bela ve felaketlere direnç gösterme. *"Biz, sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden eksiltmekle deneriz. **Sabır** gösterenleri müjdele!"* (Kur'an-ı Kerim 2/155) 3. Mümin bir kişinin farzları yerine getirmede devamlılık ve kararlılık göstermesi. *"Ailene namazı emret, sen de namazları kılmada **sabır**lı ve sebatlı ol!"* (Kur'an-ı Kerim 20/132) 4. İnsanın, arzu ve isteklerini kontrol altına alması; aşırı tutku ve şehvete karşı doğruluk ve dürüstlükte kararlı olması, helal olmayan yollardan elde edilecek kazançlardan kaçınması, eksik ve yetersiz de olsa, helal yollarla kazandığı ile yetinmesi. *"**Sabır**lı olmalarına karşılık Allah, onları (müminleri) cennette köşklerle ödüllendirecektir."* (Kur'an-ı Kerim 25/75) 5. Müminlerin hakikati inkâr edenlerden görmüş oldukları maddi ve manevi kötülüklerden dolayı yılgınlık göstermeyip inançlarına bağlılıkta kararlı olmaları. *"Ey inananlar! **Sabr**edin, direnin, savaşa hazırlıklı, uyanık olun ve Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak onun koruması altına girin ki başarıya eresiniz!"* (Kur'an-ı Kerim 3/200)

Sabii Sabiîlik dinine inanan kimse.

Sabiilik Kur'an-ı Kerim'de Yahudilik ve Hristiyanlıkla birlikte anılan bir din. Sabiiliğin ilahî bir din olduğunu söyleyenler olmuşsa da zamanla felsefi ve siyasi etkilerle bozulma ve sapmalara uğrayarak batıni bir özellik kazanmıştır. Sabiiler, ilk Sabiiler ve sonraki Sabiiler olmak üzere ikiye ayrılır. İlk Sabiilik; Hindistan, eski Mısır, Suriye ve Keldanilerin bağlı oldukları bir ekoldür. Sonraki Sabiilik; İsrail, İran, Yunan ve Roma gibi değişik kültürlerin etkisinde kalan Süryani ve Keldanilerin bağlı olduğu dindir. Tarihi bilgilere göre Sabiiler, önceleri Hz. İbrahim'in

dinine bağlı iken sonradan yıldızlara tapmaya başlamışlardır. Sabiiler, Yahudilik ve Mecusilik arasında bir cemaat olup Zebur okurlar. İslam bilginleri Sabiilere ehlikitap muamelesi yapılacağı görüşünü benimsemişlerdir. Sabiiler yaşadıkları coğrafyaya göre adlandırılmışlardır. Cezire bölgesinde yaşayanlara Mandeiler, Harran bölgesindekilere ise Sabiiler denir. Başlıca özellikleri: İlahî bir kitaptan ayrılmış olmaları, meleklere, putlara ve yıldızlara tapmalarıdır. *"Allah, Müminler ile Yahudiler, **Sabiiler**, Hristiyanlar, Mecusiler ve (Allah'a) ortak koşanlar arasında kıyamet günü hüküm verecek (haklıyı haksızı ortaya çıkaracak)tır. Şüphesiz Allah her şeye şahittir."* (Kur'an-ı Kerim 22/17)

Sabur (es-Sabur) "Kullarını yaratıp onların her türlü ihtiyaç ve gereksinimlerini karşıladığı hâlde onların ibadet ve şükür etmemelerine hatta isyan ve inkârlarına rağmen nimetlerini vermeye devam eden, kullarının isyan ve küfürlerine sabır gösteren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"... O Allah ki **Sabur**'dur..."* (Hadis)

sadak bk. mihr.

sadaka 1. Allah yolunda harcama, Allah rızası için fakirlere yapılan karşılıksız yardım ve her türlü iyilik. *"Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden başa kakma ve eziyetle gelen **sadaka**dan daha hayırlıdır."* (Kur'an-ı Kerim 2/263) 2. Zekât. *"Allah, faizle elde edilen paraların bereketini yok eder, **sadaka**sı verilen malları ise bereketlendirir."* (Kur'an-ı Kerim 2/276) 3. Allah'ın rızasını kazanmak için fakirlere ve her türlü ihtiyaç sahibine mülkiyeti onlara ait olmak üzere verilen mal, para. *"Eğer **sadaka**ları açıktan verirseniz ne güzel; eğer onları fakirlere gizlice verirseniz bu sizin için daha da güzeldir."* (Kur'an-ı Kerim 2/271)

sadakayıcariye 1. Yol, köprü, çeşme, cami, aşevi, hastane ve okul gibi hayır kurumları. 2. Müslüman bir kişinin insanlığın yararlanması için ortaya koyduğu keşifler ve bilimsel çalışmalar. 3. İnsanlığın yararına sunulmak için meydana getirilen dinî, ilmî, kültürel ve tarihsel eserler. 4. Kişinin ölümünden sonra da kendisinin rahmetle anılmasına sebep olacak nesil yetiştirmeyi de içine alan tüm güzel ameller. *"İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır. Fakat dünyada yapmış olduğu şu üç şeyin sevabı devam eder. Bunlar: **sadakayicariye**, kendisinden yararlanılan ilim, kendisine hayır duada bulunacak evlat."* (Hadis)

sadakayıfıtır bk. fitre.

sadakat 1. Dostluk, bağlılık, güven duyma, vefalı olma, sözünde durma, doğruyu söyleme. 2. Sevdiği birisini yalnızca Allah rızası için sevme, maddi bir çıkar gözetmeme, sevdiği kişiye karşı içtenlikle davranma ve kendisine iyilikte bulunan kimsenin iyiliğini hiçbir zaman unutmama. *"İnsana **sadakat** yaraşır görse de ikrah/Doğruların yardımcısıdır Hz. Allah."* (Ziya Paşa)

sadat bk. seyit.

sadık 1. Doğru, yalan söylemeyen, sözleri ve davranışları birbirine uyan, içi dışı bir olan. "*Ey iman edenler! Allah'ın emirlerine itaat ederek onun korumasına girin ve **sadık**larla beraber olun.*" (Kur'an-ı Kerim 9/119) 2. Al-

lah'a ve Resulüne iman eden, imanını bilgi temeline oturtup inanç konusunda herhangi bir şüpheye düşmeden gereğinde inancı için canını ve malını feda edebilen mümin. *"Gerçek müminler Allah'a ve Peygamberine inanıp imanlarında herhangi bir şüpheye düşmeyenlerdir. Onlar (gereğinde) Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat ederler. İşte gerçek* ***sadık****lar bunlardır."* (Kur'an-ı Kerim 49/15)

Sad suresi Kur'an-ı Kerim'in otuz sekizinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Seksen sekiz ayettir. Adını birinci ayette geçen "sad" harfinden almıştır. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in yüceliğine işaret eden bir ayetle başlanır. Hakikati inkâr edenlerin psikolojik durumlarına değinilir. İnkârcıların birbirlerine düşman oldukları ve inanç konularında düşmüş oldukları ayrılıklar açıklanır. İnkârları yüzünden kâfirlerin helak oluşlarına değinilerek Mekkeli inkârcılar uyarılır. Hz. Muhammed'e vahiy ve peygamberlik verilmesinin Allah'ın bir bağışı olduğu belirtilir. İnkârcıların Allah katındaki güçsüzlüğüne değinilir. Surede, peygamberlerine karşı düşmanlıkta ileri giden Nuh Kavminin, Âd Kavminin, Hz. Musa'ya karşı çıkan Firavun'un, Semud Kavminin ve Hz. Şuayp'a itaat etmeyen Eyke halkının başlarına gelen felaketler kısa ayetlerle hatırlatılır. Bu hatırlatmalarda Mekkeli müşriklere uyarılar yapılır. Hz. Muhammed'den de inkârcılardan gelen saldırılara karşı sabırlı olması istenir. Surede, Hz. Davut Peygambere verilen nimetler üzerinde durulur. Onun, kendisine verilen ilahî kitap olan Zebur'u okumasındaki güzelliğe değinildikten sonra davalılar arasında karar vermedeki üstün kabiliyeti ele alınıp verdiği kararlardan örnekler verilir. Davut Peygamber'in şahsında yöneticilere şu hatırlatmalar yapılır: "İnsanlar arasında adaletli davranınız, hukuk kurallarına uymayan davranışlardan sakınınız ve her işinizde ahiret bilincini canlı tutunuz." Surede, tabiattaki varlıkların yaratılışından ibretler alma tavsiye edildikten sonra birçok varlık emrine verilmiş olan Süleyman Peygamber kıssası anlatılır. Bu kıssanın arasında Kur'an-ı Kerim okuma ile ilgili müminlerin uyması gereken kurallar yer alır. Bunlar: "Okuma, düşünme, düşünülen ayetlerden hükümler çıkarma ve bu hükümleri diğer insanlarla paylaşmadır." Surede, Hz. Eyub'un yakalandığı hastalığa sabretmesine, Hz. İbrahim'in oğlu İshak Peygamber ve torunu Yakup Peygamber'in sahip oldukları ahiret bilincine, Hz. İsmail, Elyesa ve Zülkifl Peygamberlerin örnek insanlar oluşuna kısaca vurgular yapılır. Peygamberleri örnek alarak güzel bir hayat yaşayan müminlere cennette verilecek ödüller teker teker sayılır. Peygamberlere inanmayanların da cehennemde tadacakları azaplar üzerinde durulur. İnkârcıların cehennemde birbirlerini suçlamaları dramatik bir dille ele alınır. İnsanın ilk yaratılış sürecine değinilir ve onun ardından insanın şerefli bir konuma sahip olduğu vurgulanır. İblisin hakikate karşı çıkıp Allah'a isyan etmesi anlatıldıktan sonra insandan intikam almak için Allah'tan kendisi için süre istemesinden bahsedilir. Hz. Peygamber'in uyarıcı, Kur'an-ı Kerim'in de tüm insanlar için bir öğüt ve rehber olduğunu bildiren ayetlerle sure son bulur.

saf Cemaatle namaz kılan müminlerin imamın arkasında kıbleye paralel olarak yaptıkları düzgün sıralardan her biri. Hz. Peygamber, namazda safların düzgün ve sık olmasını istemiş, aralarda boşluk bırakılmamasını tavsiye etmiştir. Cemaate erken gelmeyi teşvik için ilk safta kılınan namazın sevabının daha çok olduğunu belirtmiştir. *"**Saf**ları düzgün yapınız. Çünkü **saf**ların düzgünlüğü namazın güzelliğindendir."* (Hadis)

Safa Hac ve umrede say ibadetinin başladığı Kâbe'nin doğu tarafındaki küçük tepe. Hac ve umre yaparken karşılıklı iki tepe olan Safa ile Merve arasında yürümek haccın vaciplerindendir. Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail'i ve annesi Hz. Hacer'i Kâbe'nin bulunduğu yere bıraktığında susuz kalan oğluna su bulmak için Hacer, önce Safa'ya çıkıp etrafa bakmış daha sonra Merve'ye doğru koşmuştur. Hac ve umre yapanlar Safa ile Merve arasında koşarak bu olayı canlandırırlar. *"Şüphesiz ki **Safa** ile Merve Allah'ın kutsal yerlerindendir. Kim hacceder veya umre yaparsa bunlar arasında gidip gelmesinde (say yapmasında) hiçbir sakınca yoktur…"* (Kur'an-ı Kerim 2/158)

Saf suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış birinci suresidir. Medine'de inmiştir. On dört ayettir. Dördüncü ayette müminlerin 'saf saf dizilerek Allah yolunda savaştıklarını' anlattığından bu adı almıştır. Sureye, göklerde ve yerde bulunan tüm varlıkları Allah'ın yarattığını ve bu varlıkların kendi dilleri ile Allah'a ibadet ettiklerini açıklayan ayetlerle başlanır. İnsanın yapmadığı şeyleri söylememesi tavsiye edilir ve kişinin yapmadığı şeyi söylemesinin büyük bir günah olduğu belirtilir. Bu ifadelerle müminlerden, inançları ile davranışları arasında uyumun bulunması istenir. Müslümanların savaş hâli başta olmak üzere birbirleri ile dayanışma içinde olmaları emredilir. İsrailoğulları'nın Hz. Musa'yı incitmesi yerilerek Müslümanlardan da Hz. Muhammed'i incitmemeleri istenir. Surede, Hz. İsa tarafından, kendisinden sonra tüm insanlığa gönderilecek olan 'Ahmed' adındaki peygamberin müjdesi verilerek Hz. Muhammed'in son peygamber oluşuna vurgu yapılır. Allah adına yalan söylemenin yanlışlığı belirtildikten sonra İslam'ın her tarafa yayılması için müminlerin çalışmaları tavsiye edilir. İnkâr edenler zorluk çıkarsa da Allah'ın dininin yayılmasına kimsenin engel olamayacağı bildirilir. Surede, insanlığın kurtuluşunun, Allah'a iman, peygamberine iman ve Allah'ın dinini bütün insanlığa ulaştırmak için çalışmakla olabileceği anlatılır. Bu görevler yerine getirildiğinde, Allah'ın cennette vereceği ödüllerden bahsedilir. Mekke'nin müminler tarafından fethedileceği müjdesi de surede yer alır. Hz. Muhammed'e inanan müminlerin, İsa Peygamberin havarileri gibi Allah'ın dininin yayılmasına yardımcı olmalarını tavsiye eden ayetle sure son bulur.

Saffat suresi Kur'an-ı Kerim'in otuz yedinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yüz seksen iki ayettir. Sure, adını ilk kelimesi olan ve 'saf saf dizilen melekler' anlamına gelen "Saffat" kelimesinden almıştır. Sureye, saf saf dizilen meleklerin, namaz kılan mümin-

lerin, kötülüklere engel olan İslam davetçilerinin, Kur'an-ı Kerim okuyup Allah'ın emirlerini diğer insanlara hatırlatanların önemini vurgulayan ayetlerle başlanır. Daha sonra Allah'ın gökyüzünü yaratmasındaki eşsizlik ve güzelliğe işaret edilir ve gökyüzünün Allah tarafından korunmasına değinilir. Evreni en güzel şekilde yaratmasına rağmen yine de Allah'ın emirleriyle alay eden müşriklere uyarılar yapılır. Ölümden sonra dirilmeyi inkâr edenlerin, ahiret gününde inkârlarından dolayı duyacakları pişmanlıklar ele alınır. İnkârda birbirlerine yardım edenlerin ahirette yardımlaşamayacakları anlatılır. İnkârcıların cehennem azabını hak edişleri gerekçeleriyle sunulduktan sonra bu azaptan kurtulmanın şartının Allah'a gerçek anlamda iman etmek olduğu belirtilir. Müminlerin cennette yararlanacakları nimetler sayılır. İnkârcılar için hazırlanan cehennem azabıyla ilgili sahnelere tekrar yer verilir ve dünyada iken birbirini inkâra teşvik eden, ayartmaya çalışan sözde dostların çekişmeleri dile getirilir. Cennet veya cehennemde kalışın sürekli olacağı anlatıldıktan sonra cehennemliklerin çekecekleri azaplar korkutucu bir dille açıklanır. Surede, Hz. Nuh'un inkârcı kavminin başına gelenlere kısaca değinildikten sonra Hz. İbrahim'in babasına ve toplumuna karşı verdiği iman mücadelesi ele alınır. Hz. İbrahim'in Allah'a bağlılıkta en sevdiği varlıkları bile feda edecek kadar samimi oluşuna yer verilir. Ayrıca peygamberliğin, Hz. İbrahim'in soyu olan Hz. İsmail ve Hz. İshak'la devam edeceği müjdelenir. Surede, Hz. Musa ve Hz. Harun'un peygamberlik mücadeleleri de kısaca yer aldıktan sonra Hz. İlyas'ın peygamber gönderildiği topluma yaptığı uyarılar, kavminin onu yalanlaması ve başlarına gelen belalar açıklanır. Hz. Lut'un ahlaksızlıklara karşı vermiş olduğu mücadeleye yer verilir ve sapık olan Lut Kavminin helak oluşuna vurgular yapılır. Daha sonra da Hz. Yunus'un peygamberliği ve peygamberlik görevini yaparken yaşadığı sıkıntılar anlatılır. Yunus Peygamberin, balığın karnında bile Allah'ı zikretmesine yer verilerek en zor şartlarda bile Allah'la iletişim kurmanın önemine vurgu yapılır. Allah'a çocuk isnat edip melekleri Allah'ın kızları olarak değerlendiren Mekkeli müşriklerin yanlış anlayışı üzerinde durulur. Allah'ın çocuk edinmekten uzak olduğu kesin bir dille belirtilir. İnkârcıların sapıklıkta ısrar etmelerinin kendilerine göre gerekçeleri anlatılır; fakat ahirette inkârcıların pişmanlıklarının bir faydası olmayacağı haber verilir. Hz. Peygamber'e Allah'ın rahmetini haber veren, her türlü çalışmayı yaptıktan sonra kâfirlere tavır koymasını emreden ve müminlere vaat edilen zaferin mutlaka gerçekleşeceğini bildiren ayetlerle sure son bulur.

Safiyullah "Allah'ın seçkin kıldığı, tertemiz insan." anlamında Hz. Âdem.

sahabe 1. Arkadaş, dost, veli. 2. Hz. Peygamber zamanında yaşamış, Müslüman olarak Peygamberi çok kısa bir süre olsa da görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş kimse. "***Sahabe****lerim gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz."* (Hadis) 3. Hz. Peygamber'e yetişmiş, ona iman etmiş ve örfen "arkadaş" diye anılabilecek

ölçüde uzun süre onunla birlikte bulunup sohbetine devam etmiş; Hz. Muhammed'in ilminden, ahlakından yeterince yararlanmış kimse. Arapçada, sahabi kelimesinin çoğulu sahabedir. Sahabe ile eş anlamlı olarak kullanılan 'ashap' kelimesi ise 'arkadaş' anlamına gelen sahip kelimesinin çoğuludur. Sahabeler, İslam dininin yayılmasında Hz. Peygamber'le birlikte mücadele etmiş, müşriklerin saldırılarına ve çeşitli işkencelere sabırla göğüs germiş kimselerdir. Bu sebepledir ki Allahuteala, Kur'an-ı Kerim'de onları övmüş ve onlardan razı olduğunu bildirmiştir. Sahabelerin hepsi fazilet yönünden aynı derecede değildir. Çünkü Hz. Peygamber'i bir defa da olsa Müslüman olarak gören kimselerle Hz. Peygamber'in yanında sürekli kalıp onunla birlikte bütün savaşlara katılan, onun ilminden, ahlakından yararlanan kimselerin aynı derecede oldukları düşünülemez. *"**Sahabe**lerime küfretmeyin. Sizden biriniz Allah yolunda Uhut Dağı kadar altın bağışlasa, onların yaptığı en küçük bir bağışın bile sevabına ulaşamaz."* (Hadis)

sahabe kavli İslam hukukçularının, uygulamaya ait herhangi bir konuda hüküm verirken Kur'an-ı Kerim ve sünnette bir delil bulamadıklarında meselelerin çözümünde göz önünde bulundurdukları müçtehit sahabelerin ortak görüşleri veya herhangi bir müçtehit sahabenin görüşü.

sahihan bk. sahiheyn.

sahiheyn Hz. Peygamber'den gelen sahih hadisleri içerisinde toplayan Buhari ve Müslim adlı İslam âlimlerinin hadis kitaplarına verilen ortak ad. Buhari ve Müslim'den başka İslam âlimleri de kendilerine göre sahih hadisleri kitaplarında toplamışlardır. Fakat bu eserler sahiheyn kadar güvenilirlik kazanamamıştır. Bu iki kitap, Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam dininin en temel iki kaynağı olarak kabul edilmiştir.

sahibitertip Ergenlik çağına girdikten sonra farz olan beş vakit namazı ara vermeden vaktinde kılan ve üzerinde peş peşe altı vakit namaz borcu olmayan kimse. Kişinin, kazaya kalan namazı altı vakit olursa sahibitertip olmaktan çıkar. Sahibitertip olan kimse kazaya kalmış namazları ile vakit namazları arasında tertibe uyması gerekir. Kazaya kalan namazını kılmadan vakit namazını kılması uygun değildir.

sahih hadis İslam dininin emir ve yasaklarına uymada titiz davranan, temel inanç konularında Kur'an ve sünnete uygun bir anlayışa sahip olan, duyup öğrendiği hadisleri aynen başkalarına aktarabilen ravilerin, aralarında kopukluk olmadan birbirlerine aktardıkları, diğer güvenilir ravilerin rivayetlerine aykırı olmayan ve hiçbir kusuru bulunmayan hadis. Bir hadisin sahih olması için Kur'an-ı Kerim ve diğer sahih hadislerle mana bakımından uyumlu olması gerekir. İslam dininin temel ilkelerine ve inanç anlayışına aykırı olan bir hadis sahih kabul edilemez. Ayrıca sahih hadisler tarihî olaylar ile uyum içinde olduğu gibi, ilim, akıl ve mantık kurallarına da aykırı olamaz.

Sahihibuhari Muhammed b. İsmail el-Buhari (194/810-256/870) tarafından hazırlanan ve en sahih hadislerden meydana gelen hadis kitabı. İmam Buhari tarafından hazırlanan bu kitaba

adına nispetle kısaca Buhari de denilmiştir. Çok farklı konulardaki en sağlam hadisleri içerdiğinden 'el-Camiu's-Sahih' adı da verilmiştir. İmam Buhari, çok geniş İslam topraklarına dağılmış olan muhaddislerden zamanının ilim geleneğine uyarak gençliğini hadis toplamakla geçirmiş ve elde ettiği tahminen altı yüz bin rivayetten en sağlam kabul ettiği yedi bin üç yüz civarında rivayeti seçerek bu eseri meydana getirmiştir. Sahihibuhari, tarih boyunca İslam âlimleri tarafından Kur'an-ı Kerim'den sonra en güvenilir kitap olma özelliğini kazanmıştır. İmam Buhari, kitabına aldığı hadislerin Hz. Peygamber'e kadar ulaşan senedindeki ravilerin ahlaken mükemmel olmalarını, hafıza ve zihin bakımından kusursuz olmalarını ve her ravinin diğerinden bizzat görüşerek hadisi alıp öğrenmesini şart koştuğu için eseri ayrı bir önem kazanmıştır.

Sahihimüslim Müslim b. Haccac el-Kuşeyri (204/820-261/875) tarafından hazırlanan ve en sahih hadislerden meydana gelen hadis kitabı. İmam Müslim tarafından derlenen bu kitaba adına nispetle "Müslim" de denilir. Ayrıca "el- Camiu's-Sahih" şeklinde de isimlendirilir. İmam Müslim, hayatı boyunca topladığı tahminen üç yüz bin rivayetten titizlikle seçtiği yaklaşık üç bin hadisi kitabına almıştır. Sahihimüslim en güvenilir hadis kitabı kabul edilen Sahihibuhari ile eşdeğerde görülmüş ve ikisine birden 'en sahih iki hadis kitabı' anlamında "Sahiheyn" denilmiştir. Buhari ve Müslim'de birlikte yer alan bir hadis için sahih olmanın en yüksek derecesinde olduğunu belirtmek üzere bu 'iki hadis âliminin ittifak ettiği hadis' anlamına "muttefekun aleyh" terimi kullanılmıştır. İmam Müslim de İmam Buhari gibi kitabına aldığı hadislerin ravilerinin ahlaken ve hafıza bakımından mükemmel olmalarını gözetmiş ve hadisin senedinde yer alan ravilerin birbirleriyle görüşmüş olmalarını değil, aynı çağda yaşamış olmalarının bilinmesini yeterli görmüştür.

sahur 1. Oruç tutan Müslümanların imsak vaktinden (tan yerinin ağarmasından) önce yedikleri yemek vakti. 2. Sahur yemeğinin yenildiği vakit. Sahura kalkmak Hz. Peygamber'in sünnetidir. Hz. Muhammed, sahura kalkmayı, bir yudum su ile de olsa sahur yapmayı Müslümanlara tavsiye etmiştir. *"**Sahur**a kalkınız. Çünkü **sahur**da bereket vardır."* (Hadis)

sait 1. Memnun, mutlu, huzurlu, neşeli, bahtı açık. 2. Dünyada iken inancını Kur'an-ı Kerim ve sünnet temeline oturtup davranışlarını ilahî emirlere göre uyarlamak suretiyle Allah'ın rızasını kazanıp cenneti hak eden mümin. *"**Sait**ler cennettedirler. Allah onları çıkarmayı istemedikçe, gökler ve yerler de var oldukça kendilerine verilen sonsuz bir lütuf olarak orada (cennette) sürekli kalacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 11/108)

sakalışerif 'Kıymetli, değerli, mübarek ve şerefli sakal' anlamında Hz. Peygamber'in sakalının telleri için kullanılan bir ifade. İslam dünyasında, Müslümanlar tarafından Hz. Peygamber'e saygının ve sevginin bir belirtisi olarak sakalışerif titizlikle korunmaktadır. Sakalışerif, özel günlerde; kandil-

lerde, arefe günlerinde büyük camilerde ziyarete açılır.

sala 1. Dua, rahmet. 2. Hz. Muhammed'e dua amacıyla okunan naat. 3. Müslümanları bayram ve Cuma namazına çağırmak, kandilleri duyurmak veya bazı yerlerde cenaze için kılınacak namazı dost, akraba ve komşulara haber vermek amacıyla okunan salatuselam. *"Ölürken aynı ahenk,* ***sala*** *sesinden sızan,/Kulağıma doğduğum gün okunan ezan*." (N. F. Kısakürek)

salat bk. namaz.

salatıvusta bk. ikindi namazı.

salatüselam 1. 'Allah'ın rahmeti ve bereketi, Hz. Muhammed'in, ailesinin ve ona iman edenlerin üzerine olsun.' anlamında 'Allahümme salli ala Muhammedin ve ala âli Muhammed' biçimindeki dua cümlesi. *"Kıyamet gününde benim dostluğumu ve yakınlığımı kazanacak olanlar bana en çok* ***salatüselam*** *getirenlerdir."* (Hadis) 2. Hz. Peygamber'in sağlığında onun sıhhat ve afiyet içerisinde olmasını arzu etmek, Allah katındaki derecesinin daha da artmasını istemek ve Allah'ın ona olan bağışlarının ahirette çoğalmasını dilemek için yapılan dua cümlesi. Salatüselama, salavatışerife veya salatışerife de denir. Birçok şekli olmakla beraber en yaygın olanları: "Sallallahu aleyhi vesellem", "Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed" "Allâhümme salli ala seyyidinâ Muhammedin ve ala âlihî vesahbihi vesellim" ve "Salli-Barik" dualarıdır. Salatüselam, yazımda (s.a.v) kısaltmasıyla gösterilir. *"Şüphesiz Allah ve melekleri, Peygamber Muhammed'e* ***salatüselam*** *ederler. Ey iman edenler! Siz de ona gönülden bağlanarak* ***salatüselam*** *getirin!"* (Kur'an-ı Kerim 33/56)

salavatışerife bk. salatüselam.

salih 1. İyi, hayırlı, faydalı, güzel. "*Kim Allah'a ve ahiret gününe iman eder,* ***salih*** *bir iş yaparsa onlar için Allah katında büyük ödüller vardır.*" (Kur'an-ı Kerim 2/62) 2. Dinin emir ve yasaklarına uygun hareket eden, sorumluluk bilinci taşıyan, inancı ile amelleri arasında uygunluk bulunan samimi mümin. *"Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve* ***salih****lerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır!"* (Kur'an-ı Kerim 4/69) 3. İnancında, niyetinde, sözlerinde ve davranışlarında dosdoğru olan ve hayatının her anında doğruluğu benimseyen kimse. *" 'Ant olsun ki, Tevrat'tan sonra Zebur'da da yeryüzüne* ***salih*** *kullarım mirasçı olacaktır.' diye yazmıştık."* (Kur'an-ı Kerim 21/105)

salih amel 1. İyi, güzel, yararlı iş ve davranış. "İman eden kadın olsun erkek olsun kim **salih amel** işlerse onlara güzel bir hayat yaşatacağız. Onların sevaplarını yaptıklarının kat kat fazlasıyla vereceğiz." (Kur'an-ı Kerim 16/97) 2. Dayanaklarını Kur'an-ı Kerim ve sünnetten alan, insanın imanını güçlendirmek için niyetli olarak yapılan tüm güzel davranışlar, inançlar, ibadetler ve insanlığın faydasına yapılan işler. *"Düşün zamanın akıp gidişini! Gerçek şu ki, insan ziyandadır. Ancak inanıp* ***salih amel*** *işleyenler, birbirine hakkı tavsiye edenler ve sabırlı olmayı tavsiye*

edenler bunun dışındadır." (Kur'an-ı Kerim 103/1-3)

Salih Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. Salih'in soyu Hz. Nuh'un oğlu Sam'a kadar uzanır. Hz. Salih, Şam ile Hicaz arasındaki Hicr denilen yerde yaşayan Semud Kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Putlara tapan Semud Kavmi, dağları delmiş, taşları oymuş, görkemli binalar yaparak büyük bir medeniyet kurmuştur. Allah'a inanmayan bu insanları Hz. Salih yıllarca iman etmeye ve tövbeye çağırmıştır. Allah, bu toplumu mucize olarak yarattığı bir dişi deve ile imtihan etmiştir. Salih Peygambere mucize olarak verilen bu deveye dokunmak ve öldürmek yasaklanmıştır. Daha sonra bu inkârcılar hem Salih Peygamberi yalanlamaya devam etmişler hem de toplumda bozgunculuklarının şiddetini artırıp deveyi öldürmüşlerdir. Allah, Salih Peygamberi ve müminleri kurtarmış, bu kötü davranışlı insanları da bütün mal ve mülkleriyle yok etmiştir.

salik 1. Bir yola giren, izleyen, bir yolu tutan, belli bir biçimde davranan. 2. Allah'ın isim ve sıfatlarını iyice öğrenip bu isim ve sıfatların anlamlarını kendi hayatında içselleştirmek, ahlaki olgunluğa erişmek ve Hz. Muhammed'in ahlakıyla ahlaklanmak için tasavvuf yoluna giren kimse, derviş, mürit. Tasavvuf yoluna giren salikin, Allah'ın rızasını kazanmak için ahlaki olgunluğa erişmesi gerekir. Bu olgunluk, salikin nefsini mevki ve şöhret hırsından, hasetten, kin ve nefretten, kibir ve cimrilikten, yalan, gıybet, iftira, dünya hırsı, zulüm gibi her türlü kötü davranışlardan uzak tutması ile elde edilir.

salip bk. haç.

salvele 1. Hz. Muhammed'in adlarından biri anıldığında ona sevgi ve saygının bir göstergesi olarak salatüselam okuma. 2. İslam kültürünün yazı ve konuşma dilinde Allah'a hamt ettikten sonra Hz. Peygamber'e salatüselam okumanın veya yazmanın kısaltılmış biçimi.

Samed (es-Samed) "Doğmayan, doğurmayan, dengi olmayan, yemeyen, içmeyen, yaratılmışların hiçbirine benzemeyen, hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyin varlığı ve varlığının devamı kendisine bağlı bulunan, tüm var olanların başvurup yardım dileyeceği tek varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"De ki: O Allah birdir. Allah* ***Samed****dir. Doğurmamıştır, doğmamıştır. Hiçbir şey Onun dengi değildir."* (Kur'an-ı Kerim 112/1-4)

Samiri Hz. Musa döneminde yaşamış ve Musa Peygamber Allah'tan vahiy almak için toplumundan ayrıldığında İsrailoğulları'na altından buzağı heykeli yapıp buna tapmaya çağıran put ustası. Hz. Musa, Tur Dağında Allah'tan vahiy almaya gittiği bir sırada onun kavminden ayrılışını fırsat bilen Samiri, altından bir buzağı heykeli yapmıştır. Daha sonra da insanları bu buzağı heykeline tapmaya çağırmıştır. Samiri, İsrailoğulları'nın ve Musa Peygamber'in gerçek ilahının bu olduğunu ve Hz. Musa'nın bu ilahı aramaya gittiği yalanını söyleyerek oradakilerin çoğunun tapınmasını sağlamıştır. Hz. Musa döndükten sonra İsrailoğulları

yaptıkları hatayı anlamışlardır. Hz. Musa da kavminin arasında puta tapınma âdetini çıkaran Samiri'yi lanetlemiş ve kovmuştur. Bundan sonra Samiri de ölünceye kadar yalnız yaşamak zorunda kalmıştır.

sarık 1. Başa giyilen başlık üzerine sarılan tülbent veya şal. 2. İmamın namaz kıldırırken başına giydiği, üzerinde tülbent veya şal sarılı takke, kavuk, fes.

savm bk. oruç.

say 1. Çalışma, gayret gösterme, koşma, yürüme. "*İnsan kendi **say** ve gayretinin karşılığını (mükafatını) mutlaka görecektir.*" (Kur'an-ı Kerim 53/39) 2. Hac veya umre ibadeti sırasında Kâbe'nin yanında bulunan Safa ile Merve tepeleri arasında dört gidiş, üç geliş olmak üzere yapılan yürüyüş. *"Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın belirlediği kutsal yerlerdendir. Her kim, Kâbe'yi hacceder yahut umre yaparsa bunların arasında **say** etmesinde hiçbir sakınca yoktur..."* (Kur'an-ı Kerim 2/158)

Sebe suresi Kur'an-ı Kerim'in otuz dördüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Elli dört ayettir. Adını, Yemen'de bir bölge ve kabile olan 'Sebe' kelimesinin geçtiği on beşinci ayetten almıştır. Sureye, dünyada ve ahirette her türlü övgü ve hamdın yalnızca Allah'a ait olduğunu haber veren ayetlerle başlanır. Allah'ın yerde ve gökte olan her şeyi bildiği gibi gaybı da bildiği haber verilir. İnsanın yapmış olduğu her şeyi Allah'ın kayda aldığı anlatılır. Ölümden sonra dirilmenin gerçek olduğu hatırlatılır. Hz. Peygamber'in vermiş olduğu haberleri müşriklerin yalanlamaları kınanır ve Allah'ın tüm evreni korumasıyla ilgili örnekler verilir. Surede, hükümdar bir peygamber olan Hz. Davut'un Zebur'u okurken bütün varlıkların kendi dilleriyle Allah'ı tespih ettiği bildirilir. Hz. Davut'un geçimini zırh yaparak sağladığı anlatılır. Hz. Süleyman'ın emrine verilen maddi ve manevi güçler sayılır. Çok güçlü bir peygamber olan Hz. Süleyman'ın gaybı bilmediği örneklerle vurgulanır. Surede, Sebe halkının Allah'ın vermiş olduğu nimetlerin değerini bilmeyerek nankörlük yapmalarından dolayı helak oluşlarına değinilir. İnkârcıların, dünyada İblis'in yalanlarından etkilenmeleri dile getirilirken ahirette ise şeytanın herhangi bir etkisinin olmayacağı belirtilir. Ahirette cezaların bireyselliği hatırlatılır ve Allah izin vermedikçe hiçbir kimsenin yardımının olmayacağı vurgulanır. Allah'ın insana verdiği nimetlere karşı insanın yeterince şükretmemesinden dolayı, ahirette bu nimetlerden sorgulanmalarıyla ilgili açıklamalar yapılır. İnkârcıların bu dünyada ve kıyamet gününde başlarına gelecek azabı inkâr etmelerinin yanlışlığına değinilir. Ahiret gününde inkârcıların kendi aralarındaki hesaplaşmaları ele alınır. Mekke zenginlerinin şımarıklıkları ile inkârda ileri gitmeleri arasında ilgi kurulur. Ahirette ise onlara bu zenginliklerinin hiçbir yararının olmayacağı kesin bir dille belirtilir. Surede, meleklere tapan putperestlerle meleklerin yüzleştirilmelerine ve müşriklerin bu tapınmadan duydukları pişmanlıklara yer verilir. Müşriklerin inkârcılıklarında, atalarının taklitçisi oldukları belirtilir. Putperestlere, Hz. Peygamber'in bir öğüt getirdiği,

bu öğüt karşılığı ücret istemediği hatırlatılarak Hz. Muhammed'e iman etmeleri tavsiye edilir. Putların hiçbir şeyi yaratmaya güçlerinin yetmeyeceği söylendikten sonra insanın her türlü sapkınlıktan Kur'an-ı Kerim ile korunacağı bildirilir. Ahirette azabı görünce tüm inkârcıların iman etmek isteyeceklerini fakat böyle bir günde imanın yararlı olmayacağını anlatan ayetlerle sure son bulur.

sebil 1. Yol, cadde, tarik. 2. Yüce Allah'ın yapılmasını emrettiği, Hz. Peygamber'in uygulamada örnek olduğu her türlü hayır. Türk kültüründe sebil denilince daha çok çeşme akla gelir. Bundan dolayı birçok hayır sahibi, Allah'ın rızasını kazanmak için çeşme yaptırır. Cami, okul, hastane, yol, aşevi, huzur evi ve öksüzler yurdu yaptırmak da sebil olarak adlandırılır. *"Kanalların izi yok, köprüler harap olmuş,/**Sebil**ler kurumuş, çeşmeler serap olmuş."* (M. A. Ersoy)

sebt günü Yahudilerce dinlenme günü kabul edilen ve kutsal sayılan cumartesi günü, şabat.

Seb'ulmesani 1. Farz olsun nafile olsun bütün namazlarda okunması zorunlu olan ve yedi ayetten oluşan Fatiha suresi. *"Ant olsun ki sana **seb'ulmesani**yi ve şanı yüce olan Kur'an'ı verdik."* (Kur'an-ı Kerim 15/87) 2. Kur'an-ı Kerim'deki emirler, yasaklar, müjdeler, uyarılar, örneklemeler, verilen nimetler ve geçmiş ümmetlerin haberlerine verilen ortak ad. 3. Kur'an-ı Kerim'in Bakara, Âl-i İmran, Nisa, Maide, Enam, A'raf ve Yunus surelerinden oluşan yedi uzun suresi.

secavend 1. Kur'an-ı Kerim okurken nerelerde durulup durulmayacağını veya durak yerlerini gösteren işaretler, harfler. 2. Kur'an-ı Kerim'i doğru ve anlamına uygun biçimde okumak için konulan işaretler. Secavendler, Türkçedeki noktalama işaretlerine benzer. Okunan yerin anlamı göz önüne alınarak konulur. Secavendler, ilk defa Muhammed b. Tayfur es-Secavendi (ö. 560/1165) tarafından belirlendiğinden dolayı onun adına nispeten Secavend denilmiştir.

seccade Üzerinde namaz kılınan halı, yaygı, tahta, kumaş, hasır ve tabaklanmış hayvan postu. Seccadeler dinen temiz sayılan şeylerden yapılmalıdır. Kullanımı yasak olan şeylerden seccade yapılmaz. *"Somurtuş ki bıçak, nara ki tokat,/Zift dolu gözlerde karanlık kat kat…/Yalnız **seccade**min yüzünde şefkat,/Beni kimsecikler okşamaz madem,/Öp beni alnımdan sen öp **seccade**m!"* (N. F. Kısakürek)

secde 1. İtaat etme, emrine uyma, baş eğme. "*Bilmez misin? Göklerde ve yerde olan tüm varlıklar; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a **secde** etmektedirler…*" (Kur'an-ı Kerim 22/18) 2. Namazda alnı, burnu, elleri, dizleri ve ayak parmaklarını yere koyup orada Allah'ın yüceliğini Hz. Peygamber'in öğrettiği dualarla anma. Hz. Peygamber secdede "Ey Yüce Rabbim! Sen her türlü eksik ve yanlış anlayıştan uzaksın." anlamındaki "Subhane Rabbiye'l-Âlâ" duasının okunmasını istemiştir. *"Sevabı en çok olan namaz, **secde**si uzun olandır."* (Hadis) 3. Allah'ın vermiş olduğu nimetlere şükür amacıyla

veya başa gelen bir belanın Allah tarafından giderilmesinden dolayı alınla burun yere değecek biçiminde yere kapanma ve dua etme. İslam dinine göre Allah'tan başka hiçbir varlığa ve kutsala secde edilmez. Secde sadece Allah'a yapılır. *"Kulun Allah'a en yakın olduğu an* ***secde*** *anıdır.* ***Secde*** *hâlinde çok dua ediniz."* (Hadis)

secdeyisehiv bk. sehiv secdesi.

secdeyitilavet bk. tilavet secdesi.

Secde suresi Kur'an-ı Kerim'in otuz ikinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Otuz ayettir. Adını on beşinci ayette geçen "secde" kelimesinden almıştır. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından indirildiğini bildiren ayetlerle başlanır. Hz. Peygamber'in görevinin en yakınından başlayarak insanları uyarmak olduğu bildirilir. Yaratmada eşsiz olan, görülen ve görülmeyen âlemlerde birçok şeyi yaratan Allah'ın kitap göndermeye de gücünün yettiği haber verilir. Surede, insanın hiçbir şey değilken önce topraktan yaratılıp sonra da ana rahminde geçirdiği evreler sayılır. Ölümden sonra dirilişin mutlaka gerçekleşeceği, insanların Allah'ın huzurunda hesaba çekilecekleri, hesabı kötü olanların cehennem azabını hak edişleri örnekleriyle anlatılır. Surede, Allah'ın ayetlerine iman eden müminlerin niteliklerine yer verilir. Bunlar: "Allah'a tam anlamıyla iman ve itaat, kibirlenmeme, geceleri namaz kılma, günahlardan tövbe etme ve kendilerine verilen rızıklardan fakirlere pay ayırmadır." Tüm bu güzel nitelikleri davranışa dönüştürmenin karşılığının cennet olduğu müjdelenir. Bu niteliklere sahip olan müminlerle inkârcıların eşit olmadığı açıklandıktan sonra inkârcıların ahiretteki barınağı olan cehennemin tasviri yapılır. İnsanı cehenneme girdirecek olan en büyük suçun 'inkâr' olduğu vurgulanır. Surede, Allah'ın İsrailoğulları'na verdiği nimetler hatırlatılır. Mekkelilere; "Hz. Peygamber'in ve Kâbe'nin değerini bilirseniz sizi de insanlığın önderi yaparız." mesajı verilir. Mekke gibi sıcak ve suyun az olduğu bir yerde suyun önemine değinilir. Hayattan ümit kesildikten sonra; ölüm anında iman etmenin geçerli olmayacağını ve kıyamet gününde inkârcıların pişmanlıklarının kendilerine bir yarar sağlamayacağını bildiren ayetle sure son bulur.

seddizerayi 1. Kötü, çirkin iş ve davranışları, harama giden yolları engelleme. 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnette yasaklanmış olan şeyleri işlemeye sebep olacak yolları ortadan kaldırma, engelleme. Kur'an-ı Kerim'e göre içki ve uyuşturucu yasaktır. İçki ve uyuşturucu kullanımını özendiren her türlü reklamın yapılmasına yasal engeller getirmek seddizerayidir. İslam fıkhındaki seddizerayi ilkesiyle, kötülükle beraber kötülüğe götüren yolların kapatılması amaçlanır.

sefih 1. Akılsız, beyinsiz, bilgisiz, cahil, kıt görüşlü, düşüncesiz. "***Sefih*** *bir şekilde cahilce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek haram sayanlar (dünyada ve ahirette) büyük bir zarardadırlar; onlar sapıtmışlardır ve zaten doğru yolda da değillerdi.*" (Kur'an-ı Kerim 6/140) 2. İslam dininin ve aklın gereklerine aykırı davranan ve harcamalarda bulunan. *"Allah'ın sizin için ge-*

çim kaynağı yaptığı mallarınızı sefihlere vermeyin…" (Kur'an-ı Kerim 4/5) 3. İslam dininin ve örfün uygun görmediği alanlarda zamanını geçiren ve toplumun hiçbir değer yargısını önemsemeyen.

seferî 1. Yolculuğa çıkan, uzak yere giden. 2. Doğup büyüdüğü, yerleştiği veya işi gereği yaşamını sürdürdüğü yerden doksan kilometre uzaklıktaki bir yere on beş günden az kalmak üzere yolculuk yapan kişi. İslam bilginleri, seferî olan kimsenin namaz, cuma namazı, oruç, kurban, mest üzerine mesh gibi ibadetlerinin durumu açısından, vatanı üç grupta ele almışlardır: 1. Vatanıasli: İnsanın doğduğu, büyüdüğü, yerleşmeye karar verdiği yer. 2. Vatanısükna: Kişinin 15 günden az kalmak niyeti ile memleketinden ayrılıp gittiği yer. Kişi burada seferi olduğundan 4 rekâtlı farzları 2 rekât kılar, isterse orucunu kazaya bırakabilir. 3. Vatanıikamet: Kişinin bir görev ya da benzeri bir sebepten ötürü on beş günden fazla kalmaya niyet edip yerleştiği yer. Vatanıikamette bulunan kişiler misafire tanınan kolaylıklardan yararlanamazlar. Seferî olan kimse isterse cuma namazını kılar, isterse cemaat cuma namazından çıktıktan sonra öğle namazını kılabilir. Kurban kesmek de seferî olan kimseye vacip değildir; isterse kesebilir. *"Mukim olanlar bir gün bir gece mest üzerine mesh yaparlar.* ***Seferî*** *olanlar ise üç gün üç gece mesh yaparlar."* (Hadis)

seferîlik 1. Yolculuk, yolculuğa çıkma, uzak bir yere gitme. 2. Bir kimsenin doğup büyüdüğü, yerleştiği veya işi gereği yaşamını sürdürdüğü bir yerden yaklaşık doksan kilometre uzaklıktaki bir yere on beş günden az kalmak üzere yapmış olduğu yolculuk. *"… Sizden kim (Ramazan ayında) hasta olur veya* ***seferîlik*** *hâlinde bulunursa tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde tutar…"* (Kur'an-ı Kerim 2/184)

seher Tan yerinin ağarmasından veya sabah namazının vaktinin girmesinden önceki gecenin son üçte birlik vakti. Seher vakitlerini değerlendirmek, Hz. Peygamber'in sünnetidir. Kur'an-ı Kerim'de de seher vaktinde kalkmayı, tövbe etmeyi, dua etmeyi, Kur'an-ı Kerim okumayı ve namaz kılmayı tavsiye eden ayetler vardır. *"(Allah'ın korumasına giren ve İslam'ın helal-haram sınırına uyan) müminler, geceleri az uyurlar;* ***seher****lerde Allah'tan bağışlanma dilerler."* (Kur'an-ı Kerim 51/17-18)

sehiv secdesi 1. Yanılma, unutma secdesi. 2. Bir namazın vaciplerinden birini unutarak veya hatalı olarak terk eden veya erteleyen ya da namazın farzlarından birini geciktiren kişinin bu hatasına bedel olarak namazın sonunda yapması gereken iki secde. Sehiv secdesinin yapılış biçimi şöyledir: Namazın son oturuşunda Tahiyyat duası okunur, sağ tarafa veya her iki tarafa selam verilir, sonra peş peşe iki secde yapılır. Sonra da oturulup Tahiyyat, Salli-Barik ve Rabbena duaları okunarak selamla namaz bitirilir. *"Sizden birisi namazında şüpheye düşerse, doğrusunu araştırsın ve namazını kanaatine göre tamamlasın. Sonra selam verip* ***sehiv secdesi*** *yapsın."* (Hadis)

selam 1. Barış. "*Rahman'ın has kulları, yeryüzünde tevazu ve vakar*

içinde yürürler ve ne zaman kötü niyetli, dar kafalı kimseler kendilerine laf atacak olsalar (sadece) ***selam*** *derler.*" (Kur'an-ı Kerim 25/63) 2. Esenlik. *"Allah, (sizi)* ***selam*** *yurduna (cennete) davet ediyor. O, dilediğini en doğru yola ulaştırır."* (Kur'an-ı Kerim 10/25) 3. Emniyet, güven. *"...****Selam****, hidayete tabi olanların üzerine olsun!"* (Kur'an-ı Kerim 20/47) 4. Kurtuluş, doğruyu bulma, hidayete erme. *"Allah, onunla (Peygamberle) rızasına uyanları* ***selam*** *yollarına iletir. Ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru yola iletir."* (Kur'an-ı Kerim 5/6) 5. Müslümanların birbirlerine iyi niyet ve saygı, sevgi dileklerini bildirmek üzere söyledikleri "Allah sana sağlık, afiyet, esenlik, barış, güven, huzur, sevgi versin." anlamında dua cümlesi. İslam dininde selamlaşmak önemli bir sünnettir. Selam veren kişiye "aleyküm selam" ya da "ve aleyküm selam" diye karşılık vermek gerekir. *"Küçük, büyüğe; yürüyen, oturana; sayıca az olan çok olanlara* ***selam*** *verir."* (Hadis) *"İnsanların en hayırlısı fakir ve muhtaçlara yemek yediren ve tanıdığına tanımadığına (ayrım yapmadan)* ***selam*** *verendir."* (Hadis)

Selam (es-Selam) "Her türlü eksiklikten, noksanlıktan uzak olan, yaratmasında kusursuz, kullarına güvenlik, barış, esenlik ve sağlık veren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"****Selam*** *Allah'ın isimlerinden birisidir. Bu nedenle selamı aranızda yayınız."* (Hadis)

selefisalihin 1. Hz. Peygamber dönemi ve ondan sonraki üç asırda yaşamış olan İslam büyükleri, âlimler, değerli insanlar. 2. Hz. Peygamber'in döneminden itibaren sahabe, tabiin ve tebeitabiinden olan Müslümanlar.

Selefiye Allah'ın sıfatları ve fiilleri başta olmak üzere inanç konularına ait olan ayet ve hadisleri hiçbir yorum yapmadan oldukları gibi kabul edip iman eden ehlisünnet mezhebi. Sahabe döneminden sonraki ilk devir mezhep imamları, önde gelen fıkıh ve hadis âlimleri Selefiye olarak kabul edilir. Selefiye Mezhebi sonraki asırlarda Ahmed b. Hanbel'in fıkıh ekolüne bağlı âlimler tarafından devam ettirilmiştir. Ayet ve hadis metinlerine sıkı sıkıya bağlı olan Selefiye, tartışmalı konulara fazla girmemişlerdir.

selem Bir malın parasının peşin ödenip malın ise daha sonra teslim edilmesi yoluyla gerçekleşen bir alışveriş biçimi. Selemin caiz olduğu konusunda fakihler, Kur'an-ı Kerim'den, sünnetten ve icmadan deliller ortaya koymuşlardır. Bundan dolayı paranın peşin, malın ise veresiye olarak teslimi konusunda İslam bilginleri görüş birliği içindedirler. Selem akdine toplumun ihtiyacı olduğu gibi ticaretin canlılık kazanmasında da selem akdinin büyük katkısı vardır. *"Kim bir* ***selem*** *alışverişi yaparsa (alacağı malın) ölçüsünü, tartısını ve teslim zamanını tam olarak belirlesin."* (Hadis)

sema 1. Mevlana Celaleddin Rumi'nin kurmuş olduğu Mevlevîlik tarikatında dervişlerin kendilerinden geçerek ayakta Allah'ı zikretmeleri, musikinin etkisiyle coşup dönmeleri. *"Yerden kanat kanat kopan azade ruhlar/Rabbim!... Bırak; semalara varsın* ***sema*** *ile!"* (A. N. Asya) 2. Hadislerin

toplanma döneminde bir öğrencinin hadis âlimi olan hocasından hadisleri dinleyerek öğrenme şekli.

semavi din Allah tarafından gönderilen, vahye dayanan, Allah'tan geldiği şekliyle korunan ve insanlara, yalnızca Allah'a imanı ve ibadet etmeyi emreden din. İslam dinine göre, din koyucu sadece Allah'tır. Hiçbir insan hatta peygamberler bile kendiliklerinden din oluşturamazlar. Allah'ın vahyine ve peygamberlerin davetine dayanmayan inanç ve ibadet biçimleri semavi din değildir. Semavi din, Allah'ın zat ve sıfatlarında tek olduğunu ve ondan başkasına ibadet edilmeyeceğini bildirir. Kur'an-ı Kerim, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar Allah'ın göndermiş olduğu tek semavi dinin İslam olduğunu söyler.

semavi kitaplar bk. İlahî kitaplar.

Semi (es-Semi) *"*Gizli ve açık her şeyi duyan, insanın kalbinden geçenleri bile işitip bilen, kullarının yapmış olduğu duaları boş çevirmeyen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. Semi, aynı zamanda Allah'ın sıfatlarından biridir. *"Ey iman edenler! Allah'ın ve Resulünün (emrettiği şeyin) önüne kendinizi koymayın, Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Allah, kesinlikle* ***Semi*** *ve Âlimdir."* (Kur'an-ı Kerim 49/1)

Semud kavmi Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve kendilerine peygamber olarak Hz. Salih'in gönderildiği, Hicaz ile Suriye arasındaki Vadilkura'da yaşamış eski bir Arap kabilesi. Semud Kavmi, Ad Kavminden sonra Allah'a isyan edip inkâra sapmış ve kendilerine putlar edinmişlerdir. Bu kavmin Kur'an-ı Kerim'de anılmasının nedeni; inkârcılıklarında ileri gidip helak olmalarından dolayı insanların ibret almalarını sağlamak içindir. Kur'an-ı Kerim'e göre Allah, Semud Kavmine mucize olarak dişi bir deve göndermiş ve ona dokunmamalarını emretmiştir. Onlar ise mucize olarak gönderilen bu deveyi öldürmüşlerdir. Yüce Allah da koyduğu kurallara uymayan bu kavmi helak etmiştir.

senet bk. isnat.

seriyye 1. Hz. Peygamber'in kumanda etmediği küçük askeri birlik, öncü kuvvet, akıncı birliği. 2. Hz. Muhammed'in kendisinin katılmayıp askerî sancağı arkadaşlarından birine vererek onun komutası altında gerçekleştirdiği askerî hareketler.

Serverikâinat 'Kâinatın önderi, efendisi ve övünç kaynağı' anlamında Hz. Muhammed'e verilen unvan.

setriavret Müslüman erkek ve kadınların namazda ya da dinen evlenmesi yasak olmayan kişilerin yanında örtülmesi gereken yerlerini örtmeleri, dinin belirlediği avret yerlerini kapatmaları. Setriavret, aynı zamanda namazın farzlarından biridir. Erkeklerin avret yerleri ile kadınların avret yerleri farklıdır. İslam dinine göre erkekler için avret yeri göbekten diz kapaklarının altına kadar olan yerdir. Kadınların ise yüzleri ile elleri dışında bütün bedenleri avret kabul edilir.

sevap 1. Bir şeyin karşılığını verme, ödeme, mükâfat, ecir. 2. Kişinin iman, ibadet, ahlak ve tüm güzel davranışlarının karşılığı olarak Allah tarafın-

dan kendisine verilen ödül; mükâfat. *"...Hicret edip Allah yolunda eziyet çeken müminlerin günahlarını affedeceğim ve onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Allah, katından bir* ***sevap*** *olarak (bunları verecektir). Çünkü sevabın en güzeli Allah katındadır."* (Kur'an-ı Kerim 3/195) 3. Allah'ın rızasına uygun iş ve davranışın karşılığı, ilahî ödül. *"...Kim ki ahiret* ***sevab****ını isterse, kendisine kesinlikle ondan veririz. Şükredenleri mükâfatlandıracağız."* (Kur'an-ı Kerim 3/145)

Sevr mağarası Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında Hz. Ebubekir ile beraber Mekkeli müşriklerden gizlenmek için üç gün kaldığı mağara. Sevr mağarası, Mekke'nin güney tarafına yaklaşık beş kilometre uzaklıktaki Sevr dağındadır. Büyüklü küçüklü birçok tepeden oluşan Sevr dağında çok sayıda mağara vardır. Hz. Peygamber, müşriklerin baskısından kurtulmak, İslam dinini yaymak ve dinin emirlerini rahatça yaşamak için Medine'ye hicret ederken Hz. Ebu Bekir ile bu mağaraya sığınmıştır.

seyfullah 1. Allah'ın kılıcı. 2. Orduyu sevk ve idaredeki üstün başarısı ve cesaretinden dolayı Hz. Peygamber tarafından Hz. Halid b. Velid'e verilen unvan.

seyit 1. Efendi, reis, ileri gelen, başkan, önder, eşraftan olan. "*(Cehennemlikler) Ey Rabbimiz!* ***Seyit****lerimize ve büyüklerimize itaat ettik, onlar da dosdoğru yoldan bizi saptırdılar.*" (Kur'an-ı Kerim 33/67) 2. İlim, ahlak ve erdem bakımından üstün olan. *"(Melekler)* ***seyit****, nefsine hâkim ve iyilerden bir peygamber olacak Yahya'nın (doğumunu) müjdelediler."* (Kur'an-ı Kerim 3/39) Hz. Peygamber, bir üstünlük ve şeref unvanı olan seyit kelimesini kötü insanlar için kullanmayı yasaklamıştır. *"Münafıklara* ***seyit*** *demeyin. Eğer onlara "seyidim" derseniz Rabbiniz Allah'ı kızdırmış olursunuz."* (Hadis) 3. Hz. Peygamber'in soyunu, torunu Hz. Hüseyin aracılığıyla devam ettiren müminler, Hz. Hüseyin'in soyundan gelenler.

seyyie 1. Günah, kötülük, çirkinlik, fenalık. "*Kim bir* ***seyyie*** *işler ve işlemiş olduğu günah bütün benliğini kuşatırsa, işte onlar cehennem ehlidirler ve orada sürekli kalacaklardır.*" (Kur'an-ı Kerim 2/81) 2. İşlenmesine dinin onay vermediği küçük günahlar, suçlar. *"Eğer size yasaklanan günahların büyüklerinden kaçınırsanız,* ***seyyie****lerinizi bağışlarız..."* (Kur'an-ı Kerim 4/31) 3. İslam'ın haram sayıp çirkin gördüğü söz, inanış, iş ve davranış. *"Şayet kitap ehli iman edip, Allah'ın emirlerine uygun davransaydı; onların* ***seyyie****lerini kesinlikle bağışlardık..."* (Kur'an-ı Kerim 5/65) 4. Dünyada ve ahirette insanı üzüp kederlendiren her türlü kötülük. *"İyilikle* ***seyyie*** *bir olmaz. Sen (****seyyie****yi) en güzel bir tavırla önle. O zaman görürsün ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki yakın bir dost olur"* (Kur'an-ı Kerim 41/34)

seyrisüluk Tasavvuf ilminde Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetini bilen, onun ahlakıyla ahlaklanan manevi bir önderin denetiminde Allah'ı gerçek anlamda tanıma, onu aşk derecesinde sevme ve onu görüyormuşçasına bir ibadet bilinci

kazanabilme amacıyla çıkılan manevi yolculuk; ruh ve ahlak eğitimi. Seyrisülukunu tamamlamayan insanların bir başkasını eğitmesine izin verilmez.

sıdk 1. Doğruluk, doğru sözlülük, samimi davranış, içtenlik. "*Allah hakkında yalan uyduran ve kendisine gelen **sıdkı** yalanlayandan daha zalim kim olabilir? İnkârcıların durak yeri cehennem değil midir?*" (Kur'an-ı Kerim 39/32) 2. Öz ile sözün, söz ile davranışların birbirine uyması, kişinin olduğu gibi görünüp göründüğü gibi olması durumu. *"**Sıdk**, insanı iyilik yapmaya; yapılan iyilik ise kişiyi cennete götürür. Yalan ise insanı kötülük yapmaya; yapılan kötülük ise insanı cehenneme götürür."* (Hadis) 3. "Allah'tan almış oldukları emirleri insanlara olduğu gibi bildiren ve hayatlarının hiçbir anında hiçbir şekilde yalan söylemeyen ve dosdoğru davranan." anlamında peygamberlerin sıfatlarından biri. *"(Peygamberleri) rahmetimizle ödüllendirdik. Ve onlara doğru olanı başkalarına ulaştırmaları için üstün bir **sıdk** dili bahşettik."* (Kur'an-ı Kerim 19/50)

sıddık 1. Hiçbir zaman yalan söylemeyen ve yerine getiremeyeceği sözü vermeyen, sözünde duran, çok dürüst. *"Kitapta bir de İbrahim'i an. Gerçekten o, **sıddık** bir peygamberdi."* (Kur'an-ı Kerim 19/41) 2. Hakkı ve gerçeği tereddütsüz kabullenen, gerçeklere içtenlikle inanan. *"Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, **sıddık**lar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır!"* (Kur'an-ı Kerim 4/69) 3. "Hz. Peygamber'e ve onun Allah tarafından getirmiş olduğu dinî emirlere içtenlikle ve gösterişten uzak olarak inanan." anlamında Hz. Ebu Bekir'in sıfatı. Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'in Miraç olayını inkâr etmişler ve diğer insanların da inkâr etmeleri için yoğun çaba göstermişlerdir. Hz. Ebu Bekir'e de Miraç olayını anlatmışlardır. Hz. Ebubekir ise Hz. Peygamber'in Miracını tereddüt etmeden kabul ettiğini onlara söylemiş ve bu güzel davranışının üzerine Hz. Peygamber de ona sıddık sıfatını vermiştir.

sılayırahim 1. Akraba ziyareti. "***Sılayırahim** yapmayan cennete giremez.*" (Hadis) 2. Anne baba başta olmak üzere tüm akrabalar arasında güzel ilişki kurma, onları ziyaret etme, hâl ve hatırlarını sorma, maddi manevi yardımda bulunma, gönüllerini alma. Akrabaları arayıp sorma, ihtiyacı olanlara yardımda bulunma, onlarla görüşme, sohbette bulunma, kendilerine selam ve hediye gönderme İslam ahlakının gereklerindendir. İslam dini, akrabaları fakirlik içinde kıvranırken, kişinin zevk ve sefa içinde yaşamasını günah sayar ve sılayırahim çerçevesinde onlara yardımda bulunmayı emreder. *"Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa **sılayırahim** yapsın."* (Hadis)

sıratımüstakim 1. Allah'ın gösterdiği dosdoğru yol, İslam dini. "*Şüphesiz ki Allah benim de sizin de Rabbinizdir. Her türlü kulluğu yalnızca ona yapınız. İşte **sıratımüstakim** budur.*" (Kur'an-ı Kerim 3/51) 2. Kur'an-ı Kerim'in emirlerinin ve koymuş olduğu ahlaki ilkelerin Hz. Peygamber'in yaşadığı biçimde yaşanması. *"(Ya Rabbi!) Yalnızca sana*

kulluk eder, yalnızca senden yardım dileriz. Bizi ***sıratımüstakim****e; nimet verdiğin kimselerin sıratına (yoluna) ulaştır. Gazaba uğramış olanların ve sapmış olanların sıratına (yoluna) değil."* (Kur'an-ı Kerim 1/5-7)

sırat köprüsü 1. Kıyamet koptuktan sonra insanların mahşerde sorgulanmalarının sonucunda cennetlik veya cehennemlik olmak için üzerinden geçecekleri yol. *"Ne güzel yapıdır cennet yapısı/Çok aradım görünmedi kapısı/Benim korktucağım* ***sırat köprüsü****/Cehennem üstüne kurulur bir gün."* (Karacaoğlan) 2. Mahşer yerinden itibaren cehennemin üzerinden cennete kadar uzanan ve insanların dünyada yapmış oldukları davranışlar ve imanlarına göre üzerinden geçecekleri veya geçemeyecekleri köprü. *"Cehennemin ortasına* ***sırat köprüsü*** *kurulur. Oradan, peygamberlerden ümmetleriyle beraber geçenlerin ilki ben olacağım. Peygamberlerden başka o gün kimse konuşamaz. Peygamberlerin sözleri de 'Ey Allah'ım! (Ümmetimi) kurtar.' olur."* (Hadis)

siccin 1. Yerin en alt tabakası. 2. Kâfirlerin ve Allah'a isyanda aşırı gidenlerin dünyada iken yapmış oldukları her türlü söz ve davranışın yazıya geçirildiği amel defteri. *"Facir olanların kitabı şüphesiz* ***siccin****dedir.* ***Siccin****in ne olduğunu bilir misin?* ***Siccin*** *yazılı bir kitaptır."* (Kur'an-ı Kerim 83/7-9) 3. Allah'ı ve emirlerini inkârda direnenlerin girecekleri cehennemin bir bölümü.

sihir 1. Büyü, tılsım, aldatma, hile yapma, bir şeyi veya bir olayı gerçek şeklinin dışında gösterme. 2. İnsana yönelik olarak birtakım gizli güçlerin aracılığı ve yardımı ile belli bir amacı gerçekleştirmek için çeşitli biçimlerde uygulanan ve etkili olduğu kabul edilen eylem. *"İnsanı helake düşüren yedi büyük günahtan kaçının: Allah'a hiçbir varlığı ortak koşmayın, hırsızlık yapmayın, zina etmeyin, kimseyi haksız yere öldürmeyin,* ***sihir*** *yapmayın, cihattan kaçmayın, insanların namusuna iftirada bulunmayın!"* (Hadis) 3. Bedenlere, ruhlara, gönüllere etki eden, insanı hasta eden, karı ile kocanın arasını açan birtakım dökümler, yazılar, tılsımlar ve ayinler. İslam dinine göre sihir yapmak ve yaptırmak kesinlikle haramdır. Sihrin her türlüsünden uzak durmak gerekir. *"Bir düğüme üfüren* ***sihir*** *yapmış olur. Sihir yapan da şirke girer."* (Hadis)

sihirbaz Sihir yapan, sihirle uğraşan, büyücü. "Her kim falcıya, gaipten haber verene ve **sihirbaz**a giderek onlardan bir şey sorar, söylediklerine inanır ve tasdik ederse küfre düşer." (Hadis)

sika 1. Adalet ve zapt özelliği taşıyan hadis ravisi. 2. Hafıza bakımından bir kusuru olmayıp duyduğu ve ezberlediği hadisleri aynen nakledebilen ravi, hadis bilgini. Hadis âlimleri, bugün elimizde bulunan hadis kitaplarını meydana getirirken "sika" olan kişilerden hadis almaya özen göstermişlerdir. Çünkü bir hadisin sahih olması öncelikle ravilerinin sika olmasına bağlıdır. Bu nedenle muhaddisler, ravilerin sika olup olmamaları ile ilgili geniş çaplı çalışmalar yapmışlardır.

sikaye Kâbe'ye gelen hacılara ve ziyaretçilere su ve zemzem dağıtma görevi. Sikaye görevi, Hz. Peygam-

ber'in dedelerinden olan Kusay(ö. 480?)'dan itibaren kurumsallaşmıştır. Kureyş kabilesi, Kusay'dan kalma bu geleneği sürdürmüştür. Hz. Peygamber, sağlığında sikaye görevini amcası Abbas'a vermiştir. *"(Siz ey müşrikler!)Hacılara karşı yaptığınız **sikaye** görevini ve Mescidiharam'a karşı vermiş olduğunuz tamirat ve bakım görevlerini, Allah'a, ahiret gününe ve Allah yolunda cihat etmekle denk mi tutuyorsunuz? Allah katında bunlar eş değerde değildir…"* (Kur'an-ı Kerim 9/19)

sinagog bk. havra.

siyer 1. Yol, gidiş, hâl ve hareket, yaşayış tarzı. 2. Hz. Muhammed'in hayatını, onun yaşayış biçimini, niteliklerini, ahlakını, savaşlarını anlatan ve İslam tarihi içinde yer alan özel bir ilim dalı. 3. Hz. Peygamber'in Müslüman olmayan topluluklar ve onların ileri gelenleriyle yapmış olduğu savaş ve barış ilişkilerini, bu alandaki rivayetleri ve bunların Kur'an ayetlerinde geçen dayanaklarını titizlikle inceleyerek bu konulardaki hukuki sonuçları veya hükümleri anlatan eserler.

suffe ashabı bk. ashabısuffe.

sufi 1. Yünden dokunmuş elbise giyen. 2. Dünyaya olduğundan fazla değer vermeyen, derviş. "***Sufi**, kalbi Hz. İbrahim'in kalbi gibi dünyaya ait kaygılardan uzak olduğu hâlde Allah'ın emirlerine uyan kişidir.*" (Cüneydi Bağdadi) 3. Her an Allah'la olma bilinci taşıyan, sürekli Allah'ı zikreden ve kendisini onun yoluna adayan kişi. *"**Sufi**, hiçbir şeyin kendisini kirletemediği ve her şeyin kendisiyle temizlendiği kişidir."* (Ebu Türab)

suhuf 1. Sayfalar, yapraklar, kitapçıklar. 2. Dört büyük kitaptan ayrı olarak Yüce Allah'ın Cebrail aracılığı ile bazı peygamberlerine gönderdiği dinî emirler ve bu emirleri içeren sayfalar. Suhuf denilen kitapçıklar şu peygamberlere gönderilmiştir: Hz. Âdem'e 10, Hz. Şit'e 50, Hz. İdris'e 30, Hz. İbrahim'e 10 sayfa. *"Ahiret (hayatı) daha iyi ve daha kalıcıdır. Bu (hükümler) elbette ilk **suhuf**ta da vardı. İbrahim'in ve Musa'nın suhufunda."* (Kur'an-ı Kerim 87/17-19)

sulh 1. Barış, anlaşma. "*Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından veya yüz çevirmesinden endişe ederse, o kadınla erkeğin aralarını **sulh** yoluyla düzeltmelerinde bir sakınca yoktur. Çünkü **sulh**, çok hayırlı (bir davranış)dır…*" (Kur'an-ı Kerim 4/128) 2. İki kişi veya iki grup arasındaki anlaşmazlığın, davanın veya savaşın sona ermesi için yapılan anlaşma, barış. İslam dininin amaçlarından biri de her türlü bozgunculuğa son verip yeryüzünde sulhu gerçekleştirmektir. Bunun bir göstergesi olarak Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde oradaki kabilelerle anlaşmalar yapmıştır. Evs ve Hazreç kabileleri arasındaki bitmeyen savaşlara son vermiştir. Mekkeli müşriklerle Hudeybiye Sulhunu yapmış ve hiç kimsenin burnu bile kanamadan Mekke'yi fethetmiştir. *"Eğer müminlerden iki grup savaşırlarsa aralarını **sulh** edin; şayet biri ötekine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla siz de savaşın. Allah'ın buyruğuna dönerse aralarında **sulh** yapın ve adaletli olun. Çünkü Allah adaletli davrananları sever."* (Kur'an-ı Kerim 49/9)

sûr Kıyametin kopmasını ve kıyamet koptuktan sonra yeniden dirilmeyi duyurmak için İsrafil adlı melek tarafından üflenilecek olan bir boru. Kur'an-ı Kerim ve sünnetten çıkarılan hükümlere göre sûra üfürülüş iki kez olacaktır. Birinci üfürülüşte korku ve dehşetten bütün yaratıklar sarsılacak, kıyamet kopup bütün canlılar ölecektir. İkinci üfürülüşte ise bütün ölülerin ruhları, Allah'ın huzurunda hesap vermek için bedenlerine girerek yeniden dirileceklerdir. Daha sonra da hesap, kitap, mizan, şefaat, sırat, cennet, cehennem gibi kıyamet olayları gerçekleşecektir. *"**Sûr**a üfürüldüğü gün, Allah'ın diledikleri bir yana göklerde olanlar da yerde olanlar da korku içinde kalırlar. (Hesap verecek olanların) hepsi Allah'ın huzuruna boyun eğmiş olarak gelirler."* (Kur'an-ı Kerim 27/87)

sure 1. Yüksek rütbe, şan ve şeref, yüksek bina, binanın bölüm ve katları. 2. Kur'an-ı Kerim'in her biri diğerinden besmele ile ayrılmış 114 bölümünden biri. Sureler, isimlerini içerisindeki bir kelimeden, kavramdan veya anlatılan olaydan alır. Bazı surelerin birden fazla ismi vardır. Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi Fatiha, son suresi Nas Suresi'dir. Kur'an-ı Kerim'in en uzun suresi Bakara, en kısa suresi de Kevser Suresi'dir. Mekke'de inen surelere Mekki Sure, Medine'de inen surelere de Medeni Sure denir. *"Kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an'dan (gerçekliğinden) şüphe ediyorsanız, siz de onun (içindeki surelerin) benzeri bir **sure** meydana getirin. Eğer iddianızda kararlıysanız Allah'tan başka güvendiklerinizi de yardıma çağırın."* (Kur'an-ı Kerim 2/23)

süphanallah 1. "Allah her türlü eksiklik, kusur ve ayıptan uzaktır." anlamında bir dua cümlesi. "Kim namazdan sonra otuz üç kez **süphanallah**, elhamdulillah, Allahuekber derse, Yüce Allah o kişinin günahlarını affeder." (Hadis) 2. Ani durumlarda şaşkınlık ifade eden bir dua cümlesi. *"...**Süphanallah**! Kesinlikle ben müşriklerden değilim."* (Kur'an-ı Kerim 12/108)

sücud bk. secde.

Süleyman Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. Süleyman, İsrailoğulları'na gönderilmiş peygamberlerden ve hükümdarlardan Hz. Davut'un oğludur. Kur'an-ı Kerim, Hz. Süleyman'ın, kuşların ve diğer hayvanların dilinden anladığını bildirmiştir. Hatta o, cinleri bile hizmetinde çalıştırmış hükümdar bir peygamberdir. Allah, rüzgârı da onun emrine vermiştir. Sebe kraliçesi Belkıs, Hz. Süleyman'ın gücünü, adaletini ve doğruluğunu görerek dine davetini kabul edip Müslüman olmuştur. İsrailoğulları sosyal ve kültürel açıdan en büyük gelişmeyi onun zamanında yaşamıştır. Onun adaleti ve saltanatı divan edebiyatına bile ilham kaynağı olmuştur.

sünen 1. Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri ve takrirleri anlamına gelen sünnet kelimesinin çokluk biçimi, sünnetler. 2. Fıkıh ilminin konuları esas alınarak bölümlere ayrılan hadis kitapları. Sünen türü kitaplardaki hadisler çoğunlukla ibadetler, muamelat ve işlenen

suçlara verilecek cezalarla ilgilidir. Bazen de ahlak konusuyla ilgili hadislere de yer verilmiştir. Sünenlerde genellikle, Hz. Peygamber'in 'merfu' adı verilen rivayetleri bulunur. Sünen tarzında pek çok hadis kitabı derlenmiştir. Kütübisitte denilen altı sahih hadis kitabından dördü sünendir. Bu dört sünen ve hazırlayanları şunlardır:

1. Sünen-i Ebi Davut; Ebu Davut, Süleyman b. Eş'as (202/817-275-889).
2. Sünen-i Nesei; Ebu Abdurrahman, Ahmed b. Ali b. Şuayp (215/830/303-915).
3. Sünen-i İbn Mace; Ebu Abdillah, Muhammed b. Yezid (209-824/273-886).
4. Sünen-i Tirmizi; Muhammed b. İsa (210-825/279-892).

sünnet 1. Yol, âdet, gidişat, huy, karakter, mizaç, hâl, tavır, davranış. *"Kim benim **sünnet**imden yüz çevirirse; benden değildir."* (Hadis) 2. Hz. Peygamber'in söz, fiil ve onamalarını içeren örnek davranışlar *"Kim Hz. Peygamber'in **sünnet**inden ayrılırsa sapıtır."* (Abdullah b. Mesud) 3. Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları ve sahabelerinin yapmış olduğu olumlu davranışları onaylaması. Hz. Peygamber'in sözlerine kavlî sünnet, davranışlarına fiilî sünnet, sahabelerinin yaptığı olumlu şeyleri onaylamasına ise takrirî sünnet denir. 4. Hz. Peygamber'in yapmış olduğu farz ve vacibin dışındaki tavsiyeler, öğütler. *"Size iki emanet bırakıyorum. Bunlara sarıldığınız sürece sapıklığa düşmezsiniz. Bu iki emanet, Kur'an-ı Kerim ve **sünnet**imdir."* (Hadis) 5. Dinî emir ve yasakların çıkarılmış olduğu Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam hukukunun ikinci kaynağı. 6. Hz. Peygamber'in kendi döneminde İslam toplumunu inanç, ibadet, tebliğ, hukuk, ekonomi, eğitim, ahlak, siyaset gibi çeşitli alanlarda; kısacası bireysel, toplumsal ve evrensel olmak üzere hayatın her alanında yönlendirip yönetmede, Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere esas aldığı ilke ve prensipler bütününün oluşturduğu bir zihniyet, dünya görüşü. Sünnet, İslam'ın anlaşılması için Kur'an-ı Kerim'den sonra vazgeçilmez bir kaynaktır. Kur'an-ı Kerim'in pratik değeri ancak sünneti dikkate almakla anlaşılabilir. Bu nedenle sünneti dikkate almadan yapılan Kur'an yorumları ve Kur'an'dan pratik çözüm üretme gayretleri İslam bilginleri tarafından onaylanmamıştır. Namazın nasıl kılınacağı, orucun nasıl tutulacağı, haccın nasıl yapılacağı ve kurbanın nasıl kesileceği sünnet bilinmeden anlaşılamaz. Bütün ibadetlerin, ahlaki davranışların ve insanlar arası ilişkilerin bilinmesi sünnetin iyi kavranmasına bağlıdır.

sünnetihüda bk. sünnetimüekkede.

sünnetigayrimüekkede Hz. Peygamber tarafından bazen yapılıp bazen yapılmayan iş, davranış ve ibadetler. Cuma namazına erken gitmek, güzel koku sürünmek, ikindi ve yatsı namazının ilk sünneti vb. gayrimüekked sünnetlerdendir. Sünnetigayrimüekkedeye sünnetizevaid de denir.

sünnetimüekkede Hz. Peygamber'in devamlı olarak yaptığı, çok az terk ettiği farz ve vacibin dışındaki iş, davranış ve ibadetler. Sabah namazının iki rekâtlık sünneti, öğle namazının ilk ve son sünnetleri, namazı cemaatle

kılma, selamlaşma, dişleri temizleme gibi davranışlar sünnetimüekkededir. Sünnetimüekkedeye sünnetihüda da denir.

sünnetizevaid bk. Sünnetigayrimüekkede.

sünnet olma bk. hitan.

sünnetullah 1. Allah'ın evren ve evrenin içindeki canlı cansız tüm varlıklar ile ilgili koyduğu kurallar, tabiat kanunları. Evrende meydana gelen olaylar; dünyanın dönmesi, güneş sistemindeki hareketler, rüzgârın esmesi, suyun yüz derecede kaynaması, yer çekimi sünnetullahtandır. 2. Yüce Allah'ın insanlara; iman, güzel ahlak, çalışma ve gayret gösterme gibi sebeplerle vermiş olduğu nimetleri artırması veya ahlaksızlık, inkâr ve tembellik gibi olumsuz tutum ve davranışlar nedeniyle de cezalandırması. *"Şiddetli azabımızı gördüklerinde: "Yalnız Allah'a inandık, ona koştuğumuz ortakları inkâr ettik." dediler. Ama, bizim şiddetli azabımızı görünce inanmaları kendilerine fayda vermedi. Allah'ın kulları hakkında geçerli olan* ***sünnetullah****ı budur. İşte inkârcılar o zaman hüsranda kaldılar."* (Kur'an-ı Kerim 40/84-85)

sünni 1. Sünnete bağlı, sünnetle ilgili. 2. İnanç ve uygulama ile ilgili konularda ehlisünnet denilen Selefilik, Eşarilik ve Maturidilik gibi inanç ekollerine veya Hanefilik, Malikilik, Şafiilik ve Hanbelilik gibi İslam fıkıh ekollerine göre hayatını düzenleyen kimse.

süt akrabalığı bk. rada.

sütre 1. Engel, örtü, perde. 2. Herhangi bir yerde özellikle de açık alanlarda namaz kılan bir kişi ya da cemaatin önünden başkalarının geçme ihtimaline karşı önlerine dikilen taş, değnek vb. cisim. Cemaatle namaz kılınırken sütrenin yalnızca imamın önünde olması yeterlidir. *"Sizden biriniz namaz kılacağı zaman bir* ***sütre****ye doğru namaz kılsın. Hiç kimseyi önünden geçirmesin."* (Hadis)

Ş

şaban 1. Ay takvimine göre sekizinci ay. "***Şaban*** *ayının yarısı gelince gecesini namazla gündüzünü oruçla geçiriniz...*" (Hadis) 2. Recep, şaban ve ramazan diye bilinen üç ayların ikincisi. Şaban ayında Hz. Peygamber, çok sayıda nafile oruç tutmuştur. Şaban ayının on beşinci gecesi Beraat Kandili'dir. *"**Şaban**'ın on beşinci gecesi Allahuteala'nın rahmeti bütün evreni kaplar. Allah, ana-babaya karşı çıkanlarla, Allah'a şirk koşanların dışında bütün kullarını bağışlar."* (Hadis)

şabat bk. sebt günü.

Şafii İmam Muhammed b. İdris eş-Şafii'nin (ö. 204/819) fıkıh mezhebine bağlı kimse.

Şafii Mezhebi İmam Muhammed b. İdris eş-Şafii'nin (ö. 204/819) görüşleri etrafında oluşan ve ona nispet edilen mezhep, fıkıh ekolü. İmam Şâfii, h. 150/767 yılında Filistin'in Gazze şehrinde doğmuş, h.204/819 yılında Mısır'da vefat etmiştir. Çocuk yaşta Mekke'ye götürülmüş ve orada dinî ilimleri öğrenmeye başlamıştır. İmam Malik'in (ö. 179/795) Muvatta adlı hadis kitabını ezberlemiş ve İmam Malik'e okumuştur. İslam hukuk ilmini Müslim b. Halid ez-Zenci'den öğrenmiştir. Irak'ta hâkim olan Hanefi Mezhebi'nin görüşlerini ise Muhammed b. Hasen eş-Şeybani'den öğrenmiştir. İmam Şafii, dinî konularda karar verirken hüküm çıkarma yöntemi olarak şöyle bir yol izlemiştir: Hükmünü aradığı meselenin çözümünü önce Kur'an-ı Kerim'de, sonra Hz. Peygamber'in sünnetinde, onlarda da bulamazsa İslam bilginlerinin ortak görüş ve kararlarında aramıştır. Burada da bir çözüm bulamadığında ise olaylar arasındaki benzerlikten hareket ederek zaman zaman kıyas metodunu kullanmıştır. İslam hukuk metodolojisinde ilk usül kitabı sayılan 'er-Risale'yi İmam Şafii yazmıştır. Şafii Mezhebi Mısır'da, Anadolu'nun doğu kesiminde, Kafkasya, Azerbaycan, Filistin, Seylan, Malaya ve Endonezya adalarında yayılmıştır.

şahit 1. Gören, tanık olan, hazır bulunan, görgü tanığı. "*Ben, onları ne göklerin ne yerin yaratılmasında, ne de kendilerinin yaratılmasında **şahit** tuttum.*" (Kur'an-ı Kerim 18/51) 2. İşaret, alamet. 3. Örnek alınan, başkasına örnek olan. *"Ey Muhammed! Biz seni **şahit**, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik."* (Kur'an-ı Kerim 48/8) 4. Herhangi bir davanın açıklığa kavuşması için gördüğü veya bildiği bir şeyi mahkeme önünde söyleyen veya yazan. "*Müminler yalan yere **şahit**lik yapmazlar…*" (Kur'an-ı Kerim 25/72) 5. Allah'ın birliğine, emir ve yasaklarının doğruluğuna, Hz. Muhammed'in elçiliğine kesinlikle ve içtenlikle inanan. *"Kim, Allah'tan başka ilah olmadığına, ortağının bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve resulü olduğuna **şahit**lik ederse cennete girer."* (Hadis)

şaki 1. Bedbaht, kötü hâlli, sapık, yol kesen. 2. Yapmış olduğu kötü davranışların ve inançsızlığın sonunda cehennemlik olmayı hak eden inkârcı kişi. "*Ben, sizi alev saçan bir ateşle uyardım. Ona **şaki** olandan başkası girmez. Öyle şaki ki (dini) yalanlamış ve yüz çevirmiştir."* (Kur'an-ı Kerim

92/14-16) 3. Allah'ın rızasından ve ahiret mutluluğundan yoksun olan. *"O gün gelince, onun izni olmadıkça kimse konuşamayacak; ve (bir araya getirilenlerden) kimileri **şaki** kimileri de bahtiyar olacak."* (Kur'an-ı Kerim 11/105)

şakkulkamer 1. Ayın ikiye yarılması. 2. Hz. Muhammed'in, peygamberliğini ispat etmek için Mekke müşriklerine hicretin beşinci yılında Allah'ın izniyle göstermiş olduğu ayın ikiye yarılma mucizesi. Hz. Peygamber, Kureyş müşriklerine ayın ikiye bölündüğünü göstererek peygamberliğine iman etmelerini istemiştir. Fakat müşrikler bu durumu mucize olarak değil de sihir olarak değerlendirmişler ve inkârlarını sürdürmüşlerdir. Bazı müfessirler Kur'an-ı Kerim'in elli dördüncü suresi olan Kamer Suresi'nde şakkulkamer olayına işaret edildiği görüşündedirler.

şaman Şamanizm'de dinî ayinleri ve törenleri idare etmekle görevli olan din adamı. Türk kavimleri şamanlara 'kam', 'baksı', 'oyun' ve 'ozan' gibi adlar vermişlerdir. Şamanlık babadan oğula geçmek suretiyle devam etmiştir. Tarihte, yeni şamanlar yaşlı şamanlardan ders almışlardır. Şamanlar genellikle gelecekten haber verme, büyü ve efsun yapma, ruhlara kurban sunma gibi işler yapmışlardır. Zeki ve şair tabiatlı kimseler şaman olmuştur. Ayinleri, kopuz denilen çalgı eşliğinde gerçekleştirmişlerdir.

Şamanizm Ruhlarla insanlar arasında aracılık yaptığı ve hastaları iyileştirme gücüne sahip olduğuna inanılan şamanlar çevresinde oluşan inanç sistemi. Şamanizm'de, bir dinde bulunması gereken din kurucusu, kutsal kitap ve ibadetler yoktur.

şari 1. Kanun koyucu, din gönderen, haram ve helali belirleyen. 2. (Büyük Ş ile) "Din ve ilahî yasalar gönderen; ibadetlerin şeklini, niteliklerini ve vaktini belirleyen." anlamında Allah. 3. (Büyük Ş ile) "Kur'an-ı Kerim'in hükümlerini açıklayan, tebliğ eden ve hüküm olmayan konularda Allah'ın izni ve denetimi ile hüküm koyan." anlamında Hz. Muhammed.

şarkiyatçı bk. müsteşrik.

şart 1. Yerine getirilmesi gerekli olan şey. "*Müslümanlar, kendi aralarında belirledikleri **şart**lara uymak zorundadırlar. Ancak, helali haram, haramı helal yapan bir **şart** geçersizdir.*" (Hadis) 2. Hükmün varlığı kendisine bağlı olan şey, rükün. Namaz için abdest almak, evlilik akdi yapılırken şahit bulundurmak birer şarttır. Bu şartlar bulunmadığında; abdest olmadığı için namaz, şahit olmadığı için de nikâh geçerli değildir. 3. Alamet, işaret.

şavt 1. Tur, devir, dönme. 2. Hac ve umre yapılırken veya nafile tavaf esnasında Hacerulesvet'i selamlayarak başlamak ve yine onu selamlayarak bitirmek üzere sağdan sola doğru Kâbe'nin etrafında bir kez dönme. Yedi şavt ile bir tavaf yapılmış olur. 3. Hac ve umrede say yapılırken Safa ile Merve tepeleri arasındaki her bir gidiş veya geliş.

şebiarus 1. Düğün gecesi, kavuşma gecesi. 2. (Büyük Ş ile) Mevlana Celaleddin Rumi (ö. 672/1273)'nin ölüm gününün hatırası olarak yapılan

merasim, tören. Mevlana, ölümü kişinin aslına dönüşü ve Allah'a kavuşması olarak kabul etmiştir. Ölümle beraber can beden kafesinden kurtulup Allah'a döndüğü için bu gece vuslat gecesi, kavuşma günü olarak değerlendirilmiştir. Mevlana, Allah'a kavuşmayı 'sevgiliye kavuşma günü.' anlamında "şebiarus" (düğün gecesi) olarak ifade etmiştir.*"Yıkanıp, süslenip tabutlanmak;/ Halka ilandır cülusumuzu…/Sonra, her yıl, bizim de kutlayacak/Çıkar elbet* ***şebiarus****umuzu"* (A. N. Asya)

şecaat 1. Yiğitlik, kahramanlık, cesaret. "Hz. Peygamber insanların en **şecaat**lisi, en cömerdi ve en güzeli idi." (Hz. Ayşe) 2. Bir Müslüman'da bulunması gereken öfke ile korkaklık arasındaki güzel huy, ahlak. 3. Hakkını alma, haksızlığa boyun eğmeme ve savaşlarda düşmana karşı cesaretli davranma.

şefaat 1. Birinden başkası adına ricada bulunma, aracı olma, kusurlarının bağışlanmasını dileme. 2. İyi bir işe aracılık etmek, kötü işlerden ise sakındırmak. *"Kim güzel bir iş için* ***şefaat****te bulunursa (o güzel işin sevabından) o kişiye bir pay verilir. Kim de kötü bir iş için* ***şefaat****te bulunursa (o kötü işin günahından) o kişiye bir pay verilir.*" (Kur'an-ı Kerim 4/85)

şehadet 1. Tanıklık, şahitlik, bir şeyin doğruluğuna inanma. "*Kim Allah'tan başka tanrı olmadığına ve benim onun peygamberi olduğuma* ***şehadet*** *ederse Allah o kişiye cehennemi haram kılar.*" (Hadis) 2. Kendisinden tanıklık istenen kişinin görmüş olduğu bir olayı Allah'ın huzurunda bulunuyor gibi bir duyguyla dosdoğru haber vermesi, şahitlik yapması. *"Hainin, zina yapanın, Müslüman kardeşine düşmanlık besleyenin* ***şehadet****i kabul edilmez."* (Hadis) 3. Kesin olarak bildiği veya gördüğü bir şeyi mahkeme önünde veya sorulduğunda dosdoğru haber verme. *"Allah katında* ***şehadet****i gizleyen kimseden daha zalim kim vardır. Allah yapmış olduğunuz şeylerden habersiz değildir.*" (Kur'an-ı Kerim 2/140) 4. Gözle görülür şeyler, varlıklar, dünya. *"O Allah ki ondan başka ilah yoktur. O, gaybı da* ***şehadet****i de bilir…*" (Kur'an-ı Kerim 59/22) 5. "Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna inanırım." anlamına gelen "Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü" cümlesini gönülden, inanarak, anlamını bilerek söyleme. *"Bu ezanlar ki* ***şehadet****leri dinin temeli/Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli."* (M. A. Ersoy) 6. Allah yolunda veya onun korunmasını emrettiği kutsal değerler olan, din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için mücadele ederken ölme, şehitlik.

şehit 1. Şahit olan, tanıklık eden, kesin bir haberi veren, bilen, hazır olan. 2. Allah'ın dininin tüm insanlığa ulaştırılması ve bu esnada ortaya çıkan engelleri kaldırırken Allah yolunda ölen veya öldürülen Müslüman. *"Allah yolunda öldürülmek,* ***şehid****e karıncanın ısırması kadar bile acı vermez."* (Hadis) 3. Allah yolunda veya Allah'ın kutsal kabul ettiği din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için cihat ederken öldürülen mümin. Allah yolunda öldürülen kimselere şehit denmesinin nedeni, onların cennetlik olduklarına Müslümanlar tarafından şahitlik edilmesi, meleklerin

de şehitlerin imanlı bir şekilde öldüklerine şahitlik etmeleri, Allah huzurunda her zaman diri olmaları veya doğrudan cennete giderek Allah'ın onlar için hazırladığı çeşitli nimetleri görmelerindendir. Peygamberlik makamından sonra gelen en yüce makam, şehitliktir. *"Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler sıddıklar, **şehit**ler ve salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlarla arkadaşlık ne güzeldir."* (Kur'an-ı Kerim 4/69) 4. Allah'tan bir bağış olmak üzere savaş dışında haksız yere öldürülen, suda boğularak, deprem, sel, yangın gibi doğal afetlerle veya tıbbın çare bulamadığı bir hastalık nedeniyle ölen mümin. "*Ümmetimin şehitleri azdır. Allah yolunda şehit olanlardan ayrı olarak koleradan, karın ağrısından, yangından, suda boğularak, deprem ve göçük altında kalarak ölen müminler **şehit**tir. Doğum esnasında ölen (mümin) kadın da şehittir*." (Hadis)

şehvet 1. Aşırı sevgi, şiddetli arzu ve istek. 2. Kişinin insan olarak ulaşmak isteği şeylere karşı duymuş olduğu sınırsız arzu, dünya nimetlerine karşı aşırı istek. *"Daha sonra başka bir toplum geldi ve namazı boş verip kendi **şehvet**lerinin, dünyevi tutkularının peşine düştüler. Böyle yaptıkları için de çok yakında azgınlıklarının karşılığını göreceklerdir."* (Kur'an-ı Kerim 19/59) 3. İnsan soyunun devamı için Allah tarafından kadın ve erkeklerin doğasına yerleştirilen cinsel arzu ve istek. İslam dini, şehvetin öldürülmesi ve yok edilmesi gibi aşırı tutuma yol açan anlayışları benimsemez. Şehvetin insan neslinin devam edebilmesi için temel bir duygu olduğunu kabul eder ve bu ihtiyacın nikâhla helal yoldan karşılanmasını ister. *"Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı **şehvet** ve arzu insanlara güzel gösterildi…*" (Kur'an-ı Kerim 3/14)

Şekûr (eş-Şekûr) "Yapılan iyilikleri çok büyük sevap vererek ödüllendiren, kendisine karşı yapılan ibadetleri ve ahlaki davranışları karşılıksız bırakmayan." anlamında Allah'ın esmayı-hüsnasından biri. *"Kim bir iyilik yaparsa iyiliğine karşı kat kat sevap veririz. Allah **Şekûr** ve Gafur'dur*." (Kur'an-ı Kerim 42/23)

şemailişerif 1. Hz. Muhammed'in ahlak ve alışkanlıklarını konu edinen eserler. 2. Kur'an-ı Kerim'in Müslümanlar için örnek olarak gösterdiği Hz. Peygamber'i ibadet, ahlak, hayat tarzı, davranışları, kişisel özellikleri ve fiziki yapısı ile ele alıp anlatan ilim, bu konuda yazılan kitaplar.

Şems suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan birinci suresidir. Mekke'de inmiştir. On beş ayettir. Adını ilk ayette geçen ve 'güneş' anlamına gelen "şems" kelimesinden almıştır. Sureye, güneşin, sabah aydınlığının, ayın, gündüzün, gecenin, yeryüzünün ve insanın kişiliğinin önemine vurgular yapılarak başlanır. İnsanlar, bu varlıkların yaratılışı üzerinde düşünmeye ve bunların yaratılışındaki güzellikler ile yaratıcının mükemmelliği arasında ilgi kurmaya çağırılırlar. Allah'ın, insanlara doğru yolu da yanlış yolu da gösterdiği anlatılır. Doğruları bulmak için sadece doğruyu göstermek yeterli olmadığından, Allah'ın insanlara peygamber göndere-

rek onları doğruyu bulma konusunda desteklediği haber verilir. Surede, sapıklıklarına değinilen Semud kavminin hem peygamberlerini, hem de peygamberlerinin getirmiş olduğu hakikatleri ve mucizeleri yalanlamaları anlatılır. Kendilerine mucize olarak gönderilen deveyi öldürerek ilahî yasalara meydan okumaları yerilir. Onların bu isyanlarına karşı, Allah'ın Semud kavmini helak ettiğini ve tarih sahnesinden sildiğini bildiren ayetle sure son bulur.

şer 1. Kötü, fena, kötü iş, bela, musibet. "*Hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için hayırlı olabilir. Sevip hoşunuza giden bir şey de sizin hakkınızda* ***şer*** *olabilir.*" (Kur'an-ı Kerim 2/216) 2. Günah. *"Kim zerre kadar hayır yaparsa karşılığını görür, kim de zerre kadar* ***şer*** *işlerse o da karşılığını görür."* (Kur'an-ı Kerim 99/7-8) 3. Bu dünyada hukuki yaptırımları ve kınamayı, ahirette de cehennem azabını ve Allah'ın gazabını gerektiren kötü sözler, inançlar, davranışlar. *"Şüphesiz Allah, müminleri o günün (kıyametin)* ***şer****rinden korumuş, onların yüzlerine aydınlık; gönüllerine ferahlık vermiştir."* (Kur'an-ı Kerim 76/11)

şerefe 1. Balkon, loca, kale burcundaki girintili çıkıntılı siper. 2. Minarede gövdeyi çepeçevre dolaşan ve kenarları korkuluklu, müezzinin ezan okuması için yapılmış yer. *"Allah'a giden yol buralardadır/Kapılar açılır* ***şerefe****lerden/Buradan uğurlanır mübarek aylar,/Bayram buralardan başlar arifelerden."* (A. N. Asya)

şerh 1. Yayma, açma ve genişletme. 2. İlk bakışta ne demek istediği açıkça anlaşılamayan metinlere yorumlar getirmek suretiyle açıklama yapma. 3. Bir şeyi açıklamak ve yorumlamak amacıyla yazılan kitap. *"Ellerde gezen kutlu Kitab'ın, yedi yüz/Yıldır yazarız, bitmedi hâlâ* ***şerh****i."* (A. N. Asya)

şer'î 1. Şeriatla ilgili ve şeriata uygun olan. 2. Söz ve davranış olarak dine uygun olan, dinin onayladığı. 3. İslamiyetin temel kurallarına uygun olan.

şeriat 1. Suya, suyun kaynağına ulaştıran yol, insanların kana kana su içtikleri kaynak, takip edilmesi gereken açık ve doğru yol. *"... Her biriniz için bir* ***şeriat*** *ve yol belirledik, Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı..."* (Kur'an-ı Kerim 5/48) 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnet. *"Çalış dedikçe* ***şeriat****, çalışmadın durdun/Onun hesabına birçok hurafe uydurdun."* (M. A. Ersoy) 3. Allah'ın peygamberler aracılığıyla insanlara gönderdiği dinî kurallar bütünü. 4. Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden, peygamberin sözlerinden çıkarılan dinî kurallar. 5. İslam dininin namaz, oruç, hac, zekât, cihat, nikâh vb. amel ve uygulamaya yönelik hükümleri. 6. Allah'ın, Hz. Muhammed aracılığı ile insanlara gönderdiği İslam dini.

şerif 1. Şerefli, asaletli, saygın, onurlu, yüce. 2. Allah'ın koymuş olduğu helal ve haram sınırlarına uyarak din bilincini yükselten kimse. 3. Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen mümin.

şerik bk. şirk.

şevval Ramazan ve zilkade ayları arasında bulunan ve kamerî ayların onuncusu olan ay. Şevval ayının birinci günü ramazan bayramıdır. Şevval ayı

içinde altı gün oruç tutmak Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilmiştir. *"Kim ramazan orucuna ilaveten **şeval**de altı gün oruç tutarsa bütün sene oruç tutmuş gibi sevap alır."* (Hadis)

şeyh 1. Üstat, hoca, âlim. 2. Reis, kabile başkanı. 3. Tasavvufta doğru yolu göstermeye yardımcı olmak, bilgi vermek, ahlaken eğitmek ve çeşitli dini konularda bilgilendirmek üzere bir tekke ve zaviyede ibadetle meşgul olan dervişlere başkanlık eden kimse, tarikat piri, mürşit. ***"Şeyh**im güldür ben onun yaprağı/İlahî yaprağı gülden ayırma"* (Eşrefoğlu Rûmi) 4. Hz. Peygamber'in hadislerini rivayet eden hadis âlimi, muhaddis.

şeyhayn 1. İslam tarihi, hadis, fıkıh gibi ilimlerde derinleşerek öne geçen ilk iki kişi. 2. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer. 3. İki büyük hadis âlimi olan Buhari ve Müslim. 4. Hanefi Mezhebi'nin iki büyük imamı, İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf.

şeyhülislam Tarihte Osmanlı Devletinde ilmiye sınıfının başı olan ve sadrazamdan sonra devletin ikinci en büyük görevlisi. İslam âleminde hicri IV. miladi X. yüzyılda ortaya çıkan bu kavram, meşhur fıkıh ve İslam bilginlerine verilen bir şeref unvanıdır. Osmanlılar ilk defa II. Murat zamanında, devlet yapısında şeyhülislamlığa yer vermiştir. II. Murat bu makama Fahrettin A'cemi'yi (ö. 865/1460) atamıştır.

şeytan 1. İnatçı, haddi aşıp kibirlenen, azgın, taşkın, şerli olan bütün kötü varlıklar. "*Biz her peygambere insan ve cin **şeytan**larını düşman yaptık. Şeytanlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabb'in dileseydi bunu yapamazlardı. Artık onları, uydurdukları şeylerle baş başa bırak.*" (Kur'an-ı Kerim 6/112) 2. İblis. *"**Şeytan**, onların (Âdem ile Havva'nın) ayağını kaydırdı, içinde bulundukları nimet yurdundan (cennetten) çıkardı*." (Kur'an-ı Kerim 2/36) 3. Allah'ın, "Âdem'e itaat et." emrine karşı gelip isyan ettiği için ilahî rahmetten kovulan cinlerin inkârcı olanlarından gizli varlık. *"Ey Âdemoğulları! Ben sizden **şeytan**a ibadet etmeyin diye söz almadım mı? O, sizin apaçık düşmanınızdır. Yalnızca bana ibadet edin. En doğru yol budur."* (Kur'an-ı Kerim 36/60-61)

şeytan taşlama Hac görevini yerine getiren Müslümanların haccın vaciplerinden olmak üzere kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günleri Mina'da şeytanı sembolize eden küçük kule şeklindeki üç ayrı yapıya, şeytanı lanetlemek amacıyla yedişer tane taş atmaları.

Şia 1. Dördüncü halife Hz. Ali'nin tarafını tutanlar ve onun bütün sahabelerden üstün olduğunu kabul edenler. 2. Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Hz. Ali'nin imam ve halife olması gerektiğini, imamet ve hilafetin onun soyundan gelenlere ait olduğunu iddia eden farklı mezhep ve görüşlerin ortak adı, Şiilik. Şia'nın temel görüşleri şunlardır: 1. Hz. Ali, Hz. Peygamber'den sonra insanların en üstünüdür. 2. Halifelik ve imamet konusu, çözümü halka bırakılabilecek işlerden olmayıp oruç, hac, zekât gibi dinin esaslarındandır. Hz. Peygamber, kendisinden sonra gelecek imamı (halifeyi) belirlemiştir. O da Hz. Ali, ondan sonra da onun

oğulları ve torunlarıdır. 3. Ayet ve hadislerle belirlenen imamlar, küçük ve büyük bütün günahlardan korunmuş olup masumdurlar. 4. Hz. Ali ve çocukları dışında imamet makamına geçen kişiler zalimdirler. 5. Büyük günah işleyen kimse, tövbe etmeden ölürse ebedi olarak cehennemde kalır.

Şii Şia'nın temel görüşlerini benimseyen kimse.

Şiilik bk. Şia.

şirk 1. Denklik, ortaklık, ortak olma, eş koşma. 2. Allah'a inanmakla birlikte başka varlıkları da tanrı kabul etme. *"Şüphesiz Allah **şirk**in dışındaki bütün günahları bağışlayabilir. Fakat **şirk**i asla bağışlamaz*." (Kur'an-ı Kerim 4/48) 3. Zatında, sıfatlarında, fiillerinde, yaratma ve emretme konularında Allah'a başka bir varlığı denk görme. *"Lokman oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu **şirk** büyük bir zulümdür, demişti."* (Kur'an-ı Kerim 31/13)

Şit Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. Şit, Hz. Âdem ile Havva'nın beşinci çocuğudur. Allah, Habil'in ölümünden sonra aileye bir teselli olarak Hz. Şit'i vermiştir. Hz. Âdem'den sonra o, peygamberlikle görevlendirilmiş ve insanları hak dine çağırmıştır. Kendisine elli sayfalık bir kitap verilmiştir. Vefat ettiğinde cenazesinin Mekke yakınlarında bulunan Ebu Kubeys Dağı'na defnedildiği dini kaynaklarda yer almıştır.

Şuara suresi Kur'an-ı Kerim'in yirmi altıncı suresidir. İki yüz yirmi yedi ayettir. Mekke'de indirilmiştir. Sure, adını 'şairler' anlamına gelen "şuara" kelimesinin geçtiği iki yüz yirmi dördüncü ayetten almıştır. Sureye, Allah'ın birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme gibi İslam dininin inanç esaslarının anlatıldığı ayetlerle başlanır. Mekkeli putperestlerin, Hz. Peygamber tarafından açıklanan İslam davetini ısrarla reddedişleri ele alınır. Bu inkârcılara karşı Hz. Peygamber teselli edilir. Surede, yüz doksan birinci ayete kadar şu konunun üzerinde durulur: "Evren, gerçeği arayan kimseyi doğruya iletecek mucize ve ibretlerle doludur. İnkârcılar ve yanlış yolda olanlar mucizeleri gördükten sonra da inanmazlarsa ilahî cezaya uğrarlar." Surede, birçok peygamberin tevhit mücadelesi anlatılır. Bu çerçevede, Hz. Peygamber'in, Mekkeli müşriklerin inkârlarındaki ısrarları dolayısıyla duyduğu üzüntüden, Hz. Musa ile Firavun arasında geçen olaylardan, Firavun'un yenik düşmesinden, Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Lut ve Hz. Şuayp Peygamberlerin inkârcılara karşı verdiği mücadeleden, kavimlerinin inkâr edişleri yüzünden azaba uğramalarından da söz edilir. Surede, Kur'an-ı Kerim'in bir şiir, Hz. Muhammed'in de bir şair olmadığı vurgulanır. Gaybdan haber aldığını iddia eden kâhinlerin yalancılıkları ve şeytanın etkisi altında oldukları belirtilir. Günahı, iftirayı ve inkârı telkin eden şiir ve şairler kınanır. İnanıp yararlı iş işleyen, Allah'ı çok anan ve şiirini bir haksızlık ve zulüm aracı olarak kullanmayan şairlerin övüldüğü ayetlerle sure son bulur.

Şuayp Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberden biri. Hz. Şuayp, Hz. İbrahim'in soyundandır.

Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Şuayp hitabet sanatını en mükemmel biçimde kullanmış olduğundan 'peygamberlerin en güzel konuşanı' anlamında 'Hatibulenbiya' olarak adlandırılmıştır. Hz. Şuayp, Hz. Musa'dan önce peygamberlik yapmıştır. Kızlarından birini Hz. Musa ile evlendirmiştir. Hz. Şuayp, peygamberliği süresince ölçü ve tartının doğru yapılması üzerinde titizlikle durmuştur. Hz. Şuayp'ın uyarılarına kulak vermeyen ve ölçüde, tartıda hile yapan Eyke halkı da sonunda helak olmuştur. Hz. Şuayp'ın Mekke'de vefat edip oraya defnedildiği dini kaynaklarda yer almıştır.

şûra 1. Danışma kurulu, meclis, kurultay. 2. Danışma yapılan yer. 3. Devlet ve hükümet başkanının, önemli işlerde, alanında uzman olan kişilere ve toplumun ileri gelenlerine danışması ve onların görüşlerini alması. *"Hz. Peygamber kadar, sorunları **şûra** ile çözüme kavuşturan başka bir insan görmedim."* (Ebu Hureyre) 4. Uzlaşma ve dayanışma yoluyla hükümet etme. 5. Çözüm aranan hayatla ilgili bütün meselelerde danışmaya layık, alanlarında uzman ve ilmî yeterlilik sahibi kişilerle fikir alışverişinde bulunma. Kur'an-ı Kerim, şûraya çok önem vermiş ve çeşitli konularda görüş alış verişinde bulunmayı müminlerin önemli nitelikleri arasında saymıştır. *"...Müminler, işlerini **şûra** ile çözüme kavuştururlar..."* (Kur'an-ı Kerim 42/38)

Şûra suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk ikinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Elli üç ayettir. Adını, otuz sekizinci ayette geçen ve 'görüş alışverişinde bulunma, danışma' anlamına gelen "şûra" kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın yerleri ve gökleri en güzel biçimde yaratmasından, yerler ve gökler için koymuş olduğu ilahî kanunlardan bahsedilerek başlanır. Hz. Muhammed'in Mekke'den başlayıp her tarafa yayılması gereken İslam'a çağrısının önemi anlatılır. Allah'tan başka herhangi bir varlık veya kurumu dost edinmenin sakıncaları üzerinde durulur. Surede, Allah'ın ilk peygamberden itibaren göndermiş olduğu dinlerin özlerinde bir oldukları anlatılır. Dinî konulardaki farklı yorumları dayatıp tek doğru olarak kişisel görüşleri öne çıkarmanın yanlışlığı ele alınır. Hz. Peygamber'in her alanda topluma örnek olması ve davranışlarında aşırılıklardan kaçınması emredilir. Sık sık ahiret vurgusu yapılır. Ahirette kazançlı çıkmak için şirkin her türlüsünden uzak durma ve hayırlı işler yapma tavsiye edilir. Bu çerçevede insanların Hz. Peygamber'in çağrısına kulak vermeleri emredilir. Surede, namazın, fakirlere çokça maddi yardımda bulunmanın ve müminlerin işlerini karşılıklı görüş alışverişinde bulunarak yapmalarının önemi vurgulanır. Müminlerin, zalimlere karşı ilkeli olmaları ve haksızlığa boyun eğmemeleri önerilir. İnsanların cehennemden sakınmaları için cehennemle ilgili betimlemeler yapılır. Müşrikleri cehenneme sürükleyen en çirkin amelin kız çocuklarını diri diri toprağa gömme olduğu anlatılır. Hâlbuki çocuğun kız veya erkek olarak yaratılmasının Allah'ın elinde olduğu; insanın belirleyici olmadığı vurgulanır. Surede, Allah'ın peygamberleriyle vahiy şeklinde kurmuş olduğu iletişime de değinilir. Kur'an-ı Kerim'in, insanlı-

ğın hidayeti için önemini vurgulayan ayetle sure son bulur.

şüheda şehitler. bk. şehit.

şükür 1. Görülen iyiliğe karşı söz ve davranış ile hoşnutluk gösterme ve yapılan iyiliğin kıymetini bilme. *"İnsanlara (yapmış oldukları iyilikten dolayı) teşekkür etmeyen Allah'a da **şükr**etmez."* (Hadis) 2. Kulun, Allah'ın vermiş olduğu sayısız nimetlerin onun sonsuz iyilik ve bağışının sonucu olduğunu fark ederek kalbinin teşekkür duygusuyla dolması ve bunu diliyle ifade etmesi; tutum ve davranışlarıyla haramlardan kaçınarak ve farzları yerine getirerek Allah'a bağlanması. *"Kim **şükr**ederse kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük yaparsa Rabbimin onun şükrüne ihtiyacı yoktur. Şüphesiz Allah çok değerli ve yücedir."* (Kur'an-ı Kerim 27/40)

şükür secdesi Hayırlı ve güzel şeyleri elde etmekten, bir nimete kavuşmaktan veya bir beladan kurtulmaktan dolayı kıbleye yönelip tekbir alarak yapılan ve Allah'a hamt, dua ve şükürden ibaret olan bir secde. *"Hz. Peygamber bir şeye sevindiğinde veya sevindirici bir haber duyduğunda hemen **şükür secdesi** yapardı."* (Ebu Berke)

T

taassup 1. Bağnazlık, aşırı taraftarlık, tutuculuk, körü körüne bağlılık, fanatizm. 2. Herhangi fikri, siyasi veya sosyal olayın çözümü ve açıklamasıyla ilgili bir düşünceyi tek doğru kabul edip karşı görüşte olan insanların düşüncelerine değer vermeme; anlayıp dinlemeden inkâr etme, kendi görüşlerini başkalarına kabul ettirmek için baskı yapma. Cahillikten, düşüncesizlikten kaynaklanan taassup İslam dininin reddettiği bir şeydir. Taassubun her türlüsü Hz. Peygamber tarafından yerilmiştir. *"İnkâr edenler, gönüllerine cahiliye çağının **taassub**unu yerleştirmişlerdi. Allah, Peygamberine ve inananlara huzur indirdi; çünkü onlar takvaya (ilahî huzura) en çok layık olanlardı. Allah her şeyi bilendir."* (Kur'an-ı Kerim 48/26)

tabiin 1. Tâbi olanlar, birinin peşinden gidip ona uyanlar, birinin görüşlerini benimseyen ve yolundan gidenler, izleyenler. 2. Hz. Peygamber'in sahabelerinin zamanına yetişen, onlarla görüşen, sohbette bulunan ve Müslüman olarak ölen kişiler. 3. Sahabelerden hadis nakleden Müslümanlar. Tabiinin gerek hadis rivayetinde ve gerekse İslam dininin daha sonraki nesillere öğretilmesinde önemli hizmetleri olmuştur. İslami ilimlere ait kitaplar, onların devrinde yazılmaya başlanmıştır.

tabu 1. Yasaklanarak korunan nesne, söz, davranış. 2. Kutsal sayılan bazı insanlara, hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksi yapıldığında zararı dokunacağı düşünülen dinî inanç.

tabut 1. Ölünün defnedilmek için mezarlığa götürülürken içine konduğu sandık. "*Tahtadan yapılmış bir uzun kutu/Baş tarafı geniş, ayak ucu dar,/Çakanlar bilir ki, bu boş **tabut**u/Yarın kendileri dolduracaklar."* (N. F. Kısakürek) 2. Hz. Musa'nın, savaşlarda ordunun önünde bulundurduğu ve içerisinde Tevrat'a ait metinler ile On Emir'in bulunduğu sandık. *"Ve peygamberleri onlara (İsrailoğulları'na) dedi ki: "Onun hükümdarlığının alameti; içinde Rabb'inizden bir huzur, Musa ve Harun ailesinin geriye bıraktığından bir kalıntı bulunan, meleklerin taşıdığı (Allah'ın Ahid Sandığı) **Tabut**'un size gelmesidir. Eğer inanıyorsanız bunda sizin için (Talut'un hükümdarlığına) kesin bir alamet vardır."* (Kur'an-ı Kerim 2/248)

tadil Bir hadis ravisinin naklettiği hadislerin geçerli kabul edilebilmesi için o ravinin, Kur'an-ı Kerim ve sünnetin buyruklarına uygun davrandığının, şahsiyetini zedeleyici söz ve davranışlardan uzak durduğunun, naklettiği hadisleri olduğu gibi aktarıp birbirine karıştırmadığının belirlenmesi, ortaya konması. Bir hadisin sahih olması ve kabul edilmesi için ravilerinin tadil edilmesi şarttır. İslam'ın ilk dönemlerinde Hz. Peygamber'den hadis nakleden raviler, hadis otoriteleri tarafından ayrı ayrı incelenmiş ve tadil süzgecinden geçen ravilerin hadisleri kabul edilmiştir. İnanç, ibadet ve ahlak bakımından tadil edilmeyen ravilerin naklettiği hadisler ise alınmamıştır.

tadilierkân Namazda rükûyu güzelce yapma, rükûdan sonra doğrulup bir müddet bekleme, secdeleri gereği

gibi yerine getirip iki secde arasında bir müddet oturma gibi namazla ilgili tüm hareketleri Hz. Peygamber'in yaptığı gibi yerli yerince acele etmeden ve tam olarak uygulama. Hz. Peygamber tadilierkâna uymaya çok önem vermiş, tadilierkâna uymayanların namazlarını tekrar kılmalarını istemiştir.

tafsili iman 1. İman edilecek şeylerin hepsine ayrıntılı olarak inanma. İmanın tam ve eksiksiz olabilmesi için tafsili iman gerekir. Tafsili imanın üç derecesi vardır: 1) Allah'ın varlığına, birliğine, tek yaratıcı olduğuna ve Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna inanma. 2) "Amentü" esaslarına yani; Allah'a, meleklere, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününün gerçekleşeceğine, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma. 3) Kur'an-ı Kerim ve sünnet ile bildirildiği kesin olarak bilinen dinî hükümlerin hepsine ayrı ayrı inanma. 2. Allah katından Hz. Peygamber aracılığı ile gelen iman esaslarının ve Allah'tan geldiği kesin olan diğer dinî kuralların her birisine ayrı ayrı iman etme. Tafsili imanın kapsamına giren herhangi bir şeyi inkâr etmek kişiyi İslam dininden uzaklaştırır.

tağut 1. Haddi aşan, azgın, ileri giden, ölçüsüz, zorba. 2. Şeytan. "*Müminler Allah yolunda savaşırlar, inkârcılar ise **tağut** yolunda savaşırlar. O hâlde şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır.*" (Kur'an-ı Kerim 4/76) 3. Sihirbaz, kâhin. *"Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi? Baksana onlar put ve **tağut**a inanıyorlar…"* (Kur'an-ı Kerim 4/51) 4. Allah'a isyan ederek insanların tek hâkimi ve sahibi olduğunu iddia eden ve onları kendine kulluk yapmaya zorlayan kimse veya kurum. *"Allah, inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostları ise onları aydınlıktan karanlıklara sürükleyen **tağut**tur. İşte onlar cehennemliklerdir. Orada temelli kalacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 2/257) 5. Allah'a karşı tanrılıklarını ilan eden ve bu uğurda halkına baskı yapan krallar, firavunlar, nemrutlar.

taharet 1. Temizlik, temiz olma, temizlenme. *"**Taharet** imanın yarısıdır."* (Hadis) 2. Büyük ve küçük abdest yapıldıktan sonra su veya temizleyici olan bir şey ile temizlenme. 3. Dinen pis kabul edilen şeyleri su ile yıkama veya temizleyici olan başka şeylerle temizleme. *"Gökyüzünden size su indirdik. Bu su ile **taharet**inizi yapınız."* (Kur'an-ı Kerim 25/48) 4. Abdest alma. *"**Taharet**siz olarak kılınan namazı Allah kabul etmez."* (Hadis) 5. Cünüplükten, hayız ve nifas denilen hâllerden çıkmak için gusül abdesti alma. *"Cünüp olduğunuz zaman mutlaka **taharet**inizi güzelce yapınız."* (Kur'an-ı Kerim 5/6)

Taha suresi Kur'an-ı Kerim'in yirminci suresidir. Mekke'de indirilmiştir. Yüz otuz beş ayettir. Adını ilk ayette geçen "ta-ha" harflerinden almıştır. Taha, Hz. Peygamber'in adlarından da biridir. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından gönderildiğini ve özelliklerini açıklayan ayetlerle başlanır. Mekke müşriklerine Allahuteala isim ve fiilleriyle tanıtılır. Bütün bilgilerin sahibi olan Allah tarafından daha önce Musa'ya vahiy gönderildiği gibi Hz. Mu-

hammed'e de vahiy gönderildiği belirtilir. Surede, Musa Peygamber'in peygamber olarak seçilip yetiştirilmesine, ona verilen mucizelere, Firavun'a gidip öğüt vermesine, kendisine yardımcı olan kardeşi Hz. Harun'un peygamber olarak seçilmesine kısaca yer verilir. Surede, Allah'ın Hz. Musa'yı Firavun'un zulmünden kurtardığı gibi Hz. Muhammed'i de Mekkelilerin zulmünden koruyacağına dair müjdeler verilir. Surede, Musa ve Harun Peygamberlerin Firavun'u İslam'a davet edişleri ele alınır. Hz. Musa'nın, Allah'ı nasıl tanıttığına yer verilir. Mısır'da ve dünyadaki sonsuz nimetlerin Allah'ın olduğu hatırlatılır. Firavun'a, insanın ölümlü olduğu ve ahirette yeniden dirilmenin önemi ısrarla açıklanır. Hz. Musa'yı daha çocukken denizde boğulmaktan kurtaran ve Firavun'un şerrinden koruyan Allah'ın ona İslam'ı tebliğ ederken de Hz. Musa'yı koruyacağı bildirilir. Hz. Musa'ya verilen mucizeler ele alınır. Hz. Musa'nın gösterdiği mucizeleri sihir olarak niteleyen Firavun'un tüm sihirbazları toplayıp Hz. Musa ile onları yarıştırması konu edilir. Mucizenin karşısında sihir yok olunca; sihirbazların topluca Müslüman oluşlarına ve sonra da Firavun tarafından şehit edilişlerine yer verilir. Surede, kıyamet ve kıyametin kopması, kıyamet gününde inkârcıların yeniden dirilmesi ile ilgili tasvirler yapılır. İşlenen günahlara verilen cezaların bireyselliği üzerinde durulur. Ahirette kâfirlere herhangi bir şefaat ve yardım olmayacağı belirtilir. Ahirette kurtuluşun iman ve salih amel ile mümkün olabileceği açıklanır. Mekke'de inen birçok surede olduğu gibi Taha Suresi'nde de ilk insanın yaratılmasına, cennete konulmasına ve şeytanın vesvesesi ile cennetten çıkarılmasına yer verilir. Bu arada, Allah'ı zikretmeyen ve vahiyden yüz çeviren kişilerin ilahî rahmetten uzaklaştırılmaları ele alınır. Allah, inkârcı toplumları hemen yok etmiyorsa, bunun onlara tanınan bir tolerans olduğu hatırlatıldıktan sonra, ahiretteki kurtuluşun iman ve namaza devamla mümkün olacağı belirtilir. İnkârcı Mekke müşriklerini ilahî bir azapla tehdit eden ayetlerle sure son bulur.

tahiyye 1. Her türlü eksiklikten uzak olma ve kusursuzluk durumu. 2. Selamlama, selam, sağlık ve esenlik temennisi, Allah'tan hayırlı ömür dileme. *"Birini bir selam ile selamladığınız zaman, siz de ondan daha güzeli ile **tahiyye**leyin veya verilen selamı aynen iade edin."* (Kur'an-ı Kerim 4/86) 3. Yücelik, bütün varlıkların tek başına sahibi olma ve bu hâlin devamı. *"**Tahiyye**, her türlü övgü, mali ve bedeni ibadetler; mülk ve yücelik yalnızca Allah'a aittir..."* (Hadis)

tahiyyat duası Namazın ikinci ve son rekâtlarında okunması gereken bir dua, teşehhüt. Hz. Peygamber müminlere tahiyyat duasını Kur'an-ı Kerim'den bir ayet öğretir gibi öğretmiştir. Bu dua, Miraç Gecesi'nde Hz. Muhammed'in Allah'ı selamlamasını ve Allah'ın ona verdiği cevabı içerir. Tahiyyat duasının okunuşu şöyledir: "Et-tahiyyatü lillâhi ve's-salevâtü ve't-tayyibâtü, es-selâmü aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetullâhi ve berakâtüh, es-selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhissalihîn. Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden abdühû ve resûlüh."

Tahiyyat duasının anlamı şöyledir: "Bütün dualar, övgüler, mali ve bedenî ibadetler, mülk ve ululuk Allah'a mahsustur. Ey Peygamber! Selam, Allah'ın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selam ve esenlik bizim ve Allah'ın salih kullarının üzerine de olsun. Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Yine ben şehadet ederim ki Muhammed onun kulu ve elçisidir."

tahiyyetülmescit namazı Camiye veya mescide giren kimsenin, namaz kılmanın doğru olmadığı vakitlerin dışında, Allah'a duyduğu sevgi ve saygının bir göstergesi olarak onun hoşnutluğunu kazanmak için kıldığı nafile namaz. Tahiyyetülmescit namazı en az iki rekâttır. Mescide girildikten sonra, hemen kılınması uygundur.

tahrif 1. Saptırma, çarpıtma, değiştirme, bozma, bozulma. "*Şimdi (ey müminler!) siz, bunların (Yahudilerin) size inanmalarını mı umuyorsunuz? Oysa bunlardan bir grup vardır ki, Allah'ın sözünü işitirlerdi de düşünüp aklettikten sonra, bile bile onu* ***tahrif*** *ederlerdi.*" (Kur'an-ı Kerim 2/75) 2. Allah'ın göndermiş olduğu ayetleri ve bu ayetlerin yazılmış olduğu kitapları söyleniş amacının dışında yorumlama, ayetleri bulunduğu yerden çıkarıp yok etme veya değiştirme, kişisel görüşlerini ayetlerin içine katma. Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre, Kur'an'dan önceki kitaplar insanlar tarafından tahrif edilmiştir. Bu kitaplara aslı bozulduğu için 'muharref kitaplar' denir. *"Yahudilerden öyleleri vardır ki (Allah'ın koymuş olduğu) kelimeleri yerlerinden* ***tahrif*** *ederler..."* (Kur'an-ı Kerim 4/46)

tahrimen mekruh bk. mekruh.

tahrim tekbiri bk. iftitah tekbiri.

Tahrim suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış altıncı suresidir. Medine'de indirilmiştir. On iki ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'yasaklama' anlamına gelen "tahrim" kelimesinden almıştır. Allah'ın helal kıldığı şeyleri peygamberin bile yasaklamasının söz konusu olamayacağı anlatılır. Sureye, Hz. Peygamber'in eşlerine davranış biçimi anlatılarak başlanır. Hz. Peygamber'in eşlerinin hoşnutluğunu kazanmak için göstermiş olduğu özveri üzerinde durulur. Surede, helal ve haram kılma yetkisinin sadece Allah'a ait olduğu belirtilir. Ahiret vurguları yapılarak insanı cehennem ateşinden koruyacak davranışlar teşvik edilir. Tövbenin önemi açıklanarak güzel davranışlarda bulunmanın tövbenin ön şartı olduğu bildirilir. Allah'a iman etmenin ilahî bir bağış olduğu açıklanarak bu bağışı peygamberin yanında olmalarına rağmen elde edemeyen, Hz. Nuh ve Hz. Lut Peygamberlerin inkârcı hanımları örnek verilir. Buna karşın kötü bir insanın yanında bulunmasına rağmen iman etme mutluluğunu elde eden Firavun'un karısı Hz. Asiye'den de bahsedilir. Namusunu ve iffetini korumada simge olan Hz. Meryem'den bahsedilerek sure son bulur.

takdiriilahî bk. kader.

takdis 1. Yüceltme, ululama, arındırma, mübarek sayma. 2. Allah'ı, tanrılığa aykırı olan her şeyden, eksik sıfatlardan, kusurlardan, acizlikten, tembellikten ve güçsüzlükten uzak tutma.

"Hani, Rabb'in meleklere: 'Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim.' demişti. (Melekler): 'Orada bozgunculuk yapan, kan döken birini mi halife yapacaksın? Oysa biz seni överek tespih ediyor ve seni ***takdis*** *ediyoruz.' dediler. (Rabb'in): 'Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.' dedi."* (Kur'an-ı Kerim 2/30) 3. Allah'ın şükre ve övgüye layık olduğunu bilme, başkasına bildirme ve buna göre inanıp ibadet etme.

takıyye 1. Korkma, elem ve zarar verecek şeylerden sakınıp korunma; çekinme, gizlenme, saklanma, tedbir alma. 2. Müminlerin, kendilerine karşı güç kullanan inkârcıların karşısında can, mal, ırz, din ve her türlü kutsal değerleri tehlikeye düştüğünde onların zararlarından kurtulmak için imanlarını gizlemeleri; gerektiğinde inandıkları görüş ve davranışların aksini ortaya koymaları. Hz. Peygamber, Mekke döneminde müşriklerin işkencelerine uğrayan bazı sahabelere 'takıyye' izni vermiştir. Müslümanlar, İslam'ın kendilerine vermiş olduğu bu izni kullanıp kullanmamakta serbesttirler. Şii Müslümanlar arasında takıyye çok yaygınlık kazanmış hatta iman esaslarından biri olarak kabul edilmiştir.

takke Müslüman erkeklerin namaz kılarken başlarına giymiş oldukları yarım küre biçiminde ince hafif başlık.

taklit 1. Gerdanlık, kolye, madalya, kılıç gibi şeyleri boyuna takma; kılıç kuşanma. 2. Bir başkasının yaptıklarının ve söylediklerinin doğruluğunu, yanlışlığını araştırmadan kabul etme; ona benzemeye çalışma. *"İhtiyar amcanı dinler misin, oğlum, Nevruz?/Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işte gerek./Lafı bol, karnı geniş soyları* ***taklit*** *etme;/Sözü sağlam, özü sağlam, adam ol, ırkına çek."* (M. A. Ersoy) 3. Bir kimsenin dinî delillerden olmayan sözü ile dinî bir delile dayanmadan amel etme. 4. İçtihat yetkisi olmayan bir kişinin delillerini bilmeksizin herhangi bir müçtehidin görüşlerini alması ve uygulaması.

takva 1. Bilinçli davranma; uyanıklık, dikkatli olma, sakınma, korunma, korkma, endişelenme, kaygılanma. 2. Allah'ı görüyormuşçasına bir bilinç içerisinde farzları, vacipleri hakkıyla yerine getirme; Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla nafileleri çokça yapma; sünnete uyma. *"...Şüphesiz ki Allah* ***takva*** *sahiplerini sever."* (Kur'an-ı Kerim 9/4) 3. Haramları, dinen şüpheli olan durumları ve dinin kötü gördüğü şeyleri terk etme. 4. Müminin tüm tutum ve davranışlarında Allah'a kulluk bilinciyle hareket ederek Allah'ın koruması altına girmesi, ona duyduğu sevgi ve saygıyı güçlendirmeye gayret etmesi, bu sevgi ve saygıyı zedelemekten korkması. *"Allah katında sizin en değerli olanınız en* ***takva****lı olanınızdır."* (Kur'an-ı Kerim 49/13) 5. Kulun zihnini ve kalbini, kendisine Allah'ı unutturacak her şeyden uzak tutması, koruması. *"Muhakkak ki Allah* ***takva*** *sahipleri ve güzel iş yapanlarla beraberdir."* (Kur'an-ı Kerim 16/128)

talak 1. Boşama, serbest bırakma, sözleşmeyi iptal etme, ayrılma. 2. Evli eşlerin evliliği sona erdirmeleri, evlilik anlaşmasını bozmaları. *"****Talak****, yeryüzünde Allah'ın hiç sevmediği bir helaldir."* (Hadis) 3. Nikâh bağı ile gerçekleştirilen evlilik sözleşmesinin açıktan

açığa boşamayı ifade eden sözlerle veya boşama niyeti taşıyan kapalı ifadelerle ortadan kaldırılması, evliliğe son verilmesi. İslam dini, boşanmayı kurum olarak kabul etmesine rağmen "Allah'ın sevmediği bir helal" olarak nitelendirir. Hz. Peygamber, aile kurumunun yıkılmasına karşı duyduğu tepkiden dolayı boşanma sözcükleri ile şaka yapmayı ve bu konuda gereksiz konuşmayı hoş görmemiştir. *"Bir kadın, hiçbir ciddi neden yokken kocasından **talak**ını isterse, ona cennetin kokusu bile haram olur."* (Hadis)

Talak suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış beşinci suresidir. Medine'de inmiştir. On iki ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'boşama, evliliği sona erdirme' anlamına gelen "talak" kelimesinden almıştır. Surenin girişinde, eşlerin birbirlerinden ayrılma durumlarında gözetmeleri gereken karşılıklı haklardan ve özellikle kadınların hukukunun korunmasından bahsedilir. Bu çerçevede kadının doğal hastalık hâli olan hayız durumunda boşanmasının hoş olmadığı hatırlatılır. Surede, kadınların haklarıyla ilgili birçok tavsiye yapılmaktadır. Surede, kadınlar eşlerinden ayrıldıklarında bu ayrılığın şahitlerin önünde gerçekleşmesinden, onlara nafaka ve barınak temin edilmesinden bahsedilir. Ayrıca, kadınlara kötü davranmanın çirkinliği ele alınır. Surede, birçok toplumun yaptıkları haksızlıklar yüzünden yok edilişlerine yer verilir. İman etmenin, Allah'ın emirlerine bağlanmanın, Peygamberi örnek almanın ve güzel davranışlarda bulunmanın önemine vurgu yapan ayetlerle sure son bulur.

Talmut Yahudiliği yorumlayan ve ortaya çıkan problemlere çözüm getiren, Tevrat'tan sonra Yahudiliğin en önemli kitabı; Tevrat tefsiri. Talmut, İsrailoğulları tarafından birçok kere değiştirilerek yaklaşık 700 yılda tamamlanmıştır. İki tür Talmut vardır: Mişna ve Gemera Talmutları. Talmut'a inanmayan gerçek anlamda bir Yahudi sayılmaz. Karaim ve Habeşistan Yahudileri, Talmut'a inanmadıkları için Yahudi olarak kabul edilmemişlerdir.

Tanah Eski Ahit'e Yahudilerce verilen ad. Tanah; Torah(5), Nebiim(19) ve Ketubim(11) olmak üzere toplam 35 kitaptan oluşur.

Tarık suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen altıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. On yedi ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'gece doğan yıldız' anlamına gelen "Tarık" kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın yaratmış olduğu gök cisimlerinin önemine vurgu yapılarak başlanır. İnsanın yoktan var edilişine ve ölümden sonra diriltilmesine yer verilir. Ölüm hâli ile beraber insanın dünyada yaptıkları ile başbaşa kalacağı anlatılır. Kıyamet vurgusu yapılarak müşriklerin küfürden ve içinde bulundukları vurdumduymazlıktan uyanmaları istenir. Onlara verilen sürenin yakında sona ereceği, eğer akıllarını başlarına almazlarsa, bu durumun haklarında hayırlı olmayacağı uyarısı yapılarak sure son bulur.

tarikat 1. Yol, takip edilen metot, meslek, yapılan iş. 2. Tasavvufta Allah'ın hoşnutluğunu elde etmek ve Allah'ı görüyormuş gibi ibadet yapma bilincini kazanmak için girilen ve kendisine ait kuralları olan yol. *"Şeriat,*

tarikat *yoldur varana/Hakikat meyvası andan içerü."* (Yunus Emre) 3. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinde emredilen şeyleri ilahî aşkın etkisiyle coşkulu bir biçimde yaşama yolu. *"Mumsuz baldır şeriat, tortusuz yağ* ***tarikat****/Dost için balı yağ, pes niçin katmayalar"* (Yunus Emre) 4. Kişinin, İslam'ın emir ve yasaklarına göre hareket eden, kâmil bir mürşidin önderliğinde, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak ve Hz. Muhammed'in örnek ahlakıyla ahlaklanmak amacıyla yapmış olduğu manevi yolculuk; bu uğurda takip ettiği yol, metot.

tasadduk 1. Bağışlama, sadaka verme, yardım etme, hayır yapma. "*Yarım hurma bile olsa* ***tasadduk*** *ederek kendinizi ateşten koruyunuz.*" (Hadis) 2. Allah yolunda harcama yapma; zekât ve fitre verme. *"Sizden birine ölüm gelip de; 'Rabb'im, ölümümü bir süreye kadar erteleseydin de* ***tasadduk*** *eden iyilerden olsaydım.' demeden önce size verdiğimiz rızıktan fakirlere sadaka verin."* (Kur'an-ı Kerim 63/10) 3. Allah'ın rızasını elde etmek amacıyla helal yollardan sahip olunan kazancın bir bölümünü ibadet niyetiyle ihtiyaç sahiplerine verme. *"Şayet, borçlu kimse darlık içindeyse, bolluğa erişinceye kadar beklemek gerekir. (Alacağınızı)* ***tasadduk*** *ederseniz bu durum sizin için çok daha hayırlıdır."* (Kur'an-ı Kerim 2/280)

tasavvuf 1. İslam'ın ruhi ve manevi yönünü öne çıkaran, insana Allah'ı görüyormuşçasına bir ibadet ve davranış bilinci kazandırmayı hedefleyen düşünce biçimi, hayat tarzı. 2. Kötü huyları terk edip güzel huylar edinme; Hz. Muhammed'in edep ve ahlakını davranış hâline getirme yolu. *"****Tasavvuf*** *güzel ahlaktır."* (Seri es-Sakati) 3. Gönlü Allah'tan alıkoyan her şeyden arındırma, dünya ve içindekilerin geçici olduğunu bilip hayata bir yolcu gibi bakabilme anlayışı. 4. Kâmil bir insan olabilmek için kalp ve dille sürekli Allah'ı zikretme ve Hz. Muhammed'i hayatın bütün alanlarında örnek alma. *"****Tasavvuf****, karşılıklı dostluk ve sevgidir. Hiçbir kaygı duymadan Allah ile birlikte olmaktır…"* (Ebu Bekir Şibli)

tasdik 1. Doğrulama, gerçekliğini kabul etme, inanma, iman etme, gönülden bağlanma. "*Kim bir falcıya veya kâhine gider onun söylediklerini* ***tasdik*** *ederse, Muhammed'e geleni inkâr etmiştir.*" (Hadis) 2. Allah'ın, peygamberi aracılığı ile göndermiş olduğu şeylerin doğruluğuna kesin olarak inanma, içtenlikle bağlanma. *"Müminler, kıyamet gününü kesinlikle* ***tasdik*** *ederler."* (Kur'an-ı Kerim 70/26)

tatavvu 1. Fazlalık, nafile, gönüllü olarak fazladan yapılan şey. 2. Farz ve vacibin dışında Müslümanların Allah rızası için yapmış oldukları ibadetler. Zekât dışında fakire yardım etme, farz orucun dışında oruç tutma, farz namazların dışında namaz kılma, umre yapma gibi nafile ibadetler tatavvudur. *"…Kim* ***tatavvu*** *yaparsa, bilsin ki Allah karşılığını verir ve yaptığı iyilikleri bilir."* (Kur'an-ı Kerim 2/158)

tavaf 1. Dönme, çevresini dolaşma, bir şeyin etrafında yürüme, ziyaret etme. 2. Hac ve umre ibadetini yapacak kişinin Kâbe'nin etrafında yedi kez dönmesi. Tavaf, hac ve umrenin şartlarındandır. Kâbe'nin etrafında bir dönüşe

"şavt" denir. Yedi şavt bir tavaftır. Tavafa başlanırken eller Haceriesvet'e doğru kaldırılarak selamlanır ve 'En büyük olan Allah'ın adıyla başlarım.' anlamında "Bismillahi Allahu ekber" denir. *"İbrahim ve İsmail'e şöyle emir verdik: 'Evimi (Kâbe'yi) hem **tavaf** edenler, hem itikâf yapanlar, hem de rükû ve secde edenler için tertemiz bulundurun!"* (Kur'an-ı Kerim 2/125)

tavafı kudum Mekke dışından gelenlerin, Kâbe'yi selamlamak için yapmaları sünnet olan ilk tavaf.

tavafı sader Mekke dışından gelenlerin, Kâbe'ye veda etmek amacıyla yaptıkları vacip olan veda tavafı.

tavafı tatavvu Mekke'de bulunan insanların ibadet niyetiyle zaman zaman yaptıkları nafile tavaf. Mekke dışından gelenlerin tavafı tatavvu yapmaları, nafile namaz kılmalarından daha faziletlidir.

tavafı umre Umre yapanların ihramlı olarak yapmak zorunda oldukları ve ilk dört şavtı umrenin şartlarından olan tavaf.

tavafı ziyaret Arafat'tan inince yapılan ve yapılması farz olan tavaf. Tavafı ziyarete, 'tavafı ifada' da denir. İlk dört şavtı farzdır. Tavafı ziyaret yapılmadan hacı olunmaz.

tayyib 1. Tertemiz olan, temizliğinde şüphe bulunmayan, pis olmayan. *"De ki: Hiç pis olanla **tayyib** olan bir olur mu?"* (Kur'an-ı Kerim 5/100) 2. Namuslu, iffetli. *"Kötü erkekler kötü kadınlara, **tayyib**e hanımlar da **tayyib** erkeklere layıktır."* (Kur'an-ı Kerim 24/26) 3. Haram olmayan, helal yiyecek ve içecekler. *"Ey iman edenler! Kazanmış olduğunuz şeylerin **tayyib**lerinden (ihtiyaç sahiplerine) veriniz."* (Kur'an-ı Kerim 2/267) 4. Dinen ve ahlaken kusursuz, mükemmel. *"Allah'ın melekleri, **tayyib** olanların ruhlarını alırken onlara 'Allah'ın selamı üzerinize olsun; yaptıklarınıza karşılık cennete girin!' derler."* (Kur'an-ı Kerim 16/32)

tazarru 1. Yalvarma, rica etme, dua etme, dileme, niyaz etme. "*Rabb'ini **tazarru** ile ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam zikret; gafillerden olma!*" (Kur'an-ı Kerim 7/205) 2. Kulun, Allah'a dua ederken kendi yetersizliğini fark etmeye çalışarak boyun bükmesi ve Allah'ı yüceltip isteklerde bulunması. *"Rabb'inize **tazarru** ile (içtenlikle ve) sessizce dua edin. Şüphesiz o (duada) haddi aşanları sevmez."* (Kur'an-ı Kerim 7/55)

tazim 1. Yüceltme, ululama, saygı gösterme, kıymet ve önem verme, hürmet etme. 2. Allah'a itaat edip emir ve yasaklarını yerine getirmek suretiyle ona saygı gösterme, her türlü eksiklikten Allah'ı uzak bilme ve tespih etme. *"Kim Allah'ın koymuş olduğu yasaklara **tazim** ederse (bu yasaklardan kaçınırsa), Rabb'i katında kendisi için bu daha hayırlıdır."* (Kur'an-ı Kerim 22/30) 3. Peygamberlere, meleklere, sıddıklara, salihlere, âlimlere ve ana babaya hürmet etme, onların değerini bilme.

tazir 1. Engelleme, menetme, yasaklama, azarlama. 2. İslam hukukunda, dinin miktarını belirlemediği bazı suçlara devlet yetkililerinin vermiş olduğu caydırıcı nitelikteki ceza(lar). Dinin

miktarını belirlemediği bazı tazir cezaları şunlardır: Kınama, azarlama, tehdit etme, mahkemeye çağırma, hapis vb. *"Kim, had cezası olmayan (miktarı dinen belirlenmeyen) bir konuda had cezası kadar **tazir** cezası verirse zulüm yapmış olur."* (Hadis)

taziye 1. Teselli etme, rahatlatma, baş sağlığı dileğinde bulunma, acılara karşı sabırlı ve dirençli olmayı tavsiye etme. 2. Bir yakını ölen kimseye "baş sağlığı" dileğinde bulunma. Türk kültüründe taziye "Başınız sağ olsun." "Allah kalanlara ömür versin." "Allah tüm ölenlerinize rahmet etsin." "Allah günahlarını affetsin." "Allah cennette buluştursun." gibi cümlelerle yapılır. Taziyede bulunma Hz. Peygamber'in çok değer verip teşvik ettiği bir davranıştır. *"Başına gelen bir musibetten dolayı, kardeşine **taziye**de bulunan bir mümine, Allahuteala kıyamet günü çok değerli elbiseler giydirecektir."* (Hadis)

tazminat 1. Ödeme garantisi verme, kefil olma, borçlanma, sorumluluğu paylaşma. 2. Haksız bir uygulamadan dolayı maddi ya da manevi zarara uğrayan birisinin zararının karşılanması. İslam fıkhına göre, zarar gören bir kimse mahkemeye müracaat ettiğinde en kısa zamanda kendisine hak ettiği tazminatı ödenir, çünkü İslam'da kişi hak ve hürriyetlerine saygı göstermek esastır. İslam dini insanların canlarını, mallarını, soylarını korumayı gaye edinir. Bunlardan herhangi birisine zarar verildiğinde kişilerin tazminat davası açma hakları vardır. *"Bahçesi olan kimseler bahçelerini gündüz korurlar. Geceleyin ise hayvanlar, başkasının bahçesine zarar verirlerse sahipleri **tazminat** öder."* (Hadis)

teala Allah'ın yüceliğini belirtmek için isimlerinden hemen sonra bir sıfat gibi kullanılan "yüce olsun, ulu olsun." anlamlarına gelen övgü sözü. *"Allahu**teala** her şeyin gerçek sahibidir."* (Kur'an-ı Kerim 20/114)

Tebareke suresi bk. Mülk suresi.

Tebbet suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz on birinci suresidir. "Mesed suresi" diye de bilinir. Mekke'de inmiştir. Beş ayettir. Adını birinci ayette geçen ve "kahrolmak, yok olmak." anlamlarına gelen "tebbet" kelimesinden almıştır. Bu sure, Hz. Muhammed akrabalarını ilk defa İslam'a davet ettiğinde Ebu Lehep'in ona; "Yuh olsun sana! Bizi buraya bunun için mi çağırdın?" demesi üzerine inmiştir. Surede, Hz. Peygamber'e iman etmeyip İslam düşmanlığında aşırı giden amcası Ebu Lehep'in yaptığı kötülükler konu edilir. Biriktirdiği mallara ve ailesinin çokluğuna güvenen Ebu Lehep'in kazançlarının ahirette kendisine fayda vermeyeceği vurgulanır. Surede, Ebu Lehep ile beraber karısı Ümmü Cemile'nin de cehenneme gireceği haber verilir. İman etmedikten sonra peygambere akraba olmanın bile ahirette kişiye bir yararının olmayacağı hatırlatılarak sure son bulur.

tebeitabiin 1. Sahabeleri gören kişilerle karşılaşıp onlarla sohbet eden ve Müslüman olarak ölen kişi. 2. Hz. Peygamber'in hadislerini nakleden üçüncü nesil Müslümanlar. Tebeitabiin neslinin çoğu ya bir sahabe torunu ya da sahabelerle görüşen kişilerin çocuklarıdır. Bu insanlar, sahabe ve tabiin vasıtasıyla

Hz. Peygamber'den nakledilen hadisleri ve rivayetleri toplamışlar ve onları özümsemişlerdir. Bulundukları bölgelerin önde gelen âlimleri olan tebeitabiin nesli, İslami ilimlerin gelişmesine çok önemli katkılarda bulunmuşlardır.

teberrük 1. Mübarek sayma, uğurlu kabul etme, hayır ve bereket umma; bir şeyi bereket ve mutluluk vesilesi sayma. 2. Hayırlı ve güzel işler için duasının kabul olacağı umulan âlimlerden, salih kimselerden veya anne babadan hayır duası isteme.

tebliğ 1. Ulaştırma, duyurma, açıklama. "Benden, duyduğunuz bir ayet bile olsa **tebliğ** ediniz…" (Hadis) 2. Peygamberlerin Allah'ın kendilerine indirmiş olduğu vahiyleri insanlara eksiksiz olarak bildirmesidir. *"Peygamberin üzerine düşen (görev) sadece **tebliğ** etmektir…"* (Kur'an-ı Kerim 5/99) 3. Açıklanması gereken dini bir hükmü, yerine göre örnekler vererek yerine göre nasihat ederek sözlü ve yazılı bir biçimde eksiksiz olarak anlatma; etkileyici bir dille insanlara duyurma. *"(Ey Musa ve Harun) Firavun'a gidin. Çünkü o azmıştır. Ona yumuşak ve tatlı bir sözle **tebliğ**de bulunun. Belki öğüt alır veya Allah'tan korkar."* (Kur'an-ı Kerim 20/43-44) 4. Allah'ın kendi katından göndermiş olduğu ilahî emirleri inkârcılara duyurma, inkâra düştükleri hususlarda onları ikna etmeye veya inanç alanıyla ilgili şüpheleri varsa, şüphelerini gidermeye çalışma; İslam'ı inkârcılara anlatma. *"Bu Kur'an, onunla uyarılsınlar ve tek bir Tanrı bulunduğunu bilsinler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye insanlara **tebliğ** edilmiştir."* (Kur'an-ı Kerim 14/52)

Tebük Seferi Hz. Muhammed'in hicretin dokuzuncu yılında Şam topraklarında toplanan Bizans ordusuna karşı çarpışmak üzere Medine'den Tebük'e bizzat kendisinin de katılarak sevk ettiği en güçlü askeri harekât. Tebük, Hicaz bölgesinin kuzeyinde, Medine'den Şam'a giden yolun ortasında bulunan bir şehrin adıdır. Tebük seferi, Hz. Peygamber'in katıldığı savaşların sonuncusudur. Müslümanlar bu savaşa otuz bin kişiyle katılmıştır. Tebük Seferi, Veda Haccı'ndan önce yapılmış ve bu seferde savaş olmamıştır. Fakat Müslümanlar pek çok zorluklara göğüs gererek askerî ve siyasi açıdan çok büyük bir başarı elde edilmiştir. Tebük Seferi'nde İslam ordusu, sıcak, susuzluk ve çöl yolculuğu nedeniyle büyük sıkıntılar çekmiştir. Bu nedenle Tebük Seferi'ne "Güçlük Ordusu" anlamında "Ceyşülusre" de denilmiştir. Hz. Peygamber, ordusuyla beraber Tebük'te yirmi gün kalmış ve daha ileri gitmek istememiştir. İslam'ı zorla kabul ettirmek fikrinde olmayan Hz. Peygamber, insanların kanının dökülmesine razı olmamıştır. Fakat, o bölgelerde bulunan küçük Hristiyan kabilelerle anlaşmalar yapmıştır. Sınırda sükûnet ve emniyeti sağlamıştır. Hz. Peygamber, arkadaşlarıyla istişare edip savaş yapmadan dönmeye karar vermiştir. Siyasi başarılar elde edilerek sefer sona ermiştir.

tebzir bk. israf.

tecdidiiman 1. İmanın yenilenmesi. 2. Mümin bir kişiden, iman esaslarına aykırı bir söz veya davranış meydana geldiğinde imanının zarar görmemesi ve

küfre düşmemesi için kelimeitevhit ve kelimeişehadet okuyarak Kur'an-ı Kerim'deki iman esasları çerçevesinde imanını yenilemesi. Türk kültüründe tecdidiiman, camilerde cuma ve perşembe günleri ikindi veya yatsı namazından sonra yapılan bir duadır.

tecessüs 1. Dikkatle araştırma, gözlemleme, casusluk yapma. "*(Yakup, oğullarına dedi ki:) Ey oğullarım! Gidin Yusuf ve kardeşini* ***tecessüs*** *edin, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin…*" (Kur'an-ı Kerim 12/87) 2. İnsanların birbirlerinin gizli durumlarını, ayıplarını ve kusurlarını araştırıp ortaya dökmeleri. Tecessüs, Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan davranış bozukluklarından biridir. Buna göre müminlerin kötü zandan, gıybetten ve tecessüsten uzak durmaları gerekir. *"Ey iman edenler! Birbiriniz hakkında yersiz zanda bulunmaktan çok sakınınız. Çünkü zannın bir kısmı günahtır.* ***Tecessüs*** *etmeyiniz. Birbirinizin gıybetini yapmayınız…"* (Kur'an-ı Kerim 49/12)

teçhiz 1. Donatma, hazırlama, hazırlık yapma. 2. Düşmanlara karşı dini, vatanı, milleti ve namusu her türlü tehlikeden korumak için ordu hazırlama, orduyu silah ve malzeme ile donatma. *"Kim Allah yolunda savaşan bir gaziyi* ***teçhiz*** *ederse o da Allah yolunda savaşmış gibi sevap alır."* (Hadis) 3. Ölen bir kimsenin yıkanıp kefenlenmek suretiyle gömülebilecek hâle getirilmesi.

tecvit 1. Bir işi güzel yapma, güzelleştirme, iyi ve güzel söz söyleme, süsleme. 2. Kur'an-ı Kerim'i, harflerin çıkış yerlerine ve sıfatlarına uygun olarak hatasız bir biçimde okumayı öğreten ilim. Kur'an-ı Kerim okurken tecvit kurallarına göre okumak gerekir. Kelimelerin doğru anlam kazanması tecvit kurallarına uymaya bağlıdır. Tecvit kurallarında Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'i okuyuş tarzı esas alınmış ve bu okuyuş tarzı kıraat âlimleri tarafından nesilden nesle aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. *"Kur'an-ı Kerim'i* ***tecvit*** *ile okuyunuz. Sesinizi güzelleştirerek onu süsleyiniz ve Arapça kurallara uygun olarak okuyunuz."* (Abdullah b. Mesud) 3. Kur'an-ı Kerim'i güzel bir biçimde okumak için uyulması gereken kurallar ilmi.

tedvin 1. Yazılı şeyleri bir araya getirme, düzene koyma, kitap yazma, kaydetme. 2. Herhangi bir ilim dalının dağınık hâldeki konularını bir araya getirerek düzene sokma ve kitap şekline getirme. 3. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, İslam coğrafyasının dört bir tarafına dağılan sahabelerden hadislerin toplanıp bir araya getirilmesi. Hz. Peygamber'in hadislerini onun hayatında bizzat duyan ve öğrenen sahabeler, Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam devletinin sınırlarının genişlemesiyle beraber İslam'ın yayıldığı yerlere dağılmışlardır. Tefsir, kelam, fıkıh gibi İslami ilimlerin oluşma döneminde Hz. Peygamber'in görüşlerini içeren hadislere çok büyük ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle tabiiler ve sonraki dönemde, hadisler bir araya getirilmeye; tedvin edilmeye başlanmıştır.

teenni 1. Acele etmeme, yavaş davranma, ağırdan alma, ihtiyatlı olma. 2. Bir iş yaparken ilerisini düşünüp istişare yaparak karar verme, acele etmeme; işi vaktinde ve kurallarına

uygun yapma. *"**Teenni** Allah'tan, acelecilik ise şeytandandır."* (Hadis)

tefekkür 1. Düşünme, derin düşünme, fikir yürütme, kavramaya çalışma, kafa yorma. 2. Var olan bir şeyin manasını anlamaya çalışma ve eşyanın bilgisini zihinde toplayabilmek için aklın hareket hâlinde olması, derin derin düşünmesi. *"Yeryüzünü yayıp genişleten ve onun üzerine yerinden oynatılmaz dağlar yerleştirip vadilerinden nehirler akıtan ve orada her türlü bitkiden iki cins yaratan ve gündüzü geceyle örtüp bürüyen Allah'tır. Doğrusu, bütün bunlarda **tefekkür** edenler için mutlaka (çıkarılacak) dersler vardır."* (Kur'an-ı Kerim 13/3) 3. Allah'ın ayetleri, yarattığı tüm varlıklar ve onun tarafından meydana getirilen olaylar üzerinde kafa yorup düşünme; ibret alma, yaratan ile yaratılanlar arasında ilgi kurma, Allah'ın Rablığını kavramaya gayret etme. *"Müminler ki; ayakta dururken, otururken ve uyumak için uzandıklarında Allah'ı anar, göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde **tefekkür** ederler..."* (Kur'an-ı Kerim 3/191)

tefrika 1. Parçalanma, ayrılma, gruplaşma, fırkalaşma, nifak. **"*Tefrika** girmeden bir millete düşman giremez;/Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.*" (M. A. Ersoy) 2. Doğruluğu din ve akıl yoluyla belirlenmiş olan konularda ayrı hareket etme. Farklı konularda özgür bir şekilde görüş bildirmek tefrika değildir. İslam dini, inanç esaslarında, ibadetle ilgili hükümlerde, müminlerin doğruluğu hakkında görüş birliğine vardığı şeylerde ve İslam toplumunun birlik ve beraberliğini sarsacak konularda tefrikaya düşmeyi yasaklamıştır. *"Hepiniz birden Allah'ın dinine sımsıkı tutununuz. **Tefrika**ya düşmeyiniz..."* (Kur'an-ı Kerim 3/103)

tefsir 1. Kapalı bir şeyi açma, bir manayı açığa çıkarma ve bir şeyi açıklama. 2. İnsanın bilgi birikimi ve Arap diline hâkimiyeti ölçüsünde Kur'an-ı Kerim metninin içerdiği manaları ortaya çıkarması, yorumlaması. 3. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin anlamlarını açıklamaya, hükümlerini ve bu hükümlerin dayandığı gerekçeleri açığa çıkarmaya ve ayetleri belirli bir yöntem çerçevesinde yorumlamaya yarayan ilim dalı. 4. Ayetlerin ve surelerin inişini, indiriliş sebeplerini, Mekki ve Medeni olarak düzenlenmesini, nasihini, mensuhunu, tek bir olaya mı yoksa genel olaylara mı işaret ettiğini, ayetlerdeki kapalılıkları, söz sanatlarını ve cümle yapılarını bilmeye yarayan ilim dalı. Alanlarında uzman olan İslam bilginlerinin Kur'an-ı Kerim'in kapalı ifadelerini, belirli bir metot ve kural dâhilinde açığa çıkarma faaliyeti olan tefsir iki çeşittir: 1. Rivayet Tefsiri: Kur'an-ı Kerim'i daha çok hadis ve sahabelerin açıklamalarına dayanarak yorumlama biçimi. 2. Dirayet tefsiri: Kur'an-ı Kerim'i açıklarken sadece rivayetlerle yetinmeyip dil, edebiyat, dinler tarihi, sosyoloji, psikoloji ve tarih gibi bilimlerden yararlanarak yapılan tefsir.

tefsir usulü Konusu her yönüyle Kur'an-ı Kerim olan ve onun en doğru biçimde anlaşılmasına yardımcı olmayı amaç edinen ilim dalı, ulumulkur'an ilmi. Kur'an-ı Kerim'i anlama süreci içerisinde oluşan tefsir usulü, Kur'an-ı Kerim incelemelerinde izlenmesi gere-

ken ilke ve yöntemleri belirleyen, sınırları ve amacı belli bir ilim dalıdır. Bu ilim dalı Kur'an-ı Kerim'in inişi, tertip edilişi, toplanması, yazılışı, okunuşu, mucize oluşu, nasih ve mensuhu, Mekki ve Medeni oluşu, nüzul sebepleri vb. dil ve tarih çerçevesinde incelenebilecek Kur'an-ı Kerim'le ilgili konuların tamamını içerir.

Teğabün suresi Kur'an-ı Kerim'in altmış dördüncü suresidir. Medine'de inmiştir. On sekiz ayettir. Adını dokuzuncu ayette geçen ve "kâr-zarar" anlamına gelen "teğabün" kelimesinden almıştır. Surede, Allah'a iman, ibadet ve güzel ahlak konuları üzerinde durulur. Tüm insanlara şu dört hususun önemi hatırlatılır: 1. İçinde yaşamakta olduğunuz evren sahipsiz değildir. 2. Bu evren amaçsız yaratılmamış ve evrenin varlığı bir hikmete dayanmaktadır. 3. Allah, insanları en güzel biçimde yaratmış, küfür ve imanı seçmede serbest bırakmıştır. Fakat, herkes seçiminin sonucuna katlanacaktır. 4. İnsanlar başıboş ve sorumsuz bırakılmamıştır. Surede, inkârcılar Hz. Peygamber aracılığıyla doğru yola davet edilir ve ahirette hesap verecekleri hatırlatılır. İman edenlere de seslenilerek bazı talimatlar verilir. Bu talimatlar şunlardır: Dünyada hiçbir felaket Allah'ın izni olmaksızın insanın başına gelmez. Şartlar kötü bile olsa sabırlı olmak gerekir. "İman ettim." demekle her şeyin bittiğini sanılmamalıdır. İman edildikten sonra Allah'a ve Resulüne itaat edilmesi gerekir. Mümin, yalnızca Allah'a güvenir. Bir mümin için mal, evlat ve eş önemli birer imtihan sebebidir. Her insan gücü oranında sorumluluk taşır. Fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine karşılıksız borç vermenin önemini ve geleceği sadece Allah'ın bildiğini hatırlatan ayetlerle sure son bulur.

tehlil 'Allah'tan başka iman edip ibadet yapılacak hiçbir tanrı yoktur.' anlamına gelen 'La ilahe illallah' kelimeitevhidini söyleme, tekrarlama. Tehlil okumayı, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber, ölüm anında en son sözü tehlil olan kimsenin cennetlik olacağının müjdesini vermiştir. *"Ölmek üzere olan hastalarınıza **tehlil** okumalarını teşvik ediniz."* (Hadis)

teheccüd namazı Gecenin son üçte birlik bölümünde uykudan kalkarak kılınan nafile namaz. Teheccüd namazı, Hz. Peygamber'in önemli sünnetlerindendir. O, seher vakti denilen gecenin son üçte birinde kalkar, Kur'an-ı Kerim okur, Allah'ı zikreder ve tefekkür yapardı. Yatsı namazından sonra henüz uyumadan kılınan nafile namaza 'gece namazı' anlamında 'salatıleyl' denir. Teheccüd namazı ise seher vaktinde uykudan kalkılarak kılınır. En az iki rekât kılınır. Dört, altı veya sekiz rekât olarak da kılınabilir. *"Kim geceleyin uyanır ve hanımını da uyandırarak beraberce iki rekât **teheccüd namazı** kılarlarsa, Allah katında bu kişiler, 'Allah'ı çokça zikreden erkekler ve kadınlar' olarak kaydedilirler."* (Hadis)

tekabbelallah 1. Namazı birlikte kılan Müslümanların birbirlerine söyledikleri "Allah kabul etsin!" anlamında bir dua sözü. 2. Zekât ve sadaka verdikten, hac ve umre yaptıktan, oruç tuttuktan veya herhangi bir hayırlı işi bitirdikten sonra müminlerin birbirlerine "Al-

lah kabul etsin!" anlamında söyledikleri dua sözü.

Tekasür suresi Kur'an-ı Kerim'in yüz ikinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Sekiz ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'dünya malını artırıp çoğaltmada yarış etme' anlamına gelen "tekasür" kelimesinden almıştır. Sureye, insanların hayatın aldatıcı şeyleri ile uğraşıp dünya malını biriktirmeye olan düşkünlüklerinden bahsedilerek başlanır. İnsanların dünya malına olan bu tutkularının, ölüm kendilerine ansızın gelip malları ile aralarını ayırıncaya ve onları kabirlere götürünceye kadar devam ettiği anlatılır. Ayrıca surede, müşriklerin ölümü ve ahireti gereği gibi düşünmediklerinden dolayı dünyaya taparcasına bağlandıkları belirtilir. Ahiret duygusu gelişen ve cehennemin ne olduğunu bilen insanlarda dünyaya olan bağlılığın aşırı olamayacağı vurgulanır. Ahirette, insanların dünyada iken elde ettikleri her türlü nimetten hesaba çekileceğini bildiren ayetle sure son bulur.

tekbir 1. Büyük görme, yüceltme, ululama, büyüklüğünü kabullenme. 2. Allah'ın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve "Allah en büyüktür." anlamına gelen 'Allahu Ekber' sözü. Tekbir, iman ifadesidir. İnsan bu cümleyi söyleyerek kimi ilah olarak tanıdığını, kime ibadet edeceğini ilan etmiş olur. *"(Ey Muhammed) şöyle de: "Hamt Allah'a mahsustur. Allah, çocuk edinmemiştir, onun mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, âcizlik sebebiyle bir yardımcı da edinmemiştir. Onu sürekli* ***tekbir*** *ederek yücelt."* (Kur'an-ı Kerim 17/111) 3. Namaza başlarken söylenen 'Alllahu Ekber' sözü. 4. Kurban bayramının arefe günü sabah namazından, bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar olan sürede farz namazlardan sonra söylenen 'Allahu Ekber Allahu Ekber. La ilahe illallahu vallahu ekber. Allahu ekber velillahil hamd.' şeklindeki teşrik tekbiri. Teşrik tekbirinin anlamı şöyledir: 'Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah'tan başka tanrı yoktur. Allah en büyüktür. Bütün hamt ve övgüler Allah'adır.' *"Yüreklerden taşsın/Yine, imanlar!/Itrî, bestelesin* ***Tekbîr****'ini;/Evliyâ, okusun Kur'an'lar!/ Ve Kur'an'ı göz nuruyla çoğaltsın/ Kayışzade Osman'lar!"* (A. N. Asya)

tekebbür 1. Kibirlenme, büyüklenme, böbürlenme, kendini üstün görme. 2. Kişinin, kendisini yaratan Allah'ı ve yaratılış amacını unutarak daha çok maddi olan şeyleri öne çıkarmak suretiyle kendini üstün görüp ibadet yapmaktan yüz çevirmesi ve başkalarını da küçük görmesi. *"Yeryüzünde* ***tekebbür****-de bulunanları ayetlerimden uzaklaştıracağım (onları anlamayacaklar). Onlar, bütün mucizeleri görseler yine de iman etmezler. Doğru yolu görseler o yola girmezler. Fakat, azgınlık yolunu görseler hemen o yola girerler. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamala-rından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir."* (Kur'an-ı Kerim 7/146)

tekfin İnsana saygının ve değer vermenin bir ifadesi ve son insanlık görevi olarak ölen bir kişinin baştan ayağa beyaz bez ile usulüne göre sarılması, kefenlenmesi. Şehitler öldükleri sırada üzerlerinde bulunan elbiseleri ile gömüldüklerinden kefenlenmezler.

*"Ölülerinizi beyaz bez ile **tekfin** ediniz."* (Hadis)

tekfir 1. Birinin İslam'dan çıkıp küfre girdiğini söyleme. 2. Bir Müslümanı yaptığı bir iş, davranış veya düşüncesinden dolayı dinden çıkmakla suçlama, kâfirlikle itham etme. Küfre girdiği, dinî delillerle kesin olarak kanıtlanmayan bir insanı küfürle suçlamak veya işlediği günahlardan dolayı dinden çıkmasına hükmetmek İslam'a göre büyük günahtır. İslam dini müminlerin birbirlerini rastgele tekfir etmelerini yasaklamıştır. *"Bir Müslüman, herhangi bir mümini tekfir ettiğinde, tekfiri gerektiren suç o kişide varsa sözünde isabet etmiştir. Eğer söylediği **tekfir** ifadesi o kişide yoksa söyleyen kişi kâfir olur."* (Hadis)

tekke 1. Dergâh, hankâh, zaviye. 2. Bir tarikata bağlı olan kişilerin bir şeyhin maddi ve manevi idaresi altında zikir, ibadet, eğitim ve öğretim ile meşgul olup ruhen ve ahlaken olgunluk kazandıkları yer. *"Yemekte çerviş olur/**Tekke**de derviş olur/Tanrı yardım ederse/Dünyada her iş olur"* (Suat Akalın)

tekvin 1. "Allah'ın herhangi bir şeyi örneksiz olarak en güzel bir şekilde yaratması ve yoktan var etmesi." anlamında Allah'ın sıfatlarından biri. 2. Yahudilerin mukaddes kitabı Tevrat'ın yaratılış konularından bahseden ilk bölümü.

Tekvir suresi Kur'an-ı Kerim'in seksen birinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yirmi dokuz ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'kıyamet gününde güneşin ışığını kaybetmesi ve güneş sisteminin bozulması' anlamına gelen "tekvir" kelimesinden almıştır. Surede, kıyametin kopması ve peygamberliğin önemi olmak üzere iki konu işlenir. İlk bölümde, kıyametin başlangıcında gerçekleşecek olan güneşin işlevini kaybetmesi, yıldızların kararması, dağların eriyip yok olması, bütün evcil ve vahşi hayvanların dağılması, denizlerin kabarması ele alınır. Daha sonra insanın amel defterinin açılıp yaptıklarının karşılığını görmesi, buna bağlı olarak cennetlik veya cehennemlik olması anlatılır. Bu kıyamet tablosundan sonra, insanın düşünmesi istenir ve cezaların bireysel olduğu vurgulanıp insanlar güzel iş yapmaya teşvik edilir. Surenin ikinci bölümünde, peygamberlik konusu üzerinde durulur ve Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği vahyin, bir delinin sözleri ve şeytanın vesveseleri olmadığı bildirilir. Hz. Muhammed'in Allah'ın tüm insanlara gönderdiği gerçek bir peygamber olduğu vurgulanır. Allah'ın bütün âlemlerin Rabbi olduğunu ve Allah dilemeden hiçbir şeyin olmayacağını bildiren ayetle sure son bulur.

telbiye 1. İtaat etme, emre koşma, çağrıya karşılık verme, emri yerine getirme. 2. Hac ve umre için ihrama giren kişinin "Buyur Allah'ım! Her zaman emrindeyim Allah'ım! Buyur Allah'ım! Senin asla hiçbir ortağın yoktur. Emrindeyim her zaman Allah'ım! Bütün hamdler ve şükürler sanadır Allah'ım! Ve bütün nimetler sendendir, tüm var olanların sahibi sensin. Senin asla hiçbir ortağın yoktur!" anlamına gelen "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. La şerike leke lebbeyk inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke

ve'l-mülk la şerike leke" biçiminde söylediği dua. *"Sizden kim hac yapacak olursa mutlaka **telbiye** getirsin."* (Hadis)

telfik 1. Süsleme, uydurma, ulaşma, katılma, eli boş dönme. 2. Fıkıhta, taklit yoluyla bir mesele veya amel üzerinde iki veya daha fazla mezhebin farklı hükümlerini birleştirerek uygulama. 3. Bir mesele üzerinde birbirine aykırı iki görüş varken, daha sonra gelen bir müçtehidin bu ikisine uymayan üçüncü bir görüşü ortaya koyması.

telkin 1. Birisine bir şeyi anlatıp zihnine sokma, kabul ettirme, emir ve talimat verme. 2. Ölmek üzere olan kişinin yanında Allah'ın varlığını ve birliğini, Hz. Muhammed'in peygamberliğini hatırlatmak amacıyla yüksek sesle "Kelimeitevhit" okuma. *"Ölmek üzere olan hastalarınıza kelimeitevhit **telkin** ediniz."* (Hadis) 3. Cenaze mezara gömülüp herkes dağıldıktan sonra kabri başında ölüye âlim ve ahlaken güzel bir kişinin Rabb'inin Allah, dininin İslam, kitabının Kur'an-ı Kerim ve peygamberinin Hz. Muhammed olduğunu hatırlatan sözleri yüksek sesle söylemesi.

temettu haccı bk. haccıtemettu.

temyiz 1. Ayırt etme, anlama, tercih etme, sezginlik. 2. Yetişkin bir kişinin veya henüz büluğ çağına ulaşmamış bir çocuğun iyi ile kötüyü, faydalı ile zararlıyı kendi lehinde ve aleyhinde olan durumları ayırt edebilmesi. 3. Yargılama hukukunda, ilk derecedeki mahkemelerin yasaya aykırı olarak karar vermesi ve yetkili olmaması gibi durumlarda kararın bozulması için yüksek dereceli mahkemeye (yargıtaya) başvurulması.

tenasüh 1. Bir şeyin diğerini takip ederek yok etmesi, bir şeyi elden ele dolaştırma, bir şeyin dolaşarak diğerinin yerini alması. 2. Ruh göçü; ruhların bedenden bedene veya insandan başka varlıklara göç etmesi; reenkarnasyon. 3. Ölen insanların ruhlarının bir hayvana, insana, bitkiye veya cansız bir varlığa geçmesi inancı. Tenasüh inancı, eski Mısır dinlerinde, Budizm ve Hinduizm'de vardır. Hindistan'da doğmuş, oradan Tibet, Çin, Kore, Japonya ve eski Yunan'a yayılmıştır. Ayrıca, İsmailiye, Bahailik, Durzilik, Nusayrilik ve Yezidilik mezheplerinde de tenasüh inancı vardır. Bu mezheplerde tenasüh, inanç esaslarındandır. İslam dini tenasüh inancını kesinlikle kabul etmez.

teneşir Üzerinde ölü yıkanan seki, uzun masa, kerevet. "*Gözüm kaldı şu kaplanın postunda,/Azrail de can almanın kastında,/Döne döne **teneşir**in üstünde,/Yunmayınca gönül yardan ayrılmaz."* (Karacaoğlan)

tenzih 1. Arındırma, kötü şeylerden uzaklaştırma, kusur kondurmama. 2. Allah'ı, şanına ve zatına layık olmayan şeylerden uzak ve yüce tutma; yaratılmışlara ait olan her türlü eksikliği Allah'a yakıştırmama. Yüce Allah'ı eksikliklerden tenzih eden birçok sıfat vardır. Kıdem, Beka, Vahdaniyet, Muhalefetün lilhavadis ve Kıyambinefsihi Allah'ın tenzihi sıfatlarından bazılarıdır. Bu sıfatlardan yola çıkarak Allah'ı, doğmak, ölmek, ortağı olmak, yemek, içmek, evlenmek ve başkasına muhtaç olmak gibi insana ait nitelemelerden tenzih etmek gerekir.

tenzihen mekruh bk. mekruh.

tenzil 1. Peyderpey, yavaş yavaş, kademeli olarak indirme. "*Bu kitabın **tenzil**i âlemlerin Rabbi'ndendir. Bunda hiçbir şüphe yoktur.*" (Kur'an-ı Kerim 32/2) 2. Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin veya surelerinin insanların ihtiyaçlarına, aralarında meydana gelen olaylara, değişen şartlara, zamana ve duruma göre Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık peygamberlik süresinde Allah tarafından ayet ayet, sure sure indirilmesi. *"Gerçek şu ki, bu Kur'an'ı sana **tenzil** eden biziz."* (Kur'an-ı Kerim 76/23)

teokrasi 1. Yönetimin din adamları tarafından gerçekleştirildiği siyasi toplum düzeni. 2. Yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarına ilişkin bütün devlet gücünün, ancak ilahî kaynaklı olması hâlinde geçerlilik ve hukukilik kazanacağını savunan ve bu gücün sadece Tanrı'nın yeryüzündeki vekilleri tarafından kullanılabileceğini öngören siyasi düşünce.

teoloji 1. Yeryüzündeki dinleri; doğuşları, tarihleri, inanç esasları, ibadet biçimleri, bağlıları, yayıldığı yerler başta olmak üzere bütün yönleriyle inceleyen ilim dalı. 2. Allah'ın varlığı, birliği, yaratması, hüküm koyması, isimleri ve sıfatları gibi konularla uğraşan, insan yaşamının anlamını inceleyen ilim dalı, din ilmi, ilahiyat.

teravih namazı Ramazan ayında yatsı namazından sonra sünnet olarak kılınan namaz. Teravih namazı yirmi veya sekiz rekât olarak kılınır. Hanefi Mezhebinde yirmi rekât kılınacağına dair hadisle amel edilir. Teravih, Hz. Ömer döneminden itibaren cemaatle kılınmıştır. Camiye gidemeyenler teravih namazını evlerinde de kılabilirler. Bir özür sebebiyle oruç tutamayanlar da teravih namazı kılabilirler. Teravih namazının kazası yoktur. *"Kim ramazan ayının sevabını Allah'tan bekleyerek (oruç tutarak, **teravih namazı** kılarak) değerlendirirse Allah onun geçmiş günahlarını affeder."* (Hadis)

terbiye 1. Edeplendirme, eğitme, eğitim verme, yetiştirme, yetenekleri geliştirme, davranışları kontrol etme. *"Hiçbir baba çocuğuna güzel **terbiye**den daha iyi hediye veremez."* (Hadis) 2. Allah'ın "Rab" isminin bir gereği olarak, tüm varlıkların var olmalarından ölümlerine kadar, her türlü durumlarıyla ilgili kurallar koyması ve insanları vahiy göndermek suretiyle eğitip geliştirmesi ve mükemmel bir insan hâline gelmeleri için onları yetiştirmesi. *"Beni Rabbim **terbiye** ettiği için edebim güzel oldu."* (Hadis)

tercüme 1. Çeviri, bir sözü bir dilden başka bir dile aynen çevirme. 2. Bir metni, bütün edebî özelliklerini ifade etmeye özen göstererek bir dilden başka bir dile denk bir anlam ile çevirme. İslam bilginleri Kur'an-ı Kerim'in sadece anlamıyla değil kelimeleri, kelimelerin cümledeki dizilişi ve bu dizilişten doğan ahenkle de mucize olduğundan, tercüme edilmesini mümkün görmemişlerdir. Tercüme ile Kur'an-ı Kerim'in anlatmak istediklerini tam karşılamanın imkânsız olduğunu belirten İslam âlimleri, tercüme yerine "meal" kavramını kullanmışlardır. Hiçbir meal, Kur'an-ı Kerim'in asıl metninin yerine geçemez. Her meal bir tefsir niteliğindedir. Meal-

lerde, meali yapanın bilgi, kültür ve düşüncelerinin etkileri görülür.

tereke 1. Terk edilenler, geride bırakılan mallar. 2. Ölünün mirasçıları arasında paylaşılmak üzere bırakmış olduğu para dâhil taşınır ve taşınmaz mallar, miras. Kişi öldüğü zaman terekesinden ilk önce borçları ödenir. Sonra vasiyeti yerine getirilir. Geriye kalan mallar da mirasçıları arasında paylaştırılır.

tertib sahibi bk. sahibitertip.

tertil 1. Bir şeyi düzene koyup açık açık hakkını vererek okuma, sözü yerinde, düzenli ve güzel söyleme, bir metni tane tane, acele etmeden okuma. 2. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun bir biçimde okuma. *"... Biz Kur'an'ı senin kalbine yerleştirmek için (parça parça) indirdik ve onu sana **tertil** ile okuduk."* (Kur'an-ı Kerim 25/32) 3. Kur'an-ı Kerim'in anlamını düşünerek, harflerin çıkış yerlerine dikkat ederek, anlamına göre sesi yükseltip alçaltarak, durulacak yerlerde durup geçilecek yerlerde geçerek ağır ağır okuma. *"Gece biraz ilerleyince (namaz için) kalk. Gece yarısından biraz önce ya da sonra (kalk) ve **tertil** ile Kur'an oku."* (Kur'an-ı Kerim 73/2-4)

terviye günü Hacı adaylarının Mina'ya çıktıkları zilhicce ayının sekizinci günü; arife gününden bir önceki gün. Hacılar, terviye gününde sabah namazını kıldıktan sonra topluca Mina'ya çıkarlar ve orada gecelerler. Ertesi sabah -arife günü- sabah namazını kılıncaya kadar burada kalırlar. Terviye günü Mina'ya çıkmak ve orada kalmak haccın sünnetlerindendir.

tesbih 1. Allah'ı zatında, sıfatlarında, fiillerinde ve isimlerinde her türlü eksiklikten uzak tutma. *"Ey Allah'ım! Senden başka ilah yoktur. Seni **tespih** ederim."* (Kur'an-ı Kerim 21/87) 2. Allah'ı yüceliğine layık olmayan kusur ve eksikliklerden, yanlış nitelendirmelerden gerek inanç, gerekse söz ve kalp ile tenzih etme, uzak tutma, arındırma. *"Allah'ın çocuk edinmesi söz konusu değildir. (Onu böyle nitelendirmeden) **tespih** ederiz."* (Kur'an-ı Kerim 19/35) 3. "Allah'ım! Seni her türlü eksiklikten uzak tutarım." anlamına gelen "subhanallah" dua cümlesini söyleyerek Allah'ın yüceliğini sözlü olarak ifade etme. *"Yüce Allah'ın en sevdiği söz 'Süphanallahi vebihamdihi' şeklindeki **tespih**dir."* (Hadis) 4. Namazlardan sonra "Süphanallah, Elhamdülillah ve Allahu ekber" dualarını otuz üçer defa söyleme. *"Kim her namazın peşinden otuz üçer kez "süphanallah', 'elhamdulillah', 'Allahu Ekber' diyerek **tespih** eder, sayıyı yüze tamamlamak için de; 'La ilahe illallahu vahdehu la şerikeleh, lehülmülkü ve lehülhamdü ve hüve alâ külli şeyin kadir' derse hataları denizin köpüğü kadar çok olsa bile (Allah tarafından) bağışlanır."* (Hadis)

tesbih namazı Hz. Peygamber'in haftada, ayda, yılda veya ömürde bir defa kılınmasını tavsiye ettiği nafile bir namaz. Tespih namazı dört rekât olarak kılınır. Tespih namazı kılan kişi, dört rekâtte toplam üç yüz defa "Ey Allah'ım! Seni her türlü eksiklikten uzak tutarım. Tüm övgüler ve hamt sanadır. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en

büyüktür." anlamına gelen *"Sübhanellahi velhamdülillahi vela ilahe illallahü vallahu ekber."* biçimindeki tespih duasını okuduğu için bu namaza tespih namazı adı verilmiştir. Tespih namazı, namaz kılınması mekruh olan vakitlerin dışında her zaman kılınabilir.

tesettür 1. Örtünme, kapanma, gizlenme, saklanma. 2. Kadın ve erkeklerin avret yeri de denilen ve dinen örtülmesi gereken yerlerini örtmeleri.

teslis 1. Üçleme, üçe çıkarma, üçe bölme, üç parça yapma. 2. Baba, oğul ve Ruhulkudüs'ün birleşmesinden meydana geldiğine inanılan Hristiyanlıktaki tanrı anlayışı, inanç biçimi. Teslis inancına göre, baba Allah'ı, oğul İsa'yı, Ruhulkudüs de Cebrail'i simgeler. *"Andolsun ki 'Allah, kesinlikle Meryem oğlu mesihtir.' diyenler kâfir oldular. Oysa Mesih (İsa) 'Ey İsrailoğulları'! Benim Rabb'im ve sizin de Rabb'iniz olan Allah'a kulluk edin; kim Allah'a ortak koşarsa, şüphesiz Allah ona cennete girmeyi haram eder; (böylelerinin) varacağı yer ateştir. Zalimlerin yardımcıları yoktur.' dedi. Andolsun ki 'Allah üçün üçüncüsüdür.' diyerek* ***teslis*** *anlayışına sahip olanlar da kâfir olmuştur; oysa Tanrı ancak bir tek tanrıdır. Dediklerinden vazgeçmezlerse, andolsun inkâr edenler elem verici bir azaba uğrayacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 5/72-73)

tespih Allah'ı anarken veya Hz. Peygamber'in öğrettiği duaları okurken sayıları şaşırmamak için kullanılan ve genellikle otuz üç veya doksan dokuz taneden oluşan çeşitli maddelerden yapılan dizi.

teşehhüt 1. Kelimeişehadet getirme. 2. Tanıklık yapma. 3. İki rekâtlı namazların ikinci, üç rekâtlı namazların iki ve üçüncü, dört rekâtlı namazların ise ikinci ve dördüncü rekâtlarında 'Ettehiyyatü Duası'nı okuma. Teşehhüt, namaz kılarken Yüce Allah'ı, Hz. Peygamber'i, melekleri ve Allah'ın diğer salih kulları arasındaki selamlaşmayı simgeler. Hz. Peygamber, Teşehhüt Duası'nı Kur'an'dan bir ayet öğretir gibi öğretmiş ve tüm Müslümanların öğrenmesini istemiştir. *"Son secdeyi yapıp* ***teşehhüt*** *için yeterince oturduğunuzda namazınız tamam olmuştur."* (Hadis)

teşrik günleri Kurban Bayramı'nın birinci gününden sonraki üç güne verilen ad; Kurban Bayramı'nın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri. Kurban Bayramı'nın birinci günü, 'Nahr Günü' (kurban kesme günü)dür. Diğer üç gün ise teşrik günleridir. Teşrik günlerinde oruç tutmak haramdır. Hz. Peygamber, bu günlerde ve bayram günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır.

teşrik tekbiri Kurban Bayramı'nın bir gün öncesi olan arife gününün sabah namazından başlayıp bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar, farz namazlardan sonra; 'Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah'tan başka tanrı yoktur. Allah en büyüktür. Bütün hamt ve övgüler Allah'adır.' anlamına gelen "Allâhu Ekber, Allâhu Ekber. Lâ ilâhe illlâllâhu vallâhu ekber. Allâhu Ekber velillâhi'l-hamd." biçimindeki övgü cümleleri. Kurban Bayramı'nın arife gününün sabah namazından bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar yirmi üç vakit her farz namazın sonunda

mukim, yolcu, kadın, erkek her Müslümanın teşrik tekbiri okuması gerekir.

tevatür bk. mütevatir.

tevazu 1. Alçak gönüllü olma, kibirlenmeme, yumuşak huylu ve mütevazi olma. "*Âbidesi hesaplardan taşarken/Mimarı, kendini çekmiş ortadan…/Başarı buradadır,* ***tevazu*** *burada/Eser ululuktan, imza noktadan."* (A. N. Asya) 2. Gösterişsiz olma. 3. Allah'ın emirlerine gönülden ve içtenlikle bağlı olma hâli. *"Allah, bana sizlerin* ***tevazu****lu olmanızı vahyetti."* (Hadis) 4. İnsanın, kendisinin de yaratılmış olduğunu bilerek insanlara karşı büyüklük taslamaması. *"Kim Allah için* ***tevazu****lu olursa Allah onun kendi katındaki derecesini yükseltir."* (Hadis)

Tevbe suresi Kur'an-ı Kerim'in dokuzuncu suresidir. Medine'de inmiştir. Yüz yirmi dokuz ayettir. Sure, yüz iki ile yüz on sekizinci ayetleri arasında, Tebük Seferi'ne özürsüz olarak katılmayan kişilerin pişmanlıklarını ve işledikleri günahtan dolayı tövbelerini konu edindiği için 'Tevbe suresi' adını almıştır. Ayrıca, birinci ayette geçen ve "müşriklerden uzak durma, onları dost edinmeme." anlamına gelen "berae" kelimesinden dolayı "Berae suresi" de denilmiştir. Tevbe suresi, Kur'an-ı Kerim'de besmele ile başlamayan tek suredir. Müşriklere ve münafıklara tavır alma emredilip onlara ültimatom verildiği için sureye, Allah'ın rahmetinin, şefkatinin ve bağışının bir göstergesi olan besmele ile başlanmamıştır. Sure, Arap yarımadasında yaşayan müşriklere bir bildiri niteliğindedir. Bu bildiride onlardan İslamiyet'i kabul etmeleri istenir. Müslümanlığı kabul etmedikleri takdirde kendilerine hukuki bir güvencenin verilmeyeceği duyurulur. Bu çerçevede müminler ile müşriklerin ayrı ayrı bloklar oluşturduğu belirtilir. Arabistan'daki müşriklerin, daha önceden yapılan antlaşma şartlarına uymaları tavsiye edilir. Müşriklerin, Kâbe'yi çıplak bir şekilde tavaf etmeleri yasaklanır. İman etmedikçe yapılan hayırlı işlerin ahirette sahibine hiçbir yararı olmayacağı vurgulanır. İslam'da gerçek kardeşliğin din kardeşliği olduğu haber verildikten sonra Allah'a, Peygambere ve ahiret gününe inanmayanların öz kardeşler bile olsa müminler ile bir bağlarının olmadığı ilan edilir. Surede, Allah'ın göndermiş olduğu gerçek dini bozan Yahudi ve Hristiyan bilginleri ve bunların görüşlerine körü körüne uyan kimseler kınanır. Bu bağlamda, dinde helal ve haram kılma yetkisinin Allah'a ait olduğu belirtilir. İnsanlara, Allah'a rağmen helal ve haram koyma yetkisi vermenin bu kişileri tanrılaştırma olduğu hatırlatılır. Yahudi ve Hristiyanların din büyüklerini tanrılaştırarak sapkınlığa düştükleri örneklerle gözler önüne serilir. Surede, sadaka ve zekât gibi mali ibadetlerin üzerinde durulur. Haksız yere kamu mallarını yiyen, bu malları stoklayarak sömürü aracı hâline dönüştüren Yahudi hahamlarının ve Hristiyan rahiplerinin ahirette tadacakları azaplardan örnekler verilir. Münafıkların, fakirlere karşı cimri davranmaları, Allah yolunda harcamada bulunmamaları, cihattan kaçmaları ve Peygamberi desteksiz bırakmaları kınayıcı bir üslupla gözler önüne serilir. Münafıklarla ilgili psikolojik tahliller yapılır. Münafıklara karşı müminlerin uyanık

durmaları tavsiye edilir. Zekât ve sadakanın kimlere verileceği ayrıntıları ile anlatılır. Zekât ve sadaka başta olmak üzere, İslam'ın ibadet sistemi ile alay etmenin münafıklık ahlakı olduğu belirtilir. İnsanlar arasındaki dostluk bağının, Allah'a iman çerçevesinde oluşmasının gerekliliği belirtildikten sonra müminlerin birbirlerinin dostu, münafıkların da kendi aralarında dost oldukları açıklanır. Münafıklığı belli olan kişilere Allah'tan bağışlanma dilemek ve öldükleri zaman cenaze namazlarını kılmak kesin bir dille yasaklanır. Onların ahiretteki çekecekleri azap gözler önüne serilir. Surede, cihat ibadeti çok geniş biçimde açıklanır. Şehitlik çok yüce bir mertebe olarak sunulur. Allah'ın dinini insanlığa ulaştırma konusunda herkesin sorumlu olduğu bildirilir. Ancak, hastalar, felçliler ve görme özürlü kimselerin cihada katılma konusunda özür grubuna girdikleri haber verilir. Özür grubuna girmemelerine rağmen, Tebük Seferi'ne katılmayan üç Müslümanın içtenlikle yapmış oldukları tövbeye yer verilir. Surede, ilmî çalışmalar övülür. Cihada gidemeyenler veya cihat esnasında ilim öğreniminden geri kalanları eğitmenin önemi vurgulanır. Hz. Peygamber'in risaletinin yüceliğini, onun bütün müminler için örnek olduğunu bildiren ve müminlerin her konuda Allah'a güvenmelerini emreden ayetlerle sure son bulur.

tevekkül 1. Güvenme, bağlanma, vekil tayin etme, havale etme. "*Yalnızca Allah'a **tevekkül** et. Güvenilecek tek varlık Allah'tır.*" (Kur'an-ı Kerim 33/3) 2. İnsanın, yapacağı işlerde kendisine düşen görevleri yapıp her türlü tedbiri aldıktan, yeterli ve gerekli çalışmaları en güzel biçimde yerine getirdikten sonra sonucu Allah'tan beklemesi. *"(Toplumu ilgilendiren) her konuda müminlerle görüş, onlarla istişare et. Kararını verdiğin zaman da Allah'a **tevekkül** et. Allah kendisine **tevekkül** eden kimseleri sever."* (Kur'an-ı Kerim 3/159)

tevessül 1. Yakınlaşma, yakınlaşmaya sebep arama, başvurma ve girişimde bulunma. 2. Allah'a yakınlaşmak, onun sevgisini ve rızasını kazanmak için salih amelleri ve güzel davranışları aracı kılma. *"Ey iman edenler! Allah'ın emirlerini yerine getirerek onun korumasına girin, ona (iman ve itaatle yakınlaşmaya) **tevessül** edin ve Allah yolunda cihat ederek kurtuluşa erin!"* (Kur'an-ı Kerim 5/35) 3. İlim ve ibadetle Allah'ın yolunda gitme ve İslam'ın güzelliklerini benimseme.

tevfik 1. Başarılı olma. 2. Kulun, Allah'a karşı sorumluluklarını içtenlikle yerine getirmesi ve onun rızasını kazanması sonucunda Allah'ın sevdiği ve razı olduğu işlerde kulunu başarılı kılması. *"**Tevfik**im ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız ona güvenir, ona yönelirim."* (Kur'an-ı Kerim 11/88)

tevhit 1. Birleme, bir şeyin bir olduğuna karar verme, tek kılma. 2. "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun resulüdür." anlamına gelen "La ilahe illallah, Muhammedün resulullah." cümlesine kalp ile inanıp dil ile söyleme. 3. Allah'ı zatında, sıfatlarında ve fiillerinde birleme, tek ve eşsiz olduğuna inanma, ona hiçbir şeyi şirk koşmadan ibadeti yalnızca Allah için yapma. *"İslam beş esas üzerine kurulmuştur. Bunlar: **Tevhit** (Allah'ı*

birleme), namaz kılma, zekât verme, ramazan orucu tutma ve haccetmedir." (Hadis)

tevil 1. Döndürme, bir şeyi aslına döndürme, sonuçlandırma, netice. "*...Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız herhangi bir konuda anlaşmazlığa düştüğünüz zaman (olayın çözümünü) Allah(ın kitabı Kur'an)a ve Resulü(nün sünneti)ne götürünüz.* ***Tevil*** *olarak bu sizin için daha hayırlı ve daha güzeldir.*" (Kur'an-ı Kerim 4/59) 2. Yorumlama, kapalı anlamları açığa çıkarma. *"(Ey Yusuf!) Böylece Rabbin seni (peygamber olarak) seçti ve sana olayların* ***tevil****ini öğretti."* (Kur'an-ı Kerim 12/6) 3. Birçok anlama gelme ihtimali olan bir ayete, konusunda uzman olan İslam bilginlerinin bu anlamlardan birini tercih etmesi. 4. İslam bilginlerinin akla gelen ilk anlamı vermeyip İslam dininin temel prensiplerine ters düşmeyecek olan anlamları belirli gerekçelere dayandırarak vermeleri. *"Ey Allah'ım! Abdullah b. Abbas'ı dinde fakih kıl ve ona Kur'an'ın* ***tevil****ini öğret."* (Hadis)

Tevrat 1. Dört büyük kitaptan ilki olan ve Hz. Musa'ya gönderilen ilahî kitap. 2. Yahudi geleneğinde Eski Ahit denilen kitaplar bütünü. Yahudilerin kutsal kitabı olan Eski Ahit otuz dokuz kitap ve üç bölümden meydana gelmiştir. Bu üç bölüm şunlardır: 1. Tevrat (Kanun) kitabı, 2. Nebiler (Nebiim) kitabı, 3. Yazılar (Ketübim) kitabı. Hz. Musa'ya gönderildiğine inanılan asıl Tevrat'ın, birinci bölümünü oluşturan Tevrat olduğu söylenir. Bu asıl Tevrat beş bölümden oluşur: 1. Tekvin, 2. Çıkış, 3. Levililer, 4. Sayılar, 5. Tesniye. Tevrat'ın İbranice, Yunanca ve Süryanice nüshalarının olduğu kabul edilir. Yahudiler ve Protestanlar İbranice, Roma ve Doğu kiliseleri Yunanca, Samiriler de Samirice nüshayı tercih ederler. Günümüz Yahudileri ise Tevrat yerine Tanah terimini kullanırlar. M.Ö. yaklaşık 1200-1100 yılları arasında tamamlanan ve İbranice yazılmış olan Tanah'ın içinde birkaç Aramca metin de vardır. Yahudiler nazarında Tevrat tanrı kelamıdır ve önemli bir yer tutar. Havra ve sinagogların mihrap denilen yerindeki dolapta ipekli örtülere sarılmış yazma nüshaları korunur. Onlara göre Tevrat okunurken başın mutlaka örtülmesi gerekir. Açık başla Tevrat okunmaz ve mabede girilmez. Din bilgisi, tarih ve okuma kitaplarına Tevrat'tan seçilmiş metinler konur. Tevrat hakkında tartışma ve eleştiriye izin verilmez. Okul çağındaki her öğrencinin bir Tevrat'ı vardır.

Tevvab (et-Tevvab) "Yapmış olduğu günahlardan pişmanlık duyan, günahlara bir daha dönmemede kararlı olan ve günahlarına içtenlikle tövbe eden kullarını bağışlayan ve onların tövbelerini çokça kabul eden." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Bilmiyorlar mı ki kullarının tövbelerini kabul eden Allah'tır; (onun rızası için verilen) sadakaları kabul eden de o. Şüphesiz Allah tevvab ve rahimdir."* (Kur'an-ı Kerim 9/104)

teyemmüm Suyun bulunmadığı veya bulunsa bile kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda, kişinin niyet ederek abdest veya gusül abdesti yerine geçmesi için yaptığı manevi temizlik. Teyemmüm, niyet ettikten

sonra toprak cinsinden bir şeye, iki kez ellerin iç kısmını sürüp birinci defasında yüzü, ikinci defasında sol elin içiyle sağ kolu, sağ elin içiyle sol kolu sıvama biçiminde yapılır. *"Su bulamazsanız temiz bir toprağa (veya toprak cinsinden bir şeye)* ***teyemmüm*** *edin."* (Kur'an-ı Kerim 5/6)

tezkiye 1. Temizleme, paklama, arıtma. 2. Geliştirme, büyütme, artırma. 3. Yüce Allah'ın şirk, küfür, günah, iki yüzlülük, cehalet gibi çirkin düşünce ve davranışlardan insanı temizleyip arındırması. *"(Allah) ümmilere kendilerinden olan ve onlara ayetlerini okuyan,* ***tezkiye*** *eden, kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderdi."* (Kur'an-ı Kerim 62/2) 4. Dinin, etinin yenilmesine onay verdiği bir hayvanı dinî usuller çerçevesinde kesme. 5. Dinen zengin sayılan birinin malının sadakasını ve zekâtını vermek suretiyle malını arındırması, hayır yaparak malının bereketini artırması. *"Onların mallarından kendilerini temizleyeceğin ve* ***tezkiye*** *edeceğin bir sadaka al ve onlara dua et."* (Kur'an-ı Kerim 9/103) 6. Mahkemelerde şahitlik yapacak olan kimselerin durumlarının bilinmesi, şahitlik yapmaya uygun olup olmadıklarının belirlenmesi için yapılan araştırma, soruşturma. 7. Ölen bir kimsenin, geride kalan Müslümanlar tarafından inancındaki sağlamlık, ibadetlerindeki titizlik, ahlakındaki temizlik gibi güzel özellikler ile anılması, Müslümanların ölen kimsenin lehine olarak tanıklık yapması. Türk toplumunda ölen kişinin cenaze namazı kılındığında cenazeye katılan Müslümanlar veya taziyeye gelenler ölünün iyiliklerinden bahsederek hayırla anarlar. Hz. Peygamber, ölünün lehine olarak en az üç Müslümanın yapmış olduğu tezkiyenin ahirette ölüye faydasının olacağını söylemiştir.

tıbbınebevi Hz. Muhammed'in insan sağlığının önemi ve korunması ile ilgili öğütleri, bazı hastalıkların tedavisi ile ilgili görüşleri ve önerdiği pratik çözümler. İslam dini insan sağlığına büyük değer vermiştir. Sağlığın korunmasını emretmiştir. Bu çerçevede konuyla ilgili Hz. Peygamber'in de önemli tavsiyeleri vardır. Tıbbınebevi ile ilgili öğütler, düzenli beslenme ve temizlik konularında yoğunlaşmaktadır.

tilavet 1. Okuma. "*Allah, ayetlerini* ***tilavet*** *etmek, onları arındırmak ve onlara ilahî kelamı ve hikmeti öğretmek için içlerinden bir peygamber çıkararak müminlere lütufta bulunmuştur; hâlbuki onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı.*" (Kur'an-ı Kerim 3/164) 2. Takip etme, bir şeyin peşine düşme, tabi olma. 3. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun olarak ve anlamını düşünerek okuma. *"Müminler o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Onun ayetleri* ***tilavet*** *edildiğinde bu tilavet onların imanlarını artırır. Onlar yalnızca Rablerine tevekkül ederler."* (Kur'an-ı Kerim 8/2) 4. Kur'an-ı Kerim ayetleri üzerinde düşünme, azapla ilgili ayetler okunurken Allah'a sığınma, müjdelerle ilgili ayetlerde şükretme; emredilenleri yerine getirmeyi ve haramlardan kaçınmayı amaç edinerek okuma. *"Kendilerine indirmiş olduğumuz kitabı hakkıyla* ***tilavet*** *edenler, kitaba inanırlar; kitabı inkâr edenler ise (dünyada ve*

ahirette) pişman olacaklardır." (Kur'an-ı Kerim 2/121)

tilavet secdesi Kur'an-ı Kerim'deki secde ayetlerinden birisini okuyan veya duyan kimsenin yapması gereken secde. Secde ayetlerinde, Allah'ın insanlara verdiği nimetlerin bolluğu ve Allah'a ortak koşanların bu nimetlere şükrün gereği secde etmekten kaçınmaları anlatılır. Müşriklerin Allah'a secde etmekten kaçınmalarına karşılık, Müslümanlar, Allah'a imanlarının gereği olarak secde etmeye davet edilirler. Secde ayetleri Mekke'de inen surelerin içerisinde yer alır. Secde ayetleri özel bir işaretle Kur'an-ı Kerim'in sayfa kenarlarında gösterilmiştir. Tilavet secdesi şöyle yapılır: Tilavet secdesi tek secdeden meydana gelir. Secde ayetini okuyan veya duyan kişi ellerini kulaklarına kaldırmadan doğrudan tekbir alarak secdeye varır ve üç defa "Subhane rabbiye'l-a'la" der ve tekrar tekbir alarak kalkar. Tilavet secdesi tek başına yapıldığı gibi cemaatle de yapılabilir.

Tin suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan beşinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Sekiz ayettir. Adını birinci ayette geçen ve 'incir' anlamına gelen "Tin" kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın insanlar için yarattığı bazı önemli nimetler sayılarak başlanır. İslam bilginleri, incir ve zeytinin surede anılmasından amacın bu bitkilerin yetiştiği yerler olduğunu söylemişlerdir. Bu İslam bilginleri, söz konusu yerlerin birçok peygamberin görev yaptığı Filistin ve Şam toprakları olduğunu da belirtmişlerdir. Ayrıca Hz. Musa'ya vahyin geldiği Tur Dağı ve insanlık için en güvenilir şehir olan Mekke'nin önemi de surenin girişinde vurgulanmıştır. Surede, insanın fiziksel ve ruhi anlamda en güzel biçimde yaratılışına dikkat çekilir. İnsanın, elinin ve yüzünün güzelliği, ayakları üzerinde yürümesi ve fiziki yapısındaki mükemmelliğin hiçbir varlığa verilmediği belirtilir. En güzel biçimde yaratılan bu varlığa tertemiz bir ruh ve akıl bağışlandığı anlatılır. İnsan, aklını iyi kullanmaz, şeytanın ve tutkularının esiri olacak olursa insanlık konumundan uzaklaşacağına da surede dikkat çekilir. Yüce Allah, insanoğluna onur ve şerefini kaybetmemesi için Allah'a iman ve bu imanın gereği olarak ibadetlerini aksatmadan yerine getirme gibi iki önemli tavsiyede bulunur. Şekil güzelliği, ruh temizliği ve akıl verilen insanın, dini ve ahiret hayatını yalanlamasının yanlışlığı vurgulanır. Allah'ın insanlık için göndermiş olduğu ilahî kurallara iman edip teslim olmanın önemine işaret eden ayetle sure son bulur.

Tirmizi bk. sünen.

tövbe 1. Dönüş, günahtan pişmanlık, günahı terk etme, vazgeçme, istiğfar. 2. İnsanın, bilerek veya bilmeyerek yaptığı hata, kusur, büyük ve küçük günahlarından dolayı pişman olup bir daha aynı günahları yapmamaya karar vererek vazgeçmesi. *"Günahına **tövbe** eden sanki onu işlememiş gibi olur."* (Hadis) 3. İnkârcıların, inkârlarından vazgeçip mümin olmaları. *"Kim inkârından **tövbe** eder, namazını kılar, zekâtını verirse onlar artık sizin dinde kardeşleriniz olur."* (Kur'an-ı Kerim 9/11) 4. Müslüman bir kişinin, ibadetleri terk etmesinden ve işlediği günahlardan

dolayı pişman olması; bir daha günaha dönmeme ve ibadetlerini aksatmama konusunda kesin karar vermesi. *"O Allah ki, kullarının **tövbe**lerini kabul eder ve onların günahlarını bağışlar."* (Kur'an-ı Kerim 42/25) 5. Allah'ın emirlerine, Hz. Peygamber'in hayat tarzına aykırı bir söz ve davranıştan dolayı kalben kirlenme, yaratılıştaki günahsızlık hâlinden uzaklaşma sebebiyle yeniden Allah'ın emrine, bağışına, korumasına dönme; bir daha günahlara dönmeme konusunda Allah'tan özür dileme. Tövbenin kabul edilebilmesi için şu şartların yerine getirilmesi gerekir: Geçmiş günahlardan pişmanlık, farzları yerine getirme, her türlü haksızlığı terk etme, hak sahiplerine haklarını vererek helalleşme, bir daha günaha dönmemeye kararlı olma. Kur'an-ı Kerim, bir daha günahlara dönmeme konusundaki kararlılığa "tövbeyinasuh" adını vermiştir. *"Kim yaptığı zulümden (şirk, küfür, isyandan) **tövbe** eder, durumunu düzeltirse şüphesiz, Allah onun tövbesini kabul eder. Çünkü, Allah kullarını bağışlayan ve merhamet edendir."* (Kur'an-ı Kerim 5/39)

tuba 1. "Ne mutlu, ne güzel, gözün aydın olsun." anlamında bir seslenme sözü. 2. Cennet. *"İman edip salih amel işleyenlere **tuba** vardır. Varılacak en güzel yer orasıdır."* (Kur'an-ı Kerim 13/29) 3. Cennette bir ağaç. *"Salınır **tuba** dalları,/Kur'an okur hem dilleri,/Cennet bağının gülleri/Kokar Allah deyü deyü"* (Yunus Emre)

tufan Yüce Allah'ın, Hz. Nuh zamanında, inançsızlık ve ahlaksızlıkta aşırı giden kimseleri cezalandırmak amacıyla gökten bolca yağmur yağdırıp yeryüzünden de suları kaynatmak suretiyle meydana getirdiği tabiat olayı. *"Şüphesiz biz, Nuh'u kavmine peygamber olarak gönderdik. Onların arasında dokuz yüz elli sene geçirmişti. Sonra, zulüm batağında yaşarlarken **tufan** onları yakalayıverdi."* (Kur'an-ı Kerim 29/14)

tuğyan 1. Azgınlık, taşkınlık, zulüm, haddi aşma, aşırı gitme, büyüklenme, kibirlenme, sapıklık. 2. Allah'ı inkâr, isyan ve günahta aşırı gitme. *"Rabb'inden sana indirilen Kur'an, onların (Yahudilerin) **tuğyan**ını ve küfrünü artıracaktır."* (Kur'an-ı Kerim 5/64) 3. Kişinin, ilahî emirlere karşı duyarsız davranarak şehvet ve tutkularını ilah edinmesi. *"Bize kavuşmayı ummayanları (ahiret gününe inanmayanları) kendi hâllerine bırakırız. Onlar da **tuğyan** içerisinde bocalar dururlar."* (Kur'an-ı Kerim 10/11) 4. Yöneticilerin kendi iktidarlarını devam ettirmek için yaptıkları her türlü haksızlık, zulüm, işkence. *"(Ey Musa ve Harun) Firavun'a gidin; çünkü o **tuğyan** etti. Ona kibarca konuşun. Belki öğüt alır ve korkar (yaptıklarından vazgeçer)."* (Kur'an-ı Kerim 20/43-44)

tuliemel 1. İleriye yönelik sonu gelmeyen arzular, tutkular, hırs, tamah, aç gözlülük. 2. Dünyaya ve dünya nimetlerine hiç ölmeyecekmiş gibi bağlanarak Allah'ı unutma, ahiret için hazırlık yapmama. *"Dost sevgüsin gönülde canıla berkitmeyen/**Tuliemel** defterin dürmeyen aşık mıdır?"* (Yunus Emre)

Tûr Dağı Yüce Allah'ın Hz. Musa'yı peygamberlikle şereflendirdiği, ona vahiy verdiği, Hz. Musa'nın Allah

ile konuştuğu Mısır yakınlarında bulunan ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bir dağ. Turisina da denilen bu dağdan, Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık on ayette bahsedilmiştir. Kur'an-ı Kerim bu dağın kutsal olduğunu belirtmiştir.

Tûr suresi Kur'an-ı Kerim'in elli ikinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Kırk dokuz ayettir. Adını birinci ayette geçen ve "dağ" anlamına gelen "Tûr" kelimesinden almıştır. Sureye, diğer peygamberlere vahiy inen yerlerin, vahyin bir araya getirildiği kitabı okumanın, evrenin en güzel biçimde yaratılmasının önemini belirtilerek başlanır. Kıyamet koparken meydana gelecek olayların tasviri yapılır. Kıyamet gününde, peygamberleri ve peygamberlerin getirdiği hakikatleri yalanlayanların kötü durumları anlatılır. Peygamberleri yalanlayan kimselerin yerlerinin cehennem olduğu vurgulanır. İman edip peygamberiyle ortak hareket eden müminlerin cennetteki mutlulukları da ele alınır. Surede, cennetteki güzellikler ve nimetler tasvir edilirken onlara bir müjde olarak, Müslüman olan yakın akrabalarıyla buluşacakları haber verilir. Cennette çeşitli nimetlere kavuşan müminlerin bu nimetler sebebiyle Allah'a yapmış oldukları şükür ve dualar da surede anlatılır. Surede, peygamberliğin önemi üzerinde durulur ve Hz. Peygamber'e iftira atan Mekke müşrikleri kınanır. Onlara, Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'in sözü olmayıp Allah'ın sözü olduğu hatırlatılır. Allah'ın yaratmadaki eşsizliği ele alınır. Allah'ın çocuk edinmesinin söz konusu olmadığı açıklanır. Bu açıklamayla Üzeyir'i, İsa'yı ve melekleri Allah'ın çocukları olarak kabul eden Yahudiler, Hristiyanlar ve Mekke müşrikleri üstü kapalı bir şekilde yerilir. Surede Allah'a, Kur'an'a ve Hz. Muhammed'e inanmayanları ahirette bekleyen acıklı sona yer verilir. İnkârcıların dünyada yaptıkları iyiliklerin, imanları olmadığı için ahirette kendilerine yarar sağlamayacağı bildirilir. Hz. Peygamber'e Mekke müşriklerinin yapmış olduğu her türlü işkenceye sabretmesini ve Allah'ı sürekli tespih etmesini emreden ayetlerle sure son bulur.

türbe 1. Ziyaret edilen üstü kapalı veya yarı açık mezar. 2. Sahabeler, büyük âlimler, şehitler, veliler, hükümdarlar, vezirler ve tarihte önemli işler başarmış kişilerin mezarları üzerine yapılan ve üzerleri kubbelerle örtülü bina. Müslüman olmayanların mezarları üzerine yapılan binalara türbe denilmez. İslam dini, türbelerin ziyaret edilmesinde bir sakınca görmez. Çünkü türbe, bir kabir olduğu için kabirleri ziyaret etmek insanlara ölümü hatırlatır. İslam dini, türbe ziyaretinde, ölüden yardım isteyip dilekte bulunmayı, ona adakta bulunmayı, mum yakmayı, çaput bağlamayı, para atmayı kesinlikle yasaklar. ***"Türbe**si yakışmış bu kutlu tepeye/Yattığı toprak belli/Tuttuğu bayrak belli/Kim demiş 'Meçhul Asker' diye?"* (A. N. Asya)

türbedar Türbelerin bakımı ile uğraşan ve gelen ziyaretçileri bilgilendiren görevli, türbe bekçisi. "*Sen bu avizenin altında, bürünmüş kanına,/Uzanırken, gece mehtabı getirsem yanına,/**Türbedar**ın gibi ta fecre kadar bekletsem,/Gündüzün fecr ile avizeni lebriz etsem."* (M. A. Ersoy)

U

ubudiyet 1. Kulluk, itaat, boyun eğme, ibadet etme, aşırı bağlılık. 2. Allah'ın rızasını elde edebilmek için emirlerini içtenlikle yerine getirip yasaklarından kaçınma. *"Oysa onlar, doğruya yönelerek dini yalnızca Allah'a özgü kılarak ona **ubudiyet** etmek, namaz kılmak ve zekât vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur."* (Kur'an-ı Kerim 98/5) 3. İnsanın, her an Allah'ın varlığı ve birliği bilinciyle hareket ederek onun belirlemiş olduğu helal haram sınırlarına uyması ve ibadetlerini Allah'ı görüyormuşçasına bir anlayış içerisinde yerine getirmesi. *"**Ubudiyet**i yalnızca Allah'a özgü kılıp ona hiçbir şeyi ortak koşmamak, Allah'ın kulları üzerindeki hakkıdır."* (Hadis)

ucb 1. Kendini beğenme, üstün görme, şımarma. 2. Başkalarının yaratılış biçimini, fikrini, davranışlarını ve düşüncelerini sebepsiz yere beğenmeyip onları küçük görme, yalnızca kendini beğenme. 3. Kişinin elinde bulunan şeylerin yaratıcısı ve maliki olarak Allah'ı görmeyip elde ettiği nimetlerin sahibi olarak yalnızca kendini görmesi, elindekilerle başkalarına karşı büyüklük taslayıp övünmesi.

uhrevi 1. Ahirete ait, öbür dünya ile ilgili, manevi, ruhani. *"Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzüne,/**Uhrevi** bir kapı açmış buradan gökyüzüne,/Tâ ki geçsin ezeli rahmete ruh orduları…"* (Y. K. Beyatlı) 2. Hesap, berzah, sırat, mizan, cennet, cehennem gibi ahiret ile ilgili şeyler.

Uhut Savaşı Hicretin üçüncü yılında (M. 625) Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında Uhut Dağı çevresinde yapılan savaş. Uhut Dağının eteklerinde gerçekleşmiştir. Bedir'de yenilgiye uğrayan Mekkeli müşrikler, bunun intikamını almak için Medineli Yahudilerin de desteğini alarak Müslümanların üzerine yürümeyi planlamışlardır. Bu savaşta müşriklerin sayısı üç bin, Müslümanlar ise bin kişidir. Yolda üç yüz münafığın ordudan ayrılmasıyla Müslümanların sayısı yedi yüze düşmüştür. Savaşın başlangıcında Müslümanlar üstün durumdayken Hz. Peygamber'in yerleştirdiği ve asla yerlerinden ayrılmamaları emrini verdiği Abdullah b. Cübeyr'in komutasındaki elli kişilik okçu süvari birliğinin yerlerinden ayrılmaları ile savaş Müslümanların aleyhine dönmüştür. Bu savaşta Hz. Muhammed'in dudağı yaralanmış ve dişi kırılmıştır. Yetmiş Müslüman şehit olmuş ve yirmi müşrik öldürülmüştür. Uhut Savaşı'nda Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza da şehit olmuştur.

ukubat 1. Günahkârlara ahirette verilecek olan ilahî cezalar. 2. İslam fıkhında dinin koymuş olduğu emir ve yasaklara uymayanlara verilecek olan cezalar, hukuki yaptırımlar.

uluhiyet İlahlık, tanrılık, ibadet edilen varlık, mabut. İslam dinine göre uluhiyet makamı, sadece Allah'a aittir. Yaratma ve emretmenin yalnızca Allah'a özgü olduğunu (Kur'an-ı Kerim 7/54) bildiren ayet, yaratma ile emretmenin arasını ayırmanın kişiyi şirke düşürdüğünü söyler. Mekke müşrikleri, uluhiyet konusunda yaratmayı Allah'a özgü kılıp onu hayatlarına karıştırmayıp

hayatlarının anlamlandırılmasını tutkularına, krallara, şeytana ve putlara bıraktıkları için sık sık uyarılmışlardır. İslam dini, insanlara uluhiyetin herhangi bir varlıkla paylaşılamayacağını haber vererek onları tevhit inancında kararlı olmaya davet etmiştir.

ulülazim Peygamberlik görevini yerine getirirken her türlü belaya karşı göğüs gerip kararlı davranan ve inkârcılara karşı vermiş oldukları mücadelelerinin ve sabırlarının büyüklüğünden dolayı Kur'an-ı Kerim'de övülen beş büyük peygamber. İslam bilginlerine göre ulülazim peygamberler şunlardır: Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed. *"O hâlde (Ey Muhammed! **Ulülazim** peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret."* (Kur'an-ı Kerim 46/35)

ulülemir 1. Emir, yetki ve buyruk sahibi. 2. Tarihte, Müslümanların seçimle iş başına getirdiği, halk arasında adaletle hüküm veren, toplumuyla sık sık istişare eden. *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin ve sizden olan **ulülemr**e de (itaat edin.) Herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz –Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız- (anlaşmazlığın çözümü için) Allah(ın kitabı Kur'an)a ve Resulü(sünneti)ne başvurun. Bu, sizin için sonuç itibariyle daha hayırlı ve daha güzeldir."* (Kur'an-ı Kerim 4/59) 3. Müslümanların her türlü sorunlarını Kur'an-ı Kerim ve sünnete dayanarak çözebilme birikim ve donanımına sahip İslam bilgini; müçtehit âlim. *"Onlara(münafıklara), güven veya korkuyla ilgili bir haber gelse hemen onu yayarlar. Hâlbuki, o haberi Resule ve kendilerinden olan **ulülemr**e götürselerdi, gelen haberden sonuç çıkarmaya gücü yetenler (haberin iç yüzünü) bilirlerdi."* (Kur'an-ı Kerim 4/83) 4. Savaşlarda askerlerin emir komutasını elinde tutan Müslüman komutanlar.

umre Hac mevsiminin dışında, ihramlı olarak Kâbe'yi tavaf edip Safa ile Merve arasında say yaptıktan sonra tıraş olmak suretiyle ihramdan çıkarak yapılan ibadet; Kâbe ziyareti. Hz. Peygamber umre yapmayı teşvik etmiştir. Umrede; Arafat'ta vakfe yapmak, kurban kesmek ve şeytan taşlamak söz konusu değildir. *"Umre yapmak diğer bir **umre**ye kadar arada işlenen günahların bağışlanmasına sebep olur. Kabul olmuş haccın karşılığı ise cennettir."* (Hadis)

uzlet 1. Ayrılma, yalnızlık, halkın arasına karışmama, bir köşeye çekilme, inziva. 2. Halkın arasında olmasına rağmen kalben Allah ile birlikte olma, gönlünü Allah'a verme. 3. İnsanın kendini geliştirmek amacıyla günahlardan ve günaha sebep olan davranışlardan kaçınması; başkalarının kötü davranışlarından etkilenmemek için toplumdan uzaklaşma, yalnızlığı tercih etme.

Uzza Mekke ile Taif arasında Nahle Vadisi'nde bulunan Kureyş ve bazı Arap kabilelerinin İslam'dan önce tapındıkları ünlü putlardan biri.

Ü

üç aylar Kamerî takvime göre, peş peşe gelen ve Müslümanlarca mübarek sayılan recep, şaban ve ramazan ayları. Üç aylarda oruç tutmak, nafile ibadet yapmak, Allah'ın bağışlaması için dua etmek ve fakirlere yardımda bulunmak özellikle teşvik edilmiştir. Regaib, miraç, berat ve kadir gibi önemli kutsal geceler de üç ayların içindedir.

ülfet 1. Dostluk, arkadaşlık, kalplerin ısınması, kaynaşma, gönüllerin birleşmesi. 2. Ahlakı güzel ve başkalarına yararı olan insanlarla nitelikli dostluklar kurup onlarla görüşme, konuşma. *"Mümin, **ülfet** eden ve kendisiyle **ülfet** edilendir. **Ülfet** etmeyen ve kendisiyle **ülfet** edilmeyen kimsede hayır yoktur. İnsanların en hayırlısı başkalarına yararlı olandır."* (Hadis)

ümmet 1. Topluluk, cemaat, millet, nesil. "*Sizden, insanları hayırlı şeyleri yapmaya çağıran, iyiliği emreden, kötülükleri engelleyen bir **ümmet** olsun.*" (Kur'an-ı Kerim 3/104) 2. Din ve inanç birliği temelinde bir araya gelen ve aynı peygambere bağlanan insanlar topluluğu, bir din üzerinde birleşen millet. *"Şüphesiz bu (insanlar) bir tek **ümmet** olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabb'inizim.."* (Kur'an-ı Kerim 23/52) 3. İnsanlığa önder olan peygamber. *"İbrahim, Allah'ı birleyerek ona boyun eğip ibadet eden bir **ümmet** idi. O (hiçbir zaman) müşriklerden olmadı."* (Kur'an-ı Kerim 16/120) 4. Zaman, müddet, süre. *"Ant olsun ki onların (inkâr edenlerin) azabını belirli bir **ümmet**e kadar ertelesek, 'o azabın gelmesini engelleyen nedir?' derler. Bilin ki onlara azap geldiği gün, artık geri çevrilmez; alaya aldıkları şey onları mahvedecektir."* (Kur'an-ı Kerim 11/8)

ümmi 1. Okuma yazma bilmeyen. "*Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de (sıfatlarını) yazılı buldukları peygambere **-ümmi** olan Resule- uyarlar. O **ümmi** peygamber onlara iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar…*" (Kur'an-ı Kerim 7/157) 2. Anasından doğduğu gibi saf, temiz kalmış, manevi kirlenmeye uğramamış kimse. 3. Arap milletine mensup olan. *"Kitap ehli arasında kantarla emanet bıraksan, onu sana hemen ödeyecek olan ve bir dinar emanet verecek olsan, tepesine dikilmedikçe onu sana ödemeyecek olanlar vardır. Onların (böyle davranmalarının sebebi): 'Ümmi**lere** karşı üzerimizde hiçbir sorumluluk yoktur.' demelerindendir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylemektedirler."* (Kur'an-ı Kerim 3/75) 4. Kendilerine vahyedilmiş belli bir kitabı olmayan topluluk. *"(Ey Muhammed!) Seninle (din konusunda) tartışmaya girerlerse onlara şöyle söyle: 'Ben ve bana uyanlar, bütün benliğimizle Allah'a yöneldik. Daha önceden kendilerine kitap verilenlere ve **ümmi**lere; "Siz de (Allah'a) teslim oldunuz mu? de'…"* (Kur'an-ı Kerim 3/20)

Ümmülkitab 1. Olmuş ve olacak her şeyin bilgisinin içerisinde yazılı olduğu ana kitap, Levhimahfuz; manevi levha. "*Allah (önceki mesajlarından) dilediğini yürürlükten kaldırır, dilediğini bırakır, pekiştirir. Çünkü **Ümmülkitap** Allah'ın katındadır.*" (Kur'an-ı Kerim 13/39) 2. "Kur'an-ı Kerim'in içerdiği bütün konuların özeti." anlamında Fatiha suresi. *"Kim,*

*kılmış olduğu namazda **Ümmülkitabı** okumazsa onun namazı eksiktir."* (Hadis) 3. Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden birisi. 4. (Küçük ü ile) Kur'an-ı Kerim'deki helaller ve haramlar; Kur'an-ı Kerim'in temel ilke ve prensipleri. *"Kur'an-ı Kerim'i sana Allah indirdi. Onun bazı ayetleri **ümmülkitap** olan muhkem ayetlerdir..."* (Kur'an-ı Kerim 3/7)

Ümmülkura "Yeryüzünde, Allah rızası için ilk inşa edilen mabedin bulunduğu; pek çok peygambere ev sahipliği ve davet merkezliği yapan ve sığınanlar için güvenli kılınan şehirlerin anası." anlamında Mekke. *"Ey Muhammed! Böylece, **Ümmülkura** ve çevresinde bulunanları, geleceğinde şüphe olmayan mahşer günü ile uyarman için sana Arapça okunan bir kitap vahyettik..."* (Kur'an-ı Kerim 42/7)

ümmülmüminin Kur'an-ı Kerim'e göre bütün müminlerin anneleri kabul edilen Hz. Muhammed'in eşleri. Hz. Peygamber'in ilk eşi Hz. Hatice'dir. Onunla evlendiğinde Hz. Peygamber 25 yaşındadır. Hz. Hatice ile 25 yıl evli kalmıştır. Hz. Peygamber 50 yaşını aşmışken Hz. Hatice vefat etmiştir. Hz. Hatice'den sonraki en meşhur eşi Hz. Aişe'dir. Hz. Peygamber diğer evliliklerini siyasi, askerî ve sosyal gerekçelerle yapmıştır. Onun eşleri bütün müminlerin öz anneleri gibidir. Bu nedenle hiç kimse onlarla evlenemez ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra da kimse onlarla evlenmemiştir.

üsveyihasene 1. En güzel örnek. 2. Hz. Peygamber'in örnek ahlakıyla ahlaklanarak başkalarına da örnek olma. 3. "İnanç, ibadet, ticaret, eğitim, öğretim ve ahlak başta olmak üzere hayatın her alanında Müslümanların kendilerine örnek almaları gereken tek ve en güzel model." anlamında Hz. Muhammed'in sıfatı. *"Şüphesiz Allah'ın Resulünde sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmaya iman eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için **üsveyihasene** vardır."* (Kur'an-ı Kerim 33/21)

Üzeyir Kur'an-ı Kerim'de adı geçen fakat peygamber olup olmadığı kesin olarak belirtilmeyen kişi. Üzeyir'in, Harun Peygamber'in soyundan geldiği söylenmektedir. Üzeyir, hayatı boyunca Allah'ın rızasını kazanmak için her türlü kötülükten kaçınmıştır. Çevresindeki insanları da Allah'ın emirlerine ve yasaklarına uymaya çağırmıştır. Allah'ın birliğini insanlara anlatma konusunda çaba göstermiştir. Yahudiler, onu "Allah'ın oğlu" diye nitelendirerek yanlış yola sapmışlardır. Tarihî anlatımlara göre, Hz. Musa'nın getirmiş olduğu İslam dinini ve Tevrat'ı yorumlayarak İsrailoğulları arasında önemli bir görev yapmıştır.

V

vaaz 1. Öğüt verme, nasihat etme, iyiliğe yöneltme, hayırlı şeyleri hatırlatma, bir kimsenin kalbini yumuşatacak şekilde söz söyleme, tavsiyede bulunma. *"Lokman, oğluna **vaaz** ederek şöyle dedi: "Ey yavrucuğum! Allah'a ortak koşma; çünkü Allah'a ortak koşmak en büyük zulümdür."* (Kur'an-ı Kerim 31/13) 2. Din görevlilerinin cami ve mescitlerde Müslümanları eğitmek ve güzel olan şeylere yöneltmek amacıyla, cuma ve bayram günlerinde, ramazan ayında ve mübarek gecelerde Kur'an-ı Kerim ve hadislere dayanarak yaptıkları dinî konuşmalar. Vaaz, yaygın eğitimin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu nedenle bütün peygamberler gibi Hz. Muhammed de vaaz metodundan büyük ölçüde yararlanmıştır. *"Hz. Peygamber bir bayram günü Müslümanlara **vaaz** etti. Vaazında, Allah'ın emirlerine ve yasaklarına uymak suretiyle takvalı olmayı ve kadınların da çokça sadaka vermesini öğütledi."* (Cabir b. Abdullah)

Vacibülvücut "Varlığı kendinden olup, var olma konusunda bir başka varlığa muhtaç olmayan." anlamında Yüce Allah. Allah'tan başka bütün varlıklar var olmak için bir yaratıcıya muhtaçtır. Kendi kendilerine var olamazlar. Allah için böyle bir şey söz konusu değildir. Çünkü, onun varlığı kendindendir. Bu anlamda mutlak ve tek tanrı Allah'tır.

vacip 1. Yapılması gerekli, zorunlu olan. 2. Dince yükümlü sayılan insanların yerine getirmesi zorunlu olan işler, farz emirler. İslam hukuk bilginlerinin çoğu, vacibi farz anlamında kullanmışlardır. *"Cünüplükten sonra gusül yapmak **vacip**tir."* (Hadis) 3. İslam fıkhında, yapılması farz seviyesinde olmayan fakat sünnetten daha kuvvetli olan dinî hükümler. Bu anlamdaki vacip terimini Hanefi Mezhebi'nin âlimleri kullanmışlardır. Bu tanıma göre; vitir ve bayram namazları, namazda Fatiha Suresi'ni okuma ve kurban kesme vaciptir. Vaciplerde bir işin yapılması istenir. Vacip bir emri yerine getirmeyen kişi günah işlemiş olur. Ahirette ceza görür ve dünyada da kınanır.

vaftiz 1. Hristiyanlıkta, kişiyi ilk günahtan arındırmak ve Hristiyanlaştırmak amacıyla doğumunun sekizinci gününde su ile yıkama işlemi. 2. Hristiyanlıkta, dine katılmanın hukuki ve kutsal göstergesi. 3. Katoliklikte dine girmenin yedi şartından biri, insanı su ile yıkama. Hristiyanlık inancına göre, Hz. Âdem'in işlediği suçtan dolayı her doğan çocuk suçlu ve günahkâr olarak doğar. Çocukları bu günahtan arındırmak için doğumlarının ilk haftasında vaftiz etmek gerekir. İleriki yaşlarda da vaftiz yapılabilir. Ortodokslar suya daldırmakla, Katolikler ise su serpmekle vaftiz yaparlar. Vaftiz esnasında papaz: "Seni Baba, Oğul, Ruhulkudüs adına vaftiz ediyorum." der. Vaftiz olan kişinin günahlarının affedildiğine inanılır.

vahdaniyet 1. Allah'ın birliği. 2. "Varlığında, yaratmasında, emretmesinde, fiillerinde, sıfatlarında ve isimlerinde tek ve eşsiz olması, benzerinin olmaması." anlamında Allah'ın sıfatlarından biri. Vahdaniyet, Kur'an-ı Kerim'in ana konularından biridir. Kur'an-ı Kerim, vahdaniyete aykırı olan inanç

biçimlerini şirk kavramı ile ifade eder. İnsanları, Allah'ın vahdaniyetini hiçe sayacak her türlü inanç ve davranışlara karşı uyarır. Allah'ın vahdaniyeti ile ilgili şu ayet çok önemlidir: "*Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka tanrılar olsaydı yerin ve göklerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin düzeni bozulurdu.*" (Kur'an-ı Kerim 21/22) Evrendeki mükemmel ve doğal denge Allah'ın vahdaniyetinin bir göstergesidir.

vahdetivücut Evrendeki bütün varlıkları, Allah'ın isim ve sıfatlarının birer görüntüsü; tecellisi kabul eden tasavvufi anlayış. Allah'ın isim ve sıfatlarının bu âlemdeki varlıklar şeklinde görülmesi, gerçek vücut sahibi olarak Allah'ın kabul edilmesi anlamını taşır. Bir başka ifade ile bu âlemdeki bütün varlıkları, Allah'ın zuhur yani gözükme yeri olarak görme ve Allah'ı tek varlık olarak tanıma anlayışıdır. İslam tasavvufundaki vahdetivücut anlayışı, varlıkları Allah'ın kudretinin ve cemalinin bir tecellisi olarak kabul ederken Yunan düşüncesinde, eşyayı Tanrı olarak gören Panteizm'den ayrılır. Vahdetivücut anlayışı, Bayezid Bistamî, Cüneyd Bağdadî ve Hallacı Mansur gibi sufiler tarafından kabul edilse de bu anlayışı sistemleştiren Muhyiddin İbn Arabi olmuştur.

Vahhabilik Muhammed b. Abdülvahhab'ın (1703-1787) düşünceleri çerçevesinde oluşan dinî ve siyasi hareket. Vahhabilik şeklindeki adlandırma, Muhammed b. Abdülvahhab'ın adına nispetle başkaları tarafından yapılmıştır. Vahhabiler, kendilerini 'Selefi' olarak adlandırırlar. Vahhabilik, ibadet ve İslam fıkhının diğer konularında Hanbeli Mezhebi'nin İbn Teymiye (ö. 728/1328) tarafından yapılan yorumunu tercih eder. İnanç alanı ile ilgili konularda ayet ve hadisleri herhangi bir yorum yapmadan kabul eder. Kur'an-ı Kerim ve sünnette açıkça belirtilmeyen her şeyi bidat kabul eden Vahhabilik, mezar ve türbe ziyaretini kabul etmez. Şirke neden olmaması için, Hz. Peygamber'in kabrinin ziyaret edilmesinin bile yasaklanmasını savunur. Ayrıca Vahhabilik'te, kandilleri kutlama ve mevlit okutma da iyi karşılanmaz. Nazar boncuğu takma, muska ve hamaylı asma, sihir, büyü, her türlü fal ve evliyanın ruhundan yardım isteme şirk kabul edilmiştir. Camilerin süslenmesi ve minare yapılması da hoş değildir.

Vahid (el-Vahid) "Zatında, sıfatlarında, yaratmasında, emretmesinde, isimlerinde, fiillerinde, hükümlerinde ve hiçbir konuda asla ortağı, benzeri bulunmayan, tek ve eşsiz olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Bütün insanlar **Vahid** ve her şeye gücü yeten Allah'ın huzuruna çıkacaklardır."* (Kur'an-ı Kerim 14/48)

vahiy 1. Gizli konuşma, fısıldama, ilham etme, ima ve işaret etme, ortaya çıkarma. "*Musa'nın annesine: 'Çocuğu emzir, korktuğun zaman suya bırak; korkma, üzülme; biz şüphesiz onu sana döndüreceğiz ve peygamber yapacağız diye **vahiy** ile bildirmiştik.*" (Kur'an-ı Kerim 28/7) 2. Peygamberler aracılığıyla insanlara, hayatın hangi ilkelere göre yönlendirilmesi ve nelere uyup nelerden sakınılması gerektiğini bildiren ilahî bilgi, bu bilginin gönderiliş tarzı. "*Allah, insanlara ancak **vahiy** yoluyla veya*

perde arkasından konuşur, yahut bir elçi (Cebrail) gönderir; kendi isteğiyle dilediğini vahyeder. Doğrusu o yücedir, Hâkimdir." (Kur'an-ı Kerim 42/51) 3. Hz.Muhammed'e bildirilen ve Kur'an-ı Kerim'de bir araya getirilen ilahî bilgiler, ayetler. "*(Ey Muhammed) Rabbinden sana **vahiy** ile gelen (Kur'an-ı Kerim)'e uy…*" (Kur'an-ı Kerim 33/2) 4. Allah'ın, evrendeki canlı cansız bütün varlıklar için koyduğu, emrettiği ve onların da uymak zorunda oldukları doğal kurallar. *"Rabbin bal arısına: "Dağlarda, ağaçlarda, hazırlanmış kovanlarda yuva edin; sonra her çeşit üründen ye; Böylece Rabb'inin senin için koymuş olduğu kurallara itaat et." diye **vahy**etti."* (Kur'an-ı Kerim 16/68-69)

vahiy kâtibi Hz. Peygamber'e vahyedilen ayet ve sureleri, vahyin başlangıcından kesilmesine kadar yazan sahabeler. Hz. Peygamber, kendisine gelen Kur'an ayetlerini vahiy kâtiplerine anında yazdırmış ve bunlardan birini de kendisi saklamıştır. Vahiy kâtipleri tarafından yazılan Kur'an-ı Kerim ayetleri aynı zamanda ezberlenmiştir. Yazı ve ezberle korunan Kur'an-ı Kerim, her ramazan ayında Hz. Peygamber tarafından Cebrail'e de okunmuştur. Hz. Muhammed, vefat ettiği yıl, Kur'an-ı Kerim'i sahabeden bir grubun şahitliğinde Cebrail'e baştan sona iki defa okumuştur. Vahiy kâtiplerinden bazıları şunlardır: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Zeyd b. Sabit, Hz. Ubey b. Kâb, Hz. Zübeyr b. Avvam, Hz. Abdullah b. Revaha'dır.

vaiz 1. Öğüt veren, nasihat eden, vaaz eden, irşat eden. *"İnsana **vaiz** olarak ölümü hatırlamak yeter."* (Hz. Ömer) 2. Cami, mescit gibi yerlerde Kur'an-ı Kerim'den, hadis, fıkıh ve ahlak kitaplarından örnekler vererek insanlara öğüt veren kimse, dinî konularda halkı aydınlatan din bilgini. *"(Kavminin ileri gelenleri Hud Peygambere) dediler ki: Bize vaaz versen de **vaiz**lerden olmasan da birdir."* (Kur'an-ı Kerim 26/36)

vakar 1. Ağırbaşlılık, heybet, ciddiyet. 2. Onur, haysiyet, izzet ve şeref. İnsanın, kişiliğini koruyup şahsiyetini zedeleyecek her türlü davranıştan sakınması. *"Rahmanın öyle kulları vardır ki; yeryüzünde **vakar**la yürürler."* (Kur'an-ı Kerim 25/63)

vakfiye Herhangi taşınır veya taşınmaz bir malı insanların yararına sunan kişi veya kurumun –vâkıfın- vakfettiği malların idaresi ile ilgili hazırlamış olduğu sözleşme, vakıf senedi.

vakıf 1. Bir malı harcamaktan men etme, yasaklama. 2. Bir malın mülkiyeti, vakfeden kişide kalmak üzere yararlanma hakkını insanların hizmetine sunma. *"Vaktiyle gölgesinde dinlendiğimiz çınar,/Eski mahalle, **vakıf** çeşme, bakımsız cami…"* (C. S. Tarancı) 3. Dinin kullanılmasına onay verdiği taşınan veya taşınmayan bir maldan yararlanma hakkını, Allah rızası için toplumun kullanımına verip bu malı satmayı veya bir başka şahsa mülkiyetini devretmeyi yasaklama, engelleme. *"**Vakıf**ların çokluğunun asıl sebebi çok daha güzeldir: Zengin ve geliri olanlar bir cami veya hayır müessesesi yapmakla vatan toprağının bir köşesine adlarını verirler, halkın hürmetini kazanırlar, meşhur olurlar, aynı zamanda uhrevi*

bir teselli edinirlerdi…" (Y. K. Beyatlı) 4. Dince uygun görülen taşınan veya taşınmaz maldan faydalanma hakkını – bu malı satmayı veya mülkiyetini devretmeyi yasaklama koşuluyla- Allah'ın rızasını umarak toplumun kullanımına veren hayır kurumu. İslam'da vakfın temeli, Kur'an-ı Kerim, sünnet ve İslam bilginlerinin ortak görüşlerine dayanır. "*Sevdiğiniz şeyleri Allah yolunda harcamadıkça hayra tam olarak erişemezsiniz...*" (Kur'an-ı Kerim 3/92) Hz. Peygamber, vakıf yapma konusunda Müslümanlara öncü olmuş ve Medine'deki yedi parça arazisini Müslümanlara vakıf olarak bağışlamıştır.

vâkıf Bir malın mülkiyetini kendi şahsında tutarak yararlanma hakkını insanların hizmetine sunan kişi veya kurum, vakfeden.

vakfe 1. Duruş, durma, duraklama. 2. Haccın farzlarından birisi olarak Mekke'nin Arafat denilen bölgesinde Zilhicce'nin dokuzuncu gününe rastlayan arife günü öğle vaktinden Kurban Bayramı'nın ilk günü güneş doğuncaya kadar bir müddet bekleme. *"Kim, bizimle beraber Arafat **vakfe**sini yaparsa o kişinin haccı tamam olur."* (Hadis)

Vâkıa suresi Kur'an-ı Kerim'in elli altıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. Doksan altı ayettir. Adını birinci ayette geçen ve "kıyamet" anlamına gelen "vâkıa" kelimesinden almıştır. Sureye, kıyamet sahnelerinin tasviriyle başlanır. Bu çerçevede, yerin şiddetle sarsılması ve dağların toz duman hâline gelmesinden bahsedilir. Kıyametin kopup insanların kabirlerinden kaldırılıp bir araya toplanmasıyla beraber amel defterlerinin verilişi anlatılır. Amel defterleri sağ tarafından verilenlerin cennetlik olacakları, sol tarafından verilecek olanların ise cehennemlik olacakları haber verilir. Bu iki gruptan ayrı olarak, 'öne geçenler' anlamına gelen ve "sabikun" denilen bir başka grubun ahirette elde edecekleri nimetlere değinilir. Cennetliklere verilecek her türlü güzellik tanıtılır. Dünyada iken Allah'ı ve emirlerini inkâr edenlere amel defterlerinin sol taraflarından verileceği dile getirilir. Bu kişilerin, ahiret gününü ve yeniden dirilmeyi inkâr ettikleri için cehennemdeki hayıflanmaları anlatılır. Cehennem sahnelerine bölüm bölüm yer verilir. Surede, Allahuteala her şeyi en güzel biçimde yarattığına dair örnekler sunar. Yüce Allah, ekinlerden ağaçlara, gökten indirdiği suya ve denizleri yaratmasındaki mükemmelliğe insanların dikkatini çekip bunlardan ibret almaya çağırır. Surede, tüm evreni yoktan var ettiğini bildiren Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i insanlara gönderenin de kendisi olduğunu haber verir. Cinlerin, şeytanların veya insanların Kur'an-ı Kerim'in benzerini yapmaya güçlerinin yetmeyeceğini belirtir. Kur'an-ı Kerim ile ilgili bu açıklamadan sonra insanların ölüm hâlindeki durumlarını resmeder. Bu arada insanın kesinlikle ölüme engel olamayacağını açıklar. Mahşer gününde, insanların amel defterlerinin sağ taraflarından veya sol taraflarından verilmesine tekrar değinir. Cehennemden kurtulmak için Allah'ı her türlü eksiklikten uzak tutmanın önemini vurgulayan ayetlerle sure son bulur.

vakit 1. Bazı ibadetlerin mükellefin üzerine farz olmasının sebebi; zaman. *"...Şüphesiz ki namaz müminlere belirli **vakit**lerde farz kılınmıştır."* (Kur'an-ı

Kerim 4/103) 2. Namazın farz olmasının şartlarından olmak üzere, içerisinde namazın kılındığı süre, müddet. Vakit, namaz ve orucun farzlarındandır. *"Allah'a ve Resulüne imandan sonra en değerli amel **vakti**nde kılınan namazdır."* (Hadis)

Vali (el-Vali) "Evreni ve içindeki her şeyi yöneten, onları sevip koruyan, gözeten ve ihtiyaçlarını karşılayan, güç sahibi." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"İnsanı çepeçevre koruyan melekler vardır. Allah'ın emriyle insanı korurlar. Bir millet kendi özünde olanı değiştirmedikçe, Allah onları değiştirmez. Allah bir topluma bir fenalık dileyecek olursa onu geri çevirecek de yoktur. İnsanlar için Allah'tan başka bir **Vali** de yoktur."* (Kur'an-ı Kerim 13/11)

vallahi Geçmişte bir işin yapıldığını veya gelecekte de yapılacağını belirtmek amacıyla "Allah hakkı için, Allah'a yemin ederim ki, Allah şahit olsun ki." anlamlarında kullanılan yemin sözü. İslam bilginleri, bağlayıcı olan yeminin Allah adına yapılacağını belirtmişlerdir. Bağlayıcı olan yeminler "vallahi, billahi, tallahi" biçimlerinde yapılır. Allah'tan başkası adına yemin etmeyi Hz. Peygamber yasaklamıştır. Ayrıca, alışkanlık hâline getirerek gereksiz yere ve gelişigüzel yemin etmeyi İslam dini hoş karşılamamıştır. Yalan yere yemin etmek ise büyük günahlardandır. *"**Vallahi**! Ey Allah'ın Resulü seni kendim dâhil herkesten daha çok seviyorum."* (Hz. Ömer)

vâris 1. Mirasçı, mirasta pay hakkı olan kişi. "*Mirasınızın üçte birinden fazlasını (başkalarına) vasiyet etmeyiniz. Çünkü **vâris**lerinizi zengin bırakmanız fakir bırakmanızdan daha hayırlıdır.*" (Hadis) 2. Ölen kişiye yakınlığından dolayı onun mal varlığına mirasçı olan kimseler, akrabalar. *"Kadınlara mirastan pay vermeyip sadece erkekleri **vâris** yapmak cahiliye âdetlerindendir."* (Zeyd b. Sabit)

Vâris (el-Vâris) "Ölümsüz, her şeyin sahibi, kıyametle beraber tüm varlıklar yok olduktan sonra her şey kendisine kalacak olan ve varlığını devam ettiren." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Zekeriya Peygamber, Rabb'ine şöyle dua etmişti: 'Rabbim! Beni (bu dünyada) tek başıma bırakma, sen en hayırlı **Vâris**sin."* (Kur'an-ı Kerim 21/89)

vasat ümmet 1. Dengeli, hayırlı ümmet. 2. İnanç ve amel bakımından her türlü aşırılıktan kaçınan, başkalarını taklit etmeyen, kötülüğü engelleyen Müslüman toplum, Hz. Muhammed ümmeti. *"Böylece peygamberin size, şahit ve örnek olması, sizin tüm insanlara şahit ve örnek olmanız için sizi **vasat ümmet** yaptık..."* (Kur'an-ı Kerim 2/143)

Vâsi (el-Vâsi) "Bağışı bol olan, şefkati bütün evreni kuşatan, insanlar darlığa düştüğünde onlara çıkış yollarını gösteren; rızkı, yarattığı bütün varlıklara bol bol veren; kendisine yapılan tövbeleri kabul edip bağışlayan ve bütün varlıkları denetimi altında tutan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"De ki: Her türlü iyilik ve hayır Allah'ın elindedir. Dilediğine (bol bol) verir. Allah, **Vâsi** ve her şeyi bilendir."* (Kur'an-ı Kerim 3/73)

vasî 1. Malının üçte birini aşmayacak şekilde mirasçıların dışındaki kişilere taşınır veya taşınmaz mal bırakan kimse. 2. Küçüklük veya mali harcamalarının kayıt altında tutulması gibi ehliyet eksikliği nedeniyle, bu kişilerin yararlarını korumak amacıyla tayin edilen hukuki temsilci.

vasiyet 1. Tavsiye, emretme, bir işi üzerine almasını söyleme, bir işin yapılmasını isteme, üzerine gerekli kılma. *"Biz, insana ana ve babasına en güzel biçimde davranmasını **vasiyet** ettik..."* (Kur'an-ı Kerim 29/8) 2. Bir kimsenin, malını veya malından yararlanma hakkını ölümünden sonra bir kişiye veya bir hayır kurumuna bağışlaması veya bağışlanmasını istemesi. 3. Bir kimsenin, ölmeden önce küçük çocuklarının mali işlerini yürütmek ve bırakmış olduğu mallarda tasarrufta bulunmak, alacaklarını vereceklerini hesaplayıp borçları varsa dağıtmak için bir başkasını vekil kılması; yetki vermesi. *"Bir Müslümanın, yazılı **vasiyeti** yanında olmadan iki gece geçirmesi doğru değildir."* (Hadis)

vatan 1. Üzerine yerleşilen, ikamet edilen, yurt edinilen yer, ülke, memleket. "*Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır,/Toprak, eğer uğrunda ölen varsa **vatan**dır.*" (M. C. Kuntay) 2. Belli bir topluluğun ve milletin hâkim güç olarak yaşadığı, sınırları belli toprak parçası. *"Kim bu cennet **vatan**ın uğruna olmaz ki feda?/Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!/Canı, cananı bütün varımı alsın da Hüda/Etmesin tek, **vatan**ımdan beni dünyada cüda*." (M. A. Ersoy)

vatanıasli bk. seferi.

vatanıikamet bk. seferi.

vatanısükna bk. seferi.

vebal 1. Sonunda ceza, şiddet ve azap olan fiil, davranış. "*Bundan evvel küfredenlerin haberi size gelmedi mi? Onlar yaptıklarının **vebal**ini tattılar, onlara acı bir azap vardır.*" (Kur'an-ı Kerim 64/5) 2. Günah, sorumluluk ve kötü sonuç. *"Mâni olmam ne ise oyununuza/İşte gittim **vebal**i boynunuza."* (M. A. Ersoy) 3. Yapılan bir iş, tutum ve davranışın, ahiret hayatı bakımından sorumluluğu.

vecd 1. Coşku, heyecan, aşırı sevgi, aşk. "*Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri,/Dinliyor **vecd** ile tekrar alınan tekbiri."* (Y. K. Beyatlı) 2. Kalbe doğan Allah sevgisi. 3. Allah'ı anmaktan, ona ibadet etmekten, onun eserlerindeki güzelliği ve evrendeki varlıklar arasındaki uyumu ve dengeyi düşünmenin sonunda kalpte oluşan ilahî aşkla kişinin kendinden geçmesi. "*O zaman **vecd** ile bin secde eder –varsa-taşım,/Her cerîhamdan, İlahî, boşanıp kanlı yaşım,/Fışkırır ruh-u mücerred gibi yerden nâşım!/O zaman yükselerek Arş'a değer, belki, başım."* (M. A. Ersoy)

vecibe 1. Çok gerekli ve şart olan şey, borç hükmünde olan görev, yapılması mecburi iş. 2. Âkil ve bâliğ olan Müslümanların yerine getirmeleri zorunlu olan dini emirler; ibadetler, ahlaki hükümler. Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre, dünya hayatı bir imtihan hayatıdır. İnsanlar bu hayata imtihan edilmek için gönderilmiştir. İmtihanın sonunda vecibelerini yerine getirenlerle

getirmeyenler ortaya çıkacaktır. Dini vecibelerini yerine getirenler bu imtihanı kazanacaklardır.

Veda Hint dinlerinden Vedizm'in dört kutsal kitabından biri. Veda terimi Sanskritçede bilgi, tanrı bilgisi anlamına gelir. Bu bilgi okuma ve gözlemle elde edilmez. Kalbe doğan bir tür ilhamdır. Vedalar nazım şeklinde yazılmış ve bestelenmiş bin yirmi sekiz ilahîden oluşur.

Veda Haccı Hz. Peygamber'in, hicretin 10. yılında (M. 632) çok sayıda sahabesiyle birlikte yaptığı ve ümmetiyle vedalaştığı hac. Veda haccı, hac farz olduktan sonra Hz. Peygamber'in yaptığı ilk ve son hacdır. Bu hacca yüz binden fazla Müslüman katılmıştır. Müslümanların bir kısmı Medine'de toplanıp Hz. Peygamber'le beraber hareket etmiş, bir kısmı da yollarda komşu şehirlerden katılmıştır. Hz. Muhammed, zilhicce ayının dördüncü günü Mekke'ye girip Kâbe'yi tavaf etmiş, zilhiccenin dokuzuncu günü de Arafat'ta vakfe yapmıştır. Bayramın dördüncü günü veda tavafını yaparak tekrar Medine'ye dönmüştür.

Veda Hutbesi Hz. Peygamber'in, "Veda Haccı"nda yüz binden fazla Müslümana yaptığı konuşma. Hz. Peygamber bu hutbesinde; "can, mal, din, akıl ve namusun dokunulmazlığı", İslam esaslarının korunup eski şirk inancına asla dönülmemesi gerektiği, emanetlerin ehline verilmesi, faizin, kan davasının yasaklığı, kadın hakları, Kur'an ve sünnete sıkıca tutunmanın önemi, insanlar arasında ırk ve renk üstünlüğünün olmadığı, Allah'a şirk koşmanın, zina etmenin, haksız yere adam öldürmenin, hırsızlık yapmanın haramlığı üzerinde durmuştur. Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi şöyledir: "*Ey insanlar! Sözümü iyi dinleyiniz. Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha buluşamayacağım. Ey insanlar! Bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, ırzlarınız da öyle mukaddestir; her türlü saldırıdan korunmuştur. Ashabım! Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bugünkü her hâl ve hareketinizden sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski dalaletlere dönüp birbirinizin boynunu vurmayın. Bu vasiyetimi burada bulunanlar bulunmayanlara bildirsin. Olabilir ki bildirilen kimse burada bulunup da işitenden daha iyi anlayarak muhafaza etmiş olur. Ey Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin. Faizin her çeşidi kaldırılmıştır; ayağımın altındadır. Lakin borcunuzun aslını vermek gerekir. Ne zulmediniz ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Cahiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmuttalip'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir. Ashabım! Cahiliyet devrinde güdülen kan davaları da tamamen ortadan kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım kan davası da Abdülmuttalip'in torunu (yeğenim) Rabia'nın kan davasıdır. Ey insanlar! Bugün şeytan sizin şu topraklarınızda yeniden nüfuz ve saltanat gücünü ebedî surette kaybetmiştir. Fakat bu kaldırdığım şeyler haricinde küçük gördüğünüz işlerde de ona uyarsanız bu da onu*

memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan sakınınız. Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz, kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onların namuslarını ve ismetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların sizin aile şerefinizi korumaları ve evlerinizi sizin hoşlanmadığınız hiç kimseye açmamaları, çiğnetmemeleridir. Eğer onlar razı olmadığınız herhangi bir kimseyi evinize alırsa onları hafif bir şekilde azarlayabilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, örfe göre her türlü giyim ve yiyeceklerini temin etmenizdir. Ey müminler! Size bir emanet bırakıyorum ki siz ona sımsıkı sarıldıkça yolunuzu hiçbir zaman şaşırmazsınız. O emanet, Allah'ın kitabı Kur'an'dır. Ey müminler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi muhafaza ediniz. Müslüman müslümanın kardeşidir ve bütün Müslümanlar kardeştir. Din kardeşinize ait herhangi bir hakka tecavüz başkasına helal değildir. Ancak gönül hoşluğu ile verilen başka. Ashabım! Kendinize zulmetmeyiniz. Nefsinizin de üzerinizde hakkı vardır. Ey insanlar! Cenab-ı Hak her hak sahibine hakkını vermiştir. Vâris için vasiyete gerek yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zinakâr için mahrumiyet cezası vardır. Babasından başkasına nesep iddia eden soysuz yahut efendisinden başkasına uymaya kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin ve bütün Müslümanların lanetine uğrasın. Cenab-ı Hak, bu insanların ne tövbelerini ne de şehadetlerini kabul eder." Hz. Peygamber, sözlerini tamamladıktan sonra dinleyenlere sordu: "Ey insanlar! Yarın beni sizden soracaklar. Ne dersiniz?" Sahabeler hep birden cevap verdiler: "Allah'ın risaletini tebliğ ettin. Risalet görevini yerine getirdin. Bize vasiyet ve nasihatte bulundun diye şehadet ederiz!" Hz. Muhammed şehadet parmağını göğe kaldırıp üç kez "Şahit ol ya Rab!" "Şahit ol ya Rab!" "Şahit ol ya Rab!" buyurarak Arafat'taki konuşmasını bitirmiştir.

vedi Küçük abdestten sonra idrar yolundan gelen beyaz renkli yapışkan sıvı. Vedi, şehvetle gelmediği için cünüplük nedeni sayılmaz. Bu nedenle gusül abdesti almak da gerekmez. Abdest aldıktan sonra vedi gelirse tekrar abdest almak gerekir.

vedia 1. Emanet. "*Gönül ve ruh sana bir **vedia** değil mi?*" (Y. K. Karaosmanoğlu) 2. Herhangi bir malın korunması için bir veya birden fazla kişinin yanına bırakılması, teslim edilmesi.

Vedizm Çok tanrılı Hint dinlerinden biri. Bazı tarihçiler, Mecusiliğin ilk şeklinin Vedizm olduğunu söylemişlerdir. Tenasüh inancı hariç Hint dinlerinin bütün öğretileri Vedizm'de vardır. Sayısız denecek kadar çok tanrının olduğu Vedizm'in en meşhur tanrıları İndra, Varuna ve Mitra'dır.

Vedûd (el-Vedûd) "Kendisine bilinçli bir biçimde itaat edip emir ve yasaklarına uyan kullarını çok seven, onlara şefkat gösterip hoşnut olan veya sevilmeye ve dostluğu kazanılmaya layık tek varlık." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"(Günahlarınızdan dolayı) Rabb'inizden bağışlanma dileyin, ona tövbe edin. Şüphesiz ki*

*benim Rabb'im çok **Vedûd** ve Rahim'dir."* (Kur'an-ı Kerim 11/90)

vefa 1. Dostluk, sevgide içtenlik ve devamlılık, kararlılık. "*Nice güzellere bağlandım kaldım/Ne bir **vefa** gördüm ne fayda buldum/Her türlü isteğim topraktan aldım/Benim sadık yarim kara topraktır."* (Aşık Veysel) 2. Sözünde durma, sözünü yerine getirme. *"Siz bana vermiş olduğunuz söze **vefa** gösterin ki ben de size karşı **vefa** göstereyim ve sadece benim emir ve yasaklarıma bilinçli bir şekilde uyarak korumama girin."* (Kur'an-ı Kerim 2/40) 3. "Tek yaratıcı ve emredici olarak Allah'ı tanıma" biçiminde Allah'a ruhlar âleminde verilen sözün gereğini yerine getirme; onun emir ve yasaklarına uyma. *"Müminler, Allah'a vermiş oldukları ahidlere **vefa** gösterirler, yeminlerini ve sözlerini bozmazlar."* (Kur'an-ı Kerim 13/20) 4. Borcunu zamanında ve tam olarak ödeme. 5. Kişinin kendisine iyilikte bulunana aynısıyla veya daha fazlasıyla karşılıkta bulunması.

vehbi ilim bk. ledünni ilim.

Vehhab (el-Vehhab) "Tüm canlılara hak ettikleri ve etmedikleri her türlü nimeti karşılıksız olarak veren, bağışlarını yarattıklarına devamlı gönderen." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"(Müminler derler ki): "Rabbimiz! Bize en doğru yolu gösterdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Katından bize rahmetini bağışla. Şüphesiz sen **Vehhab**'sın."* (Kur'an-ı Kerim 3/8)

vekâlet 1. Koruma, güvenme, gözetme, itimat. 2. Yetki, vekillik, bir işi birine verme, sorumluluğunu yüklenme. 3. Bir kişinin kendi adına iş yapabilmesi için başkasına yetki vermesi, onu kendi yerine geçirmesi, vekil tayin etmesi.

vekil bk. vekâlet.

Vekil (el-Vekil) "Bütün varlıkların işlerini düzenleyen, onları sevk ve idare eden, yardımını esirgemeden koruyup gözeten ve kullarının rızıklarına kefil olan." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Yerde ve gökte olan her şey Allah'ındır. **Vekil** olarak Allah yeter."* (Kur'an-ı Kerim 4/132)

veladet bk. mevlit.

velayet 1. İdare etme, düzenleme, işini üzerine alma, vekil olma, yardım etme. "*İman edip de hicret etmeyenler var ya seninle onlar arasında, onlar (Medine'ye) hicret edene kadar herhangi bir **velayet** yoktur.*" (Kur'an-ı Kerim 8/72) 2. Velilik, erişmişlik, ermişlik, dostluk. 3. Allah'ın kulunu, kulun da Allah'ı karşılıklı olarak sevip dost edinmesi. 4. Hukuken sorumlu bir kişinin, çocukluk, delilik ve bunama gibi sebeplerle haklarını koruyamayacak olan kimselerin şahsi haklarını koruma konusunda onların yerini tutması. *"Müminlerin herhangi bir işi konusunda sana **velayet** verilirse (onların hukukunu gözetmede) Allah'tan kork ve adaletli davran!"* (Hadis)

velayetifakih İmamiye Mezhebi'nde, masum imamlardan sonra adaletle hüküm veren fakihlerin; âlimlerin yönetim ve yargıya ait yetkileri ellerinde tutmaları. İmamiye'ye göre, on ikinci imam olan Mehdi'nin yeniden geleceği güne kadar yönetim yetkisi onun temsilcisi konumunda olan fakihlere

devredilmiştir. Fakihleri yönetim ve yargı konularında yetkili kılan temel nitelikler; bilgi, adalet, ahlaki güzellik ve dinin kurallarına uygun şekilde yaşamaktır. Fakihler, adaletten ayrılır; Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı bir hayat sürerlerse bu yetki ellerinden alınır.

veli 1. Birine yardım eden, birisinin işini üzerine alıp yürüten, yönetici. *"Velisi olmayanın **veli**si benim."* (Hadis) 2. Seven, sevilen, arkadaş, dost. *"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları **veli**ler edinmeyin. Sizden kim onları kendisine veli edinirse o da onlardandır. Şüphesiz Allah, zalim toplumu doğru yola iletmez."* (Kur'an-ı Kerim 5/51) 3. Doğuştan veya sonradan olan bunama, delirme gibi akıl eksikliğinden dolayı hukuki haklarını kullanamayan kişinin sorumluluğunu üzerine alan kimse. *"...Eğer borçlanan kimse akılsız veya âciz ya da yazdıramayacak durumda ise **veli**si, dosdoğru olarak yazdırsın..."* (Kur'an-ı Kerim 2/282) 4. Allah'a iman ve içtenlikle yapılan kulluğun sonucunda onun sevgisini ve dostluğunu kazanan ermiş kişi, evliya, eren. *"Allah'ın **veli**leri için kesinlikle korku yoktur. Onlar (ahirette) üzülmeyeceklerdir."* (Kur'an-ı Kerim 10/62)

Veli (el-Veli) "Yarattığı varlıkların tüm ihtiyaçlarını karşılayan, onları koruyup gözetleyen, seven ve işlerini idare eden." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"Müminlerin **Veli**si Allah'tır. O, onları her türlü karanlıktan aydınlığa çıkarır..."* (Kur'an-ı Kerim 2/257)

velime 1. Nikâh veya düğün nedeniyle verilen yemek. "*En kötü **velime**, zenginlerin çağırılıp fakirlerin çağırılmadığı davetlerdir.*" (Hadis) 2. Herhangi bir sevinç ve mutluluk ifade eden olay sebebiyle verilen yemek, ziyafet.

vera 1. Günahlardan ve haramlardan kaçınma, korunma. 2. Haramlara düşme korkusuyla şüpheli şeylerden kaçınma; hiç kimsenin hakkını yememe. *"Tedbir almak gibi akıllı davranış, haramlardan kaçınmak gibi **vera** ve güzel ahlak gibi asalet yoktur."* (Hadis) 3. Farz, vacip ve nafile ibadetlere sadece Allah'ın rızasını gözeterek devam etme; dinî hükümleri bütün incelikleriyle yaşama ve insanı Allah'ın rızasını kazanmaktan alıkoyacak her şeyden kaçınma. *"**Vera**lı ol ki, insanlar içinde en güzel kulluğu sen yapmış olasın."* (Hadis)

vesile 1. Kendisiyle herhangi bir amaca ulaşılan ve yakınlık sağlanan şey, araç, vasıta. 2. İnsanı Allah'a yakınlaştıran ve onun Allah katında güzel bir konum edinmesini sağlayan dosdoğru inanç, ibadet, ahlak, ilim ve Hz. Peygamber'in sünneti. *"Ey inananlar! Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davranarak onun korumasına girin; ona (yakınlaşmaya) **vesile** arayın ve onun yolunda cihat edin ki kurtulun."* (Kur'an-ı Kerim 5/35) 3. Cennetteki en yüksek derece, makam. *"Ey bu mükemmel çağrının ve kılınacak namazın Rabbi olan Allah'ım! Resulün Muhammed'e lütuf, yüksek dereceler ve **vesile** ver. Onu, söz verdiğin Makamımahmut'a eriştir. Sen, verdiğin sözü mutlaka yerine getirirsin."* (Hadis)

vesile duası bk. ezan duası.

vesvese 1. Fısıltı, gizlice konuşma, şüphe, kuruntu, işkil. "*Gerçek şu ki insanı biz yarattık. Onun iç benliğinin kendisine ne **vesvese** verdiğini biliriz. Çünkü biz, insana şahdamarından daha yakınız.*" (Kur'an-ı Kerim 50/16) 2. Kışkırtma. *"İnsanın iç benliğinin verdiği **vesvese**lerden, insan onunla amel etmedikçe veya onu söylemedikçe sorumlu değildir."* (Hadis) 3. Şeytanın aldatması ve ayartması veya kötü insanların etkisiyle kalbe gelen şeytani düşünce, iç karışıklığı, vehim. *"Ey Muhammed! De ki: İnsanlardan ve cinlerden gelen **vesvese**den; insanların gönüllerine **vesvese** veren o sinsi vesvesecinin şerrinden; insanların Tanrısı, insanların hükümranı ve insanların Rabbi olan Allah'a sığınırım."* (Kur'an-ı Kerim 114/1-6)

vicdan 1. İç duygusu, şuur, kalpteki gizli his. 2. Hayır yapmaktan hoşlanan, kötülükten sakınan, iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlaki duygu, gizli his. *"Ne irfandır veren ahlaka yükseklik, ne **vicdan**dır;/Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır."* (M. A. Ersoy)

vird 1. Gecenin ibadete ayrılan kısmı. 2. Tasavvuf kültüründe belli zamanlarda düzenli olarak okunmak üzere derlenen ve tavsiye edilen ayetlerden, hadislerden oluşan dua ve zikir cümleleri. *"Kim, geceleyin okuyacağı **vird**ini okumayı unutursa öğle vaktine kadar okusun."* (Hz. Ömer)

visal orucu Hiç iftar etmeksizin arka arkaya birkaç gün tutulan oruç. Visal orucu tutmayı âlimlerin çoğunluğu hoş karşılamamışlardır. İslam dini, ibadetlerde her türlü aşırılıktan kaçınıp orta yolu tutmayı tavsiye etmiştir. *"(Ey insanlar!) Siz benim gibi değilsiniz. Sizin için **visal orucu** söz konusu değildir."* (Hadis)

vitir namazı Yatsı namazından sonra sabah namazının vakti girene kadar kılınan üç rekâtlık namaz. Vitir namazı, yatsı namazının bir parçası olmayıp başlı başına bir namazdır. Hanefi Mezhebi'ne göre, kılınması vaciptir. *"Hz. Peygamber, üç rekât **vitir namazı** kılar ve üç rekâtın sonunda selam verirdi."* (Hz. Ayşe)

vuslat 1. Erişme, kavuşma, ulaşma, erme, varma, buluşma. 2. Allah'ın yarattığı eserlerin güzelliklerini sürekli seyretme, etrafındaki şeylerle ilgilenmeyip gönlü Allah sevgisinde karar kılma. 3. Tasavvuf yoluna giren Müslümanların bir tasavvuf âliminin denetiminde Kur'an-ı Kerim ve sünnetle eğitilip Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklandıktan sonra, söz ve davranışlarında kendilerini her an Allah'ı görüyormuş gibi hissetmeleri; devamlı Allah'la beraber olma duygusu.***"Vuslat** gibi nimet m'olur/Ya Rab nice şükr edelim/Hizmet gibi devlet m'olur/Ya Rab nice şükr edelim."* (Hüdâyi)

vücuh 1. Eş sesli kelime. 2. Kur'an-ı Kerim'de, aynı kelimenin değişik anlamlara gelecek şekilde kullanılması; çok anlamlılık kazanması. Vücuh bir kelime olan din, Kur'an-ı Kerim'de 'itaat ve ibadet', 'inanç sistemi', 'ceza hukuku', 'dünya görüşü', 'kanun, kural' ve 'İslam' anlamlarında kullanılmıştır.

vücut 1. Var olma, mevcut. 2. "Allah vardır, varlığı konusunda hiçbir şüphe yoktur; varlığı bir başkasından olmayıp kendindendir." anlamında Allah'ın sıfatlarından biri. Vücut, Allah'ın zati sıfatlarından biridir. Onun varlığının zorunlu olduğunu ifade eder. Kur'an-ı Kerim, evrendeki düzenle Allah'ın varlığı ve birliği arasında ilgi kurmayı tüm insanlara önermiştir.

Y

yağmur duası bk. istiska.

yağmur namazı bk. istiska namazı.

Yahya Peygamber İsrailoğulları'na gönderilen ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. Yahya, Hz. Zekeriya'nın oğludur. Babası ve annesi, çocukları olmayacak kadar yaşlı olmalarına rağmen, Allah bir bağış olarak Hz. Zekeriya'ya, Hz. Yahya'yı vermiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de dile getirilmiştir. Kur'an-ı Kerim, Yahya Peygamberin, Musa Peygamberin dinini devam ettirdiğini, İsrailoğulları'na öğüt verdiğini ve onları Hak dine çağırdığını haber vermiştir. Daha sonra Hz. İsa, peygamber gönderilip yeni bir dini tebliğ etmeye başlayınca Hz. Yahya onun salihlerden bir peygamber olduğunu tasdik etmiş, Hz. İsa'nın getirdiği dini kabul etmiş ve bu dinin prensiplerini yaymaya başlamıştır. Yahudiler, kendi çıkarlarına ters düşen çalışmalar yapması nedeniyle Yahya Peygamberi şehit etmişlerdir.

Yahudilik Allah'ın, Hz. Musa aracılığı ile İsrailoğulları'na göndermiş olduğu dinin adıdır. Yahudiliğin diğer adı Museviliktir. İbrani ve İsrailî de denilen kişiler Yahudi inancına bağlıdır. Bunlara İsrailoğulları da denir. Yakup Peygamberin on iki oğlundan dördüncüsü olan 'Yuda veya Yehuda'nın soyundan gelenler' anlamına Yahudi denildiğini de ileri sürenler vardır. Yahudiler, peygamberliğin Hz. Musa ile sona erdiğini iddia ederler ve ondan sonra gelen peygamberleri kabul etmezler. Kutsal kitapları Tevrat'tır. Kur'an-ı Kerim'e göre, Tevrat'ı din adamları değiştirmişlerdir. Babil sürgününden sonra millî bir din hâline getirilmiştir. Yahudiliğe Talmudizm adı da verilmiştir. Herkes Yahudi olamaz. Yahudi olabilmek için öncelikle İsrailoğlulları soyundan gelmek gerekir. Ortadoğu'da yaşayan Yahudiler uzun süre Bizans'a bağlı olarak yaşamışlardır. Dünyanın çeşitli yerlerine ne zaman yayıldıkları kesin olarak bilinmemekle beraber Amerika'nın keşfinden sonra (1492) bu ülkeye de göç etmişlerdir. Aynı yıl İspanya'dan topluca sürgün edilen Yahudilere Osmanlı Devleti kucak açmıştır. Günümüzde Yahudiler İsrail, Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde yaşamaktadırlar. Diğer dinlerin bağlılarına göre sayıları oldukça azdır. Hristiyanlık öncesi ve sonrası oluşan Yahudi mezhepleri şunlardır: Ferisiler, Sadukiler, Esseniler, İseviler, Yudganiler, Sazkaniler, Karailer. Günümüzde ise Yahudiler; Muhafazakâr, Ortodoks ve Reformist olmak üzere üç grupta yer almaktadırlar. Yahudiler, Allah'ın birliğine inanırlar. Fakat onu sadece Yahudi milletinin ilahı olarak kabul ederler. Yahudiler, kendilerini kurtaracak olan Mesih inancına sahiptirler. İbadetlerini sinagoglarda yaparlar. Dinî sembolleri yedi kollu şamdandır. İbadet dilleri İbranice'dir. İbadet esnasında takke giyerler ve Kudüs'e dönerler. Kadınlar ibadete katılamazlar. Sadece başları örtülü olarak ibadeti özel bir yerden seyrederler. Haftalık ibadetlerini kutsal saydıkları cumartesi günleri yaparlar.

yakîn 1. Kesin ve güvenilir olan, aksine ihtimal olmayan, şüphenin zıddı.

"*Kim, Allah'tan başka ilah olmadığına kalbi ile **yakîn** olarak ve ihlaslı bir şekilde iman ederse, cennete girer…*" (Hadis) 2. İlgili olduğu olaya uygun düşme koşuluyla sabit ve kesin inanç; iman. *"Ey Allah'ım! Bana kendisinden sonra küfür olmayan bir iman ve **yakîn** ver."* (Hadis) 3. Ölüm; hayatın sonu. "*Sana **yakîn** gelene kadar Rabb'ine ibadet et."* (Kur'an-ı Kerim 15/99)

Yakup Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. İbrahim'in oğullarından İshak Peygamberin oğludur. Lakabı, İsrail'dir. İsrailoğulları onun soyundan türemiştir. Doğumu ve peygamberliği önceden müjdelenmiştir. On iki erkek çocuğu olmuştur. Hz. Yusuf da bunlardan biri ve Hz. Yakup'a en sevimli olanıdır. Hz. Yakup, uzun bir ömür yaşamış ve isteği üzerine Filistin'in el-Halil şehrinde babasının yanına gömülmüştür. Yakup Peygamber İslam'ı tebliğ eden büyük peygamberlerden biridir. İnsanları Allah'a inanmaya, ona ibadet etmeye çağırmıştır. Çocuklarına vermiş olduğu öğüt oldukça önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de geçen bu öğüt şöyledir: *"…Yakup, oğullarına: 'Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?' demişti. Onlar: 'Senin Tanrın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın Tanrısı olan tek Tanrıya kulluk edeceğiz; biz ona teslim olanlarız.' dediler."* (Kur'an-ı Kerim 2/133)

yalan 1. Aldatmak amacıyla gerçeğe aykırı olarak söylenen söz. *"İnsanları güldürmek için **yalan** söyleyen kişiye yazıklar olsun."* (Hadis) 2. Kişinin gerçeği saklayıp bildiğinin aksini söylemesi. Yalan söylemek büyük günahlardandır. Bütün kötülüklerin temelidir. Yalan söylemek, toplumda güveni yok eder. Hz. Peygamber, yalanı, münafığın başlıca niteliklerinden biri saymıştır. Âlimler üç durumda yalan söylenebileceğini belirtmişlerdir: Savaşta, dargın insanların arasını düzeltmek için, yıkılmak üzere olan bir aile yuvasını kurtarmak amacıyla. *"Kişi **yalan** söyleyince kalbinde siyah bir leke oluşur. Yalan söylemeye devam ederse kalbi tamamen kararır. Sonunda Allah katında yalancılardan yazılır."* (Hadis)

yalavaç bk. nebi.

Yasin suresi Kur'an-ı Kerim'in otuz altıncı suresidir. Mekke'de inmiştir. Seksen üç ayettir. Adını ilk ayette geçen "Ya-Sin" harflerinden almıştır. Ölmek üzere olan hastalara okunması tavsiye edilen sureyi, Hz. Peygamber 'Kur'an-ı Kerim'in kalbi' olarak nitelemiştir. Sureye, Hz. Muhammed'in hak bir peygamber, Kur'an-ı Kerim'in de ilahî bir kitap oluşunun önemine vurgu yapılarak başlanır. Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Muhammed'in gönderiliş amacından bahsedilir. Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden ve ona karşı koyan Kureyş müşrikleri uyarılır. Bu çerçevede, müşriklerin her yaptığının amel defterlerine yazıldığı haber verilir. Surede, geçmiş toplumlarda inançları uğruna mücadele edip şehit olanlar ve cennette onlara verilecek nimetler tanıtılır. Allah'ın dini uğrunda canlarından vazgeçen bu insanlara ölüm anında yapılan ikramlar dile getirilir. Tabiattaki olaylar; bitkilerin yeşermesi, sonbahar ve kışla beraber canlılıklarını kaybetmeleri, güneşin ve ayın hareketlerindeki düzen ile Allah'ın yaratmasındaki sü-

reklilik arasında ilgi kurulur. Nuh Peygamberin, kavmini Allah'ın bir lütfu olarak kurtarmasına rağmen, daha sonra onun soyundan gelenlerin hakikatten yüz çevirmelerine yer verilir. İnsanların inkârcılık, cimrilik ve sapkınlaşmaları kınanır. Kıyametle beraber insanların yeniden dirilişleri, hesap vermek için mezarlarından kalkışları anlatıldıktan sonra cennet tasvirleri yapılır. İnsan, cennete özendirilir. İnsanın cennete girmesine engel olan en büyük düşmanın şeytan olduğu ve ona karşı uyanık durması öğütlenir. Ahiret gününde dünyada yapılan hiçbir şeyin Allah'tan gizlenemeyeceği haber verilir. İnsan, yaptığı kötülükleri gizleyecek olsa bile suç işleyen organlarının kişinin aleyhine tanıklık yapacağı açıklanır. Kur'an-ı Kerim'in vahiy olduğu; şiirle hiçbir ilgisinin bulunmadığı vurgulandıktan sonra Allah'ın gerçek bir ilah olarak insanlara yaptığı iyilikler sayılır. Bu kadar iyilik yapılan insanın, Allah'a karşı gelmesi ve hakikate düşman olması kınanır. Yaş ağaçtan nasıl ateş çıkarılıyor, spermden insan yaratılıyorsa, çürüyüp toprak olacak olan bedenlerin de Allah tarafından yeniden diriltileceği vurgulanır. Allah'ın her şeye gücünün yettiğini ve egemenliğinin sonsuz olduğunu bildiren ayetlerle sure son bulur.

yatsı namazı Akşam namazının vakti çıktıktan sonra kılınan ve beş vakit namazın sonuncusu olan farz namaz. Yatsı namazı on rekâtlık bir namazdır. Kılınış vakti, akşam namazı vaktinin çıkmasından sabah namazı vaktinin girmesine kadar devam eder. Yatsı namazı, dört rekât ilk sünnet, dört rekât farz ve iki rekât da son sünnet şeklinde kılınır. Üç rekâtlık vitir namazı yatsı namazından sonra kılınır. *"Münafıklara en ağır gelen namaz sabah ve **yatsı namazı**dır. Şayet, münafıklar bu iki namazın sevabını bilselerdi emekleyerek de olsa (cemaate) gelirlerdi."* (Hadis)

Yecüc–Mecüc İslam inancına göre kıyametin büyük alametlerinden biri olarak yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak olan ve kimler olduğunu, ne zaman ve nereden çıkacağını sadece Allah'ın bildiği bir topluluk. *"Nihayet, **Yecüc ve Mecüc**'ün önü açıldığı ve onlar her tepeden akın etmeye başladıkları zaman kıyamet yaklaşmış olur…"* (Kur'an-ı Kerim 21/96-97)

yedibeyza 1. Parlayan el, beyaz ve nurlu el. 2. Hz. Musa'ya verilen mucizelerden biri; etrafını aydınlatacak şekilde elinin parlaması. Hz. Musa'ya, peygamberliğini inkârcılara ispat etmesi için mucizeler verilmiştir. Bunlardan biri de yedibeyza mucizesidir. *"Musa, elini (göğsünden) çıkardı. Birden eli bakanlar için **yedibeyza** oldu."* (Kur'an-ı Kerim 26/33)

yeis Ümitsizlik, umudun kalmaması, istek ve arzunun tükenmesi. Mümin, hayatının hiçbir anında yeise düşmemelidir. İnsan, Allah'ın rahmetinden ümitvar olmalı ve günahlarından sık sık tövbe etmelidir. İşlediği günahlardan tövbe etmeyi son nefesine kadar ertelememelidir. İslam inancına göre insanın son nefesinde; yeis hâlinde yaptığı iman geçerli değildir. *"Allah'ın rahmetinden **yeis**e düşmeyiniz. Allah'ın rahmetinden ancak kâfirler **yeis**e düşer."* (Kur'an-ı Kerim 12/87)

yemek duası Allah'ın verdiği yiyecek ve içecekler başta olmak üzere tüm nimetlere karşı şükretmenin bir göstergesi olarak yemek yendikten sonra yapılan dua. Yemek duası yapmak, Hz. Peygamber'in sünnetlerinden biridir. Hz. Peygamber'in yemekten sonra yaptığı dualardan biri şöyledir: *'Elhamdülillahillezi etamena ve sekana ve cealena müslimin. Allahümme barik lena fih, ve etımnâ hayran minhü verzukna ve ente hayru'r-razikîn. Allahümme inna neselüke tamamen'nimeti ve devame'l-afiyeti."* Bu duanın anlamı şöyledir: *"Bize yediren, içiren ve Müslüman olmayı nasip eden Allah'a hamdolsun. Allah'ım! Bize, bu yediğimiz yemek sebebiyle bereket ver, hakkımızda bu yemeği mübarek kıl. Bize bu yemekten daha hayırlı olanını ver. Bize rızık ver. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın. Allah'ım! Biz, senden nimetin tamamını ve afiyetin devamını istiyoruz."* Bu yemek duasının dışında çeşitli biçimlerde yapılan yemek duaları da vardır.

yemin 1. Ant, ahit, kasem. 2. Bir işi yapmayı veya yapmamayı Allah'ın zatı, isimlerinden ve sıfatlarından birisi ile güçlendirerek Allah adına söz verme. Yemin genellikle, 'vallahi', 'billahi', 'tallahi' kelimeleriyle yapılır. 3. Türk toplumunda, "Yemin ederim, üzerime yemin olsun, kasem ederim." gibi sözler de birer yemin sayılır. Allah'tan başkasının üzerine ve Allah'tan başkasının adıyla yemin edilmez. Yalan yere bilerek yapılan yemin, büyük günahtır. Gelişi güzel yemin İslam dinince hoş karşılanmaz. Dinen yapılması haram olan bir şey için yemin edilmez. Kişi gelecekte bir işi yapmaya yemin eder; fakat gerçekleştirmezse ceza olarak ya on fakiri sabahlı akşamlı doyurur veya giydirir. Bunlara gücü yetmezse üç gün peş peşe oruç tutar. Ayrıca yeminden dolayı tövbe, istiğfar etmek ve bu yüzden bir kimsenin bir hakkı geçmiş ise onu yerine getirip helallik almak gerekir. *"Sizden biriniz **yemin** ettiğinde ya Allah adına yapsın veya sussun."* (Hadis)

yeminigamus Geçmişte bir işi yaptığına veya yapmadığına dair kişinin yalan yere yaptığı yemin. Yeminigamus büyük günahlardandır. Kefareti yoktur. Ancak, Allah'a tövbe ve istiğfar edilir. Başkasının hakkı geçtiyse helallik dilenir ve o hak, sahibine geri verilir. *"Allah'a şirk koşmak, anaya-babaya asi olmak ve **yeminigamus** en büyük günahlardandır."* (Hadis)

yeminilağıv Dil alışkanlığı, yanlışlıkla ya da bir şeyin doğru olduğunu sanarak yapılan yemin. Yeminilağıvdan dolayı kefaret gerekmez. *"Allah, sizi yaptığınız **yeminilağıv**dan dolayı sorumlu tutmaz..."* (Kur'an-ı Kerim 2/225)

yeminimünakide Yapılması mümkün olan ve geleceğe ait bir şey hakkında yapılan yemin. Yapılan yeminimünakideye uymak ve gereğini yapmak zorunludur. Bu yemini yapan kimse, yemininin gereğini yerine getirmezse kefaret verir. *"Allah, sizi yeminilağıvdan dolayı sorumlu tutmaz. Ancak **yeminimünakide**lerden dolayı kefaret vermeniz gerekir. Kefaret ise, ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu yedirmek ya da onları giydirmek (buna gücü yetmezse) yahut bir köle azat etmek, (buna da gücü yetmez-*

se) üç gün oruç tutmaktır…" (Kur'an-ı Kerim 5/89)

yerhamükallah Aksıran kişi "Elhamdülillah: Allah'a şükürler olsun." dediğinde yanında bulunan kişilerin "Allah'ın esenliği, merhameti senin üzerine olsun." anlamında söyledikleri dua cümlesi. *"Sizden birisi aksırdığı zaman "Elhamdulillah" desin, arkadaşı da ona "**Yerhamükallah**" desin. Bunun üzerine aksıran "Yehdina ve yehdikümüllah ve yuslih baleküm (Allah, size de bize de en doğruyu göstersin ve hepimizin maddi manevi durumunu düzeltsin.)" desin.* (Hadis)

Yesrib bk. Medine.

yetim Büluğ çağına ulaşmadan önce babası ölen çocuk. Yetim malı yemek en büyük günahlardan biridir. İslam dini, yetimleri korumayı ve onların ihtiyaçlarını karşılamayı emretmiştir. Bu nedenle, her insanın çevresinde bulunan yetim ve öksüzleri görüp gözetmesi ve kendi malına sahip olup işletebilecek seviyeye gelinceye kadar onları koruması dini ve insani bir görevdir. *"Kim bir yetimin başını okşarsa, Yüce Allah o kişiye başını okşadığı **yetim**in saçları sayısınca sevap verir. Yanında bulunan yetimlere iyi davranan kişiler cennette benimle beraber olacaklardır."* (Hadis)

yevmişek 1. Ramazan ayının başlayıp başlamadığı belli olmayan gün. 2. Şaban ayının yirmi dokuzundan sonraki gün. Bu günün şaban ayının son günü mü ramazan ayının ilk günü mü olduğu kesin değildir. Kesin belli olmayan bu güne "şüpheli gün" anlamında 'yevmişek' denilmiştir. Havanın bulutlu olması nedeniyle hilal görülemediği için hilalin hangi aya ait olduğunda şüphe (şek) olduğundan dolayı da bu ad verilmiştir. Şaban ayı, otuz gün sürerse bu gün şabanın otuzuncu günü, yirmi dokuz çekerse ramazan ayının ilk günü olur. Hilalin gözükmesi durumunda şüphe (şek) ortadan kalkar.

Yezidilik Adiy b. Müsafir b. İsmail (ö. 1160 veya 1162) tarafından kurulan bir mezhep, inanç akımı. Yezidiliğin kutsal kitapları Kitabulcelve ve Mushafıreş'tir. Putperestliğe ait birçok düşünceleri içinde barındırır. Yezidilere göre şehadet; Adiy b. Müsafir'in Allah'ın meleği ve Yezidilerin mürşidi; Yezid b. Muaviye'nin de melek, yerin nuru ve insanlığın sevinci; şeytanın ise Allah'ın meleği ve elçisi olduğuna inanmaktan ibarettir. Yezidilere göre ibadet namaz, oruç, hac ve zekâttan ibarettir. Onlara göre namaz, güneşin doğuşu ve batışı anında güneşe yönelerek dua etmektir. Oruç ise aralık ve temmuz'da yirmişer gün, Adiy b. Müsafir'in mezarını ziyaret ederken de kırk gün olmak üzere toplam seksen gündür. Bu orucu sadece din adamları tutar. Genel oruç ise aralık ayının başında tutulan sadece üç günlük oruçtur. Hac ise, Adiy b. Müsafir'in türbesini ziyarettir. Zekât, Yezidilerin alt tabakasına ait bir görevdir. Gelirin yüzde onunu Yezidi şeyhlerine, yüzde beşini pirlere, yüzde iki buçuğunu fakirlere vermekten ibarettir. Yezidiler sekiz sınıftır. Bunlar yukarıdan aşağıya doğru: mir, baba şeyh, fakir, kavval, şeyhler, pir, kuçek ve mürit'lerden oluşur. Bir tür kast sistemi sayılan bu sınıflardan bir diğerine geçmek neredeyse

imkânsızdır. Türkiye'deki toplam sayıları birkaç bin civarındadır.

yobaz 1. Kaba saba, nazik olmayan, eğitimsiz, haşin, saldırgan, düşüncesinde ve inancında aşırı olan. 2. Herhangi bir fikre veya inanışa körü körüne bağlılığını aşırılığa vardıran ve hiçbir karşı düşünceye varlık alanı tanımayan; hoşgörüsüz. *"Din adına yol kesen dünkü **yobaz**ın oğlu!?/Yine sen kesiyorsun küfür uğrunda yolu!"* (N. F. Kısakürek)

Yortu Hristiyanların dinî bayramı. Hz. İsa'nın yaşamını, ölümünü ve dirilişini anmak, ondan kaynaklanan ve Hristiyan azizlerin yaşamında anlatımını bulan erdemleri kutlamak üzere kilisenin belirlediği günlerdir. Katolik ve Ortodoks kilisesinin yortu takvimi büyük ölçüde çakışır. Lutherciler dışındaki Protestan kiliselerinde bağlayıcı yortu günlerinin sayısı çok azdır. Yılın belirli gün ve dönemlerinin ibadet amacıyla kutsanmasını belirten yortu takviminin temelini, Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra dirildiğine inanılan Pazar gününün her hafta Komünyon (ekmek-şarap) ayiniyle Tanrı'nın günü olarak kutlanması oluşturur. Yıllık çevrimi düzenleyen başlıca 6 Hristiyan Yortusu: 1. Noel (Christmas): Hz. İsa'nın doğuşunun hatırasına yapılan bayramdır. 25 Aralık'ta kutlanır. 2. Epifani: Noel ile ilgili ve onun devamı olarak kutlanan diğer bir Hristiyan bayramıdır. Soylulara ve çobanlara çocuk İsa'nın göründüğüne inanılır. 6 Ocak'ta kutlanır. 3. Kutsal Cuma: Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğini kabul ettikleri gündür. Bu yortuda Komünyon ayini yapılmaz. 4. Paskalya: Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın Pazar günü dirilişinin hatırasına yapılan yortudur. 5. Hz. İsa'nın Göğe Çıkışı (Ascension): Paskalya'dan 40 gün sonradır. 6. Pantekost: Paskalya'dan 50 gün sonradır.

Yunus Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Soyu, Hz. Yakup'un oğlu Bünyamin vasıtasıyla Yakup Peygambere ondan da İbrahim Peygambere dayanır. Eski adı Ninova olan Musul halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Onları putlara tapmaktan alıkoymaya çalışmıştır. Rivayetlere göre kavmini otuz üç yıl İslam'a çağırmış, ancak iki kişi iman etmiştir. İnsanlar çağrısına uymayınca izinsiz olarak hicret edip denize açılmıştır. Denizde beliren bir tehlike üzerine suya atılmış ve kendisini büyük bir balık yutmuştur. İzinsiz olarak hicret ettiği için Allah'a tövbe etmiştir. Allah da tövbesini kabul etmiş, bunun üzerine balık onu sahile bırakmıştır. O da tekrar Ninova'ya gelip kavmini İslam'a çağırmaya devam etmiştir. Halk bu kez, onun öğütlerini dinleyip kabul ederek Allah'tan gelecek olan azaptan kurtulmuştur.

Yunus suresi Kur'an-ı Kerim'in onuncu suresidir. Mekke'de inmiştir. Yüz dokuz ayettir. Doksan sekizinci ayette Yunus Peygamberden bahsettiği için bu adı almıştır. Sureye, peygamberliğin ve Hz. Peygamber'e gelen vahyin önemi açıklanarak başlanır. Yerde, göklerde ve denizlerde Allah'ın yaratmadaki sonsuz kuvveti anlatılır. Ahiret tasvirleri yapılır. Bu çerçevede cennetin güzellikleri ve cehennemin korkunçluğu dile getirilir. İnsanın psikolojik durumu

ile ilgili değerlendirmeler yapılır. Surede, Kur'an-ı Kerim'i Hz. Peygamber'in uydurduğunu söyleyenlere cevaplar verilir. Bu çerçevede hidayeti kabul etmeyenlere gerçeklerin zorla kabul ettirilemeyeceği vurgulanır. Surede, müşriklerin Hz. Peygamber'den mucize göstermesini istemelerine yer verilir. Allah istemeden mucize göstermenin imkânsızlığına değinilir. Dünyanın geçiciliği, ahiretteki cezanın ve ödülün bireyselliği ve devamlılığı anlatılır. Allah'a ortak koşmanın, Allah'a yapılan en büyük iftira olduğu açıklanan surede, Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklere karşı ilkeli hareket etmesi öğütlenir. Hz. Peygamber'e, müşrikleri kıyametle tehdit etmesi emredilir. Kur'an-ı Kerim'in mucize bir kitap oluşu haber verilip müşriklere benzerini getirmeleri için meydan okunur. Yahudi, Hristiyan ve müşriklere göndermelerde bulunulup Allah'ın çocuk edinmesinin söz konusu olmadığı belirtilir. Surede, Nuh ve Musa Peygamber kıssalarına değinilir. Yüce Allah, bu iki peygamberi ve inananları, inkârcıların işkencesinden nasıl kurtardıysa, Kureyşli müşriklerin elinden Hz. Muhammed'i de öyle kurtaracağına işaret edilir. Son nefeste yapılan imanın geçersiz olduğu haber verilir. Firavun'un imanı da son nefesinde olduğu için Allah katında makbul olmadığı bildirilir. Surede, vahyin gelmesiyle beraber hakikatin ve sapkınlığın birbirinden ayrıldığına dikkat çekilir. Ahirette herkesin yaptığının karşılığını alacağı belirtilir. Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber'e, inkârcılarla kendisi arasında son kararı verinceye kadar sabretmesini emrettiği ayetle sure son bulur.

Yusuf Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Hz. Yusuf, Yakup Peygamberin oğludur. Babasının, ileri derecede sevgisini kazandığından diğer kardeşleri kendisini kıskanmıştır. Kardeşleri, bir yolunu bulup bir bahane ile onu kıra götürüp bir kuyuya atmışlardır. Sonra da Mısır'a giden bir kervan onu alıp Mısır hükümdarının vezirine satmıştır. Böylece genç yaşta Firavun'un sarayına girmiştir. Firavun'un vezirinin hanımı tarafından kendisine yapılan çirkin teklifi reddeden ve bunun üzerine iftiraya uğrayan Hz. Yusuf, bir süre zindanda kaldıktan sonra kurtulmuştur. Daha sonra peygamberlikle görevlendirilmiştir. Hz. Yusuf'a rüyaları yorumlama ve iktisat ilmi verilmiştir. Mısır Devleti, mali yönden kriz yaşadığı için Hz. Yusuf devletin durumunu düzeltmek amacıyla hazinenin başına getirilmiştir. Sonra da devlet başkanı olmuştur. İnsanları İslam'a çağırmıştır. İnsanlar bu çağrıya olumlu cevap vermiş ve onun döneminde güzel bir hayat sürmüşlerdir. Yusuf Peygamberin mezarının Kudüs yakınlarındaki Halilürrahman kasabasında olduğu söylenir.

Yusuf suresi Kur'an-ı Kerim'in on ikinci suresidir. Mekke'de inmiştir. Yüz on bir ayettir. Ağırlıklı konu, Hz. Yusuf ve onun başından geçen olaylar olduğu için Yusuf Suresi adını almıştır. Surede, Kur'an-ı Kerim'in apaçık, anlaşılır ve Arapça bir kitap olduğu belirtilir ve ardından Kur'an-ı Kerim'in deyimiyle "en güzel kıssa" anlatılmaya başlanır. Kıssaya göre, Hz. Yusuf gördüğü bir rüyayı babası Hz. Yakup'a anlatmış, babası da bu rüyasını diğer kardeşlerine haber vermemesini öğütlemiştir. Çünkü

rüyanın yorumuna göre Hz. Yakup, Yusuf'un büyük bir peygamber olacağı sonucunu çıkarmıştır. Bundan dolayı Hz. Yusuf'a farklı davranmış, kardeşleri de bu durumu kıskanıp onu bir kuyuya atmış ve 'Onu kurt yedi.' diye babalarına yalan söylemişlerdir. Kuyunun yakınından geçmekte olan bir kervan Yusuf'u kuyudan çıkarmış ve vezire köle olarak satmıştır. Hz. Yusuf, saraya yerleşmiştir. Vezirin karısının çirkin teklifini reddedince hapse atılmıştır. Hapiste boş durmayıp insanları Allah'ın dini olan İslam'a çağırmıştır. Zindanda, Allah tarafından Yusuf Peygambere rüyaları yorumlama ve iktisat ilmi öğretilmiştir. Kralın gördüğü ilginç bir rüyanın yorumunu güzel yapıp sunduğu çözümden dolayı maliyenin başına getirilmiştir. Bu arada, Kenan (Filistin) diyarında çıkan kıtlıktan dolayı yardım isteğinde bulunan kardeşlerine yardım etmiştir. Sonunda, annesini, kardeşlerini ve kendisinin ayrılığından dolayı gözlerini kaybeden babasını Mısır'a getirtmiştir. Kur'an-ı Kerim, Yusuf Kıssası'nın gayba ait olduğunu, okuma yazma bilmeyen ümmi birinin anlatamayacağını belirterek Hz. Muhammed'in peygamberliğine bir delil olarak sunmuştur. Bu kıssada Kureyşli müşriklere şu mesaj verilir: "Nasıl ki Yusuf kıskanç kardeşleri tarafından kovulmuş, sonra peygamberlik ve devlet yönetimi verilerek başarılı olmuşsa; Hz. Muhammed de Kureyşli akrabaları tarafından kovulsa bile hicretle beraber zafere ulaşacaktır." Surede kıssanın anlatımı bittikten sonra Yüce Allah, kendisine şirk koşmanın yasaklığına değinir. Kıyametin kopmasının ve ahiret gününün gerçek olduğu haber verilir. İnsanlar, Allah'ı tespih ederek onu anmaya ve her türlü eksik nitelendirmelerden uzak tutmaya çağrılır. İlahî yardımın tüm peygamberlere geldiği gibi Hz. Muhammed'e de geleceği haber verilir. Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın vahyi olup mutlak doğruyu haber veren bir kitap oluşunu açıklayan ayetle sure son bulur.

Yuşa Kur'an-ı Kerim'de adı geçmemesine rağmen, bazı dinî kaynaklarda peygamber olduğu söylenen kişi. Hz. Yuşa, Hz. Yusuf'un oğlu 'Efrayim'in torunlarındandır. Anlatılanlara göre, Hz. Musa ölürken Hz. Yuşa'yı kendi yerine vekil bırakmıştır. Hz. Yuşa, Hz. Musa'nın ölümünden üç gün sonra İsrailoğulları'nı alıp çölden çıkarmış, Şeria nehri kenarına götürmüş ve Eriha şehrini fethetmiştir. İsrailoğulları böylece dedelerinin vatanı olan Kenan bölgesine girmişlerdir. Yuşa Peygamber daha sonra Şam diyarını ele geçirmiş ve İsrailoğulları'nın yönetimini ele almıştır.

Z

zapt Bir ravinin, işittiği hadisleri, aradan uzun zaman geçse bile duyduğu biçimde başkalarına rivayet edebilme yeteneği. Adalet ve zapt sahibi olmak; bir ravinin hadislerinin kabul edilebilmesi için gereken iki önemli özelliktir. Ravinin, hadisleri aslına uygun biçimde öğrenip kendisinden sonrakilere nakletmesi; o ravinin güvenilirliğini, naklettiği hadisin sıhhatini ve sağlamlığını gösterir.

Zahir (ez-Zahir) "Evrendeki her şeyin apaçık olarak varlığına işaret etmesi, yarattıklarına yardım edip desteklemesi, çok güçlü olup onun gücünün üzerinde güç ve kuvvet olmaması." anlamında Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"O, Evvel'dir (Kendisinden önce hiçbir varlık yoktur.), Ahir'dir (Kendisinden sonraya hiçbir şeyin kalmayacağı sondur.),* ***Zahir****'dir (Varlığı aşikar olup her şeyde onun varlığının kanıtı vardır.), Batın'dır (Zatının hakikati gizlidir, akıllar onun özünü kavrayamaz.) O, her şeyi bilendir."* (Kur'an-ı Kerim 57/3)

Zahiriye mezhebi Davut b. Ali ez-Zahiri (ö. 270/884)'nin görüşleri çerçevesinde oluşan bir fıkıh mezhebi. Davut ez-Zahiri, önceleri Şafii Mezhebi'nden iken daha sonra bu mezhepten ayrılarak kendi görüşleri çerçevesinde hareket etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim ve hadis metinlerinin zahirleriyle hüküm verdiği için bu adı almıştır. Görüşlerindeki farklılıklarından dolayı Zahiriye Mezhebi İslam hukukçuları tarafından eleştirilmiştir. İçtihadı reddettiği gibi, icmayı da reddeden Zahiriye Mezhebi sadece sahabe icmasını kabul etmiştir. Mezhep, önceleri Bağdat ve civarında yayılmış daha sonraları Kuzey Afrika ve Endülüs'te taraftar bulmuştur. Zahiriye Mezhebi'nin gelişmesine Endülüslü büyük hukukçu İbn Hazm (ö. 1064), katkıda bulunmuştur. Zahiriye Mezhebi, daha sonraki asırlarda, toplumun değişen ve gelişen hukuki ihtiyaçlarına çözüm üretemediği için taraftar bulamamıştır.

zahit 1. Kendini ibadete veren, sürekli ibadet yapan. 2. Şeytanın hile ve tuzaklarına, aşırı istek ve tutkulara karşı durabilen, dünya nimetlerine gereğinden fazla bağlanmayıp kendini Allah'a vermeye gayret eden; bu sayede ahlaken ve ruhen gelişen kimse. *"Dünyada zahit ol ki Allah seni sevsin, insanların elinde bulunan nimetlere karşı da* ***zahit*** *ol ki insanlar seni sevsin."* (Hadis)

zakir 1. Zikreden, anan, hatırlayan, okuyan, söyleyen. "*Gündüzün iki tarafında (sabah ve akşam) ve geceye yakın saatlerde namaz kıl; çünkü iyilikler kötülükleri yok eder. Bu* ***zakir****ler için bir öğüttür.*" (Kur'an-ı Kerim 11/114) 2. Tekkelerde, zikir esnasında dervişleri Allah aşkıyla coşturmak için ilahiler okuyan kimse. *"Nice bir dertler ile odlara yanam yakılam /Nice bir şakir olam* ***zakir*** *olam mihman olam."* (Yunus Emre) 3. Yüce Allah'ın isimlerini ve Hz. Peygamber'in öğretmiş olduğu duaları sürekli okuyarak Allah'ın yüceliğini her zaman hatırlamaya çalışan kimse. *"Allah'ı* ***zakir*** *olan erkek ve kadınlar için, Allahuteala kendi katından bağış ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."* (Kur'an-ı Kerim 33/35)

zakkum ağacı 1. Kur'an-ı Kerim'e göre, inkârcıların yemesi için cehen-

nemde bitirilen ve meyvesi çok acı olan bir ağaç; cehennem ağacı. *"**Zakkum ağacı**, günahkârların yiyeceğidir. Erimiş bakır gibi karınlarda kaynar."* (Kur'an-ı Kerim 44/43-45) 2. Yaprakları küçük, çiçek açan, yasemine benzeyen, kokusu çok kötü ve meyvesi de çok acı olan bir çeşit ağaç, ağu ağacı.

zalim 1. Haksızlık eden, adaletsiz, hukuk dışı davranan. *"...Allah **zalim**leri sevmez."* (Kur'an-ı Kerim 3/140) 2. Baskı, şiddet ve işkence uygulayan, gaddar, merhametsiz. *"Allah'ı, **zalim**lerin yapmış olduğu şeylerden habersiz sanma."* (Kur'an-ı Kerim 14/42) 3. Allah'ı inkâr eden; müşrik, kâfir. *"Ey iman edenler! Ne alışverişin, ne dostluğun ne de şefaatin olmadığı gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıktan (Allah için) harcayın. Kâfirler **zalim**lerin ta kendileridir."* (Kur'an-ı Kerim 2/254) 4. Bir hak veya görevi yerine getirmeyen, dünya hayatında Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı davranan; büyük günah işleyen, günahkâr, fasık. *"Kim ki Allah'ın koymuş olduğu dinî sınırları aşarsa gerçek **zalim**ler onlardır."* (Kur'an-ı Kerim 2/229)

zammısure 1. Sure ekleme. 2. Namazda, Fatiha Suresi'nden sonra okunması zorunlu olan sure veya ayetler. Fatiha Suresi ile beraber zammısure okumak, namazın şartlarından olan kıraat içinde değerlendirilir. Sadece zammısure okumak vaciptir. Zammı sure, nafile namazların her rekatında, farz namazların ilk iki rekatında okunur. Namazda okunacak olan zammısurenin miktarı, en az üç kısa ayet veya üç kısa ayete denk bir ayet ya da başlı başına bir sure olmalıdır.

zan 1. Şüphe, tereddüt, şek, sanma, sanı. "Onların (müşriklerin) çoğu **zan**na uyarlar; gerçekte ise **zan**, hakikat karşısında bir şey ifade etmez. Allah, yaptıklarını şüphesiz bilir." (Kur'an-ı Kerim 10/36) 2. Doğruluğu ya da yanlışlığı kesin olarak kanıtlanmayan şey. İslam dini, insanlar hakkında suçu veya kötülükleri kanıtlanana kadar haklarında iyi düşünmeyi (hüsnizanda bulunmayı) önermiş, kötü zan (suizan) beslemeyi ise hoş karşılamamıştır. *"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Çünkü **zan**nın bir kısmı günahtır. Birbirinizin suçunu araştırmayın; kimse kimseyi çekiştirmesin; hangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Ondan tiksinirsiniz; Allah'tan sakının, şüphesiz Allah tövbeleri daima kabul edendir ve size karşı çok şefkatlidir."* (Kur'an-ı Kerim 49/12)

Zariyat suresi Kur'an-ı Kerim'in elli birinci suresidir. Altmış ayettir. Mekke'de inmiştir. Adını birinci ayette geçen ve "şiddetli esen rüzgârlar" anlamına gelen "zariyat" kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın yaratmasından ve yaratmasındaki eşsizlikten bahsedilerek başlanır ve insanların dikkatleri evrendeki tabiat olaylarına çekilir. İnsanın, tabiat olaylarındaki uyumdan ibret alarak Allah'ı çokça hatırlaması tavsiye edilir. Surede, yoğun olarak ahirete vurgu yapılır. Müminlerin ahiret günü için yaptıkları hazırlıklar ele alınır ve geceleri namaz kılmaları, seher vakitlerinde Allah'tan bağışlanma dilemeleri ve fakirlere yardım etmeleri dile getirilir. Hz. Muhammed'e, peygamberlik görevini aksatmadan yapması emredilir. Ahirete inanmayan müşriklerle, iman edip ibadet eden müminler karşı-

laştırılır ve müminler övülür. Peygamber kıssalarına kısa kısa yer verilir. Hz. İbrahim ve onun misafirperverliği anlatılır. Hz. Lut'a, Hz. Musa'ya, Hz. Hud'a, Hz. Salih'e ve Hz. Nuh'a toplumlarının iman etmeyip onları yalanladıkları için başlarına gelen felaketler anlatılır. Bu çerçevede, Hz. Peygamber'in insanlara öğüt vermesi söylenir. Eğer insanlar peygamberin öğüdüne kulak vermezlerse diğer toplumların başına gelenlerin Kureyşli müşriklerin ve tüm inkârcıların da başına geleceği vurgulanır. Surede, insanların ve cinlerin Allah'a ibadet için yaratıldıkları belirtilir; insanın ibadetler aracılığı ile Allah'la sürekli bir iletişim kurmasının önemi hatırlatılır. Müşrikler, inkârlarında devam ederlerse, kıyamet gününde başlarına büyük bir azabın gelmesinin kesin olduğunu bildiren ayetlerle sure son bulur.

zaruratıdiniye 1. İnanılması dince zorunlu olan şeyler. 2. Hz. Peygamber tarafından haber verilen ve her Müslümanın da iman etmesi zorunlu olan dinî hükümler. Zaruratıdiniyeden olan hükümlere iman etmek farzdır. Bunlardan bir tanesini bile inkâr etmek haramdır. Zaruratıdiniyeden bazıları şunlardır: Allah'ın varlığına, birliğine, gönderdiği kitaplara, ayrım yapmaksızın bütün peygamberlere, meleklere, ahiret gününe, cennet ve cehenneme, kıyametin kopmasına, beş vakit namazın, orucun, zekâtın, haccın farziyetine; uyuşturucu kullanmanın, haksız yere adam öldürmenin, kumar oynamanın, zina etmenin, yetim malı yemenin ve faizin haram olduğuna inanmak ve iman etmek.

zaruret 1. Çaresizlik, muhtaçlık, aşırı sıkıntı, zorda kalma. "*Kim bir **zaruret** olmaksızın üç cuma namazını terk ederse Allah onun işini gücünü rast getirmez.*" (Hadis) 2. İslam dininin yasakladığı bir şeyi yapmaya veya yemeye zorlayan durum. Zaruret hâlinde yasak olan şeyler serbest olur. Açlıktan ölme tehlikesi olan bir insan leş, kan ve domuz eti gibi haram olan yiyecek ve içeceklerden ölmeyecek kadar yararlanabilir. *"Şüphesiz ki Allah; leşi, kanı, domuz etini ve bir de Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kılmıştır. Bir kimse mecbur kalırsa, **zaruret** hâlini aşmadan ve başkalarının hakkına tecavüz etmeden bunlardan yemesinde bir günah yoktur."* (Kur'an-ı Kerim 2/173)

zaviye 1. Köşe, bucak, evin küçük odası, odanın bir köşesi. 2. Şehir ve kazaların kenarlarında veya uzak yerlerinde kurulan küçük tekke. 3. Bir dervişin ibadetle meşgul olmak için çekildiği tenha yer.

zayıf hadis 1. Sahih ya da hasen hadis derecesinde olmayan hadis. 2. Gerek ahlaki ve dini yaşantı bakımından, gerekse hadisleri ezberleme ve nakletme açısından bazı eksiklikleri ve kusurları bulunan ravilerin naklettikleri hadis. İslam âlimleri, zayıf hadisleri inanç ve dinî hüküm bildiren konularda delil olarak kabul etmemişlerdir. Ancak, iyi bir davranışı teşvik eden veya kötü bir davranışı engelleyen ahlakla ilgili konulardaki zayıf hadisleri almada bir sakınca görmemişlerdir. Çünkü zayıf hadis, uydurma hadis değildir. Hz. Peygamber'in söyleme ihtimali olduğu

için ahlaki konularda zayıf hadislerden yararlanmanın bir sakıncası yoktur.

zebani 1. Cehennemde görevli melek. 2. Dünyadayken, Allah'ı inkâr etmenin ve emirlerini yerine getirmemenin sonucunda cehenneme girmeyi hak edenleri cehenneme atmakla görevli melek. Zebaniler, Kur'an-ı Kerim'e göre son derece güçlü ve sert tabiatlıdırlar, Allah'ın emri dışında bir şey yapmazlar. *"(Hz. Peygamber'i, namaz kılmaktan engelleyen) kimse, Allah'ın her şeyi görmekte olduğunu bilmez mi? O, bu(davranışı)ndan vazgeçmezse, onu perçeminden; yalancı ve günahkâr perçeminden cehenneme sürükleriz; o zaman kafadarlarını çağırsın. Biz de **zebani**leri çağıracağız."* (Kur'an-ı Kerim 96/14-18)

Zebur Hz. Davut'a indirilen mukaddes kitap. Zebur; Mezmurlar veya Mezamir adıyla da anılır. İbranice indirilen Zebur, daha sonraları Latinceye ve diğer dillere çevrilmiştir. Zebur, bugün Kitab-ı Mukaddes içinde yüz elli bölüm olarak yer almaktadır. İlahi ve yakarışları bir arada bulunduran Zebur, hem Yahudiler hem de Hristiyanlar tarafından dua niyetiyle okunmaktadır. Zebur'un orijinal hâli bugün elde mevcut değildir. *"Rabbin göklerde ve yerlerde olanları en iyi bilendir. Biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Davut'a da **Zebur**'u verdik."* (Kur'an-ı Kerim 17/55)

zekât 1. Temizlenme, temizleme, arınma. 2. Çoğalma, bereketlenme, gelişme, büyüme. 3. Dinen zengin olan Müslümanların dinî bir görev olarak her yıl mallarının ve paralarının yüzde iki buçuğunu ibadet niyetiyle, fakirler başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'in belirlemiş olduğu yerlere vermeleri. Zekât, toplumsal barışı sağlayan en önemli ibadetlerden biridir. Zekât ibadeti ile zengin ve fakir arasındaki ekonomik dengesizliğin giderilmesi hedeflenir. Ayrıca, zekât verenle zekât alanı birbirine kaynaştırır. Fakirlerden zenginlere karşı oluşacak bir hoşnutsuzluğu giderir. İslam dininin en temel farzlarından biri olan zekât ibadetinin önemine Kur'an-ı Kerim'de elliye yakın ayette ve Hz. Peygamber'in birçok hadisinde vurgu yapılmıştır. Zekât, sadece paradan değil; altından, gümüşten, tahıl ve bakliyat cinsinden, meyvelerden, madenlerden, taşımacılıktan, kira ve işyerlerinin gelirlerinden; kısacası gelir getiren her şeyden verilir. *"**Zekât**lar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan memurlara, kalpleri İslam dinine ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihat edenlere ve yolculara verilir. Allah, her şeyi bilendir; hüküm ve hikmet sahibidir."* (Kur'an-ı Kerim 9/60)

Zekeriya Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Zekeriya Peygamberin soyu, Davut Peygambere, ondan da Yakup Peygambere kadar uzanır. İsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerdendir. Hz. Zekeriya, Hz. Meryem'in teyzesi ile evli olduğu için Hz. Meryem'in velayetini üstlenmiştir. Marangozluk yaparak elinin emeği ile geçinen bir peygamberdir. Yüce Allah, ona bir bağış olarak yaşlılık yıllarında Hz. Yahya'yı oğul olarak vermiştir. Zekeriya Peygamber ömrünü ibadetle geçirmiş ve insanları Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya

çağırmıştır. Fakat inkârcı Yahudiler bu çağrıya kulak vermedikleri gibi onu şehit etmişlerdir.

zelle 1. Yanılma, hata, dil sürçmesi, ayak kayması. 2. Herhangi bir kasıt olmaksızın peygamberlerde unutma, yanılma veya hata olarak ortaya çıkan kusur. Peygamberlerin kasıtlı günah işlemeleri mümkün değildir. Çünkü peygamberlerin, 'kasıtlı günah işlememe' anlamına gelen ismet sıfatları vardır. Bu sıfatla donanan bir peygamber, büyük günah işlemediği gibi küçük hatalar üzerinde de ısrar etmez. Daha iyisini yapabilmek için tercihte bulunduklarında bazen yanılabilirler.

zelletülkari 1. Okuyanın hata etmesi, yanılması. 2. Namaz kılan bir Müslümanın, namaz esnasında okumuş olduğu sure veya ayetlerde yanlışlık yapması; yanlış okuması. Zelletülkari denilen yanlışlık, kasıtlı yapılır veya yapılan yanlışlıkla ayetlerdeki anlam değişirse namaz bozulur. Kasten yanlış okumanın ayrıca günahı da vardır. Eğer yapılan yanlışlık, anlamı değiştirmiyorsa ve söylenenlerin bir benzeri Kur'an-ı Kerim'de varsa, namaz bozulmaz. Fakat namaz kılan kişinin en doğru şekilde okumaya gayret etmesi gerekir.

zemzem Hz. İbrahim, oğlu İsmail ve eşi Hz. Hacer'i Mekke'ye bıraktığında Allah tarafından onlara ikram olarak verilen Kâbe'nin yanındaki kaynak suyu. Tarihte, zemzem suyunun çıkmasıyla beraber Kâbe ve civarına birçok kabile gelip yerleşmiştir. Zemzem, içen kişilerin açlığını ve susuzluğunu giderir. Mekke'ye gelen hacılar, memleketlerine dönerken bu sudan götürürler. Zemzemi ayakta içip dua etmek sünnettir. *"Allah, İsmail'in annesi Hacer'e rahmet etsin! O, **zemzem**i kendi hâline bıraksaydı; suyun etrafını kumla çevirip havuz yapmasaydı, zemzem akan bir ırmak olurdu."* (Hadis)

Zerdüştlük İranlı Zerdüşt (M.Ö. 551-479) tarafından kurulan inanç sistemi. Zerdüştlük eski İran dinlerindendir. Zerdüştler, inanmış oldukları tanrıya Ahuramazda adını verdiklerinden dolayı Mazdeistler de denir. Daha sonraki dönemlerde Mecusilik adıyla da anılmışlardır. Tanrı Ahuramazda; göklerin, yerin, maddi ve manevi her şeyin yaratıcısıdır. Kutsal kitapları üç bölümden oluşan Zend Avesta'dır. Tanrı Ahuramazda'nın karşısında kötülüğü simgeleyen Ehrimen vardır. İyilik ve kötülük sürekli çatışma hâlindedir. İyiliği Hürmüz temsil eder. Zerdüştün kurduğu inanç sistemi İran'dan Afganistan'a kadar olan bölgede yayılmıştır. Semavi aydınlığın ve sonsuzluğun sembolü olan ateş, Zerdüştlükte kutsaldır. Ateş tapınaklarında ayinleri idare eden rahipler vardır. İslam'ın, İran'da yayılmasından sonra Zerdüştlük büyük oranda yok olmuştur. Zerdüştler İran'dan Hindistan'a göçmüşlerdir. Hindistan'da Zerdüşt dinine inananlara Parsiler denir. Ayinlerinde Zend Avesta'dan ilahiler okurlar.

zeval vakti Güneşin tepe noktasından batıya doğru hareket etme zamanı. Zeval vakti, öğle namazının vaktini belirlemek için önemlidir. Öğle namazının vakti ise güneşin zeval vaktinden batıya doğru kaymasıyla başlar ve ikindi namazı vaktine kadar devam eder. Zeval vaktinde yani güneş tam tepe

noktasına geldiğinde namaz kılmak mekruhtur.

Zeydilik bk. Zeydiye.

Zeydiye Hz. Peygamber'in torunu olan Hz. Hüseyin'in torunlarından İmam Zeyd(ö. 122/740)'in mezhebine bağlananlara verilen ad. Zeydiye, amelî konularda Hanefi Mezhebi'ne, itikadi konularda ise Mutezile Mezhebi'ne yakındır. Zeydiye Mezhebi Yemen'de yaygındır. Temel fikirleri şöyledir: 1. Bütün Şia gruplarında olduğu gibi İmam (halife) Hz. Fatma'nın soyundan olmalıdır. 2. Hz. Peygamber'den sonra en üstün insan Hz. Ali'dir. 3. Hz. Ali, verdiği mücadelelerde ve yaptığı savaşlarda haklıdır. 4. Büyük günah işleyenin arkasında namaz kılmak caiz değildir. 5. Büyük günah işleyen, tövbe etmeden ölürse ebedî olarak cehennemde kalır.

zıhar İslam öncesi Arap geleneğinde bir kimsenin hanımına kızdığında, "Sen bana anamın sırtı gibisin." diyerek eşini kendisine haram kılması, eşiyle karı koca ilişkisini askıya alması. Zıhar yapılan kadın ne boşanmış ne de evli sayılır. Kadınlara yapılan bu tür bir haksızlığı İslam dini onaylamaz. Zıhar yapan birisi hanımını ebedî olarak boşlukta bırakamaz. Kişi, bir yemin türü olan zıhar yaptığında kefaretini vererek evliliği devam ettirir. İslam dinine göre zıhar, bir boşama çeşidi değildir. İslam âlimleri, zıharın haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Zıhar yapan büyük günah işlemiş olur. *"Eşlerine **zıhar** yapıp sonra sözlerinden dönenlerin, eşleriyle cinsel yakınlık kurmadan önce, bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. Size bu hususta böylece öğüt verilmektedir. Allah işlediklerinizi bilir. Azad edecek köle bulamayan kimse, eşleriyle cinsel yakınlık kurmadan önce iki ay ara vermeden oruç tutmalı, oruç tutmaya da gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır…"* (Kur'an-ı Kerim 58/3-4)

zındık 1. Allah'a, ahiret gününe ve öldükten sonra dirilmeye inanmayan; Allah'la beraber başka tanrılar edinen; İslam'ın temel prensiplerini reddeden imansız, müşrik, mülhit, mürtet, ateist. 2. Hz. Peygamber'e küfreden, onu küçümseyip değer vermeyen. 3. İslam öncesi sahip olduğu sapık fikirleri İslam geldikten sonra da devam ettiren kimse. 4. İnkârcıların inanç ve davranışlarını benimsediği hâlde Müslüman gibi görünen kimse, münafık.

zikir 1. Anma, hatırlama. "*Siz beni **zikr**edin ki ben de sizi **zikr**edeyim. Bana şükredin, nankörlük etmeyin.*" (Kur'an-ı Kerim 2/152) 2. Öğüt, nasihat, vaaz. *"Ona (Hz. Muhammed'e) vahyedilen, bir **zikir** ve apaçık bir Kur'an'dır."* (Kur'an-ı Kerim 36/39) 3. Şeref, saygı, övgü. *"**Zikir** sahibi Kur'an'a ant olsun ki inkâr edenler boş bir gurur ve ayrılık içindedirler."* (Kur'an-ı Kerim 38/1-2) 4. Kur'an-ı Kerim. *"Şüphesiz **zikri** biz indirdik, onu koruyacak olan da biziz."* (Kur'an-ı Kerim 15/9) 5. Allah'ı anmak amacıyla yapılan ve söylenen ibadet, tespih ve övgü sözleri. 6. Allah'ın bazı isimlerinin anlamlarını düşünerek belli sayıda ve belli miktarlarda okuma. *"Allah daim sever **zikir** edeni/**Zikir** ile doğru yola gideni/**Zikir** için yaptı iş bu bedeni/Durmasın **zikr**etsin dil Allah Allah."* (Zeynel Baba)

zikir ehli bk. ehlizikir

zikrullah 1. Allah'ı anma, hatırlama, ona dua ve ibadet etme. "*(Müminlerden öyle) insanlar var ki onları ne ticaret ne de alışveriş **zikrullah**dan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onlar kalplerin ve gözlerin dehşete düşeceği bir günden korkarlar.*" (Kur'an-ı Kerim 24/37) 2. Kur'an-ı Kerim okuma, ayetler üzerinde yoğunlaşarak düşünme, tefekkür. *"Allah, ayetleri birbirine benzeyen ve yer yer tekrar eden kitabını, sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların (bu ilahî kitabı okumaktan dolayı) tüyleri ürperir. Sonra **zikrullah**tan dolayı kalpleri ve tenleri yumuşar, sakinleşir."* (Kur'an-ı Kerim 39/23) 3. Cuma hutbesi; hutbede Allah'ın emirlerini ve yasaklarını anlatma, Kur'an-ı Kerim ve sünnetten öğütler verme. *"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman **zikrullah**a koşun; alım satımı bırakın. Bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."* (Kur'an-ı Kerim 62/9) 4. Kulun helal ve haramlara dikkat ederek yaşaması, Allah'ın rızasını kazanacak ameller ortaya koyması ve Allah'ın sevgisini kazanmasının bir mükâfatı olarak da Allah'ın kulunu anması, zikretmesi.

zilhicce 1. Kamerî ayların on ikincisi. 2. Eski Arap geleneğine göre içerisinde savaş yapılması yasak olan dört haram aydan biri. Haram aylar; recep, zilkade, zilhicce ve muharremdir. Hac ve kurban ibadetleri zilhicce ayı içerisinde yerine getirilir. *"**Zilhicce**nin ilk on gününde yapılan ibadetler, Allah katında diğer aylarda yapılan salih amellerden daha değerlidir."* (Hadis)

zilkade 1. Kamerî ayların on birincisi. 2. Eski Arap geleneğine göre içerisinde savaş yapılması yasak olan dört haram aydan biri.

Zilzal suresi Kur'an-ı Kerim'in doksan dokuzuncu suresidir. Medine'de inmiştir. Sekiz ayettir. Adını birinci ayette geçen ve "zelzele, deprem, yer sarsıntısı" anlamına gelen zilzal kelimesinden almıştır. Surede, kıyametin kopması ve bu kopma anında yeryüzünde meydana gelecek olan doğa olayları anlatılır. Bu çerçevede yerin sarsılmasıyla beraber kıyametin kopması, insanların mezarlarından çıkarılması dile getirilir. Surede, kıyameti yaşayan insanların "Ne oluyor, nereye gidiyoruz?" biçimindeki şaşkınlık bildiren ifadelerine yer verilir. Surede, kıyamet gününde her şeyin Allah'ın huzurunda tanıklık yapacağına değinilir; buna bağlı olarak yeryüzü de, üzerinde işlenen her türlü iyilik ve kötülüğü Allah'ın isteği üzerine tek tek anlatır. İnsanların sorgulanmak için Allah'ın huzuruna çıkacakları haber verilir. Yüce Allah'ın, insanın yaptığı en küçük hayır ve şerri hesaba katıp insanın lehine ve aleyhine olarak değerlendireceğini bildiren ayetle sure son bulur.

zimmet 1. Söz verme, güvence verme, eman, taahhüt. "*Kim, bizim kıldığımız gibi namaz kılar, yönelmiş olduğumuz kıbleye yönelir ve kestiklerimizi de yerse, işte bu kişi Müslümandır ve Allah'ın da, Resulünün de **zimmet**indedir…*" (Hadis) 2. Hak ve borçlara ehil olma. 3. Kişiyi, dinin ve hukukun emirlerini ve yükümlülüklerini yerine getirmeye layık hâle getiren bir sıfat. *"Müslümanların zimmeti eşittir.*

En alt derecede olan Müslüman bile ***zimmet*** *verebilir."* (Hadis) 4. Savaş durumunda bulunan bir kişinin veya bir grubun İslam ülkesinin güvencesini alıp bu ülkenin bağlısı olması.

zimmi Tarihte, yaşadıkları İslam ülkeleri tarafından canları, malları, namusları, akılları ve dinleri koruma altına alınan gayri müslim vatandaşlar. Tarih boyunca İslam ülkeleri, zimmilere çok iyi davranmış ve onlara birer misafir muamelesi yapmıştır. Devlet, zimmi vatandaşların din, mal, namus, akıl ve can güvenliklerini koruma altına almasına karşılık onlardan vergi alır. Almış olduğu vergiye karşılık askerlik yaptırmaz. Eğer askerlik yaptırırsa aldığı vergi düşer. Çocuklardan, kadınlardan, yaşlılardan, fakirlerden ve din adamlarından vergi alınmaz. *"Kim bir* ***zimmi****ye haksızlık eder veya ona gücünün üzerinde yük yükler veya ondan gönül rızasının dışında bir şey alırsa, kıyamet gününde o kişi beni karşısında bulacaktır."* (Hadis)

zina Aralarında nikâh bağı bulunmayan erkek ve kadın arasındaki cinsel ilişki. İslam dinine göre zina en büyük günahlardan biridir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde, zina yasaklandığı gibi zinaya sebep olacak davranışlar da yasaklanmıştır. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen bütün peygamberler zinanın haram olduğunu bildirmişlerdir. *"****Zina****ya (ve zinaya sebep olacak şeylere) yaklaşmayın. Çünkü, zina çok büyük bir ahlaksızlıktır."* (Kur'an-ı Kerim 17/32)

zinnureyn 1. İki nur sahibi. 2. Hz. Peygamber'in kızlarından, önce Hz. Rukiye ile Hz. Rukiye'nin vefatından sonra da diğer kızı Hz. Ümmü Gülsüm ile evlenerek Hz. Muhammed'e iki kez damat olan Hz. Osman'a, 'iki nur sahibi' anlamında verilen lakap, unvan.

zuhriahir namazı 1. En son öğle namazı. 2. Cuma namazının şartlarının yerine gelmediği yer ve durumlarda, cuma namazı kılındıktan sonra o günün öğle namazının yerine geçmek üzere tedbir olarak kılınan namaz. Zuhriahir namazı, cumanın son sünnetinden sonra dört rekât olarak kılınır. Zuhriahir namazı ya öğle namazının ilk sünneti gibi ya da öğle namazının farzı gibi kılınabilir. Zuhriahir namazının kılınabileceği görüşü, sonraki dönem Hanefi âlimlerine aittir.

Zuhruf suresi Kur'an-ı Kerim'in kırk üçüncü suresidir. Mekke'de inmiştir. Seksen dokuz ayettir. Adını otuz beşinci ayette geçen ve 'süs, altın takı' anlamına gelen "zuhruf" kelimesinden almıştır. Sureye, Kur'an-ı Kerim'in özellikleri anlatılarak başlanır. İnsanlara, Kur'an-ı Kerim'i okuyup anlamaları tavsiye edilir. Peygamberlerini alaya alıp sonra da inkârda direnen toplumların başlarına gelen felaketler anlatılır. Müşriklerin, Allah'ın varlığını kabul etmelerine rağmen onun emirlerine ve yasaklarına kulak vermemelerindeki duyarsızlıkları kınanır. Surede, insanlığın yararı için Allah'ın verdiği bazı nimetler sayılır. İnsanların bu nimetlere karşılık Allah'a şükretmeleri istenir. 'Allah çocuk edindi.' diye iftira etmenin, melekleri 'dişi varlıklar' olarak saymanın ve putları Allah ile insan arasında aracı yapmanın çirkinliğine değinilir. Bu çerçevede, İbrahim Peygamberin putperestlere karşı yaptığı

mücadeleye de yer verilir. Hz. Muhammed'e karşı inkârda direnen ve Kur'an-ı Kerim'i sihir olarak kabul eden müşriklerin yanlış düşünceleri üzerinde durulur. Surede, peygamberlik makamının Allah'ın lütfuyla verildiği belirtilir. Peygamber seçiminde maddi değerlerin öneminin olmadığı üzerinde durulur. Dünyadaki her türlü 'kıymetli eşyanın' Allah katında bir değerinin olmadığı açıklandıktan sonra, Allah'ın zikri olan Kur'an-ı Kerim'e karşı saygısızca davrananların şeytanın dostları olduğu anlatılır. Hz. Peygamber'i teselli etmek için, geçmişte Musa Peygamberin de İsrailoğulları ve Firavun tarafından yalanlandığı ele alınır. İsrailoğulları'na sürekli işkence yapan Firavun'un kötülüklerine yer verilir. Surede, kıyamet vurguları yapılır. İnkârcıları bekleyen cehennem tasvirlerine sıkça yer verilir. Müminler için hazırlanan cennet nimetleri de tek tek sayılarak insanlar cennete özendirilir. Kur'an-ı Kerim'in mutlak doğruyu gösteren bir kitap olduğu tekrar hatırlatıldıktan sonra insanların vahye sıkıca tutunmaları tavsiye edilir. İnsana hiçbir yararı olmayan putlar ve putçuluk yerilir. Körü körüne bir iman yerine bilinçli bir iman önerilir. Allah'ın güç ve kuvvetindeki eşsizliğinin vurgulandığı ayetlerle sure son bulur.

zulüm 1. Baskı, şiddet, eziyet, işkence, haksızlık etme, haddi aşma. *"...Ne **zulm**ediniz ne de zulme uğrayınız..."* (Hadis) 2. Allah'a ortak koşma, sapıklık, dalalet, Allah'ın birliğini inkâr etme. *"Güven içinde bulunacak olanlar; iman edip imanlarına **zulüm** karıştırmayanlardır. Çünkü bunlar dosdoğru yoldadırlar."* (Kur'an-ı Kerim 6/82) 3. Kendisine tanınan hukuki sınırı geçme, başkasının hakkını alma. *"Kim, başkasına ait bir toprak parçasını **zulüm** ile alırsa; kıyamet gününde o toprak parçası bu kişinin boynuna yedi kat ağırlığıyla geçirilecektir."* (Hadis) 4. Büyük günahlardan birini işleme, günahına tövbe etmeme, isyan. *"Kim, bir **zulüm** yaptıktan sonra tövbe eder, durumunu düzeltirse Allah onun tövbesini kabul eder."* (Kur'an-ı Kerim 5/39) 5. Allah'ın vahiyle koyduğu ilke ve sınırları tanımama, dinde keyfi hareket etme.

züht 1. Yüz çevirme, değer vermeme, terk etme. 2. Ahirette mutlu olabilmek için kişiyi Allah'ı anmaktan alıkoyacak şeylerden yüz çevirme; helalleri işleme, haramları terk etme ve ibadetleri yerine getirme. 3. Kur'an-ı Kerim ve sünnette dünya ve içindekiler nasıl tanıtıldıysa öylece kabul edip dünyaya ve dünyalıklara tapmama. *"Mezarları ziyaret ediniz. Çünkü mezar ziyareti size (ölümü) hatırlatır ve **züht** sahibi yapar."* (Hadis)

Zülcelalivelikram "En yüce olan, her türlü nimet, iyilik, cömertlik ve şerefin sahibi." anlamında Yüce Allah'ın esmayıhüsnasından biri. *"**Zülcelalivelikram** olan Rabb'inin adı çok yücedir."* (Kur'an-ı Kerim 55/78)

Zülfikâr Uhut Savaşı'nda, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye hediye ettiği ucu iki çatallı ünlü kılıç. Türk Halk Edebiyatı'nda Hz. Ali ile ilgili kahramanlıklar anlatılırken Zülfikâr'dan sıkça bahsedilir. *"Efkârın cenk ise **Zülfikâr**ın al/Her kılınç giremez feth pazarına."* (Sümmani)

Zülkarneyn Kur'an-ı Kerim'de adı geçen fakat peygamber mi yoksa veli mi olduğu açıkça bilinmeyen kişi. Kehf Suresi'nde, Zülkarneyn'den iyilik ve adaletle ülkesini yöneten bir fatih olarak bahsedilir. Kendisine ilim ve hikmet verilmiştir. Dünyanın doğusuna ve batısına egemen olduğu için "her iki tarafa hâkim olan" anlamına "Zülkarneyn" denilmiştir. Esas ismi konusunda değişik görüşler vardır. Birçok kişi onun Büyük İskender (M.Ö. 356-323) olduğunu söylese de Büyük İskender ile Zülkarneyn'in nitelikleri birbirine benzemez. Çünkü, kaynakların verdiği bilgilere göre Zülkarneyn, inançlı bir Müslüman; Büyük İskender'in ise birçok tanrıya inanan bir putperest olduğu tarih kitaplarında anlatılmıştır. Zülkarneyn, İslami kaynaklara göre bilgili, kültürlü, dünya coğrafyasını iyi bilen, ilahî yardım alan, zalimlere karşı çıkan, adaletli, ahlaklı, zayıfları koruyan ve ahiret gününe iman eden bir komutandır.

Zülkifl Peygamber Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri. Kur'an-ı Kerim'de sadece iki ayette (Enbiya Suresi 85-86) Zülkifl Peygamberden bahsedilir. Bazı İslam bilginleri, onun İsrailoğulları'na gönderilen bir peygamber olduğunu, bazıları da Eyüp Peygamberin oğlu olduğunu söylemişlerdir. Zülkifl Peygamber, insanları, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya çağıran ve Allah'ın övgüsünü kazanan bir peygamber olarak anılır. Peygamberlik görevini Şam civarında yapmış ve orada vefat etmiştir.

Zümer suresi Kur'an-ı Kerim'in otuz dokuzuncu suresidir. Mekke'de inmiştir. Yetmiş beş ayettir. Adını, cennetlik ve cehennemlik zümreleri anlatan yetmiş bir ve yetmiş üçüncü ayetlerindeki "zümreler, gruplar" anlamına gelen "zümer" kelimesinden almıştır. Sureye, Allah'ın insanlara ilahî kitap göndermesinin önemi anlatılarak başlanır. Dinde samimi olmanın, içtenlikle davranmanın ve her işte Allah'ın rızasını gözetmenin önemine vurgu yapılır. Allah'a şirk koşmanın kötü bir davranış olduğu bildirilir. "Allah'ın çocuk edindi." biçimindeki müşriklerin iftiralarının çirkinliği üzerinde durulur. İnsanın, ana rahminde yaratılışına ve geçirdiği evrelere değinilir. Zaman zaman psikolojik tahliller yapılır. İnsanın zor duruma düştüğünde Allah'a nasıl içtenlikle dua ettiği ve bu zor durumdan kurtulunca da nasıl nankörleştiği ele alınır. İnançlarında samimi olan müminlere, Allah'ın dünyada ve ahirette vereceği güzellikler hatırlatılır. Surede, Kur'an-ı Kerim'in ilahî bir kelam olduğu bir kez daha yinelendikten sonra, insanların bu ilahî kitaba iman etmeleri istenir. Allah'a şirk koşanlar yerilir. Müşrikler, 'birçok efendiye hizmet eden şaşkın köleye' benzetilerek şirki terk etmeye çağırılırlar. Müşriklerin, Allah'ın varlığını kabul etmelerine rağmen onun emirlerini yerine getirmemeleri ve davranışlarını vahye göre düzenlememeleri sebebiyle şirke düştükleri hatırlatılır. Allah'ı, hayat tarzlarına karıştırmayan Mekke müşrikleri, ilahî azapla tehdit edilirler. Neticeye katlanmak koşuluyla iman veya inkârda insanların serbest oldukları duyurulur. Ahiret azabının bireyselliği hatırlatılır. İman konusunda Allah'ın kullarına yardımının önemi açıklanır.

Kitaplara ve peygamberlere iman konuları üzerinde önemle durulur. Ölüm ve ölümden sonra diriliş, baharla gelen canlanmaya benzetilir. İnsanlar, ölümden sonraki hayat için hazırlık yapmaya çağrılır. Ahiret için dünyada iken hazırlık yapmayanların kıyamet günü sızlanmalarına yer verilir. Allah'a ortak koşmanın insanların güzel davranışlarını boşa çıkaran bir sapkınlık olduğu belirtilir. Allah'ı gereği gibi bilmeyen müşriklerin kıyamet günündeki acıklı durumlarıyla ilgili betimlemeler yapılır. Surenin son bölümünde, cehennemlikler ve cennetliklerin gruplar hâlinde cehenneme ve cennete girişleri sembolik olarak anlatılır. Allah'ı tespih eden ve yalnızca Allah'a hamdeden melekler övülür. Kıyamet günü Allah'ın en doğru kararı vereceğini bildiren ayetle sure son bulur.

zünnar 1. Kuşak, kemer. 2. Hristiyan papazların bellerine bağladıkları kıldan, kaba, kalın ve ucunda haç bulunan kuşak. 3. Yahudi, Mecusi, Hristiyan gibi zimmilerin bellerine bağladıkları ve kendilerinin zimmi olduklarını gösteren kemer. 4. Yahudilerin, alınlarının iki yanlarına uzattıkları saç buketi.

zünnun bk. Yunus Peygamber.

KAYNAKÇA

ABDULHAMİD, İrfan, *İslâm'da İtikadî Mezhepler ve Akaid Esasları* (trc.: M. Saim YEPREM), Marifet Yay., İstanbul 1981.

ABDULVAHHAB, Muhammed, *İlmu Usûli'l-Fıkh*, Kahire 1968.

ACLUNİ, İsmail b. Muhammed (ö.1162/1749), *Keşfu'l-Hafa ve Müzili'l-İlbas*, I-II, Beyrut trsz.

AKARSU, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Yay., İstanbul trsz.

AKAY, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., İstanbul 1995.

AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, T.D.K. Yay., Ankara 1982.

-----, *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yay., Ankara 1990.

ALKAN, Arif, *Ahmet b. Hanbel'in Hadis Anlayışı ve Müsned* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1993.

ALBAYRAK, Halis, *Tefsir Usulü*, Şule Yay., İstanbul 1998.

-----, "*Mübhemâtü'l-Kur'an İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*", (Makale), A.Ü.İ.F. Dergisi, XXXII, Ankara 1992.

ALUSÎ, Şihabuddin Mahmud (ö.1270/1854), *Rûhu'l-Meânî*, I-XVI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

ARABİ, Ebubekir Muhammed b. Abdullah (ö.543/1148), Ahkamu'l-Kur'an, I-II, Beyrut trsz.

ARKOUN, Muhammed, *Kur'an Okumaları* (trc.: A. Zeki ÜNAL), İnsan Yay., İstanbul 1995.

ASYA, Arif Nihat, *Dualar ve Aminler*, Ötüken Yay, İstanbul 1993.

ATAR, Fahrettin, *Fıkıh Usulü*, M.Ü. İlahîyat Fak. Yay., İstanbul 1998.

ATEŞ, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul trsz.

-----, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, I-VI, Milliyet Yay., İstanbul 1995.

AYDIN, Ali Arslan, *İslâm İnançları Tevhid İlmi ve Kelâm*, Gonca Yay., Ankara 1984.

AYDINLI, Abdullah, Hadis Istılahları Sözlüğü, Timaş Yay, İstanbul 1987.

BAĞDADÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Ali (ö.463/1072), *el-Kifaye fî İlmi'r-Rivaye*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1998.

BAĞDADİ, Abdulkadir b. Tahir (ö. 429/1037), Mezhepler Arasındaki Farklar (trc: Ethem Ruhi Fığlalı), Kalem Yayınevi, İstanbul 1979.

BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı*, M.E.B. Yay, İstanbul 1971.

BEYDAVÎ, Ebû Said Abdullah b. Ömer (ö.685/1286), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I-VI (Mecmau't-Tefâsir İçerisinde), İstanbul 1984.

BİLMEN, Ömer Nasuhi (ö. 1971), *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yay, İstanbul trsz.

-----, *Istılahât-ı Fıkhıye ve Hukuk-u İslamiye Kamusu*, Bilmen Yay, I-VIII, İstanbul 1985.

-----, *Muvazzaf İlmi Kelâm*, Bilmen Yay., İstanbul trsz.

-----, *Sualli Cevaplı Dinî Bilgiler*, Bilmen Yay., İstanbul 1988.

BUHARÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/869), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
BÛTÎ, Muhammed Said Ramazan, *es-Selefiyye*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1988.
Büyük Haydar Efendi, *Usûlü Fıkh Dersleri*, Üç Dal Neşriyat, İstanbul 1966, 2. Baskı.
Büyük Larousse, Milliyet Yay., İstanbul trsz.
CABİRÎ, Muhammed Abid, *Arap İslâm Kültürünün Akıl Yapısı* (trc.: Burhan KÖROĞLU-Hasan HACAK- Ekrem DEMİRLİ), Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
CAİR, Edward Hallet, *Tarih Nedir?*, (trc.: Mislet Gizem GÜRTÜRK), İletişim Yay., İstanbul 1980.
CASSAS, Ebubekir Ahmed b. Ali er-Razi (ö.370/980), *Ahkâmu'l-Kur'an* (thk: Muhammed Sadık Kamhavi), Matbaatu Abdirrahman Muhammed, Kahire trsz.
CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay, Ankara 1997.
CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Tarihi*, I-II, T.D.V. Yay., Ankara trsz.
-----, *Tefsir Usulü*, T.D.V. Yay., Ankara 1979.
CİLACI, Osman, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, Damla Yayınevi, İstanbul 2001.
CÜNDİOĞLU, Dücane, "*Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*", (Makale) I. Kur'an Haftası Sempozyumu, Fecir Yay., Ankara 1995.
-----, *Anlamın Tarihi*, Kitabevi Yay, İstanbul 1999.
CÜRCANÎ, Şerif Ali Muhammed, *et-Ta'rifât*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1995.
ÇAKAN, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, M.Ü.İ.F.Yay, İstanbul 1989.
-----, *Hadis Usûlü*, M.Ü.İ.F. Yay, İstanbul 1991.
ÇİÇEK, Mehmet, "*Dil Olgusuna Genel Bir Bakış*", (Makale), 100. Yıl Ün. Dil. Bilim ve Hermenotik Sempozyumu, Erzurum, 2001.
DARAGUS, Reşad, *Maâsiru's-Sahâbe*, Beyrut 1994, 1. Baskı.
DARİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (ö.255/869), *es-Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
DEHLEVÎ, Şah Veliyyullah (ö.1176/1762), *Huccetullahi'l-Bâliğa*, I-II, (Şerh ve Ta'lik; Muhammed Şerif Sükker), Beyrut 1990.
DELİSER, Bilal, *ez-Zerkeşi ve Kur'an İlimlerindeki Yeri* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.
DEMİR, Ömer – ACAR, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yay, İstanbul 1993.
DEMİRCİ, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, M.Ü. İlahîyat Fak. Yay., İstanbul 1998.
DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay, Ankara 1993.
DIRAZ, Abdullah, *Kur'an'A Giriş* (trc.: Salih AKDEMİR), Kitabiyyat Yay., Ankara 2000.

DICTIONNAIRE LAROUSSE, Ansiklopedik Sözlük, Milliyet Yay., İstanbul 1993.
DİKMEN, Üstün, *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çalışmaları ve Empati*, Sistem Yay., İstanbul 1989. 14. Baskı.
DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan Yay, İstanbul 1988.
DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle İslam Hukuku*, Mistaş Matbaası, Konya 1977.
DUMAN, Zeki, *Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Münasebetler - Adab-ı Muaşeret*, Dilek Matbaası, Konya 1982.
EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as, es-Sicistanî (ö.275/889), *es-Sunen*, I-V, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
EBÛ YUSUF, Yakub b. İbrahim el-Ensarî (ö.182/798), *Kitâbu'l-Harac* (trc.: Ali ÖZEK), Bahar Yay., İstanbul 1973.
EBÛ ZEHRA, Muhammed (ö.1974), *İslâm Hukuk Metodolojisi*, (trc.: Abdulkadir ŞENER), Fecir Yay., Ankara 1990.
EBÛ ZEYD, Nasr Hamid, *İlahî Hitabın Tabiatı* (trc.:Mehmet Emin MAŞALI), Kitabiyat Yay., Ankara 2001.
EBU'S-SUÛD, Muhammed b. Muhammed, *İrşad-ı Akl-ı Selim ilâ Mezâye'l-Kur'ani'l-Kerim*, I-IX, Dâru İhyai't-Turâs, Beyrut trsz,.
ECE, Hüseyin K., *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yay, İstanbul trsz.
ECO, Umberto, *Yorum ve Aşırı Yorum* (trç.: Kemal ATASOY), Can Yay., İstanbul 1996.
el-ENSARÎ, Zekeriya b. Muhammed, *Fethu'l-Bakî alâ Elfiyeti'l-Irâkî*, Beyrut trsz,
el-HÛLÎ, Emin, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod* (trc.: Mevlüt GÜNGÖR), Kur'an Kitaplığı Yay., İstanbul 1995.
el-ISFEHANÎ, Rağıb (ö. 425), *el-Müfredât Elfazı'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1992.
EL-KÂRÎ, Ali, *Şerhu Fıkhı'l-Ekber*, Beyrut 1995.
EMİN, Ahmed, *Duha'l-İslâm*, I-III, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, trsz,
ERDOĞAN, Mehmet, *Akıl Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*, M.Ü. İlahîyat Fak. Yay., İstanbul 2001.
ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat*, İnkılap Kitabevi Yay, İstanbul 1987.
ERUL, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, T.D.V. Yay., Ankara 2000.
ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, I-III (trc.: Cahit KOYTAK-Ahmet ERTÜRK), İşaret Yay., İstanbul 1999.
FARUKÎ, İsmail Raci-Luis Lamia, *İslam Kültür Atlası*, (trc.: Mustafa Okan KİBAROĞLU-Zerrin KİBAROĞLU), İnkılap Yay., İstanbul 1999.
FAZLURRAHMAN, *Ana Konularıyla Kur'an* (trc.: Alpaslan AÇIKGENÇ), Fecir Yay, Ankara 1987.
FERRÂ, Ebû Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin (ö.458/1066), *el-Udde fî Usûli'l-Fıkh*, I-V, Riyad 1990, 2.Baskı.
FERRÂ, Ebû Zekeriyya Yahya b. Ziyad (ö.207/822), *Meâni'l-Kur'an*, I-

III, Dâru's-Sürûr, Beyrut, trsz.
GADBAN, Münir Muhammed, *Nebevî Hareket Metodu* (trc.: Tarık AKARSU), I-II, Nehir Yay., İstanbul 1991.
GAZZALÎ, Muhammed, *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Sünnet* (trc.: Ali ÖZEK), İslamî Araştırmalar Yay., İstanbul 1992.
-----, *Kur'an'ı Anlamada Yöntem* (trc.: Emrullah İŞLER), Şule ay., İstanbul 1998.
GÖKTÜRK, Akşit, *Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1994
GÖLCÜK, Şerafettin, *İslam Akaidi*, Esra Yay, Konya 1989.
GÖRMEZ, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, T.D.V. Yay., Ankara 2000.
GÜMÜŞ, Sadreddin, *Kur'an Tefsirinin Kaynakları*, Kayıhan Yay., İstanbul 1990
GÜZEL, Abdurrahman, Karabağı ve Tehafütü, Kültür Yay, Ankara 1991.
HALİDÎ, Salah Abdulfettah, *Kur'an'ı Anlamaya ve Yaşamaya Doğru* (trc.: Yusuf IŞICIK), Ankara 1998.
HALLAF, Abdulvehhab, *İslâm Teşrî Tarihi*, (trc.: Talat KOÇYİĞİT), A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1970.
HAMİDULLAH, Muhammed (ö.2002), *Kur'an Tarihi* (trc.: Salih TUĞ), M.Ü. İlahîyat Fak. Yay., İstanbul 1993.
-----, *İslam Peygamberi* (trc.: Salih TUĞ), I-II, İrfan Yay., İstanbul trsz.
-----, *İslam'da Devlet İdaresi* (trc.: Kemal KUŞÇU), Nur Yay., Ankara trsz.
HANBELÎ, Abdurrahman b. Şihabuddin b. Ahmed b. Receb (ö.795/1393), *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem fî Şerhi Hamsîne Hadîsen min Cevamiu'l-Kelîm*, I-II, Müessesetü's-Suûdiyye, Riyad trsz.
HANBELÎ, Şakir, *Usuli'l-Fıkhi'l-İslamî*, Güven Matbaacılık, İstanbul trsz.
HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
HASAN, Ahmed, *İlk Dönem İslâm Hukuk Biliminin Gelişimi* (trc.: Haluk SONGAR), Rağbet Yay., İstanbul 1999.
HAVVA, Said, *el-Esas fi't-Tefsîr*, I-XI, Dâru's-Selam, Kahire 1989, 2. Baskı.
-----, *el-Esas fi's-Sünne*, I-X (trc.: Komisyon), Aksa Yay., İstanbul 1991
HAZİN, Ali b. Muhammed (ö.741/1341), *Lübâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, I-VI, İstanbul trsz.
HEYSEMÎ, Nureddin Ali b. Ebî Bekir (ö.807/1405), *Mecmeu'z-Zevâid*, I-X, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1982.
HİLMİ, Ahmed, *İslâm Tarihi Hz. Peygamberden Zamanımıza Kadar*, Ötüken Yay., İstanbul 1982.
HUDARÎ, Muhammed, *Nuru'l-Yakîn fî □eyidi'l-Mürselîn*, Matbaatu'l-İstikameti'l-Kahire, Kahire 1957.
HUMEYDÎ, Abdullah b. Zübeyr, *Müsned*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut trsz,
HÜSREV, Molla, *Mir'âtu'l-Usûl fî Şerhi Mirkâti'l-Vusûl*, Eser Kitabevi, İstanbul trsz.
IRÂKÎ, İbn Hüseyin, Zeynuddin Abdurrahim, *Şerhu Elfiyeti'l-Irâkî el-Müsemmâtü bi't-Tebsıra ve't-Tezkire*, Beyrut trsz.

IZITSU, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (trc.: Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992.
İBNİ ABDULMUHSİN, Abdurrezzak, *Fıkhu'l-Ed'iyye ve'l-Ezkâr*, Dâru İbn Affan, Riyad 1999.
İBNİ ARABÎ, Ebû Bekir, Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
İBNİ CEVZÎ, Cemaleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman (ö.597/1201), *Telbisu İblis*, Müessesetü Kütübi's-Selefiyye, Beyrut 1989.
İBNİ EBÎ ŞEYBE, Abdullah b. Muhammed (ö.235/849), *el-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, I-VII, Dâru'l-Fikr Yay., Beyrut 1989.
İBNİ ESİR, İzzuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (ö.630/1233), *Usdu'l-Ğabe fî Marifeti's-Sahâbe*, I-VII, Kahire 1970.
İBNİ HALDUN (ö. 808/1406), *Mukaddime*, I-III (trc.: Zakir Kadiri UGAN), M.E.B. Basımevi, İstanbul 1991.
İBNİ HANBEL, Ahmed (ö. 241/855), *el-Musned*, I-VI, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
-----, *Kitabu'z-Zühd*, I-II, İz Yay., İstanbul 1993.
İBNİ HEMMAM, Abdurrezzak (ö. 211/827), *el-Musannef*, I-XI, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1971.
İBNİ HIBBAN, Ebî Hatim Muhammed (ö. 354/965), *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, Beyrut 1987.
İBNİ HİŞAM, Ebû Muhammed Abdulmelik (ö. 213?), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I-II, Dâru'l-Beyan, Kahire 1987.
İBNİ HÜMAM, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvahid (ö.861/1456), *Fethu'l-Kadir ale'l-Hidaye*, Matbaatu Kübra'l-Emiriyye, Bulak 1316.
İBNİ İSHAK (ö. 151), *Sîretü İbn İshak*, (Tah: Muhammed Hamidullah), Hayra Hizmet Vakfı Yay, Konya 1981.
İBNİ KAYYİM EL-CEVZÎ, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Ebî Bekir (ö.751/1350), *Medâricu's-Sâlikîn*, I-III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trsz.
-----, *İlâmu'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemîn*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.
İBNİ KESÎR, İmaduddin Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, I-IV, Dâru'l-Velid, Kahire 1993.
-----, *Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen*, Dâru'l-Fikr, Beyrut trsz.
-----, *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, I-XIV, Kahire 1932.
-----, *Fedâilu'l-Kur'an* (trc.: Mehmet SOFUOĞLU) Türdav Yay., İstanbul 1978.
-----, *İhtisaru Şerhi's-Sünne*, Dâru't-Turâs, Kahire 1979.
İBNİ KUDAME, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed (ö.620/1223), *Ravdatu'n-Nâzır ve Cennetü'l-Menâzir fî usûlî'l-Fıkh*, I-III, Riyad 1994.
İBNİ MACE, Muhammed b. Yezid (ö.275/888), *es-Sunen*, I-II, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
İBNİ MANZUR, Cemaluddin, Ebu'l- Fadl Muhammed b. Mükerrem Ali b.

Ahmed (ö.711/1311), *Lisanu'l-Arab*, I-VI, Dâru'l-Meârif, Kahire trsz.
İBNİ MELEK, Abdullatif, *Şerhu'l-Menâr Usûlü İbn Melek*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul trsz.
İBNİ MUHAMMED, Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ahmed, *Kitâbu's-Sünne*, (Tahkik: Muhammed b. Said b. Sâlim el-Kahtanî), Riyad 1994.
İBNİ MÜBAREK, Abdullah (ö. 181/797), *Kitabu'z-Zühd, ve Yelîhi Kitâbu'r-Rekâik*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trsz.
İBNİ NECCAR, Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz, *Muhtasaru't-Tahrir*, Mektebetü'l-İmami'ş-Şafii, Riyad 1410.
İBNİ SA'D (ö.230/845), *et-Tabakâtu'l-Kübra*, I-IV, Neşri Sekâfeti İslâmiyye, Kahire 1308.
İBNU'L-VERDÎ, Zeynuddin Ömer b. Muzaffer, *Tarihu İbn'l-Verdî*, Necef 1969.
İBNU'S-SALAH, Osman b. Abdurrahman (ö. 577/1181), *Ulûmu'l-Hadis*, (Tah: Nurettin Itır), Daru'l-Fikr, Dimeşk 1986
İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, (Komisyon), I-VI, Şamil Yayınevi, İstanbul 1990.
İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları., Millî Eğitim Basımevi, I-XII, İstanbul 1964.
İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (Komisyon), I-XXX, İstanbul 1998.
KANDEHLEVÎ, Muhammed Zekeriyya, *Kur'an Tarihi ve Kur'an Okumanın Edepleri* (trc.: Ali Osman Yüksel), İstanbul 1989.
KARAÇAM, İsmail, *Sonsuz Mucize Kur'an*, Çağ Yay., İstanbul 1987.
KARAKILIÇ, Celaleddin, *Tecvid İlmi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977.
KARAMAN, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I-IV, İrfan Yay, İstanbul 1982.
KARDAVÎ, Yusuf, *İslâm Hukukunda Zekat*, I-II (trc.: İbrahim SARMIŞ), Kayıhan Yay., İstanbul 1984.
KÂSÂNÎ, Alauddin Ebî Bekir b. Mes'ud (ö. 587/1191), *Bedâiu's-Senâî fî, Tertîbi'ş-Şerâî*, I-VII, Şirketu Matbaati İlmiyye, Mısır 1328.
KASIMÎ, Cemaluddin, *Tefsir İlminin Meseleleri* (trc.: Sezai ÖZEL), İz Yay., İstanbul 1990.
KATTAN, Menna Halil, *Ulûmu'l-Kur'an* (trc.: Arif ERAKN), Timaş, İstanbul 1997.
KETTANÎ, Abdulhayy (ö. 1962), *et-Terâtibu'l-İdariyye*, I-IV (trc.: Ahmet ÖZEL), İz Yay., İstanbul 1990.
KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yay, İstanbul 1983.
KOÇYİĞİT, Talat, Hadis Istılahları, A.Ü.İ.F. Yay, Ankara 1980.
KONRAPA, M. Zekai, *Peygamberimiz*, Erkam Yay, İstanbul 1987.
KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (ö.671/1273), *Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, I-XXIV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1965.
KUŞEYRİ, Abdulkerim (ö.465/1072), *Kuşeyri Risalesi* (trc: Süleyman Uludağ), Dergâh Yay, İstanbul 1978.
KUTUB, Muhammed, *Kur'an Araştırmaları*, I-II, (trc.: Ahmet ÜN),

Fikir Yay., İstanbul 1984.
MACİT, Nâdim, *Kur'an'ın İnsan Biçimcil Dili*, Beyan Yay., İstanbul 1996.
MAHLUF, Hüseyin Muhammed, *Kelimâtu'l-Kur'an*, Dâru İbn Hazm Yay., Beyrut 1997.
MALİK B. ENES (ö.179/795), *Muvatta*, I-II, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
MATURİDİ, Muhammed Ebu Mansur (ö.333/944), *Kitabu't-Tevhid* (trc.: Fikri Yavuz – Hüseyin Sadi Erdoğan), Hicret Yay, İstanbul 1981.
MERGİNANÎ, Burhaneddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Bekir (ö. 593/1197), *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedî*, I-IV, Eda Neşriyat, İstanbul trsz.
MEVDUDÎ, Ebu'l-Âlâ (ö.1979), *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, I-II (trc.: Ahmet ESRAR), Pınar Yay., İstanbul 1983.
-----, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I-VII (trc.: Heyet), İnsan Yay., İstanbul 1986.
MEVLANA Celaleddin Rumi (ö. 672/1273), Fîhi Mâfih, (çev.: M. Ülker Anbarcıoğlu), Milli Eğitim Yay, Ankara 1990.
MEYDAN LAROUSSE, Meydan Yay., I-XXII, İstanbul, 1975.
MUKATİL b. Süleyman, Kur'an Terimleri Sözlüğü (trc.: M. Beşir Eryarsoy), İşaret Yay, İstanbul 2004.
MUKRİM, Abdu'l-Âl Sâlim, *el-Fikru'l-İslamiyye*, Amman 1992.
MUSA, Muhammed Yusuf, *Fıkhı İslâm Tarihi*, (trc.: Ahmet Meylani), Arslan Yay., İstanbul 1973.
MÜSLİM, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccac (ö.261/874), *es-Sahih*, I-V, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
NAHHAS, Ebû Cafer, *Meâni'l-Kur'an*, I-VI, Mekke 1988.
NASS, İhsan, *Kitâbu'l-Kabâili'l-Arabiyye*, Beyrut 1421.
NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö.303/915), *es-Sünen*, I-VIII, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakikatu't-Te'vîl*, I-VI, (Mecmau't-Tefasir İçerisinde), İstanbul 1984.
NİSABÛRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b Abdullah (ö.405/1014), *Kitâbu Marifeti Ulûmi'l-Hadîs*, Kahire trsz.
OKİÇ, Tayyib, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, Nur Yay., İstanbul, 1995.
Örnekleriyle Türkçe Sözlük, (Komisyon), M.E.B. Yay., I-IV, İstanbul 2000.
ÖZEL, İsmet, *Erbain*, Şule Yay, İstanbul 1998.
ÖZTUNA, Yılmaz, *İslâm Devletleri*, Kültür Bakanlığı Kaynak Eserler, No: 18, Ankara 1989.
RAMAHURMUZÎ, Hasan b. Abdurrahman (ö. 360/971), *el-Muhaddisu'l-Fasıl Beyne'r-Ravî ve'l-Vâî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984.
RAZÎ, Fahreddin (ö.606/1210), *Mefâtihu'l-Gayb*, I-VIII, Şirketi Sahifei Osmaniyye, İstanbul trsz.
SABÛNÎ, Muhammed Ali, *Kibes min Nûri'l-Kur'ani'l-Kerim*, Dâru'l-Kalem, Şam 1987.

-----, *et-Tıbyân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dersaadet Matbaası, İstanbul trsz.
-----, *Safvetü't-Tefasir*, I-III, Dersaadet Basım ve Dağıtım, trsz.
SABUNİ, Nureddin, Maturidiyye Akaidi (trc: Bekir Topaloğlu), D.İ.B. Yay, Ankara 2000.
SALİH, Subhi, *İslam Mezhepleri ve Müesseseleri* (trc.: İbrahim SARMIŞ), Bir Yay., İstanbul trsz.
-----, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* (trc: M. Yaşar Kandemir), D.İ.B. Yay, Ankara 1973.
SAMİ, Şemsettin, *Kamus-i Türkî*, Çağrı Yay, İstanbul 1987.
SCHUAMAER, E. F., *Aklı Karışıklar İçin Klavuz* (trc.: Mustafa ÖZEL), İz Yay., İstanbul 1999, 3. Baskı.
SEBBAĞ, Muhammed b. Lütfü, *Tefsir Usulü Araştırmaları* (trc.: Ömer DUMLU), Anadolu Yay., İzmir 1998.
SERAHSÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed (ö.483/1097), *Usulü Serahsî*, I-II, Beyrut 1993.
-----, *el-Mebsut*, I-XXX, Çağrı Yay, İstanbul 1982.
SERİNSU, Ahmet Nedim, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbabı Nüzulün Rolü*, Şule Yay., İstanbul 1994.
SÖNMEZ, Veysel, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Pegem Yay., Ankara 1994.
SUBKÎ, Abdullatif Muhammed, *Tarihu't-Teşrîi'l-İslâmî*, Kahire 1938.
SUYÛTÎ, Celaleddin Abdurrahman (ö.911/1505), *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'an*, I-II, Dâru's-Sekafiyye, Beyrut 1973.
-----, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Çağrı Yay., İstanbul trsz.
SÜRMELİ, Mehmet, Sahabenin Kur'an-ı Kerim Anlayışı, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2006.
-----, Kur'an-ı Kerim'de Velayet Kavramı, Kalemdar Matbaacılık, Ankara 2001
ŞABAN, Zekiyuddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, (trc.: İbrahim Kâfi DÖNMEZ), T.D.V. Yay., Ankara 1990.
ŞAFAK, Ali, *İslâm Hukukunun Tedvini*, Atatürk Ün. Yay., Erzurum 1978.
ŞAFİİ, Muhammed b. İdris (ö. 204/819), *er-Risale*, (Tahkik: Ahmed Muhammed ŞAKİR), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trsz.
ŞAKİR, Mahmud, *Hulefâ-i Raşidîn*, (trc.: Ferit AYDIN), Kahraman Yay., İstanbul 1994.
ŞATIBÎ, İbrahim b. Musa (ö.790/1388), *el-Muvafakat fî Usûli'ş-Şerîat*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trsz.
ŞENKAYTÎ, Muhammed Emin b. Muhtar, *Müzekkeretü Usûli'l-Fıkh alâ Ravdati'n-Nâzır li'l-Allâme İbn Kudame*, I-III, Dâru'l-Kalem, Beyrut trsz.
ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylu'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbar*, I-IX, Beyrut 1989.
ŞİBLÎ, Numanî, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer*, I-II (trc.: Talip Yaşar ALP), Çağ Yay., İstanbul trsz.

-----, *Asrı Saadet*, I-V (trc.: Ömer Rıza DOĞRUL), Eser Neşriyat. İstanbul 1977.
TABERÎ, Ebû Cafer (ö.310/922), *Câmiu'l-Beyan*, I-XII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1992.
-----, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, I-VI (trc.: Zakir Kadiri UGAN) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.
TAFTAZANİ, Mesud b. Ömer (ö.793/1390), *Şerhu'l-Akaid* (trc: Süleyman Uludağ), Dergâh Yay, İstanbul 1982.
TAHAVİ, Ahmed b. Muhammed Ebu Cafer (ö.321/933), *Müşkilu'l-Asâr*, I-IV, Beyrut 1995.
TAHHAN, Mahmut, *et-Teysîr Mustalah el-Hadis*, İstanbul trsz.
TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, I-IV, M.E.B Yay, İstanbul 2005.
TAYLAN, Necip, *İslam Felsefesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1985.
TEMEL, Nihat, *Kıraat ve Tecvit Istılahları*, M.Ü.İ.Fak Yay, İstanbul 1997.
TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa (ö.279/892), *es-Sunen*, I-V, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
TOPALOĞLU, Bekir, *Kelam İlmi*, Damla Yayınevi, İstanbul 1981.
TOSUN, Necdet, *Bahauddin Nakşibend*, İnsan Yay., İstanbul 2002.
TUĞLACI, Pars, *Ansiklopedik Sözlük*, Pars Yay., İstanbul 1972.
TURGUT, Ali, *Tefsir Usulü*, M.Ü. İlahîyat Fak. Yay., İstanbul 1991.
TÜRKÇE SÖZLÜK, Türk Dil Kurumu Yay., I-II, Ankara 1998.
UĞUR, Müçteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, T.D.V. Yay., Ankara 1992.
ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvufi Terimler Sözlüğü*, İstanbul 1995.
VEHBİ, Mehmet, *Hulasatu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, I-XVI, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1968.
WATT, Montgomary, *Kur'an'a Giriş* (trc.: Süleyman KALKAN), Ankara Okulu Yay., Ankara 1998.
YARDIM, Ali, *Hadis*, I-II, Dokuz Eylül Ün. İlahiyat Fak. Yay., İzmir 1992.
YAZIR, Muhammed Hamdi (ö.1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, İstanbul trsz.
YESEVİ, Ahmet (ö.M. 1166), *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler* (çev.: Kemal Eraslan), Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1993.
YILDIRIM, Suat, *Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1984.
-----, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri*, Kayıhan Yay., İstanbul 1998.
YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yay., Ankara 1992.
YUSUF HAS HACİP, *Kutadgu Bilig* (çev.: Reşit Rahmeti Arat), Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara 1988.
ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I-II, Beyrut trsz.
ZEMAHŞERÎ, Muhammed b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakâiki Gavamizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvil*, I-IV, Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
-----, *el-Faik fi Garibi'l-Hadis*, I-IV, Kahire 1971.
ZERKANÎ, Muhammed Abdulazim (ö.1367/1948), *Menâhilu'l-Kur'an fî Ulûmi'l-Kur'an*, I-II, Mısır trsz.

ZERKEŞÎ, Bedreddin Muhammed b. Abdullah (ö.794/1392), *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikir, I-IV, Beyrut 1988.
-----, *Hz. Aişe'nin Sahâbeye Yönelttiği Eleştiriler* (trc.: Bünyamin ERUL) Kitabiyat Yay., Ankara 2002, 2. Baskı.
ZEYDAN, Abdulkerim, *el-Veciz*, Mektebetü'l-İslamî, İstanbul 1979.
-----, *İslâm Hukukuna Giriş* (trc.: Ali ŞAFAK), Sırdaş Yay., İstanbul 1976.
ZUHAYLÎ, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr fî Akide ve'ş-Şerîa* el-Menhec, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998.
-----, *el-Fıkhu'l-İslam ve Edilletuh*, Daru'l-Fıkr, Dımaşk 1989.